

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTA ÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**MARİNO SANUDO TORSELLO’NUN GÖZÜNDEN XIV.
YÜZYILIN BİRİNCİ YARISINDA EGE’DE EGEMENLİK
MÜCADELESİ, 1291-1353**
Latinler, Denizci Türkmen Beylikleri ve Haçlılar

Doktora Tezi

Serdar ÇAVUŞDERE

ANKARA 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTA ÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**MARİNO SANUDO TORSELLO’NUN GÖZÜNDEN XIV.
YÜZYILIN BİRİNCİ YARISINDA EGE’DE EGEMENLİK
MÜCADELESİ, 1291-1353**
Latinler, Denizci Türkmen Beylikleri ve Haçlılar

Doktora Tezi

Serdar ÇAVUŞDERE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI

ANKARA 2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTA ÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**MARİNO SANUDO TORSELLO’NUN GÖZÜNDEN XIV.
YÜZYILIN BİRİNCİ YARISINDA EGE’DE EGEMENLİK
MÜCADELESİ, 1291-1353**
Latinler, Denizci Türkmen Beylikleri ve Haçlılar

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2014...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Haçlıların Doğu Akdeniz'deki son dayanak noktası olan Akka'nın, 1291 yılında Memlûk ordusu tarafından zaptedilmesi, beklenmedik bir sonuç olmamakla birlikte Hıristiyan Batı'da büyük yankı uyandırmıştır. Akka'nın yeniden Müslümanların eline geçmesinden 1336 yılında Fransa Kralı VI. Philippe'nin Haçlı Seferi projesine kadar geçen süre zarfında, kraliyet ailesine mensup kişilerden tacirlere, diplomatlardan din adamlarına ve asker kökenli kişilere kadar farklı yazar grupları tarafından Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için birçok plan, proje ve teklif metni kaleme alınmıştır. İster kadırgalar donatılarak denizden, isterse de binlerce askerin katılımıyla karadan olsun, muazzam büyüklükte bir Hıristiyan ordusuyla yola çıkılıp, Mısır'ın ve hatta İstanbul'un işgali ve ardından Kutsal Toprakların ele geçirilmesi esasına dayanan bu projeler, hayata geçirilmesi için dönemin papaları ve Fransa krallarına sunulmuştur. Böylece XIV. yüzyılın başlarında Hıristiyan Batı'da "*De Recuperatione Terra Sancte*" (Kutsal Toprakların Yeniden Zaptı) adıyla yeni bir literatür doğmuştur.

Başlangıçta "kâfir Müslümanların" toprağı Mısır ile "sapkın Hıristiyanların" başkenti İstanbul'un işgali ve akabinde Kutsal Toprakların zaptının hedeflendiğı bu projeler, XIV. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Batı Anadolu'daki denizci Türkmen beyliklerinin, Ege'deki Latin çıkarlarına karşı oluşturduğu tehlikenin tehdit algılamasında birinci sıraya yükselmesiyle hedef değıştirerek, Türklere karşı Haçlı Donanma İttifakları tesis edilmesi çabalarına dönüşmüştür. Bu kapsamda 1334 ve 1344 tarihlerinde, Müslüman Aydınoğulları Beyliğı'nin deniz gücünün merkezi ve önemli bir liman kenti konumundaki İzmir üzerine iki defa Haçlı İttifak Donanması saldırısı gerçekleştirilmiştir. Haçlı Seferi projelerinin geçirdiğı bu değışim ve

dönüşümü en iyi şekilde yansıttığını düşündüğümüz Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eseri ve konuya ilişkin 1323-1337 yılları arasında kaleme aldığı mektuplardan yola çıkarak, bu saldırıların tarihî arka planında yatan gerçekleri ve yaşananları konu edindiğimiz bu çalışmada, aynı zamanda dönemin Latin, Bizans ve Türk kaynaklarına dayanarak, XIV. yüzyılın birinci yarısında Ege'de cereyan eden egemenlik mücadelesini de en ince detaylarıyla ele almaya çalıştık. Dönemin en ilgi çeken şahsiyetlerinden biri ve en önemli Haçlı Seferi teorisyeni olan Marino Sanudo Torsello'nun, Orta Çağ'da Türklerin Akdeniz ve Ege'de oynadıkları rolün açığa çıkarılması bakımından sahip olduğu değeri ve önemi göstermeye gayret ettik.

Yaklaşık bir on yıl kadar önce İtalyan kaynaklarının Orta Çağ Türk tarihi açısından sahip olduğu önemin farkına vararak, akademiye adım attığımız bu yolda, doktora tezi konusu için özellikle Marino Sanudo Torsello'yu tercih ettik. Çünkü Marino Sanudo, Anadolu'nun tamamıyla bir Türk yurdu olarak anılmaya başlandığı bir dönemde, Türklerin Ege Denizi'ndeki ilerleyişi ve bölgedeki Latin güçleriyle giriştiği hâkimiyet mücadelesinin en önemli görgü tanıklarından biridir. Marino Sanudo, gördüğü veya duyduğu olayları dar bir bakış açısıyla bir vakanüvis ya da kronikçi gibi anlatmayı tercih etmemiş, aksine büyük bir durgunluk evresinden sonra Hıristiyan Batı'nın Müslüman Doğu'ya karşı ikinci defa meydan okumaya hazırlandığı bir dönemi, geniş bir bakış açısıyla resmetmiştir. Sanudo, bu iki medeniyet arasındaki mücadeleyi ortaya koyarken aynı zamanda olayların bizzat içerisinde yer almış, kaleme aldığı eserleri ve mektupları vasıtasıyla da Hıristiyan Batılı güçlerin Doğu politikasını etkileyen faktörlerden biri olmuştur.

Bu tezi yazarken, gerek akademi dünyasında gerekse de özel hayatımda çalışmama sundukları katkılardan dolayı kendilerine teşekkürü bir borç bildiğim çok sayıda kişi bulunuyor. En başta böyle bir konuyu seçmemde bana öncü olduğu, tezin en başından beri çok değerli tavsiyelerde bulunduğu, karşılaştığım zorlukları aşmamda yardım ettiği ve tezin temel yapısını anlamlı ve bütüncül bir şekle büründürdüğü için danışmanım Prof. Dr. Melek Delilbaşı'ya teşekkür ederim. 1291 sonrası Haçlı Seferleri projeleri döneminin Orta Çağ Türk tarihi açısından önemine dikkat çekerek, beni böyle bir çalışma yapmaya sevk ettiği ve Venedik'te bulunduğum süre zarfında hem kaynakların temin edilmesinde hem de çalışmalarımın gidişatında tıkanıp noktalarda yardım elini uzatmaktan çekinmediği için Ca Foscari Üniversitesi'nden Prof. Dr. Maria Pia Pedani'ye teşekkür etmek isterim. Orta Çağ Avrupa tarihi hakkındaki engin bilgilerini benimle paylaşarak, dönemin Batı Dünyası'nın düşünce ve değer yargılarını anlamamı sağlayan Hacettepe Üniversitesi'nden Doç. Dr. Gümeç Karamuk'a teşekkürü borç bilirim.

Bununla birlikte, gerek kaynakların temininde gerekse de muhtelif dillere dağılmış olan bu kaynakların tercümesinde çok değerli katkılarından dolayı bazı kurum ve kişilerin de isimlerini zikretmeden geçmek istemiyorum. En başta Marino Sanudo Torsello'nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinin muhtelif nüshaları olmak üzere diğer pek çok kaynağın temininde yardımlarını esirgemeyen Venedik'teki Marciana Kütüphanesi'nin nazik çalışanları olmak üzere, Roma'daki Vatikan Apostolica Kütüphanesi, Napoli ve Floransa'nın milli kütüphanelerinin yetkililerine ve çalışanlarına; Kandiye noterlerinin tuttıkları kayıtlara dair eserlerin temininde gösterdikleri kolaylıktan ötürü Venedik Devlet Arşivleri yetkililerine;

Sanudo üzerine yapılmış olan son derece önemli iki doktora tezinin mikrofilmlerini edinmemi sağlayan Padova Üniversitesi'nin Tarih Bölümü Kütüphanesi'nin yetkililerine teşekkürlerimi sunarım. Diğer taraftan başta Sanudo'nun *Liber Secretorum*'u ve mektupları olmak üzere Latince kaynaklardan istifade etmemde yardımlarını esirgemeyen İsviçre'de Fribourg Üniversitesi'nden dostum Aydın Mutlu'ya ve burada isimlerini tek tek zikredemeyeceğim diğer akademisyen ve mesai arkadaşlarıma değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Son olarak en büyük teşekkürü, maddi ve manevi sürekli yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen anne ve babama; çalışmalarımın adeta donup kaldığı bir dönemde karşıma çıkan ve bir taraftan tezime yeniden odaklanmam için beni sürekli teşvik ederken diğer taraftan da bu süre zarfında bana büyük bir sabır ve anlayış gösteren biricik eşim Elif'e borçlu olduğumun bilinmesini isterim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	XVII
EKLERİN LİSTESİ	XIX
GİRİŞ	

Tarihî Arka Plan	1
XIV. Yüzyılın Birinci Yarısında Ege Üzerine Tarihyazıcılık ve Alanda Yapılan Çalışmalar	9
Kaynaklara Dair Notlar	19
Marino Sanudo Torsello'ya Dair Açıklamalı Kaynakça	35
I- Kaynaklar: Sanudo'nun Eserleri ve Mektupları	36
II- Sanudo'nun Hayatı, Eserleri ve Haçlı Seferi Projesi Üzerine Çalışmalar	42
Haçlı Seferi Plan, Proje ve Teklif Metinlerine Dair Kaynaklar	48

1. BÖLÜM:

MARINO SANUDO TORSELLO, PASSAGIUM GENERALE VE TÜRKLERE KARŞI HAÇLI SEFERİ PLAN VE PROJESİ, 1291-1337

1. Kısım: Kutsal Toprakları Hedef Alan Haçlı Seferi Projeleri ve Teklifleri, 1291-1332	58
1.1. Papa IV. Nicolaus ve İlk Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1288-1296	58
1.1.1. Padova'lı Fidenzio	59

1.1.2.	Ramon Lull	62
1.1.3.	Levantolu Galvano	64
1.2.	Valois Kontu Charles'ın Haçlı Seferi Teşebbüsü ve Türk Tehdidi, 1304-1307	65
13.	Papa V. Clemens'e Sunulan Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1305-1314	67
1.3.1.	Foulques de Villaret	67
1.3.2.	Gorigoslu Hayton (Hetum)	70
1.4.	Fransa Kralı IV. Philip ve Haçlı Seferi Projelerinde Fransız Hegemonyası	72
1.4.1.	Pierre Dubois	72
1.4.2.	Guillaume de Nogaret	75
1.4.3.	Guillaume Durant	77
1.5.	Papa XXII. Ioannes Dönemi ve Dominikan Rahiplerin Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1316-1334	79
1.5.1.	Guillaume Adam	79
1.5.2.	<i>Directorium ad Passagium Faciendum</i>	84
1.5.3.	Sonuç	91
2. Kısım:	Sanudo Ailesi ve Marino Sanudo Torsello'nun Hayatı	95
2.1.	Sanudo Ailesi (Ortaya Çıkışından XIV. Yüzyıla Kadar)	95
2.1.1.	Sanudo Ailesinin Menşei ve Candiano Ailesi ile İlişkisi	95
2.1.2.	XI. – XII. Yüzyıllar Arasında Sanudo Ailesi	100
2.1.3.	Naksos Dükü I. Marco Sanudo, 1153 – Y.1227	102
2.1.4.	Sanudo'nun Babası Marco Sanudo Torsello, 1243-Y.1320	104

2.2.	Marino Sanudo Torsello'nun Hayatı, Y.1270 – Y.1343	106
2.2.1.	Doğum Tarihi ve Torsello Soyadına Dair	106
2.2.2.	Gençlik Yılları ve İlk Seyahatleri, 1281-1293	109
2.2.3.	1300-1305 Yılları Arasındaki Seyahatleri ve İlk Resmî Görevleri	114
2.2.4.	<i>Liber Secretorum</i> 'un Birinci Kitabı <i>Conditiones Terre Sancte</i> 'nin Kaleme Alınışı, 1306-1309	116
2.2.5.	İlk Kapsamlı Doğu Seyahati ve <i>Liber Secretorum</i> 'un İkinci Kitabının Kaleme Alınışı, 1309 – 1313	118
2.2.6.	<i>Liber Secretorum</i> 'u Tamamlayarak Papa XXII. Ioannes'e Sunması ve Avignon'daki Ondört Aylık İkameti, 1318-1322	121
2.2.7.	Paris Seyahati ve Fransa'daki Lobi Faaliyetleri, 1322-1323	129
2.2.8.	Venedik'e Dönüşü, İkinci Evliliği ve Napoli Seyahati Öncesindeki Yazışmaları, 1323-1331	132
2.2.9.	Napoli ve İstanbul Seyahatlerini Konu Alan Mektupları, 1331-1334	135
2.2.10.	Son Yılları ve Ölümü, 1334-1343	139
3. Kısım:	Marino Sanudo Torsello'nun Haçlı Seferi Projesinin Unsurları ve Türk Karşıtı İttifak Söylemlerine Bakış, 1306-1337	143
3.1.	Sanudo'nun Haçlı Seferi Projesinin Temel Unsurları, 1306-1321	146
3.1.1.	Dînî Propaganda	146

3.1.2.	Avrupa’da Barışın Tesisi	149
3.1.3.	Kiliseler Birliğinin Sağlanması	155
3.1.4.	Ticaretin Yasaklanması ve Mısır’a Karşı Ekonomik Ambargo Uygulanması	161
3.1.5.	Abluka Donanmasının Faaliyetleri ve Öncü Sefer	167
3.1.6.	Nihai Sefer ve Seferin Güzergâhı, Finansmanı, Müttefik Arayışları	171
3.2.	Sanudo’nun Türk Karşıtı İttifak Söylemleri, 1311-1337	178
3.2.1.	Türk-Katalan İşbirliği ve “Doğu Sorunu”nun Ortaya Çıkışı, 1311-1325	178
3.2.2.	Eğriboz: Türk-Katalan İttifakının Hedef Tahtası, 1325-1329	185
3.2.3.	Türlere Karşı Bölgesel İttifak Kurma Çabaları, 1329-1331	192
3.2.4.	Napoli Konferansından Edremit Zaferine, 1331-1334	201
4. Kısım:	Marino Sanudo Torsello’nun Eserlerinde ve Mektuplarında Türlere Dair Kayıtlar, 1306-1337	211
4.1.	<i>Liber Secretorum Fidelium Crucis</i>, 1306-1321	211
4.1.1.	<i>Liber Secretorum</i> ’un El Yazması Nüshaları ve Edisyonlarına Dair	211
4.1.2.	<i>Liber Secretorum Fidelium Crucis</i> ’te Dost ve Düşman Türlere Dair Kayıtlar, 1306-1321	216
4.2.	Sanudo’nun Mektupları, 1325-1334	259
4.2.1.	Ege’de Türlere Karşı Yerel Direnişin Öğütlenmesine	

İlişkin Mektuplar, 1325-1329	259
4.2.2. Ege’de Türklere Karşı Haçlı İttifak Donanmasının Tesisine İlişkin Mektuplar, 1329-1334	272

2. BÖLÜM

EGE’DE CEREYAN EDEN EGEMENLİK MÜCADELESİ VE TÜRKLERE KARŞI HAÇLI DONANMA İTTİFAKLARININ TEŞEKKÜLÜNDE TARİHÎ SÜREÇ, 1261-1353

1. Kısım:	Ege’nin Yeni Sakinleri: Türkler ve Latinler, 1261-1304	289
1.1.	Batı Anadolu’da Bizans Hâkimiyetinin Sonu, 1243-1295	289
1.1.1.	Moğolların Anadolu’yu İstilas ve Selçuklu-Bizans Sınırında Hareketlenmeler, 1243-1269	289
1.1.2.	Bizans’ın Savunma Sisteminin Çöküşü ve Türklerin Batı Anadolu’ya Yerleşmesi, 1261-1295	295
1.2.	Denizci Türkmen Beyliklerinin Doğuşu, 1282-1304	299
1.2.1.	Menteşe Beyliği’nin Kuruluşu, 1282-1300	299
1.2.2.	Türklerle Katalan Paralı Askerleri Arasındaki Mücadele ve Sasa Bey’in Efes’i Fethi, 1302-1304	302
1.3.	Latinlerin Ege Adaları ve Kıyılarına Yerleşmesi, 1261-1304	307
2. Kısım:	Türklerin Ege’de İlerleyişi ve “<i>Passagium Particulare</i>” 1304-1334	314
2.1.	Türklerin Ege’deki İlerleyişine Karşı Latinlerin İlk Mukavemeti, 1304-1319	314

2.1.1.	Papalığın Türklere Karşı Latinlerin Girişimlerini Teşviki	314
2.1.2.	Sakız Adası ve Foça'da Mukim Cenevizli Zaccaria Ailesi	317
2.1.3.	Hospital Şövalye Tarikatının Rodos Adası'nı Zaptı, 1306-1310	324
2.1.4.	Ege'de İlk Büyük Çatışma Dönemi, 1310-1319	328
2.2.	Türk-Katalan İttifakı ve Venedik Mülklerine Yapılan İlk Saldırıları, 1318-1321	338
2.3.	Papa XXII. Ioannes'in Türklere Karşı "Yerel Direniş" Oluşturulması Yönünde Girişimleri, 1318-1324	347
2.4.	<i>Unione / Societas Contra Turchos</i>: Türklere Karşı Latin Birliğinin Doğuşu, 1322-1334	350
2.4.1.	Türklere Karşı İttifak Kurulması Üzerine İlk Teşebbüsler: Marino Sanudo Torsello, 1322-1327	350
2.4.2.	Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in Zaferleri ve Cenevizli Martino Zaccaria, 1327-1330	354
2.4.3.	Türklere Karşı Donanma İttifakının Teşekkülü İçin Hazırlıklar, 1331-1333	366
2.4.4.	Haçlı Donanma İttifakın Kurulması ve Müttefiklerin Edremit Zaferi, 1334	378
3. Kısım:	Ege'de Egemenlik Mücadelesi ve İzmir Haçlı Seferi: 1334-1353	389
3.1.	Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı ve Ege'de Kısa Süreli Barış Dönemi, 1334-1339	389

3.1.1.	Venedik'in Donanma İttifakını Canlı Tutma Çabaları, 1334-1337	389
3.1.2.	Ege'de Dengeleri Değiştiren İşbirliği: Umur Bey-Kantakuzenos Dostluğu, 1335-1337	391
3.1.3.	Venedik ile Aydın ve Menteşe Beylikleri Arasındaki Barış Antlaşmaları, 1337	395
3.2.	II. Haçlı Donanma İttifakının İzmir Seferi, 1339-1345	399
3.2.1.	Umur Bey'in Önlenebilir Yükselişi, 1339-1342	399
3.2.2.	II. Haçlı Donanma İttifakının Teşekkülü İçin Hazırlıklar, 1341-1344	407
3.2.3.	Haçlı Donanmasının İzmir'in Liman Kesimini Zaptı ve Umur Bey'in Karşı Saldırıları, 28 Ekim 1344-Mayıs 1345	416
3.3.	Haçlı Seferinde İkinci Dalga ve Müttefikler Arasındaki Anlaşmazlıklar, 1345-1347	429
3.3.1.	Viennois Velihtı II. Humbert'in Haçlı Ordusunun Komutasını Alması ve İzmir Seferi, 1345-1347	429
3.3.2.	Müttefikler Arasındaki Anlaşmazlıklar, Cenevizlilerin Konumu ve Umur Bey ile Gizli Barış Görüşmeleri, 1346-1347	436
3.4.	Resmî Barış Görüşmeleri, Kara Ölüm ve Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı, 1347-1353	447
3.4.1.	Resmî Barış Görüşmeleri ve Umur Bey'in Şehadeti, 1347-1348	447
3.4.2.	Hızır Bey ile Antlaşma, 18 Ağustos 1348	452

3.4.3. Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı, 1348-1353	457
SONUÇ	465
KAYNAKÇA	475
EKLER	499
1- Mektup, Antlaşma ve Anekdotlar	499
2- Dönemin Önemli Şahsiyetleri	540
3- <i>Liber Secretorum</i> 'dan Orijinal Sayfalar	543
4- Marino Sanudo Torsello'nun Haritaları	558
5- Diğer Haritalar	561
ÖZET	565
ABSTRACT	567

KISALTMALAR

AHR	: American Historical Review
AIM	: Antiquitates Italicae Medii Aevi
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
AV	: Archivio Veneto
Bl.	: Belleten
BEC	: Bibliothèque de l'Ecole des Chartes
BEFAR	: Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome
BF	: Byzantine Forschungen
Bkz.	: Bakınız
BZ	: Byzantinische Zeitschrift
Çev.	: Çeviren
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
DSPV	: Deputazione di Storia Patria per le Venezia
EB	: Etudes Balkaniques
Ed.	: Editör
EHR	: English Historical Review
EI	: Encyclopedia of Islam
EJOS	: Electronic Journal of Oriental Studies
EL	: Estudios Lulianos
FSV	: Fonti per la Storia di Venezia
Haz.	: Hazırlayan
HLF	: Histoire Littéraire de la France

İA	: İslam Ansiklopedisi
JHS	: Journal of Hellenic Studies
JS	: Journal des Savants
İÜEFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
MDD	: Mélanges d'Archéologie et d'Histoire
MHR	: Mediterranean Historical Review
NAGADG	: Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde
NRS	: Nuova Rivista Storica
PBSR	: Papers of British School at Rome
REB	: Revue des Etudes Byzantines
RIS	: Rerum Italicarum Scriptores
RHC	: Recueil des Historiens Croisades
ROL	: Revue de l'Orient Latin
SA	: Storia dell'Arte
SAO	: Studia et Acta Orientalia
SHK	: Schriften des Historischen Kollegs
SM	: Studi Medievali
SV	: Studi Veneziani
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri

EKLERİN LİSTESİ

1- Mektup, Antlaşma ve Anekdotlar

- I- Kandiye Dükü Nicolaus Zane'nin Türklerin Adaları
Yağmalamasına Dair Venedik Dojuna Mektubu,
21 Haziran 1318 499
- II- Venedik Sefaret Heyetinin Türklere Karşı Donanma İttifakı
Oluşturulması İçin Fransa Kralı VI. Philip'i Ziyareti,
11 Mayıs 1332 502
- III- Türklere Karşı Venedik, Bizans İmparatoru ve Hospitaller
Arasında Yapılan İttifak Antlaşması, 6 Eylül 1332 506
- IV- Venedik'in Türkler Aleyhinde Yapılan Harp Hazırlıkları
Hakkında Papa XXII. Ioannes'e Cevabı, Kasım 1333 514
- V- Papa XXII. Ioannes'in Türklere Karşı İttifaka Dair
Venedik Dojuna Cevabı, 8 Mart 1334 518
- VI- Kıbrıs Kralı IV. Hugues'in Napoli Kraliçesi I. Giovanna'ya
Türklere Karşı Hıristiyan Zaferinden Bahseden Mektubu,
24 Haziran 1346 521
- VII- Gazi Umur Bey'in 17 Ocak 1345 tarihinde İzmir'de Haçlılara
Karşı Kazandığı Zafere İlişkin Düstûrnâme'nin Anlatısı 523
- VIII- Ayasuluğ Hâkimi Hızır Bey İle Antlaşma, 18 Ağustos 1348 525
- IX- 18 Ağustos 1348 Tarihli Antlaşmanın Venedikliler ve
Diğerleriyle Yapılan Mütekabil Akdi, 18 Ağustos 1348 534
- X- Marino Sanudo Torsello'nun Vasiyetnâmesi, 9 Mart 1343 536

2- Dönemin Önemli Şahsiyetleri	540
Roma ve Avignon papaları, Venedik dojları, Bizans imparatorları, Fransa, Napoli ve Kıbrıs kralları, Türk beyleri, Zaccaria ailesi, Hospitalier Şövalyeleri, Naksos dükleri, Mora prensleri ve bölgenin diğer kral, dük, kont ve senyörleri	
3- <i>Liber Secretorum</i>'dan Orijinal Sayfalar	543
<i>Liber Secretorum</i> 'un Vatikan, Venedik, Floransa ve Napoli kütüphanelerindeki nüshalarından sayfa örnekleri	
4- Marino Sanudo Torsello'nun Haritaları	558
Sanudo'nun, eseri <i>Liber Secretorum</i> ile birlikte sunduğu Dünya, Akdeniz, Mısır ve Kutsal Toprakları gösterir haritaları	
5- Diğer Haritalar	561
XIII. yüzyılda Ege, Batı Anadolu ve Yunanistan	

GİRİŞ

Tarihî Arka Plan

XIII. yüzyılın sonlarından XIV. yüzyılın ortalarına kadar Hıristiyan Batı'nın Akdeniz'de Müslümanlara karşı örgütlü bir mücadeleyi icra çabaları, kadim Akdeniz tarihinde önemli ve günümüze etkileri göz önüne alındığında bir o kadar da belirleyici olan bir dönemi teşkil etmektedir. Hıristiyan Batı'nın, XI. yüzyılın sonlarında Haçlı Seferleriyle ele geçirdiği Doğu Akdeniz kıyılarını ve Kutsal Toprakları, XIII. yüzyılın sonlarına doğru tamamen Müslümanlara terketmek zorunda kalmalarının hemen akabinde ortaya çıkan ve literatüre Haçlı Seferleri plan ve projeleri olarak geçen bu örgütlü mücadele çabaları, Doğu Akdeniz'de propagandadan öteye geçemese de Ege'de eyleme dönüşmeyi başarmıştır. Bu kapsamda 1334 ve 1344 tarihlerinde, Müslüman Aydınöğulları Beyliğı'nin deniz gücünün merkezi ve önemli bir liman kenti konumundaki İzmir üzerine iki Haçlı İttifak Donanması saldırısı gerçekleştirilmiştir. Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun gözünden bu saldırıların tarihî arka planında yatan gerçekleri ve yaşananları konu edindiğimiz bu çalışmada, Haçlı Seferleri plan ve projelerinin düşünsel ve eylemsel niteliğinde meydana gelen değışim ve dönüşüm gözler önüne serilmektedir.

Müslüman Doğı ve Hristiyan Batı'nın Akdeniz'deki karşılaşmalarının çok özel bir evresini oluşturan 1291 – 1353 yılları arasındaki bu döneme daha geniş bir pencereden bakabilmek ve bu dönemde yaşananları doğıru bir düzleme oturtarak, daha iyi ortaya koyabileceğimiz bir sonuca ulaşabilmek için çalışmamızda

birbirleriyle ilişkili pek çok husus ele alınmıştır. Aynı zamanda çalışmamızın bütününe nüfuz eden hem düşünsel hem de eylemsel bazda birbirleriyle içiçe geçmiş ve birbirlerinin devamı niteliğindeki büyük siyasi değişimlerin ve kırılma anları olarak ifade edebileceğimiz tarihî olay ve olguların etkisi de göz ardı edilmemiştir. Ayrıca dönemin Akdeniz ve Ege coğrafyasında siyaset-ekonomi-din ekseninde birbirleriyle mücadele hâlinde olan aktörlerin çokluğu ve çıkarların bazen örtüşen bazen de çatışan çeşitliliği çalışmamızda üzerinde durulan bir diğer önemli unsur olmuştur. Her biri birbiriyle bağlantılı olan bu hususlardan en kapsamlı olanı Akdeniz'deki devamlılığın ve tarihî sürecin işlerliği meselesi, aynı zamanda ilk vurgulanması gereken unsurlardan biridir.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte ortaya çıkan yeni düzende Akdeniz'in birliği de büyük bir darbe almış, Batı Akdeniz'in ticaret merkezleri bir anda olmasa da hızlı bir surette ticaret haritasından silinmişti. VII. yüzyılda Mısır ve Suriye'den başlamak üzere bütün Kuzey Afrika, İber Yarımadası ve Sicilya'ya yayılan İslam egemenliği altındaki Güney ve Doğu Akdeniz'de ise durum bunun tam tersiydi. Müslüman egemenliğinin Fas, İspanya ve sonunda Sicilya'yı da içerecek şekilde büyümesi, Akdeniz'in güney yarısının, ticarete yönelik muhteşem yeni fırsatlar sunan İslam hâkimiyetinde bir göle ve İslam fetihleriyle yaratılmış olan İslam Ortak Pazarı'na dönüşmesini sağlamıştı.¹ Nitekim Kahire Genizası'nda* ortaya

¹ PRYOR, J., "Parçalanan Akdeniz: 500-1000", *Tarihte Akdeniz*, ed. David Abulafia, Türkçe terc.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003, s. 181.

* Fustat (Eski Kahire)'ta Ben Ezra Sinagogu'nda Yahudi tacirlere ait yaklaşık 300.000 adet el yazması ticari belgenin bulunduğu bir depo veya odaya verilen ad. Başta İbranice ve Arapça olmak üzere muhtelif dillerde kaleme alınmış olan bu ticaret

çıkarılan tacir mektupları, Akdeniz'in Müslüman kesimlerinde gelişmekte olan bu yeni refah ve ekonomik canlılığın en önemli kanıtlarındandır.² X. yüzyıl, Mısır'ın, bölgenin ekonomik cazibe merkezine dönüştüğü; İskenderiye'nin, denizin karşı kıyıları için ticaret ve iletişim merkezi olarak canlandığı ve Kahire'nin, İskenderiye'yi Nil Nehri ve çöl üzerinden Kızıldeniz'e bağlayan zincirin temel halkası olarak büyük bir sıçrama gerçekleştirdiği bir asır olarak kayıtlara geçmişti. Fatımîlerin, 969 yılında iktidar üslerini Mısır'a taşımaları ve ticareti Mısır üzerinden Kızıldeniz'e kanalize ederek, olağanüstü kârlar elde etmeleriyle Mısır, Doğu-Batı ticaretinde ve Akdeniz'de en önemli ekonomik merkez olmuştur.³ Nitekim XIV. yüzyılın Haçlı Seferi teorisyenleri, kaleme aldıkları Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinlerinde, Kutsal Toprakların fethinden önce Müslümanların ekonomik olarak zayıflatılmasını ve bunun için de Mısır'ın işgalini tavsiye ederken, Mısır'ın XIV. yüzyılda bu önemini koruduğunu da göstermiş oluyordular.

Hıristiyan Batı'nın, İspanya'yı Müslümanlardan geri alma hareketi olarak tanımlanan *Reconquista* ve Haçlı Seferleri'nin başlamasının hemen öncesinde Akdeniz'deki İslam hâkimiyeti, İspanya'yı Mısır ve Suriye'ye bağlayan hat boyunca belgeleri, dönemin İslam Dünyası'nın ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel özelliklerine dair muazzam ölçüde bilgiler içermektedir. Bkz.: GOITEIN, S. D., "The Cairo Geniza as a Source for the Muslim Civilisation", *Studia Islamica* 3, (1955), s. 75-91.

² ABULAFIA, D., *Büyük Deniz. Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2012, s. 294-306.

³ BALARD, M., "Hıristiyan Akdeniz: 1000-1500", *Tarihte Akdeniz*, ed. David Abulafia, Türkçe terc.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003, s. 183.

ekonomik, kültürel ve dînî birliği tesis etmişti. Sünnilik ve Şiiilik arasındaki mezhep bölünmesi olarak da niteyebileceğimiz Emevi, Fatimi ve Abbasi hanedanlıkları arasındaki siyasi çekişmelere rağmen, bu dönemde İslam ülkeleri arasında ticari ve kültürel ilişkiler de son derece canlı bir seyir izlemekteydi. XI. yüzyılda Güney ve Doğu Akdeniz’de tamamen ve Batı Akdeniz’de kısmen tesis edilen bu Akdeniz birliğinin dışında kalanlar ise Hıristiyan Batı Avrupa sakinleriydi. X. ve XI. yüzyıllarda İtalya ve Fransa’nın Latin tacirleri bu sulara halen çok ihtiyatla açılabiliyorlardı. Başarının sırrının Müslüman düşmanla işbirliğinden geçtiğini bildiklerinden, gemilerini Müslüman denizlerine ancak çok az sayıda Hıristiyan kenti gönderebiliyordu. Avrupa’nın Akdeniz kıyılarındaki eski ticaret merkezlerinin sönüp, yerlerine yenilerinin çıkmasının ve aynı zamanda Roma İmparatorluğu’nun Akdeniz birliğinin ve devamlılığın ne ölçüde bozulduğunun bir kanıtı olan bu kentler, başta Venedik ve Amalfi daha sonra da Cenova ve Pisa gibi İtalyan şehir devletleriydi. IX. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu ile Batı arasındaki sınırlı iletişimin başlıca merkezleri hâline gelen bu şehirler, aynı zamanda XI. yüzyılın ortalarından itibaren Akdeniz’deki Müslüman hâkimiyetine karşı meydan okumaların başladığı *Reconquista* ve yüzyılın sonlarına doğru Haçlı Seferlerinin de önemli birer aktörleri olmuşlardı.⁴ Doğu Akdeniz’deki Haçlı devletlerinin en büyük finansörleri konumundaki İtalyan şehir devletleri, gerek Suriye ve Filistin kıyılarındaki liman şehirlerinde gerekse de stratejik ve jeopolitik bakımdan Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Kıbrıs, Girit, Sakız, Rodos ve Eğriboz gibi adalarda kurdukları kolonilerle Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmaya başlamışlardı.

⁴ BALARD, M., “Hıristiyan Akdeniz: 1000-1500”, s. 189-190.

Özellikle yaşadığı döneme dair verdiği bilgiler ve kendine özgü tarih görüşü ile XII. ve XIII. yüzyıl İslam Dünyası'nın en önemli tarihçisi addedilen İbnü'l-Esîr (1160-1233)'in son derece yerinde bir tespitiyle, Normanların lideri Roberto Guiscardo (öl. 1085)'nun 1061 yılında –1092 yılına kadar sürecek olan– Sicilya'nın fethine girişmesi, Leon-Kastilya Kralı VI. Alfonso (1077-1109)'nun 1085 yılında Tuleytula (Toledo)'yı zaptı ve yüzyılın sonlarına doğru Frank ordularının Doğu Akdeniz'i işgali, Müslüman dünyasının birkaç cephede birden Hıristiyan Batı'nın doğrudan ve toplu saldırısına maruz kaldığını gösteriyor ve bu da Akdeniz'deki Müslüman hâkimiyetine karşı meydan okumaların kritik bir düzeye ulaştığı anlamına geliyordu.⁵ Müslümanlar tarafından Akdeniz'in nimetlerinden yoksun bırakılan Hıristiyan Batı, karşılaştığı ekonomik darboğazı aşmak, Doğu'nun mallarına kolay ve ucuz yoldan ulaşarak, Avrupa ekonomisini ve toplumunu yeniden ayağa kaldırmak, içinde biriktirdiği askerî ve toplumsal enerjiyi bir işgal gücüne dönüştürerek, dışa vurmak ve son olarak Akdeniz'de yeniden Hıristiyan hâkimiyetini tesis etmek için Haçlı Seferlerine başvurmuştu. Yaşadıkları şokun etkisini üzerlerinden atması biraz zaman alan Müslümanların, –gecikmeli ve kısmî de olsa– Hıristiyan Batı'nın bu hamlesine verdikleri cevap ve XII. yüzyıl Akdeniz coğrafyasında yaşanan bazı politik ve ticari gelişmeler, bir sonraki yüzyılın başlarında meydana gelecek olan büyük siyasi değişimlere de zemin hazırlamıştı.

Sicilya'daki Norman Kralı II. Roger (1130-1154)'ın Kuzey Afrika'da kalıcı bir denizaşırı imparatorluk kurma girişimleri ve başarısızlığının yol açtığı karışıklık

⁵ *Recueil des Historiens des Croisades. Historiens Orientaux*, cilt I, Paris 1872, s. 189; GABRIELI, F., *Arab Historians of the Crusades*, İngilizce'ye çev.: E. J. Costello, London 2009, s. 2.

bunlardan ilkiydi. İkincisi, özellikle Venedik ve Cenova'nın, ticari gelirlerini arttırmak için sistematik bir biçimde devlet gücünü kullanarak, Doğu Akdeniz'deki Haçlı devletleri ve Bizans İmparatorluğu'ndan kopardıkları ticari imtiyazlarla Akdeniz ve Ege'de peyderpey rakipsiz hâle gelmeleri idi. Bu durum, 1171 yılında Mısır'daki Fatimi iktidarına son vererek, Suriye üzerindeki hâkimiyetini Mısır'ın denetimiyle birleştiren Selahaddin Eyyubi (1171-1193)'nin, şimdiye kadar varlıklarını Şam'ın Sünni ve Kahire'nin Şii yönetimlerini birbirine düşürmek şeklindeki geleneksel Frank stratejisine borçlu olan Kudüs Krallığı'nı, Doğu Akdeniz'in dar kıyı şeridinde mahkûm etmesinin ardından Hıristiyan Batı'da Müslüman Doğu'ya karşı strateji değişikliğine gidilmesine yol açmış ve Akdeniz'de kolları her tarafa ulaşabilen yegâne kuvvetler statüsündeki İtalyanların ön plana çıkmasını sağlamıştı.

Akdeniz ve Ege'nin siyasi coğrafyasını kalıcı şekilde değiştiren 1204 tarihli IV. Haçlı Seferi, Hıristiyan Batı'nın değişen stratejisinin ve perde arkasındaki İtalyanların sahneye çıkışının tescili olarak değerlendirilmelidir. 1202 yılında Selahaddin'in ekonomik güç merkezi İskenderiye hedef alınarak yola çıkılmış ancak, sefer, İstanbul'un fethi ve İstanbul'da Latin İmparatorluğu'nun kurulmasıyla neticelenmişti. Aynı zamanda başta Girit ve Eğriboz olmak üzere Ege'nin en önemli ve stratejik noktaları Venedik'in kontrolüne geçmiş, Bizans İmparatorluğu'nun Yunanistan topraklarında Frank krallık ve senyörlükleri kurulmuştu. Böylece Hıristiyan Avrupa ile Müslüman Doğu arasında Akdeniz'de süregelen egemenlik mücadelesi, Akdeniz havzasının kuzeyine doğru intikal etmeye başlıyordu. Bir taraftan Anadolu kıyılarından Türklerin ve Yunanistan anakarası üzerinden de Venedik öncülüğündeki Latinlerin hâkimiyet kurmaya, diğer taraftan da Bizans

İmparatorluğu'nun siyasi otoritesini korumaya çalıştığı Ege Denizi ve adaları üzerindeki bu egemenlik mücadelesi, hem Türkler ve Latinler, hem de bölgenin yerli unsurlarının istikbalinde belirleyici bir rol oynamıştı.

1204'teki IV. Haçlı Seferi ile başlayan XIII. yüzyılın büyük siyasi değişim hareketlerinin ikincisi, yüzyılın ortalarında, 1261 yılında İstanbul'da Bizans İmparatorluğu'nun ihyası ile vuku bulmuş ve Fransa Kralı IX. Louis'in kardeşi Anjou hanedanından I. Charles (1266-1285)'in 1266 yılında Sicilya'yı ele geçirdikten sonra İstanbul'u yeniden feth ve Akdeniz'de bir imparatorluk kurma politikasıyla eklenerek, Akdeniz ve Ege'de bir kez daha bölgesel güç dengesini yerinden oynatmıştı. Yüzyılın sonuna doğru, 1291 yılında, Doğu Akdeniz'deki son Haçlı bakiyesi ve Kudüs Krallığı'nın yaşatıldığı yer olan Akka'nın, Memlûk orduları tarafından ele geçirilmesi hadisesi ise 1204'teki IV. Haçlı Seferi ile başlayan Akdeniz'in siyasi coğrafyasının yeniden şekillenmesi ve bölgesel mücadelenin Doğu Akdeniz sularından peyderpey Ege'ye taşınması sürecini tamamlamıştı. 1204'ten önce Bizans İmparatorluğu'nun, IV. Haçlı Seferi'nden sonra Venedik öncülüğündeki Latin güçlerinin ve 1453'ten sonra da Osmanlı Devleti'nin tesis ettiği Ege Denizi adaları ve kıyıları üzerindeki hâkimiyet, Doğu Akdeniz'de söz sahibi bir güç olmanın en önemli şartını da göstermiş oluyordu. Nitekim Ege Denizi adaları ve denizin Türkiye ve Yunanistan kıyıları, gerek Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ticaret yollarının en önemli kavşak noktasında bulunuyor olması gerekse de özellikle Anadolu ve adaların sahip olduğu sakız, şap vb. pek çok doğal zenginlikleriyle Akdeniz ticaretinin kalbi konumundaydı. Bilhassa adaların, sadece ticari değil aynı zamanda sahip oldukları stratejik önemdeki konumlarından dolayı sürekli saldırıya maruz kalmaları da tek bir egemen gücün bölgeyi kontrol etmesini zorlaştırıyor ve

korsanlığa müsait coğrafik yapıları bölgede çok sayıda aktörün aynı anda egemenlik mücadelesi içerisinde yer almasını sağlıyordu.

Akka'nın fethiyle Doğu Akdeniz'deki Haçlı varlığına son verilmesi, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ticaretinin kesişme noktası olan Doğu Akdeniz'de politik ve ekonomik çıkarları sekteye uğrayan Hıristiyan Batı'nın üzerinde şok etkisi yaratmıştı. Hıristiyan Batı, Müslümanların bu başarısına vereceği yanıtı yine kendi geçmişinde arayıp, bulmuştu. Başta Kudüs olmak üzere kaybedilen yerlerin yeniden ele geçirilmesi ve Memlûk Devleti'nin işgal edilmesi için Batı'da yeni Haçlı Seferi plan ve projeleri kaleme alınmaya başlanmıştı. Böylece XIV. yüzyılın başlarında Batı'da "*De Recuperatione Terra Sancte*" (Kutsal Toprakların Yeniden Zaptı) adıyla yeni bir literatür doğmuştu. Önemli bir bölümü, muazzam bir Hıristiyan donanması teşkil edilerek Müslümanlar üzerine saldırıya geçilmesi esasına dayanan bu eserler, hayata geçirilmesi için dönemin papaları ve Fransa kralları gibi Avrupa'nın dînî ve dünyevî liderlerine sunulan teklif metinleriydi. Ancak, bu donanmanın hedefi artık yalnız Kutsal Topraklar ve Mısır'daki Memlûk Devleti değildir ve peyderpey bütün dikkatler, 200 yılı aşkın bir süredir Anadolu'nun siyasi ve toplumsal yapısını kalıcı bir surette yeniden şekillendiren ve Ege kıyılarına yerleşerek, oyunun kurallarını değiştirmiş olan Türklere çevrilmişti.

Haçlı Seferi plan ve projelerinde yaşanan bu tarz bir değişim ve dönüşümünün en açık örneği, Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun, 1321 yılında tamamlayıp, Papa XXII. Ioannes (1316-1334)'e sunduğu *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinde ve başta Papa, Fransa ve Napoli kralları olmak üzere dönemin önde gelen uhrevî ve dünyevî liderlerine gönderdiği çeşitli mektuplarında görülmektedir. Sanudo'nun Haçlı Seferi projesini diğer

projelerden ve geçmiş yüzyıllardaki Haçlı Seferlerinden ayıran özellik, Akdeniz havzasındaki siyasi ve ekonomik mücadelenin zemininin Doğu Akdeniz ve Mısır kıyılarından Ege adaları ve kıyılarına doğru intikal edişini ve seferin ana katılımcılarının Batı'nın kral ve şövalyelerinden İtalyan denizci ve tüccar cumhuriyetlerine geçişini temsil ediyor olmasıydı. Çalışmamızın temel amacı da Marino Sanudo Torsello'nun başlangıçta Mısır'ın ekonomik olarak zayıflatılıp, işgal edildikten sonra Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedeflediği Haçlı Seferi projesinin, daha sonra Ege'deki başta Venedik kolonileri olmak üzere Latin menfaatlerini tehdit eden Türk ilerleyişine karşı "*passagium particulare*" olarak da adlandırılan ve Haçlı ruhu ile hareket edilmesinin öngörüldüğü savunma ittifakına dönüşümünü ele almak ve bu bağlamda bir tarafta Batı Anadolu'nun Aydın, Menteşe, Saruhan ve Karesioğulları gibi denizci Türk beylikleri ile müttefikleri Katalanların diğer tarafta da Fransa Kralı, Venedik Cumhuriyeti, Papalık, Bizans İmparatorluğu, Rodos'ta mukim Hospitalier Şövalyeleri, Sakız Adası'nın Senyörü Cenovalı Martino Zaccaria, Kıbrıs Krallığı, Napoli Krallığı, Mora Prensiği, Naksos Dukalığı ve Eğriboz ile Girit'in Venedikli yönetimlerinin yer aldığı Ege'de Türkler ile Latinler arasında XIV. yüzyılın başlarından yüzyılın ortalarına kadar devam eden egemenlik mücadelesini incelemek teşkil etmektedir.

XIV. Yüzyılın Birinci Yarısında Ege Üzerine Tarihyazıcılık ve Alanda Yapılan Çalışmalar

1291 yılında Akka'nın Memlûk ordularınca ele geçirilmesinin arafesinde ilk örneklerinin ortaya çıkışından 1330'lu yılların ortalarına kadar kaleme alınan ve

Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesinin hedeflendiği Haçlı Seferi plan ve projelerinin, 1320’li yıllardan itibaren yukarıda zikredilen aktörler arasındaki mücadele sahasının Doğu Akdeniz’den Ege’ye intikal etmesinden sonra Türklere karşı savunma ittifakı proje ve tekliflerine dönüşme meselesi, Orta Çağ Haçlı Seferleri sonrası tarihyazıcılığında genellikle “ticaret ve Haçlı Seferi” kategorisi ve bakış açısı bağlamında ele alınmıştır. İtalyan şehir devletlerinin, özellikle de Ege ve Karadeniz’de büyük ticari çıkarları bulunan Venedik ve Cenova’nın ticaret yollarına ve bölgedeki kolonilerinin güvenliğine verdikleri önem, Batı Anadolu’daki Türkmen denizci beyliklerinin, bilhassa da Aydınogulları’nın, Adalar Denizi ve Yunanistan kıyılarına yönelik akınlarında izledikleri siyasi ve askeri strateji, Batı’nın Fransa Krallığı ve Papalık gibi biri dünyevi diğeri uhrevi iki önemli gücünün Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesine yönelik istek ve arzuları, bu bakış açısını şekillendiren önemli motivasyonlar olarak görülmektedir.

Tezimizin, Türklerin Batı Anadolu’ya yerleşerek birer siyasi teşekküle dönüşmeye başladıkları XIII. yüzyıl ortalarından Aydınogulları’na karşı tesis edilen Haçlı Donanma İttifakının dağıldığı 1353 yılına kadar geçen dönemde taraflar arasındaki siyasi ilişkilerin incelendiği ikinci bölümünde ziyadesiyle yararlandığımız çalışmalar da bu bakış açısından hareketle meselenin siyasi, ticari, dînî ve sosyo-kültürel farklı yönlerine değinmekte ve mücadeleye taraf olanların izledikleri politikanın detaylarına odaklanmaktadır. Alanda son derece önemli olan bu çalışmalardan kısaca bahsetmek, aynı zamanda istifade ettiğimiz kaynaklarımızı tanıtmak anlamına da gelecektir.

Tezimizde en çok atıfta bulunduğumuz eserlerin başında, erken dönem Osmanlı tarihi üzerine değerli çalışmalarıyla tanınan Yunanlı tarihçi **Elizabeth**

Zachariadou'nun, Ege'deki Latinlerin ticari faaliyetleri ve Türklerle ilişkilerini ele aldığı "*Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*" adlı muazzam eseri gelmektedir. Konuya dair başucu niteliğindeki bu eserinden başka, tezimizin kaynakçasında yer verdiğimiz çok sayıda makale de kaleme alan Zachariadou, çalışmalarında Ege'deki Türk-Venedik siyasi ve ticari ilişkileri üzerinde durmuş, Haçlı Seferi projelerinin Türkleri hedef almaya başladığı bu dönemde Karadeniz ticaretinin Ege'nin ekonomileri üzerindeki etkisini ortaya çıkarmış ve Venedik'in Ege'deki en önemli kolonisi Girit üzerine odaklanarak, bölgedeki ticari kaygıların dinsel motivasyonları ikinci plana ittiği sonucunu çıkarmıştır. Eserin ekinde yer alan Aydın ve Menteşe Beylikleri ile Venedik Cumhuriyetini temsilen Girit hükûmeti arasında yapılan onbir adet barış, dostluk ve ticaret anlaşması metni, Zachariadou'nun çalışmasını çok daha değerli kılmaktadır.

Zachariadou'dan başka Venedik ve Cenovalıların Doğu Akdeniz'deki ticari yatırımlarına dair son derece önemli bilgiler veren ve bu bağlamda Türkler ile Latinler arasındaki ticari ilişkilere odaklanan diğer tarihçiler arasında **Michel Balard**⁶, **Roberto Sabatino Lopez**⁷, **Eliyahu Ashtor**⁸ ve **Kate Fleet**⁹ ön plana

⁶ BALARD, M., *La Romanie Génoise (XIIIe – Début du XVe Siècle)*, Vol. I, Genova 1978; Ayn. Mlf., "The Genoese in the Aegean (1204 – 1566)", *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, eds. Benjamin Arbel, Bernard Hamilton, David Jacoby, London 1989, ss. 158 – 174; Ayn. Mlf., "Latins in the Aegean and the Balkans in the Fourteenth Century", *The New Cambridge Medieval History*, vol. VI, c. 1300 – c. 1415, (2008), ed. Michael Jones, Cambridge University Press 2000, ss. 825 – 838.

⁷ LOPEZ, R. S., *Storia delle colonie Genovesi nel Mediterraneo*, Bologna 1938.

çıkılmaktadır. Tezimizde ele aldığımız konunun, özellikle de coğrafi olarak çok fazla dağılmaması için, bir kısmının makalelerinden bir kısmının da kitaplarından istifade ettiğimiz bu tarihçiler, çalışmalarıyla Doğu-Batı ticaretinin ayrıntılarına vakıf olmamızı sağlamışlar ve bilhassa Cenovalılar üzerinden Ege'deki Latinlerin yaşamlarını ve ticari faaliyetlerini konumuz bağlamında değerlendirmemize yardımcı olmuşlardır. Ege'deki Cenovalılardan söz açılmışken, XIV. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Türklerin adalara doğru ilerlemesinin önündeki en büyük engellerden birini teşkil eden Sakız Adası'nın Hâkimi konumundaki Cenovalı Martino Zaccaria ve Levant'taki Latinler hakkında en erken çalışmalara imza atan ve bu hususlardaki atıflarımızda önemli bir yer tutan **William Miller**'dan¹⁰ söz etmeyi de unutmamak gerekir. Doğrudan Haçlı Seferleri girişimlerinden ziyade söz konusu dönemde bölgedeki Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki ilişkileri ele alan bu çalışmalar sayesinde, dönem dönem değişen Hıristiyan-Müslüman ilişkileri ve Türk beyliklerine yönelik Papalık politikalarının tesisi hususunda fikir sahibi olunabilmektedir.

⁸ ASHTOR, E., *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages*, London 1976; Ayn. Mlf., *Levant Trade in the Later Middle Ages*, Princeton 1983.

⁹ FLEET, K., *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge 1999;

¹⁰ MILLER, W., *The Latins in the Levant : A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908; Ayn. Mlf., "The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)", *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 31, (1911), ss. 42-55; Ayn. Mlf., "The Genoese in Chios, 1346-1566", *The English Historical Review*, vol. 30, n. 119, (Temmuz 1915), ss. 418-432; Ayn. Mlf., *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921.

Orta Çağ'da Doğu ile Batı arasındaki ticaret, Haçlı Seferleri ve bu seferler neticesinde Doğu Akdeniz'de kurulan ticaret kolonileri (sömürgeleri), en önemlisi Venedik ve Cenova'nın olmak üzere Avrupa'nın Latin uluslarının Doğu ile ticari ve siyasi münasebetleri, Bizans İmparatorluğu ve Türklerin Anadolu, Ege ve Karadeniz'deki varlıkları söz konusu olduğunda ünlü Alman Orta Çağ tarihçisi **Wilhelm Heyd** ve iki ciltlik eseri "*Geschichte des Levantehandels im Mittelalter*"i anmadan geçmemiz söz konusu olamazdı. Türkçe'ye yalnızca birinci cildi Fransızca tercümesinden Prof. Enver Ziya Karal tarafından "*Yakın Doğu Ticaret Tarihi*"¹¹ adıyla çevrilen eserden, özellikle Ege'deki Frank senyörlükleri, Venedik ve Cenova kolonileri ile Latinlerin Bizans ve Türklerle olan ilişkilerine dair hususlarda ziyadesiyle istifade ettik.

Söz konusu dönemde Doğu Akdeniz ve Ege'deki ekonomik ve ticari faaliyetlere, gündelik yaşamlara ağırlık veren bu çalışmalardan farklı olarak doğrudan Haçlı Seferi teşebbüslerine ve bölgedeki askerî gelişmelere odaklanan tarihçilerin kaleme aldığı eserler ise, özellikle Avrupa'nın siyasi durumu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Tezimizde sıklıkla atıfta bulunduğumuz bu eserlerin başında, **Kennet Meyer Setton**'un "*The Papacy and the Levant (1204-1571)*" adlı dört ciltlik eserinin, XIII. ve XIV. yüzyılın gelişmelerini ele aldığı birinci cildi gelmektedir. Özellikle Fransa Krallığı, Papalık ve Venedik arasındaki ilişkilere yoğunlaşan Setton, Atina'daki Katalanlar ile Türklerin ittifakı ve 1344 yılında Ege'de Türklere karşı oluşturulan Haçlı Donanma İttifakı'nın İzmir'e saldırısına değinerek, Batı'nın Türk meselesine yaklaşımını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

¹¹ HEYD, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev.: Enver Ziya Karal, TTK Yay., Ankara 2000.

Büyük kısmı XIV. yüzyılın birinci yarısındaki papalara sunulan Haçlı Seferi plan ve projeleri ile bölgedeki siyasi gelişmelere ilişkin Fransız tarihçi **Joseph Delaville Le Roulx**¹² ve Mısırlı tarihçi **Aziz Suryal Atiya**¹³ tarafından kaleme alınan eserler ise sonraki çalışmalara temel teşkil etmeleri bakımından alanda başucu eserler olma özelliğine sahiptirler. Tezimizin, özellikle Kutsal Toprakların fethini amaçlayan Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinlerinin ele alındığı birinci bölümünde bu tarihçilerin çalışmalarından ziyadesiyle istifade edilmiştir. XIV. yüzyılın başlarında Avignon'daki papaların Haçlı Seferi projelerine yaklaşımlarını ve bu projelerde dile getirilen seferin çeşitli unsurlarını inceleyen **Norman Housley**¹⁴, çalışmalarında Haçlı Seferi projeleri ile 1334 tarihinde Ege'de Türklere karşı oluşturulan donanma

¹² DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaut*, c. I, Paris 1886.

¹³ ATIYA, A. S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938; Ayn. Mlf., *Crusade, Commerce and Culture*, Bloomington 1962; Ayn. Mlf., "The Crusade in the Fourteenth Century", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, ss. 3-27.

¹⁴ HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy and the Crusade, 1305-1378*, Oxford 1986; Ayn. Mlf., *The Later Crusades 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford Univ. Press, London 1992; Ayn. Mlf., *Documents on the Later Crusades, 1274-1580*, London 1996; Ayn. Mlf., "The Franco-papal crusade negotiations of 1322-23", *Papers of the British School at Rome*, 48, Rome 1980, ss. 166-185; Ayn. Mlf., "Angevin Naples and the Defense of the Latin East: Robert the Wise and the Naval League of 1334", *Byzantion* 51, no. 2. Brussels 1981, ss. 548-556.

ittifakının faaliyetleri ve bölgede ekonomik ve siyasi çıkarları bulunan yerel kuvvetlerin bu projelere yaklaşımları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Housley'nin çalışmalarına paralel olarak, **Sylvia Schein**¹⁵ ve **Anthony Leopold**¹⁶ tarafından kaleme alınan eserlerde de XIV. yüzyılın başlarında Papalık ve Fransa Krallığı'nın Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesine yönelik teşebbüsleri ele alınmaktadır. Her iki tarihçinin de dönemin Haçlı Seferi organizasyonlarını ayrıntılı bir biçimde inceledikleri çalışmalarında her ne kadar Ege'de Türklere karşı girişilen mücadele ve oluşturulmak istenen ittifak çabalarına ilişkin özel bilgiler yer almasa da bu çalışmalar, XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın başlarında papalara ve Fransa Kralı'na sunulan Haçlı Seferi teklif metinlerinin yapısı hakkında son derece faydalı bilgiler içermektedir.

Tezimizde, çalışmalarına sıklıkla başvurduğumuz tarihçilerden **Anthony Luttrell**¹⁷ ve **David Jacoby**¹⁸ ise Doğu Akdeniz ve Ege'deki Latinlerin siyasi, sosyal

¹⁵ SCHEIN, S., *Fideles Crucis. The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Press, Oxford 1991.

¹⁶ LEOPOLD, A., *How the Recover the Holy Land. The Crusade proposals of the late thirteenth and early fourteenth centuries*, Ashgate 2000.

¹⁷ LUTTRELL, A., "Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century", *Papers of the British School at Rome* 26, London 1958, ss. 195-212; Ayn. Mlf., 1965. "The Crusade in the Fourteenth Century", *Europe in the Late Middle Ages*, Ed.: J. R. Hale, Northwestern Univ. Press, London 1965, ss. 122-154; Ayn. Mlf., "Settlement on Rhodes, 1306-1366", *Crusade and Settlement*, Ed.: P. Edbury Cardiff: University College Press, London 1985, ss. 273-281; Ayn. Mlf., "The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks: 1306-1421", *Christians, Jews and Other*

Worlds: Patterns of Conflict and Accomodation, Ed.: P. F. Gallagher, University Press of Amerika, Lanham 1988, ss. 80-116; Ayn. Mlf., “The Military and Naval Organization of the Hospitallers at Rhodes: 1310-1444”, *Des Kriegswesen der Ritterorden im Mittelalter Ordines Militares-Colloquia Torunensie Historica*, VI, ed. Z. H. Nowak Torun: Uniwersytet Mikotaja Kopernika, Torun 1991, ss. 133-153; Ayn. Mlf., “The Genoese at Rhodes: 1306-1312”, *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Eta Moderna*, (Studi in onore di Geo Pistarino), ed. Laura Balletto, Genova 1997, ss. 737-761; Ayn. Mlf., “1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, ss. 129-149; Ayn. Mlf., “The Hospitallers and the Papacy, 1305-1314”, *Forschungen zur Reichs-, Papst-, und Landesgeschichte; Peter Herde zum 65. Geburtstag*, eds. K. Borchardt and E. Bunz, vol. İi., Stuttgart: Anton Hiersemann, 1998, ss. 595-622; Ayn. Mlf., “Oniki Adalar’da Deprem: 1303-1513”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2001, ss. 159-166.

- ¹⁸ JACOBY, D., “La «Compagnie catalane» et l’Etat catalan de Grèce quelques aspects de leur histoire”, *Journal des savants*, 1966, s. 78-103; Ayn. Mlf., “Catalans, Turcs et Vénitiens en Romanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello”, *Studi Medievali*, s. III, vol. XV/1, (1974), ss. 217-261; Ayn. Mlf., “Lens Gens de Mer Dans La Marine de Guerre Venetienne de la Mer Egee aux XIV. et XV. Siecles”, *La genti del Mare Mediterraneo*, a cura di R. Ragosta, Napoli 1981, ss. 169-201; Ayn. Mlf., “Byzantine Crete in the Navigation and Trade Networks of Venice and Genova”, *Oriente e Occidente tra Medioevo ed eta Moderna. Studi in*

ve ekonomik yaşantılarını mercek altına almışlardır. Anthony Luttrell, özellikle Rodos'taki Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın bölgedeki egemenlik mücadelesinde oynadıkları rol ve Türklerle olan ilişkileri üzerinde dururken, David Jacoby 1204'ten sonra Venediklilerin Ege'deki ticari ve siyasi faaliyetlerini incelemeye koyulmuş ve Türk-Katalan ittifakının bölgede yol açtığı değişimleri ele almıştır.

1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nden sonra Venedik öncülüğündeki Latinler'in Ege adalarına yerleşmeye başlaması ve Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki siyasi ve ekonomik gücünü yitirmesi **Angeliki E. Laiou**¹⁹ ve **Donald Nicol**'ün²⁰ eserlerinde ele alınan başlıca konular olmuştur. Donald Nicol, Ege'de Türkler ve Latinler arasında cereyan eden mücadelelerle değişen siyasi dengenin zamanla Bizans İmparatorluğu'nun çöküşe sürükleyişinin siyasi tablosunu çizerken, Laiou bu çöküşü ekonomik ve sosyal yönleriyle ele almıştır.

onore di Geo Pistarino, ed. L. Balletto, Acqui Terme 1997, ss. 517-540; Ayn. Mlf., “Italian Migration and Settlement in Latin Greece: The Impact on the Economy”, *Scriften des Historischen Kollegs*, Kolloquien 37, München 1997, ss. 97-127.

¹⁹ LAIOU, A. E., *Constantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, Cambridge 1972; Ayn. Mlf., “Italy and Italians in the Political Geography of the Byzantines (14th Century)”, *DOP* (49), (1995), ss. 73-99; Ayn. Mlf., “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler: Türkler'e Karşı İttifakın Perde Arkası 1332-1334”, Çev.: Murat Keçiş, *AÜDTCFD*, c. XXII, sayı: 34, (2003), ss. 183-205.

²⁰ NICOL, D. M., *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, Cambridge University Press, 2nd ed., 1993; Ayn. Mlf., M., *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Sabancı Yay., İstanbul 2000.

Tezimizde sıklıkla atıfta bulunduğumuz tarihçiler grubunun son halkasını ise Batı Anadolu'nun denizci Türkmen beylikleri üzerine yaptıkları çalışmalarla bilinen **Paul Wittek**, **Paul Lemerle**, **Halil İnalçık** ve **Himmet Akın** oluşturmaktadır. Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin otoritesini yitirmesinden beyliklerin tarih sahnesine çıktığı döneme dair çalışmaları ve "gazi tezi"nin mucidi olarak tanınan ünlü Türkolog Paul Wittek'in *Menteşeoğulları* üzerine yaptığı örnek monografi çalışmasını²¹, Ege'deki donanma ittifakı teşebbüslerinin ve Haçlı Seferi projelerinin başlıca hedefi hâline gelen Aydınöğulları'nın bölge siyasetinde oynadıkları rolü ele alan Paul Lemerle'nin eserini²², Paul Wittek'in *Menteşeoğulları* üzerine yaptığı örnek çalışmanın bir benzerini Aydınöğulları için kaleme alan Himmet Akın'ın eserini²³ ve son olarak da XIV. yüzyıl Anadolu'sunun parçalanmış siyasi yapısında denizci Türkmen beyliklerinin doğuşunu ve karakteristik özelliklerini inceleyen en büyük Osmanlı tarihçilerinden Halil İnalçık'ın makalesini²⁴ burada zikretmek yerinde olacaktır.

²¹ WITTEK, P., *Menteşe Beyliğı*, Çev.: O. Ş. Gökyay, TTK Yay., Ankara 1986.

²² LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın Byzance et L'Occident*, Bibliotheque Byzantine, Paris 1957

²³ AKIN, H., *Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, AÜDTCF Yay., Ankara 1968, (2. baskı).

²⁴ İNALCIK, H., "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades", *Byzantine Forschungen*, v. 9, (1985), ss. 179-217.

Kaynaklara Dair Notlar

Gerek tezimize gerekse de alana ilişkin yapılan ve yukarıda kısaca tanıtmaya fırsatını bulduğumuz çalışmalara dayanak teşkil eden kaynaklarımız, birbirinden farklı dillerde ve sosyo-kültürel coğrafyalarda kaleme alındığından, ancak son derece dikkatli ve titiz bir çalışmanın ardından istifade edilmesi gereken kıymetli vesikalardır. Bu kaynakların önemli bir kısmı Batı menşeli olduğundan, öncelikle Batılı kaynakları tanıtarak başlamanın ve ardından Bizans ve Türk-İslam kaynaklarını üzerinde durmanın daha doğru bir yöntem olacağı kanaatindeyiz. Son olarak da bütün bu kaynaklarla çağdaş olan ve tezimize temel teşkil eden Marino Sanudo Torsello'nun eser ve mektupları ile Sanudo üzerinde yapılan çalışmalara değineceğiz.

Kaynak grubumuzda ilk sırayı Venedik arşivleri almaktadır. Günümüze kadar Venedik Devlet Arşivlerinden yapılan ve tezimizde sıklıkla yararlandığımız çalışmalar arasında **Riccardo Predelli**'nin, Senato kararlarının özetlerini içeren ve 1876-1883 yılları arasında dört cilt ve toplamda da sekiz kitap olarak yayımladığı *I Libri Commemoriali della Repubblica di Venezia regesti*²⁵, **Freddy Thiriet**'in, Büyük Meclis ve Senato kararlarının özetlerini içeren ve 1958-1961 yılları arasında üç cilt olarak kaleme aldığı *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la*

²⁵ *I Libri Commemoriali della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 1 Libri 2, Tomo 2 Libri 3-4*, ed. Riccardo Predelli, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1876-1878.

*Romanie*²⁶ ile 1966-1971 yılları arasında iki cilt hâlinde derlediği *Délibérations des Assemblées Vénitiennes: Concernant la Romanie*²⁷, 1293-1333 yılları arasında Rogati Meclisi'nin kararlarının özetlerini içeren ve **Roberto Cessi** tarafından 1960-1961 yılları arasında iki cilt olarak derlenen *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum*²⁸ ile Senato kararlarının tam metinlerini içeren **Claudio Azzara ve Laura Levantino**'nun 2006 yılında derlediği *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXI, (1342-1344)*²⁹, **Edoardo Demo**'nun 2007 yılında derlediği *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXII, (1344-1345)*³⁰, **Francesca Girardi**'nin 2004 yılında derlediği *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste.*

²⁶ *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la Romanie, I (1329-1399)*, ed. F. Thiriet, Ecole Pratique des Hautes Atudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1958;

²⁷ *Délibérations des Assemblées Vénitiennes: Concernant la Romanie, Tome I, 1160-1363*, ed. F. Thiriet, Ecole Pratique des Hautes Atudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1966.

²⁸ *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum*, Volume I-II, Libri I-XVI [1293-1333], ed. R. Cessi – P. Sambin – M. Brunetti, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1960-1961.

²⁹ *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXI, (1342-1344)*, editörler: C. Azzara – L. Levantino, Venezia 2006.

³⁰ *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXII, (1344-1345)*, ed. E. Demo, Venezia 2007.

*Registro XX, (1341-1342)*³¹ ve *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXIII, (1345-1347)*³² ve **François Xavier Leduc** tarafından 2007 yılında derlenen *Venezia – Senato. Deliberazioni Miste. Registre XVII (1335-1339)*³³ adlı eserler önemli bir yer tutmaktadır. **George Martin Thomas** tarafından 1880-1899 yılları arasında iki cilt olarak derlenen ve Venedik Cumhuriyeti'nin 1300-1454 yılları arasında Doğu Akdeniz'deki Müslüman ve/veya Hıristiyan devlet ve/veya toplumlarıyla ilişkilerine dair arşiv belgelerinden oluşan *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia*³⁴ adlı eser de aynı kaynak grubuna dâhildir. Çalışmamızda bu eserin, merhum **Behçet Güçer** tarafından Fransızca tercümesinden dilimize çevirisi yapılan ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde "*Venedik ve Doğu'ya Ait Siyasi Âkitler Mecmuası*" adıyla daktilo yazısı olarak yer alan basılmamış tercümesinden de ziyadesiyle istifade edilmiştir.

Yukarıda zikredilen çalışmaların temelini teşkil eden Venedik arşivleri, 14. yüzyılın ilk yarısında Ege'deki Venedik devlet politikasını gözler önüne sermesi

³¹ *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XX, (1341-1342)*, ed. F. Girardi, Venezia 2004.

³² *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXIII, (1345-1347)*, ed. F. Girardi, Venezia 2004.

³³ *Venezia – Senato. Deliberazioni Miste. Registre XVII (1335-1339)*, ed. F. X. Leduc, Venezia 2007.

³⁴ *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1300-1454*, ed. George Martin Thomas, 2 cilt, Venetiis 1880-1899; Türkçe trc. için bkz.: GÜÇER, B., *Venedik ve Doğu'ya Ait Siyasi Âkitler Mecmuası*, (TTK Ktp. Basılmamış Tercüme).

bakımından oldukça önemlidir. Gerek Venedik'te gerekse de Girit'teki çeşitli meclislerde Türklere, Bizans İmparatorluğu'na ve Ege'deki Latin güçlerine ilişkin alınan kararları ve gönderilen raporları içeren bu belgeler sayesinde, Venedik Cumhuriyeti'nin Haçlı Seferleri plan ve projelerindeki yeri tespit edilebilmekte ve Cumhuriyetin savaş ve ticaret ikilemi bağlamında bölgedeki farklı unsurlara yaklaşımı açıklığa kavuşmaktadır. Girit'teki Kandiye Dükü Nicolaus Zane tarafından Venedik Doju'na gönderilen ve ilk kez Ege'deki Venedik'e tabi adalara yapılan Türk akınlardan şikâyet edilen Haziran 1318 tarihli mektuptan başlayarak, 18 Ağustos 1348 tarihinde Aydınoğlu Hızır Bey ile yapılan mütekâbil akde ve Türklere karşı oluşturulan Haçlı Donanma İttifakı'nın tamamen dağıldığını gösteren 7 Nisan 1353 tarihli Venedik-Aydınoğulları barışına kadar geçen süre zarfında Venedik Senatosu'nda ve meclislerinde alınan kararlar, aynı zamanda Türklere ve onların faaliyetlerine dair son derece spesifik bilgiler edinmemizi de sağlamıştır.

Venedik arşivlerinden sonra İtalyan kaynakları arasında konumuz açısından son derece önemli bilgiler ihtiva eden eserlerin başında İtalyan kronikleri gelmektedir. Son zamanlara kadar **Anonim Roma Kroniği** (*Anonimo Romano Cronica*) olarak bilinen ve ilk defa 1740 yılında dünyaca ünlü İtalyan tarihçi **Ludovico Antonio Muratori** tarafından "*Historiae Romanae Fragmenta*" adıyla Latince ve İtalyanca çift sütunlu yayımlanan eser³⁵, özellikle Haçlı Donanma İttifakınca 1344 tarihinde İzmir üzerine gerçekleştirilen Haçlı Seferi ve sonrasına

³⁵ HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA, *ab anno Christi MCCCXXVII usque ad MCCCLIV, Neapolitana sive Romana dialecto scripta*, anonim, içinde: *Antiquitates Italicae Medii Aevi*, c. III, ed. L. A. Muratori, Milan 1740, s. 239-548 (capitolo XIII s. 353-372).

ilişkin son derece detaylı ve ilginç bilgiler içermektedir. Yakın zamanda İtalyan edebiyatçı **Giuseppe Billanovich**'in Romalı yazar Bartolomeo di Iacovo (1310-1358)'ya ait olduğunu iddia ettiği³⁶ *Anonim Roma Kroniği*³⁷, eski Roma'yı yeniden diriltmeyi, İtalya'daki şehir yönetimlerini birleştirmeyi ve soyluların otoritesini yıkarak, Cumhuriyeti ilan etmeyi amaçlayan Romalı halk lideri ve devrimci Nicola di Rienzo (1313-1354)'nun hayatını ele almaktadır. 28 bölümden oluşan eserin “*Türkiye’de İzmir üzerine gerçekleştirilen Haçlı Seferinden bahis*” başlıklı 13. bölümü, Haçlı Donanma İttifakı'nın teşekkülünden İzmir'in liman kesiminin zaptına, 17 Ocak 1345 tarihli kritik Türk zaferinden Haçlıların İzmir'de içine düştükleri duruma ve İttifakın dağılışına kadarki süreci görgü tanıklarına dayanarak, okuyucuya aktarmaktadır. Her ne kadar yazarının Bartolomeo di Iacovo olduğu iddia edilse de söz konusu eser, tezimizde *Anonim Roma Kroniği ve Historiae Romanae Fragmenta* adıyla gösterilmiştir.

Anonim Roma kroniğinden başka Marino Sanudo Torsello ile çağdaş olan Floransalı tacir, diplomat ve tarihçi **Giovanni Villani** (1276-1348)'nin *Cronica*³⁸ ve *Nuova Cronica*³⁹ adlı eserleri de, kaynaklarımız arasında önemli bir yer tutmaktadır. Villani'nin, dönemin siyasi gelişmelerini Floransa Cumhuriyeti'nin olaylara bakış

³⁶ BILLANOVICH, G., “Come nacque un capolavoro: la “Cronica” del non più Anonimo Romano”, içinde: Rendiconti degli Atti della Accademia Nazionale dei Lincei, CCCXCII, 1995, ss. 195-211.

³⁷ ANONIMO ROMANO, *Cronica. Vita di Cola di Rienzo*, a cura di Ettore Mazzali, Rizzoli 1991 (capitolo XIII s. 30-35)

³⁸ GIOVANNI VILLANI, *Cronica*, Tomo VIII, Firenze 1823.

³⁹ GIOVANNI VILLANI, *Nuova Cronica*, 3 cilt, ed. Giuseppe Porta, Parma 1991.

açısıyla kaleme aldığı bu eserler, Ege'deki siyasi nüfuzları itibarıyla Batı Anadolu'nun denizci Türkmen beylikleri arasında ön plana çıkan Menteşe ve Aydın beyliklerinin, XIV. yüzyılın başlarından itibaren Rodos Adası'nda yerleşik Hospitalier Şövalye Tarikatı ile mücadeleleri ve sonrasında İzmir üzerine gerçekleştirilen 1334 ve 1344 tarihli Haçlı Seferleri hakkında son derece değerli bilgiler ihtiva etmektedir. Örneğin, Umur Bey'in 1346 yılı başlarında Papa VI. Clemens (1342-1352)'e gönderdiği ve İzmir'de Haçlılarla Türkler arasında şiddetli mücadelelerin devam ettiği bir dönemde Türklerin diplomatik yollarla manevra alanlarını genişletme çabalarının emsalsiz bir örneğini teşkil eden mektuptan, ancak Villani'nin *Cronica* adlı eseri vasıtasıyla haberdar oluşumuz bile, Villani'nin eserlerinin önemini göstermesi açısından yeterli olacaktır.

İtalya'nın ünlü Orta Çağ tarihçisi **Ludovico Antonio Muratori** tarafından ilk defa 1723-1751 yılları arasında *Rerum Italicarum Scriptores* adlı 25 ciltlik seride yayımlanan ve 1900-1917 yıllarında Bologna'da ikinci baskısı yapılan İtalyan kronikleri arasında, özellikle 1344 tarihli İzmir Haçlı Seferi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile II. Humbert'in seferine ilişkin bilgiler ihtiva eden kronikler de, XIV. yüzyılın ilk yarısında Ege'deki egemenlik mücadelesi ve Türklere karşı Haçlı Seferi teşebbüsleri konularında Batılı bakış açısını göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu kroniklerin başında gelen ve 1212-1354 yılları arasındaki gelişmeleri ihtiva eden **Riminili Marco Battagli** (y.1310-y.1376)'nin kaleme aldığı *Marcha* adlı kronik⁴⁰, XIV. yüzyılın en önemli olaylarından biri olan 1344 tarihli İzmir Haçlı

⁴⁰ MARCO BATTAGLI, *Marcha di Marco Battagli da Rimini [AA. 1212-1354]*, a cura di Aldo Francesco Massera, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVI, Bölüm: III, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1912-1913.

Seferi'nin siyasi ve ticari kaygılardan müteşekkil gerçek sebebini açıkça dile getirmektedir. Kronik, Ludovico Antonio Muratori tarafından 1730 yılında *Rerum Italicarum Scriptores* derlemesinin XVI. cildinde yayımlanmış, tezimizde ise aynı derlemenin 1912-1913 yılında Bologna'da yayımlanan ikinci baskısı kullanılmıştır.

1344-1345 yıllarında Türklerle Haçlı Donanma İttifakı kuvvetleri arasında İzmir'de gerçekleşen savaflara ilişkin ilginç detaylar ihtiva eden bir diğer İtalyan kroniği, 1300-1348 yılları arasında Floransa'da ve Toscana bölgesinde Guelfo ve Ghibellino hizipleri arasındaki şiddet sarmalını anlatan anonim **Storie Pistoresi** adlı eserdir.⁴¹ Kronikte, Haçlı Donanma İttifakı kuvvetlerinin Ekim 1344'te İzmir'in liman kesimini ele geçirmelerinin hemen akabinde, 17 Ocak 1345 tarihinde, Türklerle Haçlılar arasında Kadifekale eteklerinde vukubulan ve Haçlıların büyük bir yenilgiye uğrayarak, tamamen liman kesimindeki kaleye sıkışıp kalmalarıyla sonuçlanan savaşa dair yer alan bilgiler, Kıbrıs Kralı IV. Hugues (1324-1359)'in Napoli Kraliçesi I. Giovanna (1343-1381)'ya gönderdiği sahte mektuba dayanmaktadır. Orijinali Latince olan ve anonim *Storie Pistoresi*'de İtalyanca tercümesiyle sunulan söz konusu mektupta, olaylar bilinçli bir biçimde ve tamamen saptırılarak, Haçlıların mucizevi bir biçimde zafer elde ettiklerinden bahsedilmektedir. Kronik ilk olarak 1727 yılında *Rerum Italicarum Scriptores* derlemesinin XI. cildinde yayımlanmış, tezimizde ise aynı derlemenin 1907 yılında yayımlanan ikinci baskısı kullanılmıştır.

Rerum Italicarum Scriptores derlemesinden yayımlanan ve XIV. yüzyılın birinci yarısında Ege'de Türklerle Batılı Hıristiyan koalisyon kuvvetleri arasında

⁴¹ STORIE PISTORESI, a cura di Silvio Adrasto Barbi, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt XI, Bölüm: V, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1907.

yaşanan mücadeleye değinen diğer İtalyan kronikleri arasında **Raphayni de Caresini**'nin 1343-1388 yılları arasındaki olayları ele aldığı *Chronica*'sı⁴², Venedik Doju **Andrea Dandolo** (1343-1354)'nun Venedik'in kuruluşundan 1357 yılına kadarki olayları kaydettiği *Chronica. Per Extensum Descripta*⁴³ ve *Chronica Brevis*⁴⁴ adlı eserleri, yine Venedik'in kuruluşundan 1343 yılına kadarki olayların anlatıldığı ve Doju Andrea Dandolo'ya ait olma ihtimali yüksek olan anonim *Cronaca a Latina*⁴⁵ adlı kronik, Bolognalı bir yazar tarafından kaleme alınan ve 1144-1350 yılları arasındaki olayları içeren anonim *Corpus Chronicorum Bononiensium*⁴⁶, yine bir Bolognalı yazar olan **Matthaei de Griffonibus** tarafından kaleme alınan ve 1472 yılına kadarki olayları ihtiva eden *Memoriale Historicum de Rebus*

⁴² CARESINI, R., *Raphayni de Caresinis. Cancellarii Venetiarum. Chronica*, AA. 1343-1388, a cura di Ester Pastorello, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: II, ed. L. A. Muratori, Bologna 1923.

⁴³ ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica. Per Extensum Descripta*, aa. 46-1280 d. C., a cura di Ester Pastorello, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Bologna 1938.

⁴⁴ ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis*, aa. 46-1342 d. C., a cura di Ester Pastorello, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Bologna 1938.

⁴⁵ *CRONACA A LATINA. Cronaca Veneziana del 1343*, a cura di Caterina Negri di Montenegro, Perugia 2004.

⁴⁶ *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIIUM*, a cura di Albano Sorbelli, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVIII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1906.

Bononiensium adlı kronik⁴⁷ ve son olarak 1202-1362 tarihleri arasındaki gelişmeleri kaydeden Sienalı anonim kronik *Cronache Senesi*⁴⁸ de önemli bir yer tutmaktadır.

Merkezi Kandiye şehrinde bulunan ve 1204 tarihli IV. Haçlı Seferi'nden sonra Cenovalılara karşı girilen çetin bir mücadelenin ardından egemenliğin tesis edildiği Girit Adası'nda, Venedik Cumhuriyeti'ne bağlı Girit hükûmetinin noterleri tarafından düzenli bir biçimde kaleme alınan kayıtlar da, bölgede dönemin ticari ve sosyo-kültürel yapısına dair değerli bilgiler içermektedir. Tezimizde yer yer istifade ettiğimiz bu noter kayıtları, sadece ticari ve sosyo-kültürel açıdan değil aynı zamanda siyasi bakımdan da kayda değer bir öneme sahiptir. Nitekim söz konusu dönemde Akdeniz ve Ege'nin dört bir tarafında faaliyet gösteren Batılı ticari şirketlerin, stratejik bakımdan son derece önemli bir mevkide yer alan Girit Adası'nda da mutlak surette birer acentaları bulunur ve bu acentaların bölgede sadece ticari değil aynı zamanda siyasi faaliyetleri de noter kayıtlarına yansırı. Tezimizde sıklıkla yararlandığımız Kandiye noterleri arasında **Benvenuto de Brixano**⁴⁹, **Quaternus**

⁴⁷ MATTHAEI DE GRIFFONIBUS, *Memoriale Historicum de Rebus Bononiensum aa. 4448-1472 d. C.*, a cura di Lodovico Frati – Albano Sorbelli, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVIII, Bölüm: II, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1902.

⁴⁸ *CRONACHE SENESI*, a cura di Alessandro Lisini – Fabio Iacometti, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XV, Bölüm: VI, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1931.

⁴⁹ BENVENUTO DE BRIXANO, *Benvenuto de Brixano Notaio in Candia (1301-1302)*, ed. R. Morozzo della Rocca (Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1950.

Consiliorum⁵⁰ ve **Zaccaria de Fredo**'yu⁵¹ zikretmemiz yerinde olacaktır. Kutsal Toprakların ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi plan ve projelerinin, Ege'de ilerleyişini sürdüren Türklere karşı savunma ittifakına dönüşmesiyle birlikte, egemenlik mücadelesinin Doğu Akdeniz'den Ege adaları, Batı Anadolu ve Yunanistan kıyılarına intikal etmesi, söz konusu yerlerde ticari faaliyetlerde bulunan tacirlerin önemini daha da arttırmıştı. Zira konumu itibarıyla son derece stratejik bir yer olan Girit'e sık sık uğrayan bu tacirler, sadece ticari emtia değil aynı zamanda fevkalade önem arzeden siyasi bilgiler de taşıyorlardı. Tacirlerle kurdukları yakın ilişkiler sayesinde bölgedeki gelişmelerden an ve an haberdar olan ve yukarıda adları yazılı Kandiyeye noterlerinin tuttukları kayıtlar, 1301 yılından 1357 yılına kadar bölgede Türklerle Latinler arasındaki mücadeleye ilişkin içerdikleri siyasi bilgilerle ön plana çıkmaktadır.

Konumuz itibarıyla kendilerine, sadece ticaretle ilgili hususlarda değil aynı zamanda siyasi gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmak için de başvurabileceğimiz tacirlerin başında hiç kuşkusuz Venedikli tüccar **Pignol Zucchello**⁵² gelmektedir.

⁵⁰ QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia, Quaternus Consiliorum (1340-1350)*, ed. P. R. Vidulich, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Pubblici, Venezia 1976.

⁵¹ ZACCARIA DE FREDO, *Zaccaria de Fredo Notaio in Candia (1352-1357)*, ed. A. Lombardo, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1968.

⁵² PIGNOL ZUCHELLO, *Lettere di Mercanti a Pignol Zucchello (1336-1350)*, ed. Raimondo Morozzo della Rocca, Comitato per la Pubblicazione delle Fonti Relative alla Storia di Venezia, Fonti per la Storia di Venezia, Sez. IV, Archivi Privati, Venezia 1957.

Pignol Zucchello, Kandiye'deki acentaları Franciescho Bartolomei ve Vannino Fecini tarafından kendisine gönderilen mektuplar vasıtasıyla bölgedeki her türlü siyasi gelişmeden haberdar oluyordu. Zucchello'nun, özellikle 1344 tarihli İzmir Haçlı Seferi ve sonrasına ilişkin verdiği malumat, siyasi gelişmelerin ticari kaygılar üzerindeki etkisini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Umur Bey'in kardeşi ve Tire'nin yönetimi kendisine tahsis edilmiş olan Bahadır Bey'in akıbetinin de hiç beklenmedik bir biçimde Pignol Zucchello'dan öğrenilmesi, bu tacir mektuplarında her zaman sürprize açık olmak gerektiğini göstermektedir.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Ege adaları, Batı Anadolu kıyıları ve Yunanistan anakarasında cereyan eden olaylara ve mücadelenin taraflarına ilişkin son derece önemli bilgiler içeren Bizans kaynaklarına geçmeden önce, Batı kaynakları içerisinde yer alan son bir kronikten daha bahsetmek gerekmektedir: Bizans İmparatorluğu'nun, Türklere karşı savaşmaları ve Türkleri Anadolu'dan çıkarmaları için ücret mukabilinde kiraladığı Katalan Kumpanyası şövalyelerinden **Ramon Muntaner**⁵³ (1270-1336)'e ait olan *Cronica*. Olayların bizzat içinde yer alan Ramon Muntaner'in aktardığı bilgiler, Haçlı Seferi plan ve projelerinin yoğunluk kazandığı XIV. yüzyılın başlarında, Katalanların bölgedeki faaliyetlerini ve denizci Türkmen beyliklerinin ilerleyişini gözler önüne sermektedir. Ramon Muntaner eserinde, başlangıçta iki düşman topluluk olarak karşı karşıya gelen Türklerin ve Katalanların, 1305 yılında Katalanların lideri Roger de Flor'un Bizanslılarca suikast sonucu öldürülmesinden sonra, aralarında ittifak tesis ederek, dost ve müttefik kuvvetler

⁵³ RAMON MUNTANER, *Chronicle*, İngilizce Çev.: Lady Goodenough, Cambridge University Press, Ontario 2000.

sıfatıyla Bizans'a ve bölgedeki Latin güçlerine karşı mücadelelerini detaylı bir biçimde anlatmaktadır.

Batı kaynaklarından sonra tezimizde ziyadesiyle istifade ettiğimiz kaynaklar arasında Bizans kronikleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin, XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Moğolların hâkimiyetine girmesinden sonra yaşanan otorite boşluğundan yararlanan yarı-göçebe Türkmenlerin, kalabalık topluluklar hâlinde Batı Anadolu'ya yerleşmeleri ve kısa süre zarfında siyasi teşkilatlanmayı hayata geçirmeleri, Bizans ve bölgedeki Latin güçleriyle mücadeleleri Bizans kroniklerinde ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. XIII. ve XIV. yüzyılın Bizans kroniklerinden Georgios Pachymeres, Nikephoros Gregoras, VI. Ioannes Kantakuzenos ve Dukas'ın eserleri, tezimizde özellikle Ege'deki siyasi mücadelenin ele alındığı ikinci bölüm için son derece faydalı bilgiler içermektedir.

1261-1308 yılları arasındaki olayları kaleme aldığı "*Singrafikai Historia*" adlı eseriyle **Georgios Pachymeres**⁵⁴ (1242-1310), Türk tarihi açısından Bizans kronikleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bizzat yaşadığı dönemi kaleme almış olmasından dolayı XIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIV. yüzyılın başları arasındaki dönem için vazgeçilmez bir kaynak olan Pachymeres, tezimiz için son derece önemli olan Türklerin Batı Anadolu'yu fethini, Katalan ücretli askerleri ile olan mücadelelerini ve Türklerin egemenliğindeki Anadolu'da Türkler ile yerli halk arasındaki ilişkileri ayrıntılı bir biçimde eserine konu etmiştir. Tezimizde, Pachymeres'in eserinin orijinali değil, Türklerle ilgili kısımlarının Fransızca

⁵⁴ GEORGES PACHYMERES, *Relations Historiques*, cilt: I-V, der. A. Failler, çev. V. Laurent, CFHB, Paris 1984-2000; PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İlgî Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.

tercümesinden dilimize çevirisinin yapıldığı ve dipnotta yer alan Türkçe yayın kullanılmıştır.

Pachymeres'in eserinin yarım yüzyıl öncesi ve sonrasını da içeren "*Romaiki Historia*" adlı eserinde 1204-1359 yılları arasındaki olayları ele alan bir diğer Bizans kroniği **Nikephoros Gregoras**⁵⁵ (1290-1360) ise özellikle XIV. yüzyılın ilk yarısındaki gelişmeler için son derece güvenilir bir kaynaktır. Batı Anadolu'nun denizci Türkmen beyliklerinin, bir taraftan Bizans diğer taraftan da Ege'deki Latinlerle mücadeleleri ve Türklere karşı tesis edilen Haçlı Donanma İttifakları konusunda ayrıntılı bilgiler ihtiva eden Gregoras'ın eserinden, Paul Wittek, Donald Nicol ve Elizabeth Zachariadou gibi alanında uzman tarihçilerin çalışmaları vasıtasıyla istifade edilmiştir.

VI. Ioannes Kantakuzenos'un Bizans kronikleri arasında Türk tarihi açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bizans İmparatoru III. Andronikos döneminde (1328-1341), İmparatorun en yakınındaki ve en güvendiği kişi olarak imparatorluğun dış politikasını belirleyen **Ioannes Kantakuzenos**⁵⁶ (1292-1383), Türklere tesis edilen

⁵⁵ NIKEPHOROS GREGORAS, *Byzantina Historia*, cilt: I-III, der. L. Schopen – I. Bekker, CSHB, Bonn 1829-1855. Eserin Almanca tercümesi için bkz.: NIKEPHOROS GREGORAS, *Rhomaische Geschichte*, cilt: I-VII, ed. Jan Louis van Dieten, Stuttgart 1973-2007.

⁵⁶ IOANNES KANTAKUZENOS, *Eximperatoris Historiarum libri IV*, ed. Ludwig Schopen - Barthold Georg Niebuhr, cilt: I-III, Bonn: Impensis Ed. Weber, 1828–32. Eserin Almanca tercümesi için bkz.: KANTAKUZENOS, J., *Geschichte. Übersetzt und Erläutert von Georgios Fatouros und Tilman Krischer*, Zweiter Teil (Buch I-II), Stuttgart 1982-1986. Eserin 1. ve 4. kitapları üzerine yapılan doktora çalışmaları için

dostane ilişkilerin de mimarı olmuştur. XIV. yüzyılın ilk yarısında Ege adaları ve Yunanistan kıyılarında Latinlere karşı Batı Anadolu'nun denizci Türkmen beylikleriyle ittifaklar kuran Kantakuzenos, Aydınoğlu Gazi Umur Bey (1309-1348) ile sürdürdüğü dostluk sayesinde Türkler hakkında derin bilgilere vakıf olmuştur. İmparator III. Andronikos'un ölümünün ardından 1341-1347 yılları arasında Bizans İmparatorluğu tahtı için mücadeleye girişen Kantakuzenos, özellikle Trakya'daki çatışmalar esnasından dostu Umur Bey'den aldığı yardımlar sayesinde ayakta durabilmiş ve 1347 yılında ele geçirdiği imparatorluk tahtından 1354 yılında kendi isteğiyle çekilmiştir. 1320-1356 yılları arasındaki olayları anlattığı "*Eximperatoris Historiarum*" adlı eseri, bizzat bu olayların içinde bulunan bir kişi tarafından kaleme alınmış olması hasebiyle, XIV. yüzyılın ilk yarısında Yunanistan, Batı Anadolu ve Ege adalarında cereyan eden gelişmeler açısından en önemli kaynaklardan biri olarak değerlendirilmektedir.

"*Historia*" adlı eserini 1453 ile 1462 yılları arasında kaleme aldığı anlaşılan **Dukas**⁵⁷ ise Bizans İmparatorluğu'nun son yarım yüzyılı ve başta Osmanlılar olmak üzere Türkler hakkında en fazla bilgiye sahip Bizans kroniği olarak karşımıza

bkz.: MILLER, T. S., *The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation and Commentary*, Washington 1975, (Yayımlanmamış Doktora Tezi); TRONE, R. H., *The History of John Kantakouzenos (Book I): Text, Translation and Commentary*, Washington 1979, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

⁵⁷ DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev.: V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü. Yay., İstanbul 1956. Yeni çevirisi için bkz.: DOUKAS, *Tarih. Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev.: Bilge Umar, İstanbul 2008; DELİLBAŞI, M., "Türk Tarihinin Bizans Kaynakları", *Cogito* 17, (1999), ss. 339-351.

çıkılmaktadır. Onun Türkler hakkındaki engin bilgisi, 1341-1347 yılları arasındaki Bizans iş savaşı esnasında Umur Bey'in dostu Kantakuzenos tarafında yer alan ancak Kantakuzenos'un 1354'te tahtan feragat etmesinden sonra takibata uğradığı için Aydınöğü İsa Bey'e sığınan dedesi Mikhail Dukas zamanından itibaren Türklerin içinde doğup büyümesinden ve XV. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bölgedeki Cenovalıların hizmetinde Türklerle resmî ilişkileri yürüten bir diplomat olmasından ileri gelmektedir. Latince ve Türkçe de bilen Dukas, özellikle Batı Anadolu sahilleri, İzmir, Foça ve çevredeki adalar hakkında önemli bilgilere vakıf olmuştur.

Başlangıçta Kutsal Toprakların fethinin amaçlandığı Haçlı Seferi plan ve projelerinin, XIV. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Ege'deki Türklere karşı önce savunma ittifakı ardından da sömürgeci çıkarların korunması için İzmir'in işgal edilmesi teşebbüslerine dönüşmesi ve başta Aydınöğulları olmak üzere Türklerin, Batılıların bu teşebbüslerine karşı verdiği mücadelenin anlatıldığı en önemli Türkçe kaynak ise **Enverî** adlı / mahlaslı şairin "*Düstûrnâme-i Enverî*" ismini taşıyan eseridir.⁵⁸ XV. yüzyıl ortalarında yaşadığı anlaşılan Enverî'nin, 1465 yılında Fatih Sultan Mehmed'in veziriazamı Mahmud Paşa'ya ithafen mesnevi tarzında ve 3730 beyit olarak kaleme aldığı eseri, bir mukaddime ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Toplamda 22 babdan müteşekkil eserin en uzun bölümü, Aydınöğulları Beyliği'nin tarihi, özellikle de Umur Bey'in gaza ve fetihlerinin anlatıldığı 18. baktır. Dönemin Bizans ve Latin kaynaklarıyla karşılaştırıldığında büyük oranda bu kaynaklar ile paralellik arzetmesi ve hatta Bizans ve Latin kaynaklarında kısa geçirilen bazı olayların, *Düstûrnâme*'de oldukça teferruatlı bir biçimde yer alması, eseri sadece

⁵⁸ ENVERÎ, *Düstûrnâme-i Enverî*, neşr.: Mükrimin H. Yınanç, TTE Yay., İstanbul 1928.

Türk tarihi için değil XIV. yüzyılın birinci yarısının Ege ve Akdeniz tarihi için de son derece önemli kılmaktadır. Eserde, Umur Bey'in 1330'lu yılların başlarından şehit düştüğü 1348 yılına kadar Ege adalarına gerçekleştirdiği akınlar, bölgedeki Hıristiyan güçlerle yaptığı anlaşmalar, Ioannes Kantakuzenos ile işbirliği ve Haçlı Donanma İttifakı'nın 1344 yılında İzmir üzerine gerçekleştirdiği sefer bütün ayrıntılarıyla yer almaktadır. Enverî'nin, kendi zamanına ait olmayan bir dönemin olaylarını bu kadar geniş ve ayrıntılı bir biçimde kaydedebilmesi, ancak dönemin görgü tanıkları veya yazarlarının eserlerinden edindiği bilgiler sayesinde mümkündür ki eserde, Umur Bey'in emirlerinden Hâce Selman olarak adı geçen kişinin, günümüze ulaşmayan destan tarzındaki bir eserinin, *Düstûrnâme*'nin Aydınogulları ile ilgili bölümün ana kaynağı olduğu tahmin edilmektedir. Tezimizde *Düstûrnâme-i Enverî*'nin, Paris Bibliotheque Nationale'de bulunan ve ilk defa Mükrimin Halil Yınanç tarafından 1928 yılında eski harflerle neşredilen nüshası kullanılmış ve yine aynı yazar tarafından esere ilişkin 1929 yılında yayımlanan *Medhal*'den de ziyadesiyle istifade edilmiştir.⁵⁹ Eser, İzmir Milli Kütüphanesi'ndeki nüshasıyla da karşılaştırılarak 1954 yılında Irene Melikoff-Sayar tarafından "*Le Destan d'Umur Pacha*" adıyla Fransızca'ya çevrilerek yayımlanmıştır.⁶⁰

⁵⁹ YINANÇ, M. H., *Düstûrnâme-i Enverî Medhal*, İstanbul 1929.

⁶⁰ ENVERÎ, *Le Destan d'Umur Pacha (Düstûrnâme-i Enverî)*, çev.: Irene Melikoff-Sayar, Paris 1954.

Marino Sanudo Torsello'ya Dair Açıklamalı Kaynakça

XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın ilk yarısında Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinleri kaleme alan teorisyen ve yazarlar arasında en bilineni ancak en az anlaşılanlardan biri olan Marino Sanudo Torsello'nun yaptıklarından ziyade yazdıkları, XIV. yüzyıl Akdeniz ve Haçlı Seferleri tarihi için muazzam bir kaynak teşkil etmektedir. Dönemin Akdeniz coğrafyasında adeta ayak basmadık yer bırakmayan Sanudo, yaklaşık 75 yıllık ömrüne sığdırdığı ve günümüze kadar ulaşan başta Haçlı Seferi projesinin başyapıtı niteliğindeki eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis* olmak üzere Ege adaları ve Yunanistan anakarasının XIII. ve XIV. yüzyıllardaki resmini *çektığı Istorìa del Regno di Romania* ve Haçlı Seferi projesini revize ederek, “Doğu Sorunu” olarak gördüğü Türk meselesinin ortadan kaldırılmasına dönüştürdüğü 42 adet mektubu ile tezimizin amacını ve ana kaynağını oluşturmaktadır.

Okuyucularımız, Sanudo'nun ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'in oluşumu, edisyonları ve el yazmaları ile 42 adet mektubuna ilişkin teferruatlı bilgi için tezimizin birinci bölümünün dördüncü kısmına başvurabilirler. Biz burada Sanudo'nun *Liber Secretorum* ve *Istorìa del Regno di Romania* adlı eserleri ile mektuplarının neşirlerine ve tezimizde sıklıkla istifade ettiğimiz Sanudo ve eserlerine ilişkin XIX. yüzyıldan günümüze kadar yapılan çalışmalara yer vereceğiz.

I- Kaynaklar: Sanudo'nun Eserleri ve Mektupları

Liber Secretorum Fidelium Crucis, ilk defa 1611 yılında **Jacques Bongars** tarafından kaleme alınan “*Gesta Dei per Francos, sive Orientalium expeditionum historia 1095-1420*” adlı iki ciltlik eserin ikinci cildinde yayımlanmıştır.⁶¹ Bongars, eserin sonuna Sanudo'nun kaleme aldığı 23 mektubu da ilave etmiştir.⁶² Eserin bir bölümünün İtalyanca tercümesi ise Sanudo ailesinin bir diğer üyesi ve Marino Sanudo Torsello'nun adaşı olan **genç Marino Sanudo Torsello** (1466-1536), tarafından yapılmış ve bu kısımlar 1881 yılında *Archivio Veneto* dergisinde yayımlanmıştır.⁶³ **Aubrey Stewart** ise *Liber Secretorum*'un üçüncü kitabının bir bölümünü İngilizce'ye tercüme ederek, 1896 yılında *Palestine Pilgrims' Text Society* dergisinde yayımlamıştır.⁶⁴ *Liber Secretorum*'un Bongars tarafından 1611 yılında yapılan neşrinin fotografik ve tıpkıbasım bir versiyonu, 1972 yılında **Joshua Prawer**

⁶¹ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis. Super Terrae Sanctae Recuperatione et Conservatione*, içinde : *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, ed. Jacques Bongars, Hannoviae 1611, s. 1-288.

⁶² BONGARS, J., *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 289-316.

⁶³ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, kısmî çeviri: Genç Marino Sanudo Torsello, içinde: *Archivio Veneto*, XXXX, 1881, s. 49-51, 52-62.

⁶⁴ MARINO SANUDO TORSELLO, “Secrets for true crusaders to help them to recover the Holy Land (1321)”, çev.: Aubrey Stewart, içinde: *Palestine Pilgrims' Text Society*, vol. 12 (1896).

tarafından, açıklayıcı notlar ve bir önsöz ile yeniden yayımlanmıştır.⁶⁵ *Liber Secretorum*, 2011 yılında **Peter Lock** tarafından, Bongars ve Joshua Prawer neşri esas alınarak “*The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*”, adıyla İngilizce’ye çevrilerek, yayımlanmış ancak Bongars ve Prawer’ın yayınlarında bulunan Sanudo’nun 23 adet mektubuna yer verilmemiştir.⁶⁶ Tezimizde, eserin, 1611 yılında Bongars ve 1972 yılında Prawer tarafından yapılan orijinal nüsha yayınları ile Lock’ın 2011 yılındaki İngilizce tercümesi kullanılmıştır.

Sanudo’nun üç kitaptan oluşan *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinin ilk kitabı, 1309 yılında tamamlayıp Papa V. Clemens (1305-1314)’e sunduğu ve “*Conditiones Terre Sancte*” (*Kutsal Toprakların Durumu*) adıyla bilinen 5 kısım 20 başlıktan müteşekkil bir metin idi. Sanudo, *Liber Secretorum*’un bu birinci kitabında genel olarak, Müslümanların gücünün anahtarı olarak gördüğü Mısır’a ekonomik abluka uygulanmasını ve bu hususta alınması gereken diğer tedbirleri konu etmişti.⁶⁷ Sanudo, “*Conditiones Terre Sancte*” adlı bu metnine 1312 yılına doğru, Mısır’a uygulanacak abluhanın sebeplerini ve Mısır’ın ne şekilde istila edileceğini değerlendirdiği bir metin daha eklemiştir. Toplamda 4 kısım 47 başlıktan oluşan ve 1313 yılının ilkbaharında tamamladığı bu metin, *Liber Secretorum*’un

⁶⁵ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, ed. Joshua Prawer, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım).

⁶⁶ MARINO SANUDO TORSELLO, *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, çev.: Peter Lock, Farnham, Ashgate 2011.

⁶⁷ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*. ‘*Conditiones Terre Sancte*’, s. 22-35 (Birinci Kitap).

ikinci kitabını teşkil etmiştir.⁶⁸ Sanudo'nun 1321 yılında tamamladığı ve 24 Eylül 1321 tarihinde Avignon'da Papa XXII. Ioannes'e bir nüshasını sunduğu *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'in, Doğu'nun coğrafyasına ilişkin haritalarla desteklenmiş bilgileri ve Kutsal Toprakların uzun bir tarihini içeren üçüncü kitabında ise daha önceki Haçlı yerleşimcilerinin yaptıkları hatalardan bahsedilerek, gelecekte kurulacak olan Kudüs Krallığı'nın korunması için yapılması gerekenler ele alınmıştır.⁶⁹

Liber Secretorum'un 3 edisyon ve 19 adet el yazması nüshası üzerine yapılan çalışmaların başında, İtalyan tarihçi ve Sanudo uzmanı **Arturo Magnocavallo**'nun, biri 1898 diğeri de 1903 yılında olmak üzere kaleme aldığı iki makalesi gelmektedir.⁷⁰ Bu çalışmalar, edisyonlar ve nüshalar arasındaki farkları göstermesi açısından son derece önemlidir. Ömrünü Sanudo üzerine yaptığı çalışmalara adayan Magnocavallo'dan başka, *Liber Secretorum*'un el yazmaları hakkındaki diğer

⁶⁸ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*. 'Continens vias et modos quibus apte et expedite Terra Sancta recuperetur', s. 35-97 (İkinci Kitap).

⁶⁹ MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*. 'Ex ovo sciri potest qualiter postquam praedicta terra', s. 97-281 (Üçüncü Kitap).

⁷⁰ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio", içinde: *Rendiconti del R. Ist. Lombardo di Scienze e Lettere*, s. 2, v. 31, Milano 1898; MAGNOCAVALLO, A., "Di alcuni codici Liber Secretorum Fidelium Crucis", içinde: *Nuovo Archivio Veneto*, vol. VI, pt. 1, 1903, s. 174-180.

bilgilere **Charles Kohler**'in 1897 yılında *Revue d'Orient Latin*'de⁷¹ ve **Rinaldo Fulin**'in 1881 yılında *Archivio Veneto* dergisinde⁷² kaleme aldıkları makalelerden ulaşmak mümkündür. **Sherman Roddy**'nin Sanudo'nun mektuplarına dair kaleme aldığı yayımlanmamış doktora tezi⁷³ ile eseri 1972 yılında tıpkıbasım olarak yeniden yayımlayan Prawer'in *Liber Secretorum*'a ilişkin "Önsöz"⁷⁴ ve eseri 2011 yılında İngilizce olarak yayımlayan Lock'ın kaleme aldığı "Giriş" kısmı⁷⁵, eserin edisyonları ve el yazması nüshalarına ilişkin genel bilgileri ihtiva etmektedir.

Sanudo'nun *Istoria del Regno di Romania* adlı eserinin XVIII. yüzyılda yapılan İtalyanca tercümesi, **Carl Hopf** tarafından 1873 yılında yayımlanan "*Chroniques gréco-romanes*" adlı eserde yer almaktadır.⁷⁶ Hopf, aynı zamanda *Istoria del Regno Romania* adlı esere, aynı yayın içerisinde, yine Sanudo'ya ait

⁷¹ KOHLER, C., "Notices et extraits de manuscrits", içinde: *Revue d'Orient Latin*, V, 1897, no: III, s. 27-32.

⁷² FULIN, R., "Di una versione del Liber Secretorum Fidelium Crucis Frammento conservato da Marino Sanuto", içinde: *Archivio Veneto*, 22, 1881, s. 49-62.

⁷³ RODDY, S., *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi).

⁷⁴ PRAWER, J., "Önsöz", içinde: *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım), s. V-XIX.

⁷⁵ LOCK, P., "Giriş", içinde: *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, s. 1-21.

⁷⁶ MARINO SANUDO TORSELLO, *Istoria del Regno di Romania*, içinde: *Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, ed. Carl Hopf, Paris 1873, s. 99-170.

olduğunu iddia ettiği *Fragmentum* başlıklı kısa bir metin eklemiştir.⁷⁷ Bu metin üzerine **Robert Lee Wolff** tarafından 1953 yılında yeni bir makele yayımlanmıştır.⁷⁸

Sanudo'nun günümüze kadar ortaya çıkarılan 42 adet mektubu bulunmaktadır ve bu mektuplar, tarihçiler tarafından muhtelif dillerde yapılan çalışmalarla araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. Sanudo'nun başta Papa XXII. Ioannes (1316-1334), Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350), Bizans İmparatoru II. Andronikos Palailogos (1282-1328) ve Napoli Kralı Roberto olmak üzere (1309-1343) dönemin önemli kişilerine hitaben kaleme aldığı ve Haçlı Seferi projesine destek sağlamayı amaçladığı mektuplarının 22'si, 1611 yılında *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i yayımlayan **Jacques Bongars** tarafından, aynı eserin devamında "*Marino Sanviti dicti Torselli. Epistolae*" başlığıyla neşredilmiştir.⁷⁹ Mektupların 9'u, Sanudo'nun hayatı ve dönemin olaylarına ilişkin ayrıntılı bir inceleme yazısıyla birlikte **Friedrich Kunstmann** tarafından 1855 yılında yayımlanmıştır.⁸⁰ Sanudo'nun, 1334-1337 yılları arasına ait mektuplarından 5'i ve bunlara ilişkin kısa bilgiler içeren notlar, konuya ilişkin değerlendirmelerle birlikte 1895 yılında **Charles**

⁷⁷ HOPF, C., "Fragmentum Marini Sanuti Torselli", içinde: *Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues*, publiées avec notes et tables généalogiques par Charles Hopf, Paris 1873, Bruxelles 1966, s. 171-174.

⁷⁸ WOLFF, R. L., "Hopf's So-Called 'Fragmentum' of Marino Sanudo Torsello", içinde: *The Joshua Star Memorial Volume*, New York 1953, s. 149-159.

⁷⁹ BONGARS, J., *Marini Sanvito dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 289-316.

⁸⁰ KUNSTMANN, F., *Studien über Marino Sanudo den Aelteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855.

de la Ronciere ve **Leon Dorez** tarafından yapılan bir çalışma ile ilim dünyasına sunulmuştur.⁸¹ Kalan 6 mektup ise **Aldo Cerlini** tarafından 1940 yılında kaleme alınan ve Sanudo'nun haritacı özelliğinin ön plana çıkarıldığı bir makalede yayımlanmıştır.⁸² Sanudo'nun, 3'ü tamim niteliğinde olan mektuplarının tamamının İngilizce tercümeleleri, **Sherman Roddy** tarafından Sanudo'nun hayatı, Haçlı Seferi projesi ve yazışmaları üzerine 1971 yılında kaleme alınan yayımlanmamış doktora tezinde bulunmaktadır.⁸³

Sanudo'nun, başlangıçta Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedeflediği Haçlı Seferi projesinden 1320'li yılların ortalarından itibaren bütün dikkatini Avrupa için daha acil bir meseleye dönüşen Türk karşıtı ittifaka çevirmesine yol açmasının en açık delillerini teşkil eden bu mektuplar, tezimiz için son derece kıymetli tarihî vesikalardır. 24 Eylül 1321 tarihinde Papa XXII. Ioannes'i ziyaretinden ve Avignon'daki 14 aylık ikâmetinden sonra Venedik'e dönen ve 1323 yılından başlayıp 1337 yılına kadar sürecek olan yoğun bir yazışma trafiğine giren Sanudo, mektuplarında temel olarak Romania'daki Latin çıkarlarını tehdit eden Türk-Katalan işbirliği meselesini (ki bu Sanudo'ya göre "Doğu Sorunu" idi), Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki birlik sorununu ve Hıristiyan güçler arasında Avrupa'da süregiden savaşa son verilerek barışın tesis edilmesi konularını ele almıştır.

⁸¹ RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres inédites et mémoires de Marino Sanudo l'ancien (1334-1337)", *Bibliothèque de l'école des chartes*, tome 56, (1895), ss. 21-44.

⁸² CERLINI, A., "Nuove Lettere di Marino Sanudo il Vecchio", *Bibliopolis*, XIX, (1941), s. 321-359.

⁸³ RODDY, S., *The Correspondence*, s. 109-309.

Sanudo'nun özellikle 1325-1334 yılları arasında kaleme aldığı mektuplar incelendiğinde, bu dönemde onu meşgul eden en önemli meselenin hiç kuşkusuz Türk-Katalan işbirliğinin bölgede yol açtığı sorunlar ve Türklerin bölgedeki Latin çıkarlarını hedef alan ilerleyişi karşısında alınması gereken önlemler olduğu görülmektedir.

II- Sanudo'nun Hayatı, Eserleri ve Haçlı Seferi Projesi Üzerine Çalışmalar

Memlûk ordusunun 1291 yılında Akka'yı fethinin hemen akabinde kaleme alınmaya başlanan ve Mısır'ın işgali ile Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesinin hedeflendiği Haçlı Seferi plan ve projelerinin, XIV. yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte Akdeniz ve Ege'de Hıristiyan Avrupa'nın siyasî ve ticari çıkarlarının karşısındaki en büyük tehdit ve tehlike olarak görülen Batı Anadolu Türklerine karşı önce savunma ardından işgal ittifakı teşebbüslerine dönüşmesinin mimarı Venedikli diplomat, tacir ve propagandacı Marino Sanudo Torsello'nun hayatı, eserleri ve Haçlı Seferi projesine dair XIX. yüzyılın ortalarından günümüze kadar sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, yaklaşık 75 yıl ömür süren Sanudo'nun hayatına, Haçlı Seferi projesinin en önemli unsurlarından biri olan Mısır'a karşı uygulanmasını önerdiği ekonomik ablukaya ve *Liber Secretorum*'un yorumuna ayrılmıştır. Kalan az sayıda çalışma da mektuplarını ve kısa adıyla *Istoria* adlı eserini konu almaktadır.

Sanudo üzerine yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren tarihçilerin başında hiç kuşkusuz **Arturo Magnocavallo** gelmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz *Liber Secretorum*'un elyazması nüshaları üzerine kaleme aldığı iki makalesinden başka biri

Sanudo'nun hayatını ve Haçlı Seferi projesini incelediği 1901 tarihli “*Marin Sanudo il Vecchio e il Suo Progetto di Crociata*” adlı eseri⁸⁴, diğeri de 1902 yılında yayımladığı ve Sanudo'nun haritacılığı üzerine odaklandığı “*La Carte de ‘mari mediterraneo’ di Marin Sanudo ‘Il Vecchio’*” başlıklı makalesi⁸⁵ olmak üzere son derece değerli iki çalışması daha bulunan Magnocavallo, tezimizin özellikle birinci bölümünün şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte Sanudo üzerine ilk bilimsel çalışmalar Magnocavallo'dan değil **A. Postansque**'den gelmiştir. 1854 yılında Latince olarak “*De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*”⁸⁶ başlığı ile bir bitirmez tezi kaleme alan Postansque, tezini bir yıl sonra revize edip, “*De Marini Sanuti Vita et Scriptis*”⁸⁷ adıyla daha geniş bir bir esere dönüştürerek yayımlamıştır.

Aynı yıl içerisinde Alman tarihçi **Friedrich Kunstmann**, yukarıda Sanudo'nun mektuplarından bahsederken de zikrettiğimiz üzere Sanudo'nun 1330-1334 yılları arasına tarihlenen 9 mektubunu da içeren bir çalışmaya imza atmış ve eserinde mektupların içeriğiyle birlikte Sanudo'nun hayatı ve Haçlı Seferi projesini

⁸⁴ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo il Vecchio e il Suo Progetto di Crociata*, Istituto Italiano d'Arti Grafiche, Bergamo 1901.

⁸⁵ MAGNOCAVALLO, A., “*La Carte de ‘mari mediterraneo’ di Marin Sanudo ‘Il Vecchio’*”, *Bollettino della Societa Geografica Italiana*, fasc. 5, Roma 1902.

⁸⁶ POSTANSQUE, A., *De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*, Montpellier 1854.

⁸⁷ POSTANSQUE, A., *De Marini Sanuti Vita et Scriptis*, Montpellier 1855.

de ayrıntılı bir biçimde ele almıştır.⁸⁸ Sanudo'nun hayatı ve *Liber Secretorum*'da işlenen Haçlı Seferi projesi üzerine XIX. yüzyılda yapılan çalışmalardan bir diğeri de **Henri Simonsfeld**'in 1981 yılında kaleme aldığı “*Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren*” başlıklı makalesidir.⁸⁹ Bu makale 1982 yılında **Girolamo Soranzo** tarafından “*Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld*” adıyla İtalyanca'ya tercüme edilerek, *Archivio Veneto* dergisinde yayımlanmıştır.⁹⁰ Aynı yıl içerisinde ve aynı minvalde olmak üzere Sanudo'ya dair yapılan yayınlardan bir diğeri de **Federico Stefani**'nin “*Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello*” başlıklı makalesidir.⁹¹ **Maurice Faucon** tarafından 1882 yılında yayımlanan “*Marino Sanudo a Avignon*” başlıklı kısa makalede ise Sanudo'nun, eseri *Liber Secretorum*'u sunmak üzere 1321 yılında Avignon'a gelişi ve burada geçirdiği süre zarfındaki faaliyetleri ele alınmaktadır.⁹²

XX. yüzyılın başlarından günümüze kadar Sanudo'ya dair yapılan çalışmalarda ise ağırlık, Haçlı Seferi projesinin önemli bir unsuru olan ekonomik

⁸⁸ KUNSTMANN, F., *Studien über Marino Sanudo den Aelteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855.

⁸⁹ SIMONSFELD, H., “Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren”, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde*, 7, (1881), s. 43-72.

⁹⁰ SORANZO, G., “Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld”, *Archivio Veneto*, 24, (1882), s. 251-279.

⁹¹ STEFANI, F., “Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello”, *Atti Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, ser. V, vol. 8, (1881-82), s. 931-949.

⁹² FAUCON, M., “Marino Sanudo a Avignon”, *Mélanges d'archéologie et d'histoire* T. 2, (1882), s. 222-223.

abluka ve ambargo ile Sanudo'nun yazışmaları ve Ege'de cereyan eden egemenlik mücadelesine ilişkin kayıtlar üzerinde yoğunlaşmıştır. **Franco Cardini**'nin 1978 yılında yayımladığı “*I Costi della Crociata. L'aspetto economico del progetto di Marino Sanudo il Vecchio*”⁹³ ve 1993 yılında neşredilen “*Per un edizione del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio*”,⁹⁴ başlıklı makaleleri ile **C. J. Tyerman**'in 1982 yılında yayımlanan “*Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century*” başlıklı çalışması⁹⁵ bunlara örnek gösterilebilir.

Angeliki E. Laiou tarafından 1970 yılında kaleme alınan “*Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334*” başlıklı makale⁹⁶ ile **David Jacoby** tarafından 1974 yılında yayımlanan

⁹³ CARDINI, F., “I Costi della Crociata. L'aspetto economico del progetto di Marino Sanudo il Vecchio”, *Studi in Memoria di Federigo Melis*, vol. II, Giannini Editore 1978, s. 179-211.

⁹⁴ CARDINI, F., “Per un edizione del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio”, *Studi sulla Storia e sull'Idea di Crociata*, Franco Cardini, Roma 1993, s. 316-375.

⁹⁵ TYERMAN, C. J., “Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century”, *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, vol. 32, London 1982, s. 57-73.

⁹⁶ LAIOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334”, *Speculum*, vol. 45, no: 3 (July, 1970), s. 374-392. Türkçe tercümesi için bkz.: “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler:

“*Catalans, Turcs et Vénitiens en Romanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello*” başlıklı çalışma⁹⁷ ise XIV. yüzyılın başlarından itibaren bölgede önemli bir güç olma yolunda ilerleyen Türkler ile Katalanların, Sanudo’nun mektuplarına yansıdığı kadarıyla Venedik ve Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkilerini ve Türklere karşı tesis edilmeye çalışılan Haçlı Donanma İttifakı’nın perde arkasını ele almaktadır.

Sanudo hakkında son yıllarda yapılan çalışmalardan **Alfredo Cocci**’nin “*Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-1343)*” başlıklı makalesi⁹⁸, *Liber Secretorum*’da Mısır kıyılarının denizden ablukaya alınarak, tahrip edilmesinin öngörüldüğü bir stratejiyi incelerken, **Gaetano Curzi**’nin “*Allegoria dell'embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio*” adlı çalışması⁹⁹ ile **Mauro Donnini**’nin “*Sopra alcune presenze dell'Epitoma rei militaris di Vegezio*

Türkler’e Karşı İttifakın Perde Arkası 1332-1334”, Çev.: Murat Keçiş, *AÜDTCFD*, c. XXII, sayı: 34, (2003), ss. 183-205.

⁹⁷ JACOBY, D., “Catalans, Turcs et Vénitiens en Romanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello”, *Studi Medievali*, 3a serie, XV, Spoleto 1974, s. 217-261.

⁹⁸ COCCI, A., “Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-1343)”, *La Méditerranée médiévale: perceptions et représentations*, ed. Gisèle Seimandi, Paris 2002, s. 171-189.

⁹⁹ CURZI, G., “Allegoria dell'embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio”, *Storia dell'Arte* 89, (1997), s. 5-26.

nel Liber secretorum fidelium crucis di Marino Sanudo il Vecchio” başlıklı makalesi¹⁰⁰, bu stratejinin hazırlık aşaması olarak nitelendirilebilecek olan propaganda ve ambargo sürecini ele almaktadır.

Tezimizin bilhassa birinci bölümünde ziyadesiyle istifade ettiğimiz çalışmaların başında, Sanudo’nun hayatı, eserleri, Haçlı Seferi projesinin dönemin diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinin kaleme aldıkları teklif metinleriyle mukayesesi ve Sanudo’nun yazışmaları üzerine yapılan son derece değerli iki adet yayımlanmamış doktora tezi gelmektedir. Bunlardan ilki, yukarıda da zikredildiği üzere Sanudo’nun 42 adet mektubunun İngilizce tercümelerini de içeren ve **Sherman Roddy** tarafından 1971 yılında kaleme alınan *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello* başlıklı çalışmadır.¹⁰¹ Diğeri ise 1974 yılında yazılan ve Sanudo’nun başta aile geçmişi olmak üzere hayatı, eserleri ve Haçlı Seferi projesinin ayrıntılı bir biçimde ele alındığı **Frank Frankfort** imzasını taşıyan “*Marino Sanudo Torsello: A Social Biography*”¹⁰² başlıklı doktora tezidir.

¹⁰⁰ DONNINI, M., “Sopra alcune presenze dell'Epitoma rei militaris di Vegezio nel Liber secretorum fidelium crucis di Marino Sanudo il Vecchio”, *Studi Medievali*, 44:1, Spoleto 2003, s. 347-359.

¹⁰¹ RODDY, S., *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi).

¹⁰² FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello: A Social Biography*, University of Cincinnati, 1974 (Yayımlanmamış doktora tezi).

Haçlı Seferi Plan, Proje ve Teklif Metinlerine Dair Kaynaklar

Tezimizde, Latinlerin Doğu Akdeniz’de, Suriye ve Filistin kıyılarında ellerinde kalan tek yerleşim yeri olan Akka’nın, 1291 yılında Müslüman orduları tarafından yeniden fethedilmesinin hemen öncesinde başlayıp, 1336 yılında Fransa Kralı VI. Philippe’nin teşebbüsüyle son bulan ve Kutsal Toprakların yeniden fethinin amaçlandığı Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinleri üzerinde de durmamız gerekiyordu. Nitekim tezimizin birinci bölümünün birinci kısmını hasrettiğimiz bu husus, bu alanda kaleme alınmış en ünlü esere imza atan Marino Sanudo Torsello’yu daha iyi anlamak ve onu, diğer Haçlı Seferi teorisyenleri ve teklif metinleri yazarlarından ayıran özellikleri ortaya çıkarmak bakımından oldukça önemlidir.

Bazıları hariç önemli bir kısmı XIV. yüzyılın başlarında kaleme alınan Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinlerinin çoğu günümüze kadar ulaşmış ve neşredilerek tarihçilerin istifadesine sunulmuştur. Krallardan din adamlarına, tacirlerden doktorlara, askerî tarikat liderlerinden soylulara varıncaya kadar çok çeşitli mesleklere ve sınıflara mensup kişiler tarafından kaleme alan bu eserler, neredeyse istisnasız bir biçimde, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilerek, Doğu Akdeniz’deki Müslüman hâkimiyetine son verilmesini ve hatta İstanbul’un bir kez daha fethedilip, Latin İmparatorluğu’nun kurulmasıyla Doğu ile Batı kiliseleri arasındaki *schismayı* (ayrılık) ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilecek olan Haçlı Seferi’nin dînî, siyasi, askerî, stratejik ve mali unsurlarının detaylı bir biçimde ele alındığı bu eserlerde, yazarlarının mensup olduğu toplum, coğrafya ve siyasi ortamın hassasiyetleri de göz önüne alınarak – Pierre Dubois’in Fransa Krallığı’nın dünya hegemonyasını amaçlaması ya da

Gorigoslu Hayton'un Kilikya Ermeni Kontluğu'nun kurtarılmasına yönelik tavsiyeleri gibi– bazı farklı hususların da ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Tarihçiler tarafından birçoğu iyi bilinen bu eserlerin bazıları yüzyıllar önce neşredilmiştir. Kendisinden daha önce bahsettiğimiz **Jacques Bongars**'ın 1611 yılında yayımladığı “*Gesta Dei per Francos*” adlı eserinin ikinci cildinde yer alan Marino Sanudo Torsello'ya ait “*Liber Secretorum Fidelium Crucis*”i bir tarafa bırakacak olursak, aynı eserde, XIV. yüzyılın ilk yarısında Fransa Krallığı'nın dünya hâkimiyetine yönelik fikirler ileri süren ve Haçlı Seferi'ni bu amaç doğrultusunda bir fırsat olarak gören **Pierre Dubois**'in, 1306 yılında kaleme aldığı ve Fransa Kralı IV. Philippe'e sunduğu “*De recuperatione Terre Sancte*” adlı teklif metni yer almaktadır.¹⁰³ Eser, 1891 yılında Charles Victor Langlois tarafından, önsöz ve değerlendirmelerle birlikte aynı adla yeniden yayımlanmıştır.¹⁰⁴

Kutsal Toprakların yeniden fethini amaçlayan Haçlı Seferi plan, proje ve teklif metinlerinin önemli bir kısmı, Haçlı Seferleri tarihinin kaynakları üzerine yapılan çalışmaların altın çağını yaşadığı XIX. yüzyılda yayımlanmıştır. Bu eserlerin en uzun olanlarından üçü, editörlüğünü Charles Kohler ve E. Dulaurier'in yaptığı beş ciltlik *Recueil des Historiens des Croisades* adlı serinin ilk iki cildini teşkil eden *Documents Armeniens* başlıklı çalışmanın ikinci cildinde neşredilmiştir. Papa V. Clemens'in Doğu'daki gelişmelerle ilgili kendisine bilgi verilmesi ve hareket tarzı konusunda tavsiye ve tekliflerde bulunulmasına yönelik çağrısına yanıt veren propagandacıardan ve Ermeni kontluk ailesine mensup bir şahıs olan **Gorigoslu**

¹⁰³ PIERRE DUBOIS, *De recuperatione Terre Sancte*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, ed. Jacques Bongars, Hannoviae 1611, s. 316-361.

¹⁰⁴ PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, ed. C. V. Langlois, Paris 1891.

Hayton (Hetum), kaleme aldığı ve Papa V. Clemens'e sunduğu "*Flos Historiarum Terre Orientis*" adlı eserinde¹⁰⁵, Kutsal Toprakların yeniden fethi ve Memlûk Devleti'nin Mısır ve Suriye'deki egemenliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir Haçlı Seferi için Kilikya Ermeni Kontluğu'nun veya Kıbrıs'ın üs olarak kullanılmasını öneriyor ve İran'daki Moğol İlhanlı Devleti ile işbirliği yapılması yönündeki tavsiyeleriyle de Hıristiyan Batı politikasına farklı bir pencere aralamıştır.

Adı geçen seriden Charles Kohler tarafından yayımlanan Haçlı Seferi teklif metinlerinden bir diğeri de Dominikan misyoner **Guillaume Adam** tarafından 1316-1317 yıllarında kaleme alınan ve Papa XXII. Ioannes'e sunulan "*De modo Sarracenos Extirpandi*" adlı eserdir. Eserinde özellikle Mısır'ın başlıca zenginlik kaynağı olan ticaret üzerinde duran Adam, Mısır'ın bütün yönleriyle ticari ve askerî bir ablukaya alınması, Müslümanlara karşı Moğollarla ittifak tesis edilmesi ve Müslümanlarla ticareti sürdüren Bizans İmparatorluğu'nun devredışı bırakılması için öncelikle İstanbul'un ele geçirilmesi gerektiğini ifade ediyordu.¹⁰⁶

Recueil des Historiens des Croisades serisinden *Document Armeniens*'te E. Dulaurier tarafından neşredilen ve Dominikan bir rahibe ait olduğu sanılan *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı eser (yaşam hikayesinin benzerliğinden

¹⁰⁵ HAYTON, *La flor des estoires de la terre d'orient*, içinde: *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 111-363.

¹⁰⁶ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos Extirpandi*, içinde: *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. Ch. Kohler, vol. II, Paris 1906, s. 521-555.

dolayı eserin yazarının Guillaume Adam olduğu iddia edilmiştir¹⁰⁷), dönemin politik iklimini sunuşu ve içerdiği bilgiler bakımından Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerinde, Venedikli Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinden sonra gelen en önemli çalışma olarak görülmektedir. 1332 yılında Fransa Kralı VI. Philippe'e sunulan eser, iki kitap ve toplamda 12 bölümden oluşmaktadır. 24 yılı aşkın bir süre Doğu'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan *Directorium*'un Dominikan yazarı, eserinin sekiz bölüme ayrılan birinci kitabında konumuzla ilgili genel olarak Haçlı Seferi'ne ihtiyaç duyulmasının başlıca sebeplerini, harekete geçilmeden önce yerine getirilmesi gereken bazı hususları, tercih edilebilecek güzergâhlara yönelik tavsiye ve planları ele alıyordu. Dört bölüme ayrılan ikinci kitapta ise, Haçlı Seferi için İstanbul ve Boğaz yolunun tercih edilmesi durumunda elde edilecek askerî ve diğer avantajlar ile Haçlı ordusu için hayati bir unsur olan Doğu'nun başlıca erzak ve gıda merkezleri yer alıyor ve Anadolu'daki Türklere karşı hızlı ve tam bir zafer elde etmenin yollarından bahsediliyordu.¹⁰⁸ Eser,

¹⁰⁷ *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı eserin yazarının Dominikan rahip Guillaume Adam olduğuna dair iddialar için bkz.: KOHLER, Ch., "L'auteur du Directorium ad Passagium Faciendum", içinde: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 49, no. 3, (1905), s. 284; KOHLER, Ch., "Quel est l'auteur du Directorium ad Passagium Faciendum", içinde: *Revue de l'Orient Latin*, 12 (1911), s. 104-111; OMONT, H., "Guillaume Adam, Missionnaire", *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), ss. 277-283.

¹⁰⁸ BROCARDUS, *Directorium ad Passagium Faciendum*, içinde: *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 367-517.

1907-1908 yıllarında C. Raymond Beazley tarafından, kısa bir giriş ve değerlendirme yazısı ile birlikte yeniden yayımlanmıştır.¹⁰⁹

XIV. yüzyılın başlarında Kutsal Toprakların fethinin amaçlandığı Haçlı Seferi teklif yazarlarından bir diğeri de Hospitalier Şövalye Tarikatı liderleri **Foulques de Villaret**'dir. Villaret'in 1307 yılında Papa V. Clemens'i ziyaretinden kısa bir süre önce kaleme aldığı ve hemen akabinde Papa'ya sunduğu rapor mahiyetindeki "*Hec est informatio et instructio nostri magistri Hospitalis super faciendo generali passagio pro recuperatione Terre Sancte*" başlıklı çalışmasının, ileriki sayfalarda bahsedilecek olan 1291 yılının hemen öncesi ve sonrasındaki Haçlı Seferi proje ve teklifleriyle karşılaştırıldığında, daha gerçekçi ve pratik çözüm yolları sunduğu görülmektedir. Kutsal Topraklara doğru harekete geçmeden önce Memlûk Devleti'ne ekonomik ambargo uygulanmasını, Mısır ve Suriye kıyılarının yıllarca tahrip edilmesini ve nihayetinde Doğu Akdeniz'de sağlam bir üs ele geçirilmesini tavsiye eden eser, 1899 yılında Joseph Petit tarafından *Bibliothèque de l'ecole des chartes*'te yayımlanmıştır.¹¹⁰

¹⁰⁹ BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum", içinde: *American Historical Review* 12, no. 4 (1907), s. 810 – 857; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum II", içinde: *American Historical Review* 13, (1907-1908), s. 66-115.

¹¹⁰ FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio et instructio nostri magistri Hospitalis super faciendo generali passagio pro recuperatione Terre Sancte*, ed. PETIT, J., "Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade", içinde: *Bibliothèque de l'ecole des chartes*, 1899, tome 60, (1899), s. 602-610

1291 yılında Memlûk ordusunun Akka'yı fethinden hemen önce 1290 yılına doğru *Liber Recuperationis Terrae Sanctae* adlı eserini Papa IV. Nicolaus (1288-1292)'a sunan Fransisken rahip **Padovalı Fidenzio**, Mısır'a karşı ekonomik ambargo uygulanmasına yönelik tavsiyeleriyle Sanudo ve Pierre Dubois gibi daha sonraki Haçlı Seferi proje ve teklifleri kaleme alan yazarlara da örnek teşkil etmiştir. Fidenzio, Mısır'ın gelir kaynaklarının ele geçirilmesi, ticaretine sekte vurulması ve Mısır'ın tamamen işgal edilerek, Kutsal Topraklara giden yoldaki bütün engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik tavsiyeleriyle, çoğunluğu Katolik kilisesi rahipleri tarafından olmak üzere kendisinden önce kaleme alınan ve genellikle Doğu ile Batı kiliseleri arasındaki ayrılığı ve diğer teolojik ve ideolojik meseleleri tartışan teklif metinlerinden ayrılıyordu.¹¹¹

Fidenzio'dan hemen sonra eserini Papa'ya sunan Mayorkalı filozof ve Haçlı Seferi teorisyeni **Ramon Lull** ise çalışmasını 1292 yılında Roma'da kaleme almıştı. *Tractatus de modo convertendi infideles* adlı eserinin 1291'de Akka'nın Müslümanlar tarafından fethinin öncesine tarihlenen bölümünde Ramon Lull, Müslümanlara karşı bir Haçlı Seferi'nden ziyade onları dinlerinden döndürmenin daha isabetli bir hareket tarzı olduğuna inanıyordu. Papa XI. Benedictus (1303-1304) ve V. Clemens ile yıldızı bir türlü barışmayan Ramon Lull, 1305 yılında yazdığı *Liber de Fine* adlı çalışmasını ise Haçlı Seferine olan ilgisini çok iyi bildiği Aragon Kralı II. James (1297-1327)'e sunmuştu. *Liber de Fine*, Ramon Lull'un Haçlı Seferi projesini detaylı bir biçimde ele aldığı bir çalışma olarak son derece önemlidir.

¹¹¹ FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis Terrae Sanctae*, içinde: *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa e Dell'Oriente Frencescano (1215-1300)*, ed. Girolamo Golubovich, Tomo II, Firenze 1906, s. 1-60.

Ramon Lull, daha ziyade misyonerlik faaliyetlerini içeren *Tractatus de modo convertendi infideles* adlı çalışmasının aksine bu eserinde, özellikle Müslümanlara karşı savaş yoluyla mücadele edilmesi fikrini savunuyordu. Tezimizde Ramon Lull'un eserlerinden doğrudan değil alanda uzman tarihçilerin çalışmaları vasıtasıyla istifade ettik.¹¹²

Papa IV. Nicolaus döneminde yazılan son teklif metninin sahibi olan Cenovalı fizikçi ve doktor **Galvano di Levanto** ise *Liber Sancti Passagii* adlı eserini Papa'ya değil de papalık politikaları üzerinde son derece nüfuz sahibi bir kişilik olan güçlü Fransa Kralı IV. Philippe (1285-1314)'e sunmuştu. Galvano'nun 1292-1294 yılları arasında kaleme aldığı ve Charles Kohler tarafından 1898 yılında *Revue de l'Orient Latin* adlı dergide yayımlanan eserde dönemin diğer Haçlı Seferleri teorisyenlerinden Padova'lı Fidenzio ve Ramon Rull kadar orijinal tavsiyeler yer almamaktadır.¹¹³

¹¹² Ramon Lull ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: GOLUBOVICH, F. S. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa e Dell'Oriente Francese (1215-1300)*, Tomo I, Firenze 1906 s. 372-389; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 27-32; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 74-95; LOHR, Ch. H., "Ramon Lull, Liber Alquindi and Liber Telif", *Estudios Lulianos*, 12 (1968), s. 145-160; ATIYA, A. S., "The Crusade in the Fourteenth Century", s. 7-8; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 20-23, 26-27, 103-104, 127-129; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 200, 243-244; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 75, 102-107.

¹¹³ GALVANO DI LEVANTO, *Liber sancti passagii Christicolarum contra Saracenos pro recuperatione Terrae Sanctae*, ed. KOHLER, Ch., "Traité du recouvrement de la

Çalışması, Pierre Dubois kadar kapsamlı olmasa da, hem Papa V. Clemens'e hem de Fransa Kralı IV. Philippe'e Haçlı Seferi teşebbüsüyle ilgili bir eser sunan Fransa kralının mühürdarı **Guillaume de Nogaret**, Papalık makamı ile Fransa Krallığı arasındaki rekabette önemli bir rol oynamıştır. Pierre Dubois gibi Fransız monarşisinin ateşli bir savunucusu olan Nogaret, eserinde Haçlı Seferi'nin finansal sorunları ve hazırlık aşamasına büyük önem vermiş, seferin mali zorluklarının üstesinden gelinebilmesi için Templier tarikatının mal varlıklarına el konulması önermekle tarihte önemli bir rol oynamıştır. Dönemin diğer Haçlı Seferi projeleri ve teklifleriyle karşılaştırıldığında Nogaret'in kısa bir eser kaleme aldığı görülse de, Haçlı Seferi gibi büyük bir askerî, mali, siyasi ve sosyal organizasyonun en önemli ayaklarından birini teşkil eden finansal ve hazırlık aşaması boyutlarını detaylı bir biçimde incelemiş olması, eserini son derece önemli kılmaktadır.¹¹⁴

XIV. yüzyılın ilk yarısında Haçlı Seferi teklif metni kaleme alan yazarlardan Mende piskoposu **Guillaume Durant** ise "*Informatio brevis*" adlı eserinde, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi üzerine kendisinden önce kaleme alınan projeleri ve teklif metinlerini inceleyerek, özellikle silahlı güçlerle birlikte propaganda ve

Terre Sainte adressé, vers l'an 1295, a Philippe le Bel par Galvano of Lavanto", içinde: *Revue de l'Orient Latin*, 6, (1898), s. 344-357.

¹¹⁴ DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 59-61; MOLLAT, G., *Les Papes d'Avignon (1305-1378)*, Paris 1912, s. 29, 237, 240-242, 256-258; LANGLOIS, C. V., "Autographes nouveaux de Guillaume de Nogaret", içinde: *Journal des Savants*, 15, (Temmuz 1917), s. 321-327.

misyonerlik faaliyetleri üzerinde durmuştur. Durant ve eseri üzerine Paul Viollet tarafından 1921 yılında uzun bir inceleme yazısı kaleme alınmıştır.¹¹⁵

¹¹⁵ VIOLLET, P., “Guillaume Durant le Jeune, évêque de Mende”, içinde: *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), s. 1-139.

1. BÖLÜM

MARİNO SANUDO TORSELLO, *PASSAGIUM GENERALE*

VE TÜRKLERE KARŞI HAÇLI SEFERİ

PLAN VE PROJESİ, 1291 – 1337

1. Kısım:

Kutsal Toprakları Hedef Alan Haçlı Seferi Projeleri ve Teklif Metinleri 1291-1332

1.1. Papa IV. Nicolaus ve İlk Haçlı Seferi Teorisyenleri, 1288-1292

18 Mayıs 1291'de Akka'nın Müslümanlarca yeniden fethi Hıristiyan Batı Dünyasında şok etkisi yaratmıştı. Hıristiyan dünyasının ruhani ve aynı zamanda politik lideri olarak görülen Papa IV. Nicolaus (1288-1292)'un, bu gelişme karşısındaki ilk tepkisi, Akka'nın ve kaybedilen diğer Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için Haçlı Seferi ilan etmek ve başta Mısır olmak üzere Müslüman dünyası ile bütün ticari ilişkilerin kesilmesini emretmek olmuştu.¹¹⁶ Batı'ya gelen

¹¹⁶ LANGLOIS, M. E., *Les Registres de Nicholas IV. Recueil des Bulles De Ce Pape*, içinde *Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome*, Paris 1886, s. 776-777 no. 5755 (5 Ağustos 1291); ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 35. Papa IV. Nicolaus, 1291'de Akka'nın düşüşünden iki yıl önce, 28 Aralık 1289 yılında, Mısır'ın ekonomik gücünün zayıflatmak amacıyla bilhassa Venedikli ve Cenovalı tacirlerin Müslümanlarla her türlü ticaretini yasaklayan bir kararname çıkarmıştı. Aynı minvaldeki kararnameler, Akka'nın düşüşünden hemen sonra 13 Ağustos ve 23 Ağustos 1291 tarihlerinde de yayımlanmıştı. Bkz.: LANGLOIS, M. E., *Les Registres*, s. 901 no. 6782-83 (13 Ağustos 1291), s. 901 no. 6784-88 (23 Ağustos 1291).

haberler, Kilikya Ermeni Kontluğu ve Kıbrıs'ın da büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğu şekildeydi. Papa IV. Nicolaus, Mısır Memlûk Devleti'nin ekonomik gücünü kırmak için Hıristiyan tacirlere Müslümanlarla her türlü ticareti yasaklayan kararname yayımlamasının yanı sıra 1291'de Akka'nın düşüşünden hemen sonra Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için çeşitli projeler ve tekliflerin kaleme alınmasını da emretmişti.¹¹⁷ Hatta Akka'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden kısa süre önce Papa IV. Nicolaus'a Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için proje teklifleri sunulmaya başlanmıştı. Bu tekliflerin -özellikle Katolik Kilisesi mensubu rahipler tarafından kaleme alınanların- önemli bir kısmı Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki ayrılığı ve diğer teolojik ve ideolojik meseleleri ele alırken, Fransisken rahip Padova'lı Fidenzio ve Mayorkalı filozof Ramon Lull tarafından Papa'ya sunulan çalışmalarda ise Müslümanlar üzerine yapılacak bir Haçlı Seferi gündeme getiriliyor ve bu seferin stratejik-taktik unsurları ayrıntılarıyla ele alınıyordu.

1.1.1. Padova'lı Fidenzio

Papa'ya sunulan bu ilk tekliflerden en önemlisi Fransisken rahip **Padova'lı Fidenzio**'nun *Liber Recuperationis Terrae Sanctae* adlı eseri idi. Fidenzio'nun

¹¹⁷ Söz konusu proje ve tekliflere genel bir bakış için bkz.: DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 11-103; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 47-128; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 82-124; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 7-49; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 91-111; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 8-52.

Mısır'daki Memlûklere karşı ekonomik ambargo uygulanmasını tavsiye eden bu eseri, Sanudo ve Pierre Dubois gibi daha sonraki Haçlı Seferi proje ve teklifleri kaleme alan yazarlara örnek teşkil etmişti. Hayatının önemli bir kısmını Doğu'daki gelişmelerle ilgili bilgi toplamakla geçiren, Arapça'ya son derece vakıf ve hatta 1268 yılında Müslüman ordusu Antakya'yı ele geçirdikten sonra Sultan Baybars'ın ordusunda Hıristiyan esirlerle ilgilenen Fidenzio eserinde, öncelikle Kutsal Toprakların hâlihazırdaki siyasi durumu hakkında genel bir bilgi verdikten sonra Hz. Muhammed'in hayatından ve kendince İslam dininin yanlışlarından bahsediyor; daha sonra Müslümanlar üzerine yapılmasını öngördüğü Haçlı Seferi için Batı'da yapılması gereken hazırlıklardan ziyade söz konusu seferin stratejik ve taktik unsurlarını ele alıyordu. 1274 yılındaki Lyon Konsili'ne iştirak eden ve eserini Papa X. Gregorius (1271-1276)'un talebi üzerine hazırladığını yazan Fidenzio'ya göre, söz konusu sefer için 20 veya 30 bin atlı askere ihtiyaç vardı ancak zafer elde etmek için sayıların pek bir önemi yoktu. Önemli olan bu savaşçıların iyi bir biçimde silahlandırılması, sarsılmaz disiplin ve birlik içerisinde hareket edilmesi idi.¹¹⁸

Fidenzio'ya göre, Memlûk Sultanı kendi ülkesinden olduğu kadar ajanları vasıtasıyla Hıristiyanların faaliyetlerinden de düzenli olarak haberdar oluyordu.¹¹⁹ Şayet, Mısır'a boyun eğdirmek isteniyorsa karadan ve denizden aynı anda harekete geçilmeli; Mısır kıyıları, 30'dan az olmamak şartıyla çok iyi savaş araç-gereçleriyle teçhizatlanmış savaşçıların bulunduğu en az 40 veya 50 kadırgalık bir donanma

¹¹⁸ FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis Terrae Sanctae*, içinde: *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa e Dell'Oriente Frencescano (1215-1300)*, ed. Girolamo Golubovich, Tomo II, Firenze 1906, s. 28.

¹¹⁹ FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis*, s. 33.

kuvvetiyle kuşatılmalı ve sürekli taciz edilmeliydi. Bu donanmanın ilk görevi, Papalık makamının her türlü ticari yasağına rağmen Müslümanlarla ticaret yapmayı sürdüren Hıristiyanları bulup, cezalandırmak olmalıydı. Fidenzio, sözlerine devamla, donanmanın Mısır kıyılarını ve Memlûk Sultanlığı'na ait diğer kıyıları abluka altına alması gerektiğini; zira –bilhassa İskenderiye limanı olmak üzere- Mısır'ın en önemli gelir kaynağını Hıristiyan tacirlerden limanlardan alınan vergilerin oluşturduğunu söylüyordu.¹²⁰ Fidenzio'nun Memlûk Devleti'nin ekonomik ve askerî durumuna dair dikkat çektiği bir diğer nokta ise Kızıl Deniz'in Hindistan, İran, Suriye ve Küçük Ermenistan'dan gelen emtia için son derece önemli bir güzergâh teşkil ettiği ve Memlûk ordusunun asker ihtiyacının büyük oranda karşılandığı Karadeniz'in kuzeyi ile yapılan köle ticaretinin sekteye uğratılması gerektiğiydi.¹²¹

Fransisken rahip, seferin güzergâhına ilişkin de çeşitli seçenekler sunuyordu. Ordunun Kutsal topraklara ulaşmak için üç farklı yolu kullanabileceğini ancak bunlardan en güvenlisinin Avrupa'dan kara yoluyla İstanbul'a varmak ve oradan da Anadolu ve Küçük Ermenistan'ı geçmek suretiyle Kutsal Topraklara ulaşmak olduğunu yazan Fidenzio'ya göre, bu topraklar büyük oranda dost Hıristiyan otoritelerin elindeydi fakat Müslüman Türkiye bir istisna teşkil ediyordu. Yine de endişelenmeye gerek yoktu. Çünkü Müslüman Türkiye, Hıristiyanlara düşmanlık göstermeyen Tatarların kontrolüne geçmişti.¹²²

¹²⁰ FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis*, s. 46-47, 51-70.

¹²¹ FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis*, s. 48-49.

¹²² FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis*, s. 49-51: “*Turchi subduntur domino Tartarorum.*” Padova'lı Fidenzio ve eseri için bkz.: GOLUBOVICH, F. S. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica II*, s. 9-60; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en*

1.1.2. Ramon Lull

Fidenzio'dan hemen sonra eserini Papa'ya sunan Mayorkalı filozof ve Haçlı Seferi teorisyeni **Ramon Lull**, çalışmasını 1292 yılında Roma'da kaleme almıştı. *Tractatus de modo convertendi infideles* adlı eserinin 1291'de Akka'nın Müslümanlar tarafından fethinin öncesine tarihlenen bölümünde Ramon Lull, Müslümanlara karşı bir Haçlı Seferi'nden ziyade onları dinlerinden döndürmenin daha isabetli bir hareket tarzı olduğuna inanıyordu. Ancak Akka'nın düşüşünden sonra bu fikrinden vazgeçerek, Müslümanlara karşı yapılacak bir askerî harekâtı desteklemek gerektiğini söylemeye başlamıştı. Bununla birlikte Ramon Lull, söz konusu çalışmasında sadece askerî harekâtla yetinilmemesi gerektiğini, dil okulları kurularak, Birliğin askerlerine dil eğitimi verilmesi, beraberlerinde kitaplarla donatılmaları ve bölge halkına barışçıl bir şekilde yaklaşmaları gerektiğini de ifade ediyordu. Ramon Lull için, bütün Akdeniz'deki Müslüman faaliyetlerini önlemek açısından donanma kuvveti de son derece önemliydi.

Papa XI. Benedictus (1303-1304) ve V. Clemens (1305-1314) ile yıldızı bir türlü barışmayan Ramon Lull, 1305 yılında yazdığı *Liber de Fine* adlı çalışmasını ise

Orient, s. 19-26; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 36-47; ATIYA, A. S., *Crusade, Commerce and Culture*, s. 95; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 82-83, 93-102; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 16-17, 119-123. Akka'dan önce Trablusşam (Tripoli)'in düştüğü 1289 yılına doğru Papa'ya Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için iki farklı proje daha sunulmuştu. Bkz.: KOHLER, Ch., "Deux Projets de croisades en Terre Sainte", *Revue de l'Orient Latin*, 10 (1903-1904), s. 425-457; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 17-19.

Haçlı Seferine olan ilgisini çok iyi bildiği Aragon Kralı II. James (1297-1327)'e sunmuştu. *Liber de Fine*, Ramon Lull'un Haçlı Seferi projesini detaylı bir biçimde ele aldığı bir çalışma olarak son derece önemlidir. Ramon Lull, daha ziyade misyonerlik faaliyetlerini içeren *Tractatus de modo convertendi infideles* adlı çalışmasının aksine bu eserinde, özellikle Müslümanlara karşı savaş yoluyla mücadele edilmesi fikrini savunuyordu. Hıristiyan orduları için içlerinde kara yoluyla Anadolu ve Küçük Ermenistan üzerinden Kutsal Topraklara ulaşılmasının da bulunduğu beş farklı güzergâh sıralayan Ramon Lull, bu yolların her birinin uzun, zahmetli ve tehlikeli olduğunu ifade ediyordu. Lull'a göre, Rodos Adası, Hıristiyan kadirgalarına güvenli bir liman vazifesi göreceği ve harekâtın üssü olarak kullanılabilmesi için adanın ele geçirilmesi elzem idi.¹²³

Libre de Fine'nin “*de admirallia*” başlıklı beşinci bölümü donanmanın faaliyetlerine ayrılmıştı. Donanmadaki kadirgaların her birinin 100 atlı şövalye, arbaletli 50 savaşçı ve teçhizatlı 1.000 piyade taşınması gerektiğini ifade eden Lull, donanmanın kaptanının güçlü bir gemi ve silahlı 4 kadirga ile düşman kıyılarını işgal edebileceğini, yasaklara rağmen Müslümanlarla ticareti sürdüren Hıristiyanlar için stratejik bir üs vazifesi gören Rodos ve Malta adalarını ele geçirebileceğini yazıyordu. Lull'a göre, Memlûk Devleti'nin önemli bir gelir kaynağı olan Hindistan ticaretinin kesintiye uğratılmasıyla da en fazla 6 yıl içinde Mısır'ın direnişi kırılabilirdi.¹²⁴

¹²³ ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 77-80.

¹²⁴ ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 82. Ramon Lull ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: GOLUBOVICH, F. S. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica* I, s. 372-389; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 27-32; ATIYA, A. S., *The*

1.1.3. Levantolu Galvano

Avrupa’da Kutsal Topraklara yapılacak bir Haçlı Seferi’ne daima ilgi duyan siyasi otoritelerin başında gelen Fransa Krallığı, özellikle Kral IV. Philippe (1285-1314) döneminde yüzyılın sonlarına doğru Papalık politikaları üzerindeki etkisini de iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştı. Papa IV. Nicolaus döneminde yazılan son teklif metninin sahibi olan Cenovalı fizikçi ve doktor Galvano di Levanto’nun, eserini Papa’ya değil de Kral IV. Philippe’e sunmuş olması bunun bir göstergesiydi.

Liber Sancti Passagii adlı iki bölümden oluşan eserini 1292-1294 yılları arasında kaleme alan **Levantolu Galvano**, birinci bölümde bu çalışmayı yaparken satranç oyunundan ilham aldığını ve Doğu’nun istilasını gerçekleştirecek bir Birlik oluşumunu tasarlarken, Batılı hükümdarları satranç oyununun birer ögesi olarak düşündüğünü ifade etmektedir. 16 kısımdan oluşan eserinin ikinci bölümünde Haçlı Seferi düşüncesinden bahsetmekte fakat Doğu’nun ne tarihî, ne coğrafik ne de bilimsel yönlerini işlediği birinci elden bir kaynağa sahip olduğunu gösteren hiçbir kanıtı bulunmadığı için pratik bir öneri sunamamaktadır. Papalık kataloglarında eserin sonunda Kutsal Toprakların bir haritasının bulunduğu yazılmış olsa da böyle bir haritanın varlığı henüz kanıtlanamamıştır.¹²⁵

Crusade, s. 74-95; LOHR, Ch. H., “Ramon Lull, Liber”, s. 145-160; ATIYA, A. S., “The Crusade in the Fourteenth Century”, s. 7-8; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 20-23, 26-27, 103-104, 127-129; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 200, 243-244; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 75, 102-107.

¹²⁵ Galvano di Levanto ve eseri hakkında detaylı bilgi için bkz.: GALVANO DI LEVANTO, “Liber sancti passagii Christicolarum contra Saracenos pro

1.2. Valois Kontu Charles'ın Haçlı Seferi Teşebbüsü ve Türk Tehdidi, 1304-1307

1291 yılının hemen öncesi ve sonrasında kaleme alınan ve büyük bir kısmı dönemin Papalarına sunulan teklif metinlerinde ve bu metinlerde sözü edilen ilk Haçlı Seferi projelerinde Kutsal Toprakların ve hatta Latin İmparatorluğu'nun yeniden diriltilmesi için İstanbul'un fethi amaçlanıyordu. Ancak, XIV. yüzyılın başlarında Türklerin Batı Anadolu'ya yerleşmeleri ve Ege adalarındaki Hıristiyan çıkarlarını tehdit etmeye başlamaları, Papalık makamını eldeki imkânlar çerçevesinde daha gerçekçi düşünüp, hareket etmeye zorlamıştı. Bundan dolayı, Kutsal Toprakları ve İstanbul'u hedefleyen Haçlı Seferi politikası, XIV. yüzyılın başlarından itibaren peyderpey yön değiştirerek, Batı Anadolu ve Ege'deki Türkleri hedef almaya başlamıştı.

Papalığın Haçlı Seferi politikasına eklenen Türk tehdidi unsuru, selefi XI. Benedictus gibi Papa V. Clemens (1305-1314) tarafından da etkin bir biçimde kullanılıyordu. 1261'de İmparator VIII. Mikhael Palailogos'un İstanbul'daki Latin İmparatorluğuna son vermesinden sonra, 1301 yılında, Latin İmparatorluğu hanedanından İmparatoriçe Catherine de Cortenay ile evlenen Fransa Kralı IV. Philippe'in kardeşi Valois Kontu Charles, eşinin miras hakkına sahip çıkmak ve *recuperatione Terrae Sanctae*", *Revue de l'Orient Latin*, 6, (1898), s. 358-369; KOHLER, Ch. "Traité du recouvrement", s. 344-357; GOLUBOVICH, F. S. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica* I, s. 357-359; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 71-72; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 145-146; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 23, 47, 67.

böylece İstanbul'da yeniden Latin İmparatorluğunu kurmak için 1304 yılında Papalık makamı ile temasa geçmiş ve Bizans İmparatorluğu'nun üzerine bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için girişimlerde bulunmaya başlamıştı.¹²⁶ Papa V. Clemens de, bölgenin önemli güçlerine ve bu arada Venedik ile Cenova'ya gönderdiği mektuplarda, Charles'ın Haçlı Seferi projesine tam bir katılım sağlanması için çaba sarfediyordu. 1306 ve 1307 yıllarında gönderdiği bu mektuplarda Papa V. Clemens, selefi XI. Benedictus gibi, Türklerin saldırılarına karşı korunması için İstanbul'un ele geçirilmesinin amaçlandığı bu sefere iştirak edilmesinin öneminden bahsediyordu.¹²⁷

Papa V. Clemens dönemi (1305-1314), Papalık makamının Roma'dan Avignon'a taşınması ve V. Clemens'in Fransa Krallığı ile yakın işbirliğinin bir neticesinde Haçlı seferleri girişimlerinin yoğunluk kazandığı ve buna paralel olarak bir önceki döneme göre çok daha fazla sayıda proje ve tekliflerin sunulduğu bir dönem olmuştu. Bu dönem, Valois Kontu ve Fransa Kralı IV. Philippe'in kardeşi Charles'ın Latin İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için İstanbul'u ele geçirmek

¹²⁶ Charles de Valois'ın İstanbul'u ele geçirmek için tasarladığı Haçlı Seferi girişimi için bkz.: MORANVILLE, H., "Les projets de Charles de Valois sur l'Empire de Constantinople", *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1890, tome 51, s. 63-86; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 43-44; MOLLAT, G., *Les Papes*, s. 193; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 282-284; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 12-13; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 177-178; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 138.

¹²⁷ SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, vol. I, (The Thirteenth and Fourteenth Centuries), The American Philosophical Society, Philadelphia 1976, s. 164-165; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 183.

hayaliyle yola çıktığı Haçlı Seferi teşebbüsüyle açılmış, ancak bu sefer girişimi, Charles'ın, eşi Catherine de Courtenay'ı kaybetmesi ve böylece Latin İmparatorluğu iddialarının temelini sarsılmasıyla neticelenmişti.

1.3. Papa V. Clemens'e Sunulan Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1305 – 1314

1.3.1. Foulques de Villaret

Doğu'ya, Kutsal Topraklara bir Haçlı Seferi yapılması konusunda son derece istekli ve girişken bir Papa olan V. Clemens, Fransa Kralı IV. Philippe ile gerçekleştirdiği bir görüşme sonrasında, 1306 yılının sonlarına doğru Templier ve Hospitalier tarikatlarının liderleriyle bir toplantı yapılması kararını almıştı.¹²⁸ Hospitalier Şövalye Tarikatı liderlerinden **Foulques de Villaret**, 1307 yılında Papa V. Clemens'i ziyaretinden kısa bir süre önce kaleme aldığı rapor mahiyetindeki “*Hec est informatio*” başlıklı çalışmasını bu esnada Papa'ya sunmuştu. 1291 yılının hemen öncesi ve sonrasındaki Haçlı Seferi proje ve teklifleriyle karşılaştırıldığında, daha gerçekçi ve pratik çözüm yollarına başvurulduğu görülen bu eserde Foulques de Villaret, Kutsal Topraklara doğru harekete geçmeden önce Memlûk Devleti'ne ekonomik ambargo uygulanmasını, Mısır ve Suriye kıyılarının yıllarca tahrip

¹²⁸ DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 55; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 135; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 183; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 28.

edilmesini ve nihayetinde Doğu Akdeniz’de sağlam bir üs ele geçirilmesini tavsiye ediyordu.

Hospitalier Şövalye Tarikatı’nın Sahib-i Âzamlarından olan Foulques de Villaret, hayatının önemli bir kısmını Doğu’da geçirmiş, askerî konularda son derece deneyimli ve siyasi ihtirasları yüksek seviyede bir kişilikti. Kaleme aldığı “*Hec est informatio*” olarak kısaltabileceğimiz teklif metninde, Papa’nın herşeyden önce moral ve motivasyonunu kaybetmiş Hıristiyan halkına yeniden Haçlı Seferi ruhunu aşılması gerektiğini söylüyordu.¹²⁹ Birinci Haçlı Seferi’nden önce Papa Urban’ın verdiği vaazları örnek gösteren Foulques de Villaret, halkın sefere yüksek oranda katılım sağlaması için vaizlerin çağrılarda bulunması gerektiğini düşünüyordu.¹³⁰

Villaret’in projesine göre Papa V. Clemens, Haçlı Seferi için çağrıda bulunmanın yanısıra sefere iştirak edeceklere birtakım muafiyetler sağlamalı ve finansal teşviklerde bulunmalıydı. Papa ayrıca, birkaç yıl sürecek büyük bir Haçlı Seferi planlamak ve icra etmek yerine bütün çabalarını daha küçük çaplı bir seferi organize etme noktasında toplamalıydı. Bu küçük çaplı sefer, 25 kadırgalık bir kuvvetle gerçekleşmeli ve Mısır ile kıyı bölgelerine saldırı niteliğinde olmalıydı. Ona göre, ancak bu kuvvet başarılı olduğu takdirde Müslümanların kendilerini savunmaya dirençleri kalmamış olacak ve bundan sonra bu küçük çaplı seferi, her

¹²⁹ FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio et instructio nostri magistri Hospitalis super faciendo generali passagio pro recuperatione Terre Sancte*, ed. PETIT, J., “Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade”, *Bibliothèque de l’ecole des chartes*, 1899, tome 60, (1899), s. 604-605.

¹³⁰ FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio*, s. 604.

biri 40-50 at taşıyan en az 50 veya 60 kadırgalık bir donanmayla gerçekleştirilecek daha büyük çaplı Haçlı Seferi takip etmeliydi.¹³¹

Villaret, yukarıdaki eserinden başka iki çalışma daha kaleme almıştı. Bunlardan “*tractatus*” olarak bilinen layiha ya da tezkere niteliğindeki çalışması, onun Haçlı Seferi stratejilerinin ayrıntılarını içeriyordu. Rodos’un henüz tam olarak fethedilmediği bir sırada yazıldığı anlaşılan bu metinde, stratejik bir üs olarak değerlendirilen Rodos’a büyük bir önem veriliyordu.¹³² Villaret’in üçüncü çalışması “*Devise des chemins de Babilione*” isimli çalışması ise bir Haçlı Seferi propagandasından ziyade Mısır’ın şartlarını ele alan bir rapor niteliğindedir. Bu raporda, Mısır ve Suriye’deki Memlûk kuvvetlerinin mukavemet gücü ele alınıyor ve Mısır’a gerçekleştirilecek muhtemel seyahatlerde kullanılacak yolları ve bunlar arasındaki mesafeler inceleniyordu.¹³³

¹³¹ FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio*, s. 604-607.

¹³² KEDAR, B. Z. – SCHEIN, S., “Un projet de 'passage particulier' proposé par l'Ordre de l'Hopital, 1306-1307”, *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes* 137, Paris-Genava 1979, s. 212-214.

¹³³ LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 27-28. Foulques de Villaret ve çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bkz.: FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio*, s. 603-610, içinde s. 604-610, İngilizce tercümesi: HOUSLEY, N., *Documents on the Later Crusades*, s. 40-47; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 55; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 55-57; KEDAR, B. Z. – SCHEIN, S., “Un projet de 'passage particulier'”, s. 211-226; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 204-205, 219-232; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 27-28; GEORGIU, C., “Propagating the Hospitallers’ Passagium: Crusade Preaching and Liturgy in 1308–1309”, *Islands and*

1.3.2. Gorigoslu Hayton (Hetum)

XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın başları, Haçlıların sadece Doğu Akdeniz'deki üslerinden kovuldukları ve Hıristiyan Batı'nın ekonomik çıkarlarını kaybettiği bir dönem değil aynı zamanda İslam coğrafyasında az sayıda tutunabildikleri yerlerden olan Kıbrıs ve Küçük Ermenistan (Kilikya yani Hatay, Antakya yöresi)'daki varlıklarının da tehlikeye girdiği bir dönemdi. Kıbrıs Krallığı Memlûkler tarafından ve Kilikya'daki Ermeni Kontluğu da Türkler tarafından sürekli baskı altında tutuluyor ve her an tarih sahnesinden silinmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Bu sebepten ötürü gerek Papa IV. Nicolaus'a gerekse de Papa V. Clemens'e sunulan hemen hemen bütün Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerinde, Kıbrıs Krallığı'na ve Kilikya'daki Ermenilere yardım gönderilmesine ve bu yerlerin Müslümanlara karşı sürdürülecek savaşta birer üs olarak kullanılmasına değinilmekteydi.¹³⁴

Kilikya Ermeni Kontluğu'na yardım ulaştırılması, Papa V. Clemens'in de üzerinde önemle durduğu ve kesin surette Haçlı Seferi'nin bir unsuru olması için çaba sarfettiği bir meseleydi. Nitekim V. Clemens'in Doğu'daki gelişmelerle ilgili kendisine bilgi verilmesi ve hareket tarzı konusunda tavsiye ve tekliflerde bulunulmasına yönelik çağrısına yanıt veren propagandacılarından biri de Kilikya Ermeni Kontluğu ailesine mensup **Gorigoslu Hayton (Hetum)** idi. Kutsal Toprakların yeniden fethi ve Memlûk Devleti'nin Mısır ve Suriye'deki egemenliğini

Military Orders c. 1291 – c. 1798, ed. Emmanuel Buttigieg – Simon Philipsss, London 2013, Chapter 5, s. 53-63.

¹³⁴ ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 56, 59.

ortadan kaldırmaya yönelik bir Haçlı Seferi için Kilikya Ermeni Kontluğu'nun veya Kıbrıs'ın üs olarak kullanılmasını öneren Hayton, İran'daki Moğol İlhanlı Devleti ile işbirliği yapılması yönündeki tavsiyeleriyle de Hıristiyan Batı politikasına farklı bir pencere aralıyordu.

Yıllarca Memlûk ordularının saldırılarına karşı Kilikya Ermeni Kontluğu'nun savunulmasına yardım ettikten sonra 1305 yılında Kıbrıs'ta inzivaya çekilerek keşiş olan Gorigoslu Hayton, 1307 yılında Lusignan hanedanından Kral Amaury tarafından bir elçilik heyeti ile Batı'ya gönderilmişti. Papa V. Clemens'in çağrısı üzerine kaleme aldığı *Flos Historiarum Terre Orientis* adlı eseri ile Batı'da büyük bir üne kavuşmuştu. Moğol ve Memlûk ordularının bölgede savaş verdiği bir dönemde 1299-1301 yılları arasında kısa bir süre hükümdarlık ta yapan Hayton, bu deneyimle kaleme aldığı eserini dört bölüme ayırmıştı. İlk üç bölümde Doğu halklarının tarihini ve Doğu'nun coğrafyasını anlatan Hayton, bu bölümlerde özellikle Moğolların ortaya çıkışını ve Kilikya Ermeni Kontluğu ile ilişkilerini; Haçlı Seferi'nin hedefine koyduğu Memlûk ordusunu ve Sultanların savaş taktiklerini ele almıştı. Dördüncü ve son bölümde ise Kutsal Topraklara gerçekleştirilecek Haçlı Seferi'nin detayları yer alıyordu.

Hayton'a göre, öncelikle yüksek rütbeli bir komutanın önderliğinde her biri bin şövalye ve 3 bin piyade taşıyan on kadırgalık bir donanma oluşturularak, bir ön sefer yapılmalıydı. Daha sonra, merkez üssü önce Kıbrıs, ardından da Küçük Ermenistan olacak olan ikinci ve büyük Haçlı ordusu yola çıkmalı ve bu ordu, Memlûk Devleti ülkesinin Doğu ile ticaretini kesebilecek ve Kuzey Suriye'deki Memlûk garnizonlarını işgal edebilecek olan İran'daki Moğol İlhanlı kuvvetleriyle

de işbirliği yapmalıydı.¹³⁵ Kilikya Ermeni Kontluğu bu işbirliğini ayarlayabileceği gibi mahir 40 bin Doğu Hıristiyan okçusunun da Haçlı ordusunun ilerleyişine yardımcı olacağı unutulmamalıydı. Hayton, Kutsal Toprakları ele geçirmek üzere yola çıkan ikinci ve büyük Haçlı ordusunun, üç farklı güzergâhtan ilerleyebileceğini ve en güvenlisinin deniz yoluyla Kıbrıs'a ve oradan da Kutsal Topraklara varmak olduğunu ifade etmekteydi ki ona göre, Anadolu güzergâhını tercih etmek, 29 Eylül'e kadar süren aşırı sıcaklardan dolayı pek mantıklı gözükmemekteydi.¹³⁶

1.4. Papa V. Clemens'e Sunulan Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1305-1314

1.4.1. Pierre Dubois

Fransa Krallığı, özellikle de Kral IV. Philippe, XIV. yüzyılın başlarında Avrupa'da, Doğu'daki ve Kutsal Topraklardaki meselelerle yakından ilgileniyor, Haçlı Seferi proje ve tekliflerinde Haçlı ordusunun liderliğini yapabilecek en büyük

¹³⁵ HAYTON, *La flor des estoires de la terre d'orient*, içinde *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 117-118.

¹³⁶ HAYTON, *La flor des estoires*, s. 154-157; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 64. Gorigoslu Hayton ve eseri hakkında detaylı bilgi için bkz.: HAYTON, *La flor des estoires*, s. 111-363; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 64-70; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 62-64; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 213-214; LEOPOLD, A *How the Recover*, s. 29-30, 110, 117-118, 154-157, 162-163.

güç olarak görülüyordu. Papalık makamının Roma'dan Avignon'a taşınması (1305) ve Fransa Krallığı'nın Papalık politikaları üzerindeki nüfuzunun artması, yüzyılın başlarında Papa'ya olduğu kadar Fransa Kralı IV. Philippe'e de Haçlı Seferi proje ve takliflerinin sunulmasını gerektiriyor ve yoğun bir biçimde Fransa Kralı önderliğinde Kutsal Toprakları ve hatta İstanbul'u hedefleyen Haçlı Seferinin propagandası yapılıyordu. Fransız bir propagandist ve hukukçu olan **Pierre Dubois**'in 1306 yılında kaleme aldığı ve Fransa Kralı IV. Philippe'e sunduğu "*De recuperatione Terre Sancte*" ile 1308 yılında yazdığı "*Pro facto Terre Sancte*" adlı eserleri, dönemin Kutsal Toprakların yeniden fethini amaçlayan Haçlı Seferi tekliflerinde, Fransa Krallığı'nın başrolü oynadığı eserlerin en önemlileriydi. Pierre Dubois eserinde, Haçlı Seferi vasıtasıyla hem Doğu'da hem de Batı'da Fransız hegemonyasının kurulduğu bir dünya tasarlamıştı.

Orta Çağ'ın radikal düşünürlerinden ve Fransa Kralı IV. Philippe'in danışmanlarından olan Pierre Dubois, Fransız monarşisinin en büyük destekçilerindendi. 1306 yılında yazdığı "*De recuperatione Terre Sancte*" adlı eser, başından sonuna kadar Kutsal Toprakların ele geçirilmesi için gerçekleştirilecek bir Haçlı Seferi vasıtasıyla nihayetinde Fransa Krallığı'nın dünya hegemonyasını amaçlıyordu.¹³⁷ Dubois'e göre, bu hâkimiyetin tesisi için, Papa'ya Kral'ın otoritesi kabul ettirilecek, Batı'da Sicilya ve Sardunya, Doğu'da da Kudüs ve İstanbul fethedilerek, Fransa Krallığı'nın topraklarına dâhil edilecekti. Dubois, yapılacak Haçlı Seferi için dört farklı güzergâh bulunduğunu, en iyi güzergâhın Avrupa üzerinden kara yoluyla İstanbul'a, oradan da Kutsal Topraklara ulaşmak olduğunu

¹³⁷ PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, ed. C. V. Langlois, Paris 1891, s. 129.

yazıyordu. Çünkü deniz yoluyla hedefe ulaşmaya çalışmak askerleri ve atlarını bitkin hâle getirebilirdi. Ayrıca, karadan ilerlemekle Alman ve İspanyol savaşçıları da orduya katmak mümkün olabilir ve Lombardia, Genova, Venedik, Toscana ve Macaristan üzerinde de hâkimiyet kurulabilirdi.¹³⁸

Dubois'e göre seferin maliyeti de son derece önemliydi. Bunun için, Kral'ın Doğu'daki fetihlerinden elde edilecek gelir, Templier tarikatının mal varlıklarına el konulması, kardinal ve diğer Kilise mensuplarından ekstra vergiler alınması ve Papalık gelirlerinin yarısı yeterli olacaktı.¹³⁹ Dubois, Templier ve Hospitalier tarikatlarının tek bir çatı altında toplanarak, sadece Haçlı Seferi için çaba göstermeleri gerektiğini, Kilise mallarının Fransa Kralı'nın idaresine geçmesi ve Papa'nın da bundan sonra Fransa'da ikâmet etmesinin daha doğru olacağını dahi yazıyordu.

Dubois'in seferin stratejisine dair yazdıkları, onun, kendisinden önce Papa'ya sunulan bazı proje ve teklif metinlerini de inceleme şansı olduğunu göstermektedir. Dubois'e göre, Akka'ya büyük bir ordu ile çıkarma yapıldıktan sonra, Memlûk kuvvetlerinin önemli bir kısmı Akka'nın yardımına geleceğinden, savunmasız kalan Mısır, denizden ablukaya alınarak işgal edilmeliydi. Halkı köle edilen ve toprakları işgal edilen bir Mısır, Fransa Krallığı'nın en değerli toprak parçalarından biri olabilirdi.¹⁴⁰ Kutsal Toprakların idaresi konusunda çağdaşı Ramon Lull'un etkisinde

¹³⁸ PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, s. 18-20.

¹³⁹ PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, s. 13-15.

¹⁴⁰ PIERRE DUBOIS, "Oppinio cujusdam suadentis regi Franciae ut regnum Jerosolimitanum et Cipri acquireret pro altero filiorum, ac de invasione Egipti", *De Recuperatione Terre Sancte*, ed. C. V. Langlois, Paris 1891, s. 138-139.

kaldığı görülen Pierre Dubois, burada Doğu dilleri üzerine yapılacak çalışmaların öneminden bahsediyor ve gelecek yerleşimcilerin geleneklerini korumaları için Latince, ayrılıkçı Yunan halkı ile Müslümanların Katolik inancına döndürülmesi için de Yunanca ve Arapça öğrenimlerine önem verilmesi gerektiğini belirtiyordu.¹⁴¹

1.4.2. Guillaume de Nogaret

Çalışması, Pierre Dubois kadar kapsamlı olmasa da, Haçlı Seferleri projelerinin geleceğinin de tartışılan temel meselelerden birini teşkil ettiği 1311 tarihli Vienne Konsili'nden hemen önce, hem Papa V. Clemens'e hem de Fransa Kralı IV. Philippe'e konuyla ilgili bir eser sunan **Guillaume de Nogaret**, Papalık makamı ile Fransa Krallığı arasındaki rekabette önemli bir rol oynamıştı. Pierre Dubois gibi Fransız monarşisinin ateşli bir savunucusu olan Nogaret, eserinde Haçlı

¹⁴¹ PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, s. 47-52. Pierre Dubois ve eserleri hakkında genel bilgi için bkz.: PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, s. 1-130; PIERRE DUBOIS, "Oppinio cujusdam", s. 130-140; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 50-55; MOLINIER, A., *Les Sources de l'histoire de France - Des origines aux guerres d'Italie. III. Les Capétiens, 1180-1328*, Paris: A. Picard et fils, 1903, s. 196-197, no. 2871; MOLLAT, G., *Les Papes*, s. 234-240; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 48-52; ATIYA, A. S., "The Crusade in the Fourteenth Century", s. 10-11; LANGLOIS, C. V., *Saint Louis, Philippe le Bel. Les Derniers Capétiens Directs 1226-1328*, Paris 1978, s. 292-299; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 208-212; LEOPOLD, A *How the Recover*, s. 30-32, 54-57, 137-138, 140-145, 150-152.

Seferi'nin finansal sorunları ve hazırlık aşamasına büyük bir önem vermişti. Seferin mali zorluklarının üstesinden gelinebilmesi için Templier tarikatının mal varlıklarına el konulması önermekle tarihte önemli bir rol daha oynamış oluyordu.

Kral IV. Philippe'in en güvendiği kişilerin başında gelen Guillaume de Nogaret, 1307 yılında Kral'ın mühürdarı vazifesine kadar yükselmişti. Dönemin diğer Haçlı Seferi projeleri ve teklifleriyle karşılaştırıldığında Nogaret'in kısa bir eser kaleme aldığı görülse de, Haçlı Seferi gibi büyük bir askerî, mali, siyasi ve sosyal organizasyonun en önemli ayaklarından birini teşkil eden finansal ve hazırlık aşaması boyutlarını detaylı bir biçimde incelemiş olması, eserini son derece önemli kılmaktadır. Seferin finansal sorunlarını, Templier tarikatının mal varlıklarına el konulması yöntemiyle çözmeye çalışan Nogaret, seferin başarılı olması için askerleri, atları, gemileri ve diğer savaş malzemeleriyle ordunun bütütü unsurlarının uzun bir hazırlık döneminden geçmesi gerektiğini savunuyordu. Ona göre, zamansız bir harekât, herşeyin mahvına neden olabilirdi.

Nogaret'in, Haçlı Seferi projesinden üzerinde önemle durduğu bir diğer konu ise, Müslüman ordusunun son derece disiplinli ve talimli oluşu, "sahte Katolikler" olarak nitelendirdiği bazı Hıristiyan tacirler (bununla Venedik ve Cenovalı tacirler kastedilmektedir) sayesinde de ordunun ihtiyacı olan savaşçı unsurlar ile kereste ve diğer savaş malzemelerini kolayca temin edebilmeleri idi. Nogaret, seferin başarılı olabilmesi için sadece Kralların veya Katolik prenslerin değil herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğine inanıyordu. Bunun için Papa, sefere iştirak edeceklere bazı muafiyetleri bahşetmeli, Moğol ve diğer Doğu milletleriyle işbirliği yapılarak onların Kutsal Topraklara yardım göndermeleri sağlanmalı, Yunanlılar (Bizans İmparatorluğu) zor kullanılarak da olsa sefere katılmaya ikna edilmeli, Venedik,

Cenova, Pisa ve diğer tüccar ulusların para kazanma arzularının seferin önüne geçmesine engel olunmalı idi.¹⁴²

1.4.3. Guillaume Durant

Papa V. Clemens ile Fransa Kralı IV. Philippe'in 1314 yılı içerisinde birbirlerini takip eden ölümleriyle birlikte, Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerine yönelik politikaya ilişkin keskin bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştı. Zira Papa V. Clemens'in ölümünden sonra Haçlı Seferi lansmanında inisiyatif Papalık makamından tamamen Fransa sarayına geçmiş ve bu dönemde bilhassa Papalık makamı ile Fransa Krallığı arasındaki görüşmelerde en büyük meseleyi söz konusu seferin finansmanının sağlanması teşkil etmişti.¹⁴³ Fransa Kralı V. Philippe (1316-1322), daha tahta çıkar çıkmaz Haçlı Seferi projelerine olan ilgisini belirtmiş ve Papa XXII. Ioannes'e konuyla ilgili çeşitli teklifler sunmuştu. 1319-1321 yılları arasında Paris'te 3 toplantı gerçekleştiren Kral V. Philippe, bu toplantılara özellikle Doğu'da yaşamış ve Haçlı Seferi projeleriyle ilgili deneyimleri bulunan kişilerin davet

¹⁴² Nogaret ve eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 59-61; MOLLAT, G., *Les Papes*, s. 29, 237, 240-242, 256-258; LANGLOIS, C. V., "Autographes nouveaux de Guillaume de Nogaret", *Journal des Savants*, 15, (Temmuz 1917), s. 321-327; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 52-55; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 35-37, 48, 55, 73-82; BARBER, M., *The Trial of the Templars*, Cambridge 2006, s. 32-42, 128-131.

¹⁴³ HOUSLEY, N., "The Franco-papal crusade", s. 166-185; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 37.

edilmesini sağlamıştı. Bu kişilerden birisi de ünlü Haçlı Seferi teorisyeni ve propagandacısı Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan çeşitli mektuplar alan Mende piskoposu **Guillaume Durant** idi. "*Informatio brevis*" adlı eserinde, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi üzerine kendisinden önce kaleme alınan projeleri ve teklif metinlerini incelediği anlaşılan Durant, özellikle silahlı güçlerle birlikte propaganda ve misyonerlik faaliyetleri üzerinde duruyordu.

Kendisinden önceki 26 proje ve teklif metninin bir özeti mahiyetindeki eserinde Durant, döneminin propagandacıları ile hemen hemen aynı görüşleri paylaşıyordu. Papalık yasaklarına rağmen Müslümanlarla ticaret yapmayı sürdüren Hıristiyanlara engel olunması, Mısır'ın denizden ablukaya alınarak zayıflatılması ve akabinde büyük sefer ile öldürücü darbenin vurulması, onun eserinde üzerinde önemle durduğu hususlardandı. Büyük kadırgalardan oluşan büyük bir donanma ile harekete geçilmesini öneren Durant, anlaşılan güzergâhlar arasından deniz yolunu tercih ediyordu.

Durant'ı çağdaşlarından ayıran en önemli fark, onun Haçlı Seferi projesinde Kiliseye ve propagandaya verdiği önemdi. Kiliseyi, bu hareketin merkezine koyan Durant, rahiplerin ve papazların ordularla birlikte her yere hareket etmeleri ve her koşulda kâfirleri doğru yola döndürmek için çalışmalarını gerektiğini vurguluyordu. Durant'a göre, kim olduğuna ve hangi sınıfa ait olduğuna bakılmaksızın her Haçlı askerine, Doğu'da ele geçirdiği yerde kalmaya, gelirlerini ve ayrıcalıklarını elinde tutmaya izin verilmeliydi. Durant, ayrıca, ordunun düzen ve disiplinine de büyük önem veriyor ve her birliğin liderinin son derece bilgili ve işinde mahir kişilerden oluşması gerektiğini yazıyordu. Ona göre, orduları taşıyacak gemiler ve

ordunun diğerk bütün ihtiyaçları için Venedik, Cenova ve Pizalılarla görüşülmeli, her bir askere bir at temin edilmeliydi.¹⁴⁴

1.5. Papa XXII. Ioannes Dönemi ve Dominikan Rahiplerin Haçlı Seferi Plan ve Teklifleri, 1316 – 1334

1.5.1. Guillaume Adam

Kutsal Toprakların ve İstanbul'un yeniden ele geçirilmesi için Fransa Krallığı öncülüğünde sürdürülen plan ve proje çalışmaları bütün hızıyla devam ederken, 1316-1317 yıllarına doğru, bir Dominikan misyoner **Guillaume Adam**, teklif gelmesini beklemezsin, *De modo Sarracenos Extirpandi* adlı eserini, henüz daha yeni Papalık koltuğuna oturan Papa XXII. Ioannes'e sunmuştu. 1305 yılında Papa V. Clemens tarafından Doğu'daki misyonerlik faaliyetlerini yürütmek üzere görevlendirilen Adam, bu vazifesi esnasında bölgede çeşitli ülkelerde bulunmuş ve birbirinden farklı toplum ve kültürleri tanıma imkânına sahip olmuştu. Papa XXII. Ioannes tarafından, 1 Mayıs 1318 tarihinde, Lübnan'daki Sultaniyah kentinde yeni bir Vatikan kurması için görevlendirilen Adam, buraya başpiskopos olarak atanmış

¹⁴⁴ Guillaume Durant ve eseri hakkında bkz.: VIOLLET, P., "Guillaume Durant le Jeune, évêque de Mende", *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), s. 1-139; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 82; ; MOLLAT, G., *Les Papes*, s. 255, 269, 397; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 68-71; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 152, 167; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 36-38, 72-73, 97-99.

ve daha sonradan Efes Başpiskoposu olan Raymond Etienne ile birlikte Avignon'dan hareketle Sultaniyah kentine doğru yola çıkmıştı. Burada yaklaşık 4 yıl görev yaptıktan sonra, 1322 Ekim'inde tekrar Fransa'ya dönen Adam, bu defa Papa tarafından, Ermeni gençlerini Latin öğretisiyle tanıştırma ve Ermeni Kilisesi ile Katolik Kilisesi arasında bir ittifak tesis etmek misyonuyla Küçük Ermenistan'da görevlendirilmişti. 2 yıllık bir vazifenin ardından Ekim 1324'te tekrar Avignon'a gelen Guillaume Adam, bu vazifesinden sonra yeni bir görev üstlenerek, Adriyatik kıyısındaki Antivari (Bar) kentine başpiskopos olarak atanmıştı. 1329 yılına kadar Antivari Başpiskoposluğunu yürüten Adam, 5 yıllık vazifesinin ardından Avignon'a dönmüş ve 1337 yılına kadar önce Avignon'da ve sonra da Narbonne'da ikâmet ettikten sonra yeniden Antivari Başpiskoposluğuna görevlendirilmişti. 1341 yılında halefinin tayin edilmesinden de anlaşılacağı üzere, bu tarihten kısa bir süre önce öldüğü tahmin edilmektedir.¹⁴⁵

Gorigoslu Hayton'un *Flos Historiarum* adlı eseri ve özellikle de yine bir Dominikan rahip tarafından 1332 yılında kaleme alınan *Directorium ad Passagium*

¹⁴⁵ Dominikan misyoner Guillaume Adam'ın kısa yaşam öyküsü için bkz.: GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos Extirpandi*, içinde *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. Ch. Kohler, vol. II, Paris 1906, s. CLXXVII – CLXXXIX; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 70-77; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 64-66; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 28-29; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 39-40, 43-44; CONSTABLE, G., *William of Adam. How to Defeat the Saracens*, Dumbarton Oaks, Washington 2012, s. 1-4.

*Faciendum*¹⁴⁶ adlı eserde dile getirilen düşüncelerle benzerliği dikkat çeken eserinde Adam, Doğu'daki vazifeleri sayesinde İstanbul'dan Mısır'a, Hindistan'dan Anadolu'ya ve Balkanlara, Kızıl Deniz'den Sakız Adası'na ve Etiyopya'dan İran'a kadar pek çok ülkeyi ve kültürü gezip görme şansı elde etmiş ve bu sayede büyük bir deneyim kazanmıştı. Bu tecrübeyle kaleme aldığı eserinde, kendi ifadesiyle “*passagium generale*” yani Haçlı Seferi plan ve projesini de son derece ayrıntılı ve dikkatli bir biçimde ortaya koymuştu.

Kendisinden önceki Haçlı Seferi teorisyenleri gibi Guillaume Adam'ın da Haçlı Seferi planlarının merkezinde Mısır ve Mısır'daki Memlûklere karşı askerî bir

¹⁴⁶ Yaşam hikayesinin benzerliği ve fikirlerinin uyumluluğundan hareketle Guillaume Adam, kimi tarihçiler tarafından *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı eserin yazarı olarak ifade edilirken (Bkz.: KOHLER, Ch., “L'auteur du Directorium ad Passagium”, s. 284; KOHLER, Ch., “Quel est l'auteur du Directorium”, s. 104-111; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 43-44) bazı tarihçiler de söz konusu eserin 1455 tarihli Fransızca bir nüshasında kaydedilen isme bakarak, *Directorium*'un yazarını Brocardus (Burcard) olarak kabul etmektedirler (DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 73, 91; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 66, 97-98; OMONT, H., “Guillaume Adam, Missionnaire”, *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), s. 277-283). Bununla birlikte, “*Directorium*'un yazarı” ya da “*Directorium*'un anonim Dominikan yazarı” ifadeleri, genel kabul görmüştür. Tartışılan diğer isimler için bkz.: BROCARDUS, *Directorium ad Passagium Faciendum*, in *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. CLIV-CLXIII; BEAZLEY, C. R., “*Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum*”, *American Historical Review* 12, no. 4 (1907), s. 811-813.

harekât düzenlenmesi düşüncesi yer alıyordu. Doğu'daki vazifeleri ve seyahatleri gereği yaşamının önemli bir kısmını Doğu Akdeniz ve Orta Doğu coğrafyasında geçiren Guillaume Adam, bu sayede Yakın Doğu'nun politik durumu hakkında son derece derin bir bilgi birikimine ve idrak kabiliyetine sahip olmuştu. Bizans İmparatorluğu, Altın Ordu, İlhanlı Devleti ve Memlûkler arasındaki ilişkiler konusunda uzmanlaşan Adam, bir taraftan da misyonerlik faaliyetlerini sürdürmekten geri kalmıyordu. “*De Modo Sarracenos Extirpandi*” adlı eserinde öncelikle Mısır'ın başlıca zenginlik kaynağı üzerinde duran Adam, Mısır'ın bu zenginlik ve refahın komşu milletlerin desteğini almasından, Doğu ile yapılan ticaretten ve Papalığın her türlü yasağına rağmen “doğru yoldan sapmış bazı Hıristiyanların”, onlara, köle ve savaş malzemesi temin etmelerinden ileri geldiği tespitinde bulunuyordu.¹⁴⁷ Bu hususta Katalanları, Venediklileri, Pizalıları ve özellikle de Cenovalıları suçluyordu.¹⁴⁸

¹⁴⁷ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 523-526.

¹⁴⁸ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 523. Segurano Salvaygo adlı bir Cenovalı tacirden özellikle bahseden Adam, onun Sultan'ın kardeşi olarak bilindiğini, Sultan'ın da yazdığı mektuplarda ona bu şekilde hitap ettiğini, bu kişinin Müslümanları koruyup, onların menfaatine çalıştığını ve hatta Salvaygo'nun Müslüman olarak bilindiğini, gemilerinde Müslümanların ve Mısır Sultanı'nın sancaklarını dalgalandırdığını bizzat gözleriyle gördüğünü ve bu kişinin, Sultan'ın İslam inancını yaymak için kuzeydeki Tatar hükümdarına gönderdiği elçileri gemileriyle taşıdığını yazmaktaydı. Bkz.: GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 525-526.

Ermeni Hayton'dan başka, Memlûkler ile kuzeydeki Altın Ordu Hanları arasındaki iyi ilişkilerin ve hatta ittifakın, Hıristiyanların müttefiki olarak görülen İran'daki Moğol hükümdarlarını ciddi bir biçimde tehdit ettiğini yazan tek yazar olan Adam, bu hususta derhal birşeyler yapılması ve Hıristiyanlara karşı hoşgörü ile yaklaşan İran'daki Moğollarla ittifak kurmakta geç kalınmaması gerektiğini ifade ediyordu.¹⁴⁹ Yunanlılara duyduğu antipatiyi de saklama gereği hissetmeyen Adam, İmparatorun, Sultan'ın ordusunun ihtiyacı olan buğdayı sağladığını söyleyerek, Haçlı ordusunun Kutsal Topraklardan önce İstanbul üzerine yürüyerek, kenti ele geçirmesi gerektiğini ifade ediyordu.¹⁵⁰ Adam'a göre, İstanbul, Haçlı askerlerine sağlayacağı buğday, şarap ve yiyecek gibi erzakın yanısıra savaş malzemelerinin de temin edilebileceği iyi bir harekât üssü olabilirdi.¹⁵¹

Mısır'ı zayıflatmanın en etkin yolunun, onun ekonomisine darbe vurmak olduğunu yazan Adam, bunun için de Memlûk Devleti'nin her yönden ablukaya alınmasını ve onlara karşı büyük bir ticari ambargo uygulanmasını tavsiye ediyordu. Bunun için de üç veya dört kadırgalık bir filonun, İran'daki Moğol İlhanlı Devleti'nin de izin vermesiyle Hürmüz Limanı'nda demirleyebileceğini ve ardından Müslümanların Hint Okyanusu'ndaki ticari faaliyetlerini kesintiye uğratarak Aden Körfezi vasıtasıyla Akdeniz'e emtia akışının durdurulabileceğini; aynı zamanda

¹⁴⁹ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 530-535.

¹⁵⁰ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 529-530.

¹⁵¹ GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 538-540.

Memlûkler ile Altın Ordu Devleti arasındaki köle ticaretinin de bir an önce sekteye uğratılması gerektiğini ifade ediyordu.¹⁵²

Adam, Haçlı ordusunun, güzergâh olarak da kara yolunu kullanarak önce İstanbul'a, ardından da Anadolu'yu geçerek, Suriye üzerinden Kutsal Topraklara ulaşması gerektiğini, böylece hem İstanbul'un yeniden alınabileceğini hem de Anadolu'daki Türk tehdidinin ortadan kaldırılabilceğini belirtiyordu.

1.5.2. *Directorium ad Passagium Faciendum*

Dönemin son Haçlı Seferi projesi olan *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı eser, adı bilinmeyen bir Dominikan rahip tarafından 1332 yılında kaleme alınmış ve Fransa'daki yeni hanedanın ilk kralı olan Valois hanedanından VI. Philippe (1328-1350)'e takdim edilmişti.

1320'li yıllar boyunca Ege'deki Türk tehdidinin özellikle Venedik'in çıkarlarını tehdit ettiği bir siyasi atmosferin hemen akabinde kaleme alınan *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı eser, dönemin politik iklimini sunuşu ve içerdiği bilgiler bakımından Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerinde, Venedikli

¹⁵² GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 549-554. Guillaume Adam ve eseri hakkında daha detaylı bilgi için bkz.: GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos*, s. 521-555; CONSTABLE, G., *William of Adam*, s. 1-129; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 70-77; KOHLER, Ch., "Quel est l'auteur du *Directorium*", s. 104-111; OMONT, H., "Guillaume Adam, Missionnaire", s. 277-283; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 64-68; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 39-40, 43-44, 89-91, 119-125; 138-143, 151-152.

misyoner, diplomat ve Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinden sonra gelen en önemli çalışma olarak görülebilir. Yaşamı hakkında çok şey bilinmeyen *Directorium*'un Dominikan yazarının, yukarıda da bahsedildiği üzere hayat hikayelerinin benzerliği ve savundukları fikirler bakımından *De modo Sarracenos Extirpandi* adlı eseriyle ünlü yine bir Dominikan rahip Guillaume Adam olduğu iddia edilmiş ancak bu husus tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. 1308 yılında başladığı Doğu yolculuğunun ardından, Guillaume Adam gibi görevi gereği hayatının önemli bir kısmını (24 yıldan fazla bir süre) Doğu Akdeniz'de geçiren *Directorium*'un Dominikan yazarı, bu süre zarfında Ermenilerin Roma Katolik Kilisesine tabi olması için yoğun bir çaba sarfetmiş, vazifesi esnasında aynen Guillaume Adam gibi İstanbul, Sakız Adası, Ermenistan, İran, Etiyopya ve Hindistan'da bulunmuştu. 1332 yılında Fransa'ya döner dönmez çalışmasını Kral VI. Philippe'e sunan yazar, eserini başlıca iki kitap ve toplamda da oniki bölüm olarak düzenlemişti.¹⁵³

Sekiz bölüme ayrılan birinci kitapta yazarın ön plana çıkardığı hususlar arasında; Haçlı Seferi'ne ihtiyaç duyulmasının başlıca sebepleri, harekete geçilmeden önce yerine getirilmesi gereken bazı hususlar, tercih edilebilecek güzergâhlara dair bilgiler, Katolik inancın düşmanı olarak görülen Ortodoks Bizans İmparatorluğu ve Sırp Krallığı'nın topraklarının istilasına yönelik yapılan tavsiye ve planlar dikkat çekmekteydi. *Directorium*'un Dominikan yazarının dört bölüme ayırdığı ikinci kitapta ise, söz konusu seferin hamisi konumundaki Fransa Kralı'na Doğu'daki

¹⁵³ *Directorium*'un Dominikan yazarının kısa yaşam öyküsü için bkz.: BROCARDUS, *Directorium*, s. CXLVIII- CLIV; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum I", s. 810-813; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 96-99.

milletler ve dinler hakkında verilen bilgilerden, bunlara karşı geliştirilecek hareket tarzına ilişkin tavsiyelerden, Haçlı Seferi için İstanbul ve Boğaz yolunun tercih edilmesi durumunda elde edilecek askerî ve diğer avantajlardan, Haçlı ordusu için hayati bir unsur olan Doğu'nun başlıca erzak ve gıda merkezlerinden ve Anadolu'daki Türklere karşı hızlı ve tam bir zafer elde etmenin yollarından söz ediyordu.

1308 yılında Papa tarafından görevlendirilen ve 24 yılı aşkın bir süre Doğu'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunan *Directorium*'un Dominikan yazarı, bu süre zarfında bir yandan Doğu'nun Müslüman, Hıristiyan, Yahudi ve ateist milletlerinin inançları, gelenekleri ve sosyal hayatlarına ilişkin son derece önemli bilgiler edinmiş diğer yandan da Bizans İmparatorluğu, Memlûk, İlhanlı ve Altın Orda Devletleri ile Sırp Krallığı, Sakız Adası'nı elinde bulunduran Cenovalı Martino Zaccaria ve Kıbrıs Krallığı gibi bölgenin siyasi arenasında başlıca rolü oynayan aktörlerin siyasi ve askerî politikalarını gözlemleyerek, Haçlı Seferi projesinde bu faktörleri de göz önünde bulundurmuştu. Haçlı Seferi'nin hamisi olarak gördüğü Fransa Kralı'na sunduğu eserini iki kitap ve oniki bölüm olarak düzenleyen *Directorium*'un yazarı, birinci kitabın birinci bölümünde Haçlı Seferi'ne ihtiyaç duyulmasının sebeplerini ele almıştı. Dört başlıkta incelenen bu konuda yazar, misyonerlik yönünü ön plana çıkararak, Haçlı Seferi'ne ihtiyaç duyulmasındaki sebepleri, Katolik Hıristiyan inancını bölgede yaymak; Müslümanları, paganları ve Katolik mezhebinden olmayan Hıristiyanlardan olup Katolik Kilisesine düşmanlık besleyenleri ortadan kaldırmak; bölgede etrafı düşmanlarla çevrili olan ve sürekli

yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Hıristiyanları kurtarmak ve Kutsal Toprakları yeniden ele geçirmek olarak sıralamaktaydı.¹⁵⁴

Directorium'un Dominikan yazarı, Haçlı Seferi'nden önce bazı hususların mutlak surette yerine getirilmesi gerektiğinden bahsediyordu ki ona göre bunların başında da Hıristiyanların kendi aralarında sürdürdükleri çatışma ve savaflara son vermek yani Avrupa'da barış ortamının tesis edilmesi gelmeliydi. Özellikle Katalanlar ile Cenovalılar ve Sicilya ile Napoli Krallığı arasında süregelen çatışmaların bir an önce sonlandırılması sayesinde güçlü bir donanmanın oluşturulması için gerekli siyasi ortamın sağlanmış olacağını ifade eden yazar, böylece Haçlı ordusunun ve diğer bütün emtianın nakliyesi için müttefiklerin sunacakları imkânlardan – ki bunların başında da Ege'de başta Eğriboz ve Girit olmak üzere yaklaşık yirmi dört adayı elinde bulunduran Venedik ile Pera ve Kefe gibi önemli kolonilerin sahibi konumundaki Cenovalılar gelmektedir- tam olarak yararlanılabileceğini belirtiyordu.¹⁵⁵

Kendisinden önceki hemen hemen bütün Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerinde karşımıza çıkan Mısır'a ambargo uygulanması hususu, *Directorium*'un yazarının da gündeminde yer almıştı. Ona göre, Haçlı Seferi'nden önce on veya on iki kadırgalık bir donanma gücü Doğu Akdeniz ve Ege'deki sularda güvenliği sağlamalı; Kıbrıs Adası'nı merkez üs olarak kullanması gereken bu donanma, Mısır'a denizden ambargo uygulayarak, Papa'nın Müslümanlar ile Hıristiyanlar

¹⁵⁴ BROCARDUS, *Directorium*, s. 379-393; BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum I”, s. 819-828.

¹⁵⁵ BROCARDUS, *Directorium*, s. 393-407; BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum I”, s. 828-835.

arasındaki ticaret yasaklarının tam bir kararlılıkla uygulanmasını takip etmeliydi.¹⁵⁶ Eserinin birinci kitabının üçüncü bölümünü Haçlı Seferi'nin güzergâhlarına ayıran yazar, Haçlı ordusunun Kutsal Topraklara ulaşabileceği dört farklı yoldan bahsediyordu. Daha önce Ramon Lull tarafından da zikredilen Kuzey Afrika yolunu çok uzun ve tehlikeli bulan *Directorium*'un yazarı¹⁵⁷, ikinci yol olarak kaydettiği ve Haçlılar tarafından daha önce de tecrübe edilen Marsilya'dan Kıbrıs'a uzanan deniz yolunu da, uzun süre karadan uzak kalınacağından su ve gıda ihtiyacının karşılanmasında yaşanacak sorunlar ve denizlerdeki ani iklim değişikliklerinin yol açabileceği ters fırtına ve dalgalardan dolayı uygun görmüyordu.¹⁵⁸

Directorium'un Dominikan yazarının uygun gördüğü iki güzergâhtan biri, İtalya'nın Brindisi veya Otranto şehirlerinden donanma ile Adriyatik'i geçip, Dalmaçya kıyılarına veya daha güneyde Dubrovnik (Ragusa)'e çıkmak ve buradan da kara yoluyla Sırbistan, Arnavutluk ve Bizans topraklarına ulaşmaktı. Bu güzergâhta kilit nokta Selanik idi. Dördünü ve sonuncu güzergâh ise Almanya, Macaristan ve Bulgaristan üzerinden İstanbul'a varmaktı.¹⁵⁹ Guillaume Adam gibi Roma Kilisesine tabi olmayı reddeden Ortodoks Bizans İmparatorluğu ve Sırp

¹⁵⁶ BROCARDUS, *Directorium*, s. 408-409; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum I", s. 835-836.

¹⁵⁷ BROCARDUS, *Directorium*, s. 409-411; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum I", s. 836-837.

¹⁵⁸ BROCARDUS, *Directorium*, s. 411-414; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum I", s. 837-839.

¹⁵⁹ BROCARDUS, *Directorium*, s. 414-417; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum I", s. 840-841.

Krallığı'na karşı çok sert ifadeler kullanan ve onları Haçlı Seferi'nin hedeflerinden biri olarak gösteren *Directorium*'un yazarı, eserinin beş, altı ve yedinci bölümlerini Katolik mezhebine tabi olmayı reddeden bu “menfur inançsızların” topraklarının işgal edilmesine yönelik Fransa Kralı'na verdiği tavsiyelere ayırmıştı. Ona göre, Haçlı Seferi'nin temel unsurlarından biri olması gereken İstanbul'un zaptı ve Bizans İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması meselesi, sadece doğru yoldan sapan ve Latin İmparatorluğu'nu yok eden Yunanların yeniden Katolik Kilisesine tabiyetini sağlamayacak aynı zamanda İstanbul, Müslümanlara karşı Haçlı Seferi'nin üssü vazifesini de görecekti.¹⁶⁰

Sırp Krallığı'nın fethinin öngördüğü sekinci bölüm de dâhil Haçlı Seferi projesini şimdiye kadar sadece Doğu Kilisesine, Bizans İmparatorluğu'na ve Ortodoks Sırp Krallığı'na karşı bir sefer olarak planlayan *Directorium*'un yazarı, dört bölümden oluşan ikinci kitapla birlikte Doğu'nun Hıristiyan olmayan toplumlarına karşı yürütülecek “kutsal savaş”tan bahsetmeye başlıyordu. Kendisi de Papa XXII. Ioannes tarafından Katolik Kilisesi ile birleşme sağlaması için Kilikya Ermeni Kontluğu'na gönderilen iki Dominikan misyonerden biri olmasına rağmen *Directorium*'un yazarı, ikinci kitabın birinci bölümünde Fransa Kralı VI. Philippe'e Ermenilere güvenmemesi gerektiği, onların Doğu dünyasının en kötü ve inançsız sapkınlardan biri olduğu, birtakım çabalar sayesinde eski hatalarından vazgeçerek, Katolik mezhebine tabiyetlerini sözlü ve yazılı olarak bildirmelerine rağmen bu

¹⁶⁰ BROCARDUS, *Directorium*, s. 422-467; BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum I”, s. 844-857; BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum II”, *American Historical Review* 13, (1907-1908), s. 79-91.

ihtidalarının samimiyetten değil Müslümanların ve Türklerin baskılarından kaynaklandığını yazıyordu.¹⁶¹

Kendisinden önceki proje ve teklifleri tekrar eden bir kişilik olmaktan ziyade yaşadığı dönemin Ege ve Doğu Akdeniz'deki siyasi gelişmelerini takip eden ve bu gelişmelere göre strateji belirleyen *Directorium*'un yazarı, ikinci kitabının ikinci bölümünde Haçlı Seferi için İstanbul ve Boğaz güzergâhının tercih edilmesi ve Mısır'dan önce Anadolu'daki Türklere karşı harekete geçilmesinin askerî ve diğer alanlarda sağlayacağı avantajlardan bahsediyordu. Fakir bir ülke olarak tanımladığı Kilikya Ermeni Kontluğu'nu, dört tarafı Müslümanlar tarafından sarıldığından, Haçlı orduları için uygun bir üs olarak görmeyen yazar, Anadolu'daki Türklere karşı harekete geçilmesi gerektiğini zira bu sıralar Moğol İlhanlıların Mısır'daki Memlûk Sultanlığı'nı Türklerin yardımına gelemeyecek kadar meşgul ettiklerini yazıyordu.¹⁶² Haçlı orduları için hayatî bir önem arz eden Doğu'nun başlıca erzak ve gıda merkezlerinden de söz eden yazar, Türklerin hâkimiyetindeki Anadolu'nun bu hususta son derece önemli bir ülke olduğunu, özellikle hububat ve sebze ürünlerinde ikinci bir Mısır ya da bir başka cennet kadar cömert kaynaklarının bulunduğunu da belirtiyordu¹⁶³

¹⁶¹ BROCARDUS, *Directorium*, s. 487-490; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum II", s. 98-100.

¹⁶² BROCARDUS, *Directorium*, s. 497-502; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum II", s. 104-109.

¹⁶³ BROCARDUS, *Directorium*, s. 506-509; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum II", s. 109-111.

Directorium'un Dominikan yazarı, ikinci kitabının son ve dördüncü bölümünü tamamen Anadolu Türklerine ayırmıştı. Türklerin kendi aralarında bölünmüş bir vaziyette olmalarından, askerî güçlerinin çoğunlukla köle ve esir edilmiş olan Hıristiyanlardan oluşmasından, çok sayıda atları olmasına rağmen bu atların zayıf ve süvariler için uygun olmayışından ve Türklerin pusu kurmaya ve vuruca dayanan savaş taktiklerinin yetersizliğinden ötürü Haçlı orduları karşısında duramayacaklarını ifade eden yazar, bu sebeplerden dolayı Anadolu'nun kolaylıkla istila edilebileceğini ve sunduğu nimetlerden yararlanılabileceğini yazıyordu.¹⁶⁴

1.5.3. Sonuç

Avrupa'da, Müslümanların Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetine son vermek, Kutsal Toprakları yeniden ele geçirmek, İstanbul'da yeniden Latin İmparatorluğunu kurmak ve belki en gerçekçi sebep olarak Ege Denizi'ndeki Türk varlığını ortadan kaldırmaya yönelik kaleme alınan ve bir kısmı dönemin papalarına ve bir kısmı da dönemin Fransa krallarına sunulan Haçlı Seferi projeleri ve teklif metinleri, ilerki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan en ünlü Haçlı Seferi teorisyeni olan Marino Sanudo Torsello'nun eserleri ve mektupları bir tarafa bırakılacak olursa,

¹⁶⁴ BROCARDUS, *Directorium*, s. 509-516; BEAZLEY, C. R., "Directorium ad Faciendum II", s. 109-111. *Directorium*'un yazarı ve eserle ilgili detaylı bilgi için bkz.: DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 89-97; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 95-113; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 42-45, 125-127, 137-139, 141-155, 166-167, 194-198.

Directorium ad Passagium Faciendum adlı eserle birlikte daha sağlam ve gerçekçi bir yapıya kavuşmuştu.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Batı Anadolu'da ortaya çıkan ve XIV. yüzyılın başlarına gelindiğinde Ege adalarına kadar akınlarını genişleten Menteşeoğulları ve bilhassa Aydınoğulları, 1320'li yıllar boyunca Ege Denizi'nde son derece faal bir politika yürütmüşlerdi. Bu politikanın bir sonucu olarak, özellikle Aydınoğlu Gazi Umur Bey, Avrupa'da, başta bölgede Girit ve Eğriboz gibi önemli üslere sahip Venedik olmak üzere, Sakız Adası'nda yerleşik Cenovalı Martino Zaccaria, IV. Haçlı Seferi'nin bir sonucu olarak Ege adalarında ve Yunanistan anakarasında ortaya çıkan Latin devletleri, bölgede uzun zamandır kan kaybetmekte olan Bizans İmparatorluğu ve Rodos Adası'ndaki Hospitalier Şövalye Tarikatı için büyük bir tehdit unsuru olarak algılanıyordu. Gerek siyasi gerekse de ticari açıdan bölgede en büyük zararı gören Venedik, 1320'li yılların ortasından itibaren Ege'deki Türk gücünü ortadan kaldırmak için Avrupa'da ve bölgenin yerel Latin kuvvetleri nezdinde bir donanma birliği oluşturma çabalarına öncülük ediyordu.

Avrupa'da, 1291 yılında Akka'nın Müslümanlar tarafından fethinden bu yana uzun zamandır gündemden hiç düşmeyen ancak proje ve plan aşamasından da ileriye geçemeyen Haçlı Seferi teşebbüsleri, 1320'li yılların ikinci yarısına doğru Venedik'in yoğun propagandası neticesinde daha gerçekçi ve acil bir mesele olarak Ege'deki Türk tehdidinin ortadan kaldırılması düşüncesine doğru evrilmeye başlamıştı. Fransa Kralı VI. Philippe, kendisinden önceki Fransa kralları gibi Haçlı Seferi odaklı geleneği devam ettirmiş ve Venedik'in de yoğun ikna çabaları

neticesinde 1333 yılında Haçlı Seferi'nde yer almaya razı olmuştu.¹⁶⁵ İlk bakışta Mısır'ın ablukaya alınması ve Kutsal Toprakların yeniden fethini amaçlayan klasik Haçlı Seferi proje ve planlarından bir farkı yokmuş gibi görünen bu teşebbüsün, diğer girişimlerden farkı detaylarında gizliydi. Aslında bu teşebbüs, 6 Eylül 1332 tarihinde Rodos'ta, Venedik, Bizans ve Hospitalier Şövalyeleri arasında, Türklere karşı oluşturulan ittifakın¹⁶⁶ ileri bir aşaması ve Fransa Kralı VI. Philippe ile Papa XXII. Ioannes'in de katılımıyla Haçlı Seferi kisvesine bürünmüş bir biçimiydi. Şimdiye kadar kaleme alınan Haçlı Seferi projeleri ve tekliflerinde dile getirilen Kutsal Toprakların ve hatta İstanbul'un fethini amaçlayan klasik "*passagium generale*" politikası, Venedik'in pragmatist ve realistik müdahalesiyle birlikte en bariz surette, hedefe odaklı, gerçekçi ve daha küçük çaplı "*passagium particulare*" siyasetine dönüşmüştü. Bu dönüşüm, 1332 tarihinde kaleme alınan ve Fransa Kralı VI. Philippe'e sunulan *Directorium ad Passagium Faciendum* adlı dönemin son Haçlı Seferi projesinin Dominikan yazarı tarafından da açık bir biçimde ifade ediliyordu. *Directorium*'un Dominikan yazarının da işaret ettiği üzere, Avrupa temelli ve Kutsal Toprakları hedefleyen klasik Haçlı Seferi planları artık yerini Venedik, Rodos Şövalyeleri ve Bizans gibi Ege ve Akdeniz'in Hıristiyan güçlerinin

¹⁶⁵ DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 87-88; VIARD, J., "Les projets de croisade de Philippe VI de Valois", *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1936, tome 97, s. 309-310; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 23-24; HOUSLEY, N., *Documents on the Later Crusades*, s. 67; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 42.

¹⁶⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 225-229 no. 116; *I Libri Commemoriali*, Tomo 2, Libri 3, s. 43 no. 264.

önemli birer aktör olarak yer aldığı Türklere karşı müdafa birliklerinin teşekkülüne bırakmıştı.¹⁶⁷

¹⁶⁷ LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 42.

2. Kısım:

Sanudo Ailesi ve Marino Sanudo Torsello'nun Hayatı

2.1. Sanudo Ailesi (Ortaya Çıkışından XIV. Yüzyıla Kadar)

2.1.1. Sanudo Ailesinin Menşei ve Candiano Ailesi ile İlişkisi

Ünlü Haçlı Seferi teorisyeni, diplomat, misyoner ve tacir Marino Sanudo Torsello'nun hayatını bütün ayrıntılarıyla ortaya koyabilmek, mevcut kaynaklarla üstesinden gelinebilecek bir iş olmaktan çok öte ancak imkânsız değildir. Düşünceleri ve faaliyetleriyle XIV. yüzyılın kendisinden en çok söz ettiren ancak bir o kadar da az anlaşılan şahsiyetlerinden biri olan Marino Sanudo Torsello'yu tanıyabilme ve anlayabilmenin en iyi yolu, Venedik'in kuruluşundan XIV. yüzyıla kadar geçen süreçte, Venedik'in bütün köklü ve soylu ailelerini etkileyen üçgenin aile, ticaret ve siyasetten oluşan sacayaklarını iyi okuyabilmekten geçmektedir. Bunun için de Venedik'in en eski ailelerinden olan, hatta Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kaynaklarda kendilerinden söz edilen, Cumhuriyetin yönetiminde en üst kademedeki en alt düzeydeki yöneticilere varıncaya kadar sayısız doç, dük, Meclis üyesi, elçi, patrik ve piskopos çıkaran bir aile olan Sanudo ailesinin menşeiine inmek gerekmektedir.

Ailenin yaşadığı bilinen son üyesi Francesco Livio Lorenzo Pietro Sanudo'nun, 2 Ocak 1852 yılında ölümüyle birlikte tarihin tozlu sayfalarına karışan Sanudo ailesi, 1297 yılında Cumhuriyetin yönetim sisteminde yapılan devrim niteliğindeki değişikliklerle birlikte yönetimi tamamen ele geçiren ve altı büyük

kategoriye ayrılan tüccar-aristokrat sınıfın birinci kategorisine mensup 24 ailenin en önde gelen altı büyük ailesinden biriydi.¹⁶⁸ XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında Sanudo ailesinin elde ettiği bu siyasi ve ticari gücün boyutlarına şaşmamak gerekir. Zira ailenin sahip olduğu bu muazzam gücün kaynağı, Venedik'in kuruluşuna kadar gerilere uzanıyordu. 742-1026 yılları arasında seçilen 24 Venedik dojudan 15'inin Badoeri, Orseoli ve Sanudo diğer bir adıyla da Candiano ailelerine mensup oluşu bunun bir göstergesi sayılmalıdır.¹⁶⁹

Sanudo ailesinin kökleri Candiano, Candianus veya Candiani isimleriyle doğrudan bağlantılı görülmektedir. Nitekim XI. yüzyıldan önce Sanudo aile ismine rastlanmadığı gibi bu yüzyıldan sonra da Candiano aile ismi artık tarihten silinmiş ve *Candianus Sanudus* isminin ilk defa görüldüğü XI. yüzyılda Candiano adı, Sanudo ailesinde bir ön isim olarak yaşamaya devam etmiştir. Konunun daha anlaşılır olabilmesi için mevzuyu biraz daha açmak ve Cumhuriyete 5 doj kazandıran Candiano ailesini detaylı bir biçimde inceleyerek, Sanudo ailesi ile olan bağıni ortaya çıkarmak ve sonrasında da Candiano aile isminin tamamen ortadan kalkarak, Sanudo ailesine dönüşümünü izah etmek gerekmektedir.

¹⁶⁸ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 4. Sanudo ailesi ile birlikte birinci kategoride yer alan ve 24 büyük aile arasında önde gelen diğer beş büyük aile şunlardır: Badoer, Contarini, Cornari, Querini ve Tiepolo. Bu aileler, aralarında kurdukları evlilik bağlarıyla güçlerini daha da arttırmışlar ve 14. yüzyılın başlarında Büyük Meclis (Maggior Consiglio)'te verilen oyların % 80'ini kontrol edebilecek bir blok oluşturarak, Venedik Komünü'nün yönetimini ellerine geçiren elit sınıfı teşkil etmişlerdi.

¹⁶⁹ RODDY, S., *The Correspondence*, s. 16.

Günümüzde İtalya'nın Ravenna şehrinin güneyinde bir yer olarak bilinen Candiano ismine kayıtlarda ilk defa İ. S. 400 yılında "*pontem Candiani*" ismiyle rastlanmaktadır. Bu ismin Venedik'te bilinen en eski aile ismi olma ihtimali yüksektir. Candiano ailesinin, Tomaso Candiano'nun Venedik'te Padova'lı bir vatandaş olarak kayıtlara geçtiği 427 yılı ile Stefano Candiano'nun Doj Pietro Gradenigo suikastinde rolü olduğu gerekçesiyle Fransa'ya sürgüne gönderildiği 864 yılı arasında bir tarihte, büyük olasılıkla da günümüzde İtalya'nın güneyindeki Taranto körfezi yakınlarındaki Heracleia kentinin harap edildiği 810 yılında, Rialto'ya göç ettiği sanılmaktadır.¹⁷⁰ Tam olarak emin olamamakla birlikte, Candiano ailesinin, birkaç yüzyıl boyunca devam eden bir sürecin sonunda XI. yüzyılda, Sanudo ailesi ile evlilik kurulması yoluyla ortadan kalktığı tahmin edilmektedir.¹⁷¹

IX. ve X. yüzyıllarda beş Venedik dojunun (Pietro Candiano, 887; II. Pietro Candiano, 932-939); III. Pietro Candiano, 942-959; IV. Pietro Candiano, 959-976 ve Vitale Candiano, 978-979) Candiano ailesine mensup oluşu, ailenin Venedik yönetimindeki gücüne işaret etmektedir. Ancak zalim ve gaddar bir yönetim

¹⁷⁰ RODDY, S., *The Correspondence*, s. 16; FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 6-7. Heracleia kentinin harap edilmesinin ardından kentin Romalı yüksek rütbeli subayları ve primatlarıyla birlikte pek çok aile Malamocco, Rialto, Torcello ve diğer adalara gelip, yerleşmişlerdi.

¹⁷¹ Marino Sanudo Torsello üzerine pek çok çalışması bulunan ve hayatını bu çalışmalara vakfeden Arturo Magnocavallo, Sanudo ailesinin V. yüzyıl ortalarında Rialto'ya yerleşen Padova'lı Senatör Tomaso Sanudo'dan geldiğini iddia etmektedir. Bkz.: MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 21.

sergileyen IV. Pietro'nun, Orselo ailesinin liderliğinde gerçekleşen bir halk isyanıyla ortadan kaldırılması ve Vitale Candiano'nun da dojluk görevinden feragat etmesiyle Candiano ailesi, Venedik yönetimindeki lider pozisyonunu kaybetmiş ve bu durum aile için sonun başlangıcını teşkil etmiştir.¹⁷² Stefano, 1087 yılına ait kayıtlarda Candiano ismiyle anılan son kişi olmuştur. 1172 yılında Doj II. Vitale Michiel'in suikaste uğramasının ardından yeni doj seçilmesi için toplanan seçim ekibinde Venedik'in diğer önde gelen aileleriyle birlikte Candiano Sanudo'dan da bahsedildiğinden anlaşılacağı üzere, Candiano'dan Sanudo'ya yaşanan dönüşüm yaklaşık bir yüzyıl sürdükten sonra hemen hemen tamamlanmış ve bundan böyle Candiano ismi Sanudo ailesinde bir ön ad olarak varlığını devam ettirmiştir.¹⁷³

Sanudo ailesi, sonraki yüzyıllarda da Candiano ismini ve onun beş doj çıkartan mirasını taşımaya ve muhafaza etmeye devam etmiştir. Nitekim Candiano ailesine mensup son bireyin ölümünden yüzyıllar sonra bile, Marino Sanudo Torsello'nun çağdaşı doj ve aynı zamanda kronikçi olan Andrea Dandolo, zamanının Sanudo ailesinden bahsederken "*Candiani que hodie secundum plurimos Sanuti*

¹⁷² Candiano ailesinin X. yüzyılda Venedik yönetimindeki konumu ve bu aileye mensup beş dojun dönemi hakkında detaylı bilgi için bkz.: FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 7-13.

¹⁷³ J. K. Fotheringham, Sanudo ailesinin Candiano ailesinin yan kolu olduğunu ifade etmekte ve bu kolun oluşumunun en azından 12. yüzyılda gerçekleştiğini düşünmektedir. Bkz.: FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo: Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915, s. 2.

*vocati sunt*¹⁷⁴ ifadesini kullanmıştır. 800 yılından X. yüzyılın sonlarına kadar Badoer ve Orselo aileleriyle birlikte Venedik'in yönetiminde büyük söz sahibi olan Candiano ailesinin zamanla nüfuzunu yitirmesi ve XII. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte tamamen ortadan kalkarak, yerini Sanudo ailesine bırakmasında, 1033 yılında Cumhuriyetin yönetim sisteminde yapılan değişikliklerle yönetimde sınırlı sayıda ailenin tekel kurmasının önüne geçilmesi de etkili olmuştur.¹⁷⁵

¹⁷⁴ “*Candiani, bugün pek çok insan tarafından Sanudi olarak bilinmektedir*”. Bkz.: FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo*, s. 1.

¹⁷⁵ HAZLITT, W. C., *The Venetian Republic: Its Rise, Its Growth and Its Fall, 409-1457*, vol. I, London 1915, s. 121-134. Yeni ortaya çıkan bir zengin ve tüccar sınıfının lideri olan Domenico Flabianco'nun doj seçilmesiyle birlikte 1033 yılında devlet yönetiminde bazı politik değişikliklere gidilmişti. İlk olarak dojluk makamının Candiano gibi ailelerin tekelinde kalmasını sağlayan dojluk seçimi uygulaması ortadan kaldırılmış, ardından bundan sonraki bütün dojlara, danışman statüsünde iki Meclis üyesinin atanması zorunluluğu getirilmiş ve son olarak da doja, devletin iç ve dış meselelerinde her ne zaman ihtiyaç hâsıl olursa geniş temsilli bir Meclis toplama yetkisi verilmişti. Bu değişikliklerle birlikte dojun yetkileri sınırlandırılmış ve iktidarın daha geniş çevrelerce paylaşılması sağlanarak, hükümette sınırlı sayıdaki ailelerin tekel kurmasının önüne geçilmişti. Alınan bu önlemler etkili olmuş olacak ki 800-1033 yılları arasındaki dojların tamamı sadece üç farklı aileye mensupken, 1033-1172 yılları arasında görev yapan toplam 10 doj, yedi farklı aileden gelmiştir. 1033 yılında yapılan devrim niteliğindeki değişikliklerin bir sonucu olarak, Candiano ailesi gibi Venedik'in en eski ailelerin siyasi nüfuzu kırılmış ve Candiano ailesi XII. yüzyılın ortalarına kadar bir inkiraz dönemine girmişti. Bu dönemde Venedik'teki

2.1.2. XI. – XII. Yüzyıllar Arasında Sanudo Ailesi

XI. yüzyılın sonlarından itibaren Venedik hükümetinin yaptığı sözleşmeler, anlaşmalar ve çeşitli belgelerde Sanudo ailesinin bireylerine müzakereci, şahit ve imza yetkilisi olarak rastlansa da Sanudo ailesinin, ticaret ve siyaset dünyasında adlarından söz ettirmeye başlamaları XII. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Belgeler, 1168-1178 yılları arasında İstanbul, İskenderiye ve Venedik'te son derece etkin ticari faaliyetlerde bulunan Giovanni, kardeşi Leo ve oğlu Stefano Sanudo isminde Sanudo ailesine mensup bireylerden bahsetmektedir.¹⁷⁶ Sanudo ailesinin, özellikle XII.

politik güç, geçmiş yüzyılların "I Vecchi" olarak bilinen Venedik'in köklü ve kurucu ailelerinin karakteristiğinde yeni ve daha sağlam bir soylu sınıfının oluşturulması için eski aristokratik ailelerle evlilik yoluyla birleşmeler sağlayan yeni zengin tüccar ailelerin eline geçmişti.

¹⁷⁶ FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 21-24. Şubat 1168 tarihli bir belgede İstanbul'daki Venedik ticaret kolonisinde ikamet eden Giovanni Sanudo'dan bahsedilmektedir. Giovanni Sanudo, aynı zamanda İstanbul'dan İskenderiye'ye yelken açan bir ticaret gemisi için teminat bedeli şartı koşan bir belgeye şahit olarak imza atmıştır. Şubat 1169 tarihli bir noter onaylı belgede ise Giovanni Sanudo'nun kardeşi Leo Sanudo'dan bahsedilmekte ve belgede Leo'nun yokluğunda bir iş ahdini müzakere etme ve sonuçlandırma yetkisi yeğeni Stefano Sanudo'ya verilmektedir. 1173 tarihli Enrico Dandolo'ya ait ticari belgede Leo Sanudo'dan söz edilmesi, yeğenini İstanbul'da bırakan Leo Sanudo'nun, ailesinin işlerini takip etmek üzere Venedik'e döndüğünü göstermektedir. 1174 yılında İskenderiye'ye giden Stefano Sanudo, orada Venedikli tacirler Pietro Foscarini ve Romano Mairano arasında

yüzyıla doğru önemli ölçüde güç ve prestij kazanması, 1172 yılında Doj II. Vitale Michiel'in bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra Venedik yönetiminde yapılan köklü değişikliklerle birlikte soylu-aristokrat sınıfın yönetime hakim oluşunu iyi değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim yeni sistemle yapılan ilk seçimde, Sebastino Ziano'nun doj seçilmesinde rol oynayan onbir kişilik seçim ekibinde, Candianus Sanutus isminde Sanudo ailesine mensup bir bireyin de bulunması, Sanudo ailesinin ticaret hayatında olduğu kadar siyaset dünyasında da etkinliklerini arttırdıklarını göstermektedir.¹⁷⁷

XII. yüzyılın sonlarına doğru elde edilen bu siyasi güce paralel olarak, XIII. yüzyılda Sanudo ailesinin ticari faaliyetleri de büyük bir hızla artmış ve aile bireyleri Akdeniz'in her köşesinde ticari faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır.¹⁷⁸ Bu dönemde

imzalanan bir ortaklık anlaşmasına şahitlik etmiştir. Doğu'da birkaç yıl kalan Stefano, Temmuz 1178'de amcası Leo Sanudo ve Domenico Sanudo ile bu kez Büyük Meclis'in bir üyesi olarak buluşmuştur.

¹⁷⁷ HAZLITT, W. C., *The Venetian Republic*, s. 211. 1173 yılından 1249 yılına kadarki altı doj seçiminin dördünde Sanudo ailesi de temsil edilmişti. 1208-1222 yılları arasında Özel Meclis'in altı üyesi hemen hemen birkaç büyük aileden seçilmiş, yirmibir Meclis üyesinin ondokuzu da içlerinde Sanudo ailesinin de bulunduğu altı aileden seçilmişti.

¹⁷⁸ FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 30-32. Kaynaklar, yüzyılın ortalarına doğru, Haziran 1245'te, Tunus'ta yün ticaretiyle uğraşan ve aynı yılın Eylül ayında aile işleriyle ilgilenmek üzere Venedik'e dönen Domenico Sanudo'dan bahsetmektedir. Ailenin bir diğer etkin üyeleri Giovanni ve Filippo Sanudo ise, Achaia Prensi Guillaume de Villehardouin'a karşı mücadele edilmesi hususunda

aynı zamanda farklı kollara da ayrılan ailenin bir kolu Adalar Denizi Dükülüğünü (*Ducato dell'arcipelago*) kurarken bir diğer kol da Venedik'te ticaretle ve devlet yönetiminde söz sahibi olmaya devam etmiştir.

2.1.3. Naksos Dükü I. Marco Sanudo, 1153 – Y.1227

Sanudo ailesinin, Marino Sanudo Torsello'nun da mensubu olduğu kolun kurucusu, Doj Enrico Dandolo (1192-1205) ile birlikte IV. Haçlı Seferine yelken açan, İstanbul'un zaptında önemli bir rol oynayan ve akabinde başta Naksos adası olmak üzere Ege'de irili ufaklı pek çok adayı ele geçirerek Adalar Denizi diğer bir adıyla da Naksos Dükülüğünü kuran I. Marco Sanudo'dur. Marco Sanudo'nun büyükbabası, Doj Domenico Contarini (1043-1071), Domenico Selvo (1071-1085) ve Vitale Faliero (1085-1096) dönemlerinde Meclis üyesi, donanma komutanı ve elçi olarak hizmetlerde bulunan, 1084-1085 yılında İstanbul'a, İmparator I. Aleksios Komnenos'a elçi olarak gönderilen ve vazifesinde başarılı olarak İmparatorun Dalmaçya ve Hırvatistan kıyılarındaki Venedik hâkimiyetini tanımasını sağlayan Marco Sanudo Constantinopolitani idi.¹⁷⁹ Babası ise, Doj Enrico Dandolo'nun kızı

Venedik Komünü ile Eğriboz hâkimi Veronalı Narzoto arasında 1256 yılında Eğriboz'da imzalanan anlaşmada tanık olarak bulunmuşlardır. Bu kişiler, aynı gün, 7 Ocak 1256'da, aynı konuya ilişkin Venedik ile Eğriboz'un üçte birinin hâkimi Veronalı Guglielmo arasında imzalanan ikinci anlaşmaya da şahitlik etmişlerdir.

¹⁷⁹ FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo*, s. 12-13. Marino Sanudo Torsello, eseri *Istoria del Regno di Romania*'da Naksos Dükü I. Marco Sanudo'dan bahsederken “*fiol de Miser Marco Sanudo Constantinopolitani*” ifadesini kullanmaktadır ki “fiol”

ile evlenen ve Marco'nun haricinde Bernardo ve Leonardo isminde iki oğlu daha bulunan Pietro Sanudo idi.¹⁸⁰

Burada, Doj Enrico Dandolo ile IV. Haçlı Seferi'ne yelken açan Marco Sanudo ve faaliyetlerinden bir miktar bahsetmek yerinde olacaktır. Zira Marino Sanudo Torsello'nun mensubu bulunduğu Sanudo ailesinin Venedik'te yerleşik San Severo kolu, ailenin Naksos kolunun kurucusu Marco Sanudo'ya dayanmaktadır ve Sanudo ailesi, Naksos Düküğü ile birlikte Ege'de güç ve kuvvet kazandıkça farklı yan kollara da ayrılmaya başlamıştır.

IV. Haçlı Seferinin ardından Monferrato Markizi Bonifaccio ile yerleşim anlaşması üzerine başarılı bir müzakere yürüten Marco Sanudo, aynı zamanda Veronalı Ravana ile beraber, Venedik'in bütün haklarıyla birlikte Girit'i satın almasına yönelik Bonifaccio ile yapılan anlaşmayı da müzakere etmişti. Bonifaccio, 100.000 hyperpyra karşılığında, İmparator IV. Aleksios tarafından kendisine söz verilen Selanik şehrinden ve bundan böyle Venedik'in kontrolündeki topraklardan feragat etmişti. Bu anlaşma Venedik'e bütün Ege'nin kolonizasyonunun kapısını açmıştı. Zira Venedik hükûmeti, gözüpek maceracıları ve zengin-soylu aileleri, IV. Haçlı Seferi'nin ardından henüz üzerinde hak iddia edilmeyen adaları ve yerleri ele geçirmeye teşvik ediyordu. Marco Sanudo bu fırsatı değerlendiren ilk kişi olmuştu. Emrindeki maceracılar ve 8 kadirga ile birlikte Ege adalarına doğru yelken açan Marco Sanudo, iki başarılı sefer gerçekleştirmişti. İlk düşen Naksos adası olmuş ve

tabiri, Naksos Dükü I. Marco Sanudo'nun doğrudan Marco Sanudo Constantinopolitani'nin oğlu değil birkaç nesillik baba-oğul ilişkisini göstermek için kullanılmıştır. Bkz.: MARINO SANUDO TORSELLO, *Istoria*, s. 99.

¹⁸⁰ FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo*, s. 13 n. 4.

bunu diğer 16 ada takip etmişti. Marco Sanudo, bu faaliyetlerinin ardından, İstanbul'un Latin İmparatoru Henry (1206-1216) tarafından 1207 yılında resmen Adalar Denizi Dükü (*Duca dell'Arcipelago*) olarak ilan edilmişti.¹⁸¹

1230 yılından sonra hayatını kaybettiği anlaşılan Marco Sanudo'nun Bernardo ve Leonardo Sanudo isminde iki kardeşi bulunuyordu. Hangisinin olduğu bilinmemekle birlikte Marino Sanudo Torsello'nun büyük büyükbabası bu iki kişiden biriydi.¹⁸² Büyükbabası Vitale, babası ise Marco Sanudo Torsello idi.

2.1.4. Sanudo'nun Babası Marco Sanudo Torsello, Y.1243 – Y.1320

Yaşadığı dönemde etrafı çok etkin ve güçlü insanlarla çevrili olan Marino Sanudo Torsello'yu, 1243 yılında Vitale Sanudo'nun oğlu olarak dünyaya gelen ve uzun bir ömrün ardından 1320'li yılların başında hayatını kaybeden babası Marco Sanudo Torsello kadar hiç kimse etkilememişti. Ailesiyle birlikte Venedik'in San Paolo bölgesinde yaşayan Marco Sanudo, 1261 yılı civarında kendi ailesini kurduğu San Severo Kilisesi yakınlarındaki Castello bölgesine taşınmış ve hayatının geri kalanında San Severolu Marco Sanudo olarak anılmıştı. Marino Sanudo, babasının şerefine hem Torsello hem de San Severo isimlerini kullanmayı sürdürmüştü. Marco Sanudo ticaretle uğraşan son derece zengin bir tüccardı. Marino Sanudo'nun, babasının taşıdığı yüklerle birlikte iki gemisini kaybettiğini yazması bunun bir kanıtı

¹⁸¹ FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo*, s. 32-35, 41-44, 56-61; MILLER, W., *The Latins in the Levant : A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908, s. 27-49; MILLER, W., *Essays*, s. 161-175.

¹⁸² SANUDO, *Istoria*, s. 100.

olsa gerek.¹⁸³ Marco Sanudo'nun zenginliğine dair bir diğer gösterge de Naksos dükleri olan kuzenlerine yüksek miktarda borç vermiş olmasıdır. Borcun ödenmesi birkaç yıl boyunca sürüncemede kalmış olmalıdır ki Marco Sanudo, 13 Temmuz 1293'te oğlu Marino Sanudo'ya söz konusu borcun yapılandırılmasıyla ilgili görüşmeleri yürütme yetkisi vermişti. Öyle görünüyor ki Naksos Dükü II. Marco Sanudo, Venedik'teki ticari işlerinin yürütülmesi işini San Severolu Sanudo ailesine, özellikle de Marco Sanudo'ya vermişti.¹⁸⁴ Zamanla bu borcun miktarı 1800 hyperpyra'ya çıkmıştı. Marino Sanudo, borcun yıllık 8 eşit taksitle ödenmesine ilişkin başarılı bir müzakere yürütmüştü ancak borç, 1320 yılı itibarıyla hem Marino Sanudo'nun babası Marco Sanudo hem de Naksos Dükü II. Marco öldüklerinde bile tamamen ödenmemişti.¹⁸⁵ Marco Sanudo, siyasi bakımdan da son derece aktif bir kişiydi. 1279-1280 yılında ilk kez ve 1283-84 yılında da ikinci kez olmak üzere ailenin San Severo kolunun yer aldığı Castello bölgesinden Büyük Meclis'e üye seçilmişti. İlk döneminde, biri Castello diğeri de Canal Reggio bölgesinden olmak üzere kendisiyle aynı ön adı taşıyan akrabalarından iki kişi de Büyük Meclis'te yer bulmuştu. Marco Sanudo, uzun ve başarılı bir hayat sürdükten sonra 1320 yılı

¹⁸³ SANUDO, *Istoria*, s. 132; STEFANI, F., "Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello", *Atti Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, ser. V, vol. 8, (1881-82), s. 941.

¹⁸⁴ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 22.

¹⁸⁵ STEFANI, F., "Vita", s. 942-944.

civarında hayatını kaybetmişti¹⁸⁶. Geride Niccolo, Damiano, Marino, Toma ve Filippo adlarında beş oğul ve Magdalena adında da bir kız çocuğu bırakmıştı.¹⁸⁷

2.2. Marino Sanudo Torsello'nun Hayatı, Y.1268 – Y.1343

2.2.1. Doğum Tarihi ve Torsello Soyadına Dair

Kendi ifadesinden de anlaşılacağı üzere Venedik'te dünyaya gelen Marino Sanudo Torsello'nun¹⁸⁸ doğum tarihi kesin olarak bilinmediği için bu konuda birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. 1260-1280 yılları arasına tarihlenen bu görüşler¹⁸⁹ incelendiğinde, Sanudo'nun 1270 yılının hemen başlarında ya da 1270

¹⁸⁶ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 83; FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 50.

¹⁸⁷ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 22-23.

¹⁸⁸ BONGARS, J., *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 8, 21 ; BONGARS, J., *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 289, 291.

¹⁸⁹ Marino Sanudo Torsello'nun doğum tarihine ilişkin meselede Kunstmann, Humboldt'un görüşüne uyararak, en makul tarihin 1260'lı yılların başı olabileceğini iddia etmektedir. Bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 698 n. 2. Marco Barbaro, *Genealogy delle famiglie Venete Patrizie* adlı eserinde Marino Sanudo'nun 1277 tarihinde doğduğunu ileri sürmüş ve Zabarella, *Historia della gente Livia Romana e Padovana* adlı eserinde bu görüşe katılmıştır. Bkz.: MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 22 n. 2. Capellari, Marino Sanudo'nun 1280 yılında doğduğunu yazmıştır.

yılından birkaç yıl önce doğduğu sanılmaktadır. Buna dair en güçlü kanıtlardan biri, Fransa Kralı IX. Louis (1226-1270)'in kardeşi ve kendisini İstanbul'un da içinde bulunduğu Kudüs'ten Kuzey Afrika'ya kadar uzanan bir coğrafyada kuracağı dünya imparatorluğunun sahibi olarak gören Sicilya Kralı Anjou hanedanından I. Charles (Angevin hanedanından I. Carlo) (1266-1285)'in elçilerinin, Bizans İmparatorluğu üzerine yapılacak bir Haçlı Seferinde Venedik'in desteğini almak için 3 Temmuz 1281 tarihinde dojun sarayında görüldüklerinde, sarayda babası veya bir akrabası ile Marino Sanudo'nun da hazır bulunmuş olmasıdır.¹⁹⁰ Dönemin Venedikli soylu ailelerinde çocukların yetiştirilme tarzları ve gelenekleri gözönünde bulundurulduğunda, bir kişinin bu kadar önemli bir gelişmeye tanıklık edebilmesi ve bu olaya ömrünün sonuna kadar hatırlayacak kadar büyük bir önem vermesi için en azından 12-13 yaşlarında olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Marino Sanudo'nun 1260'lı yılların sonu veya 1270'li yılların başında dünyaya geldiğine dair bir diğer güçlü kanıt ise, 1293 yılında yaklaşık 50 yaşlarında olan babası Marco Sanudo'nun, Venedik'te soylu ve tüccar ailelerde bir gelenek olduğu üzere artık aile işlerini takip etme vazifesini oğlu Marino'ya bırakması ve onu, akrabaları olan Naksoslu Sanudo ailesinin kendisine olan borçlarını tahsis meselesinde müzakereleri yürütmek üzere görevlendirerek, Naksos'a göndermesidir.¹⁹¹ Venedik'teki tüccar ailelerin

Bkz.: RODDY, S., *The Correspondence*, s. 25 n. 1. Stefani ise 1270 yılını kabul etmektedir. Bkz.: STEFANI, F., "Vita", s. 937.

¹⁹⁰ SANUDO, *Istoria*, s. 132.

¹⁹¹ STEFANI, F., "Vita", s. 942-943; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 22, 26-27.

geleneklerinde bu kadar önemli bir görevi üstlenebilmek için genellikle 25 yaş civarı olgunluk olarak kabul edilmektedir.

Hangi tarihte doğduğundan başka Marino Sanudo'ya dair bilinmezlik içeren ve açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer husus ta, Torsello soyadı veya unvanını nereden aldığı ve neden bu ismi kullandığıdır. Marino Sanudo, *Istoria* adlı eserinde, Torsello ismini babasından miras aldığını ve bu yüzden bu ismi kullanmaya devam ettiğini yazmaktadır.¹⁹² Babası Marco Sanudo'nun ise, 1261 yılında San Paolo bölgesinden San Severo Kilisesinin bulunduğu Castello bölgesine taşınmadan önce Torsello soyadını kullandığı bilinmektedir.¹⁹³ Bununla birlikte Sanudo ailesinde ne sıklıkta kullanıldığı henüz bilinmeyen Torsello soyadı veya unvanının menşei konusunda çeşitli varsayımlar ileri sürülmüştür. Bir varsayıma göre Torsello ismi, bir Alman sanatçı tarafından Venedik'e getirilen üflemeli bir müzik aletinden gelmektedir.¹⁹⁴ Daha güçlü bir varsayıma göre ise, Torsello ismi, Venedik'in kuruluşuna kadar geriye giden ve anakara İtalya'da Hun baskısından kaçan göçmenlerin gelip, yerleştiği Venedik lagünündeki adalardan birinin ismidir. Bu varsayıma göre, anakara İtalya'da Altinum şehrinden kaçan göçmenler, şehirlerinin anısını yaşatmak için gelip yerleştikleri lagünlerdeki bu adalara, şehirlerinin limanları olan Torsello, Murano, Burano, Maggiorbo, Constanziaco ve Amiano isimlerini vermişlerdir ve Sanudo ailesi de, Torsello adasına yerleşen ilk

¹⁹² SANUDO, *Istoria*, s. 99.

¹⁹³ Sanudo ailesinin, Torsello Sanudo ismindeki bazı üyeleri 1261-62 yıllarında San Paolo bölgesinden ve 1277-78 yıllarında da Castello bölgesinden Büyük Meclis'e seçilmişlerdi. Bkz.: FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 54-55.

¹⁹⁴ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 2-3.

ailelerdendir.¹⁹⁵ Üçüncü varsayıma göre ise, aralarında akrabalık bağı bulunan Venedik'teki San Severolu Sanudo ailesi ile Naksos'taki Sanudo ailesi, bilinmeyen bir tarihte Torsello ailesi ile evlilikler yoluyla akrabalık bağı kurmuş ve Torsello ailesi zamanla tarihe karışmış olmasına rağmen isimleri Sanudo ailesi tarafından kullanılmaya devam edilmiştir¹⁹⁶. Dördüncü ve son varsayım, Torsello isminin, İtalyan kumaş sanayinde ipe bağlanıp paketlenen bir balya kumaşın tartılması için kullanılan “*torsellus*” adlı bir ölçü biriminden gelmiş olabileceği üzerinde durmaktadır.¹⁹⁷ Ancak bütün bu varsayımlara rağmen Torsello isminin nereden geldiği ve Sanudo ailesince neden sahiplenildiği hâlâ bir muamma olarak kalmaktadır.

2.2.2. Gençlik Yılları ve İlk Seyahatleri, 1281 – 1293

Sanudo'nun gençlik yılları hakkında çok şey bilinmemekle birlikte, dönemin soylu ailelerindeki gençlerin yetişme tarzlarına benzer bir eğitimle ve kalabalık bir

¹⁹⁵ STEFANI, F., “Vita”, s. 937-939; FAUCON, M. M., “Marino Sanudo a Avignon”, *Mélanges d'archéologie et d'histoire* T. 2, (1882), s. 223; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 23 n. 2. Torsello piskoposları Venedik patriği tarafından atanırlardı ve Candiano ailesinden Doj III. Pietro 948 yılında oğlu Domenico'yu Torsello piskoposu olarak atamıştı. Bkz.: FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 8.

¹⁹⁶ Kayıtlarda, XI. yüzyıldan itibaren Venedik, İstanbul, Cenova, Akka ve Sur şehirlerinde ticari faaliyetlerde bulunan Torsello ailesi mensuplarından bahsedilmektedir. Bkz.: HAZLITT, W. C., *The Venetian Republic*, s. 660.

¹⁹⁷ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 60.

aile içinde büyüdüğü sanılmaktadır. Çocukluğundan itibaren Venedikli soylu ailelerde bir gelenek olduğu üzere özel eğitimler eşliğinde iyi bir eğitim aldığı, başta İncil olmak üzere antik dönem yazarları ile erken dönem kilise yazarlarının eserlerinden oluşan bir literatüre son derece hâkim olduğu, Venedik'teki iş ve ticaret hukuku alanında da son derece bilgili olduğu ve İtalyanca'nın Venedik lehçesi, Latince ve Fransızca'yı mükemmel ölçüde konuşup, yazdığı ve Grekçe öğrendiği bilinmektedir.¹⁹⁸

XIII-XIV. yüzyıl Venedik geleneklerinde, özellikle soylu ve zengin ailelerde, çocukların erken yaşlarda ailenin yetişkin bireylerinin yanında ve onların gözetiminde aile işlerini öğrenmeleri ve toplum içerisine katılmaları sağlanırdı. Marino Sanudo Torsello da, bu geleneklere sıkı sıkıya bağlı bir biçimde yetiştiriliyordu. Nitekim yaklaşık daha 13 yaşında iken, 3 Temmuz 1281 yılında, babası veya akrabasından bir yetişkin ile birlikte Venedik dojunun sarayında, Fransa Kralı IX. Louis'in kardeşi Anjou hanedanından Sicilya Kralı I. Charles'ın elçilerinin kabulüne tanık olmuştu. Sanudo'nun o esnada sarayda ne sıfatla bulunduğu bilinmese de bu olayın genç Venedikli üzerinde derin bir etkisi olduğu, olayın

¹⁹⁸ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 63-66. Eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i Latince kaleme alan ve Fransızca'ya da kendisi çeviren Sanudo, Grekçe öğrenmesi sayesinde de Naksos Adası'nın hâkimleri olan kuzenlerinin ve Bizans İmparatorluğu'nun dünyasına nüfuz edebilmişti. Dönemin Fransa krallarına ve soylularına yazdığı Fransızca mektuplar ve Bizans İmparatoru II. Andronikos'a yazdığı Grekçe mektuplar, bu dillere olan hâkimiyetini göstermektedir.

üzerinden yarım yüzyıl geçmiş olmasına rağmen Sanudo'nun *Istoria* adlı eserinde bu olayı daha dünmüş gibi hatırlayıp, canlı bir biçimde sunuşundan anlaşılmaktadır.¹⁹⁹

Sanudo 1281 yılındaki bu deneyiminden sonra süratle ailenin ticari faaliyetlerine iştirak etmeye ve bu amaçla çeşitli ülkelere seyahat etmeye başlamıştı. Bu ilk seyahatlerinin hangi tarihlerde ve nereye yapıldığı tam olarak bilinmese de eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'te 1281-1289 yılları arasında Doğu'ya beş seyahat gerçekleştirdiğini kaydeden Sanudo, bu yerler arasında Romania*, İskenderiye, Kilikya Ermeni Kontluğu, Rodos ve Kıbrıs adaları ile Akka'yı sayıyordu.²⁰⁰ Bu dönemde Marino Sanudo Torsello için özellikle Akka şehri çok önemliydi. Zira Sanudo ailesi, Akka şehrinde ticari faaliyetlerde bulunan Venedikli ailelerin başında geliyordu. Öyle ki şehirde Sanudo ailesinin ticari faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu ve Sanudo ailesine mensup bir acente bulunuyordu. 1286 yılına gelindiğinde artık aile işlerini yürütebilecek derecede deneyim kazanan Sanudo, kendisi gibi aile işlerini öğrenme yolunda ilerleyen bir akrabasını ziyaret

¹⁹⁹ SANUDO, *Istoria*, s. 132.

* **Romania:** Tarihçilerin Bizans İmparatorluğu olarak adlandırdığı Doğu Roma İmparatorluğu'nun, Latince'deki resmî adı olan *Imperium Romanum* ya da *Imperium Romanorum* (Grekçe'de *Basileia ton Rhomaion*)'un kısaltılarak söylenen adı. Bizans İmparatorluğu topraklarını ifade etmek için de kullanılır. Bkz.: JACOBY, D., *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, London 2001.

²⁰⁰ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 2-3; KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 701; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 24; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century", *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, vol. 32, London 1982, s. 59.

etmek için Akka'ya gelmişti.²⁰¹ Akka şehri, Sanudo üzerinde öyle bir etki yaratmıştı ki ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'te ortaya koyduğu düşüncelerin temelinde bu şehirde edindiği izlenimler ve gözlemler önemli bir rol oynamıştı.

Akka'da birkaç yıl kaldıktan sonra 1289 yılına doğru Venedik'e dönen Sanudo, burada uzun süre kalmayarak, aynı yıl içerisinde Eğriboz'a balyos olarak atanan Marco Michiel ile birlikte Doğu'ya doğru tekrar yelken açmıştı. Bu seyahatin amacı, Sanudo'nun balyos ile ilişkisi ve Doğu'da ne kadar süre kaldığı bilinmemekle birlikte, zamanının çoğunu Naksos'taki kuzenlerinin yanında geçirdiği ve bölgedeki aile işlerini takip ederek, ticaret hayatında deneyim kazanmaya devam ettiği tahmin edilmektedir.²⁰²

1293 yılında Sanudo yeniden Venedik'te idi. Venedikli tüccar ailelerinde genç yaşlarda seyahat etmek ve aile işlerini takip etmek ne kadar önemli ise artık orta ve ileri yaşlara gelindiğinde aile işlerini yürütmek üzere ailenin genç bireylerine sorumluluklar vermek de o kadar önemli idi. Yaklaşık 50 yaşlarında olan baba Marco Sanudo da bu geleneğe uyararak, oğlu Marino Sanudo'yu aile işlerini takip etmesi ve Naksoslu kuzenlerinin kendilerine olan borçlarının tahsil edilmesi meselesinde görüşmeler yapması için Naksos'a göndermişti. Marino Sanudo, Naksos'a varmadan

²⁰¹ BONGARS, J., *Epistolae*, IV. Mektup s. 296; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 144; SANUDO, *Istoria*, s. 138-139; PRAWER, J., "Önsöz", içinde: *Liber Secretorum*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım), s. VII.

²⁰² SANUDO, *Istoria*, s. 131; POSTANSQUE, A., *De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*, Montpellier 1854, s. 8-11; STEFANI, F., "Vita", s. 942; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 21; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 118; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 74.

önce, Naksoslu Sanudo ailesinin Venedik'teki San Severolu Sanudo ailesine olan borcu, yıllık 200 *hyperpyra*'nın dahi ödenemeyeceği kadar çoktu. Naksos Dükü II. Marco Sanudo (1262-1303) 1291 yılında, her yılın Eylül ayı başında 200 *hyperpyra* tutarında taksitler hâlinde borcu ödemeye söz vermiş ancak ödeme gerçekleşmemişti.²⁰³

1293 Temmuz'unda Naksos'a varan Marino Sanudo, borcun Naksos Düklüğü'nün ekonomik durumunun da daha fazla sarsılmadan nasıl ödenebileceğine ilişkin Dük II. Marco Sanudo ile müzakerelere başlamıştı. Yaklaşık iki yıl süren bir müzakere sürecinden sonra, 15 Mart 1296'da Eğriboz'da, Eğriboz balyosu Giacomo Barozzi'nin de hazır bulunduğu son görüşmede, 1.800 *hyperpyra*'ya ulaşan toplam borcun yıllık ödemeler şeklinde altı eşit taksitte ödenmesi hususunda anlaşmaya varılmıştı.²⁰⁴

²⁰³ STEFANI, F., "Vita", s. 942; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 26-27. Borcun ödenememesi, keyfiyetten değil XIII. yüzyılın sonlarına doğru Naksos Düklüğünün içinde bulunduğu ekonomik krizden kaynaklanıyordu. 1290'lı yıllarda Venedik ile sürekli çekişme hâlinde bulunan Cenova'nın Adalar Denizi'ndeki Venedik mülklerine saldırıları ve XIV. yüzyılın başlarında Katalanlar ile Türklerin gerçekleştirdikleri akınlar, Naksos Düklüğü'nün ekonomisini iyiden iyiye sarsmıştı. Bkz.: MILLER, W., *The Latins*, s. 166-168.

²⁰⁴ STEFANI, F., "Vita", s. 944; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 26-27. Anlaşılan söz konusu borç hiçbir zaman tamamıyla ödenmemiş ancak akraba olan bu her iki ailesi arasındaki dostluk ta hiçbir zaman bozulmamıştı. Bkz.: FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 76-77.

2.2.3. 1300 – 1305 Yılları Arasındaki Seyahatleri ve İlk Resmî Görevleri

Eğriboz'da varılan anlaşmadan sonra Venedik'e dönen Marino Sanudo Torsello, 1300-1305 yılları arasında zamanının çoğunu Venedik'te geçirmiş ancak kısa sürelerle de olsa Roma, Padova ve Sicilya seyahatlerinde bulunmuştu. XIV. yüzyılın başlarında ilk evliliğini yapan Sanudo'nun kısa süre sonra da Biriola adında bir kızı ve Marco adında da bir oğlu dünyaya gelmişti²⁰⁵. Sanudo'nun bu ilk evliliğinin kanıtı, yaklaşık 20 yıl sonra, Bizans İmparatoru II. Andronikos (1282-1328)'a Haçlı Seferi projesini sunması ve onu bu projeye ikna etmesi için İstanbul'daki dostu Kefeli Jerome'ye yazdığı mektubun son satırlarında yer almaktadır ki mektupta Sanudo, uzun bir süredir eşinin olmadığından bahsediyor ve dostu Jerome'den, kendisine ve aynı zamanda oğluna Bizanslı bir hanım göndermesi için İmparator'dan ricada bulunmasını istiyordu.²⁰⁶

Marino Sanudo, ailesinin ticari faaliyetleri için yaptığı seyahatler neticesinde sadece ticarete tecrübe kazanmamış aynı zamanda bölge siyasetinde etkin olan aktörleri ve unsurları da gözlemlemiş ve sürekli notlar tutarak, ileride kaleme alacağı eserlerin malzemelerini toplamıştır. Sanudo'nun bu seyahatlerde, zaman zaman Cumhuriyet'in resmî görevlileri ile hareket etmesi, bir bakıma seyahatlerini devlet güvencesiyle sürdürmesi, hiç kuşkusuz farklı misyonları yüklenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu çeşit seyahatlerin bir örneği de 1304 yılında gerçekleşmiştir. Venedik Cumhuriyeti'nin, 1304 yılında Sicilya Kralı III. Federico

²⁰⁵ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 93.

²⁰⁶ BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 300. Mektubun İngilizce tercümesi için bkz.: RODDY, S., *The Correspondence*, s. 119.

(1296-1337)'ya gönderdiği elçi Philippo Bellegno öncülüğünde bir elçilik heyetinde yer alan Sanudo, Sicilya'da, Venedik gemilerine verilen zararların karşılanmasıyla ilgili görüşmelere katılmıştı.²⁰⁷ Bu seyahat, Marino Sanudo için son derece verimli ve öğretici olmuştu. Nitekim 10 gemilik bir kuvvetle Bizans kıyılarına saldırma hazırlığı içinde olan Kral III. Federico, ilk aşamada Ege Denezi'nin kontrolünü sağlamayı ve akabinde de Mısır'a ablukaya uygulayarak, direnci kırılan Mısır'ı Haçlı Seferi ile de istila etmeyi planlıyordu. Sicilya Kralı'nın bu tasavvuru, üç yıl sonra eserinin birinci kitabını Papa'ya sunacak olan Sanudo tarafından büyük ölçüde benimsenecek ve daha genel bir çerçevede sunulacaktı.²⁰⁸

Marino Sanudo, ne kadar süre kaldığı bilinmemekle birlikte 1300-1305 yılları arasında Roma'da da bulunmuştu. Burada, 1266 yılında Sicilya Krallığı tahtını ele geçiren ancak 1282 yılındaki "Sicilya İkindisi" olarak bilinen kanlı isyanla tahttan uzaklaştırılan Anjou hanedanından I. Charles ve dönemi hakkında detaylı bilgiler veren ve "Sicilya İkindisi" isyanının canlı tanıklarından olan bir kişi ile tanışmıştı. Bu kişi anlattıklarıyla, son derece karışık olan dönemin olaylarını anlamasında Sanudo'ya yardımcı olmuştu.²⁰⁹ Sanudo, Roma'da iken, çok değer verdiği ve öğrencisi olmakla övündüğü Sienalı kardinal Riccardo Petroni ile de tanışmış ve ondan hukuk dersleri görmüştü. Roma'da iken eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'in önsözünü yazmaya başlayan ve önsözde Kardinal Riccardo'nun da ismini anan Sanudo'nun Kardinal ile olan dostluğu, Kardinalin Cenova'da hayatını

²⁰⁷ *I Libri Commemorativi*, tomo 1, libri 1, s. 48 no. 222; STEFANI, F., "Vita", s. 946; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 29.

²⁰⁸ LAIOU, A. E., *Constantinople and the Latins*, s. 138-139.

²⁰⁹ SANUDO, *Istoria*, s. 127-128.

kaybettiği 1313 yılına kadar sürmüştü.²¹⁰ Sanudo'nun 1305 yılında Venedik'e dönmeden önceki son seyahati Padova'ya olmuştu. 1304 yılında başlayan ve oldukça kısa süren Venedik ile Padova arasındaki savaşın görgü tanığı olan Sanudo, bu savaş esnasında kısa bir süreliğine orduda da hizmet etmişti.²¹¹

2.2.4. *Liber Secretorum*'un Birinci Kitabı *Conditiones Terre Sancte*'nin Kaleme Alınışı, 1306-1309

1291 yılında Akka'nın İslam orduları tarafından fethedilerek, Haçlıların Orta Doğu'daki varlığına son verilmesi, Avrupa'da büyük bir yankı uyandırmıştı. Krallar, din adamları, tarikat liderleri, misyonerler, hukukçular, filozoflar ve diğer statülerden pek çok kişi tarafından daha Papa IV. Nicolaus (1288-1292) döneminden itibaren, başta Kudüs olmak üzere Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için ardı ardına proje ve planlar kaleme alınıyor ve önemli bir kısmı XIV. yüzyılın başlarına ait olan bu proje ve planlar, hayata geçirilmek üzere dönemin Batı'daki biri siyasi diğeri de

²¹⁰ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 21; SANUDO, *Istoria*, s. 169-170; KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 699; STEFANI, F., "Vita", s. 947; MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 3; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 30-31; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 118; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 32, 58; FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello*, s. 81-82; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello", s. 59.

²¹¹ SANUDO, *Istoria*, s. 134; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 31.

dinî olmak üzere iki büyük otoritesi olan Fransa Kralı IV. Philippe ve papalara sunuluyordu.²¹²

1305 yılına doğru yeniden Venedik'e dönen Marino Sanudo, 1321 yılında tamamladığı ve üç kitaptan oluşan ünlü *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserini Mart 1306 yılında kaleme almaya başlamıştı.²¹³ Çeşitli revizelerle birlikte 1309 yılında tamamlayıp, Papa V. Clemens (1305-1314)'e sunduğu bu ilk metin “*Conditiones Terre Sancte*” (*Kutsal Toprakların Durumu*) adıyla biliniyordu ve toplamda 5 kısım 20 başlığa ayrılan bu metin, *Liber Secretorum*'un birinci kitabını teşkil etmişti.²¹⁴ Bu birinci kitapta, Müslümanların gücünün anahtarı olarak gördüğü

²¹² Söz konusu proje ve planların önemli bir kısmı, metnimizin birinci bölümünde yer alan “Kutsal Toprakları Hedef Alan Haçlı Seferi Projeleri ve Teklifleri, 1291-1332” başlıklı birinci kısımda ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

²¹³ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 21; MAGNOCAVALLO, A., “I Codici del Liber”, s. 2.

²¹⁴ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 21; SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 22-35 (Birinci Kitap); MICHAUD, Pr., *Bibliothèque des Croisades. Première Partie, Chroniques de France*, Paris 1829, s. 188; KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 699, 705; SIMONSFELD, H., “Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren”, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde*, 7, (1882), s. 45-46; SORANZO, C., “Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld”, *Archivio Veneto*, 24, 1882, s. 252; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 34; MAGNOCAVALLO, A., “I Codici del Liber”, s. 2; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 33-34, 54; PRAWER, J., “Önsöz”, s. VII; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 34, 57; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 87-88,

Mısır'a ekonomik ambargo uygulanması ve bu kapsamda Mısır ile ticari ilişkilerin durdurulması, Müslümanlar ile ticareti yasaklayan Papalık yasaklarına uyulması, Mısır'ın Bizans ve Altın Ordu ile olan ticaretinin engellenmesi ve ticaret yollarının değiştirilmesi gibi hususları detaylı bir biçimde inceleyen Marino Sanudo, bu metni bizzat kendisi mi Papa'ya sundu yoksa bir aracı vasıtasıyla mı ulaştırdı bilinmemektedir ancak bilinen bir şey varsa o da Sanudo'nun, bu tarihten itibaren, zamanının en büyük Haçlı Seferi propagandacısı olarak kariyerinin başladığıdır.

2.2.5. İlk Kapsamlı Doğu Seyahati ve *Liber Secretorum*'un İkinci Kitabının Kaleme Alınışı, 1309 – 1313

1309 yılından itibaren uzak mesafelere uzun seyahatler gerçekleştiren Marino Sanudo, eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i tamamladığı 1321 yılına kadar zaman zaman Venedik'e dönmek suretiyle İskenderiye, Kilikya Ermeni Kontluğu, Kıbrıs, Romania, Naksos, Eğriboz ve Rodos'u ziyaretlerde bulunmuş ve zamanının büyük bir kısmını Doğu'da geçirmiştir. 1309-1311 yılları arasında Rodos'ta ikamet

167-168, 189, 198, 204; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello", s. 60; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 204; CURZI, G., "Allegoria dell'embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio", *Storia dell'Arte*, 89, (1997), s. 5; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 39; COCCI, A., "Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-1343)", *La Méditerranée médiévale: perceptions et représentations*, ed. Gisèle Seimandi, Paris 2002, s. 179-180; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 13.

ettiği anlaşılan Sanudo, burada Papa V. Clemens'in isteği üzerine kendisine bir Haçlı Seferi projesi hazırlayan Rodos Şövalyelerinin Sahib-ı Âzamı Foulques de Villaret (1305-1319) ile tanışmıştı.²¹⁵ Türklere karşı mücadelede ve Türkler arasında ihtilaf çıkarmada son derece mahir bir lider olarak nitelendirdiği Villaret²¹⁶ ile Mısır'a uygulanacak abluka ve ekonomik ambargo konularında benzer fikirleri paylaşan Sanudo, Villaret'in kısa ve daha yüzeysel teklif metnine karşılık Mısır'ın tarihi ve coğrafyasından alternatif ticaret yollarına varıncaya kadar çok daha ayrıntılı bir Haçlı Seferi'nin bütün unsurlarını ele almıştı.²¹⁷

1311-1312 yılına doğru Eğriboz'da balyos Luigi Morosini'nin hizmetinde ve bir Venedik kadırgasının kaptanlığı vazifesinde bulunan Sanudo, 15 Mart 1311'de gerçekleşen ve Latin Doğu tarihinin en önemli olaylarından birini teşkil eden bir savaşa da tanık olmuştu. Sanudo'nun, söz konusu savaştan 16 yıl sonra Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya yazdığı 1327 tarihli mektupta Tesalya'nın başlıca çıkış limanı olan Halymros yakınlarında cereyan ettiğinden bahsettiği Cephissus Savaşı'nda, Atina Dükü Aragonlu V. Gautier de Brienne (1308-1311) ile hizmetinde bulunan ancak bilinmeyen bir sebepten ötürü

²¹⁵ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 34; SANUDO, *Istoria*, s. 167; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 82; CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 352.

²¹⁶ SANUDO, *Istoria*, s. 167; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 82-83; MOLINIER, A., *Les Sources de l'histoire de France - Des origines aux guerres d'Italie, III, Les Capétiens, 1180-1328*, Paris 1903, s. 242; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 118; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 49.

²¹⁷ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 88-89, 161-163; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 204.

araları bozulan Katalan Kumpanyası ve müttefikleri Türkler karşı karşıya gelmişti. V. Gautier de Brienne'nin hayatını kaybettiği savaşta Katalanlar sadece savaşı değil Atina Dükalığını da kazanmışlardı.²¹⁸ Sanudo, şahit olduğu bu savaş sayesinde, sürekli güncelleme yaptığı ve 1321 yılında tamamlayacağı *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinde yeni bir unsur olarak ilk defa Türklerden bahsetmeye başlıyordu. Sanudo mektubunda, söz konusu savaşta Katalanların beraberinde 1.800 kadar Türk atlısının da yer aldığını ve Katalan-Türk ittifakının Venedik'in Ege'de sahip olduğu en stratejik yerlerden biri olan Eğriboz için büyük bir tehlike arz ettiğini ifade ediyordu.²¹⁹

1312 yılı yaz mevsimine doğru Venedik donanmasındaki hizmet süresi tamamlanan Sanudo, donanma ile birlikte Venedik'e dönmüştü. Zira Venedik'te Hospitalier Şövalyeleri ile yapılan 16 Ağustos 1312 tarihli bir ticaret sözleşmesinde Sanudo'nun adı şahit olarak geçmektedir.²²⁰ Venedik'te kısa bir süre kaldıktan sonra tekrar Doğu'ya doğru yelken açan Sanudo, 1312 Aralık ayında, Mora (Achaea)

²¹⁸ CERLINI, A., “Nuove Lettere”, s. 352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 178; RAMON MUNTANER, *Chronicle*, s. 480-482 ; JACOBY, D., “La «Compagnie catalane» et l'Etat catalan de Grèce quelques aspects de leur histoire”, *Journal des savants*, 1966, s. 87; JACOBY, D., “Catalans, Turcs et Vénitiens”, s. 223-226; SETTON, K. M., “The Catalans in Greece”, s. 171-172; DOUROU-ELIOPOULOU, M., “The catalan duchy of athens and the other latin powers in greece especially the principality of achaea (1311-1388)”, *ΕΩΑ ΚΑΙ ΕΣΤΙΕΡΙΑ* 4 (1999 – 2000), s. 88-89; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 9.

²¹⁹ CERLINI, A., “Nuove Lettere”, s. 352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 178.

²²⁰ *I Libri Commemorativi*, tomo 1, libri 1, s. 120 no. 535.

Prensliği'nin en önemli limanlarından biri olan Glarentsa (Killini)'da karşımıza çıkmaktadır. Burada, 1309 yılında tamamlayıp, Papa V. Clemens'e sunduğu “*Conditiones Terre Sancte*” adlı metnini daha da geliştirmiş, Mısır'a uygulanacak ablukanın sebeplerini ve Mısır'ın ne şekilde istila edileceğini değerlendirdiği bir metin kaleme almıştı. Toplamda 4 kısım 47 başlıktan oluşan ve 1313 yılının ilkbaharında tamamladığı bu metin, *Liber Secretorum*'un ikinci kitabını teşkil etmiştir.²²¹

2.2.6. *Liber Secretorum*'u Tamamlayarak Papa XXII. Ioannes'e Sunması ve Avignon'daki Ondört Aylık İkameti, 1318-1322

Liber Secretorum'un ikinci kitabını kaleme aldığı 1313 yılından 1318 yılına kadarki yaşamının büyük bir kısmını Romania topraklarında ve bilhassa da Mora Prensliği'nde geçirdiği anlaşılan Sanudo, 1318 yılında Venedik'e dönmüşü. Dönüş sebebi büyük olasılıkla yaklaşık 75 yaşına gelen babası Marco Sanudo'nun yaşlılığı ve 13 Ağustos 1318 tarihinde kaleme aldığı vasiyetnamesi ile ailenin sorumluluğunu oğlu Marino Sanudo'nun omuzlarına bırakmış olmasıdır. Bundan sonra Marino

²²¹ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 4; SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 34, 35-97 (İkinci Kitap); LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 24, 67; SORANZO, C., “Intorno a Marino Sanuto”, s. 252; SIMONSFELD, H., “Studien zu Marino Sanuto”, s. 46, 49; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 94; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 59; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 94, 189 n. 116, 199, 204; TYERMAN, C. J., “Marino Sanudo Torsello”, s. 61; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 39-40.

Sanudo'nun omuzlarındaki yük daha da artmış ve artık yaklaşık 50 yaşında, tecrübeli ve ailenin bütün ticari işlerinin yürütmekle sorumlu bir kişi olarak seyahatlerini azaltmış ve dikkatini daha çok Venedik'teki olaylara vermişti.

1318 ile 1321 yılları arasındaki üç yıllık dönemi Venedik'te geçiren Sanudo, bu süre zarfında, daha önce 1313 yılında revize ettiği çalışmasına Kutsal Toprakların ve Mısır'ın tarihini ve coğrafik özelliklerini ele aldığı uzunca bir bölüm ve dört harita daha ekleyerek, ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i meydana getirmişti. Haçlı Seferi'nden istenen başarının elde edilmesi ve daha önceki Haçlı yerleşimcilerinin düştükleri hatalara düşülmemesi için geçmişin çok iyi bilinmesi gerektiği düşüncesiyle hareket eden Sanudo, *Liber Secretorum*'un üçüncü ve 15 kısım 182 başlıkla en uzun kitabı olarak bilinen bu bölümünde, Hz. Nuh'un oğullarından başlayarak, ağırlığı Hz. Muhammed ve İmparator Charlemagne* (800-814) dönemlerinden 1307 yılına kadar yaşanan olaylara vermek suretiyle, Kutsal Toprakların tarihini ayrıntılı bir biçimde ele almıştı.²²²

* **Charlemagne:** 768 yılında Frank Kralı, 774 yılında İtalya Kralı ve 800 yılından itibaren de Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden beri Batı Avrupa'da ortaya çıkan ve Karolenj İmparatorluğu olarak da bilinen Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun kurucusu ve ilk imparator unvanını alan kişidir. Latince unvanı *Carolus Magnus* ya da tam ifadeyle *Carolus Imperator Augustus Magnus*'tur. Bkz.: ABULAFIA, D., *Büyük Deniz. Akdeniz'de İnsanlık Tarihi*, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2012.

²²² BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 4; SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 97-281 (Üçüncü Kitap); LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 157-448; MICHAUD, Pr., *Bibliothèque des Croisades*, s. 194-195; KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 700;

Eserinin birkaç adet kopyasını çıkaran Sanudo'nun bundan sonraki ilk işi, Avignon'a doğru yelken açarak, eserini Papa XXII. Ioannes'e bizzat sunmaktı. Ancak, bu işte hiç de aceleci gözükmeyen Sanudo, Venedik'ten Marsilya limanına yelken açan bir gemiye binip, Marsilya'dan da Ren Vadisi'ni yukarıya doğru takip ederek, Avignon'a ulaşmaktansa 1321 Mart'ında Venedik'ten Brugge* (Bruges)'ye doğru yelken açan devlet kadırgalarından biriyle seyahat etmeyi tercih etmişti. Eserinin biri sarı diğeri kırmızı ciltli iki nüshasıyla birlikte yaklaşık altı ay süren bir yolculuktan sonra Eylül 1321'de Avignon'a ulaşan Sanudo'nun neden bu kadar uzun süren bir seyahati tercih ettiği bilinmemektedir ancak Cumhuriyet'in kadırgalarıyla yolculuk etmesi, kendisini resmî görevli gibi göstermek istemiş olabileceğini akla getirmektedir.²²³

Brugge'ye ulaştıktan sonra hemen bir gemi ile Hamburg, Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald ve Stettin gibi Baltık kıyılarındaki Alman liman kentlerini gezen Marino Sanudo için bu seyahat son derece verimli geçmişti. Almanya seyahati öncesinde Kuzey Avrupa hakkındaki bilgisi oldukça az olan

POSTANSQUE, A., *De Libro Secretorum*, s. 21-23; POSTANSQUE, A., *De Marini Sanuti vita et scriptis*, Monspelli 1855, s. 31-32; MAGNOCAVALLO, A., *Marino Sanudo*, s. 83, 143-149; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello", s. 61; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 59; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 98-99, 201-202; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 40.

* **Brugge**: Belçika'nın Flaman bölgesinde Batı Flandre'de yer alan ve Ortaçağ'ın önemli bir liman kenti ve ticaret merkezi idi. Venedik Cumhuriyeti, 1317 yılından itibaren her yıl Brugge'ye bir ticaret filosu gönderiyordu.

²²³ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 99-102.

Sanudo, bu seyahat sayesinde Alman topluluklarını tanıma fırsatı bulmuş ve yolculuk esnasında bu seyahate ilişkin aldığı notları daha sonra Venedik'e döndükten sonra eserinin Venedik'te muhafaza edilen nüshasına eklemiştir.²²⁴ Almanya seyahatinin Haçlı Seferi projesi üzerinde de etkisinin gözlemlendiği bu notlarda Sanudo, ziyadesiyle savaşçı kavimler olarak nitelediği Alman savaşçıların, Venedikli komutanların hizmetinde Haçlı Seferi'ne büyük katkıları olabileceğini yazıyordu.

Eserinin biri kırmızı diğeri de sarı renkteki deri ciltli iki nüshası ile birlikte 1321 Eylül'ünde Avignon'a ulaşan Marino Sanudo, 24 Eylül 1321'de eserini sunmak üzere Papa XXII. Ioannes'in huzuruna çıkmıştı. Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesiyle ilgili olan eserinin bu iki nüshasının yanı sıra biri Akdeniz, biri Dünya, biri Kutsal Topraklar ve biri de Mısır'ın olmak üzere toplamda dört haritayı da Papa'ya sunan Sanudo, Papa'nın eserine yüzeysel bir bakış attıktan sonra detaylı bir biçimde incelenmesi ve sonrasında kendisine bir rapor sunulması için sarı ciltli nüshayı biri Dominikan diğeri üçü de Fransisken rahiplerden oluşan dört kişilik bir

²²⁴ 1611 yılında Jacques Bongars tarafından yayımlanan *Liber Secretorum*'un 1323 yılı sonrasına tarihlenen nüshasında, Sanudo'nun Almanya seyahatine ilişkin üç notundan ikisinin metne dâhil edildiği görülmektedir. Notların metne dâhil edilmesiyle birlikte ilgili başlığın uzunluğu yaklaşık dört kat artmıştır. Bkz.: BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 3; SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 72-73; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 123-127; SIMONSFELD, H., "Studien zu Marino Sanuto", s. 53; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 87. Bununla birlikte, Sanudo'nun söz konusu notları, eserini 24 Eylül 1321 tarihinde Papa'ya sunduktan sonra, Papa'nın misafiri olarak Avignon'da kaldığı 14 aylık süre zarfında eklenmiş olma ihtimali de bulunmaktadır.

komisyona havale ettiğini ve sonrasında vaktin geç olmasıyla birlikte Papa'nın huzurundan ayrıldığını kaydetmektedir.²²⁵ Otuz günlük bir sürenin ardından tamamlanan söz konusu rapor, genel itibarıyla olumlu olmakla birlikte, komisyon üyeleri ve Sanudo'nun da hazır bulunduğu bir oturumda Papa'nın huzurunda soru-cevap şeklinde gerçekleştirilen nihai görüşme, Sanudo'nun bir parça hayal kırıklığına uğramasına sebep olmuş ve Papa, söz konusu raporu görüp, okuduktan sonra kararını açıklayacağını bildirerek, toplantıya son vermişti.

Her ne kadar beklentileri karşılığını bulmamış olsa da, Papa'nın teklifi üzerine yaklaşık ondört ay boyunca Avignon'da ikamet etme şansını yakalayan Sanudo'nun, bu fırsatı çok iyi değerlendirdiği görülmektedir. Nitekim bu süre zarfında yakaladığı her fırsatta Haçlı Seferi projesinin propagandasını yapan Sanudo, gerek Avrupa'da gerekse de Doğu'da pek çok etkili kişi ile yazışmalarda bulunmuş, aynı zamanda eseri *Liber Secretorum*'a çeşitli eklemeler yapmış, Fransa Kralı IV. Charles (1322-1328)'a sunmak üzere eserinin Fransızca nüshasını hazırlamış ve çeşitli yazılar kaleme almıştır.²²⁶

²²⁵ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 1-2; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 21-22; KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 734-735; POSTANSQUE, A., *De Marini Sanuti*, s. 32-34; FAUCON, M. M., "Marino Sanudo a Avignon", s. 222-223; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 35; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 89-91; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 118 n. 3; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 43; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 106-107, 205, 221.

²²⁶ RODDY, S., *The Correspondence*, s. 44, 191. Marino Sanudo, 10 Nisan 1330 tarihinde Kardinal Bertrand du Pouget'e gönderdiği bir mektupta, bizzat Papa'nın kendisinin teklifi üzerine 14 ay süresince Avignon'da kaldığını ifade etmektedir.

Sanudo'nun Avignon'da bulunduğu onđört aylık süre zarfında tanıştığı ve sıklıkla temas kurduğu kişiler arasında Kefe Piskoposu Jerome geliyordu. Sanudo'nun piskopos Jerome ile tanışması, Jerome'nin, Bizans İmparatoru II. Andronikos'un kiliseler birliği meselesini müzakere etmesi için görevlendirdiği beş kişilik bir delegasyonun başı olarak 1321 yılı sonlarına doğru Avignon'a gelmesiyle olmuştur. Pek çok konuda aynı düşünceyi paylaşan Sanudo ile Jerome, uzun yıllar devam edecek bir dostluğun temellerini Avignon'da atmışlardı. Her ikisi de Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini amaçlayan bir Haçlı Seferi'nin tam başarıya ulaşması için Doğu ile Batı kiliseleri arasında birlik sağlanması gerektiğini düşünüyor ve Müslümanların Doğu Akdeniz'deki ilerleyişlerinden büyük endişe duyuyorlardı.²²⁷ 1322 yılı sonlarına doğru Sanudo, Paris'e doğru yola koyulurken Jerome de İstanbul'a dönmüştü. Bu ikilinin yolları 1324 yılında bir kez daha kesişmişti. Bu defa, Jerome, İmparator II. Andronikos'un elçisi sıfatıyla Avignon'dan dönerken Venedik'e uğramış ve dostu Sanudo tarafından misafir edilmişti. İkilinin ele aldığı konuların başında yine Haçlı Seferi ve kiliseler birliği meselesi geliyordu. Sanudo, Bizans sarayında hâkim olan Haçlı Seferi'nin İstanbul'u ele geçirmeyi amaçladığı düşüncesinin yanlışlığını ortaya koymak ve kendisinin kiliseler birliği politikasını savunduğunu ve bunun için çalıştığını göstermek için

Bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup, s. 787; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 267-268.

²²⁷ LAIOU, A. E., *Constantinople and the Latins*, s. 321-322.

1324 yılı sonlarına doğru İmparator II. Andronikos'a hitaben bir mektup kaleme almış ve mektubu İmparator'a ulaştırılmak üzere dostu Jerome'ye teslim etmişti.²²⁸

Sanudo'nun Avignon'daki ikâmet süresi, nüfuzlu kişilerle tanışması, onlara Haçlı Seferi projesinden ve eseri *Liber Secretorum*'dan söz etmesinin yanı sıra yazınsal hayatı için de son derece verimli geçmişti. Fransa Kralı VI. Philippe'e hitaben kaleme aldığı 4 Nisan 1332 tarihinde mektubunda da ifade ettiği üzere Sanudo, bu süre zarfında yeniden gözden geçirerek çeşitli eklemeler yaptığı eserini, Fransızca'ya çevirerek, Kral IV. Charles'a sunmaya hazır hâle getirmişti.²²⁹ Sanudo, Avignon'daki ikâmeti esnasında, başta Papa XXII. Ioannes ile olan görüşmesinin kaydı olmak üzere çeşitli makaleler de kaleme almış ve bunların tamamı *Liber Secretorum*'un Bongars tarafından yayımlanan nüshasının önsözünde ve ikinci kitabın son kısmında yer almıştır.²³⁰

²²⁸ Söz konusu mektup için bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 299-300; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 113-115. Magnocavallo, Kefe Piskoposu Jerome'nin 1323 yılında öldüğü düşüncesiyle mektubu 1323 yılına tarihlemiştir ancak Jerome'nin en az 1325 yılı sonlarına kadar yaşadığı bilinmektedir. MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 109-110; LAIOU, A. E., *Constantinople and the Latins*, s. 321 n. 150; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 109-110.

²²⁹ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 791-798; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 272-281.

²³⁰ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 1-2, 5-6, 7; SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 95. Sanudo, 1327 yılında Kardinal Bertrand du Pouget'e gönderdiği bir mektubunda bu çalışmalarından söz etmektedir. Bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, XVII. Mektup s. 310; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 170.

Avignon'daki ondört aylık ikâmeti boyunca Papa tarafından bütün ihtiyaçları karşılanan Sanudo, Kilikya Ermeni Kontu IV. Leon (1320-1341)'a yazdığı 1326 tarihli bir mektupta ifade ettiği üzere ilk altı ay boyunca masraflarını kendisi karşılamıştı.²³¹ Altıncı ayın sonunda parasını tüketen Sanudo'ya papalık hazinesinden 200 altın florin ödenmiş ve birkaç ay sonra da ihtiyacı olan elbiseler ve diğer malzemeler yine papalık tarafından karşılanmıştı.²³²

Sanudo'nun, Avignon'daki ikâmeti esnasında değil ama hemen öncesinde Brugge ve Kuzey Avrupa'nın liman kentlerine yaptığı seyahat esnasında tanıştığı önemli şahsiyetlerden biri de Avesnes ailesinden Hainaut Kontu I. Guillaume (1304-1337) idi. Sanudo'nun ilerleyen yıllarda pek çok defa kendisine mektup gönderdiği ve Haçlı Seferi projesinde önemli bir yere sahip olan Hainaut Kontu I. Guillaume, Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350)'in eniştesi ve İngiltere Kralı III. Edward (1327-1377)'in kayınbabası olarak, XIV. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın en önemli ve güçlü üç siyasi şahsiyetinden biri idi.²³³

²³¹ BONGARS, J., *Epistolae*, VI. Mektup s. 298; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 121.

²³² FAUCON, M. M., "Marino Sanudo a Avignon", s. 222-223.

²³³ RODDY, S., *The Correspondence*, s. 46. Sanudo'nun Hainaut Kontu Guillaume'a yazdığı 1334 ve 1337 tarihli mektuplar için bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, IX. Mektup, s. 815-816; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", IX. Mektup, s. 43-44.

2.2.7. Paris Seyahati ve Fransa'daki Lobi Faaliyetleri, 1322-1323

Avignon'daki ondört aylık ikâmeti süresince, Papa XXII. Ioannes'in, Mısır'ın işgali ve Kutsal Toprakların ele geçirilmesini hedefleyen büyük bir Haçlı Seferi'nden ziyade Kıbrıs Krallığı ve Kilikya Ermeni kontluklarının savunulmasını amaçlayan bir hareket tarzını tercih ettiğini gören ve planlarının papalık tarafından yakın bir gelecekte hayata geçirilmesinin imkânı olmadığını anlayan Marino Sanudo, 1322 Kasım'ında Avignon'dan ayrılarak Paris'e doğru yola çıkmıştı. Kasım sonlarında Paris'e ulaşan Sanudo, yaklaşık altı ay burada kalmıştı. Avignon'da olduğu gibi Paris'te de propaganda ve lobi faaliyetlerine ara vermeden devam eden Sanudo, Paris'te çok sayıda kardinal, kont, baron ve soylu kişilerle tanışma ve onlara Haçlı Seferi projesini anlatma fırsatı bulmuştu.²³⁴

Paris'te ilk iş olarak Kral IV. Charles'ın huzuruna çıkan Sanudo, haritalarıyla birlikte eserinin Fransızca bir nüshasını Kral'a sunmuştu.²³⁵ Son derece dostane bir

²³⁴ Sanudo, Bizans İmparatoru II. Andronikos'a yazdığı 1324, Kilikya Ermeni Kontu IV. Leon'a yazdığı 1326 ve Kardinal Bertrand du Pouget'e yazdığı 1330 tarihli mektuplarda, Fransa seyahatinden ve burada başta Fransa Kralı IV. Charles ve Hainaut Kontu I. Guillaume olmak üzere görüştüğü önemli kişilerden bahsetmektedir. Bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 299-300, VI. Mektup, s. 298; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup, s. 787-788; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 113-115, 121, 266-268; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 206.

²³⁵ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 86; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 114.

şekilde kabul gören Sanudo, Kral'ın teklifi üzerine yaklaşık altı ay kaldığı Paris'te, Haçlı Seferi'nin finansmanı meselesinde Kral ile Papa arasında yapılan görüşmelere de şahit olmuştur.²³⁶ Sanudo'nun Paris'e gelişinden yaklaşık iki ay sonra, Ocak 1323'te, Kral IV. Charles, Haçlı Seferi'nin teknik detaylarını ele almak üzere geniş katılımlı bir konferans düzenlemiştir. Kral'ın amcası Vaolis Kontu Charles, eniştesi Bohemya Dükü John, Anjou hanedanından Napoli Kralı Roberto* (1309-1343) ve Kilikya Ermeni Kontluğu elçilerinin de hazır bulunduğu konferans, Sanudo'nun kariyerinin zirvesini temsil etmektedir. Nitekim bu konferansta Sanudo, dönemin son derece etkin ve güçlü şahsiyetlerine Haçlı Seferi projesini doğrudan anlatma fırsatı bulmuştur.²³⁷ Bununla birlikte, öteden beri coşkulu bir Haçlı Seferi destekçisi olan

²³⁶ HOUSLEY, N., "The Franco-papal crusade", s. 171-174; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 22-23; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 40.

* **Roberto**: 1277 yılında dünyaya gelen Roberto, eşinin mirasından ötürü Kudüs Kralı ve 1282 yılındaki Sicilya İkincisi Ayaklanmasıyla devrilen babası Anjou hanedanına mensup Charles (Carlo)'tan ötürü de Sicilya Kralı unvanlarını da taşımaktadır. 1296 yılından 1309 yılına kadar Calabria Dükü olan Roberto, Kutsal Roma Cermen İmparatoru Ludwig ve daha sonra da Bohemyalı John'a karşı Guelfo hizbinin yanında yer alarak, İtalya'yı ve Papalık iddialarını savunmuştur. Bkz: ABULAFIA, D., *A Mediterranean Emporium. The Catalan Kingdom of Majorca*, Cambridge 2002.

²³⁷ FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 114-115, 211-212; HOUSLEY, N., "The Franco-papal crusade", s. 166-185; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello", s. 62-63; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 22-24. Sanudo, Bizans İmparatoru II. Andonikos'a hitaben kaleme aldığı 1324 tarihli mektubunda, Fransa'da iken görüştüğü önemli kişilerden bahsederken söz konusu konferansın

Valois Kontu Charles'ın konferanstan sonra, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu tahtı için Papalık ile mücadele hâlinde olan Bavyera Dükü Ludwig* (1301-1347)'e karşı, Papa XXII. Ioannes'in de desteğiyle harekete geçmesi ve İngiltere Kralı II. Edward (1307-1327)'ın Fransa Kralı IV. Charles ile çekişmeleri, söz konusu bu Haçlı Seferi teşebbüsünün de akamete uğramasına ve Sanudo'nun bütün beklentilerinin tamamen boşa çıkmasına sebep olmuştu.

Konferansın hüsrarla sonuçlanmasına rağmen çalışmalarına son vermeyen ve Fransa'da etkin kişilerle görüşmelerini devam ettiren Sanudo, aktif bir Haçlı Seferi propagandacısı olan Mende Piskoposu Guillaume Durant ile bu esnada tanışmış ve ilerleyen yıllarda kendisiyle olan irtibatını mektuplaşmalar yoluyla sürdürmüştü.²³⁸

Avignon'da eserini Papa'ya sunduğu 1321 Eylül'ünden Paris'ten ayrılıp, Venedik'e döndüğü 1323 Mayıs'ına kadar geçen yirmi aylık zaman dilimi katılımcılarının isimlerini vermiş oluyordu. Bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, VII. Mektup s. 299; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 114.

* **Ludwig** (İtalyanca Ludovico, Fransızca Louis): Almanya'nın Wittelsbach ailesine mensup olan Ludwig, 1282 yılında dünyaya gelmiştir. 1301 yılından 1347 yılındaki ölümüne kadar taşıdığı Bavyera Dükü unvanına, 1314 yılında Alman Kralı, 1327 yılında İtalya Kralı ve 1328 yılında da Kutsal Roma Cermen İmparatoru unvanını eklemiştir. Bkz.: SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, vol. I, (The Thirteenth and Fourteenth Centuries), The American Philosophical Society, Philadelphia 1976.

²³⁸ Sanudo'nun Mende Piskoposu Guillaume Durant'a yazdığı 1326 tarihli mektup için bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, IV. Mektup s. 294-297; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 136-145.

Sanudo'nun kariyerinin zirve yaptığı dönem olmuştur. Nitekim bu süre zarfında Sanudo bir papa, üç kral, çok sayıda duk, kont, kardinal, papaz ve soylu kişilerle görüşmüş; onlara eserinin ve diğer çalışmalarının birer kopyalarını sunmuş; Haçlı Seferi projesini ayrıntılı bir biçimde anlatarak, onların desteğini talep etmiştir. Ancak bütün bu gayretlerine rağmen istediği ve beklediği sonucu elde edemeyen Sanudo, hayal kırıklığı ile ülkesine, Venedik'e, dönmüştür.

2.2.8. Venedik'e Dönüşü, İkinci Evliliği ve Napoli Seyahati Öncesindeki Yazışmaları, 1323-1331

1323 Mayıs'ında Venedik'e dönen Sanudo, bu yılı eseri *Liber Secretorum*'u gözden geçirmek, çeşitli mektuplar kaleme almak ve aile işlerini takip etmekle geçirmişti. Yılın sonlarına doğru Piacenza'ya kısa bir seyahat gerçekleştiren Sanudo, burada Papalık elçisi ve Lombardiya'daki *Guelfo* ordularının komutanı Kardinal Bertrand du Pouget ile tanışmıştı. Sanudo, uzun bir dostluğun ilk işaretlerinin alındığı bu tanışmadan dört yıl sonra, 1327 yılında, kardinale yazdığı bir mektupta, Kuzey İtalya'da sağlanacak bir barışın Doğu'ya gerçekleştirilecek Haçlı Seferi için öneminden bahsetmişti.²³⁹

Piacenza'ya gerçekleştirdiği kısa seyahatin ardından tekrar Venedik'e dönen Marino Sanudo'nun, burada düzenli ve istikrarlı bir biçimde mektuplar kaleme almaya başladığı görülmektedir. Şu ana kadar bilinen bu mektuplardan ilk ikisi Bizans İmparatoru II. Andronikos'a ve Avignon'da iken tanıştığı dostu Kefe

²³⁹ BONGARS, J., *Epistolae*, XVII. Mektup s. 308; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 161-162; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 118, 215-216.

Piskoposu Jerome'ye yazılmıştır. Sanudo, bu mektuplarında, 1321 ve 1322 yıllarında gerçekleştirdiği Avignon ve Paris ziyaretlerinden, buralarda yaptığı görüşmelerden bahsettikten sonra Haçlı Seferi'nin başarısı için elzem olarak gördüğü kiliseler birliği politikasından, Bizans İmparatorluğu'nun Naksos Düklüğü ile olan ilişkilerine varıncaya kadar pek çok konudaki düşüncelerini ve önerilerini kaleme almış ve bir an önce Levant'a giderek, şayet İmparator da arzu ederse bu düşüncelerini ona bizzat sunma isteğini ifade etmişti.²⁴⁰

Sanudo, Doğu'ya gitme arzusunu birkaç yıl daha ertelemek zorunda kalacak ancak Venedik'ten zaman zaman kısa mesafeli seyahatler yapmayı da ihmal etmeyecekti. Sanudo'nun, Haçlı Seferi projesi için son derece önemli bir aktör olarak gördüğü Napoli Kralı Roberto'nun daveti üzerine 1324 yılı ortalarında Napoli'ye gerçekleştirdiği ziyaret, bu kısa seyahatlerinden biriydi. Bu ziyaretinden Kral Roberto'nun oğlu ve aynı zamanda Calabria Dükü olan Carlo (1298-1328)'ya yazdığı 1327 tarihli mektubunda bahseden Sanudo, ziyareti esnasında sık sık Kudüs ve Sicilya Kralı olarak hitap ettiği Kral'a, eseri *Liber Secretorum*'un bir nüshasını sunmuş ve Kral'ın başdanışmanı Pozzuoli Piskoposu Paolino ile birlikte uzun uzun Mora Prensiği'ndeki meseleleri ele almışlardı.²⁴¹

²⁴⁰ Sanudo'nun söz konusu mektupları için bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, VII. Mektup s. 299, VIII. Mektup s. 299-300; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 113-116, 116-120.

²⁴¹ Sanudo'nun Calabria Dükü Carlo'ya yazdığı mektup için bkz.: CERLINI, A., "Nuove Lettere", VI. Mektup s. 358-359; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 190-192.

1324 yılı, Sanudo'nun özel hayatında da birtakım gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1328 yılında Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli Piskoposu Paolino'ya hitaben kaleme aldığı bir mektubunda ifade ettiği üzere²⁴², 1324 yılı civarında, ikinci evliliğini gerçekleştiren Sanudo'nun, ikinci eşi Andrea Cornaro'dan Giovanni ve Bernardo adında iki oğlu dünyaya gelmişti. İlk eşinden dünyaya gelen ve bu tarihlerde artık yetişkin bireyler olan oğlu Marco ve kızı Briola ile birlikte şimdi toplam dört çocuğu olmuştur.

Ailesine karşı olan sorumluluğu daha da artmasına rağmen Marino Sanudo'nun, bu dönemde Doğu'ya yeni bir seyahat gerçekleştirme arzusuyla yanıp tutuştuğu görülmektedir. Nitekim dostu Kefe Piskoposu Jerome'ye yazdığı 1324 tarihli mektubunda, bir ticaret filosuna teknik danışman olarak Doğu'ya yelken açma planının gerçekleşmediğinden bahseden Sanudo, yine de vazgeçmeyerek, Ege'ye seyahat için başka yolları araştırmakta olduğunu ifade etmişti.²⁴³ 1326 yılında Capua başpiskoposu Ingramo'ya²⁴⁴, aynı yıl İmparator II. Andronikos'a²⁴⁵ ve Şubat-Mart 1327 tarihinde de Capua başpiskoposu Ingramo ile birlikte Pozzuoli piskoposu

²⁴² BONGARS, J., *Epistolae*, XVIII. Mektup s. 310-312; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 204-208; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 93.

²⁴³ BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 300; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 120.

²⁴⁴ BONGARS, J., *Epistolae*, XI. Mektup s. 302; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 150-151.

²⁴⁵ BONGARS, J., *Epistolae*, XII. Mektup s. 302-303; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 151-153.

Paolino'ya²⁴⁶ yazdığı mektuplarda da Romania'ya seyahat etmek ve kuzeni Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo (1323-1341)'yu görmek istediğini belirten Sanudo, aile işlerinden dolayı bu isteğini yerine getiremediğinden dem vurmuydu.

2.2.9. Napoli ve İstanbul Seyahatlerini Konu Alan Mektupları, 1331-1334

Marino Sanudo, 1331 yılı sonlarına doğru nihayet Venedik'ten ayrılmıştı ancak seyahati, 1323 yılından beri gerçekleştirmeyi planladığı Romania'ya değil Napoli Kralı Roberto'nun sarayına olmuştu.²⁴⁷ Sanudo'nun, 4 Nisan 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350)'e yazdığı mektubundan da anlaşılacağı üzere, bu seyahatin temel amacı, son zamanlarda Yakın Doğu'da meydana gelen olaylar, Türklerin durdurulamaz ilerleyişi ve buna karşı alınacak önlemlerin tartışılacağı konferansa iştirak etmek olarak sıralanmıştı.²⁴⁸

Sanudo'nun sözünü ettiği konferansa dönemin Haçlı Seferi uzmanları ve liderleri iştirak etmişti. Konferansın katılımcıları arasında Napoli Kralı Roberto, kardeşleri Taranto Prensi I. Filippo (1278-1331) ve Gravina Kontu Giovanni (1294-1336) ile Rodos Adası'nda yerleşik Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın Sahib-i Âzami

²⁴⁶ CERLINI, A., "Nuove Lettere", I. Mektup s. 348-349; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 171-173.

²⁴⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 791-792, 797-798; TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello", s. 64.

²⁴⁸ Sanudo'nun, Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı 4 Nisan 1332 tarihli mektup için bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 791-798; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 272-281.

Helion de Villeneuve (1319-1346) dikkat çekiyordu.²⁴⁹ Sanudo, söz konusu mektubunda, Kral'a iki husustan bahsedeceğini söyledikten sonra, evvela eseri *Liber Secretorum*'da ayrıntılı bir biçimde ele aldığı Haçlı Seferi projesinden özetle bahsediyor²⁵⁰ ve ardından asıl mesele olarak Napoli'ye gidiş sebebi olan Türk tehdidine karşı alınacak önlemlerin tartışıldığı konferansın detaylarını veriyordu. Sanudo'ya göre, yetmiş gemilik bir donanma gücüne sahip olan Türkler, Romania topraklarında işgal edilmemiş yer bırakmadıkları gibi Rum ve Latinlerden oluşan yaklaşık yirmibeş bin kişiyi de esir almışlardı.²⁵¹ Konferansta ele alınan konulardan biri de civardaki Müslümanlardan büyük zarar gören ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Kilikya Ermeni Kontluğu'nun kurtarılması meselesi idi.²⁵²

Sanudo'nun Fransa Kralı VI. Philippe'e hitaben kaleme aldığı bu mektuptan yaklaşık bir ay sonra, 11 Mayıs 1332 tarihinde, Venedik Cumhuriyeti de Romania topraklarında ve Adalar Denizi'nde gün geçtikçe etkisini arttıran Türk tehdidine karşı bir donanma ittifakı oluşturmak için elçileri Iohannem Belegno, Blasium Geno ve Marinum Mauroceno'dan oluşan bir sefaret heyetini, Fransa Kralı'na göndermişti. Elçilerin, Sanudo'nun mektubu ile aynı minvalde sözler sarfetmiş olması, Ege'de

²⁴⁹ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 797; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 279.

²⁵⁰ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 791-796; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 272-278; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 131.

²⁵¹ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 797; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 279.

²⁵² KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup, s. 795-796; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 278-279.

kopacağı aşikar olan büyük bir fırtına ertesinde, Sanudo'nun adeta Venedikli bir diplomat gibi hareket ettiğinin açık bir göstergesiydi.²⁵³

Sanudo'nun 1331 yılından sonraki yazışmalarına bakıldığında, dönemin siyasi atmosferini ziyadesiyle yansıttığı mektuplarıyla olayların doğrudan içinde yer aldığı görülmektedir. Nitekim 1330'lu yılların başında Venedik Cumhuriyeti'nin Ege'de kendisine karşı büyük bir tehlike ve tehdit olarak algıladığı Türk ilerleyişine karşı Batı'da bir Hıristiyan donanma ittifakı oluşturmaya çalıştığı ve bundan dolayı Venedik ile Paris arasında yoğun bir diplomasi trafiği yaşandığı biliniyordu. Marino Sanudo ise, 1332 yılında yazdığı mektubun ardından 1334 Ekim'inde Fransa Kralı VI. Philippe'e bir mektup daha kaleme alarak, Venedik'in diplomatik çabalarına önemli katkılarda bulunuyordu. Bu mektubun öncesinde 6 Eylül 1332 tarihinde Venedik, Bizans İmparatorluğu ve Rodos Şövalyeleri arasında Türklere karşı 20 kadırgadan oluşan bir ittifak donanmasının teşekkülü için antlaşma yapılması²⁵⁴, ardından Papa XXII. Ioannes'in 11 Kasım 1333'te Fransa Kralı VI. Philippe'i Haçlı donanmasının komutanı ilan etmesi²⁵⁵ ve son olarak da Kral VI. Philippe'in, ittifakta

²⁵³ Söz konusu Venedik sefaretinin Fransa Kralı VI. Philippe'i ziyaretinin detayları hakkında bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 220-222 no. 110; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 252; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 131-132.

²⁵⁴ Söz konusu antlaşmanın metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 225-229 no. 116.

²⁵⁵ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 239 no. 122; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 53 no. 312; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 135; VIARD, J., "Les projets de croisade", s. 305.

yer alacağına dair 13 Kasım 1333'te Venedik Dojuna yazdığı cevabi mektubu²⁵⁶, Sanudo'nun, sözü edilen Ekim 1334 tarihli mektubunda Fransa Kralı VI. Philippe'e övgüler düzmesini ve onu Haçlı Seferi'nin tek lideri olarak görmesini sağlamıştı.²⁵⁷ Sanudo'nun mektubunun ana konusunu ise, Haçlı Seferi'nin ön şartı olarak gördüğü Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki ayrılığın ortadan kaldırılması meselesi teşkil ediyordu.

Sanudo, gerek 1320'li yıllar boyunca Bizans İmparatoru II. Andronikos ve 1330'lu yılların başında da Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı mektuplarda gerek ünlü eseri *Liber Secretorum*'da, gerekse de 1333 yılında İstanbul'a yaptığı seyahatte, pek çok defa Doğu ile Batı Kiliseleri arasındaki *schisma* (şizma)'nın ortadan kaldırılarak, kiliseler arasında birliğin sağlanmasının Haçlı Seferi'nin başarısı için elzem olduğunu ifade ediyordu. Sanudo, 1333 yılında bu konuda bir ilerleme kaydetmek için İstanbul'a gerçekleştirdiği seyahatte, Türklerin Bizans sınırlarını sürekli tehdit etmeleri ve Bizans İmparatorluğu'nun kendi içinde İmparator II. Andronikos ile torunu III. Andronikos arasında bir iç savaşa sürüklenmesi gerçeğiyle

²⁵⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 240 no. 123; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 52-53 no. 311.

²⁵⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, VI. Mektup, s. 799-808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 281-292. Sanudo mektubunda, Kral'a Aralık 1333 ve 1 Temmuz 1334 tarihlerinde de mektuplar gönderdiğini ifade etmektedir. Sanudo'nun Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı 1332 tarihli mektuptan Haçlı Donanma İttifakı'nın 1334 Eylül'ünde Edremit Körfezinde Karesi Beyliğine ait Türk donanmasını imha etmesine kadar geçen süre zarfında, müttefikler arasında yaşanan diplomasi trafiği için bkz.: MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 131-141.

yüzleşmiş ve böyle bir atmosferde Kiliseler Birliği politikasının Haçlı Seferi projesi için daha da önem kazandığını muhataplarına iletme zorunda kalmıştı. Nitekim Sanudo'nun Fransa Kralı VI. Philippe'e hitaben kaleme aldığı 13 Ekim 1334 tarihli mektubunun önemli bir bölümü bu konuya ayrılmıştı.²⁵⁸

2.2.10. Son Yılları ve Ölümü, 1334-1343

Doğu'da ve Batı'da nüfuzlu pek çok kimse ile yoğun bir yazışma trafiği içine girdiği bu dönemde Marino Sanudo, 1333 yılında, Venedik Senatosu'na da üye seçilmişti. 1281 yılından itibaren Venedik Cumhuriyeti'nin çeşitli devlet organlarında görev alan Sanudo'nun bu defa Senato'daki görevi, Cumhuriyet'in özellikle de dış işlerinde karşılaştığı spesifik meseleleri üzerine incelemelerde bulunmak ve Senato'ya raporlar sunmaktı. Sanudo'nun böyle bir iş ile vazifelendirilmesi, 1330'lu yılların başında Senato'da en çok tartışılan dış konuların başında Sanudo'nun uzmanı olduğu Türk meselesinin geldiği düşünüldüğünde son derece isabetli olmuştur.

Yaklaşık yarım yüzyıldır Cumhuriyetin, başta Büyük Meclis, Onlar Meclisi ve Senato gibi önemli kurumlarında üye, kaptan, elçi ve danışman olarak görev yapan Sanudo, altmışlı yaşların ortalarına gelmesine rağmen, ne yaşamının bir parçası hâline gelen Haçlı Seferi projesinden ne de bu uğurda Doğu'ya seyahat

²⁵⁸ KUNSTMANN, F., *Studien*, VI. Mektup, s. 799-808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 281-292; Sanudo'nun Kiliseler Birliği ve Bizans politikası için bkz.: LAIOU, A. E., *Constantinople and the Latins*, s. 322-329; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 256-267.

yapma arzusundan vazgeçmişti. Ancak, bu dönemde kaleme aldığı mektuplardan da anlaşılacağı üzere seyahatlerinin masraflarından, eserlerinin kopyalarına harcadığı ve mektuplarının yerine ulaştırılması için kuryelere ödediği paralardan dolayı ekonomik durumu iyice bozulmuş ve iflas etme noktasına gelmişti. Nitekim 14 Ekim 1334'te Fransa Kralı VI. Philippe'e²⁵⁹, 22 Ekim'de Bourbon Dükü I. Louis (1327-1342)'e²⁶⁰ ve 25 Ekim 1334'te de Hainaut Kontu I. Guillaume'a²⁶¹ yazdığı mektuplarda, sözünü ettiği meseleleri kendileriyle yüzyüze görüşmeyi arzu ettiğini ancak ekonomik sebeplerden dolayı seyahat etmekte zorlandığını ifade ediyordu.

Sanudo'nun, Türklere karşı oluşturulan İttifak donanmasının 1334 Eylül'ünde Edremit Körfezi'nde kazandığı zafere ilişkin Lusignan hanedanından Kıbrıs Kralı IV. Hugues (1324-1359)'e hitaben kaleme aldığı mektubu²⁶² hariç, bu dönemde yazışmalarında önemli ölçüde bir azalma meydana gelmişti. Anlaşılan, Papa XXII. Ioannes'in 4 Aralık 1334'te ölümü ve İngiltere ile Fransa krallıkları arasındaki çatışmalar, Sanudo'nun büyük bir sabır ve şevkle üzerinde çalıştığı Haçlı Seferi projesindeki heyecanının azalmasına sebep olmuştu. Papa'nın ölümünün hemen akabinde, Napoli Kralı Roberto'ya hitaben kaleme aldığı Aralık 1334 tarihli

²⁵⁹ KUNSTMANN, F., *Studien*, VI. Mektup, s. 808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 292.

²⁶⁰ KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup, s. 812-813; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 297-298.

²⁶¹ KUNSTMANN, F., *Studien*, IX. Mektup, s. 816; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 300.

²⁶² RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", III. Mektup, s. 35-36; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 301-302.

mektubunda, Haçlı Seferi projesinden bir kelime bile söz etmemesi ve sadece Adalar Denizi'ndeki Latinlerin içinde bulunduğu kötü durumu ele alması bunu göstermektedir.²⁶³

Sanudo'nun 1334 yılından sonra Haçlı Seferi projesi üzerine yeniden eğilmesi ve tekrar propaganda faaliyetlerine başlaması, Hainaut Kontu I. Guillaume sayesinde olmuştu. Sanudo'ya göre, Hainaut Kontu I. Guillaume, Avrupa'nın diğer hükümdarları ile olan aile bağlarından ötürü Avrupa'da barışın tesisi konusunda önemli bir rol oynayabilirdi. Biri Ekim 1334²⁶⁴ diğeri de Ekim 1336-Mart 1337 tarihleri arasında²⁶⁵ olmak üzere Hainaut Kontuna hitaben iki mektup kaleme alan Sanudo, Haçlı Seferinin ilk adımı olarak gördüğü Avrupa'da barışın tesis edilmesi meselesinde kontun aracı olabileceğini ifade etmiş ve dünya haritası ile birlikte eserinin bir kopyasını kontu göndermişti.

Sanudo'nun, 1337 yılından sonra bazı mektuplar kaleme aldığı bilirse de bunlar henüz ortaya çıkarılamamıştır. 1343 yılına doğru, hemen hemen yetmişbeş yaşına gelen Sanudo, birtakım sağlık sorunlarından ötürü, ölüme yaklaştığını hissetmiş ve 9 Mart 1343 tarihinde, Santa Maria Formosa bölgesinden noter

²⁶³ KUNSTMANN, F., *Studien*, VIII. Mektup, s. 813-814; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 304-306.

²⁶⁴ KUNSTMANN, F., *Studien*, IX. Mektup, s. 815-816; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 298-300.

²⁶⁵ RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", IX. Mektup, s. 43-44; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 307-309.

Pietro'ya vasiyetnamesini kaleme aldirmişti.²⁶⁶ Mirasını, eşi Andrea ve oğulları Giovanni ve Bernardo ile torunu Marinello arasında paylaştıran Sanudo'nun vasiyetnamesindeki önemli ve ilginç bir madde, Haçlı Seferi projesinin geleceğiyle ilgili olanıdır. Buna göre Sanudo, Kutsal Topraklar üzerine yürüttüğü birtakım çalışmalarının, İstanbul'un fethiyle ilgili bir metnin ve Papa tarafından Venedik'e verilen muafiyetlere ilişkin hazırlamakta olduğu bir kitabın, Kutsal Topraklar, Mısır, Akdeniz ve Dünya haritalarıyla birlikte, gelecekte düzenlenecek bir Haçlı Seferi'nde kullanılması için San Giovanni ve San Paolo manastırlarında toplanarak, muhafaza altına alınmasını vasiyet etmiştir.²⁶⁷

Döneminin bir Haçlı Seferi teorisyeninden ziyade seyahatleri, görüşmeleri, yazdığı kitaplar ve mektuplarıyla bir eylem adamı olan Marino Sanudo, neredeyse ömrünün tamamını ve bütün servetini Haçlı Seferi projesi ve hayali için harcamış ve vasiyetnamesini imzalamasından kısa bir süre sonra da hayatını kaybetmişti.

²⁶⁶ Marino Sanudo'nun 9 Mart 1343 tarihli vasiyetnamesinin metni için bkz.: MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 150-154; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 274-278.

²⁶⁷ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 151; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 275.

3. Kısım:

Marino Sanudo Torsello'nun Haçlı Seferi Projesinin Unsurları ve

Türk Karşıtı İttifak Söylemlerine Bakış, 1306-1337

1291'de Akka'nın Müslümanların eline geçmesiyle Haçlıların Doğu Akdeniz'deki varlıklarının son bulmasından hemen sonra Papa IV. Nicolaus'un, Batı ve Doğu Hıristiyan dünyasına yaptığı çağrıda, kaybedilen kutsal yerlerin yeniden ele geçirilmesi için projelerin hazırlanması gerektiği ve bunların papalık makamında değerlendirileceği duyurulmuştu. Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için plan ve projelerin hazırlanmasına yönelik bir çağrı da XIV. yüzyılın başlarında Papa V. Clemens'ten gelmiş ve kısa süre zarfında pek çok eser kaleme alınmıştı.²⁶⁸

²⁶⁸ Bu eserler ve içerikleri hakkında derli toplu bir bilgi için bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, s. 697-752; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 11-103; MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 35-81; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 47-128; FRANKFORT, F. *Marino Sanudo Torsello*, s. 133-195; WHEELER, L. A., *The Problem of the Saracen Infidel: Crusade Proponents and Criticis from Bacon to Piloti*, McGill University 1981 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 12-91; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 82-124; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 7-49; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 91-111; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 8-52; ESPADA, A. G., "La Teoria de Cruzada Post-Acconiana (1291-1134): Operaciones Sobre el Tiempo y el Espacio Tradicional", *Medievalismo*, 21, (2011), s. 207-224.

Papa V. Clemens'in çağrısına yanıt veren ve kaleme aldığı eseriyle bu literatüre önemli katkılarda bulunan yazarlardan biri de ünlü Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni, diplomat, tacir ve haritacı Marino Sanudo Torsello idi. Çalışmasına 1306 yılında başlayan Sanudo, 1321 yılında tamamladığı ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'in birinci kitabını teşkil edecek olan *Conditiones Terre Sancte* adlı kitabını 1309 yılında bitirmiş ve Papa'ya göndermişti. Sanudo, *Liber Secretorum*'un *Conditiones Terre Sancte* başlıklı bu birinci kitabında, genel olarak Müslümanların gücünün anahtarı olarak gördüğü Mısır'a ekonomik abluka uygulanması konusunu ele almıştı.²⁶⁹ Mısır'ın fethini ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini öngören *Liber Secretorum*'un ikinci kitabını ise 1312-1313 yıllarında tamamlayan Sanudo, Mısır'ın Hıristiyan topraklarına katılmasıyla Kutsal Toprakların fethinin zahmetsizce gerçekleşeceğini savunuyordu.²⁷⁰ Sanudo, *Liber Secretorum*'un üçüncü kitabını 1321 yılında tamamlamış ve bu üç kitabı *Liber Secretorum Fidelium Crucis** adıyla tek bir ciltte birleştirerek, Papa XXII. Ioannes'e bizzat sunmak üzere Avignon'a doğru yola koyulmuştu. Doğu'nun coğrafyasına ilişkin haritalarla desteklenmiş bilgileri ve Kutsal Toprakların uzun bir tarihini içeren üçüncü kitapta, daha önceki Haçlı yerleşimcilerinin yaptıkları hatalardan bahsedilerek, gelecekte

²⁶⁹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 22-35 (*Liber Secretorum*'un birinci kitabı).

²⁷⁰ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 35-97 (*Liber Secretorum*'un ikinci kitabı).

* Eserin tam ve orijinal adı: *Liber Secretorum Fidelium Crucis qui est tam pro conservatione fidelium, quam pro conversione et consumptione infidelium: quanquam etiam propter acquirendam et tenendam Terram Sanctam et alias multas terra in bono statu pacificio et quieto.*

kurulacak olan Kudüs Krallığı'nın korunması için yapılması gerekenler ele alınmıştı.²⁷¹

Sanudo'nun ortaya koyduğu Haçlı Seferi projesi, içerdiği bazı hususlar bakımından kendisinden önce ve sonra kaleme alınan plan ve projelerle benzerlik gösterse de Sanudo, diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden hiçbirinin üzerinde durmadığı kadar Mısır'daki Memlûk Devleti üzerinde duruyor ve Mısır'ı Haçlı Seferi projesinin merkezine yerleştiriyordu. Zira Sanudo'ya göre Mısır, bir ağacın kökü; Suriye ve Filistin'deki Kutsal Topraklar ise ağacın kolları gibiydi. Nasıl ki köke zarar verildiğinde kollar kurumaya mahkûmsa Mısır zaptedildiğinde Kutsal Topraklar da kolaylıkla ele geçirilebilecekti.²⁷² Sanudo'yu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden ayıran bu özelliğin yanı sıra, Sanudo'nun 1309 yılında Papa V. Clemens'e sunduğu ve daha sonraki düzenlemelerle birlikte *Liber Secretorum*'un birinci kitabını oluşturan *Conditiones Terre Sancte*, aynı zamanda önceki benzeri Haçlı Seferi projelerinde bulunan bütün unsurları da içinde barındırıyordu. Mısır'daki Memlûk Sultanlığı'na karşı öncü ve nihai olmak üzere "çifte sefer" teorisinden İran'daki Moğol İlhanlı Devleti ile ittifak kurulmasına, Mısır'ın ekonomik ablukaya alınmasından Papalık yasaklarına rağmen sürdürülen ticaretin durdurulmasına kadar pek çok mesele Sanudo'nun eserinde ele alınmıştı. Hemen hemen bütün Haçlı Seferi projeleri Doğu Akdeniz'in ekonomik olarak ayakta

²⁷¹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 97-281 (*Liber Secretorum*'un üçüncü kitabı).

²⁷² SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 36: "*Quia extirpata radice, oportea quod necessitate rami arescant*" = [Köke zarar verildiğinde kollar kurumaya mahkûmdur.]

durmasında Mısır'ın önemini vurgularken sadece Sanudo, bu önemin arkasındaki gerçekleri ortaya koyabilmişti.²⁷³

Son olarak Sanudo, kapsamlı Haçlı Seferi projesini sadece *Liber Secretorum*'da işlemekle yetinmemiş, aynı zamanda 1323-1337 yılları arasında Papa XXII. Ioannes'ten Bizans, Fransa ve Napoli krallarına, önde gelen kont ve prenslerden kardinal, piskopos ve rahiplere kadar Doğu'da ve Batı'da dönemin önde gelen dînî ve seküler liderlerine kışkırtıcı mektuplar yazmıştır. Bu mektuplarında onlara, bir taraftan Romania ve İtalya bölgelerindeki güncel siyasi gelişmeleri aktarmış, diğer taraftan da eserinin kopyalarını göndererek, adeta canlı bir varlık gibi projesinin güncellenmesini ve gelişmesini sağlamıştır.

3.1. Sanudo'nun Haçlı Seferi Projesinin Temel Unsurları, 1306-1321

3.1.1. Dînî Propaganda

Naksos Adası'nın hâkimi Sanudo ailesinin Venedik'teki San Severo koluna mensup bir tüccar aileden dünyaya gelen Marino Sanudo, gençlik yıllarından itibaren Doğu Akdeniz'de ve Romania topraklarında pek çok yere seyahatte bulunmuş, bütün enerjisini ve bütçesini Avrupa'da bir Haçlı Seferini teşvik etmek için harcamıştı.

Çalışmamızın birinci bölümünün birinci kısmında yer verdiğimiz diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinin eserlerinde olduğu gibi Sanudo'nun da üzerinde önemle durduğu konulardan biri de Haçlı Seferi eyleminin hayata geçirilmeden önce propagandasının ve altyapısının çok iyi hazırlanması gerektiğiydi. Sanudo'ya göre

²⁷³ MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo*, s. 21-33.

ancak bu sayede Haçlı Seferi'ne katılım düzeyi üst seviyelere çekilebilir ve seferden istenen sonuç elde edilebilirdi.²⁷⁴

Haçlı Seferi teorisyenlerinin, propaganda sürecinde seferin dînî altyapısını oluşturmaya çalışırken kullandıkları en önemli unsur, Doğu'daki Hıristiyanların Müslümanlar tarafından katledildiği ve hayatlarını kurtarabilen önemli bir kısmının da esir edilerek, köle pazarlarında satıldığı inancı idi. Bu argümanın, gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de 1321 yılından yaşamının son dönemlerine kadar kaleme aldığı mektuplarında Sanudo tarafından da etkin bir biçimde kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir. Sanudo, *Liber Secretorum*'un birinci kitabı *Conditiones Terre Sancte*'nin beşinci ve son kısmında, 1291 yılında Akka Müslümanlar tarafından fethedildiğinde kentteki Hıristiyanların acımasızca katledildiğini, Müslümanlarca dört bir taraftan kuşatılmış olan Kilikya'daki Ermeni Kontluğu'nun Hıristiyan halkının, Müslümanların saldırılarına maruz kaldıklarını ve Anadolu'da Türklerin saldırıları altında ezilen Hıristiyan Rum halkının binlercesinin esir alınarak, köle pazarlarında satıldığını kaydetmektedir.²⁷⁵

Haçlı Seferi teorisyenlerince seferin dînî altyapısı oluşturulurken kullanılan bir diğer argüman da Müslümanların inançtaki hatalarını ve Hz. Peygamber'in yanlışlarını göstermekti. Eseri *Liber Secretorum*'un üçüncü kitabında, büyük olasılıkla Jacques de Vitry'den alınmış olan Hz. Peygamber'in yaşamına ilişkin kısmında bu konuya da değinen Sanudo, Hz. Peygamber'i Arapların gözünü boyayan

²⁷⁴ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 31; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 63-64.

²⁷⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 29-32; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 59-65.

sahte bir peygamber olarak görüyor ve Haçlı Seferiyle Kutsal Topraklara gerçek inancın yeniden hâkim olabileceğini ifade ediyordu.²⁷⁶

Teorisyenler arasında bir diğer propaganda aracı ve seferin sebebi olarak görülen unsur da Müslümanların Hıristiyanlığa ihtida ettirilerek yok edilmesi düşüncesi idi. Özellikle Padova'lı Fidenzio ve Ramon Lull'un eserlerinde görülen bu düşünce, Sanudo tarafından daha değişik bir biçimde ele alınmıştı. Sanudo'ya göre, ihtida çalışmaları Haçlı Seferi'nden önce değil, Müslümanların büyük bir Hıristiyan ordusu tarafından yenilgiye uğratılmalarından sonra başlamalıydı.²⁷⁷

Bazı teorisyenler, Kutsal Toprakların kaybedilişini Hıristiyanların günahlarının kefareti olarak görmekteydiler ve seferin dîni altyapısı oluşturulurken bu unsur da sıklıkla dile getiriliyordu. Sanudo da, *Liber Secretorum*'da bu unsura dikkat çekiyor, Kutsal Topraklarda yaşayan Hıristiyanları ve Akka'nın düşmesinden sonra Kıbrıs Adası'na kaçan Hıristiyanları, gerçek inanca ihanet ettikleri düşüncesiyle eleştiriyordu.²⁷⁸

²⁷⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 124-127; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 200-207.

²⁷⁷ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 1, 191; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 21, 303-304.

²⁷⁸ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 231-232; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 368-370.

3.1.2. Avrupa'da Barışın Tesisi

Marino Sanudo Torsello'nun Haçlı Seferi projesi, temelinde dört unsurun bulunduğu ve sadece dar çerçevede Kutsal Toprakların ele geçirilmesini değil aynı zamanda daha geniş manada Doğu ve Batı dünyalarında siyasetin yeniden tasarlanmasını ve Akdeniz ticaretinin Hıristiyan Batı dünyasının kontrolüne geçmesini hedefleyen büyük çaplı bir askeri girişim olarak değerlendirilmelidir. Sanudo'nun gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de dönemin seküler ve dîni alanda son derece etkili kişilerine hitaben kaleme alınan mektuplarında Haçlı Seferi projesiyle bağlantılı olarak üzerinde önemle durduğu bu temel dört unsurdan biri de hiç kuşkusuz Avrupa'da çatışmalara son verilmesi ve barışın tesis edilmesi meselesiydi.

Kendisinden önce Ramon Lull, Pierre Dubois, Guillaume de Nogaret, Guillaume Durant, Gorigoslu Hayton ve *Directorium*'un Dominikan yazarı gibi Haçlı Seferi teorisyenleri tarafından da dile getirilen bu husus, belki de en sistematik ve enerjik bir biçimde Sanudo tarafından ortaya konmuş ve uzun vadede bu konunun gündemde kalması sağlanmıştı. Sanudo, Avrupa'da çatışmalara son verilerek, barışın tesis edilmesini Haçlı Seferi projesinde çift taraflı getiri sağlayacak olan bir strateji ve gelişme olarak değerlendiriyordu. Nitekim ona göre, şayet Batı Hıristiyan dünyasında barış sağlanırsa hem Avrupa'da biriken siyasi, askerî ve toplumsal enerjinin dışa vurularak, Avrupa'nın içinde bulunduğu çatışma ortamından çıkarılması sağlanacak, hem de Kutsal Toprakların kaybedilmesine sebep olarak

gördüğü bu sorun çözülmüş olacaktı.²⁷⁹ Gerçekten de Sanudo, 1328 yılında yayımladığı bir tamimde, Akka ve Kutsal Toprakların kaybedilmesini Fransa Kralı IV. Philippe ile Aragon Kralı Pedro arasındaki Sicilya hâkimiyetine yönelik savaşa bağlamıştı.²⁸⁰

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'da başgösteren ve XIV. yüzyılın başlarına doğru özellikle de Kuzey İtalya'nın mücadele sahası hâline dönüştüğü bu çatışmalar, Marino Sanudo'nun Haçlı Seferi projesi üzerinde de etkisini hissettiriyordu. Nitekim XIV. yüzyılın başlarında İtalya'nın özellikle de Kuzey İtalya'nın içine düştüğü ihtilaf, kargaşa ve savaş dönemi Sanudo'yu zaman zaman umutsuzluğa sevk etmiş ve bulduğu hemen hemen her fırsatta bir an önce bu savaflara son verilerek, barışın sağlanması gerektiğini vurgulamak zorunda bırakmıştı. Sanudo, kendi dönemine kadar yaklaşık yetmişbeş yıldır Kuzey İtalya'ı kasıp kavuran Guelfo ve Ghibellino hiziplerinin çatışmaları ve iç savaştan dolayı pek çok şehrin tahrip olduğunu üzülenek görüyor, Lombardiya ve Toscana bölgelerinin artık yağma, katliam ve savaflarla anıldığını söyleyerek, hiç bitmeyecek gibi görünen bu çatışmalardan son derece rahatsız oluyordu. Özellikle de ünlü eseri *Liber Secretorum*'u Papa XXII. Ioannes'e bizzat sunduğu 1321 yılından sonra aktif olarak yer aldığı siyaset sahnesinde, dönemin nüfuzlu seküler ve dînî şahsiyetlerine

²⁷⁹ BONGARS, J., *Epistolae*, XII. Mektup s. 303; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 153.

²⁸⁰ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 305; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 196.

gönderdiği mektuplarında, Avrupa’da barışın sağlanmasını başarılı bir Haçlı Seferi için birinci şart olarak görüyordu.²⁸¹

Sanudo’ya göre bu çatışmalar, bütün İtalya’da, komşu ülke ve şehirlerde ekonomik yıkımı ve ticaretin sekteye uğramasını da beraberinde getirmekteydi. Napoli Kralı Roberto, Fransa Kralı VI. Philippe bu çatışmaların tarafı olmalarına rağmen aynı zamanda bu çatışmalardan en çok zararı görenler de yine onlardı. Sanudo, 1325 yılında Capua başpiskoposu Ingramo’ya hitaben kaleme aldığı bir mektubunda, Avrupa’daki bütün kralların bu mücadeleden dolayı muzdarip olduğunu ve kendilerini bu çatışmanın dışında tutmaya çalışan Floransa’nın olduğu kadar Venedik’in ticaretinin de sekteye uğradığını yazıyordu.²⁸² Sanudo mektuplarında bu çatışmalardan dolayı şehirleri harap olan ve ekonomik olarak gerileyen bir İtalya’nın Haçlı Seferi teşebbüsüne sağlayacağı katkıdan kuşkulunmaya başlamıştı.²⁸³

Sanudo, 15 yıllık araştırma, seyahat ve yazılardan oluşan emeğinin 1321 yılında Avignon’da unutulup gitmesinden hiç de hoşnut değildi. Avignon’dan Paris’e ve oradan da 1323 Mayıs’ında ülkesi Venedik’e döndükten hemen sonra yazışma trafiğine başlayan Sanudo, Papa XXII. Ioannes’e hitaben bir mektup kaleme almıştı.

²⁸¹ BONGARS, J., *Epistolae*, IV. Mektup s. 295, XVI. Mektup s. 304-307; CERLINI, A., “Nuove Lettere”, VI. Mektup s. 358-359; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 141, 171, 193, 197-203.

²⁸² BONGARS, J., *Epistolae*, III. Mektup s. 293; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 133.

²⁸³ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 304, XXI. ve XXII. Mektuplar s. 313-315, KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 771-773, VII. Mektup s. 809-810; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 193, 213-214, 219, 242-246, 294.

Mektubunda, sonraki bütün mektuplarında adet olacağı üzere Haçlı Seferi projesini içeren eseri *Liber Secretorum*'un can alıcı noktalarından bahsettikten sonra, seferin başarılı olabilmesi için Avrupa'da barışın tesis edilmesinin gerekli olduğunu yazıyordu.²⁸⁴ 1323 yılının sonlarına doğru Piacenza'ya kısa bir seyahat gerçekleştiren Sanudo, burada Papalık elçisi ve Lombardiya'daki Guelfo ordularının komutanı Kardinal Bertrand du Pouget ile tanışmıştı. Sanudo, uzun bir dostluğun ilk işaretlerinin alındığı bu tanışmadan dört yıl sonra, 1327 yılında, kardinale yazdığı bir mektupta, Kuzey İtalya'da sağlanacak barışın Doğu'ya gerçekleştirilecek Haçlı Seferi için öneminden bahsetmişti.²⁸⁵

Sanudo, Haçlı Seferi organizasyonunun önündeki en büyük engellerden biri olarak gördüğü Kuzey İtalya'daki çatışmalardan bahsederken, sadece bir Haçlı Seferi propagandacısı ve teorisyeni olarak değil aynı zamanda bir siyasetçi ve diplomat gibi hareket ediyor ve Alman İmparatoru Bavyeralı Ludwig'in 1327 Mart'ında İtalya'ya girerek, İmparatorluk tacını sağlamlaştırma girişimlerinin bu çatışmaları daha da içinden çıkılmaz bir hâle sürüklediğini ifade ediyordu. İmparator Ludwig'in politikalarını ve İtalya'daki faaliyetlerini yakından takip eden Sanudo, anlaşılan başlangıçta bu durumu Haçlı Seferi projesi için bir fırsat olarak görmüştü. Nitekim Sanudo 1323-1326 yılları arasında kaleme aldığı ilk mektuplarında, İmparatorun da yardımıyla Haçlı Seferi projesinin hayata geçirilmesi durumunda, Hıristiyanlar

²⁸⁴ BONGARS, J., *Epistolae*, I. Mektup s. 289-290; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 109-113.

²⁸⁵ BONGARS, J., *Epistolae*, XVII. Mektup s. 308; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 161-162.

arasındaki çatışmaların, yağma ve katliamların da son bulacağını ve ticaret üzerindeki baskının ortadan kalkacağını ifade ediyordu.²⁸⁶

İmparator Ludwig'in kendi menfaatleri için değil İtalyan müttefiklerine yardım etmek için geldiğine inanan Sanudo²⁸⁷, İmparator'un Romalıların çoktan beri kaybettikleri zenginlik ve refahı onlara sunacağına inanıyordu.²⁸⁸ Sanudo, Papa ile İmparator arasındaki rekabette, İmparatoru kendisi için en büyük tehdit olarak gören Papa ile aynı fikirde değildi. Bu hususta papalık politikalarını eleştiren Sanudo, Hıristiyanlık için en büyük tehdidin Doğu'da olduğunu söylüyordu.²⁸⁹ Ona göre papalık kuvvetlerinin İtalya'daki mücadelelerde kullanılması büyük kayıpların yaşanmasıyla sonuçlanacaktı.²⁹⁰

Sanudo, 1327'den sonra kaleme aldığı mektuplarında ise Bavyeralı Ludwig meselesinde artık başlangıçta olduğu kadar iyimser bir tablo çizmiyordu. Alman İmparatorunun İtalya'daki hak iddiaları ve buna karşılık papalık kuvvetlerinin Kuzey İtalya'daki faaliyetleri, Sanudo'ya bu rekabetin hiç bitmeyeceği izlenimi veriyor ve

²⁸⁶ BONGARS, J., *Epistolae*, I. Mektup s. 289-290, II. Mektup s. 290-291, IV. Mektup s. 296; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 110, 112, 124, 142-143.

²⁸⁷ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 304-305; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 781-782; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 194, 259-260.

²⁸⁸ BONGARS, J., *Epistolae*, XVIII. Mektup s. 310, XIX. Mektup s. 312; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 204-205, 208-209.

²⁸⁹ CERLINI, A., "Nuove Lettere", II. Mektup s. 351; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 781; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 176-177, 259.

²⁹⁰ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 306; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 199-200.

Batı Hıristiyan Dünyası için asıl tehlike olarak gördüğü Romania topraklarındaki Türk-Katalan askerî faaliyetlerine yeteri kadar dikkat çekilmemesine sebep oluyordu. Nitekim 1327 ve 1330 yıllarında Kardinal Bertrand du Pouget'e hitaben kaleme aldığı mektuplarında bu hususu dile getiren Sanudo, "*en habis Müslümanlar*"* olarak nitelediği Anadolu'daki Türklerin, Romania adalarına ve özellikle de Achaia (Mora) Prensiğine ait adalara yaptıkları saldırıların ciddiyetinden bahsediyor ve bunlara karşı Hıristiyanların tek çarelerinin kendi aralarındaki savaşa son vermeleri olduğunu; şayet, İmparator Kilise'nin arzusuna uygun bir şekilde hareket etmezse bu barışın mümkün olamayacağını belirtiyordu.²⁹¹ Sonraki yıllarda Papa ile İmparator arasındaki rekabeti bitirecek bir arabulucu arayışlarına da giren Sanudo, bu husuta Fransa Kralı VI. Philippe ve Hainaut Kontu Guillaume'a sıklıkla başvurmak zorunda kalmıştı.²⁹² Sanudo, 1334 ve 1337 yıllarında Hainaut Kontu Guillaume'a hitaben kaleme aldığı mektuplarında onu, Haçlı Seferinin başarısında temel faktörlerden biri

* ... *cum Turchis, pessimis Saracenis, qui dominantur quasi universae minori Asiae...* = [Ki onlar, Küçük Asya'nın tamamına egemen olan en kötü Müslümanlar...].

²⁹¹ BONGARS, J., *Epistolae*, XVII. Mektup s. 307-310; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 781; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 161-171, 259-260.

²⁹² BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 307, XVII. Mektup s. 310, XIX. Mektup s. 312; XXI. ve XXII. Mektuplar s. 314; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 786-787; CERLINI, A., "Nuove Lettere", III. Mektup s. 354; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 169, 182, 203, 209, 214, 263.

olarak saydığı Avrupa barışının teminatı ve anahtarı olarak gördüğünü ifade ediyordu.²⁹³

3.1.3. Kiliseler Birliğinin Sağlanması

Yunan ve Latin kiliseleri bir başka deyişle Bizans ve Roma kiliseleri arasındaki ihtilaf, bazı teorisyenlerce Haçlı Seferi'nin başarısının önündeki engellerden biri olarak görülüyor ve propaganda döneminde bu konudan sıklıkla bahsediliyordu. Guillaume Adam, *Directorium*'un Dominikan yazarı ve Pierre Dubois gibi teorisyenler, Bizans İmparatorluğu'nun fethini Kudüs'e giden yolda bir zorunluluk olarak görüyorlardı. Fakat içlerinde en az partizan olanı ve konuyu son derece pragmatist bir yaklaşımla ele alan Marino Sanudo Torsello ise, hiçbir zaman tamamen Bizans karşıtı bir politikayı onaylamamıştı.

Sanudo'nun, gerek *Liber Secretorum* adlı eserinde gerekse de 1321 yılından sonra kaleme almaya başladığı mektuplarında Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki ihtilafa yaklaşım biçimi incelendiğinde, onun hiçbir zaman değişmeyen temel ve tutarlı bir politika izlemesinin yanı sıra zamanla bölgedeki siyasi konjonktürün değişmesiyle bu temel politikayı daha farklı bir biçimde ve zeminde savunmak zorunda olduğu görülmektedir. Daha anlaşılır bir biçimde ifade etmek gerekirse, Sanudo'nun Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki ihtilafa ilişkin temel yaklaşımı, özellikle *Liber Secretorum*'da savunduğu fikir, Haçlı Seferi'nden istenen başarının

²⁹³ KUNSTMANN, F., *Studien*, IX. Mektup s. 815-8116; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", IX. Mektup s. 43-44; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 298-301, 307-308.

elde edilebilmesi için mutlak surette kiliseler arasındaki ihtilafın giderilerek birliğin sağlanması gerektiği idi.²⁹⁴ Meseleyi bu temel yaklaşımla ele alan Sanudo, diğer teorisyenlerin aksine, 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi İstanbul'un bir kez daha fethedilerek Latin İmparatorluğu'nun kurulmasını amaçlayan bir Haçlı Seferi teşebbüsüne veya projesine asla destek vermiyordu. Sanudo, başta Bizans İmparatoru II. Andronikos olmak üzere Doğu'da son derece etkin ve nüfuz sahibi kimselere gönderdiği ilk mektuplarında kiliseler birliği politikasının bu yönünü özellikle vurguluyordu.²⁹⁵

Bölgede değişen siyasi konjontürle birlikte bu temel yaklaşımdan sapma olmamakla birlikte Sanudo'nun bu politilayı daha farklı bir biçimde ve farklı bir alanda savunmak zorunda kaldığı meselesine gelecek olursak: Sanudo'nun kiliseler arasındaki ihtilaf ve kiliseler birliğinin sağlanmasına yönelik bu temel politikası değişmemekle birlikte, özellikle 1320'li yılların ortalarından itibaren Türk-Katalan ittifakının Romania'daki siyasi durumu değiştirmeye başlaması kiliseler birliği politikasını da önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etki en bariz biçimde Sanudo'nun mektuplarında kendisini göstermektedir. Nitekim Sanudo, *Liber Secretorum*'da ve 1327 yılına kadarki mektuplarında kiliseler birliği politikasını daha çok dinsel ayrılığın ortadan kaldırılması üzerine inşa etmişken, 1327 yılından itibaren Türk

²⁹⁴ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 32-33, 37, 47, 81-82, 94; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 64-67, 72-74, 86-87, 136-139, 153-154.

²⁹⁵ Söz konusu mektuplar için bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, I. Mektup s. 289-290, II. Mektup s. 290-291, III. Mektup s. 291-294, V. Mektup s. 297-298, IX. Mektup s. 301, X. Mektup s. 302, XII. Mektup s. 302-303; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 109-113, 123-127, 127-136, 145-149, 149-150, 151-153, 156-161.

tehlikesinin bölgeyi iyice kuşatmasıyla birlikte, kiliseler birliği politikası da dinsel alandan sıyrılarak siyasal zeminde yer edinmeye başlamıştır.²⁹⁶

Sanudo'nun kaleme almaya başladığı ilk mektupları, şizmatik Yunanlılar ve kiliseler birliğinin sağlanması konularında *Liber Secretorum*'daki görüşlerinin devamı niteliğindedir. 1323 yılının Aralık ayında Papa XXII. Ioannes'e hitaben kaleme aldığı mektubunda Sanudo, oluşturulacak bir abluka donanmasının Mısır'a uygulanacak olan ambargoyu kolaylıkla yürütebilmesi için kiliseler birliğinin sağlanmasını şart koşuyordu.²⁹⁷ Anlaşılan Sanudo'nun amacı, abluka donanmasının tesisi için sebepler ileri sürerek, şartları uygun hale getirmek ve donanmanın bölgedeki faaliyetlerinin kolaylaştırılmasını sağlamaktır.

Haçlı Seferi projesi bağlamında Doğu ve Batı kiliselerinin yeniden birleşmesi meselesine büyük önem veren Sanudo, Hıristiyanlığın düşmanlarının ancak iki kilisenin birleşmesiyle yok edilebileceğine inanıyordu.²⁹⁸ *Liber Secretorum*'da olduğu gibi Sanduo, 1324 yılında dostu Kefe piskoposu Jerome'ye hitaben kaleme aldığı mektubunda da, Haçlı Seferi projesinin ne İstanbul'un zaptını amaçladığını ne

²⁹⁶ Sanudo'nun kiliseler birliği politikasının dinsel alandan siyasal alana geçişiyle ilgili mektupları için bkz.: BONGARS, J., *Epistolae*, XXI. Mektup s. 313-315; KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 788-789, V. Mektup s. 791-798, VI. Mektup s. 799-808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 213-217, 268-270, 272-281.

²⁹⁷ BONGARS, J., *Epistolae*, I. Mektup s. 289-290; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 109-113.

²⁹⁸ BONGARS, J., *Epistolae*, XI. Mektup s. 302; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 150.

de buna yönelik bir girişime dönüşebilecek olan Haçlı ordularının güzergâhının Bizans ülkesinden geçmesini öngördüğünü yazıyordu.²⁹⁹ Sanudo'nun, İmparator II. Andronikos'a hitaben kaleme aldığı ve dostu Jerome ile İstanbul'a gönderdiği 1324 tarihli bir diğer mektubundan da anlaşılacağı üzere, Bizans sarayında Batı'da dillendirilen Haçlı Seferi'nin İstanbul'u ele geçirmeyi hedeflediği endişesi hâkimdi. Sanudo, bu endişeyi ortadan kaldırmak için mektubunda, eseri *Liber Secretorum*'un diğer Haçlı Seferi proje ve tekliflerinden farklı olduğunu, kendisinin kiliseler birliği politikasını savunduğunu ifade ediyor ve şayet İmparator da bu politikayı güder ve Haçlı Seferi'ne destek vermeyi kabul ederse Batı saraylarını ikna etmek için elinden geleni yapacağına söz veriyordu.³⁰⁰ Çünkü Sanudo Kıbrıs, Girit, Mora, Atina, Eğriboz ve diğer yerlerde yaşanan geçmiş deneyimlerin, Latinlerin Yunan halkı nezdinde hiç de kabul görmediğini biliyordu.³⁰¹ Sanudo mektubunda ayrıca, İmparatorun Kiliseler Birliğine yönelik iyi düzenlenmiş çalışmalarından duyduğu memnuniyeti dile getiriyor ve dünyada hiçbir şeyin bu birliğin sağlanmasından daha büyük ve önemli olmadığını kaydediyordu.³⁰²

²⁹⁹ BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 299; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 116-117.

³⁰⁰ BONGARS, J., *Epistolae*, VII. Mektup s. 299; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 114-115.

³⁰¹ BONGARS, J., *Epistolae*, VIII. Mektup s. 299-300; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 117.

³⁰² BONGARS, J., *Epistolae*, VII. Mektup s. 299; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 114.

Sanudo'ya göre, şayet Kiliseler arasında böyle bir birlik tesis edilebilirse Doğu ve Batı Hıristiyanları arasında her iki tarafın da enerjisini tüketen savaşlar ve her iki tarafı da zayıflatan rekabet ortadan kalkacak ve Hıristiyanların gücü daha da artacaktı. Hıristiyanların kendi aralarında sağlayacağı bu birlik, “kâfirlere” karşı zaferin anahtarı olacaktı. Sanudo, *Liber Secretorum*'da da ifade ettiği üzere Kiliseler birliğini kolaylaştırmak için Batı'nın Doğu Akdeniz'de egemenliği ele geçirmesini öneriyordu.³⁰³ Sanudo, Bizans İmparatoru II. Andronikos'a hitaben kaleme aldığı 1326 tarihli mektubunda da bu önerilerini bizzat sunmak ve İmparatorun kiliseler birliğine yönelik çalışmalarına katkıda bulunmak için İstanbul'a gelmeyi arzu ettiğini ancak mevcut koşulların buna elvermemesinden ötürü duyduğu derin üzüntüyü dile getiriyordu.³⁰⁴

1327 yılından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun, İmparator II. Andronikos ile torunu arasında bir iç savaşa sürüklenmesi ve Türk-Katalan ittifakının ortaya çıkardığı akınlar serisinin Ege'deki başlıca Venedik kolonileri olan Eğriboz, Girit ve Naksos'u ciddi oranda tehdit etmesi, Sanudo'nun kiliseler birliği politikasını da derinden etkilemeye başlamıştı. Nitekim Sanudo, 1327-1334 yılları arasında kaleme aldığı mektuplarında yoğun olarak Avrupa'da barışın tesis edilmesi, Türk-Katalan ittifakının doğurduğu tehdit ve kiliseler birliğinin sağlanması gibi meseleler üzerinde duruyor ve bu üç konuyu da Haçlı Seferi projesi bağlamında birbirleriyle ilişkili olarak ele alıyordu.

³⁰³ BONGARS, J., *Epistolae*, IV. Mektup s. 297; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 142-143.

³⁰⁴ BONGARS, J., *Epistolae*, XII. Mektup s. 302-303; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 152.

Sanudo, Papa XXII. Ioannes'in yeğeni Pierre de la Vie'ye hitaben kaleme aldığı ve ilk defa Türklere karşı bir ittifak kurulmasından söz ettiği 15 Şubat 1329 tarihli mektubunun hemen akabinde, 10 Nisan 1330 tarihinde Kardinal Bertrand du Pouget'e yazdığı mektubunda, kiliseler birliği meselesini, temel politikası değişmemekle birlikte, farklı bir perspektiften ele almaya başlamıştı. Mektubunda, Romania'daki Türk ilerleyişinin Batı'ya olduğu kadar Bizans İmparatorluğu'na da yönelmiş büyük bir tehdit olduğunun altını çizen Sanudo, bu büyük tehlike karşısında Doğu ve Batı kiliselerinin zaman kaybetmeden birleşmesi gerektiği konusunda telkinlerde bulunuyordu.³⁰⁵ İlk defa kiliseler birliği meselesini Türk tehdidiyle birlikte değerlendiren Sanudo, böylece bu meseleyi dînî zeminden siyasal zemine de taşımış oluyordu.

1331 Nisan'ında Venedik ile Katalanlar arasında bir barış anlaşması yapıldıktan ve aynı yıl Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarındaki en önemli kentlerinden biri olan İznik'in Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra bölgedeki Türk saldırılarının daha da artması, Sanudo'yu Bizans İmparatorluğu'nun geleceği ve Venedik için son derece önemli bir konuma sahip Adriyatik'in güvenliği konularında endişeye sevk etmişti. 4 Nisan 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı mektubunda bölgedeki gelişmelerle ilgili olarak kralı bilgilendiren Sanudo, bir önceki yıl Napoli'ye gerçekleştirdiği seyahatte iştirak ettiği konferansta

³⁰⁵ KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 788-789; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 268-270.

son Türk saldırılarının ve kiliseler birliği meselesinin görüşüldüğünden bahsediyordu.³⁰⁶

Sanudo, kiliseler birliği meselesinde bir ilerleme kaydetmek için 1333 yılında İstanbul'a gerçekleştirdiği seyahatte ise, Türklerin Bizans sınırlarını sürekli tehdit etmeleri ve Bizans İmparatorluğu'nun İmparator II. Andronikos ile torunu III. Andronikos arasında bir iç savaşa sürüklenmesi gerçeğiyle yüzleşmiş ve bu derece kritik bir dönemde kiliseler birliği meselesinin Haçlı Seferi projesi için daha da önem kazandığını muhataplarına iletme zorunda kalmıştı. Nitekim Sanudo'nun Fransa Kralı VI. Philippe'e hitaben kaleme aldığı 13 Ekim 1334 tarihli mektubunun önemli bir bölümü bu konuya ayrılmıştı.³⁰⁷

3.1.4. Ticaretin Yasaklanması ve Mısır'a Karşı Ekonomik Ambargo Uygulanması

Sanudo'nun Haçlı Seferi projesinin en önemli ayağını hiç kuşkusuz Mısır ve Mısır'ın ekonomik gücü teşkil ediyordu. Müslümanların Selahaddin Eyyubi önderliğinde Doğu Akdeniz'deki Haçlılara ciddi bir darbe vurması ve sonrasında Memlûk Devleti'nin Haçlıları bölgeden tamamen söküp atması, ancak Mısır merkezli siyasi birliğin sağlanması ve ekonomik gücün elde edilmesiyle mümkün olabilmişti. Günümüzde Orta Doğu olarak adlandırılan bölgede, dönemin belli başlı

³⁰⁶ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 797-798; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 279-281.

³⁰⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, VI. Mektup, s. 799-808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 281-292.

siyasi, ekonomik ve dîni güç merkezlerini oluşturan Şam, Kahire, Halep, Musul ve Kudüs'ün önce Eyyubiler sonra da Memlûkler tarafından tek bir İslam devleti çatısı altında birleştirilmesi, Haçlıların bölgedeki kaderini de tayin etmişti.

Sadece iyi bir Haçlı Seferi teorisyeni değil aynı zamanda iyi bir tarihçi de olan Sanudo'yu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden ayıran önemli bir özellik de Mısır'a karşı uygulanmasını öngördüğü ekonomik abluka ve ambargo konusundaki uzmanlığı idi. Nitekim Sanudo'nun, Haçlı Seferi projesinde izlediği stratejinin kilidi konumundaki Mısır'a ekonomik abluka uygulanarak, Mısır'ın ekonomik gücünün çökertilmesine yönelik politikasının detaylarını içeren *Liber Secretorum*'un *Conditiones Terre Sancte* adlı birinci kitabı incelendiğinde, bu stratejinin bütün aşamaları ve yönleri apaçık görülmektedir.

Sanudo'ya göre, Mısır'a karşı uygulanacak ekonomik ablukanın ilk aşamasını, Memlûk Devleti'nin başlıca gelir kaynağı olan Hindistan ticaretine darbe vurmaya teşvik etmeliydi. Çünkü Memlûk Sultanlığı'nın ekonomik gücü, bu ticaretten elde ettiği gelirlere dayanıyordu. Haçlıların Doğu Akdeniz'deki önemli liman kentlerini ellerinde tuttukları dönemde, İran Körfezi'nden Bağdat'a, oradan da Antakya limanına ulaşan Hindistan malları, buradan İtalyan tacirler vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırılıyordu. Bu ticaret sayesinde Doğu'nun malları Avrupa'ya daha az vergilerle ve daha ucuz bir yoldan ulaşmış oluyordu.³⁰⁸ Ancak önce XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Eyyubilerin daha sonra da XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Memlûk Devleti'nin Mısır'a hâkim olması ve yüzyılın sonlarına doğru Doğu Akdeniz'den Haçlıları tamamen çıkartılmasından sonra, bu ticaret yolunda birtakım değişiklikler olmuştu. Sanudo, bundan böyle bu ticaret yolunun İran Körfezi'nden

³⁰⁸ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 22; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 49.

değil Hindistan'ın güneybatı kıyısındaki Malabar'dan Aden Körfezi'ne kaydığını, Hindistan mallarının buradan dokuz günlük deve kervanlarıyla Nil Nehri'ne ulaştırıldığını, nehir üzerinden de önce Kahire'ye ve oradan da İskenderiye'ye ve buradan da gemilerle Avrupa'ya taşındığını, bu ticaretten elde edeceği kazancın büyüklüğünün farkıda olan Memlûk Sultanı'nın bu ticarete ağır vergiler koymasından ötürü Hindistan mallarının Avrupa pazarlarındaki fiyatlarının aşırı derecede pahalandığından şikâyet ediyordu.³⁰⁹

Mısır'ın ekonomik gücünün temelinde bu ticaretten alınan yüksek vergilerin yattığını ve bu sayede Memlûk Devleti'nin büyük bir siyasi güç teşkil ettiğini belirten Sanudo'ya göre, bunun önüne geçebilmek için evvela Mısır'ı, Hindistan ticaretinden elde ettiği gelirden mahrum etmek gerekiyordu. Böylece Sanudo'nun Mısır'a karşı uygulanacak olan ekonomik abluka politikasının ilk aşaması veya ayağı ortaya çıkmış oluyordu: Hindistan mallarının farklı bir yoldan Avrupa'ya ulaştırılması yani Hindistan ticaret yolunun değiştirilmesi. Sanudo'nun bu husutaki planı veya tavsiyesi de şu şekildeydi: Hindistan'dan gelen malların Aden Körfezi'ne değil İran Körfezi'ne yöneltilmesi, Fırat Nehri vasıtasıyla da Suriye'ye ve Doğu Akdeniz limanlarına, buradan da Avrupa'ya ulaştırılması. Sanudo'ya göre, böylece Hindistan ticaretinde Mısır baypas edilecek ve Memlûk Devleti'nin ekonomik gücüne büyük bir darbe vurulacaktı.³¹⁰

³⁰⁹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 22-23; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 49-50.

³¹⁰ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 22-23; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 49-51.

Bu girişimler bize, nasıl ki Emevi ve Abbasi hükümdarlıkları dönemindeki İslam fetihleriyle Akdeniz'in önemli bir kısmının ve dolayısıyla Doğu-Batı, Kuzey-Güney ticaret yolunun bu en önemli kavşak noktasının Müslümanların ele geçmesiyle Avrupa'da ekonomik ve buna bağlı olarak da toplumsal bunalımlar başgöstermiş ve bu duruma XI. yüzyıla kadar katlanabilen Avrupa, karşılaştığı bu ekonomik darboğazı aşmak ve içinde biriktirdiği askerî ve toplumsal enerjiyi bir işgal gücüne dönüştürerek, dışa vurmak için Haçlı Seferlerine başvurmuşsa, başta Sanudo olmak üzere XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın başı itibarıyla kaleme alınan Haçlı Seferi plan ve projelerinde teorisyenlerin, Mısır'ın ekonomik gücü ve bu gücün yok edilmesine yönelik önerdikleri tedbirler de aynı senaryonun yeniden sahnelenmeye çalışıldığını göstermektedir. Doğu'nun mallarına kolay ve ucuz yoldan ulaşarak, Avrupa ekonomisini ve toplumunu yeniden ayağa kaldırmak amacıyla gerçekleştirilen Haçlı Seferleri ve bu seferler neticesinde Doğu Akdeniz'de ele geçirdikleri önemli liman kentlerinde yaklaşık ikiyüz yıl boyunca varlıklarını koruyan Haçlılar sayesinde, Avrupalılar Doğu'nun mallarına daha kolay ve daha ucuz yoldan ulaşım sağlamışlardır. Bu sayede Avrupa ekonomisi ve toplumu yeniden canlanmış ve XII.- XIII. yüzyıllar, Avrupa'da ticaret devriminin başlangıcı olarak tarihe geçmiştir. Ticaret devrimi olarak nitelendirilen bu gelişmenin, evvela, Haçlı askerlerini para karşılığında gemileriyle Doğu Akdeniz'e taşıyarak, ardından da Doğu Akdeniz liman kentlerinde kurdukları kolonilerdeki ticari faaliyetleriyle zenginleşen İtalyan şehir devletlerinde başlamış olması da oldukça manidardır. Tezimizin ilerleyen sayfalarında bahsedileceği üzere, Sanudo'nun Haçlı Seferi projesinde ısrarla deniz yolunu tercih etmesi ve bu yolculukta Venediklilerin

sağlayacağı katkılardan söz etmesi, bu ticari kaygılar göz önüne alındığında son derece anlaşılır bir durumdur.

Sanudo'nun, Mısır'ın ekonomik gücüne darbe vurmak için uygulanmasını tavsiye ettiği ekonomik abluka politikasının Hindistan ticaret yolunun değiştirilmesinden sonraki ikinci aşaması veya ayağı, Batı ürünlerinin Sultan'ın ülkesine ihracının durdurulması idi. Sanudo'nun ekonomik ablukaya yönelik teklifleri dikkatli bir biçimde incelendiğinde, onun sözünü ettiği ticaret yasağının, Müslümanlarla yapılan ticaretin bütünüyle durdurulması veya yasaklanması anlamına gelmediği görülmektedir. Sanudo'nun sözünü ettiği bu ticaret yasağında önemli olan, Batı mallarının Sultan'ın ülkesine ihracının durdurulması ve Sultan'ın ülkesinde yetişen malların Batı'ya ithalinin yasaklanması idi. Sanudo, sadece Sultan'ın hâkimiyetindeki yerlerden ithal edilen bazı ürünler olduğunu ve bunda da birtakım önlemler alınması gerektiğini kaydediyordu. Ona göre, bu ürünlerin başında gelen şeker Memlûklerin ülkesinden ithal edilmektense Kıbrıs, Rodos, Mora ve Malta'dan alınabilir ve hatta Sicilya'da üretilebilirdi. Pamuk Apulia, Sicilya, Girit ve Kıbrıs'tan sağlanabilir, aynı şekilde keten de başka yerlerden temin edilebilirdi.³¹¹

Sanudo'ya göre, yukarıdaki önlemlerin yanı sıra Memûklu Sultanı'nın ülkesi aynı zamanda Batı ürünlerinden de mahrum edilmeliydi. Batılıların Mısır'a ihraç ettikleri ürünlerin başında altın, gümüş, kalay, bronz, kurşun, civa ve diğer değerli metallere birlikte mercan ve kehribar geliyordu. Sanudo'ya göre, bu ürünlerin Mısır'a ihraç edilmesi sayesinde Sultan ekonomik olarak daha da güçleniyordu. Mısır'ın ekonomik gücünü kırmak için bu ürünlerin Mısır'a ihracının yasaklanması

³¹¹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 24; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 52.

ve durdurulması elzem idi.³¹² Sanudo, Müslümanları, aynı zamanda kereste, demir ve ziftten de mahrum etmek gerektiğini söylüyordu. Zira bu ürünler gemi yapımında kullanılan önemli ürünlerdi ve bunların ihracının durdurulması, Mısır'ın gemicilik sektörünü sekteye uğratacak ve ticaretini tamamen imkânsız hâle getirecekti.³¹³

Sanudo'nun öngördüğü ticaret yasağında bir diğer önemli husus ta Memlûk Devleti'nin köle ticaretinin sekteye uğratılması meselesi idi. Nitekim Sanudo'ya göre, Memlûk Devleti'nin askerî gücünün temelini, Karadeniz'in kuzeyindeki Altın Orda Devleti ile yapılan köle ticaretinden elde edilen köle kökenli askerler oluşturuyordu. Memlûk Devleti'nin askerî gücünü zayıflatmak için köle ticaretinin mutlak surette engellenmesi gerekiyordu.³¹⁴

Bununla birlikte Sanudo, Mısır'a yönelik ekonomik abluka politikasında Hindistan ticaret yolunun değiştirilmesi, Batı ürünlerinin Memlûk ülkesine ihracının durdurulması, Memlûk ülkesinden ticaret emtiası ithalinin yasaklanması ve Memlûk Devleti'nin ticaretini sekteye uğratacak girişimlerin tek başına yeterli olmadığını farkındaydı. Çünkü geçmişte papalar tarafından ilan edilen ticaret yasakları, bazı Hıristiyan tacirler tarafından sürekli ihlal ediliyordu. Bu duruma defalarca şahit olan Sanudo'ya göre, bunun önüne ancak Mısır ablukasını uygulayacak bölgede kalıcı bir donanma bulundurarak geçilebilirdi. Ona göre bu donanma, ticaret yasaklarını ihlal eden Hıristiyan tacirleri cezalandıracak ve nihai

³¹² SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 24; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 52-53.

³¹³ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 25, 26; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 53-54, 55-56.

³¹⁴ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 27; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 56.

istila, Kutsal Topraklara ulaşıncaya kadar Doğu Akdeniz’de yaşayan Hıristiyanların güvenliğini sağlayacaktı.³¹⁵

Nihayetinde Sanudo, Mısır’a karşı uygulanacak ekonomik ablukayla ilgili olarak, mevcut durumdan hiç de hoşnut görünmüyordu. Şayet Mısır’a karşı bir ekonomik abluka uygulanacaksa, belirttiği bu hususlara taviz verilmeden ve tam olarak uyulması gerektiğini, aksi takdirde bu ablukanın hiçbir işe yaramayacağını dile getiriyordu. Ona göre, Müslümanlarla yapılan ticaret ya belirttiği hususlar çerçevesinde yasaklanmalı ya da tamamen serbest bırakılmalıydı. Zira ona göre, bu her iki durum da mevcuda oranla daha tercih edilebilir görünüyordu.³¹⁶

3.1.5. Abluka Donanmasının Faaliyetleri ve nc Sefer

Sanudo’nun Haçlı Seferi projesinin bir diğer önemli ayağını da öncelikle ticaret yasağını denetleyecek ve ekonomik ablukayı uygulayacak kalıcı bir donanma gücünün tesis edilmesi ve akabinde ekonomik olarak zayıflatılan Memlklkesinin kıyı bölgelerinin işgalini gerçekleştirecek olan “nc sefer” girişiminin hayata geçirilmesi teşkil ediyordu.

Bölgede iki veya üç yıl görev yapması planlanan abluka donanmasının Sanudo’nun Haçlı Seferi projesindeki yeri son derece önemliydi. Ona göre, her biri ikiyüzelli kişilik toplam on kadırgadan oluşan bir abluka donanması, papalık

³¹⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 29, 30-31; LOCK, P., (ev.) *The Book of the Secrets*, s. 59, 60-61.

³¹⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 49; LOCK, P., (ev.) *The Book of the Secrets*, s. 90-91.

yasaklarını hiçe sayarak Müslümanlarla ticaret yapmayı sürdüren Hıristiyan tacirlere engel olunması, Bizans-Memlûk ve Altın Orda-Memlûk ülkeleri arasındaki elçi teatilerinin önünün alınarak, kiliseler birliği teşebbüslerinin teşvik edilmesi ve hem bölgedeki Hıristiyanların korunmasını sağlayacak hem de Müslümanlara kısmi zararlar verecek birtakım askerî faaliyetlerin yürütülmesi gibi çeşitli vazifeleri yerine getirecekti.³¹⁷ Sanudo'nun abluka donanmasında bulunmasını istediği kuvvetler arasında ise Türk topraklarına en yakın konumdaki Sakız Adası'nın Cenovalı Hâkimi Martino Zaccaria, Naksos Dükü Guglielmo Sanudo, Tenos ve Mykonos adalarının Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi, Rodos'taki Hospitalier Şövalyeleri, Girit Dukalığı ve Kıbrıs Krallığı yer alıyordu.³¹⁸

Sanudo'nun hesaplamalarına göre, her bir kadırganın dokuz ay süreyle görevlendirilmesinin papalık hazinesine maliyeti 1.500 florin, gıda ve silahlarıyla birlikte her bir kadırgada yer alan ikiyüzelli adamın maaşları 7.000 florin ve toplamda on kadırgalık bir donanmanın papalık hazinesine yıllık maliyeti 100.000 florin dolaylarında olacaktı.³¹⁹

³¹⁷ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 30; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 60-61.

³¹⁸ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 31; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 62-63.

³¹⁹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 30-31; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 60-62; Sanudo'nun, abluka donanmasının masraflarına dair çıkarttığı hesabın dönemin diğer teorisyenlerinin hesaplamalarıyla karşılaştırılması için bkz.: CARDINI, F., "I costi della crociata. L'aspetto economico del progetto di Marin

Sanudo, abluka donanmasının iki veya üç yıl boyunca ticaret yasağını güçlü bir biçimde denetlemesinin ardından Sultan'ın ülkesinin ekonomik olarak zayıflayacağını, ardından gerçekleştirilecek bir “öncü sefer” (*parvum passagium*) harekâtı ile Mısır kıyılarının işgal edilebileceğini öngörüyordu. Öncü seferi büyük Haçlı Seferi'ne bir ön hazırlık olarak değerlendiren Sanudo'ya göre, öncü sefer kuvvetinin teşkil edilmesi, bu orduya lider veya kaptan seçimi, ordunun sayısal niteliği, harcamaları ve hareket tarzı gibi konularda son derece dikkatli olunmalıydı.

Sanudo'ya göre, öncü sefer ordusu, denizden hareket edeceğine göre bu bir donanma kuvveti olmalıydı ve donanma kuvvetinin kaptanının da liderlik vasıflarına sahip bir kişi olması gerekiyordu. Sanudo, kaptanın gayretli, dindar, akıllı, cesur ve aynı zamanda son derece saygın ve muhakka surette Venedik'in dostu olması gerektiğini ifade ediyordu.³²⁰

Planladığı Haçlı Seferi projesinde ülkesi Venedik'in çıkarlarını daima ön planda tutan Sanudo, iki veya üç yıllık bir ablukanın ardından icra edilecek “öncü seferde”, Venedik'in önemli bir rol oynamasını planlamıştı. Zira Sanudo, Haçlı Seferi'nin başarısını büyük oranda, Venedikliler gibi denizcilikte ve ticarete yüzyıllar boyunca uzmanlaşmış olan milletlerin sefere sağlayacakları katkıda görüyordu. Ona göre Venedik, böyle bir donanma kuvvetine, karada olduğu kadar ve hatta ondan da ziyade denizlerde nasıl savaşılması gerektiğini iyi bilen çok sayıda denizci ile birlikte çok sayıda gemi de sağlayabilirdi. Ayrıca Sanudo, Haçlı

Sanudo il Vecchio (1312-1321)”, içinde: *Studi in Memroia di Federigo Melis*, vol. II, Giannini Editore 1978, s. 188-190.

³²⁰ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 35; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 69-70.

ordularının gereksinim duyduğu şeylerin tamamının sadece Venediklilerde olduğunu, onların Doğu'ya nasıl yelken açılacağını çok iyi bildiklerini ve son olarak Venedik lagünlerinin topografik açıdan, Venedikli tacirlerin ticaret yapmak amacıyla sürekli buldukları Nil Deltası'na çok benzediğini ve bu avantajlardan yararlanmanın hem bir zorunluluk hem de aklın gereği olduğunu yazıyordu.³²¹

Sanudo'nun öncü sefer ordusunda önem verdiği bir diğer husus ta ordunun sayısal büyüklüğü ve hareket tarzıydı. Sanudo'ya göre, söz konusu bu donanma kuvveti, bütün masrafları papalık hazinesinden karşılanacak olan her biri iyi yetişmiş ve talimli 15.000 piyade ve 300 şövalyeden oluşmalıydı.³²² Sanudo'nun, bir yıllık maaşlarının peşin ödenmesi gerektiğini söylemesinden de anlaşılacağı üzere paralı askerlerden oluşmasını öngördüğü bu donanma kuvveti, Mısır kıyıları boyunca ilerleyecek, kıyı ve ırmak boyunca stratejik mevkiileri ele geçirecek ve Mısır kıyılarına egemen olduktan sonra asıl büyük Haçlı ordusu bölgeye varıncaya kadar daimi bir surette kâfirleri (Müslümanlar) ve hizipçileri (Ortodoks Hıristiyanlar) taciz edecekti.³²³ Sanudo'ya göre, 15.000 piyade ve 300 şövalyeden oluşan bu öncü sefer ordusu, aynı zamanda Mısır kıyılarında istihkamlar inşa edecek ve ordunun 5.000 piyade, 150 şövalyeden oluşan bir kısmı da Nisan ayından Ekim ayına kadar Sultan'a

³²¹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 35-36; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 70-71.

³²² SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 35, 36; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 69,72.

³²³ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 35; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 70.

tabi bütün kıyılarda harıl harıl devriye gezerek, Müslüman şehirleri ve limanları ablukaya zorlayacaktı.³²⁴

Sanudo, yaklaşık üç yıl boyunca Sultan'ın ülkesinin kıyılarını abluka altında tutacak olan bu öncü sefer ordusunun papalık hazinesine maliyeti konusunda da ayrıntılı hesaplamalar yapmıştı. Sanudo'ya göre, sadece Mısır kıyılarının işgali değil Nil Nehri'nin kontrolünün de ele geçirilmesi için çok sayıda gemiye –ki en az altmış kadirga- ve askerler için de erzak ve savaş malzemelerine ihtiyaç olduğu düşünülürse, bu nitelikteki bir ordunun papalık hazinesine yıllık maliyeti 700.000 florin dolaylarında olacaktır. Bu, üç yıllık bir dönem için toplamda 2.100.000 florin anlamına geliyordu.³²⁵

3.1.6. Nihai Sefer ve Seferin Güzergâhı, Finansmanı, Müttefik Arayışları

Sanudo'nun “çifte sefer” teorisine göre, öncü seferi teşkil eden donanma kuvvetinin iki veya üç yıl boyunca Mısır kıyılarında gerçekleştireceği tahribatın ve

³²⁴ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 81-82; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 137-138.

³²⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 36-37; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 72. Masrafların ayrıntıları için bkz.: CARDINI, F., “I costi della crociata”, s. 208-209: Söz konusu 15.000 piyadenin maaşları için 432.000 florin, 1.000 lağımkazıcı için 6.000 florin, 300 şövalyenin maaşları için 60.000 florin, bütün savaşçıların gıda masrafları için 96.000 florin, hayvanların arpa, saman vb. besinleri için 8.000 florin, kaptanın özel harcamaları için 2.000 florin ve ordunun bakım ve muhafazası için 100.000 florin olmak üzere toplamda yıllık 704.000 florin tutarında bir meblağ çıkmaktadır.

bölgede önemli istihkâmları ele geçirmesinin ardından artık sıra Mısır'ın büyük bir Haçlı ordusu tarafından tamamıyla işgaline gelmiş oluyordu. Sanudo, seferin dînî ve siyasi altyapısının hazırlandığı propaganda sürecinden Avrupa'da Hıristiyanların kendi aralarında barışı tesis etmelerine, kiliseler arasında birliğin sağlanmasından Mısır'a karşı ekonomik abluka uygulanmasına ve bu ablukayı denetleyecek donanma kuvveti tesisinden küçük çaplı öncü sefer hareketinin icra edilmesine kadar pek çok konuda olduğu gibi nihai sefer (*passagium generale*) hususunda da son derece dikkatli ve titiz bir çalışma yürütmüştü.

Sanudo'ya göre Mısır'ın işgalini tamamlayacak ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini sağlayacak nihai sefer, kendi içinde pek çok ayrıntıyı ve buna bağlı olarak da birtakım zorlukları barındırıyordu. Herşeyden önce seferin güzergâhı büyük bir problem arz ediyordu. Zira dönemin diğer Haçlı Seferi teorisyenlerince Papa V. Clemens'e sunulan proje ve tekliflerde yaklaşık bir düzine güzergâh sıralanıyor, bu güzergâhların her birinin avantaj ve dezavantajları ayrıntılı bir biçimde ele alınıyordu. Buna ilaveten daha önce gerçekleştirilen Haçlı Seferlerinde, haçlı orduları farklı güzergâhları takip etmişti. Sanudo ise, 1321 yılında Papa XXII. Ioannes'e sunduktan sonra *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adını alacak olan eserinin, 1312-1313 yılında tamamlayıp Papa V. Clemens'e sunduğu ikinci kitabında, nihai sefer için mutlak surette deniz yolunun tercih edilmesi gerektiğini ifade ediyor ve ileri sürdüğü argümanlarla daha önceki proje ve tekliflerde savunulan kara yolu seçeneğini çürütmeye çalışıyordu.³²⁶ Birinci Haçlı Seferi'nde keşiş Pierre l'Ermite ve takipçileri kara yolunu tercih etmişlerdi, bu doğrudu ancak Sanudo'ya göre onlar potansiyel tehlikelerden habersizlerdi ve

³²⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 37; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 73.

onlara ilahî bir yardım bahşedilmişti. Fakat Sanudo, XIV. yüzyılda hiçkimsenin böyle bir yardım beklememesi gerektiğini ve bu kadar büyük bir ordunun bu kadar uzun bir yolda ihtiyaçlarını tedarik etmesinin neredeyse imkânsız olduğunu ifade ediyordu.³²⁷

Sanudo'nun, seferin güzergâhından başka üzerinde önemle durduğu bir diğer husus, ordunun kaç kişilik bir kuvvetten oluşacağı ve nasıl finanse edileceği meselesi idi. Sanudo'ya göre, öncü sefer ile iyice zayıflatılan Sultan'ın ülkesi –ki burada daha ziyade Mısır kastedilmektedir- 50.000 piyade ve 2.000 süvariden oluşan bir ordu tarafından tamamen işgal edilebilir ve böylece Mısır'a diz çöktürüldükten sonra geriye kalan bütün İslam ülkeleri Hıristiyan ordularınca kolaylıkla ele geçirilebilirdi.³²⁸ Sanudo, bu denli büyük bir ordunun her türlü masrafını da kalem kalem çıkarmıştı. Ona göre, iki yıl sürecek olan bu nihai seferin papalık hazinesine ve müttefiklerine ilk yıl 2.800.000 florin, ikinci yıl 2.200.000 florin olmak üzere toplamda 5.000.000 florin tutarında bir maliyeti söz konusuydu.³²⁹ 15.000 piyade ve 300 süvarilik öncü sefer kuvvetinin dahi yıllık masrafının 700.000 florini bulduğu düşünülürse, Sanudo'nun Papa'yı Haçlı Seferini finanse etmeye teşvik etmek için maliyeti kasten düşük hesapladığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Haçlı Seferi teorisyenlerince olduğu kadar Sanudo tarafından da nihai seferle ilgili üzerinde durulan bir diğer husus, Kilikya Ermeni Kontluğu ile Kıbrıs Krallığı'nın seferde oynayacakları rol ve coğrafi, stratejik konumlarının avantaj ve dezavantajları idi. Sanudo, ordunun Kilikya Ermeni Kontluğu'nun topraklarında

³²⁷ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 37; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 73.

³²⁸ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 90; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 150.

³²⁹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 92; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 151.

konaklayabileceği yönündeki teklifleri en başından reddediyordu. Çünkü Sanudo'ya göre, Kilikya Ermeni Kontluğu, dört bir tarafı Müslüman düşmanlarıyla çevrilmiş, su ve gıda kıtlığının had safhada yaşandığı ve aynı zamanda her ne kadar isimleri olası müttefikler arasında geçse de asla güvenilmemesi gereken İran Moğolları'na yakın olması sebebiyle Haçlı Seferi ordularının konaklaması için uygun bir yer değildi. Nitekim Krallığın toprakları, Sultan'ın orduları ile Moğol savaşçılarının sık sık karşıya geldiği bir konumda idi ve iki ateş arasında kaldığı için defalarca harap olmaktan kurtulamamıştı.³³⁰ Katolik olmalarından dolayı Ermenilere sempati duyan Sanudo, onlara yardım edilmesi ve düşmanlarına karşı korunmaları için ayrı bir ordu sevk edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Bununla birlikte Sanudo, şayet nihai sefer başarıya ulaşır ve Mısır'ın işgali gerçekleşirse, Kilikya Ermeni Kontluğu üzerindeki

³³⁰ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 37; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 73. XIV. yüzyılın başlarında Kilikya Ermeni Kontluğu'nun içinde bulunduğu politik duruma ilişkin Sanudo'nun anlatım tarzı ve kullandığı “vahşi hayvanlar” metaforu ilginçtir. Sanudo'ya göre Ermeni Kontluğu'nun dört bir tarafı “vahşi hayvanlara” benzettiği güçler tarafından sarılmıştı. Bunlar sırasıyla: Kontluğun büyük miktarda haraç ödemek zorunda kaldığı “aslanlar” olarak tabir edilen Moğollar; Kontluk topraklarını her gün işgal eden “panterler” olarak tabir edilen Memlûk Sultanı; Kontluk topraklarının yağma akınlarından kurtulamadığı “kurtlar” olarak tabir edilen Türkler ve son olarak da yakıp yıkma işini denizden sürdüren “yılanlar” olarak tabir edilen Akdeniz korsanları. Bkz.: SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 32; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 65.

Müslüman ve Moğol baskısının da hafifleyeceğini umuyordu.³³¹ Sanudo, aynı zamanda ordunun Suriye’de konaklamasına da karşı çıkıyordu. Zira ona göre Suriye’deki Müslümanlar, Mısır’dakilere oranla çok daha kuvvetli ve cesur savaşçılardı.³³²

Sanudo, Haçlı ordusunun Kıbrıs Adası’nı üs olarak kullanmasına da karşı çıkıyordu. Çünkü Sanudo’ya göre Kıbrıs Adası, su ve otlakların yetersizliğinden dolayı, Haçlı ordularının konaklaması için uygun değildi ve özellikle Kıbrıs’ta uzun bir konaklama sürecinden sonra Mısır’a yapılacak bir saldırının etkisi hemen hemen hiç mertebesinde olabilirdi. Nitekim Sanudo, Fransa Kralı IX. Louis’in de ordusuyla Kıbrıs Adası’na çıkarma yaptığını ancak adada iken ordusunun ahlakının bozulmaya başladığını görünce bir an önce Mısır’a doğru yelken açmanın daha iyi olacağına karar vererek, adadan derhal ayrıldığını gözlemlemişti.³³³

Sanudo’nun Haçlı Seferi projesinde Mısır’ın işgali ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesiyle sonuçlanacak olan nihai seferin bir diğer önemli ayağını da, Doğu’da Sultan’a karşı ittifak yapılabilecek güçlerle temasa geçilmesi teşkil ediyordu. Diğer pek çok Haçlı Seferi teorisyeni ve propagandacısı gibi Sanudo da, bu dönemde Batı’ya doğru ilerlemesini sürdüren İran’daki Moğol İlhanlı Devleti ile

³³¹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 7; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 27.

Sanudo, Kilikya Ermeni Kontluğu’nun güvenliğinin sağlanması için iyi derecede silahlanmış 300 atlı şövalye, 1.000 piyade ve 10 kadırgalık bir kuvvetin oluşturulmasına ek olarak Kıbrıs Krallığı’nın 200, Rodos’taki Hospitalier Şövalye Tarikatı’nın da 150 atlı şövalye yardımında bulunması gerektiğini yazıyordu.

³³² SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 38; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 74.

³³³ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 39; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 75.

işbirliği yapılması yönündeki düşünceyi zihninin bir kenarında tutuyor ancak diğer propagandacılardan farklı olarak, Moğol kuvvetlerinin de içinde yer alacağı birleşik bir Haçlı Seferi fikrine henüz sıcak bakmıyordu. Sanudo'ya göre, şayet Moğollarla ittifak yapılacak ve onların yardımı sağlanacaksa, bu ancak, Haçlı orduları Mısır'ı istila ederken Moğolların da Suriye'yi işgal etmeleri şeklinde bir işbirliği ile gerçekleşebilirdi.³³⁴ Sanudo'nun, Haçlı Seferinin toplam maliyetini çıkarırken İlhanlı hükümdarına gönderilecek elçilik heyetinin masraflarını da bu tutara dâhil etmesi, Moğollarla işbirliği politikasına verdiği önemi gösteriyordu.³³⁵ Sanudo'nun, Memlûk Sultanı'na karşı Doğu'da kendileriyle işbirliği yapılabileceğinden söz ettiği bir diğer güç de Nubia (Habeşistan ve Sudan) Hıristiyanları idi. Ona göre, Haçlı Seferi başladığında, yukarı Nil bölgesindeki Nubia Hıristiyanları güneyden Mısır'a saldıracaklar ve Moğollar da Suriye'deki Müslümanlara karşı harekete geçeceklerdi.³³⁶

Sanudo, projesinin harfiyen uygulanması durumunda zaferin muhakkak surette elde edileceğine inanıyordu. O, kendisinden önce de Mısır'a saldırmak suretiyle Kutsal Toprakları zapt etmeyi amaçlayan pek çok girişimin başarısızlıkla sonuçlandığı kabul etmekle birlikte, bu başarısızlıkların yanlış tavsiyelerden, gayretli

³³⁴ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 36; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 71-72.

³³⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 92, 95; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 151, 154.

³³⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 36; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 71.

ve disiplinli orduların yokluğundan ve malzeme eksikliğinden kaynaklandığını iddia ediyordu.³³⁷

³³⁷ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 44; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 82-

3.2. Sanudo'nun Türk Karşıtı İttifak Söylemleri, 1311-1334

3.2.1. Türk-Katalan İşbirliği ve “Doğu Sorunu”nun Ortaya Çıkışı, 1311-1325

Sanudo'nun, öncelikle Mısır'ın ekonomik gücünü ve Memlûk Sultanlığı'nı hedef alan projesi, onu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden bir ölçüde ayırıyor ve daha ön plana çıkarıyordu. Ancak, Sanudo'yu diğerlerinden ayıran sadece veya tek başına bu özelliği değildi. Onun Haçlı Seferi projesinin asıl ayırt edici özelliği, durağan ve değişmez bir nitelikten ziyade dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerine paralel bir biçimde sürekli yenilenen ve güncellenen bir yapıya sahip olmasından ileri geliyordu. Sanudo'nun Haçlı Seferi projesinin güncelliğinin en önemli kanıtı da 1306-1321 yılları arasında kaleme aldığı ve sonraki yıllarda birkaç defa revize ettiği *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eseri ile 1323-1337 yılları arasında yazdığı mektuplarında görülmektedir. Sanudo'nun, gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de sonraki yıllarda kaleme aldığı mektuplarında, üzerinde önemle durduğu Türk-Katalan ittifakı ve sonrasındaki Türk akınlarının bölgede yol açtığı sorunlara dair görüş ve önerileri, projesinin güncelliğinin ve sonuçta onu diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinden ayıran özelliğinin en önemli kanıtı sayılmalıdır.

Sanudo'nun özellikle 1325-1334 yılları arasında kaleme aldığı mektuplar incelendiğinde, bu dönemde onu meşgul eden en önemli meselenin hiç kuşkusuz Türk-Katalan işbirliğinin bölgede yol açtığı sorunlar ve Türklerin bölgedeki Latin çıkarlarını hedef alan ilerleyişi olduğu görülmektedir. Öyle ki Sanudo'nun “Doğu Sorunu” olarak gördüğü ve üstesinden gelmek için neredeyse tüm mesaisini harcadığı bu mesele, 1320'li yılların ortasından itibaren onun bütün dikkatini, Kutsal

Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi projesinden Avrupa için daha acil bir meseleye dönüşen Türk karşıtı ittifaka çevirmesine yol açmıştır.

Sanudo, gerek *Liber Secretorum*'da gerekse de mektuplarında Türk tehdidinden ilk defa 1310'lu yılların başında söz etmeye başlamıştır. Ancak Sanudo'nun Türk meselesini ele almaya başladığı bu ilk yıllarda *Liber Secretorum* ile mektupları arasında ince bir nüans söz konusudur. Sanudo'nun, *Liber Secretorum*'da ilk defa Türk tehdidinden bahsederken meseleyi, Haçlı Seferi projesi bağlamında ele aldığı görülmektedir. Bu yaklaşıma göre Sanudo, Mısır'a karşı uygulanmasını öngördüğü ekonomik ablukayı, bölgede akınlarını aralıksız sürdüren Türklere karşı Anadolu'ya doğru genişletmenin faydalı ve hatta zaruri olduğu inancındadır. Nitekim Sanudo'ya göre Türkler, bir yandan her geçen gün Romania'daki Latinlere ait adaları ve Mora Prensiğini tazyik ederlerken³³⁸ diğer taraftan da özellikle Antalya ve Alanya limanlarından Mısır'a gemi yapımında gerekli olan kereste ve zift ile Memlûk Devleti'nin askerî gücünü oluşturan köleleri ihraç etmekteydiler.³³⁹ Bunlarla da yetinmeyen Türklerin, çok sayıda gemi inşa ederek, Türkiye anakarası boyunca uzanan pek çok adaya saldırdıklarını ve buralarda büyük tahribata yol açtıklarını belirten Sanudo, ticaret yasağının güneyde Göksu Nehri'nden kuzeyde Üsküdar'a kadar uzanan Türk topraklarına kadar genişletilmesi gerektiğini, ancak bu sayede Hıristiyan tacirlerin buralarda ticaret yapmasının ve

³³⁸ BONGARS, J., *Gesta Dei*, II, s. 2.

³³⁹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 29; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 59-60.

Mısır'ın ihtiyaç duyduğu ürünlere sahip olmasının önüne geçilebileceğini ifade ediyordu.³⁴⁰

Bu ifadeler Sanudo'nun, Anadolu'daki Türkleri, *Liber Secretorum*'un birinci kitabını kaleme aldığı 1309 yılına doğru abluka donanması ve Haçlı orduları için hedef gösterdiğinin açık delilleri idi. Sanudo'nun, Türk tehdidinden ilk defa bahsettiği mektuplarında ise Türk meselesi Haçlı Seferi projesi bağlamından ziyade Türk-Katalan işbirliğinin Venedik çıkarlarına yönelik bölgede yol açtığı sorunlar yumağı açısından ele alınmıştı. 1327 yılının Şubat-Mart aylarında Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya hitaben kaleme aldığı bir mektubunda Sanudo, bundan onaltı yıl önce, 1311 yılında, Katalanların Atina Dükalığı'nı ele geçirdikleri savaşın görgütanığı olarak, ilk defa Türklerle Katalanları birlikte zikretmişti. Sanudo'nun bu kaydı, bir yandan 1317 yılında Sicilya Kralı II. Federico'nun gayrimeşru oğlu Alfonso Fadrique'nin Atina Dukalığı'nın başvekilliğini üstlenmesinin ardından resmen 1318 yılında başlayan Türk-Katalan ittifakının temellerinin aslında 1311 yılında atıldığını, diğer taraftan da Sanudo'yu 1320'li yıllar boyunca meşgul eden Türk meselesinin, anlaşılan Türk-Katalan işbirliği olasılığının doğduğu 1310'lu yıllarda başladığını göstermektedir.³⁴¹

Söz konusu mektubunda, Tesalya'nın başlıca çıkış limanı olan Halymros yakınlarındaki Cephissus Savaşı'nda, Atina Dükü Aragonlu V. Gautier de Brienne ile hizmetinde bulunan ancak bilinmeyen bir sebepten ötürü araları bozulan Katalan

³⁴⁰ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 29; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 59-60.

³⁴¹ CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 178.

Kumpanyası ve müttefikleri Türklerin karşı karşıya geldiğinden, Atina Dükü V. Gautier de Brienne'nin hayatını kaybedip, Türk-Katalan ittifakının büyük bir zafer kazandığından bahseden Sanudo, Türk-Katalan işbirliğinin bölgedeki Latin menfaatleri açısından doğuracağı felaket sonuçlara ilk defa o zaman şahitlik etmiş ve Venedik'in önemli bir ticaret merkezi olan Eğriboz'un güvenliği hususunda da endişelenmeye başlamıştı.³⁴² Sanudo mektubunda, her bir topluluğun kendi liderlerinin komutası altında yer aldığı söz konusu savaşa Türklerin 1.800 atlı savaşı ile katıldıklarını ve savaştan sonra Katalanlardan ayrılan Türklerin önemli bir kısmının kendi aralarındaki mücadelelerden ötürü yok olup gittiğini ifade ediyordu.³⁴³

³⁴² CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 178.

³⁴³ CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 178. Cephissus Savaşı'ndan sonra Katalanlardan ayrılan Türklerin, kendi aralarındaki çekişmelerden ötürü yok olup gittiklerini söyleyen Sanudo, bu hususta yanılmaktadır. Dönemin Katalan kroniği ve aynı zamanda Katalan birliklerinin liderlerinden olan Ramon Muntaner'in bu husustaki ifadelerine, çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir biçimde yer verilmiştir. Bibliyografya için bkz.: MUNTANER, R., *Chronicle*, s. 483-484; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 233-234. Sanudo, Cenovalıların yaptığı bu katliamdan ancak 22 Ekim 1334 tarihinde Bourbon Dükü I. Louis'e yazdığı mektubunda bahsetmektedir. Bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup, s. 810; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 295.

Bölgedeki siyasi atmosfer açısından son derece önemli bir gelişme olarak addedilen 1311 yılındaki Cephissus veya diğer bir adlandırmayla Halymros Savaşı esnasında Sanudo'nun, Eğriboz'da balyos Luigi Morosini'nin hizmetinde ve bir Venedik kadırgasının kaptanlığı vazifesinde bulunuyor olması ve söz konusu mektubunda 1320'li yılların ortalarına doğru Ege'deki Venedik menfaatlerini büyük ölçüde tehdit eden Türk-Katalan ittifakından bahsederken, söz konusu ittifakının daha 1310'lu yıllarda başladığından dem vurması, onun Haçlı Seferi projesinde tesadüfün ötesinde bazı gerçeklerle açıklanması gereken bir durumdur. Nitekim söz konusu 1327 tarihli mektubunda Katalan Kumpanyası'nın liderleriyle bizzat tanıştığından ve onların faaliyetlerine ilişkin temel stratejilerini kendi ağızlarından dinleyip, öğrendiğini yazan Sanudo, her ne kadar Katalanların siyasi örgütlenmesine, savaşta ve ticaretteki becerilerine, bölge halkları nezdindeki siyasi itibarlarına ve başta Türkler olmak üzere Müslüman topluluklarla kurdukları profesyonel ilişkilere hayranlık duysa da Katalanları doyumsuz ve inatçı bir topluluk olarak tanımlıyor ve “*yerleştikleri yerden kendilerini ancak ölümün ayırabileceği*” böyle bir topluluğun, adeta bir savaş makinesi gibi çalışan Türklerle ittifakının, Venedik'in Ege'de sahip olduğu en stratejik yerlerden biri olan Eğriboz için büyük bir tehlike arz ettiğini ifade ediyordu.³⁴⁴

İlerleyen yıllarda Türk-Katalan işbirliği resmen bir ittifaka dönüşmüş ve 1317-1319 yılları arasında söz konusu ittifakın Romania'daki ikinci dalga operasyonu gerçekleşmişti. Bu operasyon, sahasının genişliği ve sonuçları itibarıyla da bölgede bazı taşları yerinden oynatmıştı. Sanudo, 1325 yılında Capua

³⁴⁴ CERLINI, “Nuove Lettere”, II. Mektup s. 351-352; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 177-178.

başpiskoposu ve Napoli Kralı Roberto'nun danışmanı Ingramo'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda, “Eğriboz'daki güvenilir ve emin bir kaynaktan” aldığı haberlere bakılacak olursa Katalanların lideri Alfonso Fadrique'nin, işbirliği içinde bulunduğu Türklerin de yardımıyla 1319 yılına doğru, Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde Neopatras, Loidoriki (Lidoriki), Siderocastron, Zeitounion (Lamia), Gardiki, Domokos ve Pharsalus (Farsala)'e ele geçirdiğini kaydediyordu.³⁴⁵ Sanudo'ya göre bu, düşman kuvvetlerin Romania'da o zamana kadarki en büyük askerî herakâtlarından biriydi ve Türkler, nasıl ki 1311 yılında Cephissus Savaşı'nda Katalanlarla işbirliği yaptılarsa, Alfonso'nun 1317 yılında Eğriboz'u işgali ve 1319 yılına doğru yukarıda sözü edilen kaleleri ele geçirmesi esnasında da ona önemli yardımlarda bulunmuşlardı. Sanudo, başpiskopos Ingramo'nun Napoli Kralı Roberto üzerindeki nüfuzunun kullanarak, Kralı, Türk-Katalan ittifakının doğurduğu bu tehlike karşısında harekete geçmeye ikna edeceğini umuyor ve her ikisinin de Yunanistan anakarasında kuvvetleri bulunan Kral Roberto'nun kardeşleri Taranto Prensi Filippo ve Gravina Kontu Giovanni'ye destek olunması hususunda telkinlerde bulunuyordu. Mektubunda, Napoli Kralı Roberto'nun Romania'yı ve Adriyatik'i Türk-Katalan tehdidinden korumak için bir an önce harekete geçmesi gerektiğini ifade eden Sanudo, ancak Kral Roberto'nun alacağı önlemler sayesinde, Türklerin Mora ve Latinlerin ellerindeki Ege'nin diğer adalarına yönelik gerçekleştirdikleri deniz akınlarına bir son verilebileceğini yazıyordu.³⁴⁶

³⁴⁵ BONGARS, J., *Epistolae*, III. Mektup s. 293; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 134.

³⁴⁶ BONGARS, J., *Epistolae*, III. Mektup s. 292; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 129.

Sanudo'nun söz konusu mektubunda bahsettiği olaylar ve işaret ettiği Türk-Katalan işbirliği tehdit ve tehlikesi, Girit ve Eğriboz'un Venedikli yöneticilerinin de birinci gündem maddesi idi ve onların Venedik'e gönderdikleri mektuplar, bu hususta Sanudo'yu teyid ediyordu. Dönemin Kandiye Dükü Nicolas Zane'nin, Türkler tarafından adalara yapılan yağma akınları hakkında Venedik'e gönderdiği 21 Haziran ve 16 Temmuz 1318 tarihli mektupları ile Eğriboz balyosu Francesco Dandolo'nun 26 Haziran 1318 tarihli mektubunu burada zikretmek yerinde olacaktır. 21 Haziran 1318 tarihli söz konusu mektubunda Kandiye Dükü, Türklerin Santorini ve Karpathos adalarına yağma akınları gerçekleştirdiklerini ve bu akınlarda onlara Katalan gemilerinin de eşlik ettiğini yazarken³⁴⁷, 16 Temmuz 1318 tarihli mektubunda ise Türklerin Eğriboz Adası'nı hedeflediklerini ve “*emin bir kaynaktan alınan haberlere bakılacak olursa*” bu teşebbüslerinde Alfonso'nun Türklere iki silahlı kadirga ile yardım edeceğinin öğrenildiğini kaydediyordu.³⁴⁸ Eğriboz balyosu Francesco Dandolo ise 26 Haziran 1318 tarihinde Venedik'e gönderdiği mektubunda, Alfonso'nun önemli miktarda Türk kuvvetlerini getirtmek için Türkiye'ye bir elçi gönderme hazırlığı içinde olduğunu bildiriyordu.³⁴⁹

³⁴⁷ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 107-108 n. 61; *I Libri Commemoriali*, Tomo 1, Libri 2, s. 193 no. 106, 107.

³⁴⁸ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 110, no. 63; *I Libri Commemoriali*, tomo 1, libri 2, s. 194 no. 116.

³⁴⁹ *I Libri Commemoriali*, tomo 1, libri 2, s. 195 no. 116; SETTON, K. M., “The Catalans in Greece”, s. 179; JACOBY, D., “Catalans, Turcs et Vénitiens”, s. 247.

3.2.2. Eğriboz: Türk-Katalan İttifakının Hedef Tahtası, 1325-1329

Girit ve Eğriboz'un Venedikli yöneticilerinin yukarıda bahsedilen mektupları, San Marco Cumhuriyeti'nin Romania'daki kırmızı çizgilerinin Türkler tarafından açıkça ihlal edildiği, Cumhuriyetin bölgedeki siyasi, ticari ve stratejik çıkarlarının gözardı edilemeyecek ölçüde tehdiye maruz kaldığı anlamına geliyordu. Bu meydan okuma karşısında sessiz kalması mümkün görünmeyen Venedik Cumhuriyeti, öncelikle Romania politikasında bazı değişikliklere giderek, tehdit algısı sıralamasında Türkleri ilk sıraya yerleştirmiş ve akabinde harekete geçerek, Türklere karşı bölgenin yerel kuvvetlerinden oluşan bir Latin donanma ittifakı meydana getirilmesi hususunda çalışmalara başlamıştı.³⁵⁰

San Marco Cumhuriyeti'nin Romania politikasındaki bu değişikliğin, 1320'li yıllardan itibaren adeta Venedikli bir diplomat gibi hareket eden Sanudo'nun mektuplarına da yansması kaçınılmazdı. Nitekim yukarıda sözü edilen 1327 tarihli mektubunda, yaklaşmakta olan Türk-Katalan tehdidinin ilk defa 1310'lu yılların başında kendisini gösterdiğini ifade eden Sanudo, yine yukarıda zikredilen 1325 tarihli ve Capua başpiskoposu Ingramo'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda ise artık Eğriboz ve Naksos adalarının güvenliği için endişelenmeye başlamıştı. Mektubunda, söz konusu tarihte Türklerin Eğriboz ve Naksos adalarına saldırdıklarını ve çok sayıda esirle ülkelerine döndüklerini kaydeden Sanudo, bu akınların 1319 yılından itibaren Cumhuriyetin kendileriyle barış içinde olduğu

³⁵⁰ CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 296 no. 175; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens, s. 248.

Katalanların yardımına gerek duyulmaksızın gerçekleştirilmiş olmasının, tehdidin ulaştığı boyutları göstermesi açısından önemli olduğunu ifade ediyordu.³⁵¹

Romania'daki Latin senyörleri ve prenslerinin hâkimiyetindeki yerlere ve adalara her geçen gün daha büyük kuvvetler hâlinde ve daha hızlı bir biçimde gerçekleştirilen Türk akınları, Sanudo'nun gözünde felaketin habercileri gibiydi. Sanudo, pek çok piskoposa hitaben kaleme aldığı 1326 tarihli bir tamimde, dur durak bilmeyen akınları sayesinde Türklerin artık Katalanları da gölgelemeye ve doğal olarak Venedik'in en büyük düşmanı olmaya başladıklarını dile getiriyordu. Hatta mektubunda Mısır'a karşı Haçlı Seferi hazırlıklarının şimdilik durdurulmasını ve sınırlı ticarete izin verilmesini dahi gündeme getiren Sanudo, Papa'ya harekete geçmesi hususunda çağrıda bulunarak, Eğriboz, Naksos ve Ege'nin diğer Latin adalarına yardım edilmesi için yıllık masrafı 25.000 florin olan dört kadırgalık bir donanma kuvvetinin denizlere açılmasını öneriyordu.³⁵² Sanudo'ya göre, şayet Türklerin bu ilerleyişi karşısında hiçbir şey yapılmazsa herşey kaybedilecek, Romania adaları Türklerin, Eğriboz ise müttefikleri Katalanların eline geçecekti. Ancak neyse ki Sakız Adası'nın hâkimi Cenovalı Zaccaria (II. Benedetto Zaccaria), Naksos, Andros ve diğer adaların Dükü Niccolo Sanudo ve Rodos'taki Hospitalier Şövalyelerinin üstün savunma gayretleri ve bir de Venedik Doju'nun Eğriboz'a

³⁵¹ BONGARS, J., *Epistolae*, III. Mektup s. 294; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 136; 1319 tarihli antlaşmanın metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 120-122 no. 70.

³⁵² BONGARS, J., *Epistolae*, V. Mektup s. 297; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 158.

gönderdiği iki kadirge vardı ki bunların sayesinde tehlike şimdilik atlatılmıştı.³⁵³ Bununla birlikte Sanudo, söz konusu mektubunda, tehlikenin henüz tamamen bertaraf edilmediğini, Eğriboz ve Romania'nın diğer adalarından alınan haberlere bakılacak olursa, Türklerin çeşitli boyutlarda altı kadirge ve otuzaltı gemi ile harekete geçmeye hazır olduklarını, onlara müttefikleri Katalanların da katılmak üzere olduğunu, şayet önlem alınmazsa Eğriboz ve Romania'nın diğer adalarının büyük bir saldırıya maruz kalacağını, adaların sakinlerinin kadınları ve çocuklarıyla esir alınarak, köle olarak satılmak üzere Müslüman ülkelere gönderileceğini yazıyordu.³⁵⁴

Eğriboz'un ve Romania'daki diğer Latin adalarının kaderi açısından 1327 yılı, son derece kritik bir yıl olmuştu. Türklerin ve müttefikleri Katalanların indireceği ölümcül son darbe gelmek üzereydi ve bölgeden alınan haberlere bakılacak olursa şayet önlem alınmadığı takdirde hiçkimse bu mukadderatın önüne geçemezdi. Nitekim Anadolu'daki güçlerini iyiden iyiye arttıran Türkler, özellikle de Gazi Umur Bey önderliğindeki Aydınogulları Beyliği, İzmir'in aşağı kesiminde de hüküm süren ve Sanudo'nun Türklerin adalara taarruzları karşısında en büyük engellerden biri olarak gördüğü Sakız Adası Senyörü Cenovalı Martino Zaccaria'ya, Mora Prensiğindeki toprağı Damala'da büyük bir darbe vurmuşlardı. Gelişmelerden an be an haberdar olan Sanudo, biri Papalık elçisi Kardinal Bertrand du Pouget'e diğeri de Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya olmak

³⁵³ BONGARS, J., *Epistolae*, V. Mektup s. 298; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 159.

³⁵⁴ BONGARS, J., *Epistolae*, V. Mektup s. 298; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 160.

üzere 1327 yılının ilk çeyreğinde kaleme aldığı iki mektubunda, Türklerin bu saldırılarından bahsediyor ve Alman İmparatoru Bavyeralı Ludwig meselesinden dolayı Romania'ya yapacağı seyahati erteleyen Napoli Kralı Roberto'yu eleştiriyordu. Sanudo'ya göre, şayet Hıristiyan hükümdarları kendi aralarındaki mücadeleyi bırakmaz ve Romania'daki adalara yardım etmezlerse Eğriboz kaybedilecek ve bunun telafisi asla mümkün olmayacaktı.³⁵⁵

1327 yılında Eğriboz üzerindeki Türk ve Katalan baskısı iyiden iyiye artmış ve bir önceki yıl olduğu gibi bu yıl da Eğriboz büyük bir Türk-Katalan saldırısına maruz kalmıştı. Adanın savunması, her ne kadar Venedik'ten gönderilen savaş kadırgalarıyla desteklense de esas sorumluluk, adayı Venedik adına yöneten ve “*Terzieri*” (Üçlü Yönetim) adı verilen derebeylerin omuzlarındaydı. Ege'de Venedik için Girit'ten sonra gelen en önemli müstahkem mevki konumundaki Eğriboz Adası, 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferinin ardından Haçlı liderleri ile Venedik Doju Enrico Dandolo arasında yapılan bir anlaşma ile ödül olarak Venedik'e bırakılmıştı. Ancak, sonradan Selanik Kralı olan Monferrato Markizi Bonifaccio, adayı işgal etmiş ve kaptanlarından Flemenk Şövalyesi Giacomo d'Avesnes'e tımar olarak bağışlamıştı. Giacomo'nun 1205 yılında ölümünden sonra ada, ordudan dostları ve üçü de Veronalı baronlardan olan Giberto dalle Carceri, Ravano dalle Carceri ve Pegoraro de Pegorani arasında paylaşılmıştı. Kuzeyde Oreos (*Terziero del Rio*), güneyde Karystos (*Terziero di Caristo*) ve merkezde de Khalkis (*Terziero della Clissura*) yönetim merkezleri olmak üzere ada, *terzieri* ismiyle maruf üç küçük derebeyliğe bölünmüştü. Veraset kavgaları, bölgedeki Yunan halkla yaşanan anlaşmazlıklar,

³⁵⁵ BONGARS, J., *Epistolae*, XVII. Mektup s. 309; CERLINI, “Nuove Lettere”, I. Mektup s. 348-349; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 168, 171-173.

Venedik ve daha sonra da Bizanslı tekfurların içişlerine müdahalelerinden dolayı istikrarsızlığın hüküm sürdüğü ada ile Katalanların münasebeti ise yine bir veraset meselesinden ileri geliyordu. 1317 yılında adanın güneyindeki Karystos'u elinde bulunduran Veronalı Bonifaccio (1296-1317)'nun kızı Maria ile evlenen Alfonso Fadrique, aynı yıl kayınbabası vefat edince Eğriboz üzerinde hak iddia etmiş ve adanın kendisine ait olduğunu iddia ettiği güney kısmını işgal etmişti.³⁵⁶ Alfonso'nun bu tarihten itibaren adanın tamamını ele geçirme teşebbüsleri, müttefikleri Türkler için de hem Yunanistan anakarasında hem de adalarda tutunabilmek açısından önemli fırsatlar sunuyordu.

1327 yılının Şubat-Mart aylarında, Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya hitaben kaleme aldığı mektubunda, Eğriboz Adası'na gerçekleştirilen bu Türk-Katalan saldırısından bahseden Sanudo, her ne kadar saldırıyı yedi gemiden oluşan bir Türk filosu gerçekleştirdiyse ve akabinde Alfonso'ya ait olan Aegina Adası'na saldırıp, Korint yakınlarındaki Sikyon (*Sicchimo*) Kalesi'ni ele geçirmiş olsalar da, Türklerle Katalanlar arasındaki işbirliğinin görmezden gelinemeyeceğini ifade ediyordu.³⁵⁷ Zira söz konusu mektubunda Sanudo, bir önceki yıl Türklerin Eğriboz Adası'na saldırdığını haber alan Venedik'in karadan ve denizden adanın yardımına koştuğunu, bunun üzerine geri çekilmek zorunda kalan Türklerin Alfonso'nun elindeki Karystos'a sığındıklarını, Eğriboz balyosu ve kaptanının Alfonso'dan Türklerin kendilerine

³⁵⁶ MILLER, W., *The Latins*, s. 27-49, 231-246; CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 329-331.

³⁵⁷ CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 174.

teslim edilmesini talep ettiklerini ancak bu yöndeki bütün talepleri reddeden Alfonso'nun Türkleri önce Atina'ya ve buradan da Türkiye'ye gönderdiğini kaydediyordu.³⁵⁸ Sanudo'ya göre, Alfonso'nun bu tavrından da anlaşılacağı üzere Türklerin Alfonso'nun elindeki Aegina'ya saldırması, Eğriboz'un derebeylerini aldatmaya yönelik sahnelenmiş bir oyundan ve Türk-Katalan ittifakını gizlemeye yönelik tezgahlanmış bir aldatmacadan başka birşey değildi.³⁵⁹

Söz konusu mektubunda, Türklerin Adriyatik'in giriş kapısı sayılan Koron ve Modon adalarını da tehdit etmeye başladıklarını kaydeden Sanudo, bir yandan Napoli Kralı Roberto'yu en büyük tehlikenin Alman İmparatoru Bayyeralı Ludwig, Milano dukleri veya diğer İtalyan senyörlerinden değil Eğriboz'dan yaklaşmakta olduğu hususunda uarmaya çalışırken, diğer taraftan da Türklere karşı Napoli Kralı Roberto, Papa ve Hospitalier Şövalye tarikatının sağlayacağı üç veya dört kadırgalık bir savunma donanmasının teşkil edilmesini öneriyordu. Sanudo'ya göre ancak bu

³⁵⁸ CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 174-175.

³⁵⁹ CERLINI, "Nuove Lettere", II. Mektup s. 350; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 175 "... *Turchi d'Athini... et etiam cucurrerunt et ceperunt unum castrum in Amorea in contrata dei Dalmala prope Corinthum nomine Sicchimo, et ceperunt ibi gente et deportaverunt in Turchiam*" = ["Aydın Türkleri... Damala'ya çok da uzak olmayan Mora topraklarındaki Sicchimo olarak bilinen bir yerleşim yerini işgal ettiler ve yörenin halkını esir alıp Türkiye'ye döndüler."]

sayede Türkler Katalanlarla işbirliği yapmaktan alıkonulabilir, adalara yaptıkları akınların önüne geçilebilir ve böylece Türk tehdidi ortadan kaldırılabilirdi.³⁶⁰

Eğriboz Adası, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarından itibaren başta Venedik, Katalanların lideri Alfonso Fadrique ve Türkler olmak üzere bölgede söz sahibi olmak isteyen diğer bütün yerli ve yabancı unsurlar arasında cereyan eden hâkimiyet mücadelesinin merkezi olmuştu. Sanudo'ya göre, gün geçmiyor ki adaya yönelik yeni bir Türk veya Türk-Katalan saldırısının haberleri Venedik'e ulaşmasındı. 1327 yılının bahar aylarında Pozzuoli piskoposu Paolino'ya yazdığı bir mektubunda Eğriboz'dan gelen haberlerin endişe verici boyutlara ulaştığını kaydeden Sanudo, sadece Türk-Katalan saldırılarının değil adanın Latin senyörleri arasındaki iktidar mücadelesi ve bu mücadelenin yol açtığı bölünmüşlüğü de adayı felakete doğru sürüklediğini ifade ediyordu.³⁶¹

Diğer taraftan mektubunda, Napoli Kralı Roberto'nun kardeşi Mora (Achaia) Prensi ve aynı zamanda Gravina Kontu olan Giovanni'nin gayretlerini ve Venedik'in adanın korunması için iki müsellaah kadirga göndermesini takdirle karşılayan Sanudo, yine de bu çabaların yetersiz olduğunu, tehlikeyi tamamen bertaraf edebilmek için bölgede daimi surette görev yapacak bir filonun bulundurulması gerektiğini dile getiriyordu.³⁶² Sanudo, pek çok piskoposa hitaben kaleme aldığı 1328 tarihli tamim

³⁶⁰ CERLINI, “Nuove Lettere”, II. Mektup s. 353-354; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 180-181.

³⁶¹ CERLINI, “Nuove Lettere”, IV. Mektup s. 355; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 184.

³⁶² CERLINI, “Nuove Lettere”, IV. Mektup s. 356, V. Mektup s. 358; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 185-186, 189.

niteliğindeki bir mektubunda da, Sicilya Savaşlarını (1282 tarihli “Sicilya İkincisi” ayaklanması) Avrupa’da soylu ve sıradan pek çok insanın ölümüne ve hatta Akka ve Kutsal Toprakların kaybına sebep olarak görüyordu.³⁶³ Türklerin ve Katalanların Mora’yı ele geçirmelerini, sadece Napoli Kralı Roberto için değil Venedik ve bütün Katolik dünyası için Sicilya’nın kaybindan bile daha büyük bir felaket addeden Sanudo, Venedik’in her yıl bölgeye savaş kadırgaları göndermesini oldukça masraflı ve yetersiz bir çaba olarak değerlendiriyordu.³⁶⁴

3.2.3. Türklere Karşı Bölgesel İttifak Kurma Çabaları, 1329-1331

Sanudo, Eğriboz ve Romania’nın diğer Latin adaları üzerindeki Türk-Katalan tehdidinin önemli boyutlara ulaştığı 1327 yılına ait yukarıda bahsedilen mektuplarında, söz konusu yerlerin savunması için daimi filoların oluşturulması gerektiği düşüncesini muhataplarıyla paylaşmakla birlikte henüz Türk karşıtı bir ittifak kurulmasına yönelik tartışmalara girmiyordu. Fakat Venedik Senatosu, 1327 yılının Temmuz ayında aldığı bir kararla Girit Dükünü, Eğriboz Balyosunu ve İstanbul’daki Podesta’yı, Bizans, Hospitalier Şövalyeleri ve Sakız’daki Martino Zaccaria ile Türklere karşı ittifak oluşturulması meselesini görüşmeleri konusunda

³⁶³ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 305; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 196.

³⁶⁴ BONGARS, J., *Epistolae*, XVI. Mektup s. 307; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 202-203.

tam bir salâhiyetle yetkilendirmişti.³⁶⁵ Anlaşılan San Marco Cumhuriyeti, bazı meselelerin tam bir ciddiyetle ele alınmasının zamanının geldiğine karar vermişti. Sanudo'ya ise bundan sonra, şimdiye kadar icra ettiği en iyi iş olan Cumhuriyetin politikasının propagandasını yapmak ve şartların olgunlaşması için altyapıyı hazırlamak düşüyordu.

1329 yılı Ocak ayında, Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya yazdığı mektubunda, son birkaç ay içerisinde bölgede meydana gelen gelişmelere dair önemli bilgiler paylaşan Sanudo, Eğriboz balyosu Marco Gradenigo'dan aldığı 18 Eylül 1328 tarihli mektuba dayanarak, sayılarını muazzam ölçüde arttıran Türklerin Eğriboz'a gerçekleştirdikleri saldırıların boyutu ve şiddetinin artık dayanılmaz bir hâl aldığını ve şayet Venedik Doju, olaylara müdahale edip, geçmiş yıllarda olduğu gibi adaya yardım ulaştıramazsa Eğriboz'un ve diğer küçük adaların Türklerin eline geçeceğini ifade ediyordu. Mektubunda aynı zamanda, hâlihazırda Venedik'te bulunan Thebai başpiskoposu Isnard Tacconi'nin söylediklerine bakılacak olursa Papa'nın, Türklerin faaliyetlerine karşı silahlı kadırgalar donatılması hususunda Venedik'ten yardım talep etmek için bir mektup göndereceğinden bahseden Sanudo, beklenen mektubun hâlâ gelmediğini, şayet

³⁶⁵ CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 341-342; LAIOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello”, s. 192-194; ZACHARIADOU, E. A., “The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area”, *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI, (1980), s. 832.

beklenen mektup Şubat ayı içerisinde de gelmezse başpiskoposun Venedik'ten ayrılacağını ve Romania adaları için umudun iyice azalacağını belirtiyordu.³⁶⁶

1329 yılı itibarıyla Sanudo'nun kaleme aldığı mektuplar incelendiğinde, "Doğu Sorunu" olarak da bilinen Türk meselesinde her ne kadar Napoli Kralı Roberto önemini korusa da Romania'daki kolonilerinin güvenliği tehdit altında olan Venedik'in insiyatif alarak harekete geçtiği ve adım adım Türk karşıtı ittifakın şekillenmeye başladığı görülmektedir. Nitekim 1329 Şubatı'nda Papa'nın yeğeni Pierre de la Vie'ye hitaben bir mektup kaleme alan Sanudo, yukarıda zikredilen Thebai başpiskopos Isnard Tacconi'nin şu sıralar Venedik'te olduğunu ve Romania adalarının Türklere karşı savunulmasında bir çare bulabilmek için başarıyla sonuçlanacağını umut ettiği bazı görüşmeler yaptığını kaydediyordu.³⁶⁷

1329 yılı, bölgedeki siyasi aktörlerin politikalarının ve ticari menfaatlerinin çatışma merkezi hâline dönüşen başta Eğriboz Adası olmak üzere Romania'nın diğer adalarının kaderi açısından önemli gelişmelere sahne olmuştu. Avrupa kamuoyunda, Türklerin Ege adalarına doğru ilerlemesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak görülen Cenovalı Martino Zaccaria'nın, önce Aydınoğlu Gazi Umur Bey tarafından 1329 yılına doğru sahibi olduğu İzmir'in kıyı bölgesinden çıkartılıp, Beyliğe haraçgüzar statüsüne indirgenerek Sakız Adası'na sürülmesi³⁶⁸, hemen ardından da Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'nun yardımıyla adayı ele geçiren

³⁶⁶ BONGARS, J., *Epistolae*, XX. Mektup s. 313; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 212.

³⁶⁷ BONGARS, J., *Epistolae*, XXI. Mektup s. 314; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 216.

³⁶⁸ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 19-20; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 50-56.

Bizans İmparatoru III. Andronikos'a esir düşmesi³⁶⁹, bölgedeki siyasi dengeyi bir anda altüst etmişti. Türkler açısından Martino Zaccaria engelini ortadan kaldırılmış olması, Türklerin, kendilerine karşı tesis edilmeye çalışılan ve öncülüğünü Venedik'in yaptığı ittifak karşısında hamle ve pozisyon üstünlüğünün ele geçirilmesi anlamına geliyordu. Söz konusu yılın bir diğer önemli gelişmesi de Türklerin, bilhassa da Aydınoğulları'nın, 1318 yılından bu yana Katalanlar ile sürdürdükleri ittifaka son vermeleriydi.³⁷⁰ Bu durum, bölgede yerleşme arzusundaki Katalanların topraklarına da saldırılar düzenleyen Türklerin, artık hiçbir kuvvetin yardımına ihtiyaç duymadan tek başlarına kendi politikalarını uygulayabilecek bir güce eriştiklerini gösteriyordu.

Sanudo'nun 28 Ekim 1329 tarihinde kaleme aldığı ve söz konusu yılın tüm bu gelişmelerinden bahseden bir mektubu, Venedik'in Türklere karşı yerel kuvvetlerin katılımını öngördüğü bir ittifak tesis etme çabalarını ve Türklerin ulaştığı gücün boyutlarını gözler önüne sermektedir. Kime hitaben kaleme alındığı bilinmeyen söz

³⁶⁹ KANTAKUZENOS, J., *Historiarum* c. 1, s. 378; ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 22; DÖLGER, F., *Regesten*, 4. Teil, s. 143 no. 2750; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 544-545; AKIN, H., *Aydinoğulları Tarihi*, s. 34; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 834; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Mentesh and Aydin (1300-1415)*, Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venice 1983, s. 16.

³⁷⁰ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 30; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydn*, s. 116-122; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 259-261; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 833-834; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 259-261.

konusu mektubunda Sanudo, bir zamanlar Antakya patrikliği de yapmış olan ve şu anda Romania'da bulunan Thebai başpiskoposu Isnard Tacconi'den aldığı mektuplara bakılacak olursa Türklerin, çok yakın bir yerden Eğriboz Adası'na üç defa saldırdıklarını, ardından Katalanların hüküm sürdüğü Atina Düklüğü'nün topraklarını yağmaladıklarını, pek çok insanı öldürdüklerini ve esir aldıkları gençleri de Türkiye'ye götürerek, köle olarak sattıklarını kaydediyordu.³⁷¹ Sanudo'ya göre bu durum, başta büyük güçler olmak üzere bütün Hıristiyanlar için büyük bir utanç kaynağı idi ve Romania'dan kaçıp Venedik'e gelenlerin ifadelerinden anlaşılacağı üzere Türkler, önlem alınmadığı takdirde sadece Eğriboz Adası'nı değil bütün adaları ve anakara Yunanistan'ı istila edebilecek ve en müstahkem kaleler hariç bütün yerleri ele geçirebilecek bir güce ulaşmışlardı.³⁷² Sanudo mektubunda, Türklerin bu saldırıları esnasında 15.000'den fazla insanın öldürüldüğünü ve çok sayıda kişinin de yerlerinden / yurtlarından edildiğini yazıyordu.³⁷³

1329 yılında gerçekleşen ve temelinde Eğriboz'u hedef alan Adalar Denizi'ndeki Türk askerî herakâtı, anlaşılan en çok Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'yu sarsmıştı. Naksos Dukalığı ya da diğer adıyla Adalar Denizi Düklüğü, her ne kadar Eğriboz ve Girit adalarında olduğu gibi yönetimini doğrudan Venedik'in tayin ettiği Romania topraklarındaki bir koloni değilse bile, düklerinin Venedik'e

³⁷¹ BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 217.

³⁷² BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 217-218.

³⁷³ BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 218.

yeminle sadık olduğu, günümüzün tabiriyle “stratejik müttefik” olarak Venedik’in bölge politikasında önemli bir rol üstleniyordu.³⁷⁴ Türklerin ilerleyişi karşısında Naksos Düklüğü’nün de Cenovalı Martino Zaccaria ile aynı akıbeti paylaşmasından endişe duyan ve bundan dolayı Türk karşıtı ittifak oluşumuna her zaman Naksos Düklüğü’nü de dâhil etmeye özen gösteren Venedik, böylece onlara Türkler karşısında yalnız olmadıkları hissini vermeye çalışıyordu. Ancak, Marino Sanudo’nun 28 Ekim 1329 tarihli mektubunda, Türklerin bu yıl içerisinde gerçekleştirdikleri deniz akınları hakkında daha net bir tablo çizmek için Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo’nun Türklere karşı yardım talebinde bulunmak üzere İstanbul’a bir ziyaret gerçekleştirdiğinden bahsetmesi, Venedik’in desteğine rağmen Dukalığın içinde bulunduğu durumun vehametini ve Türk akınlarının yol açtığı hasarın büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir. Sanudo mektubunda, Niccolo Sanudo’nun hâkimiyetini korumak ve kaybettiği toprakları yeniden ele geçirebilmek için kendisine yardım edebilecek her kuvvete başvurmasını yerinde bir davranış olarak değerlendirmişti.³⁷⁵

Söz konusu yıl gerçekleşen ve bölgede taşları yerinden oynatan Türk askerî harekâtından olumsuz etkilenen bir diğer siyasi aktör de Rodos’taki Hospitalier Şövalye tarikatı idi. San Marco Cumhuriyeti’nin resmen, Marino Sanudo Torsello’nun ise gayriresmî olarak yürüttüğü Türk karşıtı bölgesel ittifak ya da koalisyon çalışmalarında Hospitalier Şövalye tarikatı, özellikle sahip olduğu askerî güç ve yetenek ile ön plana çıkıyordu. Nitekim Sanudo, adeta bölgenin 1329

³⁷⁴ MILLER, W., *Essays*, s. 161-175.

³⁷⁵ BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 218.

yılındaki bir resmini çizdiği 28 Ekim 1329 tarihli yukarıda söz konusu edilen mektubunda; Thebai başpiskoposunun Türklere karşı ittifak kurulması için Rodos'a ve bölgedeki diğer kuvvetlere Papa tarafından yazılmış bir mektup gönderdiğini, onların hepsininin de bu mektuba şayet Hospitalier Şövalyeleri silahlanırsa kendilerinin de silahlanacağı yönünde nazik bir biçimde cevap verdiklerini, Rodos'taki Şövalyelerin de aynı şekilde, şayet Sahib-i Âzamları iki veya üç kadirga donatmak için gerekli olan parayı gönderebilirse –ki bu sırada Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzamu Helion de Villeneuve (1319-1346) Avignon'da bulunuyordu- harekete geçmeye hazır olduklarını belirttiklerini, aynı zamanda Venedik'in de Meclis'te bölgeye iki kadirga gönderme kararı aldığını kaydediyordu.³⁷⁶

Fakat Hospitalier Şövalyeleri ve onların bölgede izlediği politikaya ilişkin Sanudo'nun bazı çekinceleri ve şikâyetleri de yok değildi. Türklere karşı mücadelede son derece önemli bir kuvvet olarak görülen Rodos Şövalyelerinin, dost veya düşman ayrımı yapmaksızın korsanlara yardım etmek gibi başka işlerle de meşgul olmaları ve zenginlikleri ölçüsünde sağlamaları gereken katkıyı sunmakta açgözlülük yapmaları, Sanudo'yu açıkça rahatsız eden bir durumdu. Nitekim 28 Ekim 1329 tarihli bu mektubunda, sadece nakit olarak yıllık 180.000 florin gelirleri ve buna ek olarak da Avrupa'da çok sayıda mülkleri bulunan Hospitalier Şövalyelerinin çok zengin olduğunu, dolayısıyla Romania'nın savunmasında daha fazla sorumluluk

³⁷⁶ BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 218-219.

üstlenmeleri gerektiğini ifade eden Sanudo³⁷⁷, 1329 Şubatı'nda Papa'nın yeğeni Pierre de la Vie'ye hitaben kaleme aldığı ve Thebai başpiskoposunun Türklere karşı ittifak kurulması yönündeki çabalarından bahsettiği mektubunda da, şayet piskopos bu çabalarında başarısız olursa bu durumun onun suçu olmayacağını, zira Rodos'taki Şövalyelerin, büyük bir açgözlülükle Sicilyalı ve Cenovalı korsanları olduğu kadar Türkleri de adalarına kabul edip, onlara koruma sağladıklarını yazıyordu. Sanudo'ya göre, Hospitalier Şövalyelerinin bu yaptıkları büyük bir suçtu ve bu esnada Avignon'da bulunan Şövalyelerin Sahib-i Âzamı'nın bunu bilmesi ve bu davranışlarından bir an önce vazgeçerek, Türkler ile diğer "günahkârlara" karşı ittifak yapmayı kabul etmeleri gerekiyordu.³⁷⁸

Aydınolu Gazi Umur Bey'in 1329 yılına doğru İzmir'i tamamen zapt etmesi, bölgedeki Türk ilerleyişinin en önemli aşamalarından birini teşkil ettiği gibi Venedik'in Romania ya da Doğu politikasını da temelinden sarsmış görünüyordu. Zira Türklerin İzmir'i zaptı ve pek çok adanın direncinin kırılması ile sonuçlanan 1329 yılındaki bu eylemleri, onları bölgenin en etkin kuvvetlerinden biri olarak tescil etmişti. 1320'li yılların başlarından itibaren kaleme aldığı mektuplarında Türk-Katalan işbirliğinin yol açtığı tehlikeyi sürekli gündemde ve üstelik ön planda tutan Sanudo, yaşanan bu gelişmeler karşısında, artık Türklerin tek başlarına sahne aldıklarını belirtiyor ve onları, Venedik'in ve Batı Hıristiyan dünyasının en büyük düşmanı olarak ilan ediyordu.

³⁷⁷ BONGARS, J., *Epistolae*, XXII. Mektup s. 315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 219.

³⁷⁸ BONGARS, J., *Epistolae*, XXI. Mektup s. 314-315; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 216-217.

10 Nisan 1330 tarihinde Papalık elçisi Bertrand du Pouget'e hitaben kaleme aldığı uzun mektubunda, Hıristiyan dünyasının Roma İmparatorluğu döneminden bu yana yaşadığı iç sıkıntıları, ayrışmaları ve savaşları sitemkâr bir biçimde anlatan Sanudo, Batı'nın bu bölünmüşlüğünden yararlanan Türklerin Mora Prenslığı'nin topraklarını harabeye çevirdiğini dile getiriyordu. Sanudo mektubunda, Türklerin geçmişte yaptıkları kötülüklerin bilindiğini ancak şimdikilerin çok daha kesin ve net olduğunu zira onların sadece Küçük Asya'nın hemen hemen tamamını ele geçirmekle kalmayıp, çok iyi silahlandıkları gemilerle denizin karşı tarafına geçerek, Romania adalarını yağmaladıklarını ve anakaranın içlerine kadar ilerlediklerini, cinsiyet veya yaş ayrımı yapmadan yaşlıları öldürdüklerini ve gençleri esir alıp, köle olarak sattıklarını, şayet Tanrı'dan ve Papa'dan yardım gelmezse Romania'nın bütün kara ve adalarının tahrip edileceğini kaydediyordu.³⁷⁹ Bundan başka Sanudo mektubunda, şayet Türklerin kuvvetlerini dağıtarak, farklı yerlerde ve zamanlarda çok sayıda savaşa katılmayıp, tek bir hedefe doğru yönelmiş olsalardı şimdi 4.000'den fazla bir kuvvetle Adriyatik Denizi'nin girişini de ele geçirebileceklerini ifade ederek, özellikle San Marco Cumhuriyeti için daha büyük bir tehlikenin yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu.³⁸⁰

³⁷⁹ KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 778; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 254-255.

³⁸⁰ KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 778; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 255.

3.2.4. Napoli Konferansından Edremit Zaferine, 1331-1334

Türklerin, özellikle Katalanlar ile ittifaklarına son verdikleri 1329-1330 yılları arasında Ege adalarında gerçekleştirdikleri başarılı deniz akınları, Venedik Cumhuriyetini 1325 yılından beri Türklere karşı kurmayı tasarladığı ittifak çabalarını bir an önce sonuçlandırmaya sevketmişti. Bu doğrultuda harekete geçen Venedik Senatosu, birkaç aşama ve adımdan oluşan bir strateji uygulamayı uygun görmüştü. Bu stratejiye göre, öncelikle Cumhuriyetin Ege'deki kolonileri ve çıkarları için en büyük tehdit olarak görülen Aydınoğulları Beyliği, istihbarat ve asker yardımı aldığı dostları ve müttefiklerinden kopararak yalnızlaştırılacak ve akabinde zayıf düşen Beyliğe karşı bölgenin yerel güçleri ve Batılı kuvvetlerin katılımıyla büyük bir ittifak donanması vücuda getirilerek, Beyliğin kalbi olan İzmir'e saldırı gerçekleştirilecekti.

Bu strateji doğrultusunda harekete geçen Venedik, Aydınoğulları Beyliği'nin kısa süre önce ittifaklarına son verdiği Atina Katalanları ile 5 Nisan 1331 tarihinde bir anlaşma yaparak, stratejisinin ilk adımını hayata geçirmeyi ve böylece Türkleri, müttefikleri Katalanlardan aldıkları istihbarat desteğinden mahrum etmeyi amaçlamıştı. Nitekim söz konusu anlaşmada Katalanlar, Türklerle bütün münasebetlerini kesmeye zorlanmalarından başka Türklerin Eğriboz'a ve Venedik'e tâbi diğer adalara ve yerlere zarar vermeye hazırlandıklarını haber alır almaz bu bilgiyi süratle ve tamamıyla doğru olarak Eğriboz kaptanı ve balyosuna iletmeye ve Türklerin bu teşebbüslerine engel olmak için adanın Venedikli balyosu ile birlikte adayı Türklere karşı savunmaya mecbur kılınmışlardı.³⁸¹

³⁸¹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 216 no. 108.

Böylece Aydınogulları Beyliğine bölgede istihbarat desteği sağlayan Katalanları safdışı bırakan Venedik, bundan bir hafta sonra 13 Nisan 1331'de Kandiye Dükü Marino Morosini aracılığıyla Menteşeoğlu Orhan Bey ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yaparak, Aydınogulları'nın, adalara yaptıkları akınlarda diğer beyliklerden sağladıkları asker takviyesinin de önüne geçmeyi planlamıştı. Nitekim Menteşeoğulları Beyliği, daha çok ticarete yönelik hükümlerin yer aldığı söz konusu anlaşmanın onikinci maddesinde, özellikle Aydın Türklerinin saldırılarına maruz kalan Karpathos (Kerpe / Scarpanto), Kythera (Çuha / Cytherici / Cerigo) Santorini (Santoron / Sancta Herini), Kea (Mürted / Cie / Ceus) ve Serifos (Koyunluca / Serfenarum) adaları ile barış içinde yaşamayı kabul etmişti.³⁸² Bu da söz konusu adalara gerçekleştirilen Türk akınlara Menteşeoğulları'nın asker gönderemeyeceği anlamına geliyordu.

Atina Katalanları ve Menteşeoğulları ile yaptığı bu iki anlaşmayla Aydınogulları'nı istihbarat ve asker desteğinden yoksun kılarak, stratejisinin ilk aşamasını başarıyla tamamlayan Venedik, hemen akabinde stratejisinin ikinci aşaması olan Türklere karşı bölgenin yerel güçleri ve Hıristiyan Avrupa'nın Latin kuvvetlerin katılımıyla büyük bir ittifak donanması oluşturulması işine koyulmuştu. Bunun için ilk olarak Papa XXII. Ioannes ile temasa geçen Venedik, ardından 11 Mayıs 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'e bir elçilik heyeti göndermiş ancak Türklere karşı mücadelede umduğu yardımı elde edememişti Kralın 18 Kasım 1331 tarihinde Doj Francesco Dandolo'ya gönderdiği ve Haçlı Seferi tasarısından bahsederek, Dojun değerli tavsiye ve yardımlarının istenildiği mektuba³⁸³ cevaben

³⁸² ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 188 (1331M, m. 12).

³⁸³ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 219-220 no. 109.

yazıldığı anlaşılan ve elçilik heyeti ile Krala ulaştırılan 11 Mayıs 1332 tarihli bu mektupta Doj Francesco Dandolo, Haçlı Seferine girişmeden önce, Türklere karşı savaşa girişmekle işe başlamak gerektiğini asla unutmaması konusunda Kralı uyarıyordu.³⁸⁴

San Marco Cumhuriyeti'nin Türklere karşı donanma ittifakı tesis etme girişimlerinin bunlarla sınırlı kalmadığı görülmektedir. Nitekim başta Papa ve Fransa Kralı olmak üzere bölgenin ve Avrupa'nın diğer önde gelen güçleriyle elçilik teatisi ve resmî yazışmalardan çok daha önce propaganda faaliyetlerine başlayan Venedik için, bu konuda Marino Sanudo tam biçilmiş kaftan idi. Venedik elçilik heyetinin Fransa Kralı VI. Philippe'i ziyaretinden bir ay kadar önce, 4 Nisan 1332 tarihinde, Fransa Kralı'na hitaben kaleme aldığı mektubunda, kendisini adeta Venedik elçilerinin yerine koyan Sanudo, Kral'a, ünlü eseri *Liber Secretorum*'da Kutsal Toprakların ele geçirilmesini amaçlayan Haçlı Seferi projesinden bahsettikten sonra konuyu Venedik için asıl meseleyi teşkil eden Türklere getiriyor ve ittifak donanmasının Eğriboz ve bölgedeki Venedik'in diğer kolonileri için büyük bir tehdit unsuru olan Türkleri de hedef alması gerektiğini belirtiyordu.³⁸⁵

Sanudo, söz konusu mektubunda, Türklerin bir önceki yıl, geçmişte konsillerin toplandığı İznik kentini ele geçirdiklerini, üç tarafı denizlerle çevrili olan ve *Liber Secretorum* ile birlikte sunduğu Akdeniz haritasına bakılacak olursa

³⁸⁴ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 220-222 no. 110; *I Libri Commemorativi*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 252; CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 467 no. 326, 327.

³⁸⁵ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 796; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 278; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", s. 22.

İspanya'dan daha büyük olduğu görülecek olan Küçük Asya'yı tamamen fethettiklerini, ancak bununla yetinmeyip, içlerinde 300'den fazla Hıristiyanın da bulunduğu 70 gemilik bir donanma ile denize açıldıklarını, yaptıkları akınlarda Yunan ve Latin halklarından oluşan 25.000 esir aldıklarını, şayet Tanrı'nın, Venedik Doju'nun ve Fransa Kralı'nın yardım etmemesi durumunda Türklerin bütün Romania adalarını işgal edeceklerini ve Adriyatik Denizi'ne de ulaşarak, karaları ve denizleri tamamen ele geçireceklerini yazıyordu.³⁸⁶ Mektubunda, bir önceki yıl Napoli'ye gerçekleştirdiği ziyaretten de bahseden Sanudo, Kudüs ve Sicilya Kralı unvanıyla andığı ancak fiiliyatta Napoli Kralı olan Roberto'nun, içlerinde Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve, kardeşi Gravina Kontu ve aynı zamanda Mora Prensi olan Giovanni ve bir diğer kardeşi Taranto Prensi I. Filippo'nun da bulunduğu Türklere karşı mücadelede uzman kişilerden oluşan bir konferans düzenlediğini, Türklerle ilgili yeni haberlerin değerlendirildiği bu konferansa kendisinin de katıldığını ve sayıları her geçen gün artan Türklerin, 120 gemilik bir filo ile denizlere açılarak, Eğriboz'u ve Romania'nın diğer adalarını ele geçirmeyi planladıklarını kaydediyordu.³⁸⁷

Tüm bu görüşmeler, elçilik teatisi, Sanudo'nun uyarı mektupları ve Napoli Kralı Roberto'nun düzenlediği konferansa rağmen Türk karşıtı ittifakın tesisinde yaşanan gecikmeden yararlanan Türkler, 1332 Mart'ında, ittifakta yer almasına kesin gözüyle bakılan Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'ya son darbeyi vurmuşlar ve

³⁸⁶ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 797-798; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 279-280.

³⁸⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 798; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 281.

yapılan bir anlaşma ile Dukalık, Türklere haraçgüzar olmayı kabul etmişti.³⁸⁸ Şayet önlem alınmadığı takdirde Naksos'un ardından Eğriboz'un da Türklere haraçgüzar olacağını anlaşılması, Türk karşıtı ittifakın tesis edilmesi için Venedik'in elini çabuk tutmasını gerektiriyordu. Artık zaman kaybına tahammülü kalmayan Venedik Senatosu, deneyimli diplomat Petrus de Canali'yi özel elçi sıfatıyla Bizans İmparatoru III. Andronikos ve Hospitalier Şövalyeleriyle görüşmeler yapması için İstanbul'a ve Rodos'a göndermiş, müzakerelerin neticesinde de 6 Eylül 1332'de Venedik, Bizans ve Rodos Şövalyeleri arasında üçlü bir antlaşma imzalanmıştı. Süresi beş yıl olarak planlanan bu antlaşmaya göre, onunu Bizans'ın, altısını Venedik'in ve dördünü de Hospitalier Şövalyeleri'nin donatacağı toplam yirmi kadırgalık bir donanmanın teşkil edilmesine ve bu ittifak donanmasının da 15 Nisan 1333'de Eğriboz'da toplanmasına karar verilmişti.³⁸⁹

Venedik'in tüm bu çabalarına rağmen 1333 yılı içerisinde önce Eğriboz'un ardından da Bodonitza ve Monemvasia'nın Latin hâkimlerinin Türklere haraçgüzar

³⁸⁸ Söz konusu antlaşmadan Venedik Senatosu'nun bir kararında bahsedilmektedir. Bkz.: THIRIET, F., *Régestes*, s. 24-25 no. 11. Ayrıca Süleyman Çelebi ile Hıristiyan kuvvetler arasında yapılan 1403 tarihli antlaşmanın Naksos'un Balat ve Ayasuluğ'a ödemekte olduğu yıllık 200 duka altınından muaf olacağını ifade eden maddesi, Naksos Dükü'nün Aydın ve Menteşe Beylikleri ile bir antlaşma yaparak Türklere haraçgüzar olduğunu kanıtlamaktadır. Bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. II, 292 no. 159. "Item, che quello che daua Niesin et Alto luogo et la Palatia, zoe ducati II.^c che eli non dabia dar niente".

³⁸⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 226 no. 116; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 264.

olmasının önüne geçilememiştir.³⁹⁰ Bunun üzerine 6 Eylül 1332 tarihinde Hospitalier Şövalyeleri ve Bizans İmparatorluğu ile kurduğu ittifakı daha da genişletmek üzere harekete geçen Venedik, söz konusu ittifaka destek vermeleri için Papa ve Fransa Kralı'na mektuplar ve elçiler göndererek, diplomatik çabalarını iyiden iyiye arttırmıştı. Papa XXII. Ioannes'in 11 Kasım 1333 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'i Haçlı Seferi'nin lideri olarak ataması³⁹¹, ardından Kral'ın ne şekilde hareket edilmesi gerektiğine dair Venedik'e gönderdiği 13 Kasım 1333 tarihli mektup³⁹² ve son olarak da Venedik'in ittifakın ne şekilde tesis edileceğine ilişkin Papa'nın sorularına verilen cevaplardan oluşan Kasım 1333 tarihli mektubuyla birlikte, söz konusu ittifak hemen hemen şekillenmiş oluyordu.³⁹³

İttifakın tesisi ve hareket şekline ilişkin Papa'nın sorularına bir cevap niteliği taşıyan ve tam metni ekte yer alan Venedik Senatosu'nun Kasım 1333 tarihli bu mektubu, Marino Sanudo Torsello'nun Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi projesinin, nasıl olup ta 1320'li yıllar itibarıyla Venedik için daha acil bir mesele hâline gelen Türk karşıtı ittifakın tesisine dönüştüğünü ve aynı zamanda Türk tehdidinin Batılı güçler nezdinde ve kamuoyunda Venedik'in bir propaganda aracı olarak işleyişini göstermesi açısından son derece önemlidir. Nitekim mektupta yer alan aşağıdaki ifadeler, adeta Marino Sanudo'nun kaleminden çıkmış gibidir:

³⁹⁰ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 30-32.

³⁹¹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 239 no. 122.

³⁹² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 240 no. 123.

³⁹³ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 241-242 no. 124.

“Evvvela, Türklerin teşebbüslerine ne şekilde karşı konulabileceğine, cür’etlerini yok etmek için gerekecek atlar ve diğer şeyler hakkında bilgi edinme hususundaki Papa hazretlerinin taleplerinin ilk maddesine karşılık olarak;

Senyör Doj ve Venedik Komünü cevaben bildirirler ki: Bu alçak düşmanların Hıristiyanlara feci bir şekilde eziyet ve sıkıntı verdiklerine ve durmadan onlara en kötü muamelelerde bulduklarına şüphe yoktur. Bununla beraber şu sağlam ümide sahip olmalıyız ki Papalık makamı onlar aleyhine bizlere teveccüh ve yardımlarını bahşeylerse Tanrı esirgeyen bakışlarını tekrar mazlum kullarına yöneltecek ve onları kendilerine reva görülen bunca zulümden kurtaracaktır. Bu hainler, istedikleri kadar büyük bir kuvvet ve kudrete sahip olsunlar, Türklerin ellerinde bulunan topraklar birçok bölgelere dağılmış bir halde bulunup, her biri ötekilere bakarak tecrit olunmuş ve birbirlerine hemen yardım yetiştiremeyecek bir durumdadırlar. Buna karşılık yukarıda adları geçen kişilerin, her birinde en az yüzyirmi kürekçi, atları ve gerekli silahlarıyla yirmi şövalyenin bineceği elli ‘huissier’ [bir çeşit kargo gemisi] ve her birine ikiyüz şövalyenin bineceği kırk kadırga donatmalarıyla Türklerin saldırı ve şiddetini önlemek için yeterli kuvvetlere sahip olunacaktır. Bu şövalyeler, huissierler ve kadırgalar sayesinde mezkûr kâfirlerin Hıristiyanlara karşı nefret barındıran teşebbüslerini icra için kullandıkları bütün gemilerinin yakılabileceği ümit edilebilir. Ellerindeki toprakları zapt edip oralarda tahribatta bulunarak Türklere daha başka zararlar da verilebilir. Bu vasıtalarla ve daha başkalarıyla düşmanlar bozguna uğratılabilir. Bu tasarının gerçekleştirilmesiyle Romania’nın Hıristiyan ahalisi güven içinde yaşayacak ve Müslümanların kuvvet ve kudretleri Kutsal Toprağı yeniden ele geçirmek için teşebbüse girişen sâdik teb’amıza artık bir engel teşkil edemeyecek bir surette hemen hemen tamamıyla yok edilecektir. Fakat bu tasarılar gerçekleştirilemediği takdirde, güzergâhta Türklere ait topraklar bulunduğundan ve denizaşırı sefere iştirak eden Hıristiyanlara gerekli yiyecek ve ihtiyaç maddelerini nakletmek ve ulaştırmak için bu yerlerden geçmek zorunda olduğundan, bu teşebbüs ve denizaşırı seferin önemli sonuçları olmayacaktır. Zira bu yiyeceklerle gerekli bu ihtiyaç maddelerini başka bir yoldan onlara ulaştırmak imkânı da yoktur. Bütün bunlar gerekmektedir. Zira bu hainlerin kudreti gün geçtikçe artmaktadır. Daha erken davranılmış olsaydı daha az bir kuvvetle başarı elde edilebilirdi; fakat harekete geçmek hususunda ne kadar gecikilirse mezkûr düşmanlarımızın kudreti o derece ve nisbette artacaktır. Bundan dolayı Doj hazretleri ve Venedik Komünü harekâtın iyi sonuçlar verebilmesi için yaz başında başlanmasını istemektedirler.”³⁹⁴

Papa XXII. Ioannes’in 8 Mart 1334 tarihinde Venedik Doju Francesco Dandolo (1329-1339)’ya hitaben kaleme aldığı cevabi mektubunda belirtilen şartlar çerçevesinde Türk karşıtı donanma ittifakının resmen ilan edilmesiyle Venedik, 1325

³⁹⁴ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 241 no. 124.

yılından itibaren önce yerel güçlerin katılacağı ardından Türk tehdidinin tehlikeli boyutlara ulaşmasıyla Batı'nın büyük güçlerinin de dâhil olacağı bir Türk karşıtı ittifakı tesis etme çabalarında başarıya ulaşmış oluyordu.³⁹⁵ Varılan anlaşmaya göre, Girit'in eski Dükü Marino Morosini Venedik kadırgalarının komutanlığına, Pietro Zeno da İttifak donanmasının kaptanlığına atanacak, Venedik ile Rodos Şövalyeleri onar, Papalık ve Fransa Krallığı bilikte olmak üzere sekiz ve Bizans İmparatoru ile Kıbrıs Krallığı da altışardan toplam kırk kadırgadan oluşan bir İttifak donanması oluşturulacak ve donanma Mayıs 1334'te Eğriboz'da toplanacaktı.³⁹⁶

Sanudo'nun Bourbon Dükü I. Louis'e hitaben kaleme aldığı 22 Ekim 1334 tarihli mektubunda kaydettiği üzere, bundan tam 25 yıl önce Kos (İstanköy / Co) Adası'nda Hospitalier Şövalyeleri, Naksos Dükü Guglielmo ve bazı Cenovalı kuvvetlerin direnişiyle başlayan Türklerle mücadele dönemi, İttifak donanmasının, Edremit Körfezi'nde Karesioğulları donanması ile çarpıştığı Eylül 1334'te zirveye çıkmıştı. Sanudo'nun bahsettiği bu karşılaşma, Mayıs'ta Eğriboz'da toplanılmasına karar verilen İttifak donanmasının sürpriz bir biçimde İzmir yerine 200 gemilik Karesi donanmasının demirlediği ve büyük bir harekâta hazırlandığı Edremit Körfezi'ne doğru yelken açtığı ve Türklere karşı büyük bir zafer kazandığı mücadele döneminin son halkası idi. Sanudo söz konusu 22 Ekim 1334 tarihli mektubunda, *Jarsi Turchus* [Karesi Beyi Yahşi Han]'un müsellah 200 gemiden oluşan kuvvetiyle Edremit limanında yelken açmaya hazır bir biçimde beklediğini ancak amacını

³⁹⁵ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 244-246 no. 126; THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 166 no. 6.

³⁹⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 244-245 no. 126; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3-4, s. 54 no. 321.

kimsenin bilmediğini, bu sırada İttifak donanmasının kaptanı Pietro Zeno'nun da kadirgalarıyla birlikte Eğriboz limanında erzak ve diğer ihtiyaçlarını tedarik etmekte olduğunu ve bu esnada kendisine, çoğu Fransa Kralı'na ait olan Papalık kadirgaları ve Hospitalier kadirgalarıyla birlikte Kıbrıs Krallığı'nın dört kadirgasının da katıldığını ifade ediyordu.³⁹⁷

Sanudo'ya göre, İttifak donanması harekete geçerek önce Türklerle işbirliği yapan günahkâr Hıristiyanları cezalandırmıştı. Fakat Türklerin limandan ayrılmayıp, İttifak donanmasının dağılmasını bekledikten sonra harekete geçerek, daha önce Doğu Romania topraklarını ele geçirdikleri gibi Batı Romania topraklarını da ele geçirmelerinden endişe duyan Sanudo'nun asıl korkusu, “amaçlarının kuzeydeki Tatarlarla [Altın Orda Devleti] birleşmek olduğu anlaşılan Türklerin” (*sociando se cum Tartaris septentrionalibus, ut effective in voluntate ostendunt*), bu sayede bütün Hıristiyan dünyası için büyük bir tehlike arz edecek olmalarıydı.³⁹⁸

Mektubunda, İttifak donanmasının Eğriboz'dan yelken açarak Edremit Körfezi'nde harekâta hazır bir vaziyette bekleyen Karesioğulları donanmasına doğru ilerleyişinden bahseden Sanudo'nun, Eylül 1334'te Türklere karşı Edremit Körfezi'nde elde edilen zaferden bihaber gözükmesi, ömrünü Türk meselesinin halline adayan bir eylem adamı için son derece ilginç bir durumdur. İttifak donanmasının zaferinden geç haberdar olduğu anlaşılan Sanudo, 22 Ekim 1334'ten kısa bir süre sonra Kıbrıs Kralı IV. Hugues'e yazdığı bir mektubunda, taraflar

³⁹⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup s. 811-812; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 294-297.

³⁹⁸ KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup s. 812; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 297.

arasındaki ilk çarpışmanın 8 Eylül'de, ikincinin 11 Eylül'de vuku bulduğunu ve İttifak donanmasının kesin zaferinin ise 14 Eylül'de gerçekleştiğini kaydediyordu.³⁹⁹ Sanudo'ya göre, Edremit Körfezi'nde Türk donanmasına karşı elde edilen bu başarı, Batı'da her ne kadar büyük bir zafer olarak algılansa da, bunu kesin ve nihai bir başarı olarak değil uzun bir mücadelenin başlangıcı olarak görmek gerekiyordu. Zira 25 yıldır devam eden bu mücadelede gelinen noktada sayıları onbinlerle ifade edilen Hıristiyan hayatını kaybederken, Türklerin can kaybı sadece 10 bin ile sınırlı kalmıştı.⁴⁰⁰

1334 yılından sonra az sayıda mektup kaleme alan Sanudo, bu mektuplarında da Türklerden neredeyse hiç bahsetmemektedir. Ancak bu durumu, Sanudo'nun Türkleri artık önemli bir mesele olarak görmediği şeklinde değerlendirmemek gerekir. Zira artık 65 yaşlarında olan Sanudo'nun 1334 yılından 1337 yılına kadar kaleme aldığı beş mektubu incelendiğinde, onun, ilk uğraşısı olan Kutsal Toprakların ele geçirilmesi için Haçlı Seferi projesine yeniden ağırlık vermeye başladığı görülmektedir.

³⁹⁹ RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", III. Mektup s. 35; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 301.

⁴⁰⁰ KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup s. 810-811; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 295-296.

4. Kısım:

Marino Sanudo Torsello'nun Eserlerinde ve Mektuplarında

Türklere Dair Kayıtlar, 1306-1337

4.1. *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, 1306-1321

4.1.1. *Liber Secretorum*'un El Yazması Nüshaları ve Edisyonlarına Dair

Venedikli ünlü Haçlı Seferi teorisyeni, misyoner, diplomat, tacir ve haritacı Marino Sanudo Torsello'nun 1306 yılında Roma'da Kardinal Riccardo Petroni'nin evinde kaleme almaya başladığı ve toplamda üç kitaptan oluşan tek bir cilt hâlinde 24 Eylül 1321 tarihinde Avignon'da Papa XXII. Ioannes'e sunduğu ünlü eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*⁴⁰¹, yine bizzat Sanudo tarafından üç defa revize edilmiş ve bu revize nüshalarla birlikte esere ilişkin toplam on dokuz elyazması nüsha günümüze kadar ulaşmıştır.

Sanudo'nun 1306 yılında yazmaya başladığı ve çeşitli revizelerle birlikte 1309 yılında tamamlayıp, Papa V. Clemens'e sunduğu *Conditiones Terre Sancte* başlıklı beş kısım ve yirmi başlıktan oluşan metin, *Liber Secretorum*'un birinci kitabını teşkil etmektedir. Mısır'a karşı 10 kadırga ve 2.500 kişiden oluşan bir

⁴⁰¹ Eserin orijinal ve tam adı: *Liber Secretorum Fidelium Crucis qui est tam pro conservatione fidelium, quam pro conversione et consumptione infidelium: quanquam etiam propter acquierendam et tenendam Terram Sanctam et alias multas terra in bono statu pacificio et quieto.*

abluka donanması teşkil edilerek, güçlü bir ekonomik ambargo uygulanmasının ele alındığı bu metnin günümüze kadar ulaşmış iki el yazması nüshası mevcuttur. Toplam on yedi varaktan müteşekkil bu metnin XIV. yüzyıla ait ilk el yazması nüshası, Venedik'te Marciana Kütüphanesi Zanetti el yazmaları bölümünde 547 numara ile kayıtlıdır.⁴⁰² *Liber Secretorum*'un *Conditiones Terre Sancte* başlıklı birinci kitabının bir diğer el yazması nüshası ise Münih'te Staatsbibliothek'te 14621 numara ile yer almaktadır.⁴⁰³

Sanudo, *Conditiones Terre Sancte* başlıklı çalışmasını daha da geliştirdiği ve neticede *Liber Secretorum*'un ikinci kitabını teşkil eden *Continens vias et modos quibus apte et expedite Terra Sancta recuperetur* başlıklı metnini ise 1312 yılının Aralık ayında Glarentsa (Kilini)'da kalemeye almaya başlamış ve muhtemelen 1313 yılının bahar aylarında tamamlamıştı. Abluka donanmasının faaliyetleri ve ambargonun ardından ekonomik olarak zayıflayacağı öngörülen Mısır'ın, 15.000 piyade ve 300 süvariden oluşan 60 kadırgalık bir donanma kuvvetiyle işgalinin tasarlandığı bu metin, toplamda dört kısım ve kırk yedi başlıktan oluşuyordu.

Liber Secretorum'un *Ex ovo sciri potest qualiter postquam praedicta terra* başlıklı Haçlı Seferlerinin tarihini ve kendi zamanına kadar Kutsal Topraklarda yaşanan olayları anlattığı üçüncü kitabını ise 1319-1321 yılları arasında kaleme alan Sanudo, başlangıçta bu metni on iki kısım olarak düzenlemiş, eserini, 24 Eylül 1321 tarihinde Papa XXII. Ioannes'e sunmadan önce çıktığı Kuzey Avrupa sehayati

⁴⁰² MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 2: "*Codex 547 Zanetti lat. A Venezia nella Biblioteca Marciana*".

⁴⁰³ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 5; PRAWER, J., "Önsöz", s. XV; LOCK, P., "Giriş", s. 13.

esnasında revize ederek, üçüncü metne üç kısım daha eklemiştir. Tüm bu metinleri tek bir kitapta *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adıyla birleştiren Sanudo, 24 Eylül 1321 tarihinde Avignon'da Papa'ya eserini sunmuştur.

Sanudo'nun Avignon'da iken çeşitli ilave notlar da eklediği ve Papa XXII. Ioannes'e sunduğu eseri *Liber Secretorum*'un bu birinci edisyonunun, günümüze kadar ulaşan altı adet el yazması nüshası mevcuttur. Üçü Roma'da Vatikan Apostolica Kütüphanesi Vatikan el yazmaları bölümünde 2972, 2003 ve 7315 numaralarla kayıtlıdır. Biri Venedik'te Marciana Kütüphanesinin Zanetti el yazmaları bölümünde 410 numarayla, diğeri Milano'da Ambrosiana Kütüphanesinde D203 numarayla ve sonuncusu da Napoli'de Milli Kütüphanede V.F.35 numara ile yer almaktadır.⁴⁰⁴ Roma'da Vatikan Apostolica Kütüphanesinde 2003 numara ile kayıtlı olan nüsha hariç diğerleri 14. yüzyıla aittir.

Sanudo, 1323 yılından kısa bir süre sonra eserini revize ederek, ikinci bir edisyon oluşturmuştur. Bu edisyonda, birinci edisyonda varak kenarlarında yer alan bazı ilave notların, ikisi hariç metne dâhil edildiği görülmektedir. Eserin bu ikinci edisyonunda metne dâhil edilmeyen ilave notlar ise *Liber Secretorum*'un birinci kitabının dördüncü kısım yedinci başlığında⁴⁰⁵ ve ikinci kitabının dördüncü kısım on sekizinci başlığında⁴⁰⁶ yer almaktadır. Bu edisyonun günümüze kadar ulaşan dört adet el yazması nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Roma'da Vatikan Apostolica Kütüphanesi Vatikan el yazmaları bölümünde 2971 ve Reginae Cristiae el yazmaları

⁴⁰⁴ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 6-8; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 59-60; PRAWER, J., "Önsöz", s. XV; LOCK, P., "Giriş", s. 13.

⁴⁰⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 30-31.

⁴⁰⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 73.

bölümünde 548 numaralarıyla, diğer ikisi de Floransa'da Laurenziana Kütüphanesi Plut el yazmaları bölümünde XXI, 23 ve Riccardiana Kütüphanesinde 237 numaralarıyla kayıtlıdır. Floransa'da Laurenziana Kütüphanesindeki el yazması nüsha XV. yüzyıla, diğerleri ise XIV. yüzyıla aittir. Jacques Bongars'ın 1611 yılında *Gesta Dei per Francos* adlı eserinin ikinci cildinde neşrettiği ve Joshua Prawer'ın da 1972 yılında fotografik ve tıpkıbasım bir versiyonunu yayımladığı *Liber Secretorum* nüshası, bu ikinci edisyon olup, Roma'da Vatikan Apostolica Kütüphanesi Reginae Cristiae el yazmaları bölümünde 548 numarayla kayıtlı olan nüsha kullanılmıştır.⁴⁰⁷

Sanudo, *Liber Secretorum*'un ikinci edisyonunda birinci ve ikinci kitaplarda varak kenarlarında bıraktığı iki ilave notu ana metne dâhil ettiği bir üçüncü edisyon daha yapmıştır ki bunun hangi tarihte gerçekleştiği bilinmemektedir. Bu edisyonun günümüze kadar ulaşan yedi el yazması nüshası mevcuttur. Bunların ikisi Brüksel'de Krallık Kütüphanesinde 9347 ve 9404 numaralarla, biri Floransa'da Milli Kütüphane Magliabecchi el yazmaları bölümünde II-II. 169, biri Londra'da Birleşik Krallık Milli Kütüphanesinde (British Library) Ms.27376, biri Oxford'da Bodleian Kütüphanesi Tanner koleksiyonunda 190, diğeri Roma'da Vatikan Apostolica Kütüphanesinde 906 ve sonuncusu da Valenciennes Halk Kütüphanesinde D.4.10 (505) numarayla kayıtlıdır. Jacque Bongars ve Friedrich Kunstmann tarafından yayımlanan Sanudo'ya ait mektuplar, Brüksel'deki el yazması nüshalarında yer almaktadır. Floransa ve Valenciennes'teki nüshalar hariç diğerlerinde eserle birlikte

⁴⁰⁷ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 9-11; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 60-61; PRAWER, J., "Önsöz", s. XV; LOCK, P., "Giriş", s. 13-14.

Sanudo'ya ait olan haritalar da mevcuttur.⁴⁰⁸ Bu el yazması nüshaların çoğu XIV. yüzyıla aittir.

Liber Secretorum'un yukarıda ele alınan bu on dokuz el yazması nüshasından başka, eserin çeşitli bölümlerini içeren dört adet el yazması nüshası daha mevcuttur. Bunlardan, eserin sadece üçüncü kitabının on dördüncü kısmını içeren el yazması nüshası Londra'da British Museum'da Add. Ms.19513; sadece üçüncü kitabın muhtelif bölümlerini içeren el yazması nüshası Paris'te Milli Kütüphanede 5949a.; sadece üçüncü kitabın sekizinci kısmının altıncı başlığını içeren el yazması nüshası Venedik'te Marciana Kütüphanesi Miscellanea di Apostolo Zeno koleksiyonu XI-64, cilt IV ve son olarak sadece birinci kitabın genç Marino Sanudo Torsello tarafından yapılmış İtalyanca tercümesinin el yazması nüshası ise Venedik'te Marciana Kütüphanesi'nde 276, VI Italiano numarasıyla kayıt altında tutulmaktadır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 11-13; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 61-62; PRAWER, J., "Önsöz", s. XVI; LOCK, P., "Giriş", s. 14.

⁴⁰⁹ MAGNOCAVALLO, A., "I Codici del Liber", s. 13-14; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 62; PRAWER, J., "Önsöz", s. XVI; LOCK, P., "Giriş", s. 14-15.

4.1.2. *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'te Dost ve Düşman Türklere Dair Kayıtlar

LIBER SECRETORUM FIDELIUM CRUCIS

qui est tam pro conservatione fidelium, quam pro conversione et consumptione

infidelium: quanquam etiam propter acquirendam et tenendam

Terram Sanctam et alias multas terra in

bono statu pacifico et quieto.

[s. 1]

Yaşayan Tanrı'nın oğlu İsa Mesih adına, âmin!

24 Eylül 1321'de, ben, Venedikli Torsello ismiyle maruf Marino Sanudo (*Marinus Sanuto, dictus Torxellus, de Venetiis*), Tanrı'nın lütfuyla Kutsal Baba Papa hazretlerinin huzuruna kabul edildim. Ona, Kutsal Toprakların yeniden fethi ve orada inancın muhafazasına ilişkin biri kırmızı diğeri sarı kaplı iki kitap sundum. Aynı zamanda kitaplarla birlikte dört dünya haritası yayımladım: Birincisi Akdeniz'in, ikincisi denizlerin ve karanın, üçüncüsü Kutsal Toprakların ve dördüncüsü de Mısır'ın. Bütün bunları şifahen söyledim ve aşağıda gösterildiği üzere yazı ile de kendisine takdim ettim. Kutsal Baba, yukarıda bahsettiğim bu çalışmalarını minnetle kabul etti ve benim de hazır bulunduğum bir ortamda ithafımın büyük bir kısmı ile başlığın bir kısmının yer aldığı mektubun okunmasını emretti. Bununla da yetinmeyip, bilmek istediği daha başka şeyleri de sordu ve ben onun sorularına cevap verdim. Sonunda dedi ki "Ben bu kitapların incelenmesini arzu ederim." Ben de çok

saygılı bir biçimde bu okuyucuların inançlı Hıristiyanlardan seçilmesinin daha iyi olacağı yönünde fikir beyan ettim. O da “Bu dediğinizde hiç şüpheniz olmasın.” dedi ve ekledi “Biz size dönene kadar mümkün mertebe bu çalışmalarınızı gizli tutalım.” Bundan sonra ben onun huzurundan ayrıldım. Sonra kendisi aynı gün içerisinde bu hususta aşağıda isimleri yazılı olan kişileri görevlendirdi: Ermeni vilayeti papazı ve Dominiken rahip Boentio de Ast, İran’daki kardeşlerimiz adına Fransisken rahip Iacobo de Cammerino, her ikisi de Fransisken olan Kıbrıslı Mattheo ve Papa’nın itirafçısı Venedikli Paulino. [s. 2] Onlara sarı ciltli olan kitabı verdi ve onlardan bunu itina ile inceleyerek, kendisine kişisel bir rapor hazırlamalarını istedi. Mezkûr kişiler, kardeş Paulino’nun evinde bir araya gelerek, kitabı son derece dikkatli ve tamamen dürüst bir biçimde incelediler ve üzerinde ittifak ettikleri bir rapor sundular. İncelemelerinin üzerinden onüç gün geçtikten sonra bir Pazar günü akşam yemeğinde Papa hazretleri beni ve mezkûr kardeşleri huzuruna çağırdı ve bize pek çok şey sordu. Kardeşlere, “Siz hepiniz bu kitap üzerinde mutabık mısınız?” diye sordu. Onlar da büyük bir saygıyla “Hissettiğimiz şeyleri yazdığımız bu mesele üzerinde tamamen mutabıkız.” diye cevap verdiler. Ardından bana ve kardeşlere pek çok soru yöneltildi. Nihayetinde Papa hazretleri dedi ki “Vakit çok geç oldu. Siz bu raporunuzu yazılı olarak sunmalısınız. Biz onu okuduktan sonra sizi yeniden çağıracağız.” Bu şekilde onlar kitabı ve raporu bıraktılar.

Yaşayan Tanrı'nın oğlu İsa Mesih adına, âmin!

Ben, büyük bir tevazu ve sadakatle siz Papa cenaplarının ayakları önünde diz çökmeyi arzulayan ve tamamen bugünün ve geleceğin bütün Hıristiyanlarının

iyiliğini dileyen Venedikli Torsello ismiyle maruf Marino Sanudo. Herhangi bir kral, prens veya devlet ya da başka bir kişinin teşviki ile değil tamamen kendi irademle hazırladığım bu çalışmada siz Papa hazretlerinin, hiçbir maliyet ve masraf olmaksızın muazzam faydalar sağlayacağını; Katolik inancının başlıca düşmanları olan Memlûk Sultanını, kuzeyde ikâmet eden, sahip olduğu güçle pek çok halka hükmeden ve Husbecho⁴¹⁰ olarak bilinen Tatarların İmparatorunu ve aynı zamanda Latinlere ait olan Romania adalarını ve Mora Prenslüğünü bıkmadan, usanmadan taziyik eden Türkleri yok edebileceğini belirtmek istiyorum. Tebriz ve İran'a hükmeden⁴¹¹ ve mezkûr Sultan ile kuzeyin imparatorunun başdüşmanı olan bir diğer Tatar İmparatoru ise gücünün elverdiği ölçüde Ermeni Kontluğu'nu hain Müslümanlardan (*Saracenis*) korumaktadır. Papa hazretleri, habis Muhammed'in (*pessimam, quam Mahubet*) içlerine kötülük yaydığı bu düşmanları mahv ve yok etmek için bu kitapta yazılanları takip edebilirler. Tanrı'nın inayetiyle, Vadedilen Kutsal Topraklara ve komşu ülkelere tamamen sahip olabilirsiniz. Aynı zamanda Grekler ve diğer hizipçiler de yeniden kutsal anneye sadaktle bağlanabilir. Dürüstçe söyleyebilirim ki ruhum, yakın zamanda size sunmaya söz verdiğim kitapları huzurunuzda çıkıp takdim etmeyi arzuladığım o güne susamıştır. Bu kitapları yazabilmek için Kıbrıs, İskenderiye, Ermenistan ve Rodos'a beş defa deniz aşırı seyahat gerçekleştirdim. **[s. 3]** Buna rağmen, yukarıda bahsedilen hususta yazmaya başlamadan önce dinî müeyyidenin yasaklarını çğnemedem pek çok defa İskenderiye ve Akka'ya gittim. Ayrıca zamanımın büyük kısmını Romania'da geçirdim. Bundan dolayı bölgenin durumunu ve özellikle de Achaia [Mora] Prenslüğünü çok iyi

⁴¹⁰ Altın Ordu Hanı Özbek Han (1313-1341).

⁴¹¹ İlhanlı hükümdarı Ebu Said (1316-1335).

bildiğimi söyleyebilirim. Şimdi, bahsettiğim bu kitapları siz Papa hazretlerine güvenli bir biçimde sunmak için Venedik'ten yelken açarak, önce Bruges'a ardından da kara yoluyla makamınıza ulaşmış bulunuyorum. Siz Papa hazretleri bu kitaplardan çok memnun kalacaksınız. Heryerde konuşulan erdeminiz ve bilginizle bu meselede iyi ve faydalı şeyler yapacağınıza inancım tamdır. Saygıdeğer Papa hazretleri, Tanrı'nın Kutsal Kilisesi'ne en iyi hizmetleri sunabilmeniz için her şeyin yaratıcısı Tanrı'ya her zaman dua ettim ve ediyorum. Bu zamana kadar Hıristiyan inancının zaferi ve yayılması için yaptıklarınıza özellikle minnetarım. Sadık bir Hıristiyana yakışacak ölçüde emirlerinizi yerine getirmeye her zaman hazırım.

...

[s. 5]

Yaşayan Tanrı'nın oğlu İsa Mesih adına, âmin!

Kutsal Toprakların ve etrafının yeniden ele geçirilmesi ve idaresi hususunda kitaplar ve haritalar sunan Venedikli Torsello ismiyle maruf Marino Sanudo'dan siz majestelerine⁴¹² açızane hatırlatma. Aşağıdaki tavsiye ve yöntemleri takip etmeniz durumunda, dünyanın hâkimiyetini elde etmeniz ve dünyanın fatihi İskendere'e dahi bahşedilmeyen cenneti kazanmanız siz majesteleri için pürneşe olacaktır.

Evvvela, siz yüce ekselansları Doğu Akdeniz'e / Levant'a (*Outremer*) doğru uzun bir yolculuğa çıkmalısınız. Şayet böyle bir yolculuk için müsait değilseniz, denizlerin muhafazası için her birinde 250 adam bulunan 10 kadırğa teşkil edilmesine ve kaybı durumunda Hıristiyanlık için büyük bir zarar ve utanç teşkil edecek olan

⁴¹² Fransa Kralı V. Philippe (1316-1322).

Ermenistan'ın müdafaası için iyi eğitimli 300 şövalye ve 1.000 piyade gönderilmesine müsaade ediniz.

İkinci olarak, sizin vasitanızla Kutsal Toprakların yeniden Hıristiyanların elinde olmasını arzulayan yüce Papa hazretlerinin size göndereceği mektuplara önem veriniz. Bu mektuplarda Papa hazretlerinin yazdığına göre, bu amaç uğrunda herkes yaptığı yardım kadar Kutsal Topraklarda yer sahibi olacak, bu uğurda toplanan para güvenli bir yerde tutulacak ve sadece Haçlı Seferi için harcanabilecek.

Üçüncü olarak, siz yüce majesteleri lütfen Venedik Doju ve Komünü ile barış ve uzlaşma içinde olunuz.

Dördüncü olarak, siz yüce majesteleri lütfen donanmaya, size gönderdiğim bu kitaptaki tavsiyelere uyacak en iyi kaptanınızı atayınız.

Şayet yüce ekselansları bu yolu tercih ederse, hiç şüphem yoktur ki Tanrı'nın da yardımıyla, Kral Roberto⁴¹³, Sicilya Kralı Friedrich⁴¹⁴ ve İstanbul'un İmparatoru⁴¹⁵ da sizinle birlikte olacaktır. Böylece siz ekselansları, Kutsal Toprakları ve etrafını fethedeceksiniz ve yukarıda size sunmuş olduğum kitaplarda ve haritalarda göreceğiniz üzere dünyanın geri kalanı siz yüce majestelerine karşı kendisini savunamayacaktır.

Yukarıda bahsettiğim ilk husus için şayet herhangi bir kimse bana bu kuvvetin çok küçük olduğunu söylerse ona cevabım şudur ki Tanrı'nın da yardımıyla bu kuvvet, söz konusu faaliyet için yeterlidir. Zira Kıbrıs'ta, Rodos'ta ve diğer Romania adalarında, sizin iyi silahlanmış 10 kadırganıza diğer kuvvetler katılacaktır. Bundan

⁴¹³ Napoli Kralı I. Roberto (1309-1343).

⁴¹⁴ Sicilya Kralı II. Friedrich (1295-1337).

⁴¹⁵ Bizans İmparatoru II. Andronikos Palailogos (1282-1328).

maada, zikredilen bu adalar, kısa bir dönem için size 10 kadırgalık bir yardım da sağlayacaktır. [s. 6] Ayrıca, her daim denizlerde seyrüsefer eden tüccar gemileri de bu on kadırgayı daha da kuvvetlendirecektir. Tanrı'nın yardımıyla denizin güvende olmasını tacirler de istemektedir. Bu sayede Kıbrıs ve Rodos adaları da 350 şövalye ile devamlı Ermenistan'ın yardımına koşabilecek ve diğer pek çok Hıristiyan da bu yardıma ortak olabilecektir. Bu sebepten ötürü Ermenistan, Kıbrıs ve Rodos iyi muhafaza edilmeli ve korunmalıdır. Böylece Sultan'ın ulaşım gücü zayıflatılmış olacak ve Sultan bu durumdan büyük zarar görecektir. Müslümanlara karşı mücadelede umudunu yitirmiş olan bütün Hıristiyan Fransa halkı, kendilerini cesaretlendirmeli ve Kutsal Topraklara yardım edilmesi için ellerinden geldiği kadar çabalamalıdır. Şayet tez elden birşeyler yapılmazsa Hıristiyan ahali umutsuzluğa ve bütün Hıristiyanlık da büyük bir tehlikeye düşecektir.

[s. 7]

Yaşayan Tanrı'nın oğlu İsa Mesih adına, âmin!

Hıristiyanlığın menfaati (iyiliği) için yapılması gereken acil ve temel üç şey:

Evvela, Ermenistan'ın güvenliği sağlanmalıdır. İkincisi, karada ve denizde başına buyruk hareket edenlerin yargılanacağı bir usul geliştirilmelidir. Üçüncüsü, denizleri güvence altına almak için kadırgalar donatılmalıdır. Son olarak bu meselelerde bu kitapta yazılanlar harfiyen yerine getirilmelidir.

Şayet birisi, Ermenistan'ın güvenliğinin sağlanması için ne kadar silahlı adama ihtiyaç olduğunu sorarsa, ben Venedikli Torsello ismiyle maruf Marino Sanudo, ona

nazik bir biçimde şu şekilde cevap veririm: Maaşları Roma Kilisesi tarafından ödenmiş 300 atlı, 1.000 piyade ve iyi donatılmış 10 kadirganın yeterli olacağını söylerim. Sadece Roma Kilisesi değil aynı zamanda Kıbrıs Krallığı ve Romania adaları da işin içinde yer almalıdır. Denizlerin güvenliği yukarıda zikredilen kadirgalar ve evvelce bahsettiğim diğer kadargalar tarafından sağlanabilir. Kıbrıs Krallığı, mezkûr Ermenistan'a daimi surette görev yapacak olan 200 şövalyelik bir yardım gönderebilir. Rodos Adası'nı elinde tutan ve Rodos ile birlikte Kıbrıs ve Ermenistan'da da gelirleri bulunan Hospitalierler de 150 silahlı atlı ile kolaylıkla Ermenistan'a yardım temin edebilirler. Ayrıca diğer Katolikler de bunu duyduklarında Kilise'ye yardım etmek için hemen harekete geçeceklerdir. Ermenilerin kendileri de Sultan'a ödedikleri haraçtan kurtulmaya ve kendilerini korumak için halklarını silahlandırmaya çalışmalıdır. Bu sayede belki bir umut ışığı doğabilir. Diğer taraftan İran'a hükmeden ve büyük ölçüde başbelası Müslümanlar ile karışmış olan Moğolların (*Tartarorum*) yardımına da tamamıyla güvenmemek gerekir. Zira onların, yabancıların tavsiyelerinden ziyade kendi politikalarını izleyecekleri tahmin edilmektedir. Ermenistan'a yardım edilmesi işinde Kilise'nin acilen 150.000 florin tutarında yardım göndermesi gerekmektedir ve bir yıl içinde yapılacak toplam 1.000.000 florin tutarında yardım sayesinde Sultan'a zarar verilmiş olacaktır. Bundan başka, Sultan'a ve ona tabi halka sıkıntı verilmek isteniyorsa yukarıda zikredilen cezalandırma sürecinin de devreye sokulması gerekir.

Ermeniler kendisine haraç ödediği ve bu haraç Sultan'a ve tebasına büyük gelir sağladığı halde Mısır Sultanı'nın neden Ermenistan'a akınlar düzenlediği sorulursa, ben bunun üç sebebi olduğunu söylerim. Evvela, Mısır Sultan'ı Ermenistan'ı ele geçirmek suretiyle oradan ülkesine büyük miktarda ticari emtia akışını sağlamak

istemektedir. İkincisi Ermenilerin ülkesi, Küçük Asya (*Asia Minor*) olarak bilinen Türkiye (*Turchiam*) ile Sultan'a tabi topraklar arasında uzanmaktadır. Sultan'ın, Türklerin ve diğer Müslümanların gücü buraya kadar uzanmakta ve bölgedeki Müslümanlar, Ermeniler ile İran'da hüküm süren Moğollar arasındaki bir ittifaka karşı ancak Sultan'ın karşı koyabileceğine inanmaktadır. Üçüncüsü, denizin ötesindeki bölgelerde Hıristiyanlar hemen hemen hiç söz sahibi değillerdir. İfade edildiği gibi Sultan'a karşı koyacak hiçbir güç yoksa Ermenistan'ın Hıristiyan hâkimiyetinde kalması uzun sürmeyecektir. Sadece bununla yetinilse iyidir ancak böyle giderse Kıbrıs Krallığı, Rodos ve Romania'nın geri kalan parçası da büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalacaktır. İfade edildiği üzere, Sultan ve mezkûr Türkler güçlerini birleştirdikleri ve Gazze'deki Moğolların da yardımını aldıklarında –ki arzularının aralarında bir birlik teşkil etmek olduğu anlaşılmaktadır– denizin öte tarafına geçmelerinden korkulmaktadır.

[s. 8 – 21]

Marino Sanudo Torsello, bu sayfalarda eseri *Liber Secretorum Fidelium Crucis*'i teşkil eden üç kitabının içeriğini, bu kitaplarda ele alınan konuları, kısım ve başlıkları maddeler hâlinde özetlemektedir.

...

[s. 22 – 34]

BİRİNCİ KİTAP:

**KUTSAL TOPRAKLARIN YENİDEN ZAPTININ TERTİP VE
HAZIRLIKLARI**

[s. 22]

Burada, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesinin tertip ve hazırlıklarının ele alındığı eserin birinci kitabı başlamaktadır.

[s. 22 – 26]

Birinci Kısım:

Birinci kısım; dini bütün Hıristiyanların Sultan'a tabi topraklara ayak basmadan ticaret üzerinde sınırlamalar icra etmek ve denizler vasıtasıyla ticari emtianın akışını durdurmak suretiyle Sultan'a tabi yerlere büyük zararlar vererek, Sultan'ın gücünün zayıflatılması yöntemini içermekte ve 6 başlıktan oluşmaktadır:

[s. 22 – 24]

1. Başlık:

Sultan'ın ve tebasının Hindistan ticaretinden elde ettiği faydaların açıklanmasına, Sultan'ın ülkesine hangi limanlardan ticari emtia akışı olduğuna ve bu ticaret yolunun Sultan'ın ülkesinden başka yerlere doğru yöneltilmesi için yapılması gerekenler:

...

[s. 24]

2. Başlık:

İhtiyacımız olan ve Sultan'ın hâkimiyetindeki ülkelerden ithal edilen ürünlerin bunun yerine Hıristiyan ülkelerden temin edilmesine yönelik yapılması gerekenler:

...

[s. 24]

3. Başlık:

Akdeniz'de bulunmayan ancak Sultan'a tabi ülkelerden ithal edilen hurma, keten, tarçın ve yan ürünlere ilişkin:

Mısır'da büyük miktarda keten (*linum*) yetişmekte ve ondan çok çeşitli ürünler elde edilmektedir. Keten, aynı zamanda ipek (*sericum*) ile karışık olarak da işlenebilmektedir. İpek ise tek başına işlenebilmektedir. İpek, keten ve keten ürünleri her yerde yetişmemektedir. Müslüman ve Hıristiyan gemileriyle Karadeniz'e, **Türkiye'ye** ve Afrika'ya bu ürünlerin ticareti yapılmaktadır. Batı'da her yerde Mısır keteni bulunduğundan Hıristiyanlar bu ürüne adeta doymuşlardır. Keten ticareti Akdeniz kanalıyla yapıldığından denizi bu ticarete kapatmak Sultan'a ve tebasına büyük bir zarar verecektir. Sultan'a tabi ülkelerde ve özellikle de Mısır'da hurma ve tarçın (*dactili et casia fistula*) da büyük miktarda yetişmektedir. Akdeniz vasıtasıyla sınırsız sayıda ürün bütün dünyaya yayılmaktadır.

[s. 24]

4. Başlık:

Şayet altın, gümüş, demir ve diğer madeni ürünlerin Sultan'a ve onun tebaasına ihracının yasaklanması yoluyla verilecek zarara ilişkin:

Sultan'ın egemenliğindeki ülkelere Akdeniz kanalıyla altın (*aurum*), gümüş (*argentum*), bakır (*aes*), kalay (*flagnum*), kurşun (*plumbum*), civa (*argentum viuum*) gibi madeni ürünler ile mercan ve kehribar ihraç edilmekte ve Sultan İskenderiye'de bu ürünler üzerinden ağır vergiler almaktadır. Altından % 6,66 nakit vergi alınmaktadır. Batı'da altının fiyatı oldukça yüksektir ve altın elde tutularak, gümüş ihraç edilmelidir. Zira İskenderiye'de güçüşten % 4,5 oranında vergi alınmaktadır.

Şu anda Sultan iyi niyet göstererek, gümüşten % 3,5 oranında vergi almaktadır. Kahire'deki darphaneye gelen gümüşten ise % 10 oranında vergi alınmaktadır. İskenderiye'de bakırdan % 4 veya civarında, kalaydan % 5 veya civarında, kurşun, civa, mercan ve kehribardan ise yüksek oranda vergiler alınmaktadır. Mısır'ın elde ettiği bu gelir, Sultan'a, onun tebasına ve tacirlerine Etiyopya ve Hindistan kadar uzak yerlerde bile önemli faydalar sağlamaktadır.

[s. 24 – 25]

5. Başlık:

Müslümanlara, Hıristiyan ülkelerden temin edilen gıda ve erzağın kesilmesi durumunda verilecek zarara ilişkin:

İskenderiye ve Sultan'ın topraklarına büyük miktarlarda ihraç edilen yağ (*oleam*), bal (*mel*), yulaf (*avellena*), badem (*amygdala*), safran (*crocus*) ve sakızdan (*mastica*) İskenderiye'de çeşitli oranlarda vergiler alınmaktadır. [s. 25] Aynı zamanda Sultan'dan, onun tacirleri ve tebasından önemli miktarda ipek (*serricum*), yün (*lana*), kumaş (*panni*) ve ipek ürünleri (*serici ae tella*) ithal edilmekte ve bunlar Batı'da önemli ölçüde faydalanılmaktadır. Akka ve Suriye'nin kaybından kısa bir zaman sonra olduğu gibi bazen Nil Nehri'nde, tarımsal ürünlerin doğal yollardan sulanması anlamına gelen yeterli miktarda taşma meydana gelmezse, halkın gereksinim duyduğu hububat Akdeniz vasıtasıyla Mısırlılara ulaşamayacak ve böylece halk bu yerleri terketmeye mecbur kalacak veya ölecektir.

[s. 25]

6. Başlık:

Mısır'ın tarifi ve gemi yapımında kullanılan kereste ve diğer malzemelerin Mısır'a ihracının durdurulması durumunda Mısırlılara verilecek zaiyata ilişkin:

...

[s. 26]

İkinci Kısım:

İkinci kısım, Sultan'a tabi ülkelerin zayıflıklarının neler olduğuna ve bunlardan ne şekilde faydalanılabileceğine ilişkin bilgileri içerir ve 2 başlıktan oluşur.

1. Başlık:

Ermenistan ve Suriye'nin kırsal kesimlerindeki çölün ötesine kadar uzanan Sultan'ın topraklarındaki zenginliğin yok edilmesine ilişkin:

...

2. Başlık:

Sultan'a tabi mezkûr bölgelerde yaşayan halkın ve silahlı adamların sayısının azaltılmasına yönelik öneriler:

[s. 26 – 27]

Üçüncü Kısım:

Sultan'ın ve diğerlerinin elinden sözü edilen ülkeleri almak için yapılması gerekenleri içerir ve 2 başlıktan oluşur.

1. Başlık:

Kereste ve gemi yapımında kullanılan diğer malzemelerin Müslümanların ülkesine ve Mısır'a ihraç edilmesinin yasaklanmasının sebepleri:

...

[s. 27]

2. Başlık:

Mısır ülkesinin Müslümanlarının bölgenin savunmasını sağlamak için diğer ülkelerden kız ve erkek köle tedarik etmeleri:

...

[s. 27 – 31]

Dördüncü Kısım:

Sultan'a tabi ülkelere sıkı bir ticari boykot uygulanması ve Müslümanların zararına olarak dini bütün Hıristiyanların denizaşırı mülklerinin korunması için kadırgalar donatılmasına ilişkin önerileri içerir ve 7 başlıktan oluşur.

[s. 27 – 28]

1. Başlık:

Sultan'ın tebası Müslümanlarla bütün ticaretin ve ulaşımın yasaklanmasına ilişkin:

...

[s. 28]

2. Başlık:

Kilisenin emirlerini ihlal edenlerin bütün dini bütün Hıristiyanlar tarafından karada ve denizde kovuşturmayaya tabi tutulmasının sebeplerine ilişkin:

...

[s. 28 – 29]

3. Başlık:

Sultan'a tabi ülkelerden ve Müslümanların ikamet ettiği bütün Afrika ve İspanya'dan alışılagelmiş ticaret güzergâhının değiştirilmesinin zorunluluğuna ilişkin:

...

[s. 29]

4. Başlık:

Aynı ticaret yasağının Sultan'a tabi yerler dışında Göksu Nehri'nden Kadıkalesi'ne kadar uzanan Türkiye topraklarına da uygulanması gerektiğine ilişkin:

Sultan'a tabi ülkelerden, Hindistan'dan ve şimdi Ermenistan olarak bilinen Kilikya'nın güney kesiminden pek çok ticaret emtiası Türkiye'nin güney kıyılarına kadar uzanan Göksu Nehri vasıtasıyla ülkenin batısına ve Anaia'ya kadar ihraç edilmektedir. Bu yerlerin de ticaret yasağına dâhil edilmesinin sebebi şudur: Bu bölgede, özellikle de Alanya (*Candeloria*) ve Antalya (*Sectalia*)'da, Sultan'a tabi ülkelere ve bilhassa Mısır'a ihraç edilen kereste, zift, paganlar kadar Hıristiyan kız ve erkek çocuklarının da olduğu esirler, ipek ve diğer ticari ürünlerle yüklü çok sayıda gemi bulunmaktadır. Aynı zamanda burası Doğu'nun şeker, keten, baharat ve diğer ticari emtiasını getiren gemilerin yüklerini boşalttığı ve tacirlerin bu ürünlerini

Türkiye'nin iç bölgelerine gönderdiği liman şehirleridir. Bu ürünler buradan deniz yoluyla Batı'ya ihraç edilmektedir. Kadıkalesi (*Anniam*)'ne dönecek olursak; şayet Tanrı'nın inayetiyle bir an önce gerekli önlemler alınmadığı takdirde, Türkler yani İstanbul'un yanbaşındaki Üsküdar (*Scutari*)'a kadar eskiden Yunanlılara ait olan bütün toprakları tedricen ele geçirmiş olan bu en kötü Müslümanlar, zaptettikleri yerlerdeki Yunan ahalinin çoğunu ya öldürmüşler ya da köle olarak satmışlardır. Yukarıda zikredilen ve bundan sonra da zikredilecek olan bu Türkler, çok sayıda gemi inşa ederek, Türkiye anakarası boyunca uzanan pek çok adaya saldırmışlar ve buralarda büyük tahribata sebep olmuşlardır. Bununla birlikte Papa Hazretlerinin emri ile donanma kuvvetine kaptan olarak atanan kişi, bölgeyi elinde bulunduran Müslüman Türklere karşı harekete geçecek ve onların elinden bölgeyi kurtaracaktır. Ya da Sultan'a tabi yerlerden birşeyler elde edebilecektir. O, bunu yapabilecektir zira kâfirler, bazı bölgelerde hububat ve diğer ürünlerde yaşanan kıtlıktan dolayı kolayca yola geleceklerdir. En önemlisi de onlar, sizin kadirge gücünüzden korkacaklardır. Şayet, yukarıda sözünü ettiğim yasağın Türklerin topraklarına doğru genişletilmesine izin verirseniz, hiçbir Hıristiyan zikredilen Türk topraklarına gitmeye ve oralarda ticaret yapmaya cüret edemeyecektir. Şayet bazı Hıristiyanlar, Sultan'a tabi ülkelerle ticarete ilişkin alınan bu karara karşı gelirlerse şüphesiz onlar en şiddetli biçimde cezalandırılacaklardır. Çünkü onlar, Papalığın emir ve yasaklarını hiçe sayıp, en habis Müslümanlar olan Türklerle ticaret yapan şeytani Hıristiyanlar olarak dünyadaki herhangi bir halktan daha fazla cezalandırılmayı hak etmektedirler.

[s. 29]

5. Başlık:

Hıristiyanların, Sultan'ın ülkesinden gelen malları satın almasının yasaklanmasının sebebine ilişkin:

Ne sebeple olursa olsun, yukarıda zikredilen yasağa rağmen Sultan'a tabi ülkelerden ve Hindistan'da gelen şeker, pamuk, keten gibi ürünler ve baharat çeşitleri özellikle Romania'da ve adalarında hiçbir surette alınmamalıdır. Bunun sebebi şudur: Sultan'a tabi ülkelere gitmek isteyen Hıristiyanlar zamanla yasaktan dolayı azaldığı için bu sefer Sultan'ın ülkesinden çok sayıda dolandırıcı beraberlerinde ticari emtia ile adalara ve kıyı bölgelerine gelmektedir. Bundan dolayı kıyı bölgelerindeki pek çok Hıristiyan tacir, yukarıda zikredilen bu adalarda ve yerlerde Sultan'ın ülkesine Batı'nın mallarını ihraç etmekte ve karşılığında Sultan'ın ülkelerinden aldıkları malları Batı'ya götürmektedirler.

[s. 30]

6. Başlık:

Yasaklanmış ürünlerin ticaretini yapan ve bu malları ülkesine kabul eden beylerin ve idarecilerin cezalandırılmasına ilişkin:

...

7. Başlık:

Denizlerin muhafazası ile Hıristiyan bir ordunun teşekkülü ve masrafları için ilk hazırlıklara ilişkin:

Önceki özetle de ifade edildiği üzere sizin yüce yasağınızdan sonra şayet arzu etmeniz durumunda Kutsal Ruh'un da teşviğiyle Tanrı'nın Kutsal Kilisesinin kaptanı tarafından denizlerin Müslümanların zulmünden, Sultan'ın ülkesine gidip gelen hain Hıristiyanlardan ve diğer ahlaksızlardan korunması ve temizlenmesi için bu en kutsal talimatın her yerde ve her zaman yerine getirilmesinin sağlanması gerekebilir. Aynı zamanda mezkûr kaptan, demir ve diğer ticari emtianın Ermenistan'a ulaşımına ve oradan da Sultan'ın ülkesine ihraç edilmesine engel olmalıdır. Çünkü Ermenistan Kralı'nın hükmettiği arazi, Sultan'ın ülkesi ile sınırdadır ve diğer kâfirler kolay bir biçimde sözü edilen Sultan'ın ülkesine buradan geçiş yapabilmektedir. Büyük bir tevazu ile ifade etmek isterim ki kaptanınıza 10 kadırga tahsis etmeli ve hatta daha büyük bir sefer (*Passagio*) için şimdiden tedbir alarak, bir talimat yayımlamalısınız. Kadırgalar son derece iyi bir biçimde donatılmalıdır. Kaptan öyle bir kişi olmalıdır ki her Hıristiyanın sadakatini kazanmış olsun. Kadırgaların becerikli mürettebat ve iyi silahlarla donatılmaları için dokuz aylığına paralarının peşinen ödenmiş olması gerekir. Kaptan ise bir yıllığına vazifelendirilmiş olmalıdır. Şayet Papa hazretleri bütün bunların kendisine ne kadar mal olacağını bilmek isterse; kadırgaların toplanarak, bu amaç doğrultusunda donatılması ve silahlandırılması 15.000 florin tutacaktır. Kadırgaların her birinde emin ve güvenilir 250 adam bulunacaktır. Kaptanın kadırgasının donatılması ise maliyeti 25.000 florine çıkaracak ve dokuz ay

süresince görev başında olacak bu kuvvetin toplam maliyeti, her biri Venedik'in iki grossisine denk olan 65.000 florin tutarında olacaktır. Herkes bilir ki denizcilikte mahir kişilerden oluşan bir kuvvete sahip olmak herşeyden önce paraya sahip olmayı gerektirir. Ancak daha az parayla denizcilikte daha az becerikli kişilerden oluşan bir kuvvet toplamak da mümkündür. Bu derecede bir kuvvet teşkil etmek Papa hazretleri için sıkıntı doğuracaksa, denizlerde sürekli devriye gezecek 7 gemilik bir kuvvet de yeterli olabilir. **[s. 31]** Başka ne şekilde maliyetin düşürülebileceği sorulursa eğer bu soruya şu şekilde cevap verilebilir: Kaptan ve adamları, karada ve denizde elde edilen ganimetin yarısına ortak olabılırlerse böyle bir kuvvetin teşkilinde gemilerin sayısı azaltılabilir ve böylece maliyet 50.000 florine düşürülebilir. Bununla birlikte inancın müdafasında, denizlerle birlikte karaların da korunmasında, kâfirlere karşı ve özellikle de denizi aşarak bölgedeki Hıristiyanlara ve şizmatiklere büyük zararlar veren Sultan'a tabi olanlara karşı bir savunma teşkil edilmesinde kadirgalar büyük bir öneme sahiptir. Nitekim Müslümanlar ve diğer kâfirler, denizleri bizzat aşmakta veya Sultan'a büyük miktarlarda ürün göndermektedirler. Yukarıda bahsettiğim girişime Papa hazretlerinin destek vermesi ve kadirgaların harekete geçmesiyle –ki zaman bunun için ziyadesiyle uygundur– başarılı bir sonuç elde edilecektir. Bununla birlikte aklımı uzun zamandır kurcalayan başka bir şey daha vardır ki bu da nasıl daha faydalı, daha büyük ve bir taraftan ticaretin göz önünde bulundurulacağı diğer taraftan da Papa hazretlerinin kutsal emirlerini ihlal edenlerin cezalandırılacağı bir eylem biçimi ya da projenin hayata geçirileceğidir. Papa hazretlerinin de yardımıyla Romania adalarından, Kıbrıs'tan ve diğer adalardan teşebbüsümüze fayda sağlanabileceği hususu bana makul görünmektedir. Zira bu yerlerden yukarıda bahsettiğim ölçülerde 5 kadirga temin edilmesi sayesinde Papa hazretleri için maliyet

yıllık 35.000 florine kadar düşecektir. Ancak bu hesaba kadırgaların donatılması ve adamların silahlanması dâhil değildir. Kilise tarafından bu adalardan bir yandan kadırgalar donatmaları istenir diğer taraftan da onlara ticaret yasakları getirilirse bu durum kolaylıkla büyük bir skandala yol açabilir. Bu durumda hükümdarların veya denizci cumhuriyetlerin halkı ile Kilise arasında veya Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzam'ı Foulques de Villaret'in⁴¹⁶ döneminde olduğu gibi Hospitalierlerle Cenovalılar arasında çatışmaların meydana gelmesi muhtemeldir.

[s. 30 – 31]

Sayfa kenarındaki not:

Denizlerde devriye görevi üstlenecek kadırgalara ilişkin:

Yukarıda ifade edildiği üzere siz yüce ekselansları karadan ilerlemek ve denizlerde de devriye görevi üstlenecek olan kadırgalar donatmak isterseniz, bu kuvvete atayacağınız kaptan, yeterli sayıda kadırğa ve denizci temin etmek durumunda olacaktır. Bu durumda, aşağıda isimleri zikredilen beylerden kolaylıkla istediği kuvveti tedarik edebilecektir. Bunlardan biri Türklere en yakın konumdaki Sakız Adası'nın yönetimini elinde tutan Cenovalı Zaccarialardır. İkincisi Venedikli ailelerden olan Guglielmo Sanudo⁴¹⁷ ve Ghisi hanedanından kişilerdir.⁴¹⁸ Bir diğer

⁴¹⁶ Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzam'ı Foulques de Villaret (1305-1319).

⁴¹⁷ Naksos Dükü Guglielmo Sanudo (1303-1323).

⁴¹⁸ Tenos ve Mykonos adalarının hâkimi II. Bartolomeo Ghisi (1315-1341).

kuvvet İstanbul patriği ve onun papazlarıdır ve ardından Eğriboz Adası'nın yöneticileri ve vassalları gelmektedir. Emredilmesi durumunda bu kişiler de oluşturulan kuvvete iştirak edecekler ve böylece durum, yukarıda bahsedildiğinden daha iyi bir hâle gelmiş olacaktır. Altıncı kadırgayı ise adada yaşayan ruhbanın ve diğer soyuluların yardımıyla Girit hükûmeti temin edecektir. Ancak bir mektup ile Giritli feodallere çabalarından dolayı genel bir muafiyet bahşedilmelidir. Aynı zamanda Kıbrıs Kralı ve adadaki diğer soylular tarafından da 4 kadırga donatılması beklenmektedir. Zira talep edilmediği dönemlerde bile Kıbrıs Krallığı defalarca 4 kadırga donatmıştır. Teşkil edilecek bu donanma kuvveti, yukarıda adları sayılan kişiler için de faydalıdır. Zira bu sayede onlar da Türklerin ve diğer Müslümanların akınlarından korunmuş olacaklar ve Katalan Kumpanyası ile diğer günahkârlardan kendilerini emniyete almış olacaklardır. Bu 10 kadırganın her birinde 250 adam bulunacak ve onların masrafları Kutsal Roma Kilisesi tarafından derhal ödenmiş olacaktır. Bu donanmanın kaptanı, komutası altındaki gemilere olduğu gibi yukarıda adları sayılan kişilerin gönderdiği gemilere de emir verme yetkisine sahip olmalıdır. Bu büyük ve apaçık sorunun ortadan kaldırılması için Kıbrıs Kralı, Hospitalierler ve Romania'nın yukarıda adları sayılan diğer güçleri kadırgaları, şövalyeleri ve piyadeleriyle ekselanslarının kaptanına vazifesinde yardımcı olacaklardır. Bununla birlikte bu bölgedeki pek çok silahlı tüccar gemisi de bu kuvvete eşlik edebilir ve böylece özellikle zor durumda kalınan yer ve zamanda ihtiyaç duyulan ürünlerin temin edilmesi sağlanabilir.

[s. 31 – 33]

Beşinci Kısım:

Kilise'nin yukarıda bahsi geçenlerle neden ilgisi olduğuna dair bilgileri ihtiva eder ve 3 başlıktan oluşur.

[s. 31 – 32]

1. Başlık:

Yukarıda bahsedilen ve yarım kalan işin tamamlanması için yapılması gerekenlere dair:

...

[s. 32]

2. Başlık:

Denizaşırı Hıristiyan krallarına ve topraklarına yardım edilmesi için dinî bir çağrı:

İnanca sadık Ermenilerin krallığına yüce merhametinizi bağışlamalısınız zira onların ülkesi dört vahşi hayvanın pençesine düşmek üzeredir. Bir taraftan krallığın büyük miktarda haraç ödemek zorunda kaldığı “aslan” olarak tabir edilen Moğollar; diğer

taraftan krallık topraklarını her gün işgal eden “panter” olarak tabir edilen Memlûk Sultanı; öte taraftan krallık topraklarının yağma akınlarından kurtulamadığı “kurt” olarak tabir edilen Türkler ve son olarak ta yakıp yıkma işini denizden sürdüren “yılan” olarak tabir edilen Akdeniz korsanları. Majesteleri, özellikle Akka ve Suriye'nin düşmesinden sonra en zalim egemenliğini bölgeye dayatmış olan Sultan'ın topraklarında uzun zamandır esaret altında olmaktan dolayı nerdeyse çürümüş olan bu zavallı Hıristiyanlara yardımlarını bağışlamalıdır. Dahası, sadece Ermenilere değil Sultan'ın topraklarının ötesinde bulunan ancak buna rağmen Sultan'ın gazabından kurtulamayan Nubia Krallığı'ndaki Hıristiyanlara da şefkat elini uzatmalıdır. Zat-ı şahaneleri aynı zamanda kâfirlerin en yakın tehlike arz ettikleri Kıbrıs Adası'na ve Türkler tarafından sürekli baskı altında tutulan ve hatta Türklere haraçgüzar olan Romania adalarının Latinlerine de yardımlarını esirgememelidir.

[s. 32 – 33]

3. Başlık:

Mezkûr birinci kitabın tamamının bir sonuç ile birlikte özeti:

En muhterem Efendimiz, yukarıda sözü edilen kutsal yasağı uygular ve yine yukarıda bahsedilen sebeplere istinaden denizleri kontrol altına alacak kadırgaları donatır ve harekete geçirirse, Tanrı'nın inayetiyle Sultan'ın ve Türklerin küstahlığına dur denebilecektir...

[s. 34]

İkinci kitabın önsözü burada başlar.

Ben, Venedik'te Rialto şehrinde San Severo cemaatinden ve Efendi Marco Sanudo'nun oğlu, Torsello ismiyle maruf Marino Sanudo, İsa Mesih'in doğumunun 1308. yılının Aralık ayında Kutsal Topraklar meselesi üzerine ikinci kitabı oluşturmaya yöneldim. Bu kitapta, Tanrı'nın ve onun kutsal kilisesinin zaferi ve siz yüce majestelerinin onuru için Kutsal Toprakların nasıl ele geçirileceğine dair yol ve yöntemleri göstermek suretiyle yukarıda bahsettiğim birinci kitabı daha da genişletmiş, teyid etmiş ve güçlendirmiş oluyorum. İsa Mesih'in doğumunun 1312. yılı Aralık ayında Glarentsa'da bu kitabı yazmaya başladım.

[s. 34 – 96]

İKİNCİ KİTAP:

**KUTSAL TOPRAKLARIN YENİDEN ELE GEÇİRİLMESİNİN YOL VE
YÖNTEMLERİ**

Aynı eserin ikinci kitabı olan ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesinin yol ve yöntemlerini içeren kitap burada başlar ve 4 kısımdan oluşur.

[s. 34 – 37]

Birinci Kısım:

İkinci Hıristiyan ordusunun şekil ve organizasyonunu içerir ve 4 başlıktan oluşur:

[s. 34 – 35]

1. Başlık:

Orduya ne şekilde bir kaptan atanmalı, onun yetkileri neler olmalı, kimlerle çalışmalı ve ne zaman harekete geçmelidir:

Mısır Sultanı'nın gücünün zayıflatılması, Kilisenin yasaklarına karşı gelerek Haç'ın düşmanları ile münasebetlerde bulunanların ortadan kaldırılması ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini amaçladığım bu kitaptaki teklifler kuvveden fiile geçirilmelidir. Bu minvalde, karadan ilerleyiş sürmeli ve Hıristiyanların düşmanlarına ne bir şey gönderilmesi ne de onlardan bir şey alınmaması için 10 veya 7 kadirga ile denizlerdeki kontrolün ele geçirilmesi gerekmektedir. Papa hazretlerinin bu girişime öncülük etmesi ve harekete geçilmesi için emir vermesi kâfidir. **[s. 35]**

Şayet Papa hazretleri de uygun görürse, Sultan'ın ülkesi ile her türlü ticaretin durdurulmasını emreden yasağın uygulanmasından sonraki ikinci veya üçüncü yılda, ordunun başına ihtiyatlı ve Tanrı korkusu olan, ünlü, bilge ve zeki, cömert ve alicenap, cesur ve hedefine odaklanmış, akıllı ve kendi çıkarlarından ziyade Hıristiyan toplumunun menfaatlerini düşünen ve aynı zamanda Venediklilerin dostluğunu kazanmış birisi seçilmelidir. Ancak böyle bir kişi Venedikliler ile birlikte ve onların vereceği tavsiye ve yardımlar sayesinde amacını gerçekleştirebilir. Bu kişinin emrine 15.000 piyade ve 300 şövalye verilmeli ve onun yokluğunda komutayı ele alacak bir kişi de yardımcı olarak seçilmelidir. Ordunun komutanı, emrindeki gemiler, askerler ve diğer bütün şeylerle birlikte ancak Kilise'nin hesabına savaşacaktır. Ordu sadece bir kaptana emanet edilmelidir çünkü iyi organize edilmiş bir teşebbüs sadece bir lidere ihtiyaç duyar. Kaptan bütün gücüyle Mısır kıyılarına saldırarak ve orada ele geçirdiği bir yerde, kendisine uzmanların verdiği tavsiyelere göre bir üs kuracaktır. Orada denizler ve nehirler için uygun bir donanma oluşturacaktır. Bu sayede ne zaman ve nasıl uygun görürse Hıristiyanların düşmanlarına karşı hızlı bir biçimde harekete geçebilecektir.

2. Başlık:

Denizci bir devletin bu işi yerine getirmesinin nasıl daha uygun olacağına dair:

Mezkûr kaptan veya amiral öyle bir yerden seçilmelidir ki her biri farklı yerlerden gelen donanmanın veya kadırgaların mürettebatı bir araya geldiklerinde birbirlerine kötü muamele etmesinler ve aralarında çıkabilecek herhangi bir ihtilaf bütün teşebbüsü akamete uğratmasın. Birçok sebepten dolayı bu silahlanma veya teşebbüsün esasen bir Venedik projesi olması gerekir. Evvela, Venedikliler, söz verdikleri şeyi yerine getirmede dünyadaki diğer insanlardan daha iyidirler. İkincisi, denizlerde ve ırmaklarda görev yapabilecek ve gerektiğinde kiralanabilecek dünyanın başka bir yerinde olduğundan çok daha fazla sayıda denizci ve silahlı adam Venedik sınırları dâhilinde bulunmaktadır. Sadece Venedik'in etrafında değil doğrudan Venedik'in içinde çok sayıda nehir ve göl olduğundan Venedikli gemiciler nehir seyrüseferinde ziyadesiyle tecrübelidirler. Üçüncüsü, sefere iştirak edecek bir geminin ihtiyaç duyduğu bütün melzeme ve diğer gerekli levazım her zaman için Venedik'te ve onun komşu şehirlerinde bol miktarda bulunmaktadır. Dördüncüsü, Venedikliler hayatlarını sulara geçiren ve oralarda büyüyüp yetişen insanlar olduklarından bu gibi şeyleri yapmaya alışkındırlar. Zat-ı şahaneleri, Venediklilerin bu niteliklerini kavrar ve Venediklilerle sıkı ilişkiler tesis edilebilirse bu işin başarıyla sonuçlanmasında hiçbir engel kalmayacaktır. Beşincisi, bu vazife için öne atılan Batılı diğer denizcilerle kıyaslandığında Venedikliler, Doğu'ya yelken açmada onlardan daha iyidirler. Çünkü Venediklilerin Doğu'ya olan mesafesi diğerlerinden daha kısadır ve diğerlerine nazaran Venediklilerin Romania'da sahip olduğu liman

sayısı daha fazladır ve bu sayede özellikle kış mevsiminde silahlı kadırgalarla diğerlerine kıyasla daha kısa yollardan hedeflerine ulaşabilmektedirler. Altıncısı, Venedik Cumhuriyeti'nin Clugia [Chioggia] kentinde öyle cesur, bilgili ve becerikli adamlar vardır ki bunlar hem karada ve bataklıklarda hem de denizde ve nehirlerde son derece yeteneklidirler. Onlar, yukarıda bahsedilen bu iş için son derece faydalı olabilirler. Onlar, hem denizde ve nehirlerde hem de göllerde iyi birer gemicidirler ve onların komşuları olan Padovalılar, Ferraralılar ve Cervienlilerin de Clugialılar ile birlikte bu teşebbüste yer almaları ziyadesiyle faydalı olacaktır. Yedincisi, Grado'dan ve Ferrara'nın kıyı bölgelerinden Ravenna ve Cervia'nın sahillerine kadar uzanan yaklaşık 270 millik kıyı şeridiyle Venedik Cumhuriyeti'nin arazileri, Mısır'ın sahip olduğu sahil, bataklık ve göletlere çok benzemektedir. Venedikliler uzun zamandır Mısır'ın bu kıyılarına gidip geldiklerinden diğerlerinden ziyade burayı daha iyi bilmektedirler ve diğerlerine nazaran burayı ele geçirmede Venedikliler daha uygun kişilerdir. Bununla birlikte Venedikliler hakkında yukarıda zikrettiğim ve tamamıyla doğru olduğuna inandığım düşüncelerime rağmen siz yüce majesteleri, bu saldırı için başka halkları görevlendirmeyi düşünürseniz [s. 36] Tanrı'nın da yardımıyla bu vazifenin onlar tarafından da başarıyla yerine getirileceğine hiç şüphem yoktur. Ancak bu halkların, gelenekleri ve liderleri itibarıyla farklı milletlerden müteşekkil olmaları birbirlerine yaklaşımları açısından iyi bir şey olmayacaktır. Çünkü çok sayıda farklı milletler ve geleneklerden oluşan kuvvetler arasına şeytan girmekte ve şeytanın yaptığı kötülükler neticesinde birlikler arasında ihtilaf çıkmaktadır. Bununla birlikte farklı milletlerden oluşan bir kuvvetin gönderilmesi tamamıyla uygun görülürse orada farklı milletler kadar farklı ordular da olacaktır. Bu durumda her bir

ordu arasında mesafe bırakılmalı ve her bir ordu öyle güçlü olmalıdır ki düşman tarafından da bu şekilde algılanabilsin.

3. Başlık:

Geniş kapsamlı sefer (Universali Passagio) için gemilerin ve gerekli olan diğer temel ihtiyaçların hazırlanması ve Moğolların dostluğunu elde etme:

Kilisenin yardım ve teşviğiyle mezkûr kaptan ve halkı bir yandan gemi ve teknelerin hazırlığıyla uğraçacaklar diğer yandan da önemli bir kısmı Batı'dan tedarik edilen mallarla donanmanın diğer temel ihtiyaçlarını gidereceklerdir. Ardından, Papa hazretleri de uygun görürse, ablukanın ikinci veya üçüncü yılında bir Haçlı Seferi ilan edilmeli ve büyük halk kitleleri bir araya getirilmelidir. Kaptanın yaptığı hazırlık sayesinde her şeyin tam ve yerinde olmasının ardından toplanan donanma kuvveti, karadan ve denizden uygulanan abluka ile zaten zayıflatılmış olan düşmana karşı yelken açacaktır. Mısır ülkesinin zaptedilmesi için ayrıca şunlar da yapılmalıdır: Orada düşmana karşı siyahî Nubia Hıristiyanlarından ve diğer ülkelerden büyük yardım temin edilmeli ve ayrıca Semo⁴¹⁹ ve Suriye'yi ele geçirerek Sultan'a büyük zaiyat verdiren Moğollarla da temasa geçilmelidir. Zira Moğolların dostluğunu kazanmak onları tatlı sözlerle, hediyelerle ve mütekabil selamlamalarla karşılamak faydalı olacaktır. Böylece, bu ikinci seferin başlamasından dört veya beş yıl içerisinde bütün Mısır sizin egemenliğinize boyun eğecektir. Sonra siz onu istediğiniz kulunuza bahşedebilirsiniz. Mısır'ın zaptından sonra yardım ümidi

⁴¹⁹ Hazar veya günümüzdeki Türkmenistan.

tükenen Vadedilmiş Topraklar (*Terra Promissionis*), kolaylıkla sizin hâkimiyetinize geçecektir. Dahası, eskiden Franklara (*Francorum*) ait olan yerler de Müslümanların elinden çıkarak, sizin hâkimiyetiniz altında yer alacaktır. Zira köke zarar verildiğinde kollar kurumaya mahkûmdur.

4. Başlık:

15.000 piyade ve 300 atlıdan müteşekkil mezkûr ordunun maliyeti:

Şayet Papa hazretleri, yukarıda bahsedilen 15.000 piyade ve 300 atlıdan müteşekkil ordunun deniz ulaşımı ve diğer gerekli ihtiyaçlarının maliyetini ve aynı zamanda yine yukarıda zikredilen Moğollarla işbirliği tesisinin maliyetini bilmek isterse kendisine açıkça ve dürüstçe belirtmek isterim ki: Bu seferin üç yıllık maliyeti 2.100.000 florindir (21 defa 100.000 florin = *xxi. vicibus c.M. flor.*). Bir florin iki Venedik grossisine karşılık gelmektedir. Sefere iştirak eden atlı veya yaya askerlerin maaşları ile diğer zorunlu ihtiyaçları ve Moğollarla işbirliğinin maliyeti toplamda yıllık 600.000 florin etmektedir. Her yıl için bu miktar aynıdır. Donanma için gerekli olan kereste ve demir ile orada kalacak yer inşa etmek için gerekli olan diğer şeyler ve atların yiyeceği de dâhil savaş alanında ihtiyaç duyulan diğer bütün şeyler için üç yıllık süre boyunca 300.000 florine gereksinim duyulmaktadır. Böylece yukarıda bahsedilen 2.100.000 florin toplam üç yıllık maliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da her yıl için 700.000 florin demektir. Bu miktar, Hıristiyanların Mısır kıyısına ulaşması ve orada bir üs ve aynı zamanda bir karargah inşa etmelerinin masraflarını da içermektedir. Batı'dan gelecek olan insanlar için gemiler ve diğer levazımların

karşılanması da siz Papa hazretlerinin onay vermesiyle mümkün olacaktır. Şayet Papa hazretleri, bu işin daha az adam ve daha az masrafla nasıl başarılabileceğini bilmek isterse, kendisine ancak şu şekilde mümkün olabileceği yönünde saygıyla cevap verebilirim: [s. 37] Orduların teşekkülü tam anlamıyla güvenliği gerektiren bir iştir. Bundan feraget edilmesi durumunda yani gerekli özenin gösterilmemesi durumunda maliyet düşebilir. Bu durumda bu işin maliyetini siz Papa hazretleri üstlenebilirsiniz. Bununla birlikte, hem tatlı hem de tuzlu sularda savaşacak ve yaşayacak adamlar için güvenli bölgelerin oluşturulması gerekmektedir. Demek istediğim şu ki tatlı sularda çok az sayıda adam ile hem de kısa zamanda hâkimiyet kurmak çok zor bir iştir. Mısır'ın önemli bir bölümü Nil Nehri boyunca uzanmaktadır ve başka hiçbir millet tarafından ele geçirilmemesi için son derece dar bir biçimde inşa edilmiştir. Böyle bir yeri ancak yukarıda bahsettiğim niteliklere sahip denizci bir halk ele geçirebilir ve orada hüküm sürebilir.

[s. 37 – 49]

İkinci Kısım:

Seferin neden sadece donanmadan ibaret olması ve deniz yolunun tercih edilmesi gerektiğine dair açıklamaları içerir ve 10 başlıktan oluşmaktadır:

[s. 37]

1. Başlık:

Seferin kara yoluyla icra edilmemesi gerektiğini açıklar:

Yukarıda da ifade edildiği üzere Haçlı ordusu (*exercitus Passagi*), önceki Haçlıların yaptığı gibi kara yolundan ilerlememelidir. Çünkü kara yolunda ordunun karşısına çıkacak pek çok zorluk bulunmaktadır. Kara yolunun uzunluğu, güzergâhın zorluğu ve bölgenin çeşitliliğinden kaynaklanan pek çok engel, kara yoluyla seyahat edenler için büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Bir ordu için gerekli olan levazım ve diğer şeylerin yokluğu da kara yolunun diğer zorluklarındandır. Bazıları, Hermit ismiyle bilinen (*dictus est Eremita*) keşiş Peter (*Petri*) ve Godfrey de Bouillon (*Gorefredi de Buione*)'un Haçlı Seferi için kara yolunu seçtiklerini ve başarıya ulaştıklarını söyleyebilirler. Benim buna verilecek cevabım şudur ki: Onların misyonu insan duyusu ve öngörüsü ile açıklanamayacak düzeydeydi ve onlara ilahî bir yardım bahşedilmişti.

2. Başlık:

Bazılarının, söz konusu seferin doğrudan Ermenistan, Suriye ve Kutsal Topraklara yapılması gerektiğine dair tavsiyelerine karşılık olarak:

Bazıları şu fikri ileri sürmektedir: Haçlı ordusu deniz yoluyla Ermenistan'a ulaşmalı ve orada iyi bir limanda bir müddet konaklayarak, güç tazeledikten sonra kara yoluyla ve savaşarak Antakya ve Suriye'ye ilerlemeli ve ardından da Kutsal Topraklara girmelidir. Ben bu fikre karşılık olarak birkaç sebepten ötürü Ermenistan'a çıkarma yapılmaması gerektiğini söylüyorum. Evvela, Ermenistan

güçlü değildir. Burada ordunun pek çok kayıp vermesi ve gücünü yitirmesi tehlikesi mevcuttur. Ayrıca unutulmamalıdır ki Moğolların önemli bir bölümü Suriye ve havalisini devamlı surette işgal etmektedir. Ancak çölün öte tarafına yani Mısır'a ve Mısır'ın sınır havalisine geçmemekte ve işgal ettikleri yerleri de zaman zaman terketmeye mecbur kalmaktadırlar. Sultan da o bölgeleri yeniden ele geçirmekte ve oraları daha önce de olduğu gibi hâkimiyetine katmaktadır. Moğolların işgal ettikleri yerleri neden bırakmak zorunda kaldıkları sorusuna ise şöyle cevap verebilirim: Burada yaz ayları aşırı derecede sıcak olduğundan ve Moğollar da atları ile sürüleri için otlak sıkıntısı çektiklerinden buralarda kalamamaktadırlar. Hıristiyanlar ise ancak deniz yoluyla günlük gıda ve diğer ihtiyaçları sağlandığı ve buralarda kale ve hisarlar inşa edebildikleri ölçüde yaşayabilmektedirler. Hıristiyanların nasıl olup da bu şekilde yaşamayı başardıklarını incelemek gerekir. [s. 38] Evvela, Sultan'ın gücü akılda tutulmalıdır ki özellikle onun askeri gücü heryere yayılmış durumdadır. Şayet Papa hazretleri, Sultan'ın askeri gücünü bilmek isterse kendisine şunları söyleyebilirim: Hâlihazırda Sultan'ın 60.000 kişilik bir süvari gücü olduğuna inanılmaktadır. Fakat bu gücün hepsi aynı olmayıp farklı seviyelerdedir. Bu birliğin çoğu orta seviyede, bir kısmı vasat ancak en az 25.000'i ise üst seviyede savaşçılardan oluşmaktadır. Sultan aynı zamanda Semo ve Suriye'de de çok sayıda Müslüman nüfusa sahiptir ki bunlar okçuluk sanatından son derece deneyimli ve becerikli kişiler olup, şövalye ruhuyla hareket etmekte ve hepsi de bir Hıristiyan ordusuna karşı koymak için sınırlara konuşlandırılmıştır. Bundan dolayı, oradaki Hıristiyanların büyük miktarda atlı ve yaya savaşçılara ve bunları deniz yoluyla getirecek çok sayıda gemiye ve gıda için de tahıla ihtiyaçları olacaktır. Ancak böyle bir kuvvet cesur bir biçimde Sultan'ın ordusuna karşı savaşırca Sultan'ın gücü

kırılabilir ve Hıristiyanlar Semo ve Suriye'ye hâkim olarak buralarda hisarlar inşa edebilir ve var olanları da güçlendirebilirler. Bütün bunlar, büyük maliyetler ve tehlikeye atılabilecek savaşçıları gerektirir ki bunlar olmadan bu işin üstesinden gelinemez. Fakat orada yaşayan Hıristiyanlar rahata alışır ve herşeyi başkalarından beklerlerse, ruhları düşmana karşı harekete geçmeye isteksiz bir hâle gelebilir. Bu durumda Mısır, Sultan'ın kontrolünde kalmaya devam ederse burada yaşayan Hıristiyanlara ne olacaktır? Onlar, Müslümanlar ve Sultan tarafından buralardan kovulma tehlikesiyle karşılaşacaklardır. Fakat onların Ermenistan veya Suriye havalisinde yerleşecek yerleri de yoktur ve yukarıda ifade edildiği üzere sadece Mısır kıyıları müsait durumdadır. Haçlı ordusunun Suriye ve Ermenistan yerine Mısır'a saldırması için başka sebepler de vardır. Mısır'da Hıristiyanlık Suriye'de olduğundan daha güçlüdür ve Kutsal Toprakların daha hızlı bir biçimde ele geçirilmesi için burada Hıristiyan ordusuna yardım sağlanabilir. Yukarıda teklif edilen ordunun gemicileri, piyadeleri ve sayıları çok olmayan şövalyeleriyle sizin kutsal planınız hayata geçirilebilir ve Tanrı'nın da yardımıyla başarıyla neticelenebilir. Bu durumda daha az masraf yapılmış ve daha az risk alınmış olacaktır. Çünkü deniz yoluyla hareket edilmesi durumunda Hıristiyanlara karşı bir savaş tehlikesi söz konusu olmayacaktır. Hâlbuki Suriye'deki düşman, Mısır'da olduğundan çok daha cesur ve okçuluk ile savaş sanatında beceriklidir. Şayet Papa hazretleri de arzu ederse, Ermeni Kontluğu'nun korunması ve krallığın Mısır Sultanı'na, onun emirlerine ve resmî görevlilere ödemek zorunda olduğu vergilerden kurtarılması için oraya şövalye ve piyade kuvvetlerinden oluşan bir kuvvet gönderilebilirse bu Hıristiyanlık için daha faydalı bir iş olacaktır. Nitekim aşağıda 3. kitapta da gösterildiği üzere, Suriye ve Akka, Hıristiyan halkı ile birlikte düşmanın eline düştüğünde oralara yardım

gönderilmiştir. Geçmişte yaşananları öğrenmek, gelecek için yol gösterici olabilir. Mezkûr krallığın korunması için gönderilecek olan bu insanlar, Ermenistan vilayetinin zayıflığına çare olabilirler. Bunların sayesinde bu tuhaf bölgedeki Hıristiyan kardeşlerimiz, bölgenin yerel soyuluları gibi kışın ovalarda, yazın sıcaklığında ise serin suların, temiz havanın, bereketli çayır ve çimenlerin bol olduğu dağlarda yaşayabilirler. Papa hazretlerinin Ermeni Kontluğu'na yardıma göndereceği bu adamlar, olur da yazın sıcaklığında bu ovalara gelirlerse güneşin sıcaklığından sakınmalı, et yemeyi azaltmalı, iyi şarap içmeli ve cinsel ilişkiden uzak durmalıdırlar. Sonbaharın ilk yağmurlarında karada oluşan sis ve dumana da dikkat etmelidirler. Romania'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Achaia'da da⁴²⁰ bu tedbirlerin alınması gerekir. Mevzuya geri dönecek olursak: Yüce Papa hazretleri Ermeni Kontluğu'na büyük önem vermelidir. Çünkü Ermenistan, günümüzde denizin öte tarafında bütün Asya'da Hıristiyan inancının yaşandığı tek ülke konumundadır.

3. Başlık:

Haçlı ordusunun Kıbrıs'ta üslenmesi iddialarının geçersizliği:

Bazıları da tekliflerinde, aziz Louis örneğinden yola çıkarak, Haçlıların deniz yoluyla hareket etmesi ve Kıbrıs'ta toplanması, deniz şartlarının elvermesinden sonra da yollarına devam etmesi şeklinde fikirler ileri sürmektedirler. [s. 39] Onlara göre, bu şekilde Mısır'da veya Kıbrıs Adası'na çok da uzak olmayan Suriye'de inancın düşmanlarına kayıplar verdirilmeye başlanabilir. Bu fikre nazikçe şu şekilde cevap

⁴²⁰ Mora.

vermek isterim ki izlenmesi gereken yol bu değildir. Evvela, Mısır Kıbrıs'tan daha iyi hava şartlarına ve insanların hayatları idame ettirebilmeleri için daha iyi su kaynaklarına ve bol miktarda balığa sahiptir. İkincisi şayet ordu Kıbrıs'ta konaklar ve daha sonra Mısır kıyılarına doğru ilerlemeyi seçerse, düşmana ulaşmadan önce yapması gereken şey, bu bölgede doğru güzergâhı bulmayı başarmaktır. Mesela, Gibraltar'da dar denizi geçmek suretiyle İspanya üzerinden Afrika'ya ve oradan da Tunus'a doğru ilerleyen bir Haçlı ordusunun güzergâhını kayda değer görmüyorum. Bu çeşit bir güzergâhın, özellikle de yol ortasındaki çölün varlığı da hesaba katıldığında, Kutsal Topraklara ulaşmak için son derece zor ve neredeyse imkânsız olduğu söylenmiştir ve söylenegelmektedir. Fransa'nın ünlü kralı aziz Louis, Haçlı ordusunu Tunus'a çıkardığında kendisi, oğlu Iohannes Tristanus, Papalık elçisi, pek çok kont, baron ve diğer Hıristiyan ahali ile birlikte bir salgın hastalığa yakalanarak, hayatlarını kaybetmişlerdi.⁴²¹ Bu olay, eserin üçüncü kitabının onikinci kısmının onuncu başlığında açıkça anlatılmaktadır. Katolik inancın düşmanlarına saldırmak, Kutsal Toprakları yeniden zaptetmek ve elde tutabilmek için gerçekleştirilecek sefere dair pek çok güzergâh üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Yukarıda zikrettiğim bu güzergâhlar arasında bana en iyi ve en faydalı olarak görüleni deniz yolunu tercih etmektir. Mısır kıyılarına ulaşmanın en etkili yolunun bu olduğu görülmektedir ancak bununla birlikte siz Papa hazretlerinin benimseyeceği güzergâh her zaman için en iyi seçenek olacaktır.

...

⁴²¹ Fransa Kralı IX. Louis'in 1270 yılında Tunus'a gerçekleştirdiği sekizinci ve son Haçlı Seferinden bahsedilmektedir.

[s. 53-95]

Dördüncü Kısım:

Bu kısım, evvelce bahsedilen seferin başarıyla sonuçlanması ve Müslümanlar ile şizmatik Hıristiyanların Kilise'nin gücüne karşı nasıl savunmasız hâle getirileceğine ilişkin yol, yöntem ve teklifleri içermekte ve 29 başlıktan oluşmaktadır.

[s. 67 – 69]

13. Başlık:

Ordunun ihtiyaç duyduğu malzemeler ile diğer gerekli şeyleri taşıyacak olan gemilere, erzağın isimleri ve miktarlarına ve Tanrı'nın kilisesinin donanmasının sağlayacağı diğer faydalara dair:

...

Yukarıda bahsedilen ve kadırgalardan oluşan savaş donanmasından ayrı olarak bu donanma veya filo, kısa zaman önce denizaşırı Hıristiyan devletlerini işgal eden Müslümanlara karşı Haçlı ordusunun büyük miktarda ihtiyaç duyduğu kereste ve diğer levazımları sağlayacaktır...

Şayet bu donanma için Girit Adası seçilirse, ordunun ihtiyaç duyduğu hububat ve diğer erzağın adada yetişmediği, bunları adaya Venediklilerin getirdiği ve Papa hazretlerinin ordusu için toplanan bu erzağın, ordu ancak Mısır kıyılarına ulaştıktan

sonra gönderilebileceği unutulmamalıdır. Şayet Venedikliler devreye girerse, onlar Apulia'dan büyük miktarda tahıl tedarik edecekler ve onu siz Papa hazretleri için Girit'te depolayacaklardır. Bu işin Venedikliler için de uygun olabilmesi ancak onlara bu işte bazı imtiyazlar tanınmasıyla mümkündür. Apulia'nın tahılı Girit'inkinden daha kalitelidir ve daha iyi öğütülmektedir. Aynı zamanda Girit'in tahılından miktar olarak da daha fazladır. Ayrıca Girit Adası'nda yeterli miktarda şarap ve peynir, bol miktarda küçükbaş hayvan, yakacak olarak saman ve odun ile ok yayı yapmak için bol miktarda keçi bulunmaktadır. Mısır kıyılarına çok da uzak olmayan Girit Adası'nda bunların hepsi mevcuttur. Ege'nin diğer adalarının aksine Girit, uzun bir süredir Türkler tarafından saldırıya uğramamıştır. Günümüzün büyük ihtiyaçlarından olan küçük ve büyükbaş hayvanlar ile kereste ve saman gibi şeyler Girit'ten temin edilebilir. Bu hususta Ege'nin diğer adalarına benzeyen Melos Adası'nda ise bir ordu için son derece faydalı ve gerekli olan değirmen taşları bulunabilir. Şayet Papa hazretleri de uygun görürse ordunun kaptanı, Türkiye kıyılarında (*in Turchia maritima*) yaşayan Türkler ile buluşmalı ve onlarla, özellikle de Alanya'dan Fethiye'ye (*a Clandeloro usque Macrum*) kadar uzanan kesime hükmedenlerle dostça ilişkiler tesis etmelidir. Türkler, para karşılığında Mısır'a kereste, zift ve büyük miktarda envai çeşit hayvan temin etmektedirler. Sadece Türkiye kıyıları değil aynı zamanda Kıbrıs Adası da hububat, şarap, büyük ve küçükbaş hayvan yönünden oldukça zengindir ve bu ürünler ordunun ihtiyaçlarını karşılamak açısından önemlidir. Bu adaların [Girit, Kıbrıs] ve karaların [Türkiye kıyıları] Mısır kıyıları ile sıkı bağları bulunmaktadır. [s. 68] Bunlardan başka ordunun ihtiyaç duyduğu kereste ve diğer ürünler Eğriboz Adası'ndan (*Insula Nigropontis*), Atina Dukalığı'ndan (*ducatu similiter Athenarum*) ve Mora'dan

(*Amorea*) da temin edilebilir. Aynı zamanda Eflak (*Blachia*) da önemli bir hububat merkezidir. Bu ürünler Halymros (*Amiro*), Demetrius (*Mithriade*) ve Eleda (*Lade*) limanlarından ihraç edilebilir.

....

[s. 81 – 82]

23. Başlık:

Kutsal Ana Kilisesi'nin maaşlı savaşçıları, Mısır kıyılarını ele geçirdikten sonra ve ana Haçlı ordusunun bölgeye ulaşmasından önce, kadırgalarıyla şizmatiklere ve kâfirlere ne şekilde saldıracaklar ve onlara mümkün merteye nasıl zarar vereceklerdir:

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, Kilise'den aldıkları ücret karşılığında Mısır kıyılarına savaşmaya giden 15.000 piyade ve 300 şövalyeden oluşan bu birlik, bölgede önemli bir rol oynayabilir. Onlar, Sultan'dan ele geçirdikleri kıyı bölgelerini korumak için kadırgalar ve keresteden başka gemiler inşa edebilirler, yukarıda bahsedilen diğer yerlere ulaşmak için bir donanma teşkil edebilirler ve bu sayede kıyı bölgelerinde kalmış olan kâfirlerle civardaki diğer kâfirleri ortadan kaldıracaklardır. Bu insanlar, ana Haçlı ordusu gelmeden önce Mısır kıyılarındaki gözcü kamplarında, kendi kurdukları veya tahkim ettikleri ordugâhlarda gemileriyle birlikte güven içinde yaşayabilir. Bu süre zarfında her yılın Nisan ayının ortalarından Ekim ayının ortalarına kadar 20 kadırgalık bir kuvvetle bölgede devriye gezmelidirler. [s. 82]

1.000 piyade ve 40 şövalyeden müteşekkil bu devriye kuvveti, sık sık Sultan'ın topraklarına seferler düzenleyecek ve aynı zamanda Tunus Krallığı'na, Türklere ve şizmatik Yunanlılara da mümkün mertebe zayıat verdirecektir.

...

[s. 90 – 92]

27. Başlık:

Hiristiyan ordusunu teşkil eden Kutsal Roma Kilisesi'nin askerlerinin, Nil Nehri'ni kontrol altına alması, nehirdeki adaları işgali, mezkûr kuvvetin kaç kişiden oluşması gerektiği ve kâfirlerin Mısır'ı Hiristiyanlara teslimine zorlanmasına ilişkin:

Daha önce de ifade edildiği üzere, Hiristiyan dünyasının her tarafından toplanarak, bir araya getirilen ve ücretleri Kutsal Kilise tarafından ödenen savaşçılardan oluşan Hiristiyan ordusu, Mısır'ın mezkûr kıyı bölgelerindeki kamplarda toplanacaktır. Gerek gemilerle gerekse de ihtiyaç duyulan diğer malzemelerle donanmış olan ordu, hem karada hem de tatlı sularda harekete hazır bir duruma gelecektir. 50.000 piyade ve 2.000 şövalyeden müteşekkil orduda ayırım gözetilmeksizin herkese uygun miktarlarda maaş ödenecektir. Bu kitabın birinci kısmında bahsedilen 15.000 piyade ve 300 süvarilik birlik de göz önünde bulundurulmalıdır. Tanrı'nın da yardımıyla bu iş başarıyla sonuçlandırılacak ve Nil Nehri kontrol altına alınmış olacaktır. Şayet bu ordu Nil Nehri'ni kontrol edebilirse oradaki Raxetus adasını da hiçbir muhalefetle karşılaşmadan ele geçirecektir. [s. 91] Bu, mübalağa değildir. Ardından orada

süratle istihkâmlar inşa edebilir, özellikle de nehrin üst kesimindeki eski ve yeni Kahire'de (*Kayro / Babyloni*) uygun gördükleri şekilde yerleşimler tesis edebilirler. Hıristiyan ordusunun bu şekilde silahlanması ve yukarıda bahsedilen gemiler sayesinde elde ettiği büyük güç ile Mısır'ın kalan kısmı da zaptedilecek ve Papa hazretlerine tabi olacaktır. Şayet Papa hazretleri, bu büyüklükte bir orduyu bir arada tutmanın zorluğundan ötürü böyle bir ordunun teşekkülüne gerek duymazsa, maaşları peşinen ödenmek kaydıyla 40.000 piyade ve 1.000 süvarilik bir ordu da kurulabilir ve bu ordu Mısır meselesini başarıyla halledebilir. Kimileri Moğollarla işbirliğinden ve onların siz majestelerine yardıma hazır olduklarından bahsedebilir ancak Moğolların, sizin karşınızdaki yer alması muhtemeldir. Çünkü onların önemli bir bölümü Muhammed'in mezhebine (*persidi Machometi*) dönmüştür. Bu Moğollar, bizim için değil yukarıda bahsettiğim mezhebin yararına Mısır'a girebilir ve onlara yardım edebilirler. Ayrıca bütün Doğu'ya ve Romania'ya yayılmış Türkler ve diğer Müslümanlar da söz konusudur ki onlardan da Mısır'a yardım ve destek sağlayabilirler. Sadece Araplar değil Afrika'daki diğer Müslümanları da göz önünde bulundurmak gerekir. Onlar, hep birlikte veya münferit olarak Mısırlıları destekleyecekler ve Mısır'a yardım edeceklerdir.

...

Yukarıda bahsedilen miktarda piyade ve süvari birliklerinden oluşan Hıristiyan ordusunun maaşları ve diğer masrafları dâhil aylık ve yıllık olarak Papa hazretlerine maliyetinin ne kadar olacağı sorulursa, bu soruya dürüst bir biçimde şu şekilde cevap verilebilir: 30.000 silahlı adamdan her birine her ay 3 altın florinden ayda toplam 90.000 altın florin ödenmelidir. [s. 92] Bu kuvvete yardımcı olan 10.000 kişilik ek kuvvet için de her birine her ay 5 altın florinden ayda toplamda 50.000 altın florin

ödenmesi gerekmektedir. Toplamda bu 40.000 kişilik ordunun aylık gıda ihtiyacı için 20.000 florine ihtiyaç duyulmaktadır. Maaşları ve gıda ihtiyaçları da dâhil olmak üzere ordunun süvari birliklerinin aylık masrafları ise 30.000 florin tutmaktadır. Moğollara ve diğer milletlere gönderilecek elçilerin, sunacakları hediyeler de dâhil her birinin toplam masrafı için 5.000 florin yeterli olacaktır. Diğer masraflarla birlikte toplamda aylık 190.000 florin tutan bu miktar, yaklaşık 2 yıl boyunca ortalama 180.000 florinden hesaplandığında 3.960.000 florin yapmaktadır. Masraflar hesaplanırken her zaman en iyi adamlar üzerinden hesaplama yapılmıştır. Gemi inşası, barınakların ve silahların yapımı için gerekli olan kereste ve ordunun kendisini koruması için üzerinde haç işareti bulunan kumaşların dokunması ise toplamda 200.000 altın florine malolacaktır. Bundan başka ordu ile birlikte yol alan piskoposlar, papazlar, keşişler, seküler liderler, hasta ve zayıflar, kadınlar, yabancı müttefikler ve diğer masraflar için de en iyi ihtimalle ilk yıl 320.000 altın florin gerekecektir. Yukarıda 40.000 kişilik olarak hesapladığım gıda masraflarını 50.000 kişi olarak da düşünmek gerekebilir. Neticede ilk yıl yapılacak masrafların toplam maliyeti 2.800.000 florini bulacaktır. Fakat ikinci yıl Tanrı'nın da yardımıyla Mısır meselesi aynı savaşçılar, aynı gemiler, aynı kereste ve diğer malzemelerle hallolunacak ve ikinci yılın masrafı 2.200.000 altın florine düşecektir. Böylece 2 yıllık toplam maliyet 5.000.000 altın florin tutarındadır. 1 florin ise ikinci kitabın birinci kısmında ifade edildiği üzere 2 Venedik grossisine denk gelmektedir. Böylece bu iş fazlasıyla yerine getirilmiş olacaktır.

4.2. Sanudo'nun Mektupları, 1325-1334

4.2.1. Ege'de Türklere Karşı Yerel Direnişin Örgütlenmesine İlişkin Mektuplar, 1325-1329

I.

1325, Venedik

Capua Başpiskoposu Ingramo'ya.

(Bongars, J., *Epistolae*, III. Mektup, s. 291-294)

[Hitap, s. 291]

Venedik'te Rialto şehrinde San Severo cemaatine mensup Marino Sanudo Torsello'dan Tanrı'nın inayetiyle Kudüs ve Sicilya'nın mümtaz Kralı'nın şansölyesi ve Capua başpiskoposu olan muhterem peder ve en merhametli Efendi Ingramo'ya... Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türklerin taarruzlarına karşı Kral Roberto'ya çağrı, s. 292]

...

Herkes bilir ki Kutsal Topraklarda Tanrı'nın hükmünü icra etmek vazifesi, diğer krallardan önce Sicilya'nın en ünlü kralı Efendimize⁴²² düşmektedir. Zira herşeyden önce onun taşıdığı Kudüs Kralı unvanı bunu gerektirmektedir. Denizden karşıya

⁴²² Napoli Kralı I. Roberto (1309-1343).

geçen Türkleri ve diğer günahkârları ancak o engelleyebilir. Türkler, Mora Prensiği ve ona tabi adalar için ciddi birer sorun teşkil etmektedirler...

...

[Türklerin Eğriboz ve Naksos adalarına taarruzları, s. 294]

...

Eğriboz'dan emin ve güvenilir bir kaynaktan Romania'ya dair aldığım haberlere göre, bu kış boyunca Türklerin gemileriyle birlikte hızlı bir biçimde Eğriboz Adası'na doğru harekete geçtikleri görünüyor. Anlaşılan Türkler, ele geçirdikleri yerlerde kimi ve neyi bulurlarsa alıp götürmüşler. Aynı zamanda Niccolo Sanudo'nun⁴²³ mülkü olan Naksos Adası'na da hızlı bir akın gerçekleştirmişler. Niccolo, bu esnada prensle⁴²⁴ birlikte Mora'da idi. Haberi alır almaz birliklerini silahlandırarak, Türklerin peşine düşmüş ancak kimseyi bulamamış.

⁴²³ Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo (1323-1341).

⁴²⁴ Napoli Kralı Roberto'nun kardeşi Gravina Kontu ve aynı zamanda Mora Prensi Giovanni (1294-1336).

II.

1326, Venedik

Tamim

(Bongars, J., *Epistolae*, V. Mektup, s. 297-298)

[Hitap, s. 297]

Venedik'te Rialto şehrinden Marino Sanudo Torsello'dan yüce, merhametli ve soylu Efendimiz İsa adına onurlu, soylu, muhteşem şövalye ve efendi hazretlerine... Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türk ve Katalan ittifakının Mora Prenslığı ve Eğriboz'u tehdit etmesi, s. 298]

...

Gerçekte, çok nazik bir biçimde ifade etmek gerekirse, Efendimizin [Napoli Kralı Roberto] Küçük Asya'ya hükmeden Türklerle ilgili bazı önlemler alması gerekmektedir. Nitekim Türkler, çok süratli bir biçimde hareket ederek, Romania adalarına ve özellikle de Mora Prenslığına tabi yerlere saldırılarda bulunuyorlar. Öyle ki şayet Hıristiyan topraklarına zamanında yardım ulaştırılmazsa, buraları kaybedilmiş olacak. Özellikle de Eğriboz Adası, Kumpanya'nın⁴²⁵ eline geçmek

⁴²⁵ Türklerin de yardımıyla 1311 yılındaki Cephissus veya Halymros Savaşı'nda Atina Düklüğü'nü yenilgiye uğratan ve 1388 yılına kadar Atina'da hüküm süren Katalanlar.

üzeredir. Şayet Türkler taarruzlarında başarılı olurlarsa, Mora Prenslığı'nin onların eline geçmesine kimse mani olamayacaktır.

[Türklere karşı Romania'da mücadele eden Hıristiyan kuvvetler, s. 298]

Bundan dolayı, Kudüs ve Sicilya Kralı Efendimiz, sanki Sicilya söz konusuymuş gibi güçlü bir biçimde harekete geçmelidir. Aynı zamanda diğer pek çok dindar Hıristiyan da Kralımızın bu cesur hareketini örnek alarak, ona destek verecektir. Türklerin bu korkunç taarruzlarına, Sakız Adası'nın Hâkimi Cenovalı Zaccaria⁴²⁶, Naksos ve Andros ile birlikte diğer bazı adaların sahibi Efendi Niccolo Sanudo⁴²⁷ ve Hospitalier Tarikatı hariç hiçbir anakara ve ada karşı duramadı. Bunlar, şimdiye kadar Türklere karşı başarılı bir biçimde müdafaada bulundular ve hâlâ daha ellerinden geldiği kadar bunu yapmaya çalışıyorlar. Aynı zamanda Venedik Komünü de mezkûr Eğriboz Adası'na Efendimiz İsa hazretlerinin doğum gününden önceki dördüncü günde iki kadirge gönderdi ve her ne zaman ihtiyaç hasıl olursa yardım göndermeye devam etmektedir. Tanrı'nın ve Efendimiz yüce Papa hazretlerinin yardımı olmaksızın onların daha fazla dayanabileceklerini sanmıyorum. Çünkü Türk hâkimiyeti çok büyük bir alanda kendisini göstermektedir. Onların, Küçük Asya olarak adlandırılan ülkesi bütün İspanya'dan daha büyük bir alanı kapsamaktadır.

⁴²⁶ Martino Zaccaria (1314-1329).

⁴²⁷ Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo (1323-1341).

[Türklerin ve müttefikleri Katalanların Eğriboz'a saldırı hazırlığı içinde olmaları, s. 298]

Bundan başka, mevcut durum hakkında şahsınızı bilgilendirmem için lütfen bana izin verin. Güvenilir adamlar vasıtasıyla Eğriboz ve Romania'nın diğer yerlerinden aldığım son haberlere bakılacak olursa, Türkler önemli bir işe girişmek için altı kadirga (*galeas*) ve aralarında tekne (*ligna*) ve barkaların (*barchas*) da olduğu otuz gemi (*nauigia*) hazırlamış durumdadır. Şayet Türkler, Atina'yı ellerinde tutan müttefikleri Katalan Kumpanyası ile birlikte Eğriboz şehrine varırlarsa, şehri, bütün adayı ve diğer adaları yakıp yıkmaları için önlerinde hiçbir engel bulunmamakta. Kadınlar ve çocukların Müslüman ülkelere köle olmaları için esir alınmaları ise mezkûr adalar için paha biçilmez bir kayıp olacaktır. Zira halihazırda Türkler bu zamanda kadar çok sayıda esiri ülkelerine göndermiş durumdadır.

[Türlere karşı 4 kadirgalık savunma gücü teşkil edilmesi önerisine dair, s. 298]

Binaenaleyh, şayet yüce Papa hazretleri⁴²⁸ bölgenin onurlu insanları tarafından silahlandırılmış dört kadirganın bölgede sürekli bir biçimde devriye gezmesine müsaade etmiş olsalardı, Tanrı'nın inayetiyle, bu yerler güven ve emniyette olacaklardı. Gerçekte, bu işin maliyeti yılda 25.000 florinden fazla değildir ve bu para büyük bir ihtimamla tahsis edilebilir bir miktardır.

⁴²⁸ Papa XXII. Ioannes (1316-1334).

III.

1327, Venedik

Papalık elçisi Kardinal Bertrand du Pouget'e.

(Bongars, J., *Epistolae*, XVII. Mektup, s. 307-310)

[Hitap, s. 307]

Venedik'te Rialto şehriden Marino Sanudo Torsello'dan bütün kalbiyle kutsal ana kilisesine sadık ve Tanrı'nın inayetiyle Aziz Marcello papazı unvanlı muhterem peder kardinal Bertrand'a. Sizi memnun edecek herşey için tamamıyla hazır olduğumu bilmeniz umuduyla selamlarımı iletirim.

...

[Türklerin Romania adalarına, bilhassa da Mora Prensiğine taarruzları, s. 309]

...

En habis Müslümanlar olan Küçük Asya Türkleri, sık sık Romania adlarına, özellikle de Mora Prensiği'ne tabi adalara saldırılar düzenlemekteler. Bundan dolayı, Hıristiyanlık acil ve büyük bir barışa ihtiyaç duymakta. Ancak İmparator, kilisenin memnuniyeti ve iyiliğinden yana tavır takınmadığı müddetçe, bu barışın mümkün olamayacağını görüyorum.

IV.

Şubat-Mart 1327, Venedik

Capua Başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli Piskoposu Paolino'ya.

(Cerlini, A., "Nuove Lettere", II. Mektup, s. 349-354)

[Hitap, s. 349]

Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan Tanrı'nın inayetiyle Kudüs ve Sicilya'nın mümtaz Kralı'nın şansölyesi ve Capua başpiskoposu olan muhterem peder ve en merhametli Efendi Ingramo'ya ve Pozzuoli'nin en değerli piskoposu ve Fransisken Tarikatı'nın en merhametli Efendisi Kardeş Paolino'ya... Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türklerin 7 gemi ile Mora Prenslığıne saldırısı, s. 350]

...

Muhterem peder, dahası şunu bilmenizi isterim ki Eğriboz'a gönderilen iki Venedik kadırgası, kırkbeş gün içerisinde gidip, dönerek vazifesini yerine getirdi. Bu kadırgalar beş gün boyunca Eğriboz'da kaldılar ve beraberlerinde yeni haberler de getirdiler. [Kadırgaların getirdiği bu haberlere göre] Aydın Türkleri (*Turchi d'Athini*) yedi gemi ile neşet ettiler. Onlar Don Alfonso'nun⁴²⁹ elindeki Aegina (*Egina*) hariç

⁴²⁹ Türk-Katalan ittifakının mimarı, Sicilya Kralı Federico'nun oğlu ve Atina'daki Katalan Düklüğü'nün Başvekili (1317-1338). 1317 yılında Eğriboz Adası'nda Karystos ve Larmena'nın meşru egemenliğini elinde bulunduran Veronalı Carceri

diğer adalara zarar vermediler. Ancak pek çok aileyi alıp götürdüler. Saldırılarına devam eden Türkler, Mora'da Damala bölgesinde bulunan ve Korintos yakınlarındaki Sikyon (*Sicchimo*) kalesini ele geçirdiler. Yörede yaşayan halkı esir ederek, Türkiye'ye (*in Turchiam*) gönderdiler.

[Türklerin Eğriboz'a saldırısı ve Katalanlar ile işbirliği, s. 350]

Bu Türkler ile Katalanlar hakkında, daha önce yaptıkları bazı şeylerden ötürü, büyük şüphelerim var. Nitekim bu saldırıları üzerinden bir yıl geçmeden Türkler, Terzieri Efendilerinin (*domini Terçeriorum*)⁴³⁰ toprağı olan Eğriboz Adası'na saldırdılar. Bunun üzerine adanın Venedikli balyosu⁴³¹, denizden müsella kadırgalar ve karadan da askerler gönderdi. Nihayetinde Türkler, gemilerini geri çektiler ve kara yoluyla kaçmaya koyuldular. Don Alfonso'ya ait olan Karystos (*in terra Caristi*)'a sığındılar. Balyos ve Eğriboz donanmasının kaptanı, Karystos'a sığınan Türkleri kendilerine teslim etmesi için Don Alfonso'dan talepte bulundu. Onun bu talebini ailesinden Bonifaccio'nın kızı Maria ile evlenen Alfonso, aynı yıl kayınpederi Bonifaccio hayatını kaybedince Karystos'un yönetimi de resmen kendisine geçmiş oldu.

⁴³⁰ Bu dönemde Eğriboz Adası, kuzeyde Oreos (*Terziero del Rio*), güneyde Karystos (*Terziero di Caristo*) ve merkezde de Khalkis (*Terziero della Clissura*) yönetim merkezleri olmak üzere, *terzieri* ismiyle maruf üç küçük derebeyliğe bölünmüştü. Kuzeyde Bartolomeo Ghisi, güneyde Alfonso Fadrique ve merkezde de Veronalı Carceri ailesinden Pietro hüküm sürüyordu.

⁴³¹ Bu sırada adanın Venedikli balyosu Marco Gradenigo (1327-1329) idi.

reddeden Don Alfonso, bununla da yetinmeyerek, Türkleri önce Atina'ya gönderdi ve oradan da geldikleri yer olan Türkiye'ye geçmelerini sağladı. Bundan dolayı ben inanıyorum ki yukarıda anlatmış olduğum Türklerin Aegina Adası'na düzenledikleri saldırı aslında, Eğribozluları, Türkler ile Katalanlar arasında bir ittifak olmadığı şeklinde düşünmeye sevk etmek için yapılmıştı. Ben, öyle olduğuna [Türklerle Katalanların ittifak hâlinde olduğuna] inanıyorum.

...

[1311 yılı: Türk-Katalan ittifakının başlaması ve Cephissus ya da Halymros Savaşı'nda Türkler, s. 352]

...

Muhterem Efendim! Farkında olmalısınız ki kenüz gerçekleşmiş olmamakla birlikte şayet Katanlar Eğriboz'u ele geçirirlerse, Türkiye'den atları, askerleri ve gemileriyle birlikte çok sayıda Türkü de adaya davet edeceklerdir. Nitekim geçmişte, Kumpanya Gelibolu, Cassandreia ve Halymros'ta bulunduğu esnada [1311 yılından söz ediliyor], bunu yaptıklarını biliyoruz. Atina Dükü ve Brienne Kontu [V. Gautier], yukarıda sözünü ettiğim Halymros yakınlarındaki Kumpanya ile bir savaşa tutuşmuştu. O esnada ben oradaydım. Venedik ve Eğriboz balyosu⁴³² için bir gemiye kaptanlık ediyordum ve 1.800 atlı Türk (*Turchos Turchopolos*) ve Morati'nin Katalanlar ile birlikte olduğunu gördüm. Her bir topluluk kendi başına idi ve kendi kendilerini komuta ediyorlardı, Katalanlar ise hepsini sevk ve idare ediyorlardı. Katalanlar, Dükü öldürdükten sonra, ordusunu bozguna uğrattılar ve Düklüğün arazisine girdiler. Ardından Türklerle birlikte Tesalya'yı işgal ettiler ve daha sonra

⁴³² Bu sırada adanın Venedikli balyosu Luigi Morosini (1310-1312) idi.

buradan ayrıldılar. Nihayetinde Türklerin önemli bir bölümü, kendi aralarındaki bir münakaşadan dolayı imha olundu. Sonradan öğrendiğime göre Türkler, Katalan Kumpanyası'na yeniden katılmayı çok arzulamışlardı.

[Türklerin Adriyatik'in girişini tehdidi, s. 352]

Şayet Küçük Asya Türkleri, (*Turchi qui morantur in Asia minori*) denizlerde çok sayıda savaşa katılmamış ve halkları da pek çok sıkıntıya maruz kalmamış olsalardı, gemileriyle Adriyatik'in ağzına kadar ulaşmalarının önünde hiçbir engel olmayacaktı. Eminim işte o zaman Türkler, Koron ve Modon ile Grisco⁴³³ bölgesinde yaşayan halka büyük zaiyat vereceklerdi. Onlar aynı zamanda Latinlerin ve Greklerin elinde bulunan çok sayıda başka yere de zarar vereceklerdi.

...

[Türlere karşı 4 kadırgalık ittifak donanması önerisi, s. 354]

...

Bunların haricinde şu anda yazamadığım pek çok tehlike mevcuttur. Bunlar, sadece bizim Kralımızı [Napoli Kralı I. Roberto] değil aynı zamanda Greklerin imparatorunu⁴³⁴ ve Efendimiz Doju⁴³⁵ ve Venedik Komününü de tehdit etmektedir. İnaniyorum ki saygıdeğer Kralımız alınması gereken en iyi tedbirleri alacak, Efendimiz Papa hazretleri ve Hospitalier Tarikatı'nın Sahib-i Âzam'ı (*Magister*

⁴³³ Koron ve Modon arasında yer alan Messina'nın bir limanı.

⁴³⁴ Bizans İmparatoru II. Andronikos Palailogos (1282-1328).

⁴³⁵ Venedik Doju Giovanni Soranzo (1312-1328).

Hospitalis)⁴³⁶ ile birlikte Türklere karşı sürekli vazifede bulunacak olan üç veya dört kadirga donatacaktır. Kadırgalar bölgede diğerleriyle birlikte bir savunma teşkil edecekler ve bu sayede umuyorum ki Türkler, prensliğin ahalisine zarar vermek ve dostlarımızı incitmek için Katalanlar ile işbirliği yapamaz hâle gelecektir.

⁴³⁶ Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzam'ı Helion de Villeneuve (1319-1346).

V.

Nisan 1327, Venedik

Pozzuoli Piskoposu Paolino'ya.

(Cerlini, A., "Nuove Lettere", IV. Mektup, s. 355-357)

[Hitap, s. 355]

Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan Pozzuoli'nin en değerli piskoposu ve Fransisken Tarikatı'nın en merhametli Efendisi Kardeş Paolino'ya... Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türk-Katalan tehlikesine karşı Eğriboz'un müdafası için alınması gereken önlemler, s. 356]

...

Venedik tarafından kadırgalar gönderilmesi iyidir ancak kanımca bu yetersizdir. Gönül, orada daimi bir filonun bulundurulmasını arzu eder. Bu sebepten ötürü, size de uygunsa Efendimiz Kral⁴³⁷ ve Prens⁴³⁸ hazretleri ile bu konuları görüşebilir ve Kral hazretlerine ve Capua başpiskoposuna beni tavsiye etme nezaketinde bulunabilir misiniz?

⁴³⁷ Napoli Kralı I. Roberto (1309-1343).

⁴³⁸ Kral Roberto'nun oğlu Calabria Dükü Carlo (1298-1328).

VI.

1328, Venedik

Tamim.

(Bongars, J., *Epistolae*, XVI. Mektup, s. 304-307)

[Hitap, s. 304]

Venedik'te Rialto şehrinden mütevazı ve sadık hizmetçi Marino Sanudo Torsello'dan, merhametli ve soylu Efendimiz İsa adına yüce ve mümtaz Efendimiz hazretlerine... Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türk-Katalan tehdidine maruz kalan Mora'nın Hıristiyan dünyası için önemi, s. 307]

...

Bundan maada, lütfunuza sığınarak Mora Prenslığı'nin toprakları ve adalarını tehdit eden tehlike hakkında size düzenli bir biçimde yazıyorum. Mora Prenslığı, hem Türkler hem de Atina Düklüğü'nü elinde tutan Kumpanya tarafından sürekli tehdit edilmektedir. Şayet Mora düşerse, bu durum Efendimiz Kral Roberto hazretleri için bir zamanlar Sicilya'da yaşananlardan daha büyük bir sıkıntı ve kayıp olacaktır. Aynı zamanda Efendimiz Doj hazretleri, Venedik Komünü ve diğer pek çok Katolik de bu kayıptan zarar göreceklerdir. Bu sebepten dolayı bu kaybın önüne geçmek için Venedik, bu Mart ayında oraya iki müsella kadırğa gönderdi.

4.2.2. Ege’de Türklere Karşı Haçlı İttifak Donanmasının Tesisine İlişkin Mektuplar, 1329-1334

VII.

Ocak 1329, Venedik

Capua Başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli Piskoposu Paolino’ya.

(Bongars, J., *Epistolae*, XX. Mektup, s. 312-313)

[Hitap, s. 312]

Tanrı’nın inayetiyle Efendimiz Kral hazretlerinin şansölyesi ve Capua başpiskoposu muhterem peder Efendi Ingramo’ya ve Pozzuoli’nin en değerli piskoposu ve Fransisken Tarikatı’nın en merhametli Efendisi Kardeş Paolino’ya...

...

[Eylül 1328’de Türklerin Eğriboz Adası’na şiddetli bir saldırısı, s. 313]

...

Bundan maada şunu da bilmenizi isterim ki Efendi Pietro Gradenigo’nun büyük oğlu, şanlı Venedik Doju’nun Eğriboz’daki balyosu ve Eğriboz donanmasının kaptanı Efendi Marco Gradenigo’dan⁴³⁹ geçen yılın 18 Eylül’üne tarihlenen bazı mektuplar aldım. Mektuplarda yazılanlara bakılacak olursa, Türkler sayılarını muazzam ölçüde arttırdıkları ve şayet Venedik Doju Efendimiz geçmiş yıllarda olduğu gibi bir çare bulamazsa Arşipel adalarıyla birlikte Eğriboz Adası’nın da

⁴³⁹ Dönemin Eğriboz balyosu Marco Gradenigo (1327-1329).

Türkler tarafından harabeye çevrileceği anlaşılmaktadır. Onun [Marco Gradenigo] Türklere karşı koymaya gücü yoktur.

[Thebai başbiskoposu Isnard Tacconi'nin Türklere karşı yardım talebinde bulunmak üzere Venedik'e gelişi, s. 313]

Muhterem peder hazretleri! Bildiğiniz üzere, evvelce Antakya Patrikliği de yapmış olan Thebai Başpiskoposu⁴⁴⁰, Türklere karşı müsella kadırğa donatılması hususunda yardım talebinde bulunmak üzere Papalık makamından Venedik'e geldi. Kendisi, bu hususta Papa hazretlerinin bizzat mektuplar göndereceğine söz verdi. Ancak, halihazırda söz verdiği mektuplar henüz Venedik'e ulaşmadı ve ne zaman ulaşacağını da bilmiyorum. Ben bu hususta büyük bir üzüntü içindeyim çünkü Romania adalarına yardım edilmesi konusunda iyi şeyler olacağını umut ediyordum. Şayet zikredilen mektuplar bu ay içerisinde veya Şubat'tan önce gelmezse, mezkûr Başpiskoposun, Başpiskoposluk bölgesine döneceğini sanıyorum.

⁴⁴⁰ Sanudo'nun sözünü ettiği dönemin Thebai Başpiskoposu Isnard Tacconi (1326-1329) idi. 1311 yılında Antakya Patrikliği yapmış olan Isnard Tacconi, 1308-1311 yılları arasında da Thebai Başpiskoposluğu görevinde bulunmuştu.

VIII.

15 Şubat 1329, Venedik

Papa hazretlerinin yeğeni Pierre de la Vie'ye.

(Bongars, J., *Epistolae*, XXI. Mektup, s. 313-315)

[Hitap, s. 313]

Ben, Marino Sanudo Torsello, bu mektubu Efendimiz Papa hazretleri'nin yeğeni, soylu şövalye ve mümtaz Efendi Pierre de la Vie'ye gönderiyorum...

...

[Thebai Başpiskoposu'nun Türklerin Romania adalarına saldırılarını önlemek için çeşitli görüşmeler yapması, s. 314]

...

Efendi hazretleri! Thebai Başpiskoposu'nun şu sıralar Venedik'te olduğunu biliyorsunuz. O, Romania adalarının korunması için elinden geldiği kadar çalışıyor ve bazı görüşmeler yapıyor. Türkler ve aynı zamanda denizlerde cirit atan korsanlar, adaları ve diğer yerleri sürekli taciz etmekte. Başpiskopos hazretlerinin akli ve dürüstlüğü sayesinde, kendisine tevdi edilmiş olan bu işi başarıyla sonuçlandıracağına yürekten inanıyorum.

[Rodos'taki Hospitalier Şövalyelerinin, Başpiskoposun bu çabalarını başarısız kılacak eylemleri, s. 314-315]

Şayet o [Thebai Başpiskoposu] bu çabalarında başarısız olursa, bunun sebebi Rodos'taki Hospitalierlerin, denizleri boydan boya kateden Sicilyalı, Cenovalı ve diğer korsanlara büyük bir açgözlülükle ev sahipliği yapmalarından başka bir şey olmayacaktır. Bu, açıkça büyük bir kötülüktür. Şu anda Avignon'da bulunan Hospitalierlerin komutanlarını⁴⁴¹, yukarıda sözü edilen bu en habis kişileri adaya kabul etmemesi için bu durumdan haberdar etmek en uygun davranış olacaktır. Aynı zamanda onlar, Türklere ve diğer habislere karşı ittifak yapmayı da kabul etmelidirler.

⁴⁴¹ Bu esnada Hospitalier Şövalyelerinin Sahib-i Âzam'ı Helion de Villeneuve (1319-1346) idi.

IX.

28 Ekim 1329, Venedik

Anonim.

(Bongars, J., *Epistolae*, XXII. Mektup, s. 315-316)

[Hitap, s. 315]

Büyük bir inanç ve özveriyle kendisini sizin muhterem varlığınıza adayan Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan...

[Türklerin arka arkaya üç defa Eğriboz Adası'na saldırısı, s. 315]

Evvelce Antakya Patrikliği de yapmış olan muhterem Thebai Başpiskoposu'ndan aldığım son mektuplarda yazan şeyleri, saygıdeğer hazretlerine bildirmeme lütfen izin verin. Başpiskopos, şu anda Romania'dadır. Ondan aldığım mektuplar, Eğriboz şehrine çok yakın bir yerden, Piscate'den hareket eden Türklerin, Eğriboz Adası'nı nasıl istila ettikleriyle ilgilidir. Bu Türkler, evvelce Atina civarındaki bölgeleri istila etmişlerdi. Etrafı yakıp yıkan Türkler, pek çok kişiyi de öldürmüşler ve esir ettikleri gençleri de köle olarak satmak için Türkiye'ye göndermişlerdir. Bu, özellikle de başta en büyük güçler olmak üzere bütün Hıristiyanlık için büyük bir yıkım ve utanç kaynağıdır. Romania'dan kaçıp, Venedik'e gelenler, herkesin gözü önünde şayet yardım edilmezse Türklerin Eğriboz Adası'nı, diğer bütün adaları ve hatta anakarayı harabeye çevireceklerinden bahsediyor. [Onların söylediğine göre] en güçlü kaleler hariç herşey Türklerin eline geçmek üzeredir.

[Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'nun yardım talebinden bulunmak üzere Bizans İmparatoru III. Andronikos'u ziyareti, s. 315]

Bu yaşananlara dair herşeyin daha açık ve net bir biçimde anlaşılması için Naksos ve Andros Dükü Niccolo Sanudo'nun, Grek İmparatoru'nu⁴⁴² ziyaretinden size bahsetmeliyim. Dük, beraberinde üç kadirga, iki büyük ve bir küçük gemi, ağır silahlarla donatılmış çok sayıda asker ve yaklaşık yüz silahlı atlı ile birlikte yola çıktı. Aynı zamanda İmparatora güzel hediyeler de hazırladı. Ben Dük'ün bunu, egemenliğini korumak ve kaybettiği toprakları geri almak amacıyla yardım talebinde bulunmak için yaptığını inanıyor ve bu niyetini makul görüyorum. Dük, son derece dikkatli bir biçimde yapabileceği en iyi şeyleri yapmaya ve bulabileceği en makul yardımı temin etmeye çalışıyor. Son zamanlarda [Türklerin saldırılarından ötürü] genç ve yaşlı farketmeksizin 15.000'den fazla insan hayatını kaybetti, çok sayıda kişi de yerlerinden ve yurtlarından ayrılmak zorunda kaldı. Dük'ün İstanbul'da iyi niyetle karşılandığı söyleniyor. Bundan sonra olacakları ancak ve tamamen Yüce Tanrı bilir.

[Türklere karşı ittifak tesis edilmesi için Rodos'taki Hospitalier Şövalyelerine ve bölgedeki diğer Hıristiyan güçlere Papa'dan mektup gönderilmesi, s. 315]

Mezkûr Başpiskopos hazretleri, Rodos'a ve diğerlerine, Türklere karşı harekete geçilmesi hususunda Efendimiz Papa hazretlerinin mektuplarını yollamıştır. Hepsisi de şayet Hospitalierler silahlanırsa kendilerinin de silahlanacağı yönünde nazik cevaplar vermişlerdir. Rodos'taki Hospitalierler ise şayet Efendileri kendilerine iki veya üç

⁴⁴² Bizans İmparatoru III. Andronikos Palailogos (1328-1341).

kadırga donatabilmek için gerekli parayı gönderebilirse hızlı bir biçimde silahlanabilecekleri ve harekete geçecekleri yönünde cevaplar vermişlerdir. Aynı zamanda Venedik Komünü de bu bölgelere iki müsella kadırga göndermek için Meclis'te karar almıştır.

[Hospitalier Tarikatı'nın zenginliği ve Romania'nın Türklere karşı savunulmasında daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerektiği, s. 315]

Hospitalierlerin ne kadar zengin olduklarını ve ne kadar harcadıklarını hayretle yazmak durumundayım. Sadece nakit olarak yıllık 18.000 florin gelirleri bulunmakta. Buna ek olarak, çok varlıklı durumdaki Tarikat üyelerinin vefatlarından sonra da tarikata büyük miktarda miras kalmakta. Örneğin Kıbrıs'ta bu türden yıllık yaklaşık 20.000 florin gelir elde etmekte.

X.

10 Nisan 1330, Venedik

Papalık elçisi Kardinal Bertrand du Pouget'e.

(Kunstmann, F., *Studien*, II. Mektup, s. 755-789)

[Hitap, s. 755]

Bütün kalbiyle kutsal ana kilisesine ve muhterem peder İsa hazretlerine sadık Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan, Tanrı'nın inayetiyle Ostia ve Velletri piskoposu muhterem peder ve en değerli Papalık elçisi Bertrand hazretlerine. Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türklerin Mora Prenslığı ve Romania adalarına taarruzları, s. 778]

...

Mora, Türkler ve Katalanlar tarafından öyle mahvedildi ki hiç kimse İtalya'nın başka hiçbir yerinde böyle bir yıkıma şahit olmamıştır. Türklerin bu bölgelerde geçmişte yaptıkları şeyler gayet iyi bilinmektedir. Ancak şimdilerde yaptıkları çok daha kesin ve net ortadadır. Zira onlar sadece Küçük Asya'nın hemen hemen tamamını ele geçirmekle kalmayıp, çok iyi silahlandıkları gemilerle denizin karşı tarafına geçerek, Romania adalarını yağmalamakta ve anakaranın içlerine kadar ilerlemekteler. Cinsiyet veya yaş ayrımı yapmadan işgal ettikleri her yeri tamamen tahrip ediyorlar. Yaşlıları öldürüyor ve gençleri de esir alıp, köle olarak satıyorlar.

Neticede şayet Tanrı veya ve Papa hazretleri yardım elini uzatmazsa bütün bu yerler ve Romania adaları Türkler tarafından mahvedilecektir.

[Türklerin Adriyatik'in girişi için büyük bir tehlike arz etmeleri, s. 778]

Şayet Türkler, bu en habis Müslümanlar, kuvvetlerini dağıtarak, farklı yerlerde ve zamanlarda çok sayıda savaşa katılmamış olsalardı, şimdi 4.000'den fazla bir kuvvetle Adriyatik Denizi'nin girişini ulaşımaya kapatabileceklerdi. Dolayısıyla, buraya yakın yerler büyük bir risk altındadır. Bundan dolayı Türklere karşı savunma pozisyonuna geçen bu yerler denizden gemilerle ve karadan da silahlı savaşçılarla pozisyonlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Bundan daha kötüsü ise son zamanlarda çok sayıda habis Hıristiyanın da Türklerle birlikte yaşamaya başlamış olmasıdır. Türklerle birlikte onların işlediği bütün günahları onlar da işlemektedirler.

XI.

4 Nisan 1332, Venedik

Fransa Kralı VI. Philippe'e.

(Kunstmann, F., *Studien*, V. Mektup, s. 791-798)

[Hitap, s. 791]

Venedikli Marino Sanudo Torsello'dan en muzaffer Prens ve en mümtaz Efendi,
Fransa Kralı Phlippe'e...

...

[Sanudo, Napoli'de iken Fransa Kralı VI. Philippe'nin Haçlı Seferi'ne çıkacağı
haberini alıyor, s. 791]

...

Kudüs ve Sicilya'nın en yüce ve muhteşem kralının sarayında Napoli'de iken,
Türklerin başarılarına karşı, yüce ve mümtaz şahsınızın⁴⁴³ diğer kral, prens ve
baronlarla birlikte Kutsal Topraklara bir Haçlı Seferi işine koyulduğunuzu öğrendim
ve bu haber beni ziyadesiyle memnun ve mutlu etti.

...

[Sanudo'nun, 10-15 Kadırgalık Haçlı donanmasının Türklerle savaşması
yönündeki tavsiyeleri, s. 796]

...

⁴⁴³ Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350).

Bütün saygıyla siz yüce majestelerine tavsiyem şudur ki yukarıda saydığım sebeplerden ötürü evvela ve diğerlerinden önce iyi derecede silahlanmış on veya onbeş kadirga yola çıkmalıdır. Bu kadirgaların olabildiğince büyük olması ve Türklerle savaşmak ve onları yenmek için iyi eğitilmiş kürekçi ve okçularla donatılmış olması uygun ve hatta zorunludur. Böylece Romania ülkesi ve adaları tamamıyla harap olmaktan kurtulacaktır.

...

[Sanudo'nun Napoli'ye gitme sebebi, s. 797]

...

Asıl mevzuya dönecek olursak: Napoli'ye gitmemin sebebi, Kudüs ve Sicilya'nın en yüce Kralı'na, onun kardeşleri Mora ve Taranto prenslerine⁴⁴⁴ ve Napoli'de hastalanıp kalan Hospitalierlerin Sahib-i Âzamı'na Türklerin faaliyetleri hakkında bilgi vermektir.

[Türklerin İznik'i fethi, s. 797]

Türkler, bu en habis Müslümanlar, eski zamanlarda konsillerin yapıldığı İznik şehrini geçen yıl ele geçirdiler. Üç tarafı denizlerle çevrili olan Küçük Asya'nın hemen hemen tamamını fethettiler. Majestelerine sunduğum Akdeniz haritasında da görüleceği üzere Küçük Asya, bütün İspanya'dan daha büyüktür.

⁴⁴⁴ Taranto Prensi I. Filippo (1278-1331); Mora Prensi ise aynı zamanda Gravina Kontu olan Giovanni (1294-1336) idi.

[Türklerin Romania adalarına akınları ve Adriyatik için oluşturdukları tehlike, s. 797]

Ancak bununla yetinmeyen Türkler, bu yıl içlerinde 300 imansız Hıristiyan'ın da bulunduğu 70 müsellaah gemi ile harekete geçtiler. Majesteleri, geçen yıl içerisinde Efendim Doj⁴⁴⁵ ve Venedik Komünü'ne gönderilen mektuplarda bu hususu görebilirler. Bu mektupları başka bir zaman siz yüce majestelerine göndermişim. Muhakkak surette siz yüce majesteleri, Türklerin geçen yıl Grek ve Latinlerin ellerindeki yerlere yaptıkları saldırılarda 25.000 kişiyi esir alarak, götürdüklerini biliyorsunuz. Şayet yüce Tanrı yardımlarını esirger ve kutsal Papa hazretleri ve siz yüce majesteleri de yardımlarını bahşetmez ise Romalıların ülkeleri ve adaları tamamen heba olup gidecektir. Türkler, Adriyatik Denizi'nin girişine kadar ulaşacaklar ve bütün kara ve denizi tamamen istila edeceklerdir.

...

[Napoli Konferansı'nda Türk meselesinin ele alınması ve Türklerin Eğriboz'u tehdidi, s. 798]

...

Doğrusu Venedik'te iken, Kudüs ve Sicilya Kralı Efendi Roberto'nun, beraberinde Hospitalierlerin Efendisi, kardeşi Mora Prensi ve danışmanlarıyla birlikte Napoli'de olduğu haberlerini aldım. Kral hazretleri Türklerle ilgili ciddi ve yeni gelişmelerden bahsediyordu. Anlaşılan Türkler 120 kadırğa ve irili ufaklı müsellaah gemi donatmışlardı. Gemilerin sayısı her geçen gün artıyordu. Türkler, Eğriboz Adası'na

⁴⁴⁵ Venedik Doju Francesco Dandolo (1328-1339).

ve Romania'nın diğer yerlerine ağır hasarlar verdiler. Bu gelişmeler üzerine Kral hazretleri nihayet durumu Papa hazretlerine iletmeye karar verdi.

XII.

22 Ekim 1334, Venedik

Bourbon Dükü I. Louis'e.

(Kunstmann, F., *Studien*, VII. Mektup, s. 808-813)

[Hitap, s. 808]

Venedik'te Rialto şehriden San Severo cemaatine mensup, kutsal ana kilisesine ve zat-ı şahanelerine bütün kalbiyle sadık Marino Sanudo Torsello'dan Clermont ve March Kontu, Fransa Krallığının haznedarı, Bourbon Dükü ve en muhteşem, yüce ve merhametli Efendi Louis hazretlerine.⁴⁴⁶ Selamlarımı iletir ve hizmete hazır olduğumu bildiririm.

...

[Türklere karşı mücadelede geçen 25 yılın kısa bir özeti, s. 810]

...

Yeniden hatırlatmak isterim ki en habis Müslümanlardan olan Türklerin şimdiye kadar işledikleri suç ve günahlar sabit ve herkesçe malumdur (Hospitalierlerin Kos Adası'nda onları yenilgiye uğrattıkları savaşla başlayan ve rahmetli Guglielmo⁴⁴⁷ ve şimdilerde Naksos ve Andros Dükü olan oğlu Niccolo ile bazı Cenovalı ve Achaialılarca yürütülen mücadelede tam 25 yıl geçti.). Bu zamana kadar Türklerin kaybının 8.000 civarında olduğu söyleniyor. Gerçekte ise Türkler veya Turkopoller,

⁴⁴⁶ Bourbon Dükü ve Clermont Kontu I. Louis (1327-1342).

⁴⁴⁷ Naksos Dükü I. Guglielmo Sanudo (1303-1323)

Larissa’da Katalan Kumpanyasından ayrıldıktan sonra büyük kayıplar verdiler ve yaklaşık 1.000 kadarı öldürüldü. Dolayısıyla kâfirlerin kayıpları şimdiye kadar en azından 10.000 civarındadır.

...

[Türklere karşı İttifak donanmasının teşkili ve donanmanın Edremit’te demirlemiş olan Türk donanmasına doğru yelken açması, s. 811-812]

...

Bundan başka, Edremit (*Landrimiti*)’te Yahşi Bey (*Jarsi Turchus*) komutasında müsellaah 200 geminin hazır bir vaziyette beklemekte olduğuna dair haberler gelmekte. Ancak bu donanmanın nereye yelken açacağına dair hiçbir şey bilinmiyor. Bu esnada donanmanın kaptanı Pietro Zeno ise kadirgalarıyla birlikte Eğriboz limanındaydı ve erzak ve diğere şeylerin temini için Girit’e iki kadirga göndermişti. Aynı şekilde yüce Papa hazretlerinin, Fransa Kralı’nın ve Hospitalierlerin kadirgaları da erzak vesair şeylerin temini için Rodos’a yelken açmışlardı. Bu kadirgalar Salamis Adası’nda⁴⁴⁸ bir araya geldiler. Bu donanmaya yüce Kıbrıs Kralı⁴⁴⁹ da dört kadirga gönderdi ve böylece şayet yukarıda zikredilen Türk donanması limandan çıkarsa karşılarında Tanrı’nın yardımıyla kutsal haçın donanmasını bulmaları umut edilmeye başlandı. Fakat korkarım ki bu Türk donanması, Papalık kadirgaları Romania’dan ayrılincaya kadar limandan çıkmayarak, bekleyecektir. Bundan dolaydır ki Türklerin, daha önce Romania’nın doğu topraklarını ele geçirdikleri gibi

⁴⁴⁸ Atina limanının hemen karşısında yer alan stratejik öneme sahip ve Simit olarak da bilinen ada.

⁴⁴⁹ Kıbrıs Kralı IV. Hugues (1324-1359).

şimdi de Romania'nın batısını işgal etmelerinden ve hatta kuzeydeki Tatarlar ile birleşmek suretiyle, ki arzularının bu yönde olduğu anlaşılmaktadır, bütün Hıristiyan dünyası için en büyük tehlikeyi teşkil etmelerinden endişe edilmektedir.

2. BÖLÜM

EGE'DE CEREYAN EDEN EGEMENLİK MÜCADELESİ VE TÜRKLERE KARŞI HAÇLI DONANMA İTTİFAKLARININ TEŞEKKÜLÜNDE TARİHÎ SÜREÇ, 1261-1353

1. Kısım:

Ege'nin Yeni Sakinleri: Türkler ve Latinler, 1261-1304

1.1. Batı Anadolu'da Bizans Hâkimiyetinin Sonu, 1261-1295

1.1.1. Moğolların Anadolu'yu İstilas ve Selçuklu-Bizans Sınırında Hareketlenmeler, 1243-1261

Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan, Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes karşısında 1071 yılında Malazgirt Ovası'nda kazandığı zaferle, Bizans İmparatorluğu'na büyük bir darbe vurmuş ve Anadolu'nun kapılarını ardına kadar Türklere açmıştı. Türklerin, zaferin hemen ardından Ege ve Marmara kıyılarına kadar ulaşması ve Anadolu'da beylikler kurarak, hızlı bir biçimde siyasi yapılanmaya gitmesi, Anadolu'da kalıcı olduklarının göstergesiydi. Bizans İmparatorluğu, Komnenos Hanedanı döneminde (1081-1185) kısmî bir toparlanma süreci geçirip, Anadolu'daki Türk ilerleyişini durdurma başarısı gösterse de Türklerin kalıcı yerleşiminin, Batı Anadolu'nun içlerine kadar ulaşmasına engel olamamıştı. Hatta, Malazgirt Zaferi'nin hemen akabinde, İzmir merkezli bir beylik kuran ünlü Türk denizcisi Çaka Bey, güçlü bir donanma oluşturarak, Ege Denizi adalarına seferlerde bulunmuş, Sakız ve Midilli gibi yakındaki adaları zapt etmiş ve donanmasıyla Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'u dahi tehdit etme başarısı göstermişti. Fakat bölge siyasetinde son derece tecrübeli olan ve daha önce de pek çok kez kuşatmaya maruz kalan Bizans, önce Çaka Bey tehlikesini bertaraf etmiş (1096), ardından Haçlı ordularının da yardımıyla Marmara ve Ege bölgesinde Türklere kaptırdığı bazı

yerleri geri alarak, 150 yılı aşkın bir süre Batı Anadolu'da Selçuklu Türklerine karşı oluşturulan sınırı korumayı başarmıştı.

Türkiye Selçuklu Devleti, gücünün zirvesinde olduğu Alâeddin Keykubad döneminde (1220-1237) dahi, Batı Anadolu'da Bizans ile Selçuklular arasında kurulan sınırı geçememişti. Bunda Selçuklu Devleti'nin doğu sınırlarına ağırlık vermesi kadar, 1204'teki IV. Haçlı Seferi'nin ardından İznik merkezli ortaya çıkan İznik Rum İmparatorluğu'nun bu sınırları muhafaza etmek ve Selçuklu Devleti'nin batı yönünde ilerlemesine mani olmak yolundaki başarılı politikası da etkili olmuştu. Nitekim Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in böyle bir hareketi, 1211'de Alaşehir (Philadelphia) yakınlarında İznik Rum İmparatoru II. Theodoros Laskaris ile yapılan bir savaşta akamete uğratılmış ve Sultan savaş meydanında hayatını kaybetmişti.⁴⁵⁰

Bu sırada, 1220'li yıllardan itibaren Orta Asya'dan batıya doğru ilerleyen Moğol kuvvetleri karşısında tutunamayan farklı boylara mensup çok sayıda Türkmen, Anadolu'ya akın etmeye başlamıştı. Güçlü kavmî duygularından ötürü, bu göçebe ve yarı göçebe topluluklarının birlik halinde bulunmalarını, devletin istikbali için tehlike unsuru olarak gören Selçuklu idaresi, bu boyları "*parçalayarak iskân*" yöntemiyle devletin bilhassa batı ve kuzey sınırlarına yerleştirmişti. Böylece bir taraftan yerleşik hayatın göçebe ve yarı göçebe topluluklarca tehdit edilmesini önleyen Selçuklu Devleti, bir taraftan da muhariplik vasıfları güçlü olan bu yarı göçebe Türkmen toplulukları sayesinde, 100 yılı aşkın bir süredir Bizans'ın sınır

⁴⁵⁰ SAVVIDES, A.G.C., "Acropolites and Gregoras on the Byzantine-Seljuk Confrontation at Antioch-on-the Maender (A. D. 1211) English Translation and Commentary", *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV (26), (1991), s. 93-101.

savunma sistemine karşı ilerleme sağlanamayan Batı Anadolu'da, yeni bir hamle yapma fırsatı elde etmişti.⁴⁵¹

1243'te Köseadağ Savaşı'nda Türkiye Selçuklu ordusunun, Moğol İlhanlı ordusu karşısında aldığı ağır yenilgi, Selçuklu Devleti'ni Moğol egemenliğini kabul etmeye sevkederken, Bizans sınırındaki yarı göçebe Türkmenlerin de peyderpey Selçuklu otoritesinden kopmalarına vesile olmuştu. Bizans'ın sınır kuvvetleri (*Akrites*) ile sürekli mücadele hâlinde olan bu yarı göçebe Türkmen topluluklarının, İslam'ın Kutsal Savaş yani cihat ve gaza ideolojisi ile hareket ettikleri ve “*kâfirler*” üzerine yapılan yağma ve ganimet akınlarıyla sınırda etkili oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte, her iki tarafın sınır kuvvetlerinin de, merkezlerinin otoritesinden oldukça uzak olan bu yerlerde, serbest bir şekilde hareket ettikleri ve birbirlerinin kültürleri ile sıkı temas hâlinde olmanın getirdiği kuvvetli kültürel benzerliği yaşadıkları söylenebilir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin “*uc*” olarak adlandırdığı bu sınır, kuzeyde Sinop'un batısından güneye doğru Kastamonu, Kütahya, Denizli ve Akdeniz'de Fethiye Körfezi'ne kadar uzanan bir çizgiyle belirleniyordu. Uclarda sadece Türkmenlerin değil, Moğolların önünden kaçıp, buraya sığınan Selçuklu ricalinin de olması hudutların idareye ehliyetli ve siyasî ehemmiyeti olan unsurlara da sahip olmasını sağlamıştı.⁴⁵²

⁴⁵¹ Selçuklu Devleti'nin uyguladığı “*parçalayarak iskân*” yönteminin özellikleri ve sonuçları hakkında KÖPRÜLÜ, M. F., *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 40-41.

⁴⁵² Hudutlardaki umumi karakteristik esaslar merkezî asıl kültürden oldukça farklıdır. Burada siyasî bakımdan sivrilmiş bir şahsiyet, iktisadî bakımdan ganimet getiren düşman arazisine yapılan yağma akınları sözkonusu olup, ayrıca buradaki manevî

XIII. yüzyıl ortalarına gelindiğinde, Türklerin uc tesmiye edilen Bizans sınırındaki faaliyetleri, dönemin Bizans kaynaklarında bahsedilen önemli gelişmeler arasında yerini almıştı. Eserini 1250 yılı civarında kaleme alan Bizanslı tarihçi Akropolites, Bizans-Türk sınırında yaşayan Türk göçebeleri, “*Bizanslılara karşı tatmin olunmaz nefret ile doldurulmuş, ele geçirdikleri her şeyi yağmalamaktan zevk duyan ve savaş ganimetleri alarak geri dönen insanlar*” olarak tarif ediyordu.⁴⁵³ Diğer bir Bizanslı tarihçi Nikephoros Gregoras ise, sınır boylarında faaliyet gösteren Türkler için:

“Moğolların istilası Türklerin felaketine değil, bilakis onların en büyük talihine vasıta olmuş bulunuyor. Zira Moğollar tarafından tazyik edilen Türkler Moğollar’ın önünden nasıl kadınlar gibi sıvıştırlarsa Romalılar’a karşı da kendilerini öyle erkekçe gösteriyorlar, dağ geçitlerine yerleşerek, Romalılar’ın (yani Bizans’ın) şehir ve arazilerine baskınlar yapıyorlardı.”

şeklinde ifadeler kullanıyordu.⁴⁵⁴

1260’lı yıllarda Türkiye’den geçen Mağripli seyyah İbn Said ise uclardaki bu Türkmenlerden şöyle bahsediyordu:

“Türkmenler Türk neslinden çokluk bir halktır. Selçuklular zamanında Rum ülkesini fethetmişlerdir. Heraita’ya mensup sahil sakinlerine baskın yaparak çocuklarını kaçıırıp, Müslümanlara satmayı alışkanlık haline getirmişlerdir... Antalya’nın doğusunda Tagurla (Denizli) Dağı vardır. Burada ve bunun

durum ve hayat görüşü etnik özelliklerden dolayı merkez ile taban tabana zıt durumdadır. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, Çev.: O. Ş. Gökyay, TTK Yay., Ankara 1986, s. 5-7

⁴⁵³ Akropolites’ten naklen ZACHARIADOU, E. A., “Udj”, *EI.*², c. X, s. 777.

⁴⁵⁴ Nikephoros Gregoras’tan naklen WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 16; TURAN, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1999, s. 304; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 84.

etrafında iki yüz bin kadar Türkmen çadırı olduğu söylenir ve bunlara uc denir."⁴⁵⁵

İbn Said'in bahsettiği *Heraita*, muhtemelen Bizans'ın savunma sisteminin adı *Akrites*'in Grekçe çoğulu olan *Akritai* ile aynı anlamı taşıyordu. Bilindiği gibi Bizans İmparatorluğu da Türklere karşı sınırlarını korumak için buralarda piyade ve süvarilerden müteşekkil düzenli askerî birlikler oluşturmuş ve onları vergiden muaf tutarak, Türklere karşı mücadelelerinde onlara destekçi olmuştu. Bizans'ın bu sınır birlikleri etnik bakımdan farklı kavimlerden oluşuyordu.⁴⁵⁶ Bir takım mâlî, siyasî ve askerî sebeplerden dolayı Bizans'ın sınır savunma sisteminin çökmesi, Türklerin Batı Anadolu'yu fetihlerinde önemli bir rol oynamıştı. 1261 yılında İstanbul'un yeniden alınıp, İmparatorluk merkezinin İstanbul'a taşınarak, Anadolu'nun ihmal edilmesi, İstanbul'daki Paleologos Hanedanı'nın Anadolu'daki Laskaris ailesi yanlılarına ağır vergiler yüklemesi ve devletin Avrupa'daki gelişmelere önem vermesinden dolayı Anadolu'daki kuvvetlerini Avrupa'ya kaydırması, hudut savunma sisteminin çöküşünün belli başlı sebepleri olarak görünüyordu.⁴⁵⁷ Nitekim Bizanslı tarihçi Pachymérés;

"Ağır vergiler altında ezilen Anadolu'daki Bizanslı halkın, İmparator'dan daha iyi efendi olarak gördükleri Türklerin yanına geçtiklerini, Türklerin bu

⁴⁵⁵ İBN SAİD EL MAĞRİBİ, *Kitab Bast el-Arz Fi't-Tu'l-ve'l-Arz*, neşr. Huan Fernit Hynes, Tatvan 1958, s. 117-118.

⁴⁵⁶ İmparator Ioannes Vatatzes (1222-1254)'in Hıristiyanlaştırılmış on binden fazla Kuman Türkünü kadınları ve çocukları ile birlikte göçebe bir hayat sürdükleri Trakya'dan kaldırıp, Anadolu'da Menderes nehri vadisine ve Friky'a yerleştirmesi bu olguyu desteklemektedir. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 13.

⁴⁵⁷ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 596-597.

kişileri rehberleri ve yandaşları olarak kullanıp, onların yol göstericiliği ile Bizans mülklerini yakıp yıktıklarını ve önceleri sadece akın yapıp dönerken sonradan araziye sahiplenip oraya yerleştiklerini”

yazıyordu.⁴⁵⁸ Nicephoros Gregoras ise, bölgedeki ücretli Bizans askerlerinin Avrupa’daki savaşlarda kullanılmak üzere Anadolu’dan Avrupa’ya nakledilmesinden dolayı, Türklerin sınırdaki kent ve kasabaların iç kalelerini dahi işgal ettiklerini kaydediyordu.⁴⁵⁹ Dönemin diğer bir Bizans kroniği Pachymérés, XIII. yüzyıl ortalarına doğru, Bizans’ın sınır savunma sisteminin Türklerin akınları ve ilerleyişi karşısındaki çaresizliğini şu sözlerle dile getiriyordu:

“Menderes havzası yalnız halkları değil hücrelerine yerleşmiş rahipleri tarafından da terk edilerek ıssızlaştırıldı... Türkler zaferlerinin yemişlerini toplayarak müdafaasız yerleri istila ediyorlardı. O zaman bütün köylülerin acınacak bir durumda Nicomedia (İzmit)’ya kaçtığı görülüyordu. Bu izdiham içinde anasını, babasını, karısını-kocasını ve çocuklarını kaybedip ağlamayan kimse yoktu...”⁴⁶⁰

⁴⁵⁸ PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Çev. İlcan Bihter Barlas, İlgü Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009, s. 30; WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 16 n. 19; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 1999, s. 453; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 83; VRYONIS, S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley 1971, s. 135, 244, 249-250; HOPWOOD, K., “The Relations Between the Emirates of Menteşe and Aydın and Byzantium 1250-1350”, *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri*, (Çeşme 18-22 Eylül 2000), Ankara 2004, s. 308, 310-311.

⁴⁵⁹ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 16; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 84.

⁴⁶⁰ TURAN, O., *Selçuklular Tarihi*, s. 304.

1.1.2. Bizans'ın Savunma Sisteminin Çöküşü ve Türklerin Batı Anadolu'ya Yerleşmesi, 1261-1295

1261 yılında İznik Rum İmparatoru VIII. Mikhael Palaiologos'un (1259-1282), İstanbul'u Latinlerin elinden geri alarak, Bizans İmparatorluğu'nun başkentini yeniden İstanbul'a taşıması, Türklerin Batı Anadolu'daki ilerleyişini durduramadığı gibi, Bizans'ın sınır savunma sisteminin çöküşüne de engel olamamıştı. Zira Türklerin Batı Anadolu'daki ilerleyişinde Latinleri de sorumlu tutan Pachymérés'in kaydettiğine göre, Latinlerin, 1261'den sonra İstanbul'u yeniden fethetme çabaları ve sürekli düşmanca tavırları, Batı Anadolu'yu fethetmeye girişen Türklere karşı Bizans İmparatorluğu'nun elini kolunu bağlamıştı.⁴⁶¹

Türklerin, Batı Anadolu'da ele geçirdikleri Bizans İmparatorluğu arazilerinden ilki olan *Karia* yani Muğla yöresinin fethi, 1261 yılından hemen sonra gerçekleşmişti.⁴⁶² 1261 yılında İstanbul'u Latinlerin elinden alan İmparator VIII. Mikhael Palaiologos, Menderes Vadisi'nin Türklerin eline geçmesini önlemek için harekete geçmiş ve 1269 yılında kardeşi Ioannes'i bir miktar kuvvet ile *Karia* havalisine göndermişti. Ioannes bazı başarılar elde ettiyse de Türkleri, özellikle çok sağlam bir şekilde tutundukları *Karia*'nın *Strobolis*, *Stadia*, *Trachia* gibi liman kentlerinden çıkartmayı başaramamıştı. Bu durum, Pachymérés'de bu havalinin fethini gerçekleştiren kişi olarak gözüken *Salampakis Mantachias* (Sahil Beyi

⁴⁶¹ LAIOU, A. E., "Italy and Italians in the Political Geography of the Byzantines (14th Century)", *DOP* (49), 1995, s. 77, 80.

⁴⁶² WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 24.

Menteşe)'in önderliğindeki Türklerin, denizden gelerek liman kentlerini ele geçirdiklerini gösteriyordu.⁴⁶³

1269'daki başarısızlığı unutturmak isteyen İmparator VIII. Mikhael, 1278'de bu sefer oğlu Andronikos komutasındaki bir kuvveti, Türklere karşı mücadele etmesi için Anadolu'ya göndermişti. Andronikos, emrindeki kuvvetlerle yolunun üzerindeki bazı Türk birliklerini yenilgiye uğrattıktan sonra Aydın (*Tralleis*)'a gelmiş ve şehri Türklere karşı tahkim ettirerek buraya 36.000 kişi yerleştirmişti. Ancak Andronikos'un bu çabaları da, artık sağlam şekilde Karia mıntikasına yerleşen Türkleri oradan çıkarmaya yetmediği gibi faaliyetlerine hız veren Türkler, 1283'te Milas'ı da ele geçirmeyi başarmışlardı.⁴⁶⁴ Kadı Kalesi (*Ania*)'nde Nicetas adlı bir Rum korsanın yanında faaliyetlerde bulunan *Saladinus* (Selahaddin) adlı Müslüman

⁴⁶³ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 24-26; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 70; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, c. I., TTK Yay., Ankara 1988, s. 54; İNALCIK, H., "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades", *BF.*, v. 9, (1985), s. 182-183; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 84-85.

⁴⁶⁴ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 26; WITTEK, P., "Milas", *EI.*², c. VII, 1993, s. 55; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 70; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 597; VRYONIS, S., *The Decline*, s. 137, 250; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 87; HOPWOOD, K., "The Relations", 311; KIEL, M., "Birgi Tarihi ve Tarihi Coğrafyası", çev. R. H. Ünal, *Birgi Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, haz. Rahmi Hüseyin Ünal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 8.

korsanın varlığı, Türklerin liman kentlerinde sağlam bir biçimde tutunduklarını ve denizlerde etkili olmaya başladıklarını gösteriyordu.⁴⁶⁵

Menteşe Bey'in, 1282 yılında, önce Sultanhisar (*Nyssa*)'ı ve ardından 1278'de Andronikos tarafından surları güçlendirilmiş olan Aydın'ı ele geçirmesi, Anadolu'nun güneybatı bölgesindeki Bizans egemenliğinin sonunu getirmişti.⁴⁶⁶ Kentin fethi esnasında yaklaşık yirmi bin esir alınmıştı.⁴⁶⁷ İmparator II. Andronikos'un (1282-1328), 1284 yılında ani bir kararla, masraflarının çokluğu dolayısıyla donanmayı kaldırması, Türklerin fetihlerini daha da kolaylaştırmış ve güçlerini sadece karada değil, denizlerde de göstermelerini sağlamıştı. Donanmanın ortadan kaldırılmasıyla birlikte işsiz kalan Bizanslı gemicilerin bir kısmı korsanlığa meylederken, bir kısmı da başka iş umudu kalmayınca, Latinlerin ve nihayetinde Türklerin hizmetine girmişlerdi. Türk Beyleri de, hizmetlerine giren bu işsiz güçsüz yerli Rumlara, gerçekleştirdikleri deniz akınlarında istihdam, geçim ve ekonomik faaliyet alanı sağlamışlar ve zamanla da bunların çoğu efendilerinin dinini kabul etmişlerdi.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 24; PRYOR, J. H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, Çev.: Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 166; IMBER, C. H., "Kursan II. (Türk Sularında)", *EI*.², c. V, 1986, s. 505.

⁴⁶⁶ PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, 59-60.

⁴⁶⁷ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 597; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 70; VRYONIS, S., *The Decline*, s. 137, 251, 269; TAESCHNER, F., "Aydın", *EI*.², c. I, 1960, s. 782.

⁴⁶⁸ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 44-45; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 183-184; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 108, 112:

1269 ve 1278 yıllarında Türkleri Batı Anadolu'dan atma girişimlerinde başarısız olan Bizans İmparatorluğu, 1295 yılına gelindiğinde, kendi öz kaynakları ve kuvvetleriyle bir kez daha uclardaki Türklere karşı harekete geçmişti. Bu defa, İmparator II. Andronikos, Avrupa'daki savaşlarda yararlılığı görülen komutan Aleksios Philanthropenos'u bu vazifeye görevlendirip, emrine kuvvetler vererek Menderes Nehri vadisine göndermişti. Türklere karşı mücadelesinde kısmen başarılı olan Aleksios Philanthropenos, bu başarısı sayesinde bir kısım Türkleri de kendi tarafına çekmişti. Türklerin kışkırtmasına katılan Aleksios Philanthropenos, burada bağımsızlığını ilan edince, İmparatorluk casusları tarafından yakalanmış ve gözlerine mil çekilerek cezalandırılmıştı.⁴⁶⁹ Aleksios Philanthropenos vakası, Menderes Nehri vadisinin kesin surette Türklerin egemenliğine girdiğini göstermektedir. Nitekim 1328-1333 yılları arasında kaleme aldığı "*Istoria del Regno di Romania*" adlı eserinde Marino Sanudo Torsello, söz konusu bölgenin Türklerin hâkimiyetine geçişini, "*Bu mıntika Türklerin mütevali tecavüzlerinden dolayı, İmparator*

ZACHARIADOU, E. A., "Holy War in the Aegean during the Fourteenth Century", *MHR*, v. 4, no. I, (1989), s. 216.

⁴⁶⁹ PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, 68; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 71. Aleksios Philanthropenos'un bu seferi esnasında *Salampakis Mantachias* (Sahil Beyi Menteşe) çoktan ölmüştü. Aleksios, onun dul kalan karısından elindeki yerlerin iadesini istemiş fakat red cevabı alınca mücadeleye girişmişti. Menteşe Bey'in zevcesi de bu durumda Fethiye'ye çekilmek zorunda kalmıştı. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 40-41; VRYONIS, S., *The Decline*, s. 251.

tarafından, muhafazasız bırakıldı. Nihayet bunların hâkimiyetine geçti. Bu Türklerin komutanının adı *Turquenodamar Mandachia idi*” sözleriyle dile getiriyordu.⁴⁷⁰

1.2. Denizci Türkmen Beyliklerinin Doğuşu, 1282-1304

1.2.1. Menteşe Beyliği'nin Kuruluşu, 1282-1300

Bizans İmparatorluğu'nun 1269, 1278 ve 1295 yıllarında Türkleri Batı Anadolu'dan çıkarma teşebbüsleri başarısızlığa uğramış ve yüzyılın sonlarına doğru, Bizans elinde kalan İzmir (Smyrna), Ayasuluğ (Efes), Manisa (Magnesia) ve Alaşehir (Philadelphia) gibi yerleşim yerleri istisna, Batı Anadolu Türkler tarafından tamamen fethedilmişti. Fethedilen yerlerde, çeşitli adlar altında siyasi yapılanmalar oluşturan Türkler, dönemin Bizans kaynaklarında zikredilmektedir. Bizanslı tarihçilerinden Pachymérés, Bitinya, Mysia, Friky ve Asia'da “*Amourioi, Atmanes,*

⁴⁷⁰ MARINO SANUDO TORSELLO, *Istoria del Regno di Romania*, içinde: *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, ed. Carl Hopf, Paris 1873, s. 145: *Questo loco fu lassato senza guardia dall'Imperatore e per li frequenti Assalti de Turchi il Capitano si chiamava Turquenodamar Mandachia, il qual Mandachia ha un suo Figlio detto Orchan, che domina le contrade del Menadro*”. WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 46.

Atinai, Alisurai, Mantakhiai, Salampaksides, Alaides, Ameramanai, Lamisai, Sfondylai, Pagdinai gibi” isimlerden söz ederken⁴⁷¹, Nikephoros Gregoras;

“*Karmanos Alisurios İç Frikyalı'nın büyük bir kısmını ve Philadelphia (Alaşehir)'ya kadar olan araziyi, Menderes Çayı civarında bulunan Antiokhia havalisini işgal etti. Oradan İzmir'e kadar uzanan bölge ile İyonya'nın sahilden uzak kısımlarını Sarkhanes adı verilen bir diğeri aldı. Sasan adlı birisi Manisa çevresini, Priene'yi ve Ephesos (Selçuk)'a kadar uzanarak oralarını kendine satraplık yaptı. Lidya'dan, Eolia'dan Hellespont Misyası'na kadar olan sahayı Kalames ve onun oğlu Karase aldı. Olympos civarını ve bütün Bitinya'yı Atman adında bir başkası elde etti. Sakarya nehrinden Paphlagonya'ya kadar olan sahayı Amurios'un oğulları aralarında paylaştılar*”

diyerek, Batı Anadolu'daki Türk beylerinin isimlerini ve hâkim oldukları bölgeleri listeliyordu.⁴⁷² Daha geç bir tarihte yine bir Bizanslı tarihçi Dukas ise;

“*İmparator Andronikos II. Paleologos zamanında Asya'nın meşhur şehirlerinden Ephesos ve Karia Eyaleti **Mantahia** (Menteşe) tarafından ve İzmir'e kadar Lidya Eyaleti **Atın** (Aydın) tarafından, Bergama'ya kadar Manisa ve bütün Magedon Eyaleti **Saruhan** tarafından, bütün Frigya Eyaleti **Germiyan** tarafından, Asu şehrinde başlayan ve Çanakkale'ye kadar uzanan Frigya **Karasi** tarafından, Bitinya kâmilten ve Paflagonya kısmen **Osman** tarafından zapt olundu. İsimlerini yukarıda zikrettiğimiz kimseler Türk başbuğları idiler*”

sözleriyle Türklerin Batı Anadolu'daki yerleşimini ve bölgeyi taksimini kaydediyordu.⁴⁷³

⁴⁷¹ PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, çev. İlcan Bihter Barlas, İstanbul 2009, s. 78; WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 22-23; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 141.

⁴⁷² WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 17 n. 42; CAHEN, C., “Les Principautés Turcomanes au Debut du XIV. siècle D'Après Pachymere et Gregoras”, *İÜFTD*, sayı: 32 (Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı Hatıra Sayısı), (1979), s. 112-113.

⁴⁷³ DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev.: V. L. Mirmiroğlu, s. 5; DOUKAS, *Tarih*, Çev.: Bilge Umar, s. 4.

Kaynaklarda kendisinden sıklıkla söz edilmesinden de anlaşıldığı üzere, 1300 yılı itibarıyla Batı Anadolu’da faaliyet gösteren Türk beylerinden en güçlüsü ve aynı zamanda bir beylik kurarak siyasî vücut bulmuş olanı Menteşe Beyliği idi. Menteşe Türkleri, özellikle kıyı kentlerinde tutunmuş olmaları ve yerel Rum gemicileri de donanmalarında bulundurmalarından dolayı, denize ulaşır ulaşmaz civardaki adalara akınlarda bulunmaya başlamışlardı. 1300 yılında Rodos adasına gerçekleştirdikleri bir akın bunun bir örneği olup, bundan birkaç yıl sonra da Sakız, Sisam ve Karpathos onların yağma akınlarına maruz kalmıştı.⁴⁷⁴ Pachymérés, Türklerin bu akınlarından;

“Her gün yalnız bir taraftan değil her taraftan ve her yerde fena haberler duyuluyordu. Yalnız karada değil, denizde de onlar (Türkler) korsanlık ederek önce Tenedos adasını hücumla aldılar. Ardından hem Sakız’a hem Sisam’a hem Karpathos’a hem de Rodos ve daha birçok yerlere gemileriyle hücumlar yaparak halkı yurtlarından ettiler”

şeklinde bahsediyordu.⁴⁷⁵

Menteşe Beyliği’nin denizlerdeki faaliyetleri ve sahip olduğu limanların ticarî potansiyeli, Venedik’in dikkatini çekmekte gecikmemişti. Venedik, Akdeniz’de sahip olduğu Girit adasındaki idarenin aracılığıyla daha 1300’lü yılların başında Menteşe Beyliği ile siyasî ve ticarî ilişkiler kurmuştu. Kandiyeli noter Pietro Pizolo’nun 1300 yılında Fethiye (*Makri, Meğri*)’de Giritlilerin idaresindeki bir şirketten ve *Turchia* (o dönemde genellikle Menteşe Beyliği ülkesi için kullanılıyor)’ya önemli miktarda sabun satmaya giden Giritli bir tüccardan bahseden

⁴⁷⁴ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 6; ZACHARIADOU, E. A., “Holy War”, s. 214; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 20; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 599.

⁴⁷⁵ WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 45 n. 47, 56.

raporları⁴⁷⁶, 1301 yılının Nisan-Ağustos ayları arasına Kandiyeli bir diğer noter Benvenuto de Brixano'nun Fethiye ile yapılan köle ticaretinden sözeden on iki raporu ve önce Kasım 1300'de ve sonra da 1301 veya 1302 yılında Venedik Senatosu'nun Girit hükümetine *Turchia*'dan at alınmasını emreden kararları⁴⁷⁷ kurulan ticarî ilişkilerin varlığını ortaya koyuyordu.

1.2.2. Türklerle Katalan Paralı Askerleri Arasındaki Mücadele ve Sasa Bey'in Efes'i Fethi, 1302-1304

Batı Anadolu'yu tamamıyla kaybetmiş olan ve Ege Denizi'ndeki arazileri, Türklerin tehdidi altında bulunan Bizans İmparatorluğu, kendi askerî kuvvetleriyle Türkleri Batı Anadolu'dan atamayacağını anlamıştı. Bunun için disiplinli, muhariplik gücü yüksek ve paralı askerlerden oluşan birlikleri ordusuna katma politikasına yönelmişti. Bu hususta ilk olarak 1302 yılında Moğolların önünden kaçan 10.000 ila 16.000 kişiden oluşan Alanlar (*Massagetes*) İmparatorluk ordusuna ücretli asker olarak alınmışlar ve İmparator II. Andronikos'un oğlu IX. Mikhael komutasında Türklere karşı savaşmaları için hâlâ Bizans'ın elinde bulunan Manisa'ya gönderilmişlerdi. Fakat savaş usullerine hiç alışık olmadıkları Türkler tarafından

⁴⁷⁶ PIETRO PIZOLO, *Pietro Pizolo Notaio in Candia, c. I (1300)*, ed. S. Carbone, (Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1978, s. 132, 139-140.

⁴⁷⁷ BENVENUTO DE BRIXANO, *Benvenuto de Brixano Notaio in Candia (1301-1302)*, ed. R. Morozzo della Rocca (Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1950, s. 136 n. 376, 208 n. 577; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 4 n. 10.

Manisa'da kuşatılan Alanlar ve IX. Mikhael, Bergama'ya kaçmakla canlarını kurtarabilmişlerdi.⁴⁷⁸

Bundan bir yıl sonra Bizans İmparatorluğu bu kez Katalanları ücretli askerî birlik olarak kiralamak suretiyle yine böyle bir girişimde bulunmuştu. Sicilya Kralı Federico'nun hizmetinde, Angevin (Anjou) hanedanından ülkeyi geri almak için verdikleri savaşta onlara karşı savaştan ve savaşı Federico'nun kazanmasından sonra işsiz kalan Katalan kuvvetlerinin lideri Roger de Flor, Venedik ve Cenovalıların Bizans'ın zor durumda olduğu şeklindeki haberlerini işittikten sonra Bizans İmparatoru'na yardım teklifinde bulunmuş, İmparator bu teklifi seve seve kabul ettikten sonra da 6.000-6.500 kişilik kuvvetiyle 1303 yılı sonlarında İstanbul'a gelmişti. Hemen 1304 Nisanı'nda birlikleriyle harekete geçen Roger de Flor, *Cyzicus* (Kapıdağ Yarımadası)'dan Karesi Türklerini çıkarttıktan sonra *Khiliara* (Kırkağaç) tarafından Saruhan topraklarına girerek Saruhan kuvvetleriyle çarpışmış, ardından Germiyanogulları'ndan Yakub Bey'in Bizans'tan aldığı *Angir* (Kiliseköy)'i zapt etmiş, ardından Alaşehir'i kuşatmakta olan Yakub Bey'in üzerine giderek, on iki bin kişilik Germiyan kuvvetini yenilgiye uğratıp, kuşatmayı kaldırtmıştı. Alaşehir'de on beş gün kaldıktan sonra Tire, Ayasuluğ ve Anya (Anaia)'ya da uğrayan Katalanlar, Anya içlerindeki dağlık bölgelere kadar ilerleyerek, muhtemelen Sasa Bey

⁴⁷⁸ TRONE, R. H., *The History of John Kantakouzenos (Book I): Text, Translation and Commentary*, Washington 1979, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 251; ÖDEN, Z. G., "Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifâkı", *İÜEFTD*, sayı: 35 (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), İstanbul 1994, s. 124-125; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 454; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 126-127.

komutasındaki Türk kuvvetlerini de yenilgiye uğratmışlardı. Ancak ele geçirdikleri yerlerde ahaliye yaptıkları zulüm ve onlardan aldıkları ağır vergilerden dolayı, Türklere karşı harekâtlarına nokta koydukları Ağustos 1304'ten sonra İmparator tarafından Gelibolu'ya çağrılmışlar, 1304-1305 Kışı'nı burada geçirmişler, 1305 yılında liderleri Roger de Flor, IX. Mikhael tarafından bir suikast ile öldürüldükten sonra kızgına dönen Katalan birlikleri etrafi yağmalayarak, Gelibolu üzerinden İmparatorluğun Avrupa topraklarına geçip, Anadolu'yu terk etmişlerdi. Katalanların Anadolu'yu terk etmelerinin hemen ardından harekete geçen Türk birlikleri önce kaybettikleri yerleri geri almışlar ve hemen sonrasında da fetihlerini daha geniş alanlara yaymışlardı.⁴⁷⁹

Bu fetihlerden en önemlisi hiç kuşkusuz Sasa Bey'in 24 Ekim 1304'te Efes (*Ayasuluğ*)'i fethetmesiydi.⁴⁸⁰ Sasa Bey, bu tarihte ayrıca Birgi'yi de fethetmişti. Zira

⁴⁷⁹ Katalanların Anadolu'daki faaliyetleri için bkz.: PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, s. 83-88; MUNTANER, R., *Chronicle*, İngilizce Çev.: Lady Goodenough, Cambridge Univ. Press, Ontario 2000, s. 408-420; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 454-455; TRONE, R. H., *The History of John Kantakouzenos*, s. 252-253; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 128-132; CARIM, F., *Tarih'in Türk'e Yüklediği Çetin Görev. Katalanlar'ın Saldırısı Türkler ve Türköpl'ler*, Garanti Yay., İstanbul 1965, s. 86-102; ERSAN, M., "Katalanlar'ın Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu (13-15. Yüzyıllar)*, 18-20 Ekim 2004, Balıkesir 2005, s. 76-84; ÖDEN, Z. G., "Bizans", s. 125-128.

⁴⁸⁰ PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, s. 100-101; FAILLER, A., "Ephése fut-elle prise en 1304 par les Turcs de Sasan?", *Revue des études byzantines*, tome

Eflâkî, Ulu Arif Çelebi'nin 1306 yılı civarında Birgi'ye ilk kez geldiğinde, Aydınoğlu Mehmed Bey'in burayı henüz fethetmediğini bildiriyordu. Ulu Arif Çelebi'nin gayrimüslim bir memleketi ziyaret edemeyeceği göz önüne alındığında, Birgi'nin bu sırada Müslümanların elinde, muhtemelen de Sasa Bey'in idaresinde olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸¹ Katalanların Anadolu'dan çekilmelerinin ardından Saruhan Türkleri Manisa'yı fethetme girişimlerine hız verirken, Karasi Türkleri de Edremit ve Bergama'yı fethetmişlerdi. Aydın, Karasi ve Saruhan Türkleri de böylece siyasî teşekküllerini tamamlıyorlar, deniz kıyılarına ulaştıkları gibi buralarda farklı siyasî teşekküllerle karşılaşmış oluyorlardı.

54, (1996), s. 248. Türklerden korkarak Efes'ten Girit'e kaçmış olan bir rahip, doğduğu yer olan Efes'in Sasa Bey tarafından 24 Ekim 1304 (24 Birinciteşrin 6813)'te alındığını yazıyor. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 39 n. 127; KIEL, M., "Birgi Tarihi", s. 9. *Düstûrnâme*'de bu hususta şöyle denmektedir: "*Sasa Beg derler adı bir Gazi er/gelmiş Aydın İline evvel meğer; Ol Birgi'yi fetheylemiş/ Aydınoğlunu getürmüş toylamış; Aydınoğlu Ayasuluğ'a gelüb/feth ider hem dairesini alub.*" Bu kayıttan Sasa Bey'in Aydınoğlu Mehmed Bey'den evvel buralarda fetih hareketlerinde bulunduğunu gösterir. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, neşr.: Mükrimin H. Yınanç, TTE Yay., İstanbul 1928, s. 17; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 20.

⁴⁸¹ EFLÂKÎ, A., *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, c. II, Hürriyet Yay., İstanbul 1979, s. 308 (8/86). Sasa Bey, kendisine bağlı Türkmenlerden önemli bir kısmını müstahkem Birgi kentinin hemen dışına iskan etmiş olmalıdır. Nitekim 1451 tarihli Osmanlı Tahrir Defteri'nde, günümüz Birgisi'nde de bir mahalle olarak adı yaşamaya devam eden *Sasalu Mahallesi*'nden söz edilmektedir. Bkz.: KIEL, M., "Birgi Tarihi", s. 9; EMECEN, F., "Birgi", *TDVİA*, c. 5, (1992), s. 190.

Böylece 1304 yılı itibarıyla Batı Anadolu'nun tamamına yakını Türkler tarafından fethedilmiş bulunuyordu. Bundan sonra Bizans topraklarında yağma hareketlerine girişen Katalanlar ile ittifak yapan Türkler, özellikle Aydınoğulları, Ege'deki Bizans ve Latinlerin çıkarlarına zarar vermeye başlıyorlardı. Türklerin Ege'deki bu ilk yayılma dönemlerinde onların karşılarındaki en büyük düşmanlar olarak İzmir ve Sakız'a yerleşmiş olan Cenovalı Zaccaria ailesi ve Rodos'u ele geçiren Hospitalier Şövalye Tarikatı ya da diğer adıyla San Giovanni Şövalyeleri*

* **Hospitalier Şövalyeleri:** Günümüzde bilinen resmî adı “Sovrano militare ordine ospedaliero di San Giovanni di Gerusalemme detto di Rodi, detto di Malta” ya da daha kısa bir ifadeyle “Sovrano Militare Ordine di Malta” (SMOM) olan Şövalye tarikatı, bu ismi Osmanlı Devleti tarafından Rodos Adası'ndan çıkartıldıktan (1522) sonra Malta'ya yerleşmeleriyle (1530) almışlardır. Günümüzde İtalyan ordusunda bir general tarafından komuta edilen bir destek birliği olarak varlığını sürdürmektedir. İtalya'nın Amalfi şehir devletinin 1048 yılında Fatimi hilafet devletinden Kudüs'te bir kilise ve hastane yapma izni almasından hemen sonra 1050 yılında, Hıristiyan hacılara tedavi hizmeti sunmak amacıyla kurulan *Cavalieri di San Giovanni* ya da *I Cavalieri Ospitalieri* adlı tarikat, Frenk İstilaları (Haçlı Seferleri) döneminde çok sayıda şövalyenin tedavisini üstlenmiş; bir taraftan zengin ve soylu şövalyelerin para, arazi ve mülk bağışları diğer taraftan da Doğu Akdeniz'de ticaretle uğraşarak, büyümüş ve zenginleşmiştir. 1291 yılında Akka'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra Kıbrıs Adası'na yerleşen tarikat, burada fazla kalmayarak, Bizans İmparatorluğu'nun elindeki Rodos Adası'na göz dikmiştir. 1306 yılından itibaren adaya saldırılarda bulunan Şövalyeler, 1309 yılında adayı tamamen ele geçirmişler ve bu tarihten itibaren aynı zamanda Rodos Şövalyeleri olarak da

görölmeye başlamıştı. Bu iki gücün en büyük destekçisi ise kuşkusuz Papalık makamı idi.

1.3. Latinlerin Ege Adaları ve Kıyılarına Yerleşmesi, 1204-1304

1071 yılında Anadolu'ya giren ve çok kısa bir sürede Anadolu'daki Bizans hâkimiyetine son veren Türkler, özellikle XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı Anadolu'ya da yerleşip, burada siyasi oluşumlara yönelirken, Venedik ve Cenovalıların başını çektiği Latinler de, yüzyılın başından itibaren Bizans'ın Yunanistan ve Ege'deki hâkimiyetini ciddi ölçüde sarsmaya başlamışlardı. Bilhassa, Venedik öncülüğünde gerçekleştirilen IV. Haçlı Seferiyle Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'un ele geçirilip, burada 1261 yılına kadar varlığını sürdürecektir olan Latin İmparatorluğu'nun kurulması ve Ege'nin ticarî ve stratejik öneme sahip adaları ve kıyılarının Latinler tarafından işgal edilmesi, bölgede yeni bir egemenlik mücadelesinin başlamasına zemin oluşturmuştu. Doğu'dan Türklerin, Batı'dan da Latinlerin hâkimiyet kurmaya çalıştıkları Ege Denizi ve adaları üzerindeki bu egemenlik mücadelesi, hem Türkler ve Latinler, hem de bölgenin yerli unsurlarının istikbalinde belirleyici bir rol oynamıştır.

1082 Mayıs'ında, Bizans İmparatorluğu ile Venedik arasında yapılan ticaret antlaşmasının neticesinde elde edilen serbest ticaret imtiyazları, Venedik'i Akdeniz ve Ege'de önemli bir ekonomik güç ve siyasi aktör olarak tarih sahnesine anılmışlardır. Çalışmamızda, çok defa zikredileceğinden okuyucuyu sıkmamak için bazen Rodos Şövalyeleri, bazen de Hospitalier Şövalyeleri ya da Hospitalier Şövalye Tarikatı ismini kullanmayı uygun gördük.

çıkarmıştı.⁴⁸² Akdeniz ticaretinin nimetleriyle her geçen gün zenginleşen Venedik, XIII. yüzyılın başlarında, bölgenin en önemli ekonomik gücü hâline gelmişti. Ancak, bununla yetinmeyen Venedik, bölgedeki ticarî üstünlüğünü siyasi hâkimiyetle de pekiştirmeyi arzuluyordu. Başlangıçta, ilk üç seferde olduğu gibi Kudüs'ü hedefleyen ancak Venedik Doju Enrico Dandolo'nun yönlendirmesiyle bir anda İstanbul üzerine yapılan bir sefere dönüşen 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi, Venedik'e, uzun zamandır arzuladığı Bizans İmparatorluğu toprakları üzerinde hem ticarî hem de siyasî hâkimiyet kurma fırsatını sunmuştu. Şehrin ele geçirilmesinin ardından, 1204 Eylül'ünde, Haçlı kuvvetleri ile Venedik arasında bir antlaşma yapılarak, Bizans İmparatorluğu'nun toprakları, işgalciler arasında paylaşılmıştı. Paylaşım antlaşmasında Venedik, özellikle verimli tarım bölgeleri ile gemilerin kolaylıkla yanaşabilecekleri, ticaret için ziyadesiyle elverişli liman ve adaların bulunduğu Adriyatik, İyon Denizi ve Ege'deki toprakları pay hanesine yazdırmıştı.⁴⁸³

⁴⁸² OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 331. Venedik'in “Doğudaki sömürge imparatorluğunun temel taşı” ve Bizans ekonomisine çok büyük bir darbe vuran Venedik ayrıcalıklarının ilki olan bu antlaşma, Bizans İmparatorluğu topraklarında Venedik tüccarına daha önce hiç görülmemiş ölçüde hak ve imtiyazlar bahşediyordu. Bkz.: HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 129-130; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Sabancı Yay., İstanbul 2000, s. 57-61.

⁴⁸³ JACOBY, D., “Lens Gens de Mer Dans La Marine de Guerre Venetienne de la Mer Egee aux XIV. et XV. Siecles”, *La genti del Mare Mediterraneo*, a cura di R. Ragosta, Napolis 1981, s. 217-235 ; ROBBERT, L. B., “Venice and the Crusades”,

Ancak, adı geçen yerlerin yerli halkının Latinlere büyük bir kin beslemesi, adaların dağınık konumu, anavatan Venedik'e uzaklığı, masrafların çokluğu ve başta Cenovalılar olmak üzere rakip İtalyan şehir devletlerinin rekabeti, Venedik'in bu yerleri gerçekte de ele geçirip, korumasını son derece güçleştirmişti.

Stratejik ve ticarî önemleri sebebiyle Doğu Akdeniz ticaretinde son derece önemli bir yere sahip olan Ege adalarını ele geçirmek üzere uzun ve zorlu bir mücadeleye girişen Venedik için, bu yerlerin başında hiç kuşkusuz Girit ve Eğriboz ile Koron ve Modon adaları geliyordu. Bizans'ın bütün adaları arasında en büyüğü olmasının yanı sıra, kuzeyde İstanbul ve Kırım ile güneyde İskenderiye ve Şam arasındaki ticaretin kavşak noktasında yer alan Girit'in tamamen ele geçirilmesi, Cenovalılarla girişilen uzun soluklu bir mücadelenin ardından ancak 1218 yılında mümkün olmuştu. Gösterdiği muazzam gayretlere rağmen, bazı yerlerde tek başına hâkimiyet kuramayan Venedik, Eğriboz'da Montferra Markisine, Koron ve Moron

A History of the Crusades, ed. K. M. Setton, c. 5, (1985), s. 379-451. Venedik Doju, Bizans İmparatorluğu'nun ¼'üne denk düşen Adriyatik, İyon Denizi ve Ege'deki topraklara sahip olmasının yanısıra, kalan ¾'te de Haçlılarla eşit pay elde ederek, "Tüm Roma İmparatorluğu'nun dörtte bir buçuğunun sahip ve hükümdarı" (= *Dominator quartae partis et dimidiaie totius Imperii Romaniae*) sıfatını da unvanına eklemiş oluyordu. Söz konusu paylaşım antlaşması hakkında bkz.: HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 294-342; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 147-150.

adalarında da Haçlı senyörlerinden Godeffroi Villehardouin'e bazı ödünler vermek zorunda kalmıştı.⁴⁸⁴

Venedik'in paylaşım antlaşmasında payına düşen yerleri fiiliyatta da ele geçirme veya buralarda egemenliğini kabul ettirme mücadelesi, özellikle Ege adalarında tam da istediği gibi neticelenmemişti. Nitekim Ege adalarının pek çoğu Venedikli zengin ve soylu ailelerce ele geçirilmesine rağmen, bunlardan pek azı merkezî yönetime bağlanmış, büyük çoğunluğu, yönetimin babadan oğula geçtiği hanedanlık idaresi şeklinde, merkezden bağımsız senyörlüklere dönüşmüştü. Örneğin, IV. Haçlı Seferi'nin başmimarı Doj Enrico Dandolo'nun yeğeni Marco Sanudo, amcasından aldığı 8 kadirga ile 1205'te Naksos (Nakşa)'u, ardından da Skylad (Siklad) Adaları grubundan Paros, Antiparos, Milos, Amorgos ve Syra'yı ele geçirerek, Naksos'ta Dukalığını ilan etmişti. Aynı adalar grubundan Andros, Marino Dandolo tarafından; Limni, Navigaros ve Stampalia adaları da ünlü Quirini ailesince zapt edilmişti.⁴⁸⁵

Ege'deki ticarî ve siyasî bakımdan stratejik yerleri kontrolü altına alan Venedik, önemli bir hammadde kaynağı olan Anadolu'da da ticarî faaliyetlerini devam ettirebilmek için birtakım diplomatik girişimlerde bulunmuştu. İstanbul'daki podastası Jacobo Tiepolo vasıtasıyla 1219 yılında İznik Rum İmparatoru I. Theodoros Laskaris, 1220 yılında da Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubad ile ticarî

⁴⁸⁴ JACOBY, D., "Italian Migration and Settlement in Latin Greece: The Impact on the Economy", *Scripten des Historischen Kollegs*, Kolloquien 37, München 1997, s. 517-540; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 147-150.

⁴⁸⁵ NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 147-150; JACOBY, D., "Italian Migration", s. 106-110.

antlaşmalar imzalayan Venedik, 1204'teki IV. Haçlı Seferi'nden itibaren Latin tacirlere kapalı bir ülke olma yolunda ilerleyen Anadolu'yu yeniden Latin ticaretine açmıştı.⁴⁸⁶

Venedikliler, IV. Haçlı Seferi'nin nimetlerinden ziyadesiyle istifade ederken Cenovalılar ise, IV. Haçlı Seferi'nden sonra Venediklilere cephe aldıklarından ne paylaşım antlaşmasına dâhil olabilmişler ne de bu seferin diğer avantajlarından faydalanabilmişlerdir. Hatta Cenovalı tacirlerin ticaret yaptıkları Tekirdağ, Marmara Ereğlisi ve Kadı Kalesi (*Ania*) gibi yerlerin Venedik'e verilmesi, Cenovalıların evvelce Bizans'tan elde ettikleri hak ve ayrıcalıkların çoğunu kaybetmelerine bile sebep olmuştu.⁴⁸⁷ Cenovalıların tekrar Bizans İmparatorluğu topraklarında eski hak ve ayrıcalıklarına göre ticaret yapmaya başlamaları, ancak 1261 yılında sonra mümkün olmuştur. Nitekim İznik Rum İmparatoru Mikhael Palaiologos, 13 Mart 1261'de, Cenovalılar ile yaptığı ünlü *Nymphion* [Nif = Kemalpaşa] Antlaşması'nda, İstanbul'u Latinlerin elinden geri alması için kendisine yardım etmeleri karşılığında,

⁴⁸⁶ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 335-337. 8 Mart 1220 tarihli Selçuklu-Venedik "Barış ve Dostluk Antlaşması" için bkz.: TURAN, O., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK Yay., Ankara 1998, s. 143-147; MARTIN, M. E., "The Venetian-Seljuk Treaty of 1220", *The English Historical Review*, vol. 95, no: 375 (April, 1980), s. 321-330.

⁴⁸⁷ BALARD, M., "The Genoese in the Aegean (1204 – 1566)", *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, eds. Benjamin Arbel, Bernard Hamilton, David Jacoby, London 1989, s. 158-159.

Cenovalılara, İstanbul'da özerk bir bölge ile Batı Anadolu ve Karadeniz kıyılarında koloniler yani ticaret üsleri kurma izni bahşetmişti.⁴⁸⁸

XIII. yüzyılın başından itibaren Ege'de Venedikliler tarafından geri plana itilen Cenovalıların bölgede dengeyi sağlamaları, ancak 1261 yılındaki Nymphion Antlaşmasını getirdiği avantajları kullanmaya başlamalarından sonra gerçekleşmişti. Bu antlaşma ile İstanbul'da, Galata isminde kendilerinin yönettiği özerk bir bölgeye sahip olan Cenovalılar, Batı Anadolu'da başta Sakız Adası olmak üzere Midilli, Enez, İmroz ve Taşoz gibi adalar ile İzmir, Foça ve Edremit'e yerleşmişler, Karadeniz'de de Amasra, Sinop, Samsun, Fatsa, Trabzon, Kefe ve Suğdak gibi önemli liman kentlerinde ticaret kolonileri kurmuşlardı.⁴⁸⁹ Merkezî yönetim anlayışı çerçevesinde, egemenliği altına aldığı yerleri doğrudan anavatana bağlayan Venediklilerin aksine Cenovalılar, sahip oldukları yerlerde Cenovalı ailelerin yönetiminde merkezden bağımsız idareler kurmuşlardı. Sonraki bölümlerde görüleceği üzere, Türklerin Ege kıyıları ve adalarındaki ilerleyişinin önündeki en büyük engellerden birini teşkil eden Sakız Adası ve İzmir'deki Cenovalı Zaccaria ailesi, 1261'deki bu antlaşmayı en iyi değerlendiren ailelerin başında geliyordu.

1204 ve 1261 yıllarındaki iki önemli dönüm noktasının ardından XIII. yüzyıl boyunca Latinlerin Ege adaları ve kıyılarına yerleşmesi, bölgeyi siyasi olarak ikiye ayırmıştı. Bir tarafta Ege'nin kuzeyi ve doğusunda nüfusun çoğunluğunun Yunan ve yerli halktan oluştuğu Bizans bölgesi, diğer tarafta Ege'nin güneyi ve batısında yönetimin büyük oranda Venedik'in ve Frank senyörlerin elinde olduğu Latin

⁴⁸⁸ OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 415; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 480-482.

⁴⁸⁹ BALARD, M., "The Genoese", s. 158-174.

bölgesi.⁴⁹⁰ 1261 yılında büyük ayrıcalıklar bahsettiği Cenova'nın da yardımıyla bölgedeki eski egemenliğini yeniden kazanmak isteyen Bizans İmparatorluğu ile öncülüğünü Venedik'in yaptığı Latinler arasında XIII. yüzyıl boyunca yaşanan siyasi mücadele, Ege'de korsanlığın da büyük oranda gelişmesinde etkili olmuştu. Nitekim Venedik Doju'nun, Mart 1278'de, son 10 yıl içinde İmparator ve müttefikleri (Cenovalılar kastedilmektedir) tarafından Venedikli tüccarlara, mallarına ve gemilerine yapılan hasara ilişkin Bizans İmparatoru'na sunduğu üç yüzü aşkın olayın tarihçesini içeren ve büyük çoğunluğunu Yunanlı korsanların oluşturduğu listede, geri kalanının çoğunun Cenovalı olduğunun belirtildiği Batılı yaklaşık yüz korsandan bahsedilmesi bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir.⁴⁹¹ Aynı zamanda Venedikli Marino Sanudo Torsello da “*Istoria del Regno di Romania*” adlı eserinde bu korsanlardan bazılarının adlarını veriyor ve faaliyetlerinden söz ediyordu.⁴⁹² Bu dönemde içlerinde doğrudan Venedik Cumhuriyeti vatandaşı olanlar ile Cumhuriyete bağlı kolonilerdeki Venediklilerin de bulunduğu çok sayıda korsan, Ege adalarını kendilerine mesken edinmişlerdi. Latinlerin ve Yunanlıların Ege'yi adeta korsan yatağına dönüştürdükleri bu durumun, özellikle İstanbul'un, Kardeniz'in ve etkilenme yoluyla da Anadolu'nun, Mısır'ın, Suriye'nin, Kıbrıs'ın ve Sakız Adası'nın ticaretine büyük zarar verdiği su götürmez bir gerçektir.⁴⁹³

⁴⁹⁰ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 494.

⁴⁹¹ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 495-496; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 190; FLEET, K., *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State, the Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge Univ. Press, New York 1999, s. 65.

⁴⁹² SANUDO, *Istoria*, s. 120, 127, 132, 146.

⁴⁹³ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 497.

2. Kısım:

Türklerin Ege’de İlerleyişi ve “*Passagium Particulare*”

1304 – 1334

2.1. Türklerin Ege’deki İlerleyişine Karşı Latinlerin İlk

Mukavemeti: 1304-1319

2.1.1. Papalığın Türklere Karşı Latinlerin Girişimlerini Teşviki

Batı Anadolu’yu ele geçiren Türklerin Katalanlar ile işbirliğinden de istifade edip, Ege’ye serpilmiş olan adalara akınlar düzenlemelerine karşılık, Bizans’ın gündün güne çöküntüye sürüklenmesinden yararlanan Latinler de İmparatorluğa ait adalara ve şehirlere yerleşmeye çalışıyorlardı. Latinlerin bu çabaları, 1291’de Akka’nın Müslümanlar tarafından yeniden fethi ile Haçlıların Orta Doğu’daki varlığının son bulmasından sonra Kutsal Toprakların ve hatta İstanbul’un yeniden ele geçirilmesini hedefleyen projelere destek veren Papalık makamı ve Fransa Krallığı tarafından da teşvik ediliyordu.

1291’de Akka’nın Müslümanlarca yeniden fethi Hıristiyan Batı Dünyasında şok etkisi yaratmıştı. Fetihden hemen sonra Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için Papa IV. Nicolaus (1288-1292)’un talebi üzerine ardı ardına Papalık makamına Haçlı Seferi proje ve teklifleri sunuluyordu.⁴⁹⁴ 1291’den sonraki ilk Haçlı Seferi projelerinde Kutsal toprakların ve hatta İstanbul’un fethi amaçlanıyordu.

⁴⁹⁴ SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 91-111; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 8-52.

Ancak, XIV. yüzyılın başlarında Türklerin Batı Anadolu'ya yerleşmeleri ve Ege adalarındaki Hıristiyan çıkarlarını tehdit etmeye başlamaları, Papalık makamını eldeki imkânlar çerçevesinde daha gerçekçi düşünüp, hareket etmeye zorlamıştı. Bundan dolayı, Kutsal Toprakları ve İstanbul'u hedefleyen Haçlı Seferi politikası, XIV. yüzyılın başlarından itibaren peyderpey yön değiştirerek, Batı Anadolu ve Ege'deki Türkleri hedef almaya başlamıştı.

Papalığın politika değişikliğinin ilk işaretleri XIV. yüzyılın hemen başlarında kendisini göstermişti. Papa XI. Benedictus (1303-1304), Haçlı Seferini teşvik etmek amacıyla 1304 yazında yayımladığı bir bullasında, Bizans İmparatorluğuna yönelik gün geçtikçe büyüyen Türk tehdidinden bahsediyordu. Fakat bu tehdit, 1291'den itibaren Papalık ve Fransa Krallığının öncülüğünde Kutsal Topraklar ile İstanbul'u zapt etmeyi hedefleyen Haçlı Seferi politikasının tamamen değiştiği anlamına gelmiyordu. Bununla birlikte, mevcut politika ilk defa olmak üzere önemli bir biçimde revize ediliyordu. Papa XI. Benedictus, Bizans İmparatorluğuna yönelik bu tehdidi, Hıristiyan topraklarının kâfirlere karşı savunulması bahanesiyle İstanbul üzerine bir Haçlı Seferi düzenlenmesini organize etmek için kullanmak niyetindeydi.⁴⁹⁵

Papalığın Haçlı Seferi politikasına eklenen Türk tehdidi unsuru, selefi XI. Benedictus gibi Papa V. Clemens (1305-1314) tarafından da etkin bir biçimde kullanılıyordu. 1261'de İmparator VIII. Mikhael Palailogos'un İstanbul'daki Latin İmparatorluğuna son vermesinden sonra, 1301 yılında, Latin İmparatorluğu hanedanından İmparatoriçe Catherine de Cortenay ile evlenen Fransa Kralı IV.

⁴⁹⁵ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 21; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 177; LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 25-26.

Philippe'in kardeşi Valois Kontu Charles (Carlo) (1270-1325), eşinin miras hakkına sahip çıkmak ve böylece İstanbul'da yeniden Latin İmparatorluğunu kurmak için 1304 yılında Papalık makamı ile temasa geçmiş ve Bizans İmparatorluğu'nun üzerine bir Haçlı Seferi düzenlenmesi için girişimlerde bulunmaya başlamıştı.⁴⁹⁶ Papa V. Clemens de, bölgenin önemli güçlerine ve bu arada Venedik ile Cenova'ya gönderdiği mektuplarda, Charles'ın Haçlı Seferi projesine tam bir katılım sağlanması için çaba sarfediyordu. 1306 ve 1307 yıllarında gönderdiği bu mektuplarda Papa V. Clemens, selefi XI. Benedictus gibi, Türklerin saldırılarına karşı korunması için İstanbul'un ele geçirilmesinin amaçlandığı bu sefere iştirak edilmesinin öneminden bahsediyordu.⁴⁹⁷

Türkler hakkında doğrudan ve daha fazla bilgi edinme ihtiyacı, Papa V. Clemens ve Valois Kontu Charles'ı, Haçlı Seferi teşebbüslerine sadece Batı'dan değil aynı zamanda Doğu'dan da müttefik katma arayışına yönlendirmişti. Bizans İmparatoru II. Andronikos tarafından Türklere karşı savaşmak üzere 1302 yılında Anadolu'ya getirilen Katalan Kumpanyasının paralı askerleri, bir müddet Türklere karşı savaşmışlar ve daha sonra paraları ödenmediğinden ve liderlerinden Roger de

⁴⁹⁶ Charles de Valois'in İstanbul'u ele geçirmek için tasarladığı Haçlı Seferi girişimi için bkz.: MORANVILLE, H., "Les projets de Charles de Valois", s. 63-86; DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient*, s. 43-44; MOLLAT, G., *Les Papes*, s. 193; ATIYA, A. S., *The Crusade*, s. 282-284; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 502-503; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 12-13; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 177-178; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 138.

⁴⁹⁷ SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 164-165; SCHEIN, S., *Fideles Crucis*, s. 183.

Flor'un Bizans İmparatoru tarafından öldürülmesinden dolayı Bizans'a düşman olmuşlardı. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Papa V. Clemens, Charles'ın Haçlı Seferi projesine dâhil olmaları için Katalanların liderlerinden Rocafort Kontu Berengar'a elçi göndermişti.⁴⁹⁸ Fakat Papa, bu görüşmelerden istediği sonucu elde edememişti. Çünkü bu sırada her ne kadar Bizans İmparatorluğuna düşman kesilmiş olsalar da Katalanların önemli bir kısmı hâlihazırda Türkler ile ittifak hâlinde hareket ediyordu.

2.1.2. Sakız Adası ve Foça'da Mukim Cenovalı Zaccaria Ailesi

Faaliyetleri Papalık tarafından teşvik edilen ve bölgede konumu itibarıyla önemli bir faktör olarak görülen kuvvetlerden biri de Cenovalı Zaccaria ailesi idi. Latinlerin, Bizans İmparatorluğunun zayıflamasından da yararlanarak Ege'deki stratejik noktaları ele geçirme teşebbüslerinin ilk örneklerini sergileyen Cenezivli Zaccaria ailesi, I. Benedetto ve Manuel Zaccaria kardeşlerin Bizans İmparatorluk ailesiyle iyi ilişkiler tesis etmeye başladığı XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgede ismini duyurmaya başlamıştı. I. Benedetto Zaccaria, Tyre Savaşı'nda Venedikliler tarafından esir alınmış ve üç yıl sonra, 1264 yılında, Bizans İmparatoru VIII. Mikhael Palailogos'a elçi olarak gönderilmişti. Vazifesinde başarısız olmasına rağmen İmparator nezdinde iyi bir izlenim bırakan Benedetto Zaccaria, bu sayede 1275 yılında İmparator'dan Foça'daki şap madenlerinin işletilmesi hakkını elde etmişti.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ MUNTANER, R., *Chronicle*, s. 130-131.

⁴⁹⁹ SANUDO, *Istoria*, s. 146; MILLER, W., "The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)", *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 31 (1911), s. 43; BALARD, M., "The

Türklerin Ege Adalarına saldırmaya başlamaları Latinlerin bu hususta ellerini daha çabuk tutmalarını gerekli kılmıştı. Bundan dolayı Latinler daha 1304 yılında İmparator II. Andronikos'dan Türklere karşı savunmak üzere Bizans adalarını talep etmeye başlamışlar ve aynı yıl Papa XI. Benedict, “kâfirlere” karşı savunmak üzere Bizans topraklarının ele geçirilmesini Katolikler için ideolojik bir eylem olarak yorumlamıştı.⁵⁰⁰ Bu taleplerden birisi de 1275 yılından itibaren Foça'yı elinde bulduran Cenovalı Zaccaria kardeşlerden Manuel Zaccaria'nın yavaş yavaş Türk akınlarna maruz kalan Sakız Adası'nı İmparator'dan istemesiydi.

Sakız Adası, bulunduğu konum itibarıyla son derece stratejik bir öneme sahipti. Zira ada, kuzeyde İstanbul ve Karadeniz ile güneyde Suriye ve İskenderiye arasındaki ticaret yolu güzergâhında bulunuyor ve Türkiye'ye yakınlığıyla da

Genoese”, s. 161; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 491; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 453; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 60; CARR, M., “Trade and Crusade? The Zaccaria of Chios and Crusades Against the Turks”, *Contact and Conflict in Frankish Greece and Aegean 1204-1453*, eds. Nikolaos G. Chrissis – Mike Carr, London 2014, s. 116-117. Nitekim aynı zamanda bir amiral, korsan, tüccar, diplomat ve Haçlı askeri olan Benedetto Zaccaria'nın 1268, 1278 ve 1298 yıllarında İngiltere ve Kuzey Avrupa'ya önemli miktarda şap ihraç ettiği biliniyordu. Bkz.: KEDAR, B. Z., *Merchants in Crisis. Genoese and Venetian Men of Affairs and the Fourteenth-Century Depression*, Yale Univ. Press, London 1976, s. 21, 121.

⁵⁰⁰ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 7 n. 21: “*Nam si (quod absit) idem imperium ad Turcos aliosque Sarracenos et infideles, ad quibus dictus Andronicus jugiter impugnatur, devenire contingeret non posset demum faciliter erui de manibus eorum*”.

Foça'daki şap madenlerinin güvenliğini sağlıyordu. Bundan başka adada üretilen sakız, şarap ve diğer tarımsal ürünler adanın zenginliğini ve dolayısıyla da önemini daha da arttırıyordu.⁵⁰¹

İmparator bu isteği geri çevirmesine rağmen 1305 yılı başlarında harekete geçen Benedetto Zaccaria adayı işgal etmiş ve yazarının Bartolomeo di Iacovo olduğu tahmin edilen anonim Roma kroniğinde kaydedildiği üzere Bizans da bu işgali bir İmparatorluk belgesi ile onaylamak suretiyle kabul etmek zorunda kalmıştı.⁵⁰² Benedetto Zaccaria'nın Sakız Adası'nı işgal ettiğinde bahanesi, adanın

⁵⁰¹ BALARD, M., "Latins in the Aegean and the Balkans in the Fourteenth Century", *The New Cambridge Medieval History*, vol. VI, c. 1300 – c. 1415, ed. Michael Jones, Cambridge University Press, 2000, s. 850.

⁵⁰² ANONIMO ROMANO, *Cronica. Vita di Cola di Rienzo*, a cura di Ettore Mazzali, Rizzoli 1991, cap. XIII s. 30. Eser ilk defa İtalyan tarihçi Ludovico Antonio Muratori tarafından 1740 yılında *Antiquitates Italicae Medii Aevi* serisinin 3. cildinde yayımlanmıştır: *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA. Ab anno Christi MCCCXXVII usque ad MCCCLIV, Neapolitana sive Romana dialecto scripta*, anonim, içinde: *Antiquitates Italicae Medii Aevi*, c. III, ed. L. A. Muratori, Milan 1740, s. 239-548. Her ne kadar eserin yazarının Bartolomeo di Iacovo olduğu iddia edilse de dipnotlarda *Anonimo Romano* ve *Historiae Romanae Fragmenta* adıyla gösterilecektir. Burada cap. XIII s. 355: "Nella contrada de Romania era uno imperatore de Constantinopoli lo quale avea nome Parialoco. Sio figlio avea nome Catacucino. Questo Parialoco avea moito granne fede a uno Cristiano lo quale avea nome missore Martino Zaccaria de Genova, lo quale era nobile e valente mastro de guerra. Fecelo sio armiraglio de mare. Tutta la contrada dello mare guardiava in

Bizanslılarca yeterince güçlü bir biçimde savunulamadığı ve Türk korsanlarının eline düşme tehlikesi karşısında bulunduğuydu. İmparator ile varılan uzlaşmaya göre Zaccaria adayı, İmparator tarafından verilmiş bir tımar olarak on yıl boyunca elinde tutacaktı. Ancak bu antlaşma 1314'ten sonra beşer yıllık aralıklarla 1329 yılına kadar uzatılmıştı.⁵⁰³ Böylece Foça'dan başka Sakız Adası'na da yerleşen Zaccaria Ailesi, Ege'ye doğru yapılan Türk saldırılarının önünde önemli bir engel olarak yer almıştı. Bununla da yetinmeyen Zaccaria ailesi aynı yıl kuzeydeki Edremit Limanı'na da sahip olup burada bir garnizon bulundurarak Türklerin daha kuzeyden çıkmalarına da engel olmaya çalışmıştı.⁵⁰⁴

servizio de Parialoco. Granne onore renne a sio signore. Navi e iente avea a sio piacere. Puoi questo Parialoco donao a missore Martino per soa spenzaria una isola moito bella e nobile, de granne frutto, cioène l'isola de Chio.” = [“Konstantinopol'de mukim, Palaelog hanedanından İmparator Andronik –Hıristiyan inancının büyük lideri- Cenova şehrinden soylu, büyük savaş kahramanı ve denizlerin efendisi Martino Zaccaria ile yaptığı ve onu, İmparatorun bir muhafızı gibi gören Romania Antlaşmasında, güzel ve büyük Sakız Adası'nı ve onun bütün nimetlerini Martino'ya bahşetmiştir.”]

⁵⁰³ MILLER, W., “The Zaccaria”, s. 45; THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 156; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 519-520; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 453; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 7-8 n. 24; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 209; SOUCEK, S., “Sakız”, *EI.²*, c. VIII, (1995), ss. 890; DARKOT, B., “Sakız Adası”, *İA.*, c. 10, (1997), s. 94.

⁵⁰⁴ MORDTMANN, J. H., “Edremit”, *EI.²*, c. II, (1965), s. 686; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 8.

Latinlerin bu çabaları Türkleri durdurmaya yetmiyordu. Üstelik Türkler, Bizans'ın Avrupa'daki topraklarını yağmaya girişen Katalanlar ile işbirliği yaparak ilk kez Avrupa topraklarına ayak basıyor ve böylece kendilerine akınlarını daha geniş sahalara yayma imkânı elde etmiş oluyorlardı. Nitekim 1305 yılında emrindeki kuvvetler ile Gelibolu'da iken, Katalan kuvvetlerinin ayrılmasından sonra Anadolu'da Bizans'ın elindeki bütün şehir ve kalelerin Türkler tarafından birer birer fethedilmekte olduğu haberini alan Katalanların liderlerinden ve aynı zamanda Katalanların Anadolu'daki faaliyetlerini kaleme alan Ramon Muntaner, bu sırada *Ximelich* (Melik) adlı bir Türk kaptanının Gelibolu'ya geldiğini ifade etmekte ve yaşananları şu şekilde anlatmaktadır:

“*Ximelich* barış görüşmesi talebinde bulundu. Şahsımın arzu etmesi durumunda liderlerimiz ile konuşmak için Gelibolu'ya geçmek istediğini söyledi. Ben de bu talebi kabul edince *Ximelich*, maiyyetindeki on kişilik bir muhafız birliğiyle geldi ve aralarında şahsımın da bulunduğu bir toplantıda En Rocafort ve En Ferran Ximeno ile bir görüşme yaptı. Türk kaptanı, bu görüşmede kuvvetleri, eşi ve çocuklarıyla bizim tarafımıza geçmeye hazır olduğunu; bizleri bir kardeş olarak gören kendisinin ve bütün kuvvetlerinin bu hususta yemin edebileceklerini; bizleri bütün düşmanlarımıza karşı destekleyebileceklerini; kuvvetlerinin eşleri ve çocuklarıyla bizlerin emrine girmeyi ve her zaman ve her yerde bizlerin idaresinde olmayı arzuladıklarını ifade etti. Ayrıca kazandıkları ganimetin 1/5'ini bizlere vermeyi teklif etti. Bizler bu teklifi değerlendirerek, kabul ettik ve neticede *Ximelich*'in tamamı sekiz yüz atlı ve iki bin yayadan oluşan kuvvetleri bizlere

katıldılar ve savaş kabiliyeti oldukça yüksek olan bu kuvvetler sayesinde Bizans İmparatoru'na karşı başarılı bir şekilde mücadele ettik".⁵⁰⁵

Bununla da yetinmeyen Türkler (muhtemelen Aydınogulları) 1306 yılında Sakız Adası'na bir sefer düzenlemişler ve yüklü ganimetlerle geri dönmüşlerdi.⁵⁰⁶ Bu

⁵⁰⁵ MUNTANER, R., *Chronicle*, s. 453-454. Nicephoros Gregoras ise Katalanların ordusuna katılan bu Türklerin sayısını beş yüz olarak vermektedir. Bkz.: OIKONOMIDIS, N., "Avrupa'da Türkler (1305-1313) ve Küçük Asya'da Sırlar (1313)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, s. 173-174; KIEL, M., "Birgi Tarihi", s. 12; CARIM, F., *Tarih'in Türk'e Yüklediği Çetin Görev*, s. 102-105. Pachymeres ise bunların aslında Aydınogulları'ndan olduklarını ve Küçük Asya'da yaşayan birçok Rum'dan destek aldıklarını yazıyor. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 57; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 132-133, 154; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 212. Bu Türk kuvvetlerinin sayıları beş yüze varan Karesi kuvvetleri olma ihtimali de vardır. Bkz.: ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 824 n. 8; ÖDEN, Z. G., "Bizans", s. 129.

⁵⁰⁶ 1306 İlkbaharı'nda Türkler otuz gemi ile Sakız'a hücum ettiler. Kaleye sığınmış olanlar hariç ahali müthiş bir kırgına uğrayarak mahvoldular. Kadın ve çocuklarla oradan kaçmaya muvaffak olan bazı kimseler de Skyros yakınında fırtına da öldüler. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 45; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 21; LUTTRELL, A., "Settlement on Rhodes, 1306-1366", *Crusade and Settlement*, Ed.: P. Edbury Cardiff: University College Press, London 1985, s. 273. Marino Sanudo Torsello ise 1306-1309 yılları arasında Türklerin Ege adalarına yaptıkları akınlardan yakınıyordu. Bkz.: MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium*

sıralarda Türk akınlarına maruz kalan sadece Sakız Adası değildi. Nitekim 1307 yılına gelindiğinde Bizans kaynakları *Khalamouz* (Kalames) adını verdikleri Karasi Türkmenlerinin beyi olan Kalem Bey'in Midilli Adası'nı istila ve yağmasını kaydediyorlardı.⁵⁰⁷

Bu sıralarda bölgede önemli gelişmeler yaşanıyor. Efes ve Birgi'yi zapt ettikten sonra bölgenin hızla Türkleşmesini amaçlayan Sasa Bey, bunun ancak iç kısımlardaki Türkmen nüfusunun kıyılarına göçürülmesiyle mümkün olacağını anlamış bulunuyordu. Bunun için de Germiyanoğulları'nın subaşı Aydınolu Mehmed Beyi sahil mıntikasına davet etmiş ve bu sayede bölgenin hızla Türkleşmesine katkıda bulunmuştu. Ancak kısa bir süre sonra bilinmeyen nedenlerden ötürü Sasa Bey ile Aydınolu Mehmed Bey arasında mücadele başgöstermişti. Sasa Bey'in fethettiği yerleri 1307 ve 1308 yıllarında bir bir elinden alan Mehmed Bey, Sasa Bey'in Franklar (muhtemelen Rodos'a yerleşmiş olan San Giovanni Şövalyeleri) tarafına geçmesiyle Müslümanlar arasında prestijini artırmış ve sonunda 1310 yılına doğru Sasa Bey'i ortadan kaldırarak Aydın İli (*Leşkeri İli*)'ne sahip olmuştu.⁵⁰⁸

Crucis. Super Terrae Sanctae Recuperatione et Conservatione, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, ed. J. Bongars, Hannoviae 1611, s. 29, 32; *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross: Liber Secretorum Fidelium Crucis*, çev. Peter Lock, Farnham, Ashgate 2011, s. 59.

⁵⁰⁷ İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 185; ÖDEN, Z. G., "Karesi ve İlk Zamanları", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Balıkesir 18-20 Ekim 2004, s. 45.

⁵⁰⁸ Düstûrnâme'de bu olay tarih verilmeksizin şöyle anlatılmaktadır: "*Hem hasedden fitne Sasa eyledi/mümin iken avn-i tersa eyledi; Ol gazada katl oldu ol dahi/çok*

2.1.3. Hospital Şövalye Tarikatının Rodos Adası'nı Zaptı, 1306-1310

Papalık ve Fransa Krallığının Kutsal Topraklara ve İstanbul'a Haçlı Seferi yapılması yönündeki plan ve projeleri, Doğu Akdeniz ve Ege'deki yeni gelişmeler üzerine gün geçtikçe önemini kaybediyordu. Zira XIV. yüzyılın başından itibaren Latinlerin Ege'deki ticari çıkarları ve Haçlı Seferi planları için asıl tehlike olarak Türkler ve müttefikleri Katalanların askerî faaliyetleri görülmeye başlanmıştı. Papalık açısından, Katalanlar ve Rumların, Yunanistan anakarasında Latinlerin kontrolü altındaki Achaia bölgesinde yarattıkları tehdidin ortadan kaldırılması ve Türklerin Ege adalarına ve kıyılarına doğru yayılmalarının önlenmesi, Kutsal toprakları hedefleyen ve geniş çaplı katılımın öngörüldüğü “*passagium generale*” fikrinden sınırlı sayıda kuvvetin katıldığı ve sadece belli bir bölgeye veya hedefe yönelik gerçekleşen “*passagium particulare*” politikasını gerekli kılıyordu.

Hospitalier ya da diğer adıyla San Giovanni Şövalyeleri olarak da bilinen Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın, Papanın da desteğini alarak, 1309 yılına doğru Rodos Adası'nı tamamıyla fethetmeleri, bölgedeki ilk “*passagium particulare*”

ganimet mal alur mir-i sahi.” Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, 18-19. Sasa Bey'in bertaraf edilmesiyle ilgili olarak 1308 ve 1310 gibi farklı iki tarih verilmektedir. 1308'i kabul eden araştırmalar için bkz.: MELIKOFF, I., *Le Destan d'Umur Pacha*, Bibliotheque Byzantine, Paris 1954, s. 39 ; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 143; KIEL, M., “Birgi Tarihi”, s. 10-11. 1310 yılını kabul eden araştırmalar için bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 22; WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 39. Paul Lemerle ise bunlardan farklı olarak 1307 yılı üzerinde durmaktadır. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 22, 38.

hareketi olarak kayda geçmiştir. Hospitalier Şövalyelerinin, yerleşmek amacıyla Rodos Adası'nı seçmelerinde bazı faktörler etkili olmuştur. Öncelikle Rodos, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini, Kıbrıs Krallığı ve Kilikya Ermeni Kontluğu'nun savunulmasını ve İstanbul'un fethini amaçlayan Haçlı Seferi politikasında bu bölgelere müdahale etmek açısından iyi bir konumda yer alıyordu. Ayrıca, Türk kıyılarına yakınlığı sebebiyle de Türklerin Ege kıyıları ve adalarındaki faaliyetlerine set çekmek için bir üs vazifesi görüyor ve birçok ticaret gemisine de sığınak oluyordu.⁵⁰⁹

1291 yılında Memlûk Sultanı'nın, Hıristiyanları, Doğu Akdeniz kıyılarındaki üslerinden çıkarmasından sonra Hospitalier Şövalye Tarikatı da kendine yeni üsler aramaya başlamış ve bir süre Kıbrıs Adası'na yerleşmişti. Bu esnada, 8 Ağustos 1303'de merkezi üssü Rodos olan büyük bir deprem adadaki yerleşimlere de büyük zarar vermişti. Bu bir fırsatı kaçırmak istemeyen Hospitalier Şövalyelerinin lideri Foulques de Villaret (1305-1319), 1306 yılında Papa ile Rodos Adası'nın fethi üzerine bir görüşme gerçekleştirmişti. 6 Haziran 1306'da Papa V. Clemens'in Hospitalier ve Templier Tarikatlarının liderlerine yazdığı ve Rodos Adası'nın ele geçirilmesi meselesinden bağımsız olarak Kutsal Topraklara yapılacak bir Haçlı Seferi için görüşlerinin talep edildiği mektuplara, Foulques de Villaret'in "*passagium particulare*" politikası bağlamında ve daha gerçekçi bir yaklaşım sergileyen cevabî mektubunun bu görüşmeye esas teşkil ettiği anlaşılmaktadır.⁵¹⁰ Görüşmenin

⁵⁰⁹ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 599-600; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 11.

⁵¹⁰ PETIT, J., "Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade", *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1899, tome 60, (1899), s. 603-610; KEDAR, B. Z. – SCHEIN, S., "Un projet de 'passage particulier', s. 211.

neticesinde Papa, 5 Eylül 1307’de Hospitalier Şövalye Tarikatına Rodos Adası’nı zapt etme izni vermişti.⁵¹¹

Vakit kaybetmeden hareket geçen Hospitalier Şövalyeleri, 1306 yılında Bizans İmparatorluğunun elindeki Rodos’u kuşatmışlardı. Şövalyelerin bu esnada tek başlarına hareket etmedikleri bilinmektedir. Zira Valois Kontu Charles’ın İstanbul üzerine gerçekleştirmeyi planladığı Haçlı Seferine Venediklilerin destek vermesiyle bölgedeki çıkarları tehlikeye giren Cenovalılar da, korsan Vignolo de Vignoli komutasındaki kuvvetleriyle kuşatmaya yardım etmişlerdi.⁵¹² Bu ilk kuşatma başarısız olsa da Hospitalier Şövalyeleri, *Kos* (İstanköy) Adası’nı işgal etmeyi

⁵¹¹ LUTTRELL, A., “The Hospitallers and the Papacy, 1305-1314”, *Forschungen zur Reichs-, Papst-, und Landesgeschichte; Peter Herde zum 65. Geburtstag*, eds. K. Borchardt and E. Bunz, vol. İi., Stuttgart: Anton Hiersemann, 1998, s. 599-601. Hospitalier Şövalyelerinin Papa’dan muafiyet ve izin aldıklarını Giovanni Villani de doğrulamaktadır. Bkz.: VILLANI, G., *Nuova Cronica*, ed. Giuseppe Porta, Parma 1991, s. 292. 8 Ağustos 1303’te Bizans, Memlûk ve Venedik kaynaklarında zikredilen ve merkezî üssü Rodos olan büyük bir deprem meydana gelmiş ve bu deprem Rodos’da büyük bir hasara yol açmakla 1306’da adayı işgale başlayan Hospitalier Şövalyelerinin nihayet 1309’da adayı tamamen ele geçirmelerinde onlara kolaylık sağlamıştır. Bkz.: LUTTRELL, A., “Oniki Adalar’da Deprem: 1303-1513”, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Doğal Afetler*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül Çağalı Güven-Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2001, s. 161.

⁵¹² LUTTRELL, A., “The Genoese at Rhodes: 1306-1312”, *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Eta Moderna*, (Studi in onore di Geo Pitarino), ed. Laura Balletto, Genova 1997, s. 743-748.

başarmışlardı. Bunun üzerine daha önce Zaccaria ailesinin yaptığı gibi Hospitalier Şövalyeleri de 1307 yılında İmparator'dan adayı talep etmek için İstanbul'a elçiler göndermişler fakat talepleri kabul edilmediği gibi, İmparator Rodos'un savunmasını güçlendirmek için adaya birkaç kadirga göndermişti. Foulques de Villaret de, Zaccaria kardeşlerin Sakız Adası'nı İmparator'dan talep ederken ileri sürdükleri gerekçenin aynısını yani Türk saldırılarına karşı İmparatorun tebaası olarak adayı savunmayı teklif etmişlerdi.⁵¹³ Bütün bunlara rağmen Papa'nın da desteğini alan Hospitalier Şövalyeleri, Cenovalıların da yardımıyla nihayet adanın tamamını Ağustos 1309 yılının sonuna doğru ele geçirmeyi başarmışlardı. Papa ise Rodos'un ele geçirilmesini Kutsal Toprakların yeniden fethinin bir başlangıcı ve Mısır'ın ablukaya alınması politikası için yeni bir üs olarak görüyordu.⁵¹⁴

⁵¹³ LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks: 1306-1421", *Christians, Jews and Other Worlds: Patterns of Conflict and Accomodation*, Ed.: P. F. Gallagher, University Press of Amerika, Lanham 1988, s. 83; FAILLER, A., "L'occupation de Rhodes par les Hospitaliers", *Revue des études byzantines*, tome 50, (1992), s. 117-118.

⁵¹⁴ LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 83-84; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 72; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 10-11; ZACHARIADOU, E. A., "Holy War", s. 214; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 186. Hospitalier Şövalyelerine bu fetihlerinde Naksos'un Venedikli Dükü I. Niccolo Sanudo da yardım etmişti. Bkz.: SAVVIDES, A. G. C., "Nakshe", *EI.²*, c. VII, (1993), s. 939-940; DARKOT, B., "Rodos", *İA.*, c. 9, (1997), s. 754.

2.1.4. Ege’de İlk Büyük Çatışma Dönemi, 1310-1319

Cenovalı Zaccaria ailesinin Sakız Adası ve Foça gibi stratejik yerleri elinde bulundurması, Hospitalier Şövalye Tarikatı’nın Kıbrıs’tan çıkarak Rodos Adası gibi bulunduğu konum itibarıyla son derece kritik bir öneme sahip olan bir mevkiyi ele geçirmesi, Batı Anadolu’ya tamamıyla hâkim olan Türklerin siyasi teşekküller kurarak Ege kıyılarına ve adalarına doğru ilerlemesi ve bir yandan da Katalan Kumpanyası ile ittifak hâlinde Yunanistan anakarasındaki askerî başarıları, Bizans İmparatorluğu’nun her geçen gün bölgedeki egemenliğini yitirmesi ve Papalık Makamının Hıristiyan Batı’nın öncü kuvvetleri olarak gördüğü ve Kutsal Topraklara yapılacak Haçlı Seferi için atlama taşı olarak addettiği bölgedeki Latin güçlerini destekleyen girişimleri Ege’de, yakın zamanda büyük bir çatışma döneminin başlayacağını habercisiydi.

Hospitalier Şövalyeleri (bundan sonra kimi zaman Rodos Şövalyeleri diye de anılacaktır) bölge siyasî arenasına gerçekten de çok hızlı bir giriş yapmışlardı. Her ne kadar Rodos’un fethi esnasında Cenovalılar ile işbirliği yapmış olsalar da, daha sonra Rodos’taki konumlarını sağlamlaştırır sağlamlaştırmaz, Papalık politikalarının bölgedeki savunucusu kesilip, Papa’nın Müslümanlar ile her türlü ticareti yasaklayan talimatnâmelerine uymayan Venedik ve Ceneviz tüccar gemilerini ele geçirmeye başlamışlardı. Bunun üzerine Venedikliler ve Cenovalılar, Rodos Şövalyelerine karşı uzun bir mücadeleye girmişlerdi. Rodos Şövalyelerinin ticaret yapan Ceneviz gemilerine saldırması üzerine Cenovalılar da ele geçirdikleri Hospitalier Tarikatı gemilerini Türkiye’de Türklere satmak suretiyle misillemeye bulunuyorlardı.⁵¹⁵

⁵¹⁵ LUTTRELL, A., “The Genoese”, s. 757-758.

Cenovalılar bu mücadele döneminde kendilerine Menteşe Türkleri gibi, Rodos Şövalyelerine düşman bir müttefik de bulmuşlardı. Müttefikler birlikte Rodos'a saldırmışlar fakat adayı ele geçirememişlerdi. Buna rağmen birleşik Türk-Ceneviz donanmasının Rodos Adası civarındaki faaliyetleri, Hospitalier Şövalyelerinin Rodos'taki varlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmıştı. Papa V. Clemens ise, meydana gelen bu olayları tarif ettiği bir bullasında Cenovalıları ve bilhassa onların ittifak yaptıkları Türkleri faaliyetlerinden dolayı kınıyor ve ittifakın Türk tarafının ismini "*Mandachiam nomine, multa vallatum potentia*" olarak kaydediyordu.⁵¹⁶

Bundan başka Cenovalılar, bu sırada Menteşe ülkesinde ticaret yapan iki yüz elli Rodoslu tüccarı gündeme getirerek, müttefikleri Menteşe Beyi'ne bunları tutuklamasını ve Rodos üzerine sefere çıkmasını tavsiye etmişlerdi. Hatta Menteşe Beyi Mesud Bey'e para teklifinde dahi bulunmuşlardı.⁵¹⁷ Menteşe ülkesindeki Rodoslu iki yüz elli tüccarın varlığı, Şövalyelerin Rodos'a yerleşmelerinden sonra kurulan iyi ilişkilerin göstergesi olmalıydı. Ancak 1312 Nisanı'nda Rodos önlerinde yirmi üç Türk gemisinden oluşan bir donanma (muhtemelen Menteşe Beyliği donanması) Şövalyelerin Sahib-i Azamı Foulques de Villaret komutasındaki Rodos donanmasına mağlup olmuştu.⁵¹⁸ Bu savaş, Türklerle Rodos Şövalyeleri arasındaki

⁵¹⁶ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 12 n. 44.

⁵¹⁷ Cenovalıların Mesud Bey'e teklif ettikleri miktar elli bin souidi idi. Bkz.: WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 57; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 12; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 84.

⁵¹⁸ Hospitalier Şövalyeleri, yenilgiye uğradıktan sonra Amorgos Adası'na kaçıp tepelere sığınan Türkleri takip ederek sekiz yüzünü öldürmüşlerdi. Bu savaşta Hospitalier Şövalyelerinin kaybı elli yedi şövalye ve üç yüz piyade idi ki bu sayı Hospitalier

ilk çatışma gibi görünse de aslında her iki taraf ilk defa 1306 yılında Hospitalier Şövalye Tarikatının Rodos Adası'na düzenlediği sefer esnasında karşılaşmışlardı. Bu seferde, adayı Hospitalier Şövalyelerine karşı savunan Bizans kuvvetleri arasında 300 kadar Türk birliği de bulunuyordu.⁵¹⁹ 1312 yılındaki bu zaferin ardından Türklere karşı başarılı bir şekilde saldırıya geçen Hospitaller, 1313 yılına gelindiğinde Anadolu'da muhtemelen Menteşe bölgesindeki Türklere ait olan bazı istihkâmları ele geçirmişlerdi. Nitekim Şövalyelerin Sahib-i Âzamı Foulques de Villaret'in 1313 yılı baharında kaleme aldığı bir kayıt da bu durumu ilan ediyordu.⁵²⁰ Türkler ile Rodos Şövalyeleri arasında 1311 yılında patlak veren ve 1313 yılına

Tarikatı açısından önemli bir rakamdı. Zira Hospitalier Şövalyelerinin adadaki sayıları çok değildi. Bu olay, bin beş yüz Türk ve seksen beş Latinin hayatlarını kaybettikleri şeklinde Nisan 1312 tarihli Avignon'a gelen haber ile muhtemelen aynıydı. Bkz.: LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 86; LUTTRELL, A., "The Military and Naval Organization of the Hospitallers at Rhodes: 1310-1444", *Des Kriegswesen der Ritterorden im Mittelalter Ordines Militares-Colloquia Torunensie Historica*, VI, ed. Z. H. Nowak Torun: Uniwersytet Mikotaja Kopernika, Torun 1991, s. 138.

⁵¹⁹ CARR, M., "The Hospitallers of Rhodes and Their Alliances Against the Turks, 1306-1348", *Islands and Military Orders c. 1291 – c. 1798*, eds. Emmanuel Buttigieg – Simon Philipsss, London 2013, s. 167.

⁵²⁰ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 12 n. 46: "Nos et domum nostram... acquisivisse... in partibus cismarinis e grecis cismaticis et Turcis... tam in Insulis quam in terra firma, castra, villas et fortelliccia, ac terras fertiles et in cunetis fructibus copiosas".

gelinceye kadar Hospitalier Şövalyelerinin Anadolu’da bazı istihkamları ele geçirmeleriyle son bulan bu mücadele karşılıklı ticarî çıkarlara dayansa da kurulan iyi ilişkilerin kısa sürede bozulabileceğini gösteriyordu.

Güneyde Rodos Şövalyeleri ile mücadele eden Türkler, kuzeyde Trakya’da Katalanlar ile birlikte yağma akınlarını sürdürüyorlardı. Katalanlar, 15 Mart 1311’de Atina’yı zapt edip, burada devletlerini kurduktan sonra Türkler ile yol ayrımına gelmişlerdi. Katalanlar ile ittifak hâlindeki Türklerin bir kısmı, Makedonya’da faaliyet gösteren Sırp Hükümdarı’nın hizmetine girerken diğer bir kısmı da muhtemelen Karesi Türkmenleri’nden olan Halil (*Melik* unvanını taşıyordu)’in komutasında yaklaşık 1.500 kişilik bir birlik oluşturarak, Trakya’daki Bizans topraklarını yağmaya girişmişlerdi. Bunlarla başa çıkamayacağını anlayan İmparator II. Andronikos, Halil’in Gelibolu’dan karşı sahile yani Türkiye’ye atları, ganimetleri ve paraları ile serbestçe geçme teklifini kabul etmek zorunda kalmıştı. Ancak geçiş esnasında Bizanslı komutanın Türkleri öldürmek teşebbüsü üzerine savaş çıkmış ve Bizans ordusunu yenilgiye uğratan Türkler, Gelibolu’da bir üs elde ederek oraya sığınmışlardı. 1312 yılı sonlarına doğru, İmparator, Cenovalılardan ve Sırp Kralı Milutin’den aldığı destekle 1.500 kişiden oluşan bu Türk birliğini ortadan kaldırmıştı.⁵²¹ Olayı daha farklı kaydeden Katalan kroniği Ramon Muntaner ise

⁵²¹ OIKONOMIDIS, N., “Avrupa’da Türkler”, s. 176-177; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 139; CARIM, F., *Tarih’in Türk’e Yüklediği Çetin Görev*, s. 114-119; LUTTRELL, A., “1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, s. 131; ÖDEN, Z. G., *Karasi Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 24-30.

Katalan Kumpanyası'nın Atina Dükülüğü'nü ele geçirdikten sonra burada yerleşmeye karar verdiğini gören müttelikleri Türklerin ve Türkopollerin ayrılmak istediklerini; Katalanların, Dükülüğün istedikleri herhangi bir yerinden üç, dört veya daha fazla yer verme tekliflerine rağmen Türklerin malda mülkde gözlerinin olmadığını, anavatanlarındaki akrabalarını, soydaşlarını özlediklerini ve Türkiye'ye dönmeyi arzuladıklarını söyleyerek bu teklifleri reddettiklerini; bunun üzerine Katalanlar ile Türklerin büyük bir sevgi duygusu içinde ve ne zaman ihtiyaçları olursa birbirlerine yardıma gelme sözü ile ayrıldıklarını; hiç bir şeyden korkmayan ve hiç kimsenin kendilerine engel olamadığı Türklerin Bizans topraklarında geçtikleri her yeri yağma edip, yakıp yıkarak, kısa bir yolculuğun ardından Gelibolu'ya geldiklerini; Türkler Gelibolu'da iken Bizans İmparatoru'nun gönderdiği on Ceneviz kadırgasının oraya geldiğini; silahları ayrı bir kadırgada taşınmak şartıyla Türklerin bütün mal ve mülkleriyle beraber Anadolu yakasına geçirilmesi hususunda Türkler ile Cenovalılar arasında yeminle teyit edilmiş bir antlaşma yapıldığını; antlaşma gereğince Türklerin kadırgalara binerken silahlarını Cenovalılara teslim ettiklerini; kadırgalar yol aldıktan bir müddet sonra Cenovalıların, sözlerinde durmayarak, silahsız Türklere saldırdıklarını; Türklerin yarısını öldürüp, bir kısmını denize attıklarını ve içlerinden önemli olanlarını da esir alıp, Cenova'ya götürerek, Apulia, Calabria ve Napoli köle pazarlarında sattıklarını; canını kurtarabilen az sayıdaki Türk'ün ise imparator tarafından İstanbul'dan gönderilen askerler tarafından öldürüldüğünü bildiriyordu.⁵²²

⁵²² MUNTANER, R., *Chronicle*, s. 483-484; Marino Sanudo Torsello da, 1334 yılında Bourbon Dükü Louis'e yazdığı bir mektubunda Cenovalıların yaptığı bu katliamdan bahsetmektedir. Bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien über Marino Sanudo den Aelteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855, VII. Mektup s. 810;

Bu sırada Anadolu'da birbirleriyle bağlantısı kesilmiş ve adeta kaderlerine terkedilmiş bazı Bizans toprakları vardı. Bunlardan biri olan Manisa nihayet 1313 yılında Saruhan Bey'in eline geçmiş ve kent beyliğinin merkezi olmuştu. Bundan böyle Ege Adaları'na ve Bizans'ın Avrupa'daki topraklarına yapılan Türk akınlarda Saruhan birlikleri de Aydın, Menteşe ve Karesi Türklerinin kuvvetlerine katılmaya başlıyorlardı.⁵²³ Bizans'ın elindeki yerlerden biri olan İzmir'e de 1317 yılında Türk saldırısı olmuştu. Aydınoğlu Mehmed Bey 1317 yılında İzmir'in yukarı kalesini ele geçirmeyi başarmıştı.⁵²⁴

Kuzey Ege'de, Trakya'da ve Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde hâl böyle iken Güney Ege'de Türkler -özellikle de Aydın ve Menteşe Beyliği Türkleri- ile başını Rodos Şövalyeleri ile Sakız Adası ve Foça Hâkimi Cenovalı Martino Zaccaria (1314-

RODDY, S., *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi), s. 295; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens en Romanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello", *Studi Medievali*, s. III, vol. XV/1, (1974), s. 233-234.

⁵²³ ULUÇAY, Ç., "Saruhanoğulları", *İA.*, c. 10, (1997), s. 239; ZACHARIADOU, E. A., "Sarukhan", *EI.*², c. IX, (1997), s. 69; EMECEN, F., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s. 107-109; EMECEN, F., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK Yay., Ankara 1989, s. 17; ÇELİK, M., *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği Yay., Manisa 1990, s. 17.

⁵²⁴ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 38, 61 ; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 143; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 238; TURAN, Ş., *Türkiye-İtalya İlişkileri I. Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yay., İstanbul 1990, s. 159.

1329)'nın çektiği Latin kuvvetleri arasındaki mücadele, bütün hızıyla ve her geçen gün şiddeti artarak sürüyordu.

1314 yılında babası Palaelogo Zaccaria'nın hayatını kaybetmesinin ardından yerine geçen oğulları Martino ve II. Benedetto Zaccaria, XIV. yüzyılın ilk çeyreği boyunca Menteşe ve özellikle de Aydın Türklerinin Ege Denizi'ndeki ilerleyişlerinin önündeki en büyük engel olarak görülüyordu. Bilhassa Martino Zaccaria'nın Rodos Şövalyeleriyle oluşturduğu ittifak, bu dönemde Türklerin bölgedeki askerî faaliyetlerinin etkisini azaltmayı başarmıştı. 1318, 1319 ve 1320 (ya da 1321) yıllarında Rodos Şövalyeleri ve müttefikleri Cenovalı Zaccaria kuvvetleriyle yapılan ve Türklerin hezimetiyile sonuçlanan savaşlar da bunu gösteriyordu.

İlk savaş 1318 yılında Rodos açıklarında Aydınoğulları donanması ile Şövalyelerin mareşali Albert von Schwarzburg arasında meydana gelmiş ve savaşı kazanan taraf Rodos Şövalyeleri olmuştu.⁵²⁵ İkinci karşılaşma ise Temmuz 1319'da

⁵²⁵ Vassfelyalı rahip Ludolf von Sudheim, Aydınoğulları'nın Rodos Şövalyelerinden haraç istemek için Sahib-i Âzama elçi gönderdiklerini, Sahib-i Âzamanın elçileri üç gün oyalayıp onlara ziyafetler çekip Türk ordusunun durumunu ve her şeyini öğrendikten sonra ani bir saldırı ile onları bozguna uğrattığını kaydetmektedir. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 30; BUCH, W., "14-15. Yüzyıllarda Kudüs'e Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri", Çev.: Yüksel Baypınar, *Belleten*, sayı: 183, (1992), s. 523–524). Kıbrıs'ın ilk kroniği Francesco Amadi ise 1318'de iki kadirga ve iki gemiden oluşan Hospitalier Şövalyeleri donanmasının otuz iki Türk gemisine saldırıp onları yaktığını ve üç bin Türkün öldürüldüğünü kaydetmektedir. Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 24; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 86.

Sakız açıklarında cereyan etmişti. Rodos Şövalyeleri, Sakız Cenovalıları ile ittifak yaparak yine Aydınoğulları'nın çoğu küçük gemilerden oluşan donanmalarını tahrip etmişlerdi.⁵²⁶

⁵²⁶ Bu olayın muhtelif yıllara tarihlenen birbirinden biraz farklı üç versiyonu bulunmaktadır. Bir versiyona göre Haziran 1319'da yirmi dört gemi, seksen Şövalye ve Sahib-i Âzam Albert von Schwarzburg'un adamlarından oluşan Hospitalier Şövalyeleri donanması, Martino Zaccaria'ya ait on bir Ceneviz kadırgasıyla işbirliği içinde hareket ederek onu kadırga olan ve iki bin altı yüz kişi taşıyan yirmi dokuz Türk gemisini tahrip ediyorlar ve bin beş yüzden fazla Türkü öldürüyorlar. Floransalı kronik Giovanni Villani ise 1320 yılına tarihlediği savaşı anlatırken dört kadırga ve yirmi küçük gemiden oluşan Hospitalier Şövalyeleri donanmasının, o sırada Kilikya'dan dönmekte olan altı Ceneviz kadırgası ile birleşerek seksen Türk gemisini tahrip ettiklerini fakat Türklerin de Rodos yakınlarındaki bir adaya saldırarak hepsi de Latin olan beş yüz esir aldıklarını yazıyor. Bkz.: VILLANI, G., *Nuova Cronica*, s. 339-340. Ludolf von Sudheim herhangi bir tarih vermeden Hospitalier Şövalyelerinin elli Türk gemisini tahrip ettiklerini, Kos Adası'na kaçan Türk mürettebatının burada kendilerini kovalayan Hıristiyanlardan pek çoğunu öldürdüklerini, Şövalyelere yardıma gelen Sakız Hâkiminin Türkleri Rodos'dan kurtarmak bahanesiyle kandırıp, gemilerine aldıktan sonra hepsini, yani 6240 kişiyi, öldürdüklerini söylüyor. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 30; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 829; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 14; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 86-87; LUTTRELL, A., "The Crusade in the Fourteenth Century", *Europe in the Late Middle Ages*, Ed.: J. R. Hale, Northwestern Univ. Press, London 1965, s. 142;

Rodos Şövalyelerinin 1320 veya 1321 yıllarındaki Türkler ile yaptığı üçüncü savaş ise Menteşe Beyliği ile olmuştu. Gerçekte tam da bu sırada Menteşe Beyliği'nde taht kavgalarından doğan bir iç karışıklık ortaya çıkmıştı. Mesud Bey, 1319 yılı civarında öldükten sonra oğulları Orhan ve Latin dilinde *Strumbrachi* (muhtemelen İbrahim Bey) olarak kaydedilen kişi arasında mücadele başlamıştı. Bu sırada Foulques de Villaret de Rodos'taki Şövalyelerin yeni *Migal Mastro* (Sahib-i Azam)'su olmuştu ve o Menteşe Beyliği'ndeki bu iç karışıklıklara müdahale ederek *Strumbrachi*'yi beyliğe geçmiş olan Orhan Bey'e karşı kışkırtmaya başlamıştı. Rodos'ta bulunduğu yıllarda Villaret'in bu politikasını değerlendiren Marino Sanudo Torsello, "*Istoria del Regno di Romania*" adlı eserinde Villaret'in, Türkler ile bunların komşuları arasında harp ve ihtilaf çıkartmak hususunda başka kimsenin beceremeyeceği kadar anlayış gösterdiğini, Türklerin arasında birinci olan Menteşe sarayının bütün ehemmiyetini, *Mandehia*'nın oğlu Orhan ve onun kardeşi *Strumbrachi* (muhtemelen İbrahim Bey) arasında ihtilaf çıkartmak suretiyle ortadan kaldırdığını söyleyerek Villaret'i adeta yere göğe sığdıramıyordu.⁵²⁷ Sanudo, Menteşe Beyi'nin bütün gücünü kaybettiğini söylese de 1320 veya 1321 yılında Orhan Bey donanmasıyla Rodos üzerine bir sefer açmıştı. Sakız Cenovalıları ile ittifak yapan Rodos Şövalyeleri bu deniz savaşından da galip çıkmasını

İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 186, 204; CARR, M., "The Zaccaria of Chios", s. 123.

⁵²⁷ SANUDO, *Istoria*, s. 167 ; WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 63; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 84.

bilmişlerdi.⁵²⁸ Bu yenilgiden sonra Menteşe Beyliği güçten düşmüş, artık büyük ganimetler getiren yağma akınlarına çıkamaz olmuştu. Zira bir zamanlar Menteşe Beyi Mesud Bey, kendisini ziyaret eden Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi'ye beş köle ve cariye, on beş iyi at, on parça ince ıskarlet çuhası, yirmi parça suf-i murabba ve nakit olarak da çok *flori* ve gümüş para verirken⁵²⁹ 1333'te ülkeyi ziyaret eden İbn Battuta, Menteşe sarayının mütevazılığından ve zenginlik bakımından Aydın sarayının çok gerisinde kaldığından bahsediyordu.⁵³⁰

Rodos Şövalyeleri ve müttefikleri Cenovalı Martino Zaccaria ile olan savaşlarda Türkler, her ne kadar yenilgiye uğramış olsalar da, özellikle de Aydınoğulları Beyliği'nin yılmadan Sakız ve Rodos adalarına yaptığı akınlar, Türklerin saldırılarının, sadece insandan arındırılmış bölgeler yaratmak çabasından

⁵²⁸ Vertot, olayı şöyle nakletmektedir: "*Orcan*" (*Orhan*) Rodos Şövalyeleri tarafından kovulmuş olan Müslümanları topladı. İhtiyarları, kadınları ve çocukları yolda giderken zaptettiği Episkopia Adası'na bıraktı ve donanmasıyla Rodos'a gitti. Bunun üzerine Rodos Migal Mastro (*Sahib-i Âzam*)'su acele bir donanma topladı. Bu sırada limandaki altı Ceneviz kadırgasını da donanmasına katıp, *Orcan*'a karşı yürüdü. *Orcan*'ın donanmasını dağıttı ve sonra Episkopia Adası'na çıktı." Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 25; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 72; WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, s. 64; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 14. Orhan Bey'in sefere kadın ve çocukları da götürmesi devamlı bir işgalin ve adanın iskanının düşünülmüş olduğunu göstermektedir.

⁵²⁹ EFLÂKÎ, A., *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 244.

⁵³⁰ İBN BATTUTA, *Seyahatnâme*, çev. A. Sait Aykut, c. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004, s. 412.

çok daha fazla anlamlar içerdiğini göstermektedir. Nitekim Ege Denizi'nde çok daha küçük ve savunması yetersiz adalar yerine Sakız ve Rodos gibi büyük ve son derece iyi savunulan adaların hedef seçilmiş olması manidar gözükmektedir.⁵³¹

2.2. Türk – Katalan İttifakı ve Venedik Mülklerine Yapılan İlk Saldırıları, 1317-1321

Özellikle Aydın ve Menteşe Beylikleri'nin 1318 yılından itibaren 1329 yılına kadar sürecek olan Atina Katalanları ile oluşturdukları ittifak dönemi, söz konusu beyliklerin Ege'deki yayılma dönemlerinde önemli bir süreci oluşturuyordu. Bu dönemde Aydın ve Menteşe Türkleri faaliyet sahalarını daha da genişletmişler, Sakız'daki Cenovalılar ve Rodos'daki Şövalyelere karşı daha saldırgan bir politika izlemişler ve ilk defa olmak üzere Ege'deki Venedik adalarına taarruza başlamışlardı. Başlangıçta bu saldırıları pek önemsemeyen ve Türkler ile ilgili işleri Girit'teki Kandiye Dükü'ne havale eden Venedik, Türklerin akınlarının giderek artması ve Levant'daki ticarî menfaatlerine zarar vermesiyle olaylara ciddiyle yaklaşmaya başlamıştı. Hatta sonraki bölümlerde ayrıntılarıyla bahsedileceği üzere 1320'li yıllar boyunca Venedik, yerel hükümdarlar ve Bizans'ın da katılacağı Türk karşıtı bir ittifak oluşturma ve Türkler üzerine bir Haçlı Seferi gerçekleştirilerek, onları etkisiz hale getirme çabalarına girişecekti.⁵³²

⁵³¹ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 29; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 59.

⁵³² THEUNISSEN, H., *Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commerical*

Gerek Papalık Makamına gerekse de Venedik Senatosu'na Ege'den ulaştırılan haberlerde, Türklerin her geçen gün saldırılarını daha şiddetli bir şekilde gerçekleştirdikleri ve daha geniş bölgelere ulaştırdıklarından söz edilmesi, onların Katalan Kumpanyası ile yaptıkları ittifakın öneminden kaynaklanıyordu.⁵³³ Özellikle de Katalanların 1311 yılında Atina'yı ele geçirip, burada bir devlet kurmalarından sonra çok sayıda Türk savaşıçıyı da beraberlerinde Yunanistan anakarasına getirmeleri, bölgedeki siyasi ilişkiler dengesinde bir dönüm noktası teşkil etmişti. 1317 yılında, Sicilya Kralı II. Federico'nun gayrimeşru oğlu Alfonso Fadrique, Atina'ya gelerek Dukalığın başvekilliğini (*vicar general*) üstlenmiş ve resmen Türkler ile ittifak dönemini başlatmıştı.⁵³⁴ Bu ittifaktan ilk söz eden kişi de Papa XXII. Ioannes olmuştu. Papa, 1318 Mayıs'ında kaleme aldığı bir mektubunda, Türklerin Eğriboz Adası'na yaptıkları akından, onları adaya getirdiğini iddia ettiği Alfonso Fadrique'i sorumlu tutuyordu.⁵³⁵ Nitekim Alfonso ile Venedik arasında, Eğriboz'un egemenliği üzerine süregiden savaşın ilk safhasına son veren 1321 tarihli antlaşmada da söz konusu bu ittifaktan açık bir biçimde söz ediliyordu.⁵³⁶ Venedikli

Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents, EJOS I (2), (1998), s. 69 no. 2.

⁵³³ ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 822-823.

⁵³⁴ JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 241; SETTON, K. M., "The Catalans in Greece, 1311-1380", in *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, s. 173.

⁵³⁵ ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 827.

⁵³⁶ JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 245; SETTON, K. M., "The Catalans in Greece", s. 179-180; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 826.

diplomat Marino Sanudo Torsello'nun Capua başpiskoposu Ingramo'ya yazdığı 1327 tarihli bir mektubunda da özellikle Aydınoğulları Katalanların müttefiki olarak zikrediliyor ve Türklerin Adriyatik'in giriş kapısı olarak görülen Koron ve Modon adaları ile Yunanistan anakarasında Bizans'a ait Peloponnesos Yarımadası ve Frank toprakları için büyük bir tehdit oluşturdukları ifade ediliyordu.⁵³⁷

Aslında 1318 öncesinde Türk-Venedik ilişkilerinde herhangi olumsuz bir gelişme gözükmemişti. Bu tarihe kadar Türkler, Anadolu'da Bizans, Ege adalarında ise Cenovalı Zaccaria kuvvetleri ve Rodos Şövalyeleri ile mücadele hâlinde olmuşlardı. Hatta Haçlı Seferi'nin büyük bir propagandacısı olan Marino Sanudo Torsello, eserinin 1318'den önce yazdığı birinci kitabında Türkleri gelecekte Mısır'a karşı düzenlenecek olan bir Haçlı Seferi'nde Hristiyanların muhtemel müttefikleri olarak görüyordu.⁵³⁸

Ancak Türklerin Atina'daki Katalanların lideri Alfonso Fadrique ile işbirliği yapmaya başladıkları 1318 yılında her şey bir anda değişmişti. Haziran 1318'de Türklerin (muhtemelen Menteşeoğulları) Venedik'e ait olan Santorini ve Karpathos

⁵³⁷ CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 350, 352.

⁵³⁸ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 67; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 117; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 823 n. 5: "*Quod capitaneus exercitus praelibati cum Turcis, qui morantur in Turchiae maritima, curialiter se haberet et ipsos amicabiliter pertractaret, et specialiter cum aliqua parte illorum, quae a Chandeloro usque Macrum dominium plenum tenent*". = [Şayet sizin yüksek müsadenezle ordunun kaptanı, Türkiye kıyılarında yaşayan Türkler ile görüşür ve onlarla, özellikle de Alanya'dan Fethiye'ye kadar uzanan bölgede hâkim olan Türklerle iyi ilişkiler tesis edebilirse...]

adalarına saldırılarda bulunmaları üzerine Venedik ile Türkler arasındaki iyi ilişkiler bozulmuştu. Kaynaklar, Türklerin bu akınları gerçekleştirirken Alfonso ile ittifak halinde olduklarına işaret ediyordu. Nitekim Kandiye Dükü Nicolas Zane, Türkler tarafından adalarda yapılan yağmalar hakkında Venedik'e yazdığı 21 Haziran 1318 tarihli mektupta, Türklerin pek çok kayıkla gelip, saldırarak, insanları, hayvanları ve her şeyi alıp götürmeleri ile sonuçlanan Andrea Barozzi'ye ait Santorini (*sancte Herini*) Adası'na yaptıkları akını duyar duymaz bu akını gerçekleştiren Türklere, kendileriyle sulh halinde buldukları, kendilerinden topraklarına gelenleri himaye ve muhafaza ettikleri ve ettirdikleri halde neden kendilerinden bu şekilde aksi bir muamele gördüklerini açıklamalarını isteyen bir protesto mektubu yazdığını; karşılığında Venediklileri kardeş bildiklerini, Venedikliler ile kuvvetli bir sulh ve vefak halinde bulunmak istediklerini ve Venediklilere kesin sûrette tecavüz ve taarruzdan sakınacaklarını bildiren Türklerden Venedik'e tâbi adaların doğru ve tam bir şekilde kendilerine bildirilmesini isteyen bir mektup aldığını; Türklerin vaadlerini tutacaklarına inanarak bu yerleri Türklere bildirmelerine rağmen Santorini Adası'ndaki Venedik tebaasına verdikleri zararlarla yetinmeyen Türklerin, Mayıs ayında on altı silahlı kayıkla, daha doğrusu kayık değil en büyüğünün yüz ve en küçüğünün elli kürekçisi olan ve hepsinde bin beş yüz kişi bulunan hafif harp gemileriyle Andrea Cornaris idaresindeki Karpathos (*Scarpantos*) Adası'nı yağma, adadaki küçük büyük üç yüz kişiyi esir, hayvanları ve diğer her şeyi gasp edip, hepsini alıp Türkiye'ye döndüklerini belirtiyor⁵³⁹ ve emin bir kaynaktan, Türklerin

⁵³⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1300-1350*, c. I, Venetiis 1880, s. 107-108 n. 61; *COMMEMORIALI, I Libri Commemoriali della Repubblica di*

bu saldırıların hemen ardından ellerindeki on altı gemi ve hazırlamakta oldukları daha diğer on gemi ve toplam iki bin asker ile Girit'in Sithia tarafına akına hazırlandıklarını ve Türklere bu akında beş Katalan gemisinin de eşlik edeceğinin haber alındığını yazıyordu.⁵⁴⁰ Eğriboz Adası için Katalanların lideri Alfonso ile Venedik arasında cereyan eden savaşın birinci safhasına son veren 1321 tarihli antlaşmada da Katalanlar ile Türkler arasındaki bu işbirliğinden bahsediliyordu.⁵⁴¹ Bundan başka *Santorini* ve *Karpathos* adalarının hâkimleri aynı zamanda Alfonso'nun da düşmanı idiler.

Türklerin aynı yılın Temmuz ayındaki faaliyetleri ise Venedik açısından çok daha önemli bir yer olan Eğriboz Adası'nı hedef almıştı. Kandiye Dükü Nicolas Zane, Türklerin Eğriboz Adası'nı hedef alan bu teşebbüslerine dair Venedik'e

Venezia, Regesti, Tomo 1, Libri 2, ed. Riccardo Predelli, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1876, s. 193 no. 106, 107.

⁵⁴⁰ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 108 no. 61; THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 161. “*Et nunc, sicut noua inde certa recepimus, dicunt ipsi maledicti uelle uenire ad hanc insulam uestram Crete in partibus Sithie cum ipsis sexedecim barchis et alijs decem quas preparant, inter quas sexedecim barchas dicuntur esse ligna Cathellanorum quinque et erunt Turchi duo millia...*” = [Türkler, iki bin kişilik bir kuvvet ve sahip oldukları onaltı barca (küçük gemi, tekne) ve on gemi ile Girit Adası'nın Sitia kısmına saldırı hazırlığı yapmaktalar ve onlara, onaltı barca ve beş gemi ile Katalanlar yardım etmeyi düşünmekteler...].

⁵⁴¹ “*omnes tractatus... habiti inter dominum Alfonsum et Turcos*”. Bkz.: ZACHARIADOU, E. A., “The Catalans of Athens”, s. 826 n. 24; (Zachariadou, 1980: 826 n. 24; LAIOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello”, s. 190.

yazdığı 16 Temmuz 1318 tarihli mektubunda Türkiye’den, Eğriboz’dan ve Atina’dan aldıkları haberlere bakılacak olursa Türklerin Eğriboz Adası’na saldırma düşüncesi içinde olduklarını; Kral Federico’nun kardeşi senyör Alfonso (Atina Katalanlarının Dükü Alfonso)’nun icabında yardım etmek üzere Türklere iki müsella kadırğa göndermiş olup bu kadırgaların Eğriboz’a müteveccihen yol almakta olduklarını; Türklerin ise kayıklar ve müsella gemiler olmak üzere takriben yirmi dört gemi ile geleceklerinin duyulduğunu yazıyordu.⁵⁴² Alfonso, Türklere donanmaları için kadırğa yardımında bulunduktan başka Eğriboz’u ele geçirmek için günden güne çok daha fazla sayıdaki Türk birliklerini de Eğriboz’a geçiriyordu. Nitekim gelişmeleri günden güne takip eden Venedik’in Eğriboz Balyosu (*Baiulos*) Francesco

⁵⁴² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 110, no. 63; “*nunc autem sciat dominatio uestra quod, sicut noua recepimus et de Turchia et de Nigroponte et de Athenis, dicti Turchi ire intendunt ad insulam Nigropontis ad dampnificandum, et iam dicitur, quod dominis Alphonsus, frater regis Frederici, misit ad dictos Turcos duas galeas armatas pro assecurando eos, quod uadant ad dictas partes insule Nigropontis, qui Turchi, sicut dicitur, ituri sunt cum circa uiginti quattuor nauigiis inter barchas et ligna armata*”. = [“Şimdi şunu da zat-ı şahanelerinize arz eyleriz ki Türkiye’den, Eğriboz’dan ve Atina’dan aldığımız haberlere nazaran Türkler Eğriboz Adası’na saldırmak fikrinde imişler. Kral Federico’nun kardeşi senyör Alfonso [Atina Katalanlarının Dükü Alfonso] icabında yardım etmek üzere Türklere iki müsella kadırğa göndermiş olup bu kadırgalar Eğriboz’a müteveccihen yol almakta imişler. Türklere gelince onlar kayıklar ve müsella gemiler olmak üzere takriben yirmidört gemi ile geleceklermiş.”]; ayrıca bkz.: *I Libri Commemoriali*, tomo 1, libri 2, s. 194 no. 116.

Dandolo'nun 26 Haziran 1318'de Venedik'e yazdığı bir mektup, Alfonso'nun önemli miktarda Türk kuvvetlerini getirtmek için Türkiye'ye bir elçi gönderme hazırlığı içinde olduğunu bildiriyordu.⁵⁴³ Bu Türk birlikleri içinde de özellikle Aydın Türkleri çoğunlukta idi.⁵⁴⁴

Aydın ve Menteşe Beyliklerinin giderek güçlenip meydana getirdikleri küçük donanmalarla Ege kıyılarını ve adalarını vurmaları, Venediklilerin hâkimiyetini tehdit ettiğinden her bir büyük akın Venedik'in daha bir ilgisini çekmeye başlıyordu. Evvelce Memlûklere karşı düzenlenecek bir Haçlı Seferi'nde Türkleri Hıristiyanların muhtemel müttefikleri olarak gören Marino Sanudo Torsello, 1321 yılına gelindiğinde adeta Venedikli bir diplomat gibi hareket etmeye ve Türklere karşı savaş için hükümdarlara çağrılarda bulunmaya başlamıştı. 1322 yılında Girit'teki Kandiye Dükü'nün Menteşe Emiri'nin ülkesi ile olan bütün ticareti yasaklaması, Türk akınlarının hâlâ devam ettiğinin ve eski iyi ilişkilerin yeniden kurulamadığının bir göstergesiydi. Diğer taraftan yukarıda ayrıntılarıyla bahsedildiği üzere Kandiye

⁵⁴³ *I Libri Commemorativi*, tomo 1, libri 2, s. 195 no. 116; SETTON, K. M., "The Catalans in Greece", s. 179; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 247.

⁵⁴⁴ *I Libri Commemorativi*, tomo 1, libri 2, s. 194 no.110: "*Partecipano che Alfonso manda ambasciatori all' imperatore, ed altri ne manda in Turchia per far genti.*" = ["Alfonso, çok sayıda kuvvet temin edebilmek amacıyla İmparator'a ve Türkiye'ye elçiler göndermek için hazırlıklar yapıyor."]. Marino Sanudo Torsello bir mektubunda bilhassa Aydın Türklerini (*Turchi d'Athini*) Katalanların müttefikleri olarak zikrediyor. Bkz.: CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 350. ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 827; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 14; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 224.

Dükü Nicolas Zane'nin 18 Haziran ve 16 Temmuz 1318 tarihli mektuplarında serzenişte bulunduğu Katalan-Türk işbirliği sadece Türklerin 1318 yılındaki Santorini ve Karpathos adalarına yaptıkları akınları ve Eğriboz'a dair teşebbüsleri ile sınırlı kalmamış, 1318'i takip eden yıllarda da devam etmişti. Nitekim 9 Haziran 1319'da Alfonso Fadrique ile bir antlaşma yaparak Katalanlar ile savaşın birinci safhasına son veren Venedik'in antlaşmaya, Alfonso'nun Türkler ile beraber hareket etmemesini öngören bir madde ekletmesine rağmen Alfonso, gizliden gizliye Türkler ile işbirliğini devam ettirmiş ve bu mesele Venedik ile Katalanlar arasında yapılan 1321 tarihli ikinci antlaşmaya konu olmuştu.⁵⁴⁵ Bundan başka Marino Sanudo Torsello'nun, eserine 1322/1323 yılında eklediği bir notta Türklere karşı Haçlı Seferi yapılması gerektiği şeklindeki fikrini dile getirirken Türklerin Katalanlar ile ittifak halinde hareket ettiklerine de değinmesi, Türklerin Venedik topraklarına yaptıkları akınlarda yalnız olmadıklarını, Katalan-Türk ittifakı ya da işbirliğinin 1321 antlaşmasına rağmen halen etkinliğini sürdürdüğünü gösteriyordu.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Venedik ile Katalan Kumpanyası arasında yapılan 9 Haziran 1319 tarihli antlaşmanın metni için bkz. THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 120-122 no. 70. Ayrıca ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 829; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 15, 18; LAIOU, A. E., "Marino Sanudo Torsello", s. 188-190.

⁵⁴⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 31: "*Securiores existerent a Turchorum incurisibus aliorumque Saracenorum molestiis ac possent a societate Cathalanorum aliisque maleficiis defensari.*" = ["Böylece onlar Türklerin, diğer Müslümanların ve Katalan Kumpanyası'nın akınlarından ve tacizlerinden korunmuş olacaklardır."]; LOCK, P.,

Yukarıda da ifade edildiği üzere her ne kadar 1321 antlaşması, Alfonso'yu Türkler ile ittifaktan menetse de Alfonso, Türkler ile ittifakını gizliden gizliye devam ettiriyordu. Zira Türkler, 1324 yılında Naksos'a ve 1325 yılında da Eğriboz'a akınlar düzenlemişlerdi. Türklerin bu akınlarının, Anjou hanedanından Napoli Kralı Roberto (1309-1343)'nun kardeşi Gravina Kontu ve aynı zamanda Achaia Prensi Giovanni (1294-1336)'nin etrafına Eğriboz hâkimlerini, Martino Zaccaria'yı ve Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo (1323-1341)'yu toplayarak Alfonso'ya karşı bir teşebbüste bulunmasının hemen akabinde meydana gelmesi, Alfonso ile Türkler arasındaki işbirliğini de gösteriyordu.⁵⁴⁷ Diğer taraftan Venedik Senatosu ise 1324 yılında Kandiye Dükü'ne Türkler ile antlaşma yapmayı yasaklamasına rağmen Girit bu sıralarda Menteşe Türkleri ile kısmen de olsa yerel esaslar üzerinde ticaret yapmayı sürdürüyordu. Nitekim 1324 yılında Girit'e Türk hububatı (*fromento di Turchia*) gelmiş ve 1327 yılında Kandiyeli bir tüccar *Turchia*'ya doğru yelken açmıştı. Ayrıca Senato'nun kararnamesinde yer alan ve "Türklerle anlaşma planlarının savsaklanması" olarak çevirebileceğimiz "*quod supersedeant de perficiendo concordiam cum Turchis*" ibaresi de bu yasağın gerçekte katı bir yasak olmadığını ve Girit hükümetinin Menteşe Beyliği ile kısmen de olsa ticaret yapmasına olanak sağladığını gösteriyordu. Aynı zamanda bu kısmî ticaret 1322'de ilân edilen ticaret

(çev.) *The Book of the Secrets*, s. 63. Ayrıca bkz.: ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 823 n.5.

⁵⁴⁷ ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 830; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 15; SAVVIDES, A. G. C., "Nakshe", s. 940.

yasağının da tam olarak uygulanmadığını, çünkü böyle bir yasağın her iki tarafın da işine gelmediğini göstermesi açısından önemliydi.⁵⁴⁸

XIV. yüzyılın birinci çeyreğinde, bir taraftan bütün hızıyla süren askerî çarpışmalar, diğer taraftan da ticaretin kesintisiz devam etmesi için gösterilen çabalar arasında, Ege adaları ve kıyılarında yaşanan egemenlik mücadelesi, çok kısa süreler zarfında büyük değişiklikler gösterebiliyordu. Aydın ve Menteşe Beylikleri ile Venedik'in 1318 yılına kadar süren sorunsuz ilişkilerinin, 3 yıl gibi kısa bir süre içerisinde bozularak, bölgedeki en sorunlu ilişkilerden biri hâline dönüşmesi bunun kanıtıydı. Türklerin, Katalan Kumpanyası ile oluşturdukları ittifak döneminde, Ege adaları ve Yunanistan'daki Venedik kolonileri ve ticaretine verdikleri zarar, kendilerini bir anda Venedik'in hedef tahtasında bulmalarına yol açmıştı.

2.3. Papa XXII. Ioannes'in Türklere Karşı “Yerel Direniş”

Oluşturulması Yönündeki Girişimleri, 1318-1323

Kardinal Jacques Duése'in 1316 yılında XII Ioannes adıyla Papalık Makamına seçilmesiyle birlikte, Papa XI. Benedictus (1303-1304) ve Papa V. Clemens (1305-1314) dönemlerinde bazı değişme emareleri gösteren Papalığın geleneksel Haçlı Seferi politikasında da tam bir değişikliğe gidilmişti. Papa XI. Benedictus ve Papa V. Clemens dönemlerinde, Türk tehdidine dair bölgeden gelen raporların yetersiz oluşu ve Haçlı Seferi politikasının, hâlâ daha büyük oranda klasik ve geleneksel bir biçimde Kutsal Toprakları ve İstanbul'u fethetmeyi amaçlayan Fransız Krallığına yürütülmeye çalışılması, daha gerçekçi ve dönemin gelişmelerine

⁵⁴⁸ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 18 n. 70.

göre uyarlanmış, hedefe yönelik bir Haçlı Seferi politikasının uygulanmasına engel teşkil etmişti. Fakat 1314 yılında, Papa V. Clemens ile Fransa Kralı IV. Philippe (1285-1314)'in hayatlarını kaybetmesi, Fransız Krallığının Kutsal Toprakları ve İstanbul'u hedefleyen geleneksel Haçlı Seferi politikasının başarısız oluşu, Ege bölgesindeki Venedik, Ceneviz ve Rodos Şövalyelerinin arazilerinin Türklerin akınlarına maruz kaldığına ilişkin raporların gün geçtikçe artması, Papa XXII. Ioannes'i Haçlı Seferi politikasının temelinde bir değişiklik yapmaya sevk etmişti. Papalık, bundan sonra, bölgeden gelen taleplere daha çok önem vermeye başlamış ve özellikle Türklere karşı bölgedeki yerel Hıristiyan kuvvetlerin katılımıyla doğrudan hedefe yönelik "*passagium particulare*" girişimi gerçekleştirmeye çalışmıştı. Ayrıca, Cenovalı Zaccaria ailesi gibi bölgede önemli ticari çıkarları bulunan Hıristiyan güçlerine, sınırlı bir biçimde olsa da, Müslümanlarla ticaret yapma ayrıcalıkları bahşedilmesi de "*passagium particulare*" politikasının ekonomik boyutunu teşkil ediyordu.

Aydın ve Menteşe Beyliklerinin 1317-1318 yıllarına doğru Katalan Kumpanyası ile kurdukları ittifak, Ege adaları ve Yunanistan'da Latinleri zor duruma düşürmeye başlamıştı. Müttefik Türk-Katalan kuvvetlerine karşı Yunanistan'ın Mora bölgesinin kontrolünü elinde tutmaya çalışan yerel Frank hanedanları, bu hususta Papa'nın ve Hıristiyan Batı'nın desteğine başvurmaktan başka çare bulamamışlardı. Mora bölgesinde Türk-Katalan ittifakına karşı Frank ve Latin çıkarlarının savunulması için Angevin-Venedik ittifakının mutlak surette kurulması gerektiğini belirten Anjou (Angevin) hanedanından Taranto Prensi I. Filippo (1278-1331), 1320 yılında Venedik Doju'na gönderdiği mektupta, 1307 yılında Venedik'in Valois Kontu Charles'a verdiği desteğin bir benzerini şimdi Angevin hanedanı için talep

etmişti.⁵⁴⁹ Papa XXII. Ioannes de, Kasım 1322 tarihinde yayımladığı bir bullasında, bölgedeki bütün Hıristiyan güçlerinden, Angevin hanedanının Achaia bölgesinde Katalanlara, Türklere ve Yunanlılara karşı Franklardan ve Latinlerden oluşan bir ittifakın kurulması yönündeki çabalarını desteklemelerini istemişti.⁵⁵⁰

Papa XXII. Ioannes, bir yandan Türklere karşı ittifak girişimlerini teşvik ederken diğer taraftan da bölgedeki Latin kuvvetlerinin, Müslümanlarla ticaret yasağından dolayı tam bir ekonomik kayba uğramamaları için onlara, bazı özel ticaret izinleri ve imtiyazları bahşediyordu. Örneğin, Papa XXII. Ioannes, 5 Mart 1320 tarihinde Cenovalı Martino ve II. Benedetto Zaccaria kardeşlere gönderdiği bir mektupta, 2 yıllık bir süre için Zaccaria kardeşlere, İskenderiye ve Mısır'a sakız ihraç etme ayrıcalığı tanımıştı. Bu imtiyaz, 1322'de 4 yıl, 1325'te de 3 yıl daha uzatılmıştı. Zaccaria kardeşlere tanınan bu özel ticaret izni, sadece onların Türkler karşısındaki direncini kuvvetlendirme niyetinin değil aynı zamanda Papalığın Haçlı Seferi politikasındaki tam bir değişimin sonucuydu.⁵⁵¹ Papa XXII. Ioannes, Türklerin Hıristiyan topraklarını ele geçirmesine seyirci kalmaktansa Müslümanlarla sınırlı ölçüde ticaret yapılmasına göz yummayı tercih etmişti.⁵⁵²

Bahşedilen özel ticaret izinleri ve Türklere karşı bölgede bir Birlik oluşturma çabaları, Papa XXII. Ioannes döneminde (1316-1334), Ege'de yaşanan mücadeleye

⁵⁴⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 170 no. 82.

⁵⁵⁰ HOUSLEY, N., "Angevin Naples and the Defense of the Latin East: Robert the Wise and the Naval League of 1334", *Byzantion* 51, no. 2. Brussels 1981, s. 549-550.

⁵⁵¹ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 53-54 ; CARR, M., "The Zaccaria of Chios", s. 125-126.

⁵⁵² HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 208-209.

ilişkin ciddi bir politika değişikliğine gidildiğini göstermektedir. Özellikle 1320’li yılların başında, Türklerin yarattığı tehdidin boyutları gerçek anlamda idrak edilmiş ve Türklere karşı koymanın en etkili yolunun, Fransa Krallığının etkisinden kurtularak, Ege’deki Latin koalisyonunu hayata geçirmek olduğu anlaşılmıştır.

2.4. *Unione / Societas Contra Turcos*: Türklere Karşı Latin

Birliğin Doğuşu, 1322-1334

2.4.1. Türklere Karşı İttifak Kurulması Üzerine İlk Teşebbüsler: Marino

Sanudo Torsello, 1322-1327

1318 yılı itibarıyla Türklerin Katalanlar ile işbirliği yaparak Ege adaları ve kıyılarındaki Venedik topraklarına saldırımları, Venedik’in Ege politikasında bir dönüm noktasını teşkil etmişti. Bu tarihten itibaren yaklaşık 3 yıl içerisinde gelişen olaylar, Venedik’in Ege politikasında iki temel değişikliğin yaşanmasına sebep olmuştu: Bizans ile uzun süreden beri devam eden sürtüşmelere son vermek ve Türkleri tehdit algılamasında ilk sıraya koymak.⁵⁵³

Nitekim 1320’lerin ilk yıllarından itibaren Venedik, Türklere karşı Ege’de bir koalisyon oluşturmak için Bizans İmparatoru II. Andronikos (1282 – 1328) ile Kiliselerin birleşmesi konusunda bazı görüşmeler gerçekleştirmiş, Papalık Makamı da bu dönemde ne İstanbul üzerine bir Haçlı Seferi çağrısı yapmış ne de Fransa Krallığı ile gerçekleştirilen görüşmelerde İstanbul’un fethi söz konusu edilmiştir. Bizans İmparatoru II. Andronikos’un, Ortodoks Hıristiyan toplumunun büyük

⁵⁵³ LAIOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello”, s. 183-184.

tepkisini çeken Kiliselerin birleşmesi politikasının da, neredeyse tamamı Türklerin eline geçen Anadolu'daki son derece hassas ve zayıf konumundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.⁵⁵⁴

Venedik politikasının bu değişimi en iyi biçimde, Venedikli tüccar, siyaset adamı ve ünlü Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun, çalışmamızın birinci bölümünde detaylı bir biçimde incelediğimiz “*Liber Secretorum Fidelium Crucis*” adlı eserinden gözlemlenebilmektedir. Eserini, 1306-1321 yılları arasında kaleme alan ve 1321 yılında Papa XXII. Ioannes'e sunan Marino Sanudo Torsello, çağdaşı diğer Haçlı Seferi teorisyenleri ve propagandacılarından farklı olarak, zamanının büyük bir kısmını Doğu Akdeniz'de geçirmiştir. Sanudo'nun, üç kitaptan oluşan eserinin ilk iki kitabını kaleme aldığı 1306-1312 yılları arasındaki dönemde, Türklerle Venedik arasındaki ilişkiler dostane bir biçimde seyrediyordu. Bu durum, Sanudo'nun eserine de yansımıştır. Bu dönemde, Mısır'ın etkisiz hâle getirilerek Kutsal Toprakların ele geçirilmesi fikrini savunan Sanudo, Venedik ve Papa'ya, Türklerin doğrudan bir tehdit olarak algılanmamasını, aksine, Alanya ve Miğri limanlarını elinde bulunduran Türklere dostane bir biçimde yaklaşılarak, düzenlenecek Haçlı Seferi'nin erzak ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesinde onların yardımının sağlanmasını tavsiye ediyordu.⁵⁵⁵

Ancak, Türklerin Katalanlarla işbirliği yaparak, Ege'deki Venedik mülklerini ve çıkarlarını tehdit etmeye başladığı 1318 yılından sonra Türklerle Venedik

⁵⁵⁴ BROCARDUS, *Directorium ad Passagium Faciendum*, in *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, ed. E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 448-451.

⁵⁵⁵ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 67; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 117.

arasındaki iyi ilişkiler bozulunca Sanudo'nun Türklere karşı yaklaşımı da değişmeye başlamıştı. Sanudo, 1306-1312 yıllarında kaleme aldığı ilk 2 kitabına, 1322-1323 yıllarına tarihlenen bir not eklemişti. Sanudo bu notta, Mısır ticaretinin sekteye uğratılması için, Sakız Adası hâkimi Martino Zaccaria, Naksos Adası Dükü Guglielmo Sanudo, Rodos Şövalyeleri, Tenos ve Mykonos adalarının Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi (1315-1341), Girit Dukalığı ve Kıbrıs Krallığının destekleri ve katılımlarıyla bir donanma oluşturulmasını tavsiye ediyor ve bu sayede Yunanistan ve Ege'deki Latin menfaatlerinin Türklerin ve Katalan Kumpanyası'nın saldırılarından korunabileceğini yazıyordu.⁵⁵⁶

Venedik'in, Türklere karşı bölgede bir Latin donanma ittifakı oluşturulması yönündeki politika değişikliğinin ilk işaretleri de, Sanudo'nun tavsiyelerinin birkaç yıl sonrasında görülmeye başlamıştı. Türklerin 1325 yılının ilk aylarında Eğriboz ve Naksos adalarına akınlarını müteakiben, Venedik, 1325 Mart'ında ilk defa Türklere karşı bir ittifak (*societas*) oluşturma işini ele almıştı.⁵⁵⁷ Nitekim 1325 yılında Marino Sanudo'nun Capua başpiskoposuna ve Napoli Kralı'nın kâtibine yazdığı mektuplar, Türklerin Eğriboz ve Naksos adalarına düzenledikleri akınlarda pek çok esir aldıklarından bahsediyordu. Sanudo ayrıca, Sakız Cenovalıları, I. Niccolo Sanudo ve Rodos Şövalyeleri'nin ümitsiz çabaları olmasaydı Ege adalarının tamamen Türklerin

⁵⁵⁶ SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 30-31; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 62-63.

⁵⁵⁷ CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume I, Libri I-XIV [1293-1331]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1960, s. 296 no. 175; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 248.

eline geçeceğini bu mektuplarında özellikle ifade ediyordu.⁵⁵⁸ Venedik ise 1325 yılındaki bu tasavvurunu dile getirirken ittifakın (*societas*) donanmadan, donanmanın da farklı Hıristiyan devletlerin gemilerinden oluşması gerektiğini ve Türklere karşı kutsal bir amaçla hareket edilip sefere Haçlı zihniyeti verilmesinin zorunlu olduğunu vurguluyordu.

Katalan Kumpanyası lideri Alfonso Fadrique ile ittifaklarını güçlendiren Türkler, 1326 yılına doğru Eğriboz Adası ile Mora Prenslığı'ne saldırılarda bulunmuşlardı. Türklerin saldırılarına maruz kalan Mora Prenslığı'nin Alfonso'nun en büyük düşmanları arasında başı çekmesi, Katalan-Türk ittifakının Alfonso için ne denli önemli bir politika olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Nitekim çalışmamızın birinci bölümünde üzerinde detaylı bir biçimde durduğumuz, Marino Sanudo Torsello'nun 1327 yılının Şubat-Mart aylarında Capua başpiskoposu Ingramo ve Pozzuoli piskoposu Paolino'ya hitaben kaleme aldığı ve Eğriboz'a gerçekleştirilen Türk akınından bahsettiği mektubu da bunu göstermektedir.⁵⁵⁹

Türk-Katalan işbirliğinde gerçekleşen ve etkisi her geçen gün artan saldırılar karşısında Venedik'in politika değişikliğine gitmesi, 1320'li yıllarda Marino Sanudo Torsello ve diğer Haçlı Seferi teorisyenlerince dile getirilen, Akdeniz'deki Müslüman ticaretinin deniz yoluyla sekteye uğratılması politikasını da etkilemiştir.

⁵⁵⁸ BONGARS, J., *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, III. Mektup s. 291-294; LAIOU, A. E., "Marino Sanudo Torsello", s. 190-192; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 188-189; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 238.

⁵⁵⁹ CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 350; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens", s. 251 n. 208; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 830-831.

Nitekim Memlûk Sultanlığı'na ambargo uygulayarak, Sultanlığın ekonomik bakımdan çökertilmesi politikasının yerini peyderpey Türklerin oluşturduğu tehdidin ortadan kaldırılması meselesi almıştır.⁵⁶⁰

2.4.2. Aydınöglu Gazi Umur Bey'in Zaferleri ve Cenovalı Martino Zaccaria, 1327-1330

Venedik'in 1320'li yılların ortalarına doğru değişen politikası ve Türklere karşı Ege'de bir Hıristiyan ittifakı oluşturma çabaları, büyük oranda başarısızlığa uğramıştı. Çünkü Batı'daki en büyük güç olarak görülen Fransa Krallığı, Ege'de Türklere karşı donanma ittifakı oluşturulmasından ziyade Kutsal Topraklara yapılacak Haçlı Seferi girişimleriyle ilgileniyor; bölgedeki gücünü günden güne yitiren Bizans İmparatorluğu Türklere barış hâlinde olmaya önem veriyor; İtalya ve Almanya'da karşılaştığı sorunlarla meşgul olan Papa XXII. Ioannes, Ege politikası bağlamında, sadece Rodos, Sakız ve Achaia'daki Latinlerin desteklenmesine katkıda bulunabileceğini ifade ediyor ve Sakız'daki Cenovalı Martino Zaccaria ise Aydınöglu Gazi Umur Bey'in azimli saldırılarının kıskacında varolma savaşı veriyordu.

1314 yılında babası Manuel Zaccaria'nın hayatını kaybetmesinin ardından Sakız Adası'nın idaresi kendisine geçen Martino Zaccaria, özellikle 1310'lu yıllarda Rodos Şövalyeleriyle işbirliği yaparak, Türklerin Ege adaları ve kıyılarında ilerlemesine engel olmuştu. Türklere karşı kazandığı zaferlerden dolayı Batı dünyasında büyük bir ün kazanan Martino Zaccaria, ayrıca sahip olduğu Sakız

⁵⁶⁰ LEOPOLD, A., *How the Recover*, s. 119-135.

Adası'nın sunduğu nimetlerle ve Papalığın bahşettiği Müslümanlarla ticaret izinleri sayesinde de zenginliğine zenginlik katmıştı. 1331-32 yıllarında kaleme alınan “*Directorium ad Passagium Faciendum*” adlı anonim eserde, Martino Zaccaria'nın sahip olduğu donanma gücü fevkaledede olarak nitelendiriliyordu.⁵⁶¹ Marino Sanudo Torsello ise, 1320'li yılların başından itibaren Türklere karşı bölgede yerel Hıristiyan kuvvetlerinden oluşan bir ittifakın kurulması yönündeki tekliflerinde, Martino Zaccaria'yı sürekli zikrediyor ve onun ittifakta yer almasının elzem olduğunu ifade ediyordu.⁵⁶² Sakız Adası, Foça ve İzmir'in liman kesiminin hâkimi olan Martino Zaccaria, eşi Jacqueline de la Roche ile evliliği yoluyla Mora'nın kuzeydoğusunda yer alan Chalandritsa'nın lordluğunu da uhdesinde barındırıyordu. 1327 yılında Bodonitza'yı elinde tutan büyük oğlu Bartolommeo'yu Damala'nın hâkimi olarak atayan Martino Zaccaria, bu küçük beylikler sayesinde hem Doğu hem de Batı'da ününe ün katmıştı.⁵⁶³ Nitekim 1325 Mayıs'ında, Martino Zaccaria'yı *Küçük Asya'nın Kralı ve Despotu* olarak ilan eden Taranto Prensi I. Filippo ile eşi Catherine de

⁵⁶¹ BROCARDUS, *Directorium*, s. 457; BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum II”, *American Historical Review* 13, (1907-1908), s. 75, 86; MILLER, W., “The Zaccaria”, s. 48.

⁵⁶² SANUDO, *Liber Secretorum*, s. 30-31; LOCK, P., (çev.) *The Book of the Secrets*, s. 62-63; MILLER, W., “The Zaccaria”, s. 47.

⁵⁶³ MILLER, W., “The Zaccaria”, s. 48; MILLER, W., *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921, s. 250; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 53; TOPPING, P., “The Morea 1311-1364”, *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, s. 119-120; CARR, M., “The Zaccaria of Chios”, s. 129-130.

Valois, Bizans İmparatorluğu'nun fethi için sağlayacağı 500 şövalye ve 6 kadırgalık yardımlar karşılığında Martino Zaccaria'ya, zaten sahibi olduğu Sakız Adası'nın yanısıra Marmara, Tenedos (Bozcaada), Lesbos (Midilli), Samos, İkaria ve Kos (İstanköy) adalarını vermeyi teklif etmişlerdi.⁵⁶⁴

Sakız Adası, kendisine Bizans İmparatorluğu tarafından, Bizans'ın hükümranlığını tanımak şartıyla teslim edilen Martino Zaccaria, zamanla İmparatorluktan bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Martino Zaccaria'nın Damala'da kendi adına sikke bastırması ve kardeşi II. Benedetto'yu Sakız Adası'nın önce ortak hükümranlığından çıkartıp, daha sonra adanın yıllık gelirinden 6.000 altın sikke karşılığında yeniden idareye ortak etmesi bunun kanıtıydı.⁵⁶⁵

Martino Zaccaria'nın, özellikle Türk-Katalan ittifakının zirveye çıktığı yıllarda, bu denli dağılmış toprakların tamamında egemenliğini koruyabilmesi hiç de kolay görünmüyordu. Nitekim 1327 yılında faaliyet sahalarını daha da genişleten Alfonso'nun müttefiki Gazi Umur Bey önderliğindeki Aydın Türkleri, Marino Sanudo Torsello'nun 1327 tarihli bir mektubunda kaydettiği üzere, 6 kadırga ve yaklaşık 30 gemiden oluşan büyük bir kuvvetle Eğriboz'a daha güçlü ve geniş çaplı bir akın düzenlemişler, ardından Mora'ya geçerek Martino Zaccaria'ya ait Damala topraklarını yağmalamışlardı. Alfonso, Türklerle işbirliğini gizli tutmak zorunda olduğundan Aydınoğulları bu akınlarında Alfonso'nun düşmanlarıymış gibi

⁵⁶⁴ MILLER, W., "The Zaccaria", s. 48; TOPPING, P., "The Morea 1311-1364", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, s. 120; CARR, M., "The Zaccaria of Chios", s. 130.

⁵⁶⁵ KANTAKUZENOS, J., *Historiarum*, c. 1, s. 374-375; MILLER, W., "The Zaccaria", s. 49.

gözükmek için ellerinden geleni yaparak, Alfonso'ya ait sadece *Aegina*'ya saldırmışlardı. Sanudo'ya göre Türklerin bu hareketi, Katalanlarla ittifaklarını gizlemeye yönelik bir aldatmacadan başka bir şey değildi.⁵⁶⁶

Özellikle Damala'ya akın yapılması çok manidardır. Zira tam bu sıralarda Gazi Umur Bey, Martino Zaccaria'yı İzmir'den çıkartmak için onun elindeki liman kesimini yaklaşık iki yıl sürecek olan bir kuşatmaya almıştı. Anlaşılan Umur Bey, Martino Zaccaria'ya ait olan Damala'ya akın yapmakla askerî harekâtını, Türkiye'den Mora'ya kadar genişletip Zaccaria'yı zor durumda bırakmaya çalışıyordu. Türklerin Alfonso'nun yardımları ve sunduğu imkânlar sayesinde Damala kadar uzak topraklarda dahi düşmanları ile mücadele edebilmeleri, Katalan-Türk ittifakının Alfonso'ya olduğu kadar Türklere de büyük kazançlar sağlayan önemli bir politika olma özelliği arz ettiğini göstermektedir. Ayrıca Zaccaria, Alfonso'nun da güçlü bir düşmanıydı.⁵⁶⁷

Umur Bey'in bu tehditkâr tavırları ve akınları Venedik Senatosu'nun resmen Türklere karşı bir ittifak kurulması için Papa ve Hıristiyan hükümdarlar nezdinde girişimlerde bulunmasına vesile olmuştu. Venedik'in böyle bir ittifakta yer almasını istediği güçler arasında Rodos Şövalyeleri, Sakız'daki Martino Zaccaria ve hatta

⁵⁶⁶ CERLINI, A., "Nuove Lettere", s. 350.

⁵⁶⁷ Sanudo, 1327 yılında Eğriboz Adası'nı tehdit eden altı kadırğa ve otuz küçük gemiden müteşekkil güçlü bir Türk filosundan bahsediyor. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 54, 61; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 831; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 15-16; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 187; CARR, M., "The Zaccaria of Chios", s. 131.

Bizans İmparatorluğu da bulunuyordu. Nitekim Venedik Senatosu'nda 1327 Temmuz'unda alınan bir karar Girit Dükü'ne, Eğriboz Balyosu'na ve İstanbul'daki Podesta'ya Bizans, Hospitalier Şövalyeleri ve Sakız'daki Martino Zaccaria ile Türklere karşı ittifak oluşturulması meselesini görüşmeleri konusunda tam bir yetki veriyordu.⁵⁶⁸ Ertesi yıl Türklerin üç büyük kuvvet halinde Eğriboz'a çıkmaları Venedik'in işlerini daha da zorlaştırmış ve Bizans İmparatorluğu'ndaki iç karışıklıklar sonucu tahtı ele geçiren III. Andronikos (1328-1341) ve en büyük destekçisi Ioannes Kantakuzenos'un Türkler ile ittifak yapılmasını öngören bir politika izlemeye başlamaları da Venedik'in Türklere karşı bir ittifak oluşturulması yönündeki çabalarına büyük bir darbe vurmuştu. Politikasını Türkler ile işbirliği temelinde yeniden şekillendiren Bizans'ın bu husustaki ilk girişimi 1328'de Karesi Beyi Demir Han ile bir saldırmazlık antlaşması yapmak olmuştu.⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 341-342: “*Scribatur Duche et Consiliariis Crete et aliis nominatis rectoribus, scilicet Baiulis et Consiliariis Nigroponti et Constantinopolis, quod cum domino Imperatore Constantinopolis, Hospitali, domino Martino Zacharia et omnibus aliis debeant presentire de faciendo societatem contra Turchos pro defensione locorum nostrorum et quicquid tractaverint et sciverint, scribant velociter*”. Ayrıca bkz.: LAIOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello”, s. 192-194; ZACHARIADOU, E. A., “The Catalans of Athens”, s. 832; İNALCIK, H., “Turcoman Maritime Principalities”, s. 188-189; LUTTRELL, A., “The Hospitallers of Rhodes”, s. 89; CARR, M., “The Hospitallers of Rhodes”, s. 170.

⁵⁶⁹ DÖLGER, F., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, 4. Teil, Regesten von 1282-1341* (Corpus der Griechischen urkunden des

1320'li yılların sonlarına doğru Umur Bey, Bizans İmparatorluğu, Venedik ve Ege'deki Latin güçleri açısından Ege'de önemli gelişmeler yaşanmıştı. Gazi Umur Bey, Cenovalı Martino Zaccaria'nın üzerinde kurduğu baskıyı daha da arttırmış ve iki buçuk yıllık bir kuşatmanın ardından Martino Zaccaria'yı, sahibi olduğu İzmir'in liman kesiminden çıkartmıştı. İzmir'den çıkarılan Martino Zaccaria, Sakız'a gönderilmiş ve Aydınoğulları'nın haraçgüzarı statüsüne konmuştu.⁵⁷⁰ Bu fetih ile birlikte Ege'de dengeler iyiden iyiye Umur Bey'in lehine değişmeye başlıyordu. Hristiyan Batı Dünyası için, Türklerin denize açılmasını önlemek bakımından Cenovalı Zaccaria ailesi en etkin kuvvet olarak sayılıyordu. Bu nedendir ki böyle bir kuvvetin etkisiz hale getirilmesi, Hristiyan Batı dünyasında şok etkisi yaratmıştı.

Mittelalters und der Neuere Zeit), Munich-Berlin 1960, s. 137-138 no. 2727: “*Freundschafts- und nichtangriffspakt mit dem sultan Temir-Chan, sohn des Jakschi (Giaxis), von Phrygien in Pegai*”; KANTAKUZENOS, J., *Geschichte. Übersetzt und Erläutert von Georgios Fatouros und Tilman Krischer*, Zweiter Teil (Buch II), Stuttgart 1986, s. 20. Kantakuzenos'un naklettiği bu antlaşma 1328 yılında Kara Biga (*Pegai*)'da yapılmıştı. Bkz.: ÖDEN, Z. G., *Karasi Beyliği*, 47; ZACHARIADOU, E. A., “Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, s. 246-247).

⁵⁷⁰ Enverî kuşatma ve fethi şöyle anlatmaktadır: “*İki buçuk yıl bu resme oldu harb/gaziler şahı urur hasma darb; Pes Mese Merti (Messire Martin Zaccaria) idi küffarın begi/oldı aciz anda seklerün segi; Kaleyi Paşa'ya teslim eyledi/çıkarur hem Paşa anı toyladı; Sakız'a oldu Mese Merti revan/illik oldı andadur mekân.*” Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 19-20; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 50-56.

Bu durum aynı zamanda Ege'deki Venedik politikasına da vurulmuş büyük bir darbeydi. Umur Bey, İzmir'in fethini tamamladığı yıl İmparator III. Andronikos da Sakız'daki Martino Zaccaria üzerine yürümüştü. Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo'nun de yardımlarıyla İmparator, kısa bir kuşatmanın ardından Sakız'ı ele geçirmiş ve Martino Zaccaria'yı da esir alarak İstanbul'a dönmüştü.⁵⁷¹ İmparator Sakız'ı fethinin hemen ardından, beyliklerle uzlaşmacı politikasının bir gereği olarak, Saruhanoğulları ve Aydınoğulları ile birer antlaşma yapmıştı. Bizans, beyliklerle yaptığı bu ittifak ve antlaşmalardan hem Osmanlı Beyliği'ne hem de İtalyanlara, özellikle de Cenovalılara, engel olmak için yarar umuyordu.⁵⁷² Bizans İmparatoru Türkler ile antlaşmalar yapmakla aynı zamanda Türklere karşı oluşturulmak istenen

⁵⁷¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 22; DÖLGER, F., *Regesten*, 4. Teil, s. 143 no. 2750; AKIN, H., *Aydinoğulları Tarihi*, s. 34; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 544-545; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 834; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 16; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 834; D. M., *The Last Centuries*, s. 171-172; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 88. Kantakuzenos'a göre, şayet Martino Zaccaria İstanbul'a götürülmeseydi adanın Rum halkı tarafından linç edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktı. Bkz.: KANTAKUZENOS, J., *Historiarum* c. 1, s. 378; KANTAKUZENOS, J., *Geschichte. Übersetzt und Erläutert von Georgios Fatouros und Tilman Krischer*, Zweiter Teil (Buch II), Stuttgart 1982, s. 45; CARR, M., "The Zaccaria of Chios", s. 132.

⁵⁷² Saruhan Bey, İmparator ile görüşmeye bizzat iştirak ederken Aydınoğlu Mehmed Bey hasta olduğundan İmparatora armağanlar ile ulaklar göndermişti. Bkz.: NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 172.

ittifakta yer almak istemediğini göstermiş oluyordu.⁵⁷³ Diğer taraftan söz konusu antlaşmalara Saruhan Beyliği açısından bakıldığında Sakız ve Foça'daki Cenovalıların tehditkâr varlıklarının Saruhan Bey'in böyle bir antlaşmayı onaylamasında önemli bir rol oynadığı görülüyordu.⁵⁷⁴

1329 yılında meydana gelen bir diğer önemli gelişme de, Aydınoğulları'nın 1318 yılından beri Katalanlar ile sürdürdükleri ittifaklarına son vermeleriydi. Bu ayrılığın pek çok sebebi vardı. Fakat en önemlisi hiç kuşkusuz Eğriboz'da zor durumda kalan Katalanların, Venedik ile barış yapmak istemesine karşılık, güçlerini daha da arttırmış olan Türklerin savaşa devam edilmesi yolundaki arzuları ve sahip oldukları sayısal üstünlüklerinden dolayı, kontrol edilmelerinin zorlaşmasının bizzat Alfonso'nun devleti için tehlike unsuru olarak görülmeleriydi.⁵⁷⁵ Nitekim Venedik

⁵⁷³ AKIN, H., *Aydınoğulları Tarihi*, s. 35; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 834.

⁵⁷⁴ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 56-57 ; ZACHARIADOU, E. A., "Sarukhan", s. 69; EMECEN, F., *İlk Osmanlılar*, s. 108.

⁵⁷⁵ ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 833-834; JACOBY, D., "Catalans, Turcs et Vénitiens, s. 259-261. Katalan-Türk işbirliği ve ittifakının bozulması Düstûrnâme'de bir parça farklı anlatılmaktadır. Buna göre; Umur Bey'e Katalanlar'dan bir elçi geliyor ve Umur Bey'den Achea Prensi Gıfriliyis (Gautier VI. Brienne)'in tehditlerine karşılık yardım istiyor. Umur Bey donanmasıyla Atina önlerine geliyor ve Katalanların lideri onu armağanlar ile karşılıyor. Ancak Katalanların lideri, Gıfriliyis ile barıştığını (metinde: "Düşmanım geleceğünüz bildi çün/kodı beni barışur oldı zebun.") ve Türk kuvvetlerine gerek kalmadığını söyleyince Umur Bey buna çok kızıyor (metinde: "Çünkü Paşa'ya erişdi bu

ile Katalanlar arasında yapılan ve büyümekte olan bu Türk tehlikesine dikkat çekilen 5 Nisan 1331 tarihli antlaşmada Katalanların, Alfonso döneminde Türkler ile yaptıkları ittifaka son vermeye, Türkler ile bundan sonra hiçbir yeni antlaşma yapmamaya, antlaşma mühletince –ki bu süre iki yıl olarak tespit edilmiştir– sahip oldukları ve gelecekte sahip olacakları yerlerde Türkleri ne kabul etmeye ne de ettirmeye, Türkler ile bütün siyasî ve askerî ilişkilerini kesmeye, Türkler gönüllü olarak hizmetlerine girmeye talip olsalar dahi onları kabul etmemeye ve hiçbir yerde onların kabul edilmesine müsaade etmemeye, Türklerin Eğriboz’a ve Venedik’e tâbi diğer adalara ve yerlere zarar vermeye hazırlandıklarını haber alır almaz bu ma’lûmâtı süratle ve tamamıyla doğru olarak Eğriboz kaptanı ve balyosuna (*bailo*) iletmeye ve Türklerin bu teşebbüslerine engel olmak için adanın Venedikli bailosu ile birlikte adayı Türklere karşı savunmaya mecbur kılınmaları, Venedikliler karşısında içinde buldukları zor durumun bir göstergesiydi.⁵⁷⁶ Marino Sanudo Torsello’nun 1328 – 1334 tarihleri arasında kaleme aldığı mektuplarda da Katalanlar

haber/kükredi din pişesinden şirner.”) ve hem Katalanların hem de Gıfriliyis’in topraklarını yağmalıyor. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 30; LEMERLE, P., *L’Emirat D’Aydın*, s. 116-122; JACOBY, D., “Catalans, Turcs et Vénitiens, s. 260.

⁵⁷⁶ Söz konusu antlaşmanın metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 214-219 no. 108. Venedik ile Katalanlar arasında yapılan 5 Nisan 1331 tarihli 22 maddelik bu antlaşmanın 7 maddesinin Katalanların Türkler hususunda Venedik’e vermiş oldukları taahhüdlere oluşması, geçmişteki Katalan-Türk ittifakının Venedik’in menfaatlerini ne denli sarstığını, Eğriboz Adası’nın karşı karşıya bulunduğu Türk tehlikesinin ciddiyetini ve Venedik için Türk meselesinin ne kadar önemli bir hal aldığını kanıtlamaktadır.

artık bir tehdit unsuru olarak görülüyor ve Türklerle Katalanlar arasındaki eski ittifaktan söz edilmiyordu.

Diğer taraftan Bizans ile Türk Beylikleri arasında bir ittifak dönemi başlamış olmasına rağmen zaman zaman aralarında sürtüşme ve çatışmalar da eksik olmuyordu. Umur Bey'in, Bizans hâkimiyetine geçmiş olan Sakız Adası'na 1330 yılının başlarında bir sefer düzenlemesi ve adanın Rum valisini adadan çıkartması, Bizans ile anlaşmazlığa sebep olmuş ve İmparatorun bu durumu protesto etmesine yol açmıştı. Bizans, bu işgalin 1329 yılında yapılan saldırmazlık anlaşmasına aykırı olduğunu iddia ediyordu. Aydınoğlu Mehmed Bey de oğlunu Bizans topraklarına saldırmaması hususunda uyarmak zorunda kalmıştı. Hatta bu mesele yüzünden baba ve oğul arasında tartışma bile yaşanmış ve Umur Bey, "*Kâfirler üzerine gazayı Resulullah'ın emrettiğini, gazadan dönmenin kendilerine yakışmayacağını*" babasına açıkça söylemişti.⁵⁷⁷ Aslında Sakız Adası'nın statüsü, konunun açıklığa kavuşturulması bakımından önemli idi. Zira Umur Bey, Martino Zaccaria'yı daha İzmir'den çıkarttığı zaman Sakız'a yerleşen Zaccaria, Umur Bey'in bir haraçgüzarı olmuş ve toprakları da *Darü'l-İslâm* olarak bilinen İslâm toprakları kategorisine katılmıştı. Bundan böyle Sakız Adası, dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı Umur Bey'in korumakla yükümlü olduğu bir İslâm toprağı idi. Nitekim Bizans İmparatoru'nun 1329 Sonbaharı'nda Martino Zaccaria'yı Sakız'dan çıkartan hareketi, adaya düzenlenmiş yukarıda zikredilen bir dış saldırı özelliği taşıyordu ki bu durum karşısında Umur Bey de üzerine düşen vazifeyi yerine getirerek Sakız'a

⁵⁷⁷ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 25: "*Didi menetmek gazadandır günah/bize himmet yoldaş etsin Padişah; Der ki kılmışdır Resulullah gaza/kâfire kim kıldı ol resmi ceza; Şimdi biz dönmek gazadan ne seza/mesiyet var bunda dönsevüz bize.*"

saldırması ve Düstûrnâme’de adanın Bizanslı valisi olarak zikredilen *Bişirtu* (Presto, aslında Kalothetos)’yu adadan çıkartmıştı.⁵⁷⁸ Umur Bey bu seferinden pek çok ganimet malı ile İzmir’e dönmüş ve ganimetten payına düşeni yoksullara ve kendisini İzmir’de ziyaret eden kardeşlerine dağıtmıştı.

Umur Bey’in Bizans topraklarına yaptığı ikinci büyük seferi Gelibolu üzerine olmuştu. Umur Bey’e bu seferinde Saruhan Bey’in oğlu da katılmıştı. Umur Bey bu seferinde, Bizans’ın Semadirek Adası’nın tekfuru Andronikos Asen ile çarpışmış ve onu yenilgiye uğratarak aldığı ganimetlerle İzmir’e dönmüştü.⁵⁷⁹ Umur Bey, civar ada ve kıyılara seferler düzenleyip, hükümdarlarını kendisine haraçgüzar hale getirirken, onun seferlerine iştirak eden Saruhan kuvvetleri de ganimet malları sayesinde zenginleşiyor ve güçleniyorlardı. Bu dönemde Saruhan Beyliği’nin önemli bir güç olarak ortaya çıkması, Foça’da hâkim Cenovalılardan yıllık haraç almalarıyla da sabittir. 1329’da Sakız üzerine sefer açan Bizans, adayı ele geçirdikten sonra Foça’daki Cenovalılara da hâkimiyetini kabul ettirmişti ki, İmparatorun aynı yıl Saruhanoğulları ile yaptığı antlaşmada Foçalıların Saruhanoğulları’na haraç vermesini onayladığı anlaşılıyor.⁵⁸⁰ Birkaç yıl sonra Saruhan ülkesini ziyaret eden İbn Battuta, Foça şehrinin gayet sağlam surlarla çevrili olmasından dolayı Manisa Beyi’nin orayı fethedemediğini, sadece Foçalıların her yıl gönderdikleri hediyeleri

⁵⁷⁸ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 22-24; EFLÂKÎ, A., *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 310 (8/88); YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 26-27; LEMERLE, P., *L’Emirat D’Aydın*, s. 58-61 ; İNALCIK, H., “Turcoman Maritime Principalities”, s. 189-191.

⁵⁷⁹ KANTAKUZENOS, J., *Geschichte*, Buch II, s. 105; ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 25-26; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 28; LEMERLE, P., *L’Emirat D’Aydın*, s. 67-74.

⁵⁸⁰ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 548.

kabul etmekle yetindiğini kaydederken söz konusu haraçtan bahsetmiş oluyordu.⁵⁸¹ Buna karşılık Bizanslı tarihçi Dukas, haracın miktarı ve nasıl ödendiği hakkında daha ayrıntılı bilgi veriyordu. Dukas'a göre, Türklerin sürekli akınları ve şehrin dibine kadar gelip yerleşmelerinden dolayı Bizanslılar ve Latinlerin Lidia Beyi *Sarhan* (Saruhan) ile yeminlerle teyit olunmuş antlaşmalar yaparak bu Bey'e haraçgüzar olmayı kabul etmişler ve her sene on beş bin hafif gümüş (ki beş yüz *nümismaya* tekabül eder) para vermeye razı olmuşlardı. Bundan başka şehrin hâkiminin her sene Saruhan beyini ziyaret ederek ona hediyelerle beraber on beş bin gümüş para vermesi de mutad üzere olmuştu.⁵⁸²

Daha kuzeyde yer alan Karesi Türkleri de 1330'lu yılların başında oldukça faal idiler. Bilhassa Yahşi Han, sahip olduğu gemilerle Çanakkale Boğazı'ndan karşı tarafa geçiyor ve Bizans İmparatorluğu'nun Trakya topraklarını alt üst ediyordu. Hatta akınlarından birinde Keşan (*Kissos*)'a değin sokulan Karesi Türkleri, Bizans için büyük bir tehdit olarak gözüktükleri gibi, boğazdaki Latin gemilerinin geçişlerinde sorun çıkararak onların ticaretine zarar verdiklerinden Latinler için de adeta bir baş belası idiler. Karesi Türklerinin bu yıllardaki faaliyetleri Batılı kaynaklar tarafından Türklerin Eğriboz'u haraca bağladıkları, Rodos'u tehdit ettikleri ve Selânik civarını yağlamadıkları şeklinde kaydedilmişti.⁵⁸³

⁵⁸¹ İBN BATTUTA, *Seyahatnâme*, s. 427.

⁵⁸² DUKAS, *Bizans Tarihi*, s. 98; DOUKAS, *Tarih*, s. 145.

⁵⁸³ YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 33; ÖDEN, Z. G., *Karasi Beyliği*, s. 37-38.

2.4.3. Türklere Karşı Donanma İttifakının Teşekkülü İçin

Hazırlıklar, 1331-1333

Ege'nin batısında ve kuzeyinde Türklerin ve bilhassa da Aydınoğlu Umur Bey'in artan baskısından dolayı kolonilerinin güvenliği hususunda ciddi endişelere kapılan Venedik, bir taraftan Türklere karşı askerî önlemler almaya çalışıyor bir taraftan da Ege'deki ticaretin kesintisiz sürdürülmesi için çaba sarfediyordu. Venedik, bu politika çerçevesinde, önemli miktarda hububat ithalatı yaptığı Ege'nin güneyindeki Mentешеoğulları Beyliği ile barışçıl ilişkiler kurmaya önem vermişti. 13 Nisan 1331 tarihinde, Kandiye Dükü Marino Morosini aracılığıyla Mentешеoğlu Orhan Bey ile bir dostluk ve ticaret antlaşması yapan Venedik, böylece bir yandan 1318 yılından beri aralıklarla devam eden Ege'nin güneyindeki savaş hâline son vererek yeniden ticaretin önünü açıyor, diğer yandan da Ege'nin batısında ve kuzeyinde yaşadığı sıkıntıların güneyde de yaşanmasının önüne geçiyordu. Antlaşmanın en belirgin iki özelliğinden biri Mentеше ülkesinde Giritli bir konsolosun bulundurulacağına dair bir madde ve diğeri de karşılıklı olarak tüccarların güvenliğinin sağlanmasını öngören hüküm idi. Antlaşmanın dikkat çeken bir maddesi de Giritli tüccarlara evleri ve diğeri müstemilatlarının bulunduğu bir yer ile birlikte Balat'daki Saint Nicholas Kilisesi'nin verilmesini öngören maddesiydi.⁵⁸⁴

⁵⁸⁴ On dört madde veya paragraftan oluşan 13 Nisan 1331 tarihli bu antlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 18-20; ZACHARIADOU, E. A., "Sept traités inédits entre Venise et les émirats d'Aydın et d'Menteşe (1331-1407)", *Studi Preottomani e Ottomani*, Ed.: A. Gallotta, (1976), s.

Ege'deki Türk akınlarının giderek şiddetini artırması ve Eğriboz'un neredeyse Türklerin eline geçmek üzere olduğu şaiyelerinin çıkması Venedik'i 1325 yılından beri Türklere karşı kurmayı tasarladığı ittifak çabalarına hız vermeye zorlamıştı. Bunun için Papa ile görüşmelerde bulunan Venedik, ondan kesin ve net bir cevap alamamış, 11 Mayıs 1332'de Fransa Kralı VI. Philippe (1328-1350)'i ziyaret eden üç Venedik elçisi de, Kral'ın İstanbul'u ve Kutsal Toprakları tekrar ele geçirme ihtirasını görerek hayal kırıklığına uğramışlardı. Venedikli elçilerin bu ziyaretlerden edindikleri izlenimlerden anlaşıldığına göre Fransa Kralı, Türk Beylerine karşı yapılacak seferi daha geniş bir kapsam içinde Anadolu'dan geçip Kutsal Topraklara ulaşacak yeni bir Haçlı Seferi'nin parçası olarak düşünüyorlardı. Hâlbuki Venediklilerin ve Levant'ta çoktan beri yerleşmiş bulunan Latin senyörlerin böyle bir ittifak ve Haçlı Seferi'nden beklentileri, Türkleri, ticarî menfaatlerine zarar vermekten alıkoymaktı.⁵⁸⁵ Ateşli bir Haçlı Seferi propagandacısı olan Venedikli Marino Sanudo ise, Türklere karşı Haçlı Seferi düzenlenmesi için resmî ya da yarı resmî bir Venedik elçisi gibi hareket ederek Fransa ve Napoli Kralları nezdinde

231-233. Antlaşma metni için bkz.: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 187-190.

⁵⁸⁵ Iohannem Belegno, Blasium Geno ve Marinum Mauroceno'dan oluşan Venedik sefaretinin Fransa Kralı VI. Philippe'i ziyaretinin detayları hakkında bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 220-222 no. 110; *I Libri Commemorativi*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 252; CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni*, vol. I, s. 467 no. 326, 327; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres inédites et mémoires de Marino Sanudo l'ancien (1334-1337)", *Bibliothèque de l'école des chartes*, tome 56, (1895), s. 22.

görüşmelerde bulunuyor, Ostia Piskoposuna ve Apostolik elçisine uzun mektuplar yazarak Venedik'in çabalarına destek veriyordu. Mektuplarında, Türklerin Ege adalarına ve *Romania* arazisine yaptıkları akınlardan ve çok sayıda Hıristiyanı esir almalarından bahseden Sanudo, Türklerin akınlarının bütün Akdeniz ve Adriyatik'teki Latin çıkarlarını ve devletlerini tehdit ettiğini yazıyordu.⁵⁸⁶ İlginç bir biçimde, Venedik elçilerinin Fransa Kralı VI. Philippe'i ziyaretlerinden bir ay kadar önce 4 Nisan 1332 tarihinde Kral'a yazdığı mektubunda Sanudo, hemen hemen elçilerle aynı dili kullanıyordu. Mektubunda, bir taraftan VI. Philippe'i övgü dolu sözlerle selamlıyor ve her birinde silahlı 300 adam bulunan on-onbeş büyük kadırganın İskenderiye'yi zaptetmeye yeterli olacağından bahisle Kral'ın ününe ün katacağını söyleyerek onun gururunu okşuyor, diğer taraftan da konuyu Venedik için asıl meseleyi teşkil eden Türklere getiriyor ve donanmanın Eğriboz ve bölgedeki Venedik'in diğer kolonileri için büyük bir tehdit unsuru olan Türkleri de hedef alması gerektiğini özellikle belirtiyordu.⁵⁸⁷

Görüşmeler çok yavaş bir şekilde ilerlerken, şiddetini arttıran Türk akınları bölgede önemli değişikliklere sebep olmuştu. Daha düne kadar Venedik'in ittifakta

⁵⁸⁶ KUNSTMANN, F., *Studien*, II. Mektup s. 778, V. Mektup s. 797; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 254-255, 279-280; LAIOU, A. E., "Marino Sanudo Torsello", s. 196-197, 199.

⁵⁸⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 796; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 278; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", s. 22. Sanudo'nun 27 Nisan 1332 tarihli Fransa Kralı VI. Philip'e yazdığı mektubun tam metni için bkz.: KUNSTMANN, F., *Studien*, V. Mektup s. 791-799; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 272-281.

yer almasına kesin gözüyle baktığı Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo, 1332 Mart'ında, Aydın ve Menteşe Beylikleri ile antlaşmalar yaparak, Türklerin haraçgüzarı olmayı kabul etmiş⁵⁸⁸ ve bunun hemen akabinde harekete geçen Venedik de Mayıs 1332'de daha bir yıl önce iyi ilişkiler tesis etmiş olduğu Menteşe Beyliği ile bütün ticaretini yasaklayan bir karar almıştı.⁵⁸⁹ Ekonomik tedbirlerin yanı sıra politik çabalarını da

⁵⁸⁸ 1332'de Naksos Dükü ile Aydın ve Menteşe Beylikleri arasında yapılan antlaşmanın metni muhafaza edilememiştir. Söz konusu antlaşmadan Venedik Senatosu'nun Ebriboz balyosuna gönderdiği 2 Nisan 1332 tarihli bir kararında bahsedilmektedir. Bkz.: THIRIET, F., *Régestes*, s. 24-25 no. 11; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume II, Libri XV-XVI [1332-1333]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1961, s. 17 no. 56. Ayrıca Süleyman Çelebi ile Hıristiyan kuvvetler arasında yapılan 1403 tarihli antlaşmanın Naksos'un Balat ve Ayasuluğ'a ödemekte olduğu yıllık 200 duka altınından muaf olacağını ifade eden maddesi, Naksos Dükü'nün Aydın ve Menteşe Beylikleri ile bir antlaşma yaparak Türklere haraçgüzar olduğunu kanıtlamaktadır. Bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1351-1454*, c. II, Venetis 1899, s. 292 no. 159. "Item, che quello che daua Niesin et Alto luogo et la Palatia, zoe ducati II.^c che eli non dabia dar niente". Ayrıca bkz.: DENNIS, George T., "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev.: Melek Delilbaşı, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 29, sayı I, (1978), s. 160-161.

⁵⁸⁹ CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 44 no. 144; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 91 ; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 835; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 22. Venedik Senatosu'nun 22

genişleten Venedik, 4 Nisan 1332'de Puglia'daki konsolosuna, Türklerle karşı ittifak kurulması meselesine ilişkin Napoli Kralı'nı bilgilendirmesi ve ittifaka destek vermesini sağlaması için Kralı ziyaret etme talimatı vermişti.⁵⁹⁰

Türk tehdidine karşı bir taraftan Avrupa'da müttefik arayışına giren Venedik, diğer taraftan da bölgede yaşanan gelişmeler hususunda birinci ağızdan ve doğru bilgiler edinmeye ve hareket tarzını da bölgeden alınan rapor ve tavsiyelere göre şekillendirmeye çalışıyordu. Bu doğrultuda Senato tarafından görevlendirilen üç kişilik uzman ekip, Eğriboz'daki son durum ve Türklerle karşı ne şekilde hareket edilmesi gerektiği hususunda bir rapor hazırlayarak, Haziran 1332'de Senato'ya sunmuşlardı. Raporunda, Atina Katalanları ile anlaşmanın korunması, Eğriboz Adası'na askerî yardım gönderilmesi, Türklerle anlaşma yolunun aranması, şayet başarılı olunamazsa Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo, Tenos ve Mykonos adalarının Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi ve Hospitalier şövalyelerinin Türklerle karşı savunma birliğine dâhil edilmeye çalışılması ve Girit hkmetinin Hospitalier şövalyeleri ile

Haziran 1332 tarihinde aldığı bir karar, Türklerle ticaret yasağına uymayan tacirlerin kişi başına 200, yolcuların ise kişi başına 50 duka ceza ödemelerini, Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo ve Tenos ile Mykonos adaları Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi'nin de kendi tebaaları için aynı önlemleri almaları gerektiğini öngörüyordu. Bkz.: THIRIET, F., *Rgestes*, s. 27 no. 17; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 44 no. 144.

⁵⁹⁰ THIRIET, F., *Rgestes*, s. 25 no. 13; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 19 no. 64.

görüşmeye yetkilendirilmesi tavsiye ediliyordu.⁵⁹¹ Son öneri hariç diğerleri Senato tarafından kabul görmüş ve Eğriboz balyosu ile Kandiye Dükü'nün Türklere karşı Birlik hazırlıklarını sonuçlandırmasına karar verilmişti.

Senato'ya sunulan raporlar doğrultusunda görüşmelere hız veren Venedik, Temmuz 1332'de, Rodos Şövalyeleri, Eğriboz Balyosu, Tenos ve Mykonos Hâkimi II. Bartolomeo Ghisi ve Bizans İmparatoru gibi yerel kuvvetlere dayanan bir ittifak kurmayı denemişti. Nitekim 7 Temmuz 1332 tarihinde Senato'da alınan bir karara göre, Girit Dükü ve Eğriboz Balyosu Türklere karşı Birlik kurulması için Romania'nın diğer güçleriyle müzakere yapma yetkisine sahip olacak, İstanbul'daki Venedik balyosu İmparator ile görüşecek, İmparator'a ve Romania'nın diğer beylerine mektuplar gönderilecek ve Naksos Dükü ile Hospitalier Şövalyeleri de ittifaka dâhil edilmeye çalışılacaktı.⁵⁹² Senato'nun bu kararına paralel olarak Venedik Doju Francesco Dandolo da 18 Temmuz 1332'de, elçileri Petrus Geno ile Petrus de Canali'ye verdiği vekâletnâmelerde Türklere karşı her kim olursa olsun tercihen Bizans İmparatoru ve Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Azam'ı ile ittifak yapmaları için girişimlerde bulunmalarını tembihlemiştir.⁵⁹³ Venedik Senatosu da

⁵⁹¹ THIRIET, F., *Régestes*, s. 25-26 no. 15; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 39-40 no. 127.

⁵⁹² THIRIET, F., *Régestes*, s. 26-27 no. 20; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 46-47 no. 158.

⁵⁹³ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 224 no. 113: “*Procuratio Francisci Dandulo, Ducis, pro Petro Geno et Petro de Canali ad faciendum ligam contra Turchos cum quibuscunque, potissime cum imperatore Constantinopolitano et magistro hospitalis*”.

aynı tarihte Eğriboz balyosuna ve Körfez Kaptanına verdiği talimatlarda, elçilerin görevlerinden onları haberdar ediyor ve Türklere karşı bölgedeki Hıristiyan kuvvetleri hareket geçirmelerini ve Türklerle katiben ayrı bir barış anlaşması yapmamalarını emrediyordu.⁵⁹⁴

Dojun elçilerinin iletği talepler karşısında Bizans İmparatoru III. Andronikos'un Venedik elçisi Petrus de Canali'ye Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Azam'ı ve diğerleriyle (bundan kastedilen muhtemelen Venediklilerdir) Türklere karşı ittifak yapılması için 26 Ağustos 1332'de bir vekâletnâme vermesi böyle bir ittifaka Bizanslıların da sıcak baktığını gösteriyordu.⁵⁹⁵ Bizans İmparatoru'nun ittifaka katılmayı kabul etmesinde, Türk akınlarından dolayı içinde bulunduğu kötü durum etkili olmuştu.⁵⁹⁶

Venedik'in, Türklere karşı kurmayı planladığı ittifakı olabildiğince geniş tutma çabaları, Marino Sanudo Torsello'nun Fransa Kralı VI. Philippe'e yazdığı mektuplardan da ziyadesiyle anlaşılmaktadır. Fransa Kralı'nın daha çok Kutsal Toprakları hedef alan "*passagium generale*" biçimindeki bir Haçlı Seferine ilgi

⁵⁹⁴ THIRIET, F., *Régestes*, s. 27 no. 22; CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 52-53 no. 187.

⁵⁹⁵ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 224 no. 114: "*Procuratio Andronici, imperatoris Romeorum, pro Petro de Canali ad faciendum ligam Turchos cum magistro hospitalis et aliis*". Ayrıca bkz. DÖLGER, F., *Regesten*, 4. Teil, s. 149 no. 2785; CARR, M., "The Hospitallers of Rhodes", s. 170-171.

⁵⁹⁶ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 601; ZACHARIADOU, E. A., "The Catalans of Athens", s. 836; LAIOU, A. E., "Marino Sanudo Torsello", s. 197-199; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 58.

duyması, Sanudo'yu, 4 Nisan 1332 tarihinde Kral'a yazdığı mektupta olduğu gibi, bu defa 13 Ekim 1334 tarihinde yazdığı mektubunda da yine bu minvalde bir dil kullanmaya sevketmişti.⁵⁹⁷

Eğriboz Adası'nda durumun son derece vahim olduğu haberlerini alan Venedik Senatosu, 20 Temmuz 1332'de *Romania* kadırgaları kaptanına, mümkün olan en kısa sürede Modon'dan Eğriboz'a hareket etmesi emrini vermişti.⁵⁹⁸ Hemen akabinde, Petrus de Canali'yi elçi olarak Bizans İmparatoru III. Andronikos'a gönderen Senato, İmparatorun ittifaka olumlu yaklaşması ve bizzat İmparatorun da teklifiyle, Petrus de Canali'yi hem Venedik hem de Bizans İmparatorluğu adına müzakereleri yürütmek ve bir anlaşmaya varmak üzere Rodos'a yönlendirmişti.⁵⁹⁹ Müzakerelerin neticesinde, 6 Eylül 1332'de Venedik, Bizans ve Rodos Şövalyeleri arasında üçlü bir antlaşma imzalanmıştı. Süresi beş yıl olarak planlanan bu antlaşmaya göre onunu Bizans'ın, altısını Venedik'in ve dördünü de Rodos Şövalyeleri'nin donatacağı toplam yirmi kadırgalık bir donanmanın teşkil edilmesine ve bu ittifak donanmasının da 15 Nisan 1333'de Eğriboz'da toplanmasına karar verilmişti.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ KUNSTMANN, F., *Studien*, VI. Mektup s. 799-808; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 281-292; RONCIERE, C. – DOREZ, L., "Lettres", s. 23.

⁵⁹⁸ CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 53 no. 188; THIRIET, F., *Régestes*, s. 27 no. 23.

⁵⁹⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 225-227 no. 116.

⁶⁰⁰ "Uidelicet, quod decreuerunt et ordinauerunt habere hinc ad quinque annos continuos et completos congruis temporibus dictorum quinque annorum, prout opportunum fuerit, seruituras et nauigaturas galeas, bene armatas gentibus, armis,

Venedik, Bizans İmparatorluğu ve Rodos Şövalyeleri arasında yapılan ve önemli kararların alındığı 6 Eylül 1332 tarihli bu anlaşmadan sonra, müttefiklerin harekete geçmek hususunda yavaş davranmalarından istifade eden Umur Bey, 1333 yılında Eğriboz üzerine gerçekleştirdiği sefer sonucunda orayı da haraçgüzarı haline getirmişti.⁶⁰¹ Venedik ile Menteşe Emiri Orhan Bey arasında yapılan 1337 tarihli

pugnatoribus, sartijs et corredis habere uiginti, de quibus ipse dominus imperator habebit et tenebit decem, et dictus dominus Dux et commune sex, et predictus dominus magister quatuor; quas in portu ciuitatis Nigropontis hinc per totum quintum decimum diem mensis Aprilis proximi uenturi ...” = [Taraflar, bugünden geçerli olmak üzere aralıksız bir biçimde beş yıl süreyle uygun olan mevsimlerde hizmete ve sefere hazır olmak üzere insan, silah, savaşçı, dümenler ve yedek malzeme ile iyice donanmış yirmi kadırgaya sahip olmaya karar vermişlerdir. Bu kadırgalardan onu İmparator hazretleri, altısı adı geçen senyör Doj ve Komün ve dördü de senyör Sahib-i Âzam tarafından te'min olunacaktır. Antlaşmanın tarafları bu kadırgaları önümüzdeki Nisan ayının 15'inden itibaren Eğriboz limanında hazır bulundurmayı karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir..."] Türklere karşı Venedikliler, Bizans ve Rodos Şövalyeleri arasında yapılan 6 Eylül 1332 tarihli ittifak antlaşmasının metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 225-229 no. 116; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 43 no. 264.

⁶⁰¹ Enverî'nin kaydettiğine göre Katalanlardan da yardım alan Eğriboz'un Venedikli Hâkimi Pietro Zeno (metinde *Mesepir*), kalenin dışında cereyan eden meydan savaşında Umur Bey'e yenilmiş ve barış teklifinde bulunmaları için gönderdiği elçilerin Umur Bey tarafından kabul edilmesiyle barış yapılmış ve Pietro Zeno Umur

antlaşmada Mentеше Emiri Orhan'ın Eğriboz'dan yıllık haraç aldığıın kaydedilmesi, Umur Bey'in askerî hareketine Mentеше kuvvetlerinin de katıldığını gösteriyordu.⁶⁰² Bodonitza ve Monemvasia (Menefşe / Malvasia) hâkimleri de aynı kaderi paylaşmışlardı.⁶⁰³ Hatta 1330'lu yılların başında durmaksızın devam eden bu Türk

Bey'e haraçgüzar olmayı kabul etmişti. ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 30-31: “*Yalvarır Paşa'ya elçi veri bir / barışalım deyüb Pirimesir; Dilegin anın kılur Paşa kabul / rıfk vermiş Allah ol degil fuzul; ... Kaleden çıktı Mesepir irişür / yir öper Paşa önünde görüşür; Didi ey Paşa feda canım sana / görüşüp benimle kıymadın bana; Ol cihanda devletiyle payidar / ömrünün bünyadi olsun üstvar; Çün Mesepir etdi Paşa'ya dua / çağrısub çavuşlar dir merhaba; Leşkere anda ziyafet eyledi / gazilerin leşkerini toyladı; ... Pişkeşler çekti Paşa'ya yarın / sana didim kıssanın yüzde birin; Altunu gümüşüyle kıymetli taş / lal firuze anunla çok kumaş; Verdi Paşa'ya hem iki tazı at / at katır her birine verdi onat; Çok Frenk oğlanı çok kız kareveş / verdi Paşa'ya öküş (çok) mal ve kumaş...*”

⁶⁰² ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 198, (1337M m. 24): “*et tota insula Nigropontis non debeat nobis solvere tributum salvo quod si contigerit quod dominato Cretae facia pacem cum Zalappi, filio quondam Athini, domino Theologi, tali modo, quod si ipse noluerit ponere totam insulam Nigropontis in pace sua, sicut nos concordem fuimus, sed voluerit accipere tributum quod consuevit accipere, volumus etiam nos accipere tributum, quod consuevit accipere pater noster Orchani et totum illud quod ipse restabat recipere dictus pater noster de tributo Nigropontis pro tempore transacto*”.

⁶⁰³ Bodonitza Hâkimini bayan olarak kaydeden Enverî'nin, Bodonitza hatununun Umur Bey'i kabul ve ona altın, gümüş ve değerli eşyalar takdim edişini anlattığı bölüm

akınlarının neticesinde Menteşe ve Aydın beyliklerine haraçgüzar olan yerel hükümdarlar listesine 1332 yılı sonlarına doğru Bizans İmparatoru da katılmıştı.⁶⁰⁴ Eğriboz Adası'na saldırı, adanın haraç ödemeye zorlanması ve Türklerin bölgede bu tarihe kadarki diğer faaliyetleri incelendiğinde, bu seferlerin rastgele yapılan birer yağma akınları değil aksine stratejik bir amaç içeren akınlar olduğu açıkça görülmektedir.⁶⁰⁵

yıllık haraç ödenmesi temeline dayanan bir antlaşmayı andırmaktadır. ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 29: “*Bihad ol hatun ziyafet eyledi / kaleye Paşa'yı davet eyledi; Pişkeşler verdi bihad ve kıyas / dille şerh eylemez anı unas; Yazdı tavus manendi-i özün / gelüb Paşa'ya arz etdi yüzün; Lale ve firuze murassa tonları / gümüş ve altun tabakta honları; Didi Paşa'ya aya Şah cevan / karavaşam ben sana tutma güman; Var on üç kalem cemin al sana / kıl beni hatun inayet kıl bana*”. Enverî, *Giferlos* olarak kaydettiği Monevesya Hâkimi Michel Gavripoulos'un Umur Bey'e haraçgüzar oluşunu ise şöyle anlatmaktadır: “*Ol kabul eyledi boynuna haraç / Birgi'ye andan gele cizyeyle bac*”. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 32.

⁶⁰⁴ BROCARDUS, *Directorium*, s. 451; THEUNISSEN, H., *Ottoman-Venetian Diplomats*, s. 71.

⁶⁰⁵ Floransalı kronik Giovanni Villani'nin 1332 yılının Mayıs ve Haziran aylarına tarihlediği bu Türk akınlarında büyüklü küçüklü yaklaşık 380 gemi kullanılmış ve sefere 40 bin asker iştirak etmişti. Villani'ye göre yaklaşık 10 bin esirin alındığı bu seferlerin ardından Türklere karşı Papa, Fransa Kralı ve diğer Hıristiyan senyörler arasında ittifak tesis etme çabalarına hız verilmişti. Bkz.: VILLANI, G., *Nuova Cronica*, s. 510.

1333 yazına doğru Venedik'in Girit kolonisinde çıkan bir isyan, müttefiklerin Türklere karşı ittifak hazırlıklarını da baltamış görünüyordu. İsyanın çıkış sebebi tam olarak bilinmemektedir ancak, Venedik Senatosu'nun 6 Eylül 1332 tarihli anlaşmadan sonra, Türklere karşı oluşturulacak ittifak donanmasında kullanılmak üzere, Girit hükûmetine, iki kadirga tahsis etmesi yolundaki talimatının adada hoşnutsuzluğa sebep olduğu açıktır.⁶⁰⁶ Zira Girit hükûmetinin, Türklere karşı oluşturulmak istenen böyle bir ittifakın, adanın güvenliği ve menfaati açısından yararlı veya zorunlu olup olmadığı ve adanın konumunun hesaba katılıp katılmadığı gibi hususlarda birtakım şüpheleri vardı ve bu şüphelerini bildirmek için Venedik'e gönderdiği elçiye, bu hususlara dikkat edildiği ve her şeyin gözden geçirilmiş olduğu söylenmişti.⁶⁰⁷ Bununla birlikte, Venedik Senatosu, Girit'te isyan çıktığı haberini alır almaz, 29 Eylül 1333'te Girit hükûmetine, isyanı bastırmasında yardımcı olması için bir silahlı kadirga gönderme kararı almıştı.⁶⁰⁸ Ancak, isyanın büyüklüğü, Senato'yu,

⁶⁰⁶ THIRIET, F., *Régestes*, s. 28 no. 25.

⁶⁰⁷ Theotokes'den naklen ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 26 n. 94: “*super capitulo armandi in Creta duas galeus pro unione contra Turchos examinatis omnibus exusationibus et intellectis dicte ambaxate et examinatis quoque et consideratis conditionibus insule Crete, ac habita colutione cum hijs qui anten rectores fuerunt in insula Crete de statu possibilitate et conditione dicte insule, atque attento et considerato in quantum utilis et necessaria est dicta unio pro securitate et bono insule Crete...*” = [“Türklere karşı kurulan Birliğe Girit Adası'ndan iki kadirga dâhil edilecektir. Girit hükûmetinin adanın güvenliğine dair endişe etmesine gerek yoktur. Zira adanın güvenliği ve yararına dair herşey düşünülmüştür.”].

⁶⁰⁸ THIRIET, F., *Régestes*, s. 28 no. 34.

1333 Ekim'inde Girit'e, bu defa 2 silahlı kadırğa gönderme kararı almaya mecbur etmişti.⁶⁰⁹

2.4.4. Haçlı Donanma İttifakının Kurulması ve Müttefiklerin

Edremit Zaferi, 1334

Türklerin Eğriboz'u haraca bağlaması ve Girit'te çıkan isyan, Venedik'te büyük bir endişeye yol açmıştı. 1332'de Bizans ve Rodos Şövalyeleri ile yapılan antlaşma gereğince Nisan 1333'te Eğriboz'da müttefik gemilerinin toplanamayacağı da anlaşılmiş ve bu toplanma bir yıl sonraya, Mayıs 1334'e ertelenmişti.⁶¹⁰ Artık vakit kaybına tahammülü kalmayan Venedik, Türklere karşı ortak bir deniz seferi yapılması için Fransa Kralı ve Papa nezdinde evvelce başlatmış olduğu teşebbüslere hız ve yoğunluk kazandırmıştı. Nitekim Venedik Doju Francesco Dandolo 1333 yılı içinde, Doğu'daki Hristiyanların durumu, Türklere ne şekilde ve ne kadar kuvvetle karşı konulması gerektiği gibi hususlarda Fransa Kralı ve Papa'dan gelen mektuplara cevaben Papa'ya verilmek üzere kaleme aldığı bir mektubunda Doğu'daki Hristiyanların oldukça zor durumda bulduklarını, Türklere karşı bir an evvel harekete geçilmesi gerektiğini, geç kalınması durumunda artık yapacak birşeyin kalmayacağını yazıyordu. Venedik Doju, Fransa Kralı ve Papa'nın İstanbul'u ve Kutsal Toprakları ele geçirme ihtiraslarından asla vazgeçmeyeceklerini de çok iyi bildiği için mektubunu itina ile kaleme almış ve mektubunda Venedik'in daha çok ticarî kaygılarından müteşekkil şahsî menfaatlerini arka planda sunarken, Papa ve

⁶⁰⁹ THIRIET, F., *Régestes*, s. 30 no. 35-36.

⁶¹⁰ THIRIET, F., *Régestes*, s. 30 no. 37.

Kralın ihtiraslarını ön plana çıkararak sözcükler kullanmaya özen göstermişti. Venedik Doju mezkûr mektubunda teşebbüslerinin başarıyla sonuçlanması durumunda Romania ahalisinin güven içinde yaşayacağını, Müslümanların kuvvet ve kudretlerinin Kutsal Toprakları yeniden ele geçirmek teşebbüslerinde kendilerine artık bir engel teşkil edemeyecek bir surette tamamıyla yok edilmiş olacağını; fakat tasarılarının gerçekleşmemesi durumunda Kutsal Topraklara giden yol üzerinde Türklere ait topraklar bulunduğu ve denizaşırı sefere iştirak eden Hıristiyanlar için gerekli yiyecek ve erzakın temin edilmesinde bu yerlerden geçmek zarureti mevcut olduğundan denizaşırı seferin önemli sonuçlar doğurmayacağını; zira gerekli yiyecek ve erzakın başka bir yoldan temin edilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyordu.⁶¹¹

1333 yılı sonlarına doğru Girit'teki isyanın bastırılmasıyla birlikte Türklere karşı ittifak girişimlerine yeniden yoğunlaşan Venedik, bu sırada Türk beyliklerinin kendi aralarında yaşadıkları birtakım anlaşmazlıkları da değerlendirmek için bazı girişimlerde bulunmuştu. 1333 Kasım'ında Girit hükûmetinin, Senato'dan, Menteseoğulları ile ittifak kurulması ve Türkiye'den at ve buğday ithal edilmesine izin verilmesi talebi, Venedik Senatosu tarafından uygun görülmüş ve Girit Dükü'ne Mentese Beyi Orhan Bey ile anlaşma yapması talimatı verilmişti.⁶¹² Bununla da

⁶¹¹ Fransa Kralı VI. Philippe'in Venedik Doju Francois Dandolo'ya gönderdiği 11 Kasım 1333 tarihli mektubun ve Venedik Doju'nun Papa XXII. Ioannes'in mektubuna verdiği cevabın metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 239 no. 122, 241-242 no. 124.

⁶¹² CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 234 no. 235; THIRIET, F., *Régestes*, s. 30-31 no. 38.

yetinmeyen Venedik Senatosu, 16 Kasım 1333'te evvelce Menteşe ülkesi ile olan ticareti yasakladığı kararını iptal ederek, adeta Menteşe Beyliği'ni tarafsızlığını korumaya zorlamıştı.⁶¹³

Venedik, bir yandan ittifakı olabildiğince geniş tutmaya çalışırken, bir yandan da Türklere karşı savaşlarda son derece tecrübeli olan Rodos Şövalyelerinden, Türk meselesinde izlenecek strateji konusunda faydalanmaya çalışıyordu. Nitekim Sanudo'nun da ifade ettiği üzere Rodos Şövalyeleri, bir yandan Türklerle mücadele konusunda son derece bilgili ve deneyimli, diğer yandan da Türkler arasında ihtilaf çıkarma konusunda ziyadesiyle uzman kişilerdi.⁶¹⁴ Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı Helion de Villeneuve (1325-1346), Venedik'e, Aydınöğulları'na karşı Menteşeöğü Orhan ile bir anlaşma yapılması tavsiyesinde bulunurken, donanma ittifakının Venedikli kaptanı Marino Morosini ise, 2 Aralık 1333'te Senato'ya gönderdiği bir mektupta, Germiyanöğulları Beyliği (*Carmagnano*) ile de anlaşma yapılabileceğini yazıyordu.⁶¹⁵ Venedik'in bu tavsiyeleri ne şekilde değerlendirdiği ya

⁶¹³ 16 Kasım 1333'te ticaret yasağının kalkmasıyla harekete geçen Girit hükümeti, Aydınöğulları'na karşı Haçlı Seferi hazırlıklarının yapıldığı bir sırada Menteşe ülkesinden at ve buğday ithalatında bulunmuştu. Bkz.: THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 166; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 28.

⁶¹⁴ SANUDO, *Istoria*, s. 167 ; CARR, M., "The Hospitallers of Rhodes", s. 171.

⁶¹⁵ THIRIET, F., *Régestes*, s. 31 no. 39; CARR, M., "The Hospitallers of Rhodes", s. 171. Gerçekte Venedik'in böyle bir teşebbüste bulunma ihtimali oldukça kuvvetlidir. Nitekim John Kantakuzenos, eserinin bir bölümünde, 1341'de İmparator III. Andronikos'un ölümünden hemen sonra Saruhanoğullarına karşı Kütahya Emiri yani Germiyanöğulları ile bir ittifak antlaşması yaptığını; buna göre Bizans'ın deniz

da Aydınoğulları Beyliği'ne karşı diğer Türk beylikleriyle işbirliği yapıp yapmadığı tam olarak bilinmemektedir ancak Senato, 1333 yılı Aralık ayı başlarında Rodos'a gönderdiği bir elçi vasıtasıyla, Tarikatın Sahib-i Âzamına, Venedik'in böyle bir ittifak kurulmasında hiçbir sakınca görmediği mesajını iletmişti.⁶¹⁶

Venedik'in ittifakı olabildiğince geniş tutma gayretleri neticesinde, Fransa Kralı ve Papa'nın Türklere karşı donanma ittifakının kurulması ve harekete geçmesine cevaz vermeleri ve Kıbrıs Krallığı'nın da ittifaka katılmasıyla, Venedik, uzun zamandır verdiği uğraşın semeresini almış görünüyordu.⁶¹⁷ Müttefiklerin, 1334 yılı başlarında biraraya geldiği bir görüşmede, Girit'in eski Dükü Marino Morosini'nin Venedik kadirgalarının komutanlığına, Pietro Zeno'nun da ittifak donanmasının kaptanlığına atanmasına ve Venedik ile Rodos Şövalyeleri'nin onar, Papalık ve Fransa Krallığının birlikte olmak üzere sekiz ve Bizans İmparatoru ile Kıbrıs Krallığı'nın da altışar kadirga donatacakları toplam kırk kadirgadan oluşan bir İttifak donanmasının vücuda getirilmesine ve donanmanın Mayıs 1334'te Eğriboz'da

gücünün, Bizans hâkimiyetindeki Foça'yı tehdit eden Saruhanoğlu donanmasının genellikle demirlediği beyliğin ırmaklarındaki mühimmat deposunu bulup, karadan gelecek olan Germiyanoğulları'nın piyade ve süvarilerinin yardımıyla imha etmesinin planlandığını kaydetmektedir. Bkz.: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 28-29.

⁶¹⁶ THIRIET, F., *Régestes*, s. 31 no. 39.

⁶¹⁷ THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 166 no. 6; THEUNISSEN, H., *Ottoman-Venetian Diplomats*, s. 71.

toplanmasına karar verilmişti.⁶¹⁸ İttifakın vücuda getirilmesinden sonra Papa da 1334 Mart'ında resmen ittifaka dâhil olunca, Venedik öncülüğündeki donanma ittifakı

⁶¹⁸ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 244-245 no. 126: “*Que quadraginta galee possunt per modum istum haberi: uidelicet decem ab hospitalarijs, decem a communi Venetiarum, sex a rege Cypri, sex ad minus ab Imperatore Constantinopolitano, qui tamen debet ponere decem secundum conuentiones cum prefatis hospitalarijs et Venetis habitas, et residuas octo supplebunt sanctissimus in Christo pater dominus noster Papa et dominus rex Francie. Actum est etiam, quod predictae quadraginta galee debeant esse in insula Nigropontis infra totum mensem Maij.*” = [Bu kırk kadirga şu şekilde oluşturulacaktır: On tanesi Hospitalier Şövalyeleri tarafından, on tanesi Venedik Komünü tarafından, altısı Kıbrıs Kralı tarafından, asgarî altısı da Hospitalier Şövalyeleri ve Venedik Komünü ile imzalamış olduğu antlaşmalar gereğince on kadirga te'min etmek zorunda bulunan Bizans İmparatoru [Imperatore Constantinopolitano] tarafından sağlanacaktır. Geri kalan sekiz kadirga ise Papa Hazretleri ile Fransa Kralı tarafından ilâve olunacaktır. Ayrıca bahsedilen kırk kadirga Mayıs ayının sonundan önce Eğriboz Adası'nda bulunmalıdır.]. Ayrıca bkz.: *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3-4, s. 54 no. 321; *CRONACA A LATINA. Cronaca Veneziana del 1343*, a cura di Caterina Negri di Montenegro, Perugia 2004, s. 151; ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis, aa. 46-1342 d. C.*, a cura di Ester Pastorello, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Bologna 1938, s. 372.

artık resmen bir Haçlı donanması hüviyeti (Türlere karşı girişilen bir “*passagium particulare*” harekâtı) kazanmış oluyordu.⁶¹⁹

Kâğıt üzerinde geniş katılımlı bir ittifak donanmasının teşkili öngörülmesine rağmen, Türlere karşı oluşturulan bu ittifak, bazı sebeplerden dolayı, Venedik’in istediği türden bir işbirliği olma özelliği taşııyordu. Birincisi, Bizans İmparatoru III. Andronikos, böyle bir ittifaka gönüllü olarak iştirak etmiş olmayıp zorla dâhil edilmişti. Nitekim Nikephoros Gregoras, bu ittifak ile ilgili olarak: “*Onlar (Latinler) bir nakarat gibi şu ihtarı tekrarlıyorlardı: Müşterek düşmana karşı bizimle birleşmezseniz hiç şüphe etmeyiniz ki sizlerle tıpkı düşmanlarımız gibi harp edeceğiz*” diye yazıyordu.⁶²⁰ Venedik’in Bizans İmparatorluğunu ittifaka dâhil etmek için gösterdiği gayret göz önüne alındığında, Gregoras’ın bu ifadelerinin bir miktar mübalağa arz ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, Rodos Şövalyelerinin, 6 Eylül 1332 tarihli anlaşmaya aykırı bir biçimde, 1333 yılı sonlarına doğru Yeni Foça’nın Cenovalı hâkimi Domenico Cattaneo’nun, Bizans mülkü olan Lesbos (Midilli) Adası’na gerçekleştirdiği harekâta Naksos Dükü ile birlikte 5 kadirga ile iştirak etmeleri, Gregoras’ın doğrudan Venedik ile ilgili olmasa da, müttefik dahi olsa diğer Latinlerle ilgili endişelerini haklı çıkarmaktaydı.⁶²¹ İmparator III. Andronikos’un

⁶¹⁹ Papa XXII. Ioannes’in Türlere karşı kurulan Hıristiyan ittifakına katıldığına dair Venedik’e yazdığı 8 Mart 1334 tarihli mektubun metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 244-246 no. 126.

⁶²⁰ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 246 no. 126.

⁶²¹ IVANOV, V., “Sancta Unio or the Holy League 1332-1336/37 as a Political Factor in the Eastern Mediterranean and the Aegean”, *Etudes Balkaniques*, XLVIII-1, Sofia 2012, s. 157-158.

antlaşmada söz verdiği altı kadırganın, Türklere karşı harekete geçen donanmada yer almayışının en önemli sebebi, büyük olasılıkla, bu dönemde Bizans İmparatorluk hazinesinin böyle bir donanmayı inşa edecek güce sahip olmayışydı.⁶²² İkinci, zaman darlığı bahane gösterilerek söz konusu ittifakın kadırgaları sadece beş aylık bir müddet için biraraya getirilmişti.⁶²³ Sebeplerden bir diğeri belki de en güçlüsü ise müttefiklerin arasındaki bağların yeteri kadar güçlü olmayışydı. Zira ittifakın üyeleri aslında meselenin daha çok Venedik’in davası olduğunun farkındaydılar ve bundan dolayı da öyle üstün bir gayret gösterme niyetinde değillerdi. Nitekim ittifakın teşekkülünde kilit rol oynayan Papa XXII. Ioannes bile, Türklere karşı ittifak antlaşması hakkında Venedik’e verdiği 8 Mart 1334 tarihli cevapta içten içe sanki “*kadırgaların başına bir iş gelse de yükümlülüklerimden kurtulsam*” der gibiydi. Zira Papa, söz konusu mektubunun satır aralarında, sürekli mezkûr kadırgaların bir kazaya uğrayıp söz konusu mühlet zarfında vazifelerini yerine getirememeleri durumunda hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğinden ve onların yerine kadırgalar itası hususunda kesinlikle kendisini mecbur addetmediğinden bahsediyor ve Fransa Kralı, Rodos Şövalyeleri ile Venediklilerin kendi yardımlarını temin hususunda bi’l-

⁶²² Floransalı kronik Giovanni Villani’nin, Papa, Fransa Kralı ve Venedik’in öncülüğünde kurulan İttifak Donanmasının kadırgalarının sayısını 32 olarak vermesi, Bizans İmparatorluğu’nun son anda İttifak’tan çekildiğini veya yapılan bütün görüşmelere rağmen İttifak’a hiçbir zaman dâhil olmadığını göstermektedir. Bkz.: VILLANI, G., *Nuova Cronica*, s. 539.

⁶²³ “*Quod pro hoc anno habeantur quadraginta galee pro quinque mensibus ...*” (Thomas, 1880: 244, c. I, no. 126).

fiil mutâbık kalmadıkları takdirde mezkûr yardımını yapmak niyetinde olmadığını dile getiriyordu.⁶²⁴

Bu sırada Aydınogulları Beyliği'nde de önemli gelişmeler meydana gelmişti. Aydınoglu Mehmed Bey 9 Ocak 1334'te ölmüş, yerine kardeşlerinin de desteğini alan Umur Bey geçmiş ve *Ulubey* olarak 1348 yılına kadar sürecek olan hükümdarlık dönemine başlamıştı.⁶²⁵

Umur Bey'in Ulubey olarak ilk faaliyetlerinden biri, beyliğine karşı Batı'da, Venedik öncülüğünde Haçlı Donanma İttifakı'nın oluşturulduğu kritik bir dönemde, Saruhanoğlu Süleyman Bey ile birlikte Mora Yarımadası'na büyük bir sefer gerçekleştirmek olmuştur. 1334 yılının Şubat ve Mart aylarında gerçekleştirilen bu seferde Umur Bey, Mora Yarımadası'nın güneydoğu ucunda yer alan Monemvasia ile güneybatısında bulunan Messinia bölgelerine taarruzlarda bulunmuş, ardından kaynaklarda kendisinden *Zassi* olarak söz edilen bölgenin Slav kökenli bir yerel liderinden de destek alarak, Venedik'in önemli kolonilerinden Modon ve Koron

⁶²⁴ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 244-245 no. 126; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3-4, s. 54 no. 321.

⁶²⁵ Düstûrnâme, Mehmed Bey'in Birgi'de bir av esnasında suya düşerek hasta olduğunu ve bir kaç gün sonra da öldüğünü, Umur Bey'in Beyliğe ağabeyisi Hızır Bey'in geçmesini istediğini fakat bütün kardeşlerin kendisinde karar kılması üzerine Umur Bey'in Ulubeylik makamına geçerek üç gün Birgi'de durduktan sonra yine İzmir'e gittiğini yazıyor. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 30-31; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 90. Aydınoglu Mehmed Bey'in Birgi'de gömülü olduğu türbenin giriş kapısının üst kesimindeki uzun Arapça kitabede, türbenin 2 Cemaziü'l-evvel 734 / 9 Ocak 1334 tarihinde tamamlandığı yazılıdır. Bkz.: KIEL, M., "Birgi Tarihi", s. 13.

adalarına saldırılarda bulunmuştu.⁶²⁶ Umur Bey'in bu saldırıları karşısında Venedik, 7 Mart 1334'te, Körfez (Adriyatik) kadirgaları kaptanı (sonradan Marino Morosini'nin yerine İttifak Donanmasının kaptanı) Pietro Zeno'ya, Türklere karşı harekete geçmesi yolunda talimat vermişti. 10 kadirgalık bir kuvvet ile Mora Yarımadası açıklarında akından dönen Saruhanoğlu Süleyman Bey'in donanmasına saldırıda bulunan Pietro Zeno, Türklere önemli ölçüde kayıplar verdirdiyse de Umur Bey'in yardıma gelmesiyle geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁶²⁷

Mayıs ayına gelindiğinde kararlaştırılan zamanda Eğriboz'da toplanan kırk kadirgalık müttefik donanması Türklere karşı harekete geçmişti. Donanmanın, Ege'deki Türk tehdidini ortadan kaldırması için önünde yapması gereken pek çok iş vardı. Ege'de karşılaştığı Türk gemilerini bir bir ortadan kaldıran veya ele geçiren Haçlı donanması, Eylül 1334'te Karesi Beyliği'nin limanlarından olan Edremit Körfezi'ne gelmişti. 17 Eylül'de Edremit Körfezi'nde büyük bir savaş cereyan etmiş ve iki yüz elli küçük gemiden oluşan Karesioğlu Yahşi Han'ın donanması, Haçlı donanması tarafından imha edilmişti. Hatta savaşta Yahşi Han'ın damadı da hayatını kaybetmişti.⁶²⁸ 22 Ekim 1334 tarihinde, Kıbrıs Kralına yazdığı bir mektupta, Haçlı

⁶²⁶ HABERSTUMPF, W., "La Dissoluzione delle Signorie Latine in Morea di Fronte alla Turcocraiza", *Studi Veneziani*, XXVIII, Venezia 1997, s. 6-7.

⁶²⁷ IVANOV, V., "Sancta Unio", s. 169.

⁶²⁸ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 96-97 ; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 32-34; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 32-33; ZACHARIADOU, E. A., "Karesi", s. 248; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 192; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 89; CARR, M., "The Hospitallers of Rhodes", s. 172.

donanmasının Edremit Körfezi'ndeki bu zaferinden bahseden Marino Sanudo Torsello, ilk çarpışmanın 8 Eylül 1334 tarihinde vuku bulduğunu, üç gün sonra 11 Eylül'de Hıristiyan donanmasının bir zafer daha kazandığını ve asıl büyük ve kesin zaferin ise 14 Eylül'de elde edildiğini yazıyordu.⁶²⁹ Sanudo, aynı tarihte söz konusu Hıristiyan zaferinden Bourbon Dükü I. Louis (1327-1342)'e yazdığı mektupta da bahsediyor ve İttifak Donanmasının, liderliğini Karasi Bey'i Yahşi Han'ın (*Jarsi Turchus*) yaptığı 200 gemilik Türk donanmasını Edremit Körfezi'nde yok ettiğini yazıyordu.⁶³⁰ Edremit'ten sonra kıyı boyunca güneye doğru ilerleyen Haçlı donanmasının bir sonraki hedefi, İzmir'den hareketle Girit, Koron, Modon ve Eğriboz Adaları ile Yunanistan'a akınlar düzenleyen böylece Ege Denizi'nin korkulu rüyası hâline gelen Umur Bey'in İzmir'deki donanma ve tersanesiydi. Haçlı donanması İzmir Körfezi'nde liman kesimine saldırılarda bulduysa da limanı ele geçirememiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştı.⁶³¹

⁶²⁹ RONCIERE, C. – DOREZ, L., “Lettres”, s. 25. Söz konusu mektup için bkz.: s. 35-36.

⁶³⁰ KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup s. 811-812; RODDY, S., *The Correspondence*, s. 296; RONCIERE, C. – DOREZ, L., “Lettres”, s. 24.

⁶³¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 35: “Gelmiş İzmir'e otuz kadirge er/cümle yarağlı urundulu nefer; Onu tekfurun onu idi Rodos'un/on kadirge dahi anda Kıbrız'ın; Geldi kafir kılmağa İzmir'e cenk/başdan ayağa demir bihad Frenk; Her ne yerden çıkmağ isterse Frenk/Türk ok atub döndürür kılardı cenk; Cehd idüb çıkmağa çare olmadı/cümle kafir anda çıkmağa fırsat bulmadı; Kaldı biçare dönüb kaçdı Frenk/geldi Paşa gördi savulmuşdı cenk.”

Elde edilen kısmi başarılarla rağmen, Türklere karşı oluşturulan 1334 tarihli bu ittifak, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini amaçlayan Haçlı Seferleri projelerindeki strateji bakımından karmaşık ve ekonomik bakımdan da son derece külfetli planlardan, Venedik'in öncülüğünü yaptığı Ege'deki Latin kuvvetlerinin kendi aralarında organize ettikleri seferlere yönelişin en iyi örneğini teşkil etmektedir.⁶³² Bununla birlikte, Haçlı donanmasının bu zaferi, Türklerin denizlerdeki faaliyetlerine ancak kısa bir süreliğine engel olabildiği. Haçlı donanmasının Edremit'te elde ettiği bu zafer, Hıristiyanlar ve özellikle Bizanslılar arasında büyük bir heyecan yaratmış fakat İtalyan kroniği Georgii Delphini'nin de kaydettiği üzere Papa XXII. Ioanness'in aynı yılın Aralık ayında ölümüyle Haçlı donanması da bir süre sonra dağılıp, bölgeyi terk etmek zorunda kalınca, Türkler yeniden Hıristiyanlar üzerine akınlarda bulunmaya başlamışlar ve böylece Haçlı donanmasının Edremit'te elde ettiği zaferin hiç bir önemi kalmamıştı.⁶³³

⁶³² HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 25.

⁶³³ ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis*, s. 372; KUNSTMANN, F., *Studien*, VII. Mektup s. 812. RODDY, S., *The Correspondence*, s. 296; THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 246-247: "In tempo del ditto Doxe (Francescho Dandolo) per honor de la santa fede christiana el comun di Venetia fece union cum el Papa Zuane XXII. et cum le re di Franza et cum lo imperator de Constantinopoli et cum el gran maistro de hospedal da Rhodi contra i Turchi et feceno una grandissima hoste de gallie et de altri fusti pizoli. Capitano de quelle el nobil homo missier Piero Zen, el qual se parti de Venetia et ando per la parte de la Turchia et cum la ditto armada fece gran sigurtade ali Christiani et ale terre per fina che duro la ditto union fo facta gran destruction de Turchi et per la

3. Kısım:

Ege'de Egemenlik Mücadelesi ve İzmir Haçlı Seferi

1334-1353

3.1. Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı ve Ege'de Kısa Süreli Barış Dönemi, 1334-1339

3.1.1. Venedik'in Donanma İttifakını Canlı Tutma Girişimleri, 1334-1337

İttifak donanmasının 1334 yılının sonbaharında Türklere karşı Edremit'te kazandığı zafer, Türklerin Ege'deki ilerleyişini durdurmaya yetmemişti. Hatta Papa XXII. Ioannes'in 14 Aralık 1334'te ölümüyle birlikte, Ege'deki Türk saldırılarında

morte del ditto papa fini la union, et partida la ditto armada Turchi feceno grandissimo danno ali Christiani." = [Bu aynı Doj (Francescho Dandolo) zamanında, kutsal Hıristiyanlığın şerefi ve itibârı için Venedik Komünü Papa XXII. Ioannes (Zuane), Fransa Kralı, Bizans İmparatoru ve Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı ile Türklere karşı bir ittifak yapmış ve kadırgalarla diğer gemilerden oluşan çok büyük bir donanma meydana getirmiştir. Bu donanmanın kaptanlığına asil adam Pietro Zeno (Piero Zen) getirildi. Venedik'ten hareket eden bu kaptan bu büyük donanma ile Türkiye sahillerine gitti ve Hıristiyanlar ile onların yaşadıkları topraklara büyük bir güven sağladı. Bu ittifakın devamı süresince Türkler çok büyük zararlara uğradılar. Fakat adı geçen Papa ölünce ittifak sona erdi ve büyük donanma oradan ayrılınca Türkler, Hıristiyanlara çok büyük zararlar verdiler."]

da kaydadeğer artışlar gözlemlenmişti. 1334'teki Edremit zaferinden umduğunu bulamayan İttifakın mimarı Venedik ise, ittifakı canlı tutmak için elinden geleni yapmaya başlamıştı. Türklere karşı yeni bir saldırının böyle bir zamanda ve bu şartlar altında mümkün olmadığını gören Venedik, hiç olmazsa İttifak kadırgalarının Ege'de keşif seferleri yaparak, Türk korsanların faaliyetlerine engel olunmasını arzuluyordu. Bunun için de 1335 yılının Ocak ayında, Papa XII. Benedictus (1335-1342) ve Fransa Kralı VI. Philippe nezdinde görüşmelerde bulunan Venedik, onlardan gemilerini Ege'de bulundurmalarını ve Papa XXII. Ioannes tarafından Donanma İttifakına verilen desteğin aynısını talep etmişti.⁶³⁴ Ancak Papa XII. Benedictus'un, selefi XXII. Ioannes'in aksine, Türklere karşı mücadeleye ilgisiz kalması, Venedik için büyük bir hayal kırıklığı anlamına geliyordu. Zira Papa XII. Benedictus, bütün dikkatini Anglo-Frank çekişmesine ve Memlûk Sultanlığı ile Karaman Türkleri tarafından tehdit edilen Kilikya Ermeni Kontluğu'na vermişti.⁶³⁵

Türklere karşı mücadelesinde yalnız kalmaya başlayan Venedik için 1335 yılı, Türklerle ilişkilerin daha da kötüleştiği bir yıl olmuştu. Venedik Senatosu'nun, 1335 yılının Haziran ayında, vatandaşlarına, Türkiye'den hububat ithal edilmesini yasaklayan kararı, Türklerle ilişkilerin iyiden iyiye kopma noktasına geldiğini gösteriyordu.⁶³⁶ Venedik'in karşılaştığı sorunlar bunlardan ibaret de değildi. Venedik

⁶³⁴ CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 389 no. 726.

⁶³⁵ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 33-34.

⁶³⁶ LEDUC, F. X., *Venezia – Senato. Deliberazioni Miste. Registre XVII (1335-1339)*, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venise 2007, s. 58 no. 148. Kandiye Dükü Pietro Zeno, Senato'nun yasağına rağmen, danışmanları Adamo Barbaro ve Dardi Dolfin'e Türkiye'den hububat ithal edilmesi hususunda talimat vermişti.

ekonomisinin can damarı olan bölgedeki ticaretin durma noktasına gelmesine, İttifak donanmasının her geçen gün artan mali külfetinin de eklenmesi, Venedik Senatosu'nu, farklı çözüm arayışlarına sevk etmişti. Senato, 1335 yılında aldığı bir kararla, İttifak donanmasının kaptanına, her bir savaş gemisinin kendi masraflarını kendileri çıkarması için, bölgede yolcu taşıma izni vermişti.⁶³⁷

3.1.2. Ege'de Dengeleri Değiştiren İşbirliği: Umur Bey – Kantakuzenos

Dostluğu, 1335-1337

Venedik'in önderliğinde kurulan ve 1334'te Edremit'te Türklere karşı zafer elde eden Haçlı Donanma İttifakı'nın, zaferden hemen sonra Ege'de içine düştüğü çıkmazdan en çok faydalanan taraf hiç kuşkusuz Türklerdi. Bölgede son derece aktif ve saldırgan bir politika izleyen Aydınoğulları'nın yeni Ulubeyi Gazi Umur Bey, 1335 yılı başlarında, Saruhan Bey'in oğlu Süleyman Beyi de askerleriyle birlikte kuvvetlerine katarak, donanmasıyla Yunanistan üzerine sefere çıkmıştı. Yunanistan'ın bilhassa Monevesya (*Monembasia, Malvaisie*) bölgesinde faaliyet gösteren Umur Bey, bu bölgeyi yağmaladıktan ve bölgenin hâkimini haraçgüzar hale getirdikten sonra büyük ganimetlerle İzmir'e dönmüştü.⁶³⁸

Umur Bey, İzmir'e geldikten sonra en uzun süren kara seferlerinden birini Alaşehir üzerine yine aynı yıl içerisinde gerçekleştirmişti. Bizans'ın Batı Anadolu'da

⁶³⁷ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 34 n. 129.

⁶³⁸ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 36-38. *Düstûrnâme*'de Umur Bey'in bu seferden dönüşünde bir yeşil bayrağından söz edilmesi Aydınoğulları'nın Şii oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 36, 80.

elinde kalan son toprak parçası olan Alaşehir, gayet müstahkem bir kalesi olması ve hâkimlerinin de Türklere haraç vererek onlarla iyi geçinme siyaseti izlemelerinden dolayı uzun yıllar Türklere karşı koyabilmişlerdi. Germiyan, Saruhan ve Aydın Beylikleri'nin topraklarının birleştiği noktada kalan Alaşehir, 1304 yılında Germiyanoğlu Yakub Bey tarafından kuşatılmış, ancak Katalanların yardıma gelmesiyle kuşatma kaldırılmıştı. 1312 yılında ise Alaşehir, Germiyanoğlu Yakub Bey'e haraçgüzar olmaktan kurtulamamıştı. Umur Bey de uzun süren bir kuşatmanın ardından şehri alamamış fakat yapılan bir antlaşma sonucunda Alaşehir'i haraca bağlamıştı.⁶³⁹

Bu sırada, İzmir ve Sakız'dan çıkartılmış, Foça'da ise haraca bağlanmış olan Cenovalıların kendilerine bir çıkış noktası aradıkları gözüküyordu. Zira Cenovalıların önceki üstün konumlarını yitirmeleri ticarî çıkarlarını da olumsuz yönde etkilemişti. Bu sebepten ötürü onlar için Türkiye'de ya da hiç olmazsa Anadolu'ya yakın bir yerde bir toprak parçası ele geçirmek oldukça önemli hâle gelmişti. Bu durumun bilincinde olan Foça'nın Cenovalı hâkimi Domenico Cattaneo, 1336 yılında Cenova'dan, Rodos Şövalyeleri'nden ve Naksos Dükü'nden kiraladığı

⁶³⁹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 38-39; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 36-37; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 106-107 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 38; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 192; EMECEN, F., "Alaşehir", *TDVİA*, c. 2, (1989), s. 343.

gemilerle Bizans'ın elindeki Midilli Adası'nı işgal etmişti. Üstelik Galata'daki Cenovalılar da Domenico Cattaneo'nun bu girişiminde ona destek vermişlerdi.⁶⁴⁰

Cenovalıların bu hareketine seyirci kalmak istemeyen Bizans İmparatorluğu, hazırladığı donanma ile Midilli üzerine sefere çıkmış ve bir kara ordusu ile de Foça'nın ele geçirilmesini planlamıştı. Uzun süren kuşatmalardan sonra ne Midilli'yi ne de Foça'yı ele geçirebilen Bizans'ın, bu işte Türklerin yardımına başvurmaktan ve Türklerin, Ege'deki çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen Latinlerden daha güvenilir müttefikler olduğunu kabul etmekten başka çaresi kalmamıştı. Bizans'ın yardım isteğinde bulunduğu Saruhanoğulları, Bizans'a gemileri ve askerleri ile yardımda bulunarak Foça kuşatmasına katılmışlardı. Zira Nikephoros Gregoras ve Kantakuzenos'un kaydettiklerine göre Saruhan Bey'in de böyle bir ittifaka ihtiyacı vardı, çünkü Foçalılar Saruhan Bey'in oğlu Süleyman Bey ve beraberindeki yirmi dört Türk'ü tuzağa düşürerek, esir almışlardı. Saruhan Bey, İmparator'dan yardımları karşılığında esirlerin kurtarılmasını şart koşmuştu.⁶⁴¹

⁶⁴⁰ DÖLGER, F., *Regesten*, 4. Teil, s. 161 no. 2829; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 38; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 174; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 89.

⁶⁴¹ KANTAKUZENOS, J., *Historiarum*, c. 1, s. 482-495; KANTAKUZENOS, J., *Geschichte*, Buch II, s. 111; GAY, J., *Le Pape Clement VI et les affaires d'Orient (1342-1352)*, Paris 1904, s. 24; UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, s. 85; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 37-38; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 111-115 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 39; ZACHARIADOU, E. A., "Sarukhan", s. 69.

Bizans İmparatoru, Midilli ve Yeni Foça kuşatmalarında Cenovalıların direnişini bir türlü kıramayınca, artık tek çarenin dönemin en güçlü Türk hükümdarı Umur Bey'in yardımına başvurmak olduğunu anlamıştı. Bizans İmparatoru bir zamanlar, 1329 yılında, yine Cenovalılara karşı giriştiği mücadelede hem Saruhan hem de Aydınoğulları'nın desteğini almak için onlarla ittifak yapmıştı. Böyle bir ittifak 1336 yılında yine gündeme geliyor ve ortak düşman konumunda yine Cenovalılar yer alıyordu. İmparator III. Andronikos'un Büyük Domestikosu Ioannes Kantakuzenos, 1336 yılında Karaburun'da Umur Bey ve kardeşi Hızır Bey ile başbaşa bir görüşme yapmış ve böylece Kantakuzenos ile Umur Bey arasında uzun yıllar sürecek olan dostluğun temelleri atılmıştı.⁶⁴²

Farklı konularda görüşmelerin yapıldığı bu antlaşma hakkında Düstûrnâme'de verilen bilgiler ile Bizans kaynaklarındaki malumat arasında ayrıntılarda önemli farklar bulunuyordu. Karşılıklı saldırmazlık hususundan Sakız Adası meselesine, Umur Bey'in Bizans'a askerî yardımlarından İmparatorun haraç ödemesine kadar çok kapsamlı konularda görüşmeler yapılmış ve sonunda antlaşmaya varılmıştı. Kantakuzenos ile Gazi Umur Bey arasında yapılan bu görüşmenin Kantakuzenos'un kadırgasında gerçekleştiğini yazan Düstûrnâme, görüşmede Kantakuzenos'un bütün il ve malın Umur Bey'e ait olduğunu söylediğini; Bizans topraklarını yağmalamamasını Umur Bey'den istediğini; Umur Bey'e Sakız

⁶⁴² DÖLGER, F., *Regesten*, 4. Teil, s. 157 no. 2820; KANTAKUZENOS, J., *Historiarum*, c. 1, s. 482-495; KANTAKUZENOS, J., *Geschichte*, Buch II, s. 112-113.

Adası ile beraber 100.000 *hyperpyra* verdiğini kaydediyordu.⁶⁴³ Kantakuzenos'un, Umur Bey'e, yardımları karşılığında Sakız Adası'nı vermesiyle adanın tekrar "Darü'l-İslâm" olduğu bu ittifak antlaşması, İtalyanlara olduğu kadar Osmanlı Beyliği'ne karşı da yapılmış bir savunma ittifakı niteliğini taşıyordu. Aynı zamanda antlaşma Bizans'ın, Aydınogulları'nı daimi bir kurum, hükümdarı Umur Bey'e İmparator'un haraç ödemek zorunda olduğu bağımsız bir devlet olarak tanıdığını ortaya koyuyordu. Saruhanoğulları'ndan yirmi dört, Umur Bey'den ise otuz gemi yardımı alan İmparator bu sayede Midilli ve Yeni Foça'daki Cenovalıları itaat altına almayı başarmıştı.

3.1.3. Venedik ile Aydın ve Mentеше Beylikleri Arasındaki Barış

Antlaşmaları, 1337

Bizans ile Türkler arasında Ege'deki Cenovalılara karşı Midilli ve Yeni Foça'da girişilen bu ortak harekât ve Umur Bey'in artık Yunanistan anakarasına kadar uzanan seferleri, 1334'te Türklere karşı oluşturulan Haçlı Donanma İttifakının mimarı Venedik'in bölgedeki politikasının iflas ettiği anlamına geliyordu. Donanma İttifakının bölgedeki etkinliğini tamamen kaybettiğini kabul eden, Türklerle yaşanan

⁶⁴³ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 39-40. Böylece Sakız Adası tekrar Darü'l-İslâm'ın bir parçası olmuş ve bu mesele Umur Bey lehine bir çözüme kavuşmuştur. Aynı zamanda Hıristiyan ittifakın bir üyesi olan Bizans, tamamen ittifaktan koparılmıştır. Bkz.: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 39; Zachariadou, 1983: 39; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 192-195; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 245; NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 175.

her bir çatışmanın bölgedeki ticari çıkarlarına zarar verdiğini ve her çatışma sonrası Türklerin kontrolü ele almaya başladığını gören Venedik için yeniden politika değişikliğine gitmenin zamanı gelmişti.

Çatışmanın aksine Türklerle ticarî ilişkilerin yeniden kurulmasına önem vermek gerektiğine kanaat getiren Venedik, bu konuda ilk olarak Menteşe Beyliği ile temasa geçmişti. Çünkü Menteşeoğulları, 1334'teki Haçlı Donanma İttifakının Edremit harekâtı esnasında bile, Venedik'in iyi ilişkilerini muhafaza ettiği tek Türk beyliği olarak dikkat çekmişti. Nitekim Venedik Senatosu'nun, Aralık 1334'te Girit hükûmetine, Türkiye ile buğday ticaretine yeniden başlayabileceği talimatını vermesi bunun bir göstergesiydi.⁶⁴⁴

Bu yeni politika çerçevesinde, 1335 yılının yaz mevsiminde Menteşe ülkesi=*Turchia* ile ticareti yasakladığı kararını iptal eden Venedik, Türkler ile iyi ilişkiler kurmanın yollarını aramaya başlamıştı. *Serenissima* (Venedik Cumhuriyeti), bir taraftan Menteşe Beyliği ile yaptığı 1331 tarihli antlaşmayı yeniden yürürlüğe koymayı yararlı hatta zorunlu görürken diğer taraftan da Aydınöğulları ile barış yaparak onların ülkesini Venedik ticaretine açmaya çalışıyordu. Bunun için Venedik Cumhuriyeti, Girit Dükü Giovanni Sanudo'yu Gazi Umur Bey ile görüşmelerde bulunmakla görevlendirmişti. Bu girişim sonunda Venedik ile Aydınöğulları arasında 9 Mart 1337'de yirmi maddelik bir antlaşma imzalanmıştı.⁶⁴⁵ Kuşkusuz Ulubey

⁶⁴⁴ CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni*, vol. II, s. 379-380 no. 697; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 200 n. 55: "*et in Palatian caricabit de frumento*".

⁶⁴⁵ Antlaşmanın metni için bkz. ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 190-194.

Umur Bey tarafından verilen yetki çerçevesinde kardeşi ve Ayasuluğ Hâkimi Hızır Bey tarafından imzalanan bu antlaşma, Aydınogulları ile Venedik arasında varılan ilk barış ve ticaret antlaşması idi. Antlaşmanın pek çok maddesinin taraflar arasındaki ticari ilişkilerin tesisine yönelik olması, iki taraf arasındaki daha önceki ilişkilerin sürekli çekişme ile geçtiğini göstermektedir. Aydınogulları ülkesini Venediklilerin ticaretine açan bu antlaşma yalnız Giritlileri değil Koron, Modon, Eğriboz halkı ile tüm Venedik tebaasını da kapsıyordu. Aydınogulları donanmasının bir yıl süreyle Ege'nin kuzeyinde faaliyetlerde bulunmasının yasaklanması, Ayasuluğ'da Venedikli tacirlerin oturacakları ve ticaret yapacakları yer ile ibadetleri için bir kilise tahsis edilmesi, ayrıca Ayasuluğ'da bir Venedik konsolosunun bulundurulması ve Venediklilere özel yargılama hakkı tanınması antlaşmanın dikkat çeken noktaları idi.

Aydınogulları ile 1337 antlaşması sayesinde kısa bir süreliğine de olsa barışı sağlayan Venedik, bundan bir-iki hafta sonra Menteşeoğulları ile de antlaşma yapmayı başarmıştı. Antlaşma, Kandiye Dükü Giovanni Sanudo ile Menteşe Emiri İbrahim Bey arasında yapılmıştı. Yirmi dokuz paragraf veya maddeden oluşan antlaşma, 1358 yılında yeni bir antlaşma yapılana kadar geçerliliğini korumuştur.⁶⁴⁶ Pek çok maddesi ile 1331 antlaşmasını teyit eden bu antlaşma, bazı yenilikler de içeriyor ve gündemdeki bazı sorunlara ışık tutuyordu. Antlaşmanın kapsadığı alanın genişletilmesi, Menteşe ülkesindeki Venedik tebaası tüccarların sorunları ve Beyliğin, Aydınogulları ile olan ilişkilerindeki gelişmelere yapılan atıflar bunlardan bazılarıydı. Örneğin antlaşmanın son paragrafı veya maddesi, Girit Dükü'nün Menteşe'nin düşmanları ile dost olmayacağı ya da onlara yardım etmeyeceği

⁶⁴⁶ Antlaşmanın metni için bkz. ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 195-200.

şeklinde tanzim edilmişti ki İbrahim Bey tarafından konduğu açık olan bu madde, o sırada Aydınoğulları ile Menteşeoğulları arasındaki ihtilafın bir göstergesiydi.⁶⁴⁷ 1331 Antlaşması Girit ile beraber beş küçük adayı kapsarken bu antlaşmaya Koron, Modon ve Eğriboz gibi Venedik açısından daha önemli olan adalar da eklenmişti ve böylece bu yerlerin Türklerin taarruzlarından korunması hedeflenmişti. Ticarete dair diğer hususlar ise 1331 Antlaşması ile hemen hemen aynı karaktere sahipti.⁶⁴⁸

Türlere karşı oluşturulan 1334 tarihli Donanma İttifakının Edremit'te elde ettiği zaferin üzerinden 3 yıl bile geçmeden, Venedik'in Aydın ve Menteşe beylikleriyle yaptığı 1337 tarihli bu barış ve dostluk antlaşmaları, taraflar arasındaki ilişkilerin kısa sürede ne kadar büyük bir değişime uğrayabileceğini göstermesi açısından iyi birer örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, söz konusu antlaşmaların pek çok maddesinin ticarete ilişkin olması, Venedik'in Türlere karşı uyguladığı politikanın özünde ticari kaygıların yattığını da göstermektedir. Özellikle, Menteşeoğlu İbrahim Bey ile yapılan antlaşmadaki şarap ticareti hariç, her iki antlaşmada da bütün ticari ürünlerin ihracındaki kısıtlamaların = *appalto* kaldırılmış olması, Venedik açısından diplomatik bir zafer olarak kayda geçmiştir.⁶⁴⁹

Türlere yapılan bu barış ve dostluk antlaşmaları sayesinde ki, Venedikli tacirler, 1337 ve 1338 yılını, Ege ve Anadolu'da barış ve güven içinde ticaret yaparak geçirebilmişlerdi. Türlere ile Venedik arasında barışın hüküm sürdüğü bu

⁶⁴⁷ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 200 (1337M, m. 29).

⁶⁴⁸ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 35-36; TURAN, Ş., *Türkiye-İtalya İlişkileri*, s. 146-147.

⁶⁴⁹ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 192; (1337A, m. 12), 198 (1337M, m. 22).

yıllarda, Ege'deki hâkim konumunu kaybeden Cenovalıların, birisi 1338 yazında diğeri de 1338 kışında olmak üzere iki defa Türklere karşı Birlik teşkil edilmesine yönelik yaptıkları tekliflerin, Venedik tarafından nazik bir dille reddedilmesi, Serenissima'nın, 1337 tarihli antlaşmaların sağladığı ticari ayrıcalıklara verdiği önemi göstermesi bakımından da dikkate değerdir.⁶⁵⁰

3.2. II. Haçlı Donanma İttifakının İzmir Seferi, 1339-1345

3.2.1. Umur Bey'in Önlenemez Yükselişi, 1339-1342

Venedik ile Aydın ve Menteşe Beylikleri arasında yapılan 1337 tarihli antlaşmaların sağladığı barış ve huzur ortamı uzun sürmemişti. Çünkü 1337 tarihli antlaşma, son derece güçlü bir donanma ve aynı zamanda yenilmez ölçüde bir kara kuvvetine sahip olan Umur Bey'in gaza ve fetihler üzerine dayalı politikası için adeta bir engel teşkil ediyordu. 1339 yılına doğru donanmasıyla harekete geçen Umur Bey, Katalanların yardım talebi üzerine Yunanistan'a bir sefer gerçekleştirmiş; genel adlandırmayla *Cyclad* (Kiklad) adaları olarak bilinen *Andros*, *Naksos*, *Skinos* ve *Tenos* adalarını yağmalamış, *Theba* ve *Skiros*'u harab etmişti. Umur Bey, 1339 yılına doğru gerçekleştirdiği bu sefer esnasında Bizans'ın yardım talebi üzerine Selânik'e de asker göndermiş ve Ege Denizi'nde Venedikli Amiral Pietro Zeno'nun yirmi gemiden oluşan donanmasıyla çarpışmıştı.⁶⁵¹ Bundan başka, Venedik Senatosunun,

⁶⁵⁰ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 36 n. 139.

⁶⁵¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 40-42; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 39-41; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 116-128. *Düstûrnâme*'de "*Bunda Nahşa (Naksos)'dan açıldı*

1339 Haziran'ında, adanın zor durumda olduğuna dair Eğriboz balyosundan gelen mektuplar üzerine adaya 100 asker ve 300 duca maddi yardım göndermekle birlikte bailosa Türklerle uzlaşması hususunda tavsiyelerde bulunması, Eğriboz'un da yeniden Türk akınlarına maruz kaldığını gösteriyordu.⁶⁵²

1340 yılına doğru, Venedik için stratejik bakımdan son derece önemli bir mevki olan Girit'ten Türklerin yol açtığı tehdiye ilişkin Senato'ya gönderilen raporlar ve karşılığında, Venedik'in adanın güvenliği ve korunması için aldığı önlemler, Girit'in de Türklerin hedefinde olduğunu gösteriyordu. Bir yandan, Türklere karşı askerî hazırlıkların başlatılması için Girit'teki hükûmete talimat veren Venedik Senatosu, diğer taraftan da 1337 antlaşmasını bozan taraf olmamak için son derece dikkatli olunmasını ve Türklere karşı âni bir saldırıda bulunulmamasını öğütüyordu.⁶⁵³ Çünkü adeta bir savaş makinası gibi hareket eden Umur Bey'in kuvvetleriyle Venedik'in tek başına yapacağı geniş kapsamlı bir çarpışma, Ege ve Akdeniz'deki kolonilerinin güvenliği düşünüldüğünde, Venedik için tercih edilebilecek son seçenek gibi görünüyordu. Türklerin Ege'de Venedik menfaatlerine

bir haber/eyledi kasd-ı gaza hayrû'l-beşer" dizesiyle başlayan Umur Bey'in bu akınlarında Andız (Andros), Senconis (Sikinos), Senconos (Tenos), İstefa (Theba), Üsküra (Skiros) gibi ada ve yerlerin yağmalandığı, buraların hakimlerinin haraçgüzar hale getirildiği ve çok miktarda ganimet ile İzmir'e dönüldüğü anlatılmaktadır. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 40-42.

⁶⁵² THIRIET, F., *Régestes*, s. 41 no. 93.

⁶⁵³ QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia, Quaternus Consiliorum (1340-1350)*, ed. P. R. Vidulich, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Pubblici, Venice 1976, s. 5.

oluşturduğu tehdit, Venedik'in denizaşırı politikalarını da etkilemeye başlamıştı. Tam olarak bilinmemekle birlikte, belki de bu sebepten dolayıdır ki, Venedik Doju, 27 Nisan 1341 tarihinde Napoli Kralı Roberto ile İngiltere Kralı III. Edward (Edoardo)'ın mektuplarına verdiği cevapta, İngiltere ile Fransa arasındaki anlaşmazlıklara çok üzüldüğünden, bu anlaşmazlıkların bir an önce giderilmesini bütün kalbiyle arzu ettiğinden bahsediyor ve Türklerin müthiş kuvvetine karşı Romania'nın savunulması hususunda bir Birlik teşkil edilmesine çalışıldığı için kendisinden talep edilen 40 kadırgalık donanma desteğini sunamayacağını bildiriyordu.⁶⁵⁴ Nitekim Venedik'in Büyük Konseyi (*Maggior Consiglio*)'nin 14 Ocak 1341 tarihinde aldığı bir karar, Türklerin 230 gemilik muazzam donanmasının sadece Venedik hükûmetini tehdit etmekte kalmadığını, aynı zamanda Venedik'in Doğu Akdeniz'de sahip olduğu bütün kolonilerin tamamen elden çıkabilecek ölçüde bir tehditle karşı karşıya kaldığını açıkça ortaya koyuyordu.⁶⁵⁵

Bu sırada faaliyet sahasını daha da genişleten Umur Bey, Bizanslı tarihçi Nikephoros Gregoras'ın deyimi ile “*Denizlerin, Ege adalarının, Eğriboz'un, Peloponnesos'un, Girit'in, Rodos'un ve Bizans'a kadar tüm Tesalya sahillerinin hâkimi*” olmuştu.⁶⁵⁶ Hatta Düstûrnâme, Umur Bey'in 1338-39 yılına doğru dostu Kantakuzenos'un yardım çağrısı üzerine donanmasıyla Karadeniz'e çıkıp, burada Kili limanını ele geçirdikten sonra Tuna deltasındaki Tatarlar ve Bulgarlar üzerine akınlarda bulunduğunu yazıyordu ki Enverî, aslında bu seferi anlatırken Umur

⁶⁵⁴ *I Libri Commemorativi*, tomo 2, libri 3, s. 85 no. 489.

⁶⁵⁵ THIRIET, F., *Délibérations*, s. 195 no. 480.

⁶⁵⁶ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 42 n. 163.

Bey'in 1337-1338 yıllarında Katalanlar üzerine düzenlediği ve Korint Boğazı'nda gemilerini karadan aşırıldığı seferin ayrıntılarını veriyordu.⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ Umur Bey'in Tuna Deltası üzerine yaptığı bu akın konusunda tarihçiler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı böyle bir akının gerçekleşmediğini, Düstûrnâme'de bunun Katalanlar üzerine yapılan 1337-1338 tarihli sefer ile karıştırıldığını ifade ederken bir kısmı da Bizans ile yapılan antlaşmadan sonra Umur Bey'in bir süre İstanbul'da da kalarak Karadeniz'e çıkıp bu akını gerçekleştirdiğini belirtmektedirler Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 43-44; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 41. Düstûrnâme'deki kaydı nakletmekle beraber Tuna Deltası üzerine yapıldığı söylenen böyle bir akına kuşku ile bakmaktadır. Paul Lemerle ise Umur Bey'in Tuna Deltasına yaptığı bu seferden bahsederken seferin tarihini 1341 olarak kaydediyor. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 129-143. M. Alexandrescu-Dersca, Tatarların ve onların müttefikleri Eflâkların Umur Bey'in düşmanı olarak onunla savaştıklarından bahsediyor. Bkz.: ALEXANDRESCU-DERSCA, M., "L'expédition d'Umur Beg d'Aydın aux bouches du Danube (1337 ou 1338)", *Studia et Acta Orientalia*, vol. 2, (1959), s. 3-23. Konstantin Zhukov ise, aslında bu seferin 1336-1338 yılları arasında Katalanlar üzerine yapılan sefer olduğunu; zira Düstûrnâme'de adı geçen yer ve liman isimlerinin Yunanistan'da bulduklarını Piri Reis'in eserinin ortaya koyduğunu ifade ettikten sonra, Enverî'nin bu seferi Eflâk üzerine yapılmış gibi göstermesinin ardında onun, gündemdeki Osmanlı fetihleri için bir çeşit meşru ideolojik temel yaratma kaygısının olduğunu söylüyor ve Fatih Sultan Mehmed'in 1462 tarihli Eflâk seferinde Enverî'nin de bulunmasının olayları açıklığa kavuşturduğunu iddia ediyor. Bkz.: ZHUKOV, K., "The 'Destan of Umur Pasha' in

1341 yılında imparator III. Andronikos'un ölümüyle Bizans İmparatorluğu 1347 yılına kadar sürecek olan bir iç savaş dönemi ile karşı karşıya kalmıştı. İç savaşın bir tarafında III. Andronikos'un en yakın dostu ve Türkler ile barışçıl ilişkilerin ve ittifakların mimarı, Umur Bey'in dostu Ioannes Kantakuzenos, diğer tarafında ise ölen İmparator'un küçük yaştaki oğlu V. İoannes Paleologos ve annesi İmparatoriçe Anna vardı. İmparator III. Andronikos ölüm döşeginde iken oğlunun vasiliğini Kantakuzenos'a bırakmış, fakat İmparatoriçe Anna ve yandaşları bu durumu kabul etmeyerek iktidarı ele geçirmek için Kantakuzenos'u İstanbul'a sokmamışlar, onun İstanbul'daki yandaşlarını bertaraf ettikten sonra ona İstanbul'a gelmesi yönünde emirler göndermişler, Kantakuzenos durumunu tehlikede görüp bu emre uymayınca da onu âsi ilan etmişlerdi. Kantakuzenos'un İmparatorluk tâcı için dostu Umur Bey'den yardım istemesi, Türkler açısından yeni bir dönemin başlangıcı oluyordu. Zira bu sayede Umur Bey pek çok kez Rumeli topraklarına ayak basmış ve gâzilerine Yunanistan, Trakya, Makedonya gibi topraklarda pek çok zenginlik sunmuştu. Bizanslı tarihçi Nikephoros Gregoras'ın 1341'de III. Andronikos'un ölümünden sonra meydana gelen olayları kaydederken Türk Beylikleri hakkında verdiği bilgiler gerçeğin apaçık ilanından başka birşey değildi:

“Bazı Türk Beylikleri ihtiyatlı hareket etmeleri ve savaş deneyimleri sayesinde gelişme kaydettiler; bazıları zar zor konumlarını muhafaza ettiler, bazıları da tamamen ortadan kayboldular; fakat birisi, Aydınolu Umur Bey, en güçlüleri oldu. Lidya ve İyonya hâkimi Umur Bey donanması ile Ege'yi istila etti ve kısa zamanda buranın hâkimi oldu. İstanbul'a kadar Eğriboz, Mora, Rodos ve Girit

the Light of the 'Kitab-ı Bayriye' by Piri Reis”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, c. III, Ankara 1994, s. 893-897.

*adaları ile Tesalya'nın bütünü kıyısına dehşet saldı. O, buranın sakinlerinden önemli miktarda haraç elde etti.”*⁶⁵⁸

Kantakuzenos'un Umur Bey'den ilk kez yardım istemesi 1341 yılında olmuştu. Düstûrnâme'de Umur Bey'in 1341 yılından 1344 yılı başlarına kadar Bizans topraklarındaki faaliyetlerini Kantakuzenos'un yardım istemesi üzerine bir defasında, yani İzmir'e hiç uğramadan üç yıl boyunca gerçekleştirdiği anlatılıyordu.⁶⁵⁹ Gerçekte ise Kantakuzenos'un kayıtları, Umur Bey'in bir kaç defa İzmir'e geri döndüğünü, Kantakuzenos'un birkaç kez yardım istediğini ortaya koyuyordu. Umur Bey ilk desteğini 1341 yılında vermişti. Karesi ve Osmanlı Türklerinin akınlarını fırsat bilen Umur Bey, Kantakuzenos'un yardım çağrısını aldıktan sonra iki yüz elli gemiden oluşan bir donanma ile Rumeli'ye asker çıkarmış, etrafı yağmalamış fakat sonradan dostu Kantakuzenos'un ricası üzerine yağmayı

⁶⁵⁸ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 42. Dönemin Bizans kroniklerinden Nikephoros Gregoras, Kantakuzenos ile Umur Bey'in dostluğunu Pylades ile Orestes'in dostluğuna benzetiyor; Umur Bey'in “*sözünün eri bir adam*” ve “*birçok yönden bir Helen olduğunu*” söyleyerek Umur Bey'i her fırsatta yüceltiyordu. Bkz.: NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 198.

⁶⁵⁹ Düstûrnâme'de Kantakuzenos (Dimestokes diye geçiyor)'un Umur Bey'e bir elçi ile beraber bir mektup gönderdiği; mektupta Umur Bey'e “*Yeryüzünün Sultanı*” diye hitap ettiği; ölen İmparator'un oğlunu kendisine ısmarladığı ancak Selânik'in kendisine başkaldırdığı, bunun üzerine Umur Bey'den yardım istediği; Umur Bey'in de dostuna yardım için Dimetoka (*Didymoteichon*)'ya ve ardından da Selânik'e akınlar düzenlediği yazılıdır. Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 45-49.

bırakarak ülkesine dönmüştü.⁶⁶⁰ Kantakuzenos'un ikinci kez yardım talebi, 1342 sonlarında olmuş ve Umur Bey ikinci kez Kantakuzenos'a yardım için Bizans topraklarına girmişti. Umur Bey bu sefer esnasında Kantakuzenos ile buluşmak için Dimetoka'ya gelmiş, ancak Kantakuzenos burada olmadığından Umur Bey'i onun hanımı karşılamış, Umur Bey askerlerini civar yerlerdeki Kantakuzenos düşmanları üzerine göndermiş ancak o kışın çok soğuk geçmesinden dolayı fazla hareket imkânı bulamayarak 1343 yılı başlarında ülkesine dönmüştü. Hatta Enveri'nin kaydettiğine göre o kış Meriç Nehri donmuştu: “*Tondı Meriç Irmağı kaldı gemi/kış günüdür kar tutdı âlemi; Çok kulak düşdi ve anda el ayak/kaskatı bunaldı yürürken ayak; Buzları külüngile uvattılar/yol idübenin gemiye getdiler.*”⁶⁶¹ Umur Bey'in bu seferdeki kuvvetleri üç yüz seksen gemi ve yirmi dokuz bin asker idi.⁶⁶²

Umur Bey'in Kantakuzenos'un isteği üzerine ona yardıma geldiği üçüncü seferi en uzun olanı olup 1343 yılından 1344 yılı ilkbaharına kadar sürmüştü. İki yüz doksan gemi ile Selânik önlerine gelen Umur Bey, Kantakuzenos ile birlikte Selânik'i kuşatmış, ancak bu kuşatmadan bir netice alamayınca beraber Dimetoka'ya dönmüşler ve buradan İstanbul'dakilere tahtı terk etmeleri için elçiler yollamışlardı. Bundan da bir netice alınamadığı gibi onlar Dimetoka'da iken Edirne tekfuru

⁶⁶⁰ YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 42-45. Paul Lemerle ise, bu akının 15 Haziran 1341'den 1342 yılı başlarına kadar sürdüğünü ifade ediyor. Bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 144-149.

⁶⁶¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 47.

⁶⁶² DUKAS, *Bizans Tarihi*, s. 14-16; DOUKAS, *Tarih*, s. 20-21; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 46-47; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 150; İNALCIK, H., “Turcoman Maritime Principalities”, s. 210.

Phrantzes'in saldırısına uğramışlar ancak, Umur Bey hasta olmasına rağmen Phrantzes'i öldürmeyi başarmıştı. Bunun üzerine İstanbul hükûmeti, Umur Bey'i Kantakuzenos'tan ayırmak için ona mektuplar göndermiş ise de bu bir işe yaramamış ve Umur Bey askerlerinin bir kısmını Kantakuzenos'un yanında bırakarak ülkesine dönmüştü.⁶⁶³

Bu, Umur Bey'in, dostu Kantakuzenos'a son yardımı ve gerçek iki dostun son buluşmasıydı. Nitekim Kantakuzenos, Bizans iç savaşında zafere çok yakın olduğu ve İstanbul üzerine doğru yürümekte bulunduğu bir anda, artık dostu Umur Bey'in cömert yardımlarından mahrum kalmıştı. Çünkü Haçlı Donanma İttifakı, Ekim 1344'te, İzmir Körfezi'ne girmiş ve kentin liman kesimini ele geçirerek Umur Bey'in donanmasını yok etmişti. Nikephoros Gregoras'ın kaydettiğine göre, Umur Bey, Haçlıların inşa ettiği şehrin liman kalesini onlardan tekrar almak için verdiği

⁶⁶³ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 49-57; DÖLGER, F., *Regesten*, 5. Teil, s. 10 no. 2895. Kantakuzenos'un elçisi Jacques Brulas, Kantakuzenos'un en büyük rakibi Aleksios Apokauskos tarafından türlü işkencelere tabi tutulup öldürülürken, Umur Bey ile Kantakuzenos arasındaki sıkı dostluğu vurgulayan Umur Bey'in elçisi Selahaddin, Apokauskos tarafından saygıyla karşılanmış; Apokauskos'un Umur Bey'den Kantakuzenos'a yardımcı olmamasını isteyen bir mektupla Umur Bey'in yanına dönmüş; Umur Bey de bu mektubu hemen Kantakuzenos'a vermiştir. Bundan başka İstanbul hükûmeti Umur Bey'i Kantakuzenos'tan ayırmak için ona altın ve para teklif etmiş; ülkesine dönmesi için gemiler sunmuş ve hatta ajanlar vasıtasıyla askerlerinde vatan hasreti uyandırmıştır. Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 47-51; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 150-179.

mücadele esnasında, 1348 yılında, hayatını kaybettiğinde, Kantakuzenos, gerçek bir dostu yitirmiş olmanın yasını tutmuştu.⁶⁶⁴

3.2.2. II. Haçlı Donanma İttifakının Teşekkülü İçin Hazırlıklar, 1341-1344

1343 yılı Kasım ayında Eğriboz'da toplanan ve Türklere karşı ikinci defa oluşturulan Haçlı Donanma İttifakının İzmir'i hedef almasının gerçek nedeni, Umur Bey'in bu önüne geçilemez gücü ve bölgedeki Latin hâkimleri haraca bağlayan otoritesi idi. Umur Bey'in bölgenin bütün hükümdarlarını haraca bağlayarak üstünlüğünü onlara kabul ettirmesi, bölge ile ilgilenen Batılı ülkeleri ve bu arada Ege'deki menfaatleri zarar gören Venedik'i ona karşı yeni bir ittifak kurma çabalarına sevketmişti. Venedik'in bu girişimleri daha 1340 yılının Eylül aylarında başlamıştı ki Haçlıların İzmir'in liman kesimini ele geçirmelerinin anlatıldığı *Düstûrnâme*'de geçen Haçlılar için '*yarağ eylediler üç yıl on bir ay*' dizesi bunu kanıtlamaktaydı.⁶⁶⁵ Hatta 1341 yılında Kıbrıs Kralı IV. Hugues (1324-1359) ve Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın Sahib-i Âzamının da Türklere karşı mücadele edilmesi hususunda Papa'nın yardımını talep etmek için Papa VI. Clemens'e elçiler gönderdikleri biliniyordu.⁶⁶⁶ Diğer taraftan Venedik Senatosu da 22 Kasım 1341

⁶⁶⁴ NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 203.

⁶⁶⁵ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 58.

⁶⁶⁶ *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 3, s. 99 no. 563; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 59.

tarihinde Türklere karşı Haçlı Seferi düzenlenmesi hususunda Kıbrıs Kralı ile temasa geçmişti.⁶⁶⁷

1342 Mayıs'ında VI. Clemens (1342-1352) adıyla Papalık makamına seçilen Pierre Roger ise, daha Papa seçilmeden önce Türklere karşı Haçlı Seferi yapılmasına dair Venedik Senatosu'na mektuplar ve sefaret göndermek ve Papa seçildikten sonra da bu hususta Venedik ile görüşmelere başlamak suretiyle Doğu'daki meselelere olan ilgisini göstermişti. Nitekim Venedik Senatosu'nun Türklere karşı Haçlı Seferi yapılmasına dair Papa VI. Clemens'in mektuplarına ve sefaretine verdiği 11 Ocak 1342 tarihli cevap metninde, ne kadar kadirga ve asker hazırlanmasından birliğe hangi kuvvetlerin katılması ve nasıl bir hareket tarzı benimsenmesi gerektiğine kadar bütün ayrıntılar ele alınmıştı. Venedik Senatosu, söz konusu mektubunda, önce düşmana karşı kırk silahlı kadirga, bin iki yüz atlı, altı bin piyade ve yedi bin iki yüz kürekçinin yeterli olacağını dile getirirken, görüşmelerin ilerleyen safhalarında en az yirmi beş kadirgaya gereksinim duyulduğunu ve ister yirmi beş, ister otuz iki, isterse de kırk kadirgaya ihtiyaç duyulsun bunların ¼' ünü karşılamaya hazır olduğunu ifade ediyordu.⁶⁶⁸ Venedik Senatosu'nun mezkûr mektubunda üzerinde ehemmiyetle

⁶⁶⁷ GIRARDI, F., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XX, (1341-1342)*, vol. 10, Venezia 2004, s. 66 no. 147.

⁶⁶⁸ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 263-264 no. 136: “*Et primo ... si XL galee bene armate cum hominibus CC pro qualibet ponerentur ad istud sanctum seruicium locis et temporibus opportunis et L usserii, in quorum qualibet essent CXX homines a remo et X equites ... et pro quarte parte ipsius armate, uidelicet si armata fuerit de XXV galeis, dare pro nostra parte sex galeas, si fuerit de XXXII dare VIII, si fuerit de XL dare X et sic per ratam numerorum, dando*

durduğu diğer iki husustan biri, donanmanın ne derece büyük ve kuvvetli olursa seferden elde edilecek menfaatin de o derece önemli olacağı, diğeri ise teşkil olunacak donanmanın üç yıl arka arkaya kış mevsimiyle yaz mevsiminde hizmette kalmasının faydalı hatta tamamıyla elzem görüldüğü idi.⁶⁶⁹ Venedik Senatosu,

ipsas furnitas hominibus, coredis et armis, sicut fuerit opportunum.” = [“İlk olarak... Papa hazretlerine tavsiyede bulunmuştuk ki bu sefere istenilen zaman ve mekânda her birine ikiyüz kişinin bineceği kırk kadirga ve bundan başka her biri yüzyirmi kürekçi ve yirmi şövalye taşıyan elli huissier [usserii] tahsis olunursa... Bu donanma fikir ve görüşlerimize göre yirmibeş kadirgadan oluşmalıdır... Şayet donanma yirmibeş kadirgadan oluşursa biz kendi hissemize altı kadirga; şayet donanma otuziki kadirgadan oluşursa sekiz kadirga; eğer donanma kırk kadirgadan oluşursa on kadirga sağlayacağız... Kadirgalarımızı da herşeyiyle yani adamları, malzemesi ve gerekli silahlarıyla donatacağız.”] Ayrıca bkz.: THIRIET, F., *Régestes*, s. 49 no. 142; AZZARA, C. – LEVANTINO, L., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXI, (1342-1344)*, Venezia 2006, s. 33 no. 72 ; LEMERLE, P., *L’Emirat D’Aydın*, s. 181 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 43.

⁶⁶⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 263-264 no. 136: “*Quanto armata galearum maior fieret et potencior, tanto esset auantagium agendorum occasionibus supradictis*”. “*Set quia tactum extitit per ambaxatorem, quod utile uideretur, quod armata fienda staret extra per tres annos continuos in hyeme et estate ...*” = [“Fakat elçi bu hususa değinip oluşturulacak donanmanın üç yıl arka arkaya kış ve yaz mevsimlerinde hizmette kalmasının uygun olacağını bildirmiştir.”] Ayrıca bkz.: AZZARA, C. – LEVANTINO, L., *Venezia-Senato XXI*, s. 34 no. 72.

Papa'nın elçilerine ve mektuplarına verdiği bu yazılı cevabı, 10 Haziran 1342 tarihinde Papalık makamına gönderdiği elçiler vasıtasıyla bir kez de sözlü olarak yinelemiştir.⁶⁷⁰

Gerçekte Venedik'in Türklere karşı oluşturulacak bu Haçlı Donanma İttifakı teşebbüsü için kendine özel, daha çok ticarî çıkarlarını gözeten, bir takım sebepleri vardı. Donanma İttifakının oluşturulması için yapılan hazırlıklar esnasında, 1343 yılında, Latin tacirler, Altın Ordu Hanı tarafından, Avrupa'nın hububat ambarı olarak görülen Kırım ve Tana'dan kovulmuşlardı. Bu durum, Venedik ve kolonilerini için, hububat gereksinimlerinin karşılanması bakımından büyük bir sorun teşkil ediyordu.⁶⁷¹ Bu sorunun üstesinden gelmek için Batı Anadolu'daki hububat pazarına yönelen Venedik, Foça'dan ve kısmen de Menteşe Beyliği'nin hâkim olduğu topraklardan hububat ithal etmeye daha çok önem vermeye başlamıştı. Nitekim Venedik Senatosu'nun, Bizans İmparatorluğu toprakları ile Foça ve Türkiye'den buğday ithal edilmesi meselesinde, Bizans İmparatorluğu memurlarının Venedik tebaası tacirlere çıkarttığı birtakım sorunlar karşısında 15 Mart 1344 tarihinde aldığı bir karar bunu gösteriyordu.⁶⁷² Ancak, Serenissima'nın, Türklere karşı kurulmaya

⁶⁷⁰ GIRARDI, F., *Venezia-Senato XX*, s. 189-193 no. 384.

⁶⁷¹ BALARD, M., *La Romanie Génoise (XIIe – Début du XVe Siècle)*, Vol. I, Genova 1978, s. 75-76; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 45-46.

⁶⁷² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 273 no. 141: "*Responsio per imperiales litteras nobis facta de commercio, quod indebite per officiales uestros extorquetur a nostris de frumento nato in partibus Turchie intoli animis nostris causam multiplicem admirandi*". = ["Türkiye menşeli buğday için memurlarınız tarafından vatandaşlarımızdan yasal olmayan bir surette tahsil edilen

çalışılan Haçlı Donanma İttifakı teşebbüslerinde etkin bir biçimde rol oynamaya başlaması, Türkiye pazarının da Venedikli tacirlere kapanmasına yol açmıştı.⁶⁷³ Dönemin iki İtalyan kaynağı da, Haçlı Donanma İttifakının İzmir'e yönelmesini ticari kaygılarla açıklıyordu. Bunlardan ilki olan Riminili Marco Battagli (*Marca di Marco Battagli da Rimini* adlı eser, 1212-1354 yılları arasını kapsamaktadır), Aydın Beylerini evvelce Venedik ile yapılan ticarî antlaşmaya uymamak ya da en azından antlaşmanın hububat ihracı ile ilgili maddesine riayet etmemekle suçlarken⁶⁷⁴

ticarî vergi hakkında İmparator hazretleri tarafından gönderilen mektuplar birçok bakımdan bizi hayal kırıklığına uğratmıştır.] s. 287 no. 151: “*Capta: Quod scribatur domino imperatori Constantinopolitano (in hac forma) su facto comercli Focie, quod indebite per officiales dicti domini imperatoris extorqtur a nostis de frumento nato in partibus Turchie*”. = [“Karar: Türkiye topraklarından mevcut buğday ithali hakkında Bizans İmparatoru'nun memurları tarafından Foça'da haksız olarak tahsil edilen ticarî vergiye dair İmparatora (şu şekilde) yazılması.”]; ayrıca bkz.: THIRIET, F., *Régestes*, s. 48 no. 137.

⁶⁷³ Türkiye ve Romania toprakları ile ticaretin durmuş olmasından dolayı Girit'in ihtiyaç duyduğu hububatın Apulia ve Sicilya'dan temin edilmesine yönelik Venedik Senatosu'nun Kandiye Dükü'ne mektubu için bkz.: AZZARA, C. – LEVANTINO, L., *Venezia-Senato XXI*, s. 116-117 no. 224.

⁶⁷⁴ MARCO BATTAGLI, *Marcha di Marco Battagli da Rimini [AA. 1212-1354]*, a cura di Aldo Francesco Massera, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVI, Bölüm: III, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1912-1913, s. 50-51: “*Veneti et Ianuenses con tra Turcos fedus ineunt, romana ecclesia suadente. Hoc advenit propter aliqua bladi pacta, que inter Venetos et Turcos iam fuerant, et etiam propter*

anonim Roma kroniği de Umur Beyi, gümrük vergilerini keyfi olarak arttırmak ve gümrük memurlarını da özellikle Venedikli tüccarlara sık sık sorun çıkartmakla itham ediyordu.⁶⁷⁵ Umur Bey'in vergi mültezimlerinin, Bizans döneminden beri vergilerin toplandığı bir yer olan Sakız Adası'nın tam karşısındaki Perama'da yerleşmiş olmaları anonim kroniğin iddiasındaki doğruluk payını güçlendiren bir unsurdu.

Venedik dışında Napoli Krallığı ile Rodos Şövalyeleri de ittifaka katılma konusunda olumlu tavır takınmışlardı. Papa da 8 Ağustos 1343'te Venedik'in yeni

aliquas Turcorum depredationes ab eis tyrannide perpetratas." = ["Venedikliler ve Cenovalılar, daha evvel Venedikliler ve Türkler arasında yapılan antlaşmanın hububat ile ilgili bazı şartlarını kimi Türklerin yok sayarak suç işlemleri üzerine, Roma Kilisesinin gerektirdiği veçhile aralarında Türklere karşı bir antlaşma yaptılar."]

⁶⁷⁵ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 31; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII, s. 355: "*Questo Morbasciano faceva cogliere lo passaiio e la gabella delle mercatantie le quale passavano per mare canto sio terreno. E coglievase lo passaiio in quella punta dove oie Veneziani haco edificata la citate delle Esmirre, nella pianura canto mare dove fu la citate antica. Questi passaiieri e gabellieri non regardavano alcuno, spezialmente li mercatanti de Venezia. Quanto volevano aizare lo pedag[g]io, tanto lo aizavano*". = ["Bu Umur Bey, ticari emtiannın kendi ülkesinden yüklenerek denize açılmasına karşı bazı engeller çıkartmaktadır. Onun hâkimi olduğu antik İzmir şehrinde daha ziyade Venedikli tacirler bu ticareti sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu engellemelerden dolayı bu tacirler ve mütezimler, özellikle de Venedikli tacirler, bu ticareti sürdürememektedirler."]

Doju Andreae Dandulo'ya gönderdiği bir mektubunda Türklere karşı topluca hareket edilebilmesi için Ceneviz ile Kıbrıs Krallığı ve Katalanlar ile Atina Dükü II. Gautier de Brienne arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesini yararlı görüyor, oluşturulacak ittifaka Kıbrıs Kralı ile Hospitalier Şövalye Tarikatı'nın Sahib-i Âzamı'nın da katılması gerektiğini ve ittifak kadırgalarının gelecek bir sonraki bayramda Eğriboz Adası'nda toplanmasını arzuladığını ifade ediyordu.⁶⁷⁶ Papa ile birlikte İttifakın baş mimarlarından Venedik ise, zaten 3 Ağustos 1343 tarihinde Kıbrıs Kralı'na, Rodos Şövalyelerine, Napoli Kralı'na, Achaia Prensi'ne, Sicilya Kraliçesi'ne ve Katalanların liderlerine gönderdiği mektuplarla onları söz konusu ittifaka (*Lega*) bir kez daha çağırmişti. Neticede varılan karara göre Venedik ve Rodos'un altışar, Papalık ve Kıbrıs Krallığı'nın da dörder olmak üzere toplam yirmi kadırğa donatması ve bu kadırgaların 1343 Kasım'ında Eğriboz'da toplanması öngörülmüştü. Fakat işler tam anlamıyla Venedik'in istediği gibi gitmemişti. Zira Bizans İmparatorluğu, Umur Bey'in yıkıcı akınlarından dolayı bu ittifaka katılmak için Papa ile

⁶⁷⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 265 no. 137: "*Probat Papa quae Veneti de armata in Turcas apparanda decreverant; per Hugonem regem Cypri et magistrum et fratres Hospitalis s. Iohannis Hierosolymitani et Venetos viginti ad minus galeas esse armandas, quae «in futuro proximo festo omnium Sanctorum convenire debeant apud insulam Nigropontis»*". = ["Papa, Türklere karşı oluşturulacak kuvvetlere dair Venedikliler tarafından alınan kararları onaylamaktadır. Kıbrıs Kralı, St. Jean Şövalyeleri tarikatı Sahib-i Âzamı ve frerleri ve Venedikliler, gelecek Sanctorum yortusunda Eğriboz Adası'nda toplanmak üzere en az yirmi kadırğa donatmalı ve silahlandırılmalıdırlar."]; ayrıca bkz.: *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 124 no. 53.

görüşmelerde bulunmasına rağmen yaşadığı iç karışıklıklar buna fırsat vermemişti.⁶⁷⁷ Diğer taraftan müttefik donanmasındaki Venedik kadırgalarının Amiralliğine Pietro Zeno, Papalık gemilerinin Amiralliğine Martino Zaccaria ve Haçlı Donanma İttifakının Başkomutanlığına da İstanbul Patriği Henri de Asti tayin olunmuştu. Bölgenin yerel hükümdarları Naksos Dükü I. Niccolo Sanudo ve II. Bartolomeo Ghisi de müttefik donanmasına kadırgaları ile iştirak etmişlerdi.⁶⁷⁸ Aynı zamanda Papa da, başta Cenova ve Floransa Komünleri olmak üzere Kuzey İtalya'nın diğer şehirlerine de Haçlı donanmasına en azından mali yardımda bulunmaları için mektuplar yazmıştı.⁶⁷⁹

Öngörülen tarihte Eğriboz'da biraraya gelen Haçlı Donanma İttifakın kadırgaları, burada son hazırlıklarını yaptıktan sonra İzmir'e doğru yelken açmıştı. Haçlı donanması bir yandan ilerlerken diğer yandan da Ege Denizi'nin muhtelif yerlerinde karşılaştığı Türk donanmalarıyla mücadele ediyordu. Kaynaklar 12 ya da

⁶⁷⁷ Nitekim İmparatoriçe Anna'nın Türklere karşı yardım talebinde bulunmak için Venedik'e elçiler gönderdiği ve Venedik Senatosu'nun da 12 Mayıs 1343 tarihinde elçilere, Papa'nın öncülüğünde Türklere karşı yapılacak her teşebbüse destek verileceği yönünde bir cevap sundukları bilinmektedir. Bkz.: AZZARA, C. – LEVANTINO, L., *Venezia-Senato XXI*, s. 152-154 no. 291-294.

⁶⁷⁸ MÜLLER, G., *Documenti Sulle Relazioni Della Citta Toscane Coll'Oriente e Coi Turchi Fino all'anno MDXXXI*, Firenze, 1897, s. 473; GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 38; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 54-55; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 179-185 ; THIRIET, F., *Délibérations*, s. 202 no. 500; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 185, 188.

⁶⁷⁹ MÜLLER, G., *Documenti*, s. 113.

13 Mayıs 1344'te Haçlı donanmasının kırk iki veya elli iki Türk gemisini ele geçirdiğini kaydediyordu.⁶⁸⁰

Gerçekte ise Haçlılar için herşeyin yolunda gittiği söylenemezdi. Çünkü 1343 yılında, daha Donanma İttifakı için hazırlıkların yapıldığı bir sırada, Kırım'daki Altın Ordu Hanı, ülkesindeki bütün Latin tüccarları kovmuş ve hububat ticaretini de yasaklamıştı. Bu gerçekten de önemli bir gelişme idi. Zira Altın Ordu toprakları Avrupa için hububat anbarı vazifesi görüyordu ve her yıl Latin tacirler Tana (Azak)'dan binlerce ton hububat ithal ediyorlardı. Bu yasaktan dolayı bütün *Romania* sahasında büyük bir hububat kıtlığı yaşanmış ve fiyatlarda büyük artışlar olmuştu. Savaş ortamı, Batılı tacirler için Türkiye pazarlarının da kendilerine kapanması anlamına geliyordu. Nitekim Venedikli tüccar Franciescho Bartolomei, 5 Ekim 1344'te Kandiye'den Venedik'te bulunan tüccar Pignol ve Giannino Zucchello kardeşlere yazdığı bir mektupta, savaş ortamından dolayı Türkiye'den hububat ithal edemediklerinden yakınıyor ve Türkiye pazarının Venedikli tacirlere kapanmış olmasından dolayı tüccarların Türkiye'ye giriş-çıkışlarının na-mümkün hale

⁶⁸⁰ CORTUSII PATAVINI DUO, *Sive Gulielmi et Albrigeti Cortusiorum Historia de Novitatibus Paduae, et Lombardiae, ab anno MCCLVI usque ad MCCCLXIV, Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm V, Ed.: L. A. Muratori, Milan 1728, cap. XVI s. 914; GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 39; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 55; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 190; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 49; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 91; HOUSLEY, N., *The Later Crusades*, s. 59.

geldiğinden bahsediyordu.⁶⁸¹ Batılılar bu durumun yol açtığı rahatsızlıkları ortadan kaldırmak için bazı girişimlerde bulunmuşlardı. Mesela Papa, İzmir'e Latin saldırısından sadece birkaç ay önce, Nisan 1344'te, Mısır ile ticarî ilişkilerin yeniden kurulması için Venediklilere ticaret izni verirken, Venedikliler ve Cenovalılar Altın Ordu toprakları ile olan ticaret üzerinde ortaklaşa bir ambargo uygulama kararı almışlardı. Ancak Cenovalıların bu ambargoya riayet etmekte gönülsüz davranmasından dolayı istenilen sonuç elde edilememiştir.⁶⁸²

3.2.3. Haçlı Donanmasının İzmir'in Liman Kesimini Zaptı ve Umur Bey'in Karşı Saldırıları, 28 Ekim 1344-Mayıs 1345

Dönemin pek çok kaynağında bahsedilen Haçlı donanmasının İzmir'in liman kesimini zaptı, Hıristiyan Latin kuvvetlerinin Türkler karşısında o zamana kadarki elde ettiği en prestijli zafer olmuştu. Türklerin beklemediği ölçüde hızlı bir biçimde hareket eden Haçlı donanması, 1344 Ekim'inde İzmir önlerinde görünmüş ve Umur

⁶⁸¹ ZUCHELLO, P., *Lettere di Mercanti a Pignol Zucchello (1336-1350)*, ed. Raimondo Morozzo della Rocca, Comitato per la Pubblicazione delle Fonti Relative alla Storia di Venezia, Fonti per la Storia di Venezia, Sez. IV, Archivi Privati, Venezia 1957, s. 25 no. 9: “*in Turchia no' si puo né andare né venire*”. = [“Türkiye'ye ne girmek ne de oradan çıkmak mümkündür.”]

⁶⁸² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 278 no. 144; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 46-47; ZACHARIADOU, E. A., “*Prix et Marchés des Céréales en Roumanie (1343-1445)*”, *Nuova Rivista Storica*, LXI, (1977), s. 295-296.

Bey'in Trakya seferinden henüz döndüğü ve askerlerini dağıtarak yurtlarına göndermesinden de yararlanarak, hiç zaman kaybetmeden saldırıya geçmiş ve 28 Ekim 1344 tarihinde şehrin liman kesimini ele geçirmişti.⁶⁸³ Ancak kentin yukarı kalesi Türklerin elinde kalmaya devam etmişti. Böylece İzmir'de, Umur Bey'in İzmir'in liman kesimini Cenovalı Martino Zaccaria'nın elinden alarak kendisini Sakız Adası'na sürdüğü 1329 yılındaki harekâtının öncesindeki duruma dönülmüş,

⁶⁸³ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 31; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 357; RAPHAYNI DE CARESINIS, *Chronica*, AA. 1343-1388, a cura di Ester Pastorello, Bologna 1923, s. 19; *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIVM*, a cura di Albano Sorbelli, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVIII, Bölüm: I, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1906, s. 528; *THE MOROSINI CODEX*, ed. Michele Pietro Ghezzi, John R. Melville-Jones, Andrea Rizzi, Archivio del Litorale Adriatico III, vol. I: to the Death of Andrea Dandolo (1354), Padova 1999, s. 108; ; GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 41-42; YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 56; LUTTRELL, A., "The Crusade", s. 142; ZACHARIADOU, E. A., "Umur Pasha", *EI.*², c. X, (2000), s. 867. *Düstûrnâme*, Rumeli'den henüz dönen Umur Bey'in, kardeşleri Hızır, Süleyman ve İsa'ya armağanlar verip yerlerine gönderdiğini ve mütteliklerin donanması limana girdiğinde Emir Dünder'in askerlerinin olmadığından Tire ve Ayasuluğ'dan kuvvet çağırılmasını teklif ettiğini ancak Umur Bey'in bunu kabul etmediğini belirtmektedir. "Mir Dünder ana didi ol zeman/leşkerimiz yok bizim ey Kâmuran; İste kim kardeşlerin vire çeri/ gele Tire ile Ayasuluğ eri; Kalktı ol söze Paşa-yı Cihan/kimseyi davet eylemedi ol zeman." Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 58.

kentin aşağı kesimi Latinlerin, yukarı kesimi ise Türklerin idaresinde kalmıştı.⁶⁸⁴ Kantakuzenos, Umur Bey'in az bir kuvvetle ve hazırlıksız olarak yakalandığı bu saldırı karşısında, elinden gelenin en iyisini yaptığını fakat başarılı olamadığını yazarken⁶⁸⁵, Bizanslı tarihçi Nikephoros Gregoras ise, İzmir'in liman kesimini ele geçiren Haçlıların asıl hedefinin, Ege kıyılarını Türklerden temizledikten sonra, İzmir'i, daha içerilere doğru ilerlemek için bir üs olarak kullanmak olduğunu ifade ediyordu.⁶⁸⁶

İzmir'in liman kesiminin zaptı Hıristiyanlar için büyük bir sevinç, Türkler için ise büyük bir hüzün ve endişe kaynağı olmuştu. Nitekim Papa VI. Clemens, Venedik Doğu Andrea Dandolo'yu İzmir'in liman kesiminin geri alınması münasebetiyle tebrik ettiği 23 Aralık 1344 tarihli mektubunda kullandığı;

“Sonradan Papalık makamına sunulan mektuplarınla Hıristiyan dininin düşmanları kâfir Türklerin ellerinden deniz limanı ve surlarıyla meşhur o güzel ve kuvvetli İzmir [Smirnis] şehrinin muzafferâne feth ve geri alınışını ve bu yerde bulunup orada ikâmet eden bu menfur Türk milletinin hezimetini bildiren şerefli zaferin sevinçli ve mutlu haberlerini almış bulunuyoruz”

⁶⁸⁴ MARCO BATTAGLI, *Marcha*, s. 51: “*Christiani tenebant supra mare unum parvum locum, qui vocatur Smire, et deinde nichil potuerunt acquirere. Turci autem supra tenebant aliud castrum, quod etiam Smire similiter vocabatur...*” = [“Hıristiyanlar, İzmir olarak adlandırılan, denizin üzerindeki küçük bir yeri ellerinde tuttular ve bunun haricinde hiçbir şey elde edemediler. Türkler ise, yine İzmir olarak adlandırılan başka bir kaleyi ellerinde tuttular”].]

⁶⁸⁵ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 190.

⁶⁸⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 286 no. 150; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 191.

şeklindeki ifadeler, Hıristiyanların duyduğu sevinç ve neşenin ne denli büyük olduğunu gözler önüne seriyordu.⁶⁸⁷ Papa VI. Clemens, 23 Aralık 1344'te Fransa Kralına ve 1 Şubat 1345'te de İngiltere Kralı III. Edward'a yazdığı mektuplarda, benzer ifadeleri kullanarak, Hıristiyan donanmasının Türkler karşısında elde ettiği bu büyük zaferi bütün Avrupa'ya ilan ediyordu.⁶⁸⁸

Haçlı donanmasının İzmir limanını ele geçirmesi, Umur Bey için büyük bir kayıp olarak görülmektedir. Zira Umur Bey, sahip olduğu gücü ve zenginliği, İzmir limanından hareketle Ege adalarına ve Yunanistan'a gerçekleştirdiği seferlerden elde ediyordu. Ancak, bu kayba rağmen Umur Bey'in kısa sürede toparlanarak, limanı ve kalesini tekrar ele geçirmek için başlattığı mücadele, Haçlılara, zaferden sonra İzmir limanında sağlam bir pozisyon almayı başaramadıkları takdirde, herşeyi kaybedebilecekleri yönünde bir uyarı niteliği taşıyordu. Papa'nın da bu konudaki uyarılarını dikkate alan Haçlılar, anonim Roma kroniğinde ifade edildiği üzere, limanda tutunabilmek için, büyük bir sur inşa etmişler ve kalenin etrafına da geniş bir hendek kazmışlardı.⁶⁸⁹

Haçlılar, limanı ve kalesini ele geçirmelerine rağmen, Umur Bey'in saldırıları karşısında daha fazla ileriye gidemeyerek, şehrin kıyı kesiminde sıkışıp kalmışlardı. Diğer taraftan limanı ve kalesini tekrar ele geçirmek için büyük bir çaba sarfeden Umur Bey, bu amaçla diğer bütün Türk beylerine yardımda bulunmaları için elçiler

⁶⁸⁷ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 286 no. 150; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 144 no. 149.

⁶⁸⁸ SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 191-192.

⁶⁸⁹ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 31-32; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 357-359.

göndererek, çağrıda bulunmuş ve bu çağrıya icâbet eden Türk beyleri de imkânları dâhilinde Umur Bey'e asker ve silah temininde bulunmuşlardı. Umur Bey'in ordusundaki bu çeşitlilik, gerek anonim Roma kroniğinde gerekse de Riminili Marco Battagli'nin eserinde, askerlerin giydikleri elbiselerden saçlarının uzunluğuna ve sahip oldukları silahların özelliklerine kadar bütün teferruatıyla tasvir edilmektedir.⁶⁹⁰ Enverî'nin kaydettiğine göre, Umur Bey'in yardım çağrısına icabet eden Müslüman hükümdarlar arasında Sivas hükümdarı Eretna da bulunuyordu. Eretna, Umur Bey'e, kale kuşatmalarında gerekli olan mancınıkların yapımı için iki

⁶⁹⁰ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 31; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 359: “*Quando Morbasciano abbe saputo che la ponta delle Esmirre aveano venta Veneziani, mannao soie ambasciate per tutta Turchia. Tutta Turchia curre allo reparo. La adunanza se fao de Turchi alle fortezze della montagna invierzo Aito Luoco. La maiure parte de questi Turchi portavano, loro usanza, vestimenta bianche de panno de lino, larghe le maniche e longhe, corte a mesa gamma. In capo capielli bianchi collo pizzo luongo a muodo dello cuollo de cicogna. Varve avevano foite e luonghi capelli.*” = [Umur Bey, İzmir limanının Venediklilerin eline geçtiğini öğrendiğinde, Türkiye'nin dört bir tarafına elçiler gönderdi. Türkiye'nin neredeyse tamamı ona yanıt vererek, Ayasuluğ'a yardımlar gönderdi. Umur Bey'e yardıma gelen Türkler, ketenden yapılmış beyaz ve uzun kolları olan, geniş elbiseler giyiyorlardı. Başlarında adeta beyaz bir leyleği andıran uzun örgülü, beyaz bir perukları vardı.]; MARCO BATTAGLI, *Marcha*, s. 51: “... *in Turcorum auxilio multi infideles similiter pervenerunt*”.

usta göndermişti.⁶⁹¹ Bundan başka aşağıda bahsedileceği üzere Haçlı kuvvetleri ile Aydınoğulları arasında cereyan eden 17 Ocak 1345 tarihli savaştan yaklaşık on ay sonra, 27 Ekim 1345'te, tüccar Franciescho Bartolomei'nin Kandiye'den Venedik'teki tüccar Pignol Zucchello'ya yazdığı mektupta söz konusu savaşta öldürülen Türk askerleri arasında on-oniki kadar “*granchani*” den söz etmesi, Umur Bey'e gönderilen yardımcı birlikler arasında muhtemelen İlhanlı ya da Altın Ordu birliklerinin de olduğunu gösteriyordu.⁶⁹²

Umur Bey, limanı ve kalesini tekrar geri almanın planlarını yaparken, limanda ve kalesinde sıkışıp kalmış olan Haçlılar da, bir huruç hareketiyle liman kalesinden çıkarak, kentin akropolisini yani Kadifekale'yi ele geçirip, Umur Bey'e son darbeyi vurmaya amaçlıyorlardı. Haçlılar ile Türkler arasındaki mücadele karada olduğu kadar denizlerde de bütün hızıyla sürüyordu. Umur Bey, Haçlıların şehrin liman kesimini zapt etmeleri esnasında donanmasının bir bölümünü kaybettiğinden, denizlerde Haçlıların büyük bir üstünlüğü göze çarpıyordu. Nitekim anonim Roma kroniğinin kaydettiğine göre, 1344 yılı sonlarında *Mostafa (Mustafa) isimli, Umur Bey'in yüksek rütbeli bir deniz subayı sahip olduğu beş kadırğa ile, daha doğrusu tahtalarının kamıştan bir iple birbirlerine bağlanarak yapıldığı, oldukça dayanıksız ve küçük kayık diyebileceğimiz gemilerle, gözüpek bir şekilde Pietro Zeno komutasındaki Haçlı filosuna saldırmış ve neticede gemilerini kaybettiği gibi kendisi*

⁶⁹¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 62: “*Hem Eretna gönderidür iki er/mancınık işi iki ehli hüner*”.

⁶⁹² ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 45 no. 19: “*Furvene morti da .X. in .XII. granchani e tant'altri Turchi*”. = [On-oniki “granchani” ve diğer Türkler de ölümler arasındadır.]

*de esir olmaktan kurtulamamıştı.*⁶⁹³ Fakat denizlerdeki Haçlı üstünlüğüne karşılık, karada Türk kuvvetlerinin karşısında durmak hemen hemen imkânsızdı. Nitekim 17 Ocak 1345'te meydana gelen ve Haçlıların namlı üç komutanı Başkomutan Patrik Henri de Asti, Venedik Amirali Pietro Zeno ve Papalık gemilerine komuta eden Martino Zaccaria'nın hayatlarını kaybettiği kara savaşında, Umur Bey büyük bir zafer elde etmişti.⁶⁹⁴ Enverî'nin kaydettiğine göre Umur Bey'in emriyle bu üç kişinin cesetleri tuzlanıp, tabutlara koyularak Latinlere satılmıştı.⁶⁹⁵

⁶⁹³ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 32; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 361.

⁶⁹⁴ ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 31 no. 13: “*Turchi si l'osciro adosso per si fatto modo che nostri fur messi in ischofitta e fuvi morto el patriarcha e misser Piero Gieno e misser Martino Zaccaria...*”. = [Türkler, aralarında Patrik, Pietro Zeno ve Martino Zaccaria'nın da bulunduğu çok sayıda önemli adamımızı öldürdüler]. Ayrıca bkz.: *THE MOROSINI CODEX*, s. 110; GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 56-57. Hıristiyanlar için felaket olarak nitelendirilen Türk zaferinin haberleri, savaştan bir hafta sonra Eğriboz'daki balyos tarafından Venedik'e ulaştırılmıştı. Bkz.: DEMO, E., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXII, (1344-1345)*, Venezia 2007, s. 296-299 no. 607-611 ; *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIIUM*, s. 532, 534-535; MARCO BATTAGLI, *Marcha*, s. 51; CORTUSII PATAVINI DUO, *Cortusiorum Historia*, cap. XVI s. 914.

⁶⁹⁵ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 61: “*Didi Paşa ol üçünü getürün/göreyim anları bunda getürün; Getürüp üçün dahi tuzladılar/koydular tabuta hem gizlediler; Çok kayak geldi ölüler sattılar/çün sınıb illerine gettiler.*” LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 193.

Anonim Roma kroniğinde ise, Umur Bey'in zaferiyle neticelenen 17 Ocak 1345 tarihli bu savaşın cereyan ediş biçimiyle ilgili olarak, birbirinden farklı iki kayıt bulunmaktadır. İlkinde, içlerinde Patrik Henri, Pietro Zeno, Martino Zaccaria ve Fransız Fiore de Belgioia ile Kıbrıslı Missore de Nolfo isimli iki Frank soylusunun da bulunduğu Haçlıların kırk kişiden oluşan lider kadrosunun, İzmir'in yeniden zaptını kutlamak için toplandıkları Santo Ianni Kilisesi'nde büyük bir şevkle Tanrı'ya dua ederken, kendilerini ağaç yaprakları ile gizleyen Türklerin ani baskınına uğradıkları ve bu baskında hepsinin de Türkler tarafından öldürüldüğü kaydedilmektedir.⁶⁹⁶ İtalyan kroniğin olayı savaş değil de Türklerin ani bir kilise

⁶⁹⁶ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 32-33; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 363: “*Auto consiglio colli maiuri della Cristianitate, cioène missore Pietro Zeno, missore Martino Zaccaria, Fiore de Belgioia de Francia, missore Nolfo de Cipri, Malerva conestavile lo Alemanno, fu deliverato de non mostrarese timorosi, anche fare resistenza a muodo de uomini costanti. Era una chiesa antiquissima, la quale hao nome Santo Ianni...*” “*In questa chiesa entrao lo patriarca colli sopraditti baroni in numero de quaranta. Moito rengraziano Dio de tanto beneficio, ché haco recuperata la chiesa de Cristiani, la quale era perduta. Ammirano le mura, la treuna, la aitezza e benedico Dio e santo Ianni, ché soa chiesa haco recuperata. Puoi là fu celebrata la messa con grannissima solennitate. Con lacrime, devozione e alegrezze pregano Dio che così succeda in tutta Turchia. In doi muodi rasciona la iente de questa novitate. Alcuno dice: mentre che lo patriarca colli quaranta sopraditti cantava la messa, li Turchi venivano in granne moititudine queti per la costa, nascuosti fra li arbori, e entraro nella chiesa de Santo Ianni e là, mentre la messa se cantava, presero li sopraditti quaranta e là s'illi*

baskını şeklinde anlattığı birinci kaydın, Aydınogulları'nın sahip olduğu muazzam kara kuvvetini gizlemeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu muazzam Türk gücünün Hıristiyan ahali ve askerleri tarafından duyulması, onların zafere olan inançlarını sarsabilirdi. Nitekim Kıbrıs Kralı IV. Hugues'in 24 Haziran 1346 tarihinde Napoli Kraliçesi I. Giovanna (1343-1381)'ya gönderdiği sahte bir mektup da bu amaçla üretilmişti. Mektupta, Türklerle Hıristiyanların İzmir ve Ayasuluğ arasında bir yerde karşı karşıya geldikleri, Haçlılardan sayı bakımından kat ve kat üstün olan Türklerin, (Eserde abartılı bir biçimde Türk ordusunun sayısı 1 milyon 200 bin, Haçlı kuvvetlerinin sayısı ise 200 bin olarak verilmektedir.) sabah başlayan ve akşama doğru neticelenen savaşta Hıristiyanlara büyük kayıplar verdirdikleri, Hıristiyanların yorgunluktan ve susuzluktan kendi kanlarını içmeye ve zafer için İsa'ya yalvarmaya başladıkları bir anda seslerini duyan Tanrı'nın, onlara beyaz bir at üzerinde elinde kırmızı bir haç taşıyan uzun yüzlü, beyaz saçlı ve uzun sakallı bir lider gönderdiğini, onun cesaretlendirmesi ve cenneti müjdelemesinin ardından toparlanan Hıristiyanların, Tanrı'nın bahşetmesiyle gece karanlığında bile gün ışığındaymış gibi gören gözleriyle Türkleri yenilgiye uğrattıkları

occisero e decapitaroli" = [Pietro Zeno, Martino Zaccaria, Fransız Fiore de Belgioia ve Kıbrıslı Missore de Nolfo başta olmak üzere pek çok soylu ve korkusuz adam, Santo Ianni isimli eski bir kilisede, patriğin öncülüğünde, kırk kadar diğer soylu adam ile birlikte, Tanrıya, onun bu kutsal mabedinin yeniden ele geçirilmesini kutlamak için gözyaşları dökerek yalvarmakta ve dua etmekteydiler. Bazı kimseler demektedirler ki: Patrik ve yukarıda sözü edilen kırk soylu kişi Tanrı'ya bu şekilde dua ederken, büyük bir sessizlik içinde ve kendilerini gizleyerek yaklaşan Türkler, Santo Ianni Kilisesine girdiler ve ilahiler okumakta olan bu insanları öldürdüler."]

kaydedilmekteydi.⁶⁹⁷ 1300-1348 yılları arasında Floransa şehri ve Toscana bölgesinde Guelfo ve Ghibellino hizipleri arasındaki mücadelenin anlatıldığı Floransalı anonim kronik *Storie Pistoresi* de, Latince kaleme alınmış olan söz konusu bu mektuba dayanarak, mucizevî Hıristiyan zaferinden bahsetmekteydi.⁶⁹⁸

Ancak bunların hepsi birer temenni ve avuntudan başka bir şey değildi. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere Anonim Roma kroniğinin kendisinin, Umur Bey'in Haçlılara karşı mücadelede yardım talebinde bulunmak için “*bütün Türkiye'ye elçiler yolladığından*” ve bu sayede zaten güçlü bir kara ordusuna sahip olan Umur Bey'in kuvvetlerine çok sayıda Türk savaşçının katıldığından bahsetmesi, sözde baskın kaydı ile çelişen bir durum arz etmektedir. Kroniğin, söz konusu savaşa ilişkin, yeminli bir görgü tanığına dayanarak naklettiği ikinci kaydın ise daha güvenilir olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu kayıta, Patrik Henri de Asti'nin kilisedeki vaazdan sonra, pahalı ve süslü zırhını kuşanıp, beraberinde Pietro Zeno ve Martino Zaccaria olduğu halde, Türklere karşı savaş vermek üzere 15.000 kişilik bir kuvvetle harekete geçtiği, ancak ihtiyatsız ve sorumsuz bir biçimde, gözcülerin bile bulunmadığı kadar uzağa ilerlediği için Türkler tarafından pusuya düşürüldüğü ve kuvvetlerinin önemli bir kısmının katledildiği anlatılmaktadır.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ JORGA, N., “Une Lettre Apocryphe sur la bataille de Smyrne (1346)”, içinde: *Revue de l'Orient Latin*, 3, (1895), s. 29-31.

⁶⁹⁸ *STORIE PISTORESI*, a cura di Silvio Adrasto Barbi, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XI, Bölüm V, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1907, no. 130 s. 215-216.

⁶⁹⁹ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 32; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 365: “*Puoi fece la croce e deo soa benedizione a tutto*

quello puopolo. Da quinnici milia Cristiani erano da pede. Po' questo se armao de tutte arme... Sequita po' esso missore Pietro Zeno de Venezia e missore Martino Zaccaria de Genova, armati, adornati, como puoi credere... Lo loro essire alla vattaglia fu senza provisione... Bene aveano sentito lo romore delli Turchi, ma non credevano che tanto da priesso fussino li aguaiti e lle poste fra essi... Como iessiro, non tennero la deritta via, anche dechinaro alla sinistra per la più largura. Lo puopolo buono piezzo po' essi tenne dalla parte destra... Quanno li tre, lo patriarca, missore Pietro Zeno, missore Martino Zaccaria, fuoro alquanto delongati, se retrovaro soli senza sequito nello laberinto delle deserte case. Là de subito se scopre la posta de Turchi. Senza romore fuoro intorniati. Fuoro in terra da cavallo. Tre baroni recipero lo santo martirio e fuoro fatti cavalieri de Cristo. Quelli cani turchi le loro teste ne portaro. Portarone le arme loro e li belli adornamenti. Anche ne menaro li loro destrieri. Le corpora nude in terra lassaro". = ["Bu insanların hepsi, haça ve onun kutsallığına inanan insanlardı. 15.000 kadar Hıristiyan ve hepsi baştan ayağa silahlı... İçlerinde Venedikli Pietro Zeno, Cenovalı Martino Zaccaria ve daha pek çok soylu, inançlı ve silahlı kişi... Onlar ki temkinli hareket eden kişiler... Türklerin sesini duymuşlardı ancak bu kadar yakın olabileceklerine inanmamışlardı... Halkın çoğu, buldukları mekânın sağ tarafından hareket ederek liman kalesine ulaşmıştı ancak içlerinde Patrik, Pietro Zeno ve Martino Zaccaria'nın da bulunduğu önemli kişiler sol taraftan hareket ederek, Türklerin bulunduğu yere doğru hamle yapmayı tercih etmişlerdi. Sessiz bir biçimde dışarı çıkmışlardı. Ancak bu üç baron, Türkler tarafından şehit edildiler ve Türkler onların başlarını aldı. Ve aynı zamanda onların süslü ve güzel zırh ve silahlarını ve atlarını da aldılar. Cesetlerini çıplak bir biçimde toprağa serdiler."]

Dönemin bir diğer önemli kaynağı Floransalı kronik Giovanni Villani de, söz konusu savaşa ilişkin anonim İtalyan kroniğinde yer alan ikinci versiyonu doğrulamaktadır. Villani'nin kaydettiğine göre, şehrin limanının Haçlı ordularınca ele geçirildiği haberini alan Umur Bey, otuz bin kişilik bir kuvvet ile kaleyi muhasara etmişti. Aylarca ve gece gündüz süren kuşatmaya rağmen surları son derece sağlam ve kuvvetli olan kale, deniz yoluyla erzak ve savaş malzemesi de temin edebildiğinden Türklere karşı direnmekte zorluk çekmiyordu. Bunun üzerine kuşatmadan bir sonuç elde edemeyeceğini anlayan Umur Bey, kuvvetlerinin önemli bir kısmını geriye çekerek, kuşatmayı kaldırmış ve düşmanın kaleden çıkmasını sağlamak için de kuşatma alanında az sayıda asker ile ganimet malları bırakmıştı. Türklerin yenildiğini sanan ve zaferin bütünüyle kendilerinin olduğu hissine kapılan Haçlılar, alandaki ganimeti elde etmek ve az sayıdaki Türk birliklerini ortadan kaldırmak için büyük bir kuvvetle surlardan dışarıya çıkmışlar ve kaçmakta olan Türklerin peşine düşmüşlerdi. İhtiyatsız bir şekilde Türkleri takip eden Haçlılar, çok fazla ilerlediklerinin ve Umur Bey'in etrafta gizlenen kalabalık sayıdaki ordusunun tuzağına düştüklerinin farkına vardıklarında artık iş işten geçmişti. Kısa süren bir savaşın ardından içlerinde Patrik, Cenovalı Martino Zaccaria, Venedikli Pietro Zeno, Kıbrıs Kralı ve daha pek çok soylu kişinin de bulunduğu beş yüz Hıristiyan askeri öldürülmüş, kaleye kaçabilenler ise hayatlarını kurtarmışlardı.⁷⁰⁰

Aydınöğulları'nın tarihi ve özellikle de Umur Bey'in gaza ve fütuhata hakkında dönemin en önemli kaynaklarından biri olan *Düstûrnâme* de, Giovanni Villani gibi Türkiye'nin her bir tarafından asker ve silah takviyesi alan Umur Bey'in ordusu ile Haçlı kuvvetleri arasında gerçekleşen açık bir meydan savaşından

⁷⁰⁰ VILLANI, G., *Nuova Cronica*, s. 647-648.

bahsetmekte ve Haçlıların namlı komutanlarının öldürülmesiyle sonuçlanan büyük ve kesin bir Türk zaferini kaydetmektedir.⁷⁰¹

17 Ocak 1345'te cereyan eden bu zorlu savaş esnasında Umur Bey ve kardeşi Hızır Bey de yaralanmışlar, 1344'ten sonra kaynaklarda kendisinden zikredilmeyişinden anlaşıldığına göre Tire Hâkimi İbrahim Bahadır ise bu savaşta şehit düşmüştü. Zira tüccar Franciescho Bartolomei, 26 Şubat 1345'te Kandiye'den Venedik'teki tüccar Pignol Zucchello'ya gönderdiği bir mektupta, cereyan eden bu savaştan bahsederken, mübalağalı bir biçimde 300 Türk'ün öldürüldüğünü ve

⁷⁰¹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 61: “Çün sabah oldı yürüdi ol çeri/ol Mesemerti idi öndeki eri; Anun ardınca Mesepiri yürür/çıkıdı kâfir bahr-i kıranın bürür; yürüdi hem sonra Batraş-ı layın/taşı tolu mekir içi tolu kin; bir gümüş haçı var önünce ulu/götürürler tahta üstünde ölü; camide cansuca ‘Tengri’ der tapar/arsız cümlesi Hak yoldan sapar; Bir haber Paşa’ya gönderdi firenk/ ‘nice kılasın bizimle deyü cenk; kim senün Tenründürür bir bizim üç/hem biz üçüz cem olupdur bizde güç’;... Erdi bölük bölük olup gaziler/cümlesi binmişdi esp-i taziler; Hızır Beg geldi veziri Arslan/bile yanında anun oğlu Toğan; Geldi hem Hâce Hasan oğlanları/Bedreddinle Ali Merdanları; Hem Ehad Beg hem Süleyman hem Hasen/cümle bunlar cenk kılur dinle sen; ... Bir kilise vardur İzmir’de ulu/ol sığır yatağıydı gübre dolu; Batraş anda varup görmişidi/mezbele olmuş anı görmişidi; Demiş ana ‘yardım eserden bana/çok asam kandili altından sana’/Türk ayağından sürüyüb bi-aman/ol kiliseye koyarken verdi can; Hem Mese Pir’i dahi bir Türk eri/soydu sürürken çürümüş deri”.

yanlılıkla Umur Bey ile Ayasuluğ hâkimi Çelebi'nin kardeşi Süleymanşah olarak kaydettiği Tire hâkiminin de bu savaşta hayatını kaybettiğini yazıyordu.⁷⁰²

3.3. Haçlı Seferinde İkinci Dalga ve Müttefikler Arasındaki Anlaşmazlıklar, 1345-1347

3.3.1. Viennois Velihtı II. Humbert'in Haçlı Ordusunun Komutasını Alması ve İzmir Seferi, 1345-1347

Hıristiyanlar için felaket olarak nitelendirilen bozgunun haberi, Eğriboz'daki balyos tarafından bir hafta içerisinde Venedik'e ulaştırılmış ve haberin bütün İtalya'ya yayılmasıyla birlikte Türklere karşı takviye birlikleri gönderilmesi için İtalya'nın pek çok şehrinde hazırlıklara başlanmıştı. Bolognalı anonim kronik *Corpus Chronicorum Bononiensium*'un kaydettiğine göre yüzlerce Bolognalı savaşçı, Türklere karşı savaşmak üzere yola koyulmuştu.⁷⁰³ Bir diğer Bolognalı yazar Matthaedi de Griffonibus Türklere karşı savaşmak için silahlanan ve yola

⁷⁰² ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 31-32 no. 13: “*De' Turchi vi fu morti intorno de .CCC. fra qua' si fu el signore de la Tira fratello di Morbasciano e Morbasciano ecialabi d'Altoluogho feriti malamente, e fuvi morto di buona gente asai de la loro*”. = [“Öldürülen Türklerin sayısı 300 kadardı ve bunların arasında Umur Bey'in kardeşi Tire Beyi de vardı. Ayasuluğ Hâkimi Çelebi ise savaşta kötü bir biçimde yaralanmıştı”.]

⁷⁰³ *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIIUM*, s. 535, 549.

koyulan Bolognalı savaşçıların sayısını 120 olarak verirken⁷⁰⁴, Sienalı anonim kronik *Cronache Senesi* de 29 Mart 1345 tarihinde pek çok Sienalı vatandaş ve savaşçının Türklere karşı savaşmak için yola çıktıklarını kaydediyordu.⁷⁰⁵

Diğer taraftan 17 Ocak 1345'te Umur Bey'in zaferi ile sonuçlanan savaşta, Haçlıların büyük kayıplar vermesi, İzmir'deki konumlarını da tehlikeye atmıştı. Batı'da büyük bir endişeye yol açan bu savaşın ardından, Haçlı Donanma İttifakının başmimarı Papa VI. Clemens, savaşta hayatlarını kaybeden başkomutan ile kaptanların yerine yenilerini getirmek için hummalı bir arayış içerisine girmişti. Ancak Haçlılar önceliği, Türklerin güçlü bir saldırı ile yeniden ele geçirebilecekleri liman ve kalesinin savunmasının güçlendirilmesi için yeni tedbirler alınması ve kaleye erzak ile yeni askerî birliklerin gönderilmesine vermişti. Tüccar Franciescho Bartolomei'nin sözünü ettiğimiz 26 Şubat 1345 tarihli mektubundan anlaşıldığına göre, bu çerçevede 24 Ocak-6 Şubat 1345 tarihleri arasında Rodos Şövalyeleri tarafından İzmir'e piyade ve süvari kuvvetleri gönderilmiş⁷⁰⁶, Girit'ten de büyük

⁷⁰⁴ MATTHAEI DE GRIFFONIBUS, *Memoriale Historicum de Rebus Bononiensum aa. 4448-1472 d. C.*, a cura di Lodovico Frati – Albano Sorbelli, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVIII, Bölüm: II, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1902, s. LV.

⁷⁰⁵ CRONACHE SENESI, a cura di Alessandro Lisini – Fabio Iacometti, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XV, Bölüm: VI, ed. L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1931, s. 546.

⁷⁰⁶ ZUCCHELLO, P., *Lettere*, s. 32 no. 13: “Di presente che la novella fu a Rodi si vi fu mandato soccorso a pie ed a chavallo e di presente che la novella fu qua in Chandia si furo armate .III. ghaleie su le quagli andaro piu di .DCCC. persone fra qua' si é

miktarda mühimmat taşıyan üç kadirga ve içlerinde Papa tarafından sonradan Patrik Henri d'Asti'nin yerine Papalık elçisi olarak atanan Girit Başpiskoposu Venedikli Francesco Michiel'in de bulunduğu sekiz yüz kişilik bir takviye birliği sevk edilmişti.⁷⁰⁷ Alınan tedbirler Venedik'i tatmin etmiş olacak ki, Venedik Senatosu 11 Nisan 1346'da, Papa'ya, Francesco Michiel'in İzmir'de Türklere karşı almış olduğu tedbirleri öven bir mektup göndermiş ve buna karşılık Papa da iyi niyet ve takdirlerini bildirmişti.⁷⁰⁸

Bundan sonra Papa, Avrupa'daki hükümdarlar nezdinde girişimlerde bulunarak Haçlı ordusuna yeni bir komutan arayışı içine girmiş ve nihayet onun bu çağrısına Viennois Velihtı II. Humbert yanıt vermişti. 1345 Nisan'ında Papa'ya bir elçi gönderen II. Humbert, kendisine, 300 silahlı adam ve 1000 okçuyla birlikte, masraflarının da karşılandığı toplam 5 kadirga tahsis edilirse, Haçlı ordusunun komutasını üstlenmeye hazır olduğunu bildiren bir teklif sunmuştu.⁷⁰⁹ Bu teklife

buona gente asai ed enne chapitano ser Polo Gianni consigliere di Creti e son ite a le Smirre e si ragiona che i' quela rotta fussero balestrati de' nostri piu di .XVI^M. guiretoni. Idio ne dia vectoria, amen. Co' queste galeie si ando l'arciveschovo di Creti". = ["Bugünden itibaren Rodos'tan piyade ve atlı kuvvetler, Kandiye'den de içlerinde Girit Başpiskoposu ve yaklaşık 800 askerin bulunduğu ve kaptanlığını Giritli Polo Gianni'nin yaptığı 3 kadirga İzmir'e doğru yola çıkmıştır."]

⁷⁰⁷ QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia*, s. 13, no. 18.

⁷⁰⁸ GIRARDI, F., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXIII, (1345-1347)*, vol. 10, Venezia 2004, s. 160 no. 469.

⁷⁰⁹ FAURE, C., "Le dauphin Humbert II a Venise et en Orient (1345-1347)", *Mélanges d'archéologie et d'histoire* T. 27, 1907, s. 511-512.

olumlu yaklaşan Papa VI. Clemens, 25 Mayıs 1345'te II. Humbert'i resmen Haçlı ordusunun yeni komutanı olarak atamıştı.⁷¹⁰ Papa, 26 Mayıs'ta Venedik Doju'na hitaben kaleme aldığı mektubunda Venedik'i durumdan haberdar etmiş ve Venedik'ten 17 Ocak 1345'teki bozgunun intikamının alınması ve Humbert'in ihtiyaç duyduğu buğday, arpa ve sair şeyleri temin için elinden geleni yapması hususunda ricada bulunmuştu.⁷¹¹ Düstûrnâme'de “*Torfil Frenk*” olarak ismi geçen II. Humbert'in Papa tarafından Haçlı kuvvetlerine yeni komutan olarak atanması şu sözlerle dile getiriliyordu: “*Didi Babos kim ola sizden varan/karşı durub ana kılıç vuran... Duru geldi aradan bir er katı/götürürdü elde arpayla atı... Bir berat aldı düzer Torfil yarak/çok uzuk buyurdu kim yoldan uzak.*”⁷¹²

25 Mayıs 1345'te Papa tarafından, İzmir'deki Haçlı ordusunun yeni komutanı olarak atanan II. Humbert, vakit kaybetmeden kuvvetleriyle birlikte Marsilya'ya hareket etmişti. Burada, her biri 200 adam taşıyan ve aylık 650 florinden iki aylığı peşin ödenen toplam 4 kadirga kiralayan Humbert, önce Cenova'ya daha sonra da kara yoluyla Kuzey İtalya'yı katederek, Venedik'e ulaşmayı planlıyordu.⁷¹³ Bu sırada Papa da, 18 Temmuz 1345 tarihinde, Kuzey İtalya'nın şehir devletlerinden Floransa'ya yazdığı bir mektupta, İzmir'deki Haçlı ordusunun içine düştüğü zor

⁷¹⁰ FOURNIER, P., “Le dauphin Humbert II”, *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 56e année, N. 8, 1912, s. 594; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 195.

⁷¹¹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 298 no. 156. Ayrıca bkz.: *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 146 no. 161.

⁷¹² ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 63.

⁷¹³ FAURE, C., “Le dauphin Humbert II”, s. 512-514.

durumdan ve Haçlı ordusunun yeni komutanının vazifesinden bahsederek, II. Humbert'e ihtiyaç duyduğu desteğin verilmesini istemişti.⁷¹⁴ 3 Eylül'de Marsilya'dan hareket eden II. Humbert, kara yoluyla Kuzey İtalya'yı katederek, 24 Ekim'de Venedik'e ulaşmış ve 12 Kasım'da Venedik'ten ayrılarak, yılsonuna doğru Eğriboz'a varmıştı.⁷¹⁵ II. Humbert'e, Papa'nın mektubu sayesinde İtalya'da bulunduğu esnada Bologna, Siena, Perugia, Brescia gibi şehirlerden çok sayıda savaşçı unsur katılmıştı.⁷¹⁶ Burada, Haçlı Donanma İttifakının 6 kadırgası ile güçlerini birleştiren II. Humbert, yaklaşık altı ay Eğriboz'da kalıp, Papa ile ne şekilde bir strateji izleneceğine dair birtakım yazışmalar yaptıktan sonra Haziran 1346'da ancak İzmir'e vararak, Haçlı ordusunun başına geçmişti.

17 Ocak 1345'te alınan mağlubiyette savaşçı unsurlar bakımından Haçlı ordusunun büyük zaiyata uğramış olduğunu gören II. Humbert, Papalığın kendisine vermiş olduğu yetkiyi kullanarak bölgedeki Hıristiyan hâkim ve senyörlerden asker talebinde bulunmuştu. Nitekim kendilerine gelen böyle bir talebi gündemine alan Venedik Senatosu da, 14 Temmuz 1346'da aldığı bir kararla Eğriboz Balyosuna, Marcus Superancio ve konsilin diğer seçkin üyelerine, Türklere karşı savaşmak üzere, II. Humbert'e silahlı yüz adam göndermeleri için talimat vermişti.⁷¹⁷ Bununla beraber Venedik Senatosu, II. Humbert'in taleplerinden çok daha önce, 22 Şubat

⁷¹⁴ MÜLLER, G., *Documenti*, s. 115-116.

⁷¹⁵ FAURE, C., "Le dauphin Humbert II", s. 557-558.

⁷¹⁶ CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIIUM, s. 531-537; MATTHAEI DE GRIFFONIBUS, *Memoriale Historicum*, s. 56.

⁷¹⁷ GIRARDI, F., *Venezia-Senato XXIII*, s. 170 no. 501.

1346'da, Türklere karşı savaşmaları için Riviera (Brescia)'dan silahlı elli adamın İzmir'e gönderilmesi hususunda zaten karar almış bulunuyordu.⁷¹⁸

II. Humbert'in İzmir'de Türklere karşı aldığı önlemler ve faaliyetlerine dair yeterli miktarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak, anonim Roma kroniğine göre, kişisel güvenliğini sağlayan maiyetindeki 30 şövalye ile birlikte İzmir'e gelen II. Humbert, inşa ettiği yüksek surlar, kuleler ve restore ettiği kapılarla liman kesimini kuvvetlendirmiş, Türklerle yaptığı bazı küçük çarpışmalarda az sayıda da olsa esir elde etmiş, Ağustos sıcağının bastırmasıyla birlikte erzak yetersizliğinden dolayı Haçlılar arasında salgın hastalıklar başlayınca, elden ancak bu kadarının gelebileceğini ve yapılacak başka bir şey olmadığını gören II. Humbert, İzmir'den ayrılmıştı.⁷¹⁹ Enverî ise, II. Humbert'in Ağustos'ta Umur Bey ile savaşa tutuştuğunu ve bu mücadelesinde başarılı olamayarak, Rodos'a iltica etmek zorunda kaldığını nakletmektedir.⁷²⁰

⁷¹⁸ GIRARDI, F., *Venezia-Senato XXIII*, s. 151 no. 437.

⁷¹⁹ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 34; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 370; MARCO BATTAGLI, *Marcha*, s. 51.

⁷²⁰ Düstûrnâme'de II. Humbert'in kuvvetlerinin elli kadirga ve otuz kayık olduğundan söz edilirken (ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 63), Mükrimin H. Yınanç, kadirga sayısını yirmi altı olarak veriyor. Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 70. Düstûrnâme savaşın sonucunu şöyle anlatmaktadır: “Anı Paşa soyup etti tavuk/fil gibi gövde ile oldu oyuk; Almış iken Aydın ili çün berat/göçti gitdi güçle buldı necat.” Bkz.: ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 65; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 194-203; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 52.

İzmir'deki görevinde başarılı olamadığı anlaşılan II. Humbert, 1346 Eylül'ünde Rodos'a intikal ederek, 1346-1347 kışını Rodos'ta geçirmişti. Rodos'ta iken Papa ile yazışmaya devam eden II. Humbert, Ekim ve Kasım aylarında Avignon'a ulaşan mektuplarında, Aydınoğulları ile barış yapılması gerektiğini aksi takdirde Hıristiyanların İzmir'de felakete sürüklenebileceğini yazıyordu. Papa VI. Clemens ise, II. Humbert'e hitaben 28 Kasım'da kaleme aldığı mektuplarında, bu konuda II. Humbert ile aynı fikirde olduğunu, Türklerle barış yapılmasının sadece uygun değil aynı zamanda zaruriyet içerdiğini, zira Avrupa'da devam eden savaşlardan ve finansal sorunlardan dolayı hiçbir kralın Haçlı ordusuna asker verme niyetinde olmadığını, Türklerle yapılacak muhtemel bir barışın güven içerisinde, onurlu bir biçimde ve en fazla 10 yıllık olması gerektiğini, çünkü en geç 10 yıl içerisinde Avrupa'daki savaşın son bulacağını umduğunu ifade ediyordu.⁷²¹ Papa'nın II. Humbert'e, bu konuşulanların, elçilerinden birine dahi söylenmeden gizli tutulması yönünde bir de uyarısı vardı.⁷²² Ancak bu yazışmalardan bir sonuç elde edilememiş ve II. Humbert 1347 Mart'ında Rodos'tan ayrılarak önce Venedik'e, oradan da eşinin vefatı dolayısıyla memleketine dönmüştü.⁷²³

⁷²¹ FAURE, C., "Le dauphin Humbert II", s. 534-535.

⁷²² SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 209.

⁷²³ *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIIUM*, s. 572.

3.3.2. Müttefikler Arasındaki Anlaşmazlıklar, Cenovalıların Konumu ve Umur Bey ile Gizli Barış Görüşmeleri, 1346-1347

Haçlı donanmasının İzmir'in liman kesimini zaptı esnasında verilen deniz savaşında donanmasının önemli bir kısmını kaybeden Umur Bey ise, artık denizden gaza akınlarını gerçekleştirecek imkânlardan yoksun kalmıştı. Fakat 17 Ocak 1345'deki zaferin de gösterdiği gibi beyliğin kara orduları hala muazzam bir güç teşkil ediyordu. Bununla birlikte limanın ve kalesinin yeniden ele geçirilme meselesi, Umur Bey'i fazlasıyla meşgul ediyor ve kalenin kuşatılması esnasında harcanan zaman zarfında Ege adaları ve Yunanistan'a yapılacak seferlerden alıkoyuyordu. Düstûrnâme'de yer alan:

“Saruhan Beg geldi Paşa'ya meger/anda söyledi bir iki hoş haber; Didi bu kaleyi kâfir düzdi dam/ta ki bunda cenk idesiz siz mudam; Sizi bu kale akından kıldı men/mancunuğu yak çerüni eyle cem; Kafir illerin yine var yık ve yak/kale dursun sen akına kıl yarak; Mancınığı pes bunlar yaktı oda/ta ki Paşa yine akına gide; Kılmağ ister kafir illeri harab/vire ol Sultan'a Tengri feth-i bab”

şeklinde dizeler Umur Bey'in içine düştüğü durumu özetler mahiyetteydi.⁷²⁴

Ancak, Umur Bey'in kara kuvvetleri, Bizans'taki taht mücadelesinde zor durumda kalan dostu Kantekuzenos'un, kendisinden yardım talep etmesine vesile olacak kadar büyük bir güç unsuru teşkil ediyordu. Kantakuzenos'un yardım talebini geri çevirmeyen Umur Bey, bu kez ordularıyla karadan harekete geçmiş, Saruhan Bey ile olan anlaşmazlıkları ona bir kısım yerleri vererek çözüp, Saruhan Bey'in oğlu Süleyman Bey'i de yanına alarak Karesi topraklarına girmiş, burada Karesioğlu Süleyman Bey kendilerini karşılayarak onlara Çanakkale Boğazı'na kadar eşlik

⁷²⁴ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 66.

etmişti.⁷²⁵ Çanakkale Boğazı'ndan Rumeli'ye geçen Umur Bey ve maiyetindekiler, burada Kantakuzenos ile buluşmuşlardı. Bu sırada, 11 Haziran 1345'te Kantakuzenos'un İstanbul'daki rakibi Aleksios Apokauskos'un öldürülmesi Kantakuzenos ve Umur Bey'e daha fazla ümit vererek onların İstanbul üzerine yürümelerine vesile olmuştu. Ancak Saruhanoğlu Süleyman Bey'in İstanbul yakınlarında hummadan hayatını kaybetmesi ve İstanbul'daki Kantakuzenos taraftarlarının ortadan kaldırıldığı haberleri, hem Umur Bey'in hem de Kantakuzenos'un duraksamalarına yol açmıştı. Oğlunun ölümünü Saruhan Bey'in kendisinden bileceğini ve Aydın ülkesini istila edeceğini düşünen Umur Bey, cenazeyi de yanına alarak hemen ülkesine dönmek zorunda kalmıştı.⁷²⁶

Umur Bey'in İzmir'in liman kesimini kaybetmesine rağmen, sahip olduğu güçlü kara ordusuyla, Haçlıları İzmir'de zor durumda bırakması ve savaş ortamının yarattığı güvenlik sorunlarından dolayı bölgede ticaretin sekteye uğraması,

⁷²⁵ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 66: “*Saruhan oğlu Süleyman Beg dahi/bile gider ahretlik ol ahi; Gemileri çün denize itdiler/karadan Begler at ile gittiler; Saruhan iline çün Paşa gelür/Saruhan Beg çok ziyafetler kılur; Karasi oğlu Süleyman Beg dahi/geldü çün Paşa'ya ol idi ki sahi; Çün ziyafet eyledi Paşa'ya ol/göçtiler andan bunlar hep tutdı yol; Boğaz'a varınca yiyüb içdiler/gemiye binüb öteye geçtiler.*” Ayrıca bkz.: LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 204-217.

⁷²⁶ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 67: “*Saruhan oğlu Süleyman Beg ki var/hasta oldu yolda kıldılar karar; geldi Paşa hazreti ki anı göre/hatırını hastalığını sora; Gördi içi tışı tutuşmuş yanar/gah giderdi önü gah gönlü tonar; Altı gün hasta olub sonra ölür/kıldı Paşa zariçün ansız kalur; Açdı baş, saç kesdi Paşa ağlayub/furkat od ile yüreğin tağlayub; Koz ağacından ana tabut ider/ana koydu dönüb andan gider.*”

Venedik'i, bir kez daha meseleyi diplomatik yollardan ele alıp, çözüme kavuşturma arayışına yönlendirmişti. 1346 yılının başlarında, Girit hükûmetine, yüksek fiyatlardan da olsa, Balat'tan hububat ithal edilmesine izin veren Venedik⁷²⁷, II. Humbert'in 1346 sonbaharında Rodos'ta iken, Papa'ya, Türklerle barış yapılmasını önermesinden ve hatta II. Humbert'in 1346 Haziran'ında İzmir'e gelişinden de önce Umur Bey'e elçiler göndererek, Aydınogulları ile barış yapmanın yollarını aramıştı. Nitekim Umur Bey'i ziyaret eden Venedikli elçilerin ifadelerine dayanarak, Umur Bey'i, "Yere oturmuş vaziyette ve sütlaça benzer bir yemek yemekte; ipek işlemeli mor bir kaftan giymiş; altın bir kaşık kullanmakta ve bütün sofrta takımı son derece değerli ve süslü" diye tanımlayan anonim Roma kroniği, Umur Bey'in, elçileri dinledikten sonra, *Guelfo* ve *Ghibellino** partileri arasındaki rekabet ve çatışma

⁷²⁷ ZUCCHELLO, P., *Lettere*, s. 54 no. 24: "Formento misure .III. me' quarta a perpero, a la Palatia va formento mogia .II. a fiorino..."

* **Guelfo** adı, 12. yüzyılda ve 13. yüzyıl başlarında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu tahtı için mücadele veren Almanya'nın Bavyera Dük ailelerinden olan Welf ailesinden; **Ghibellino** adı ise, Welflerin muhalifleri Hohenstaufenlerin şatosu Waiblingen'den gelmektedir. İtalya'da bu adlar, büyük bir olasılıkla I. Friedrich Barbarossa (1155-1190)'nın imparatorluk sınırlarını genişletmek amacıyla İtalya'ya seferleri sırasında kullanılmaya başlanmıştır. I. Friedrich'i destekleyenler Ghibellinolar adını almış; buna karşılık, imparatorun saldırılarına karşı komünlerin özgürlüğünü savunan Lombard Birliği ve müttefikleri, Guelfolar adıyla anılır olmuştur.

sürdüğü müddetçe Hıristiyanlardan korkmadığını dile getirdiğini yazıyordu.⁷²⁸ Umur Bey'in limanı ve kalesini almak için verdiği mücadeledeki kararlılığını gösteren bu

⁷²⁸ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 34-35; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 371: “*Piacque intanto a Veneziani de fare alcuna triegua fine che lo dalfino venuto fussi. La ambasciata ne giò ad Aito Luoco da parte de Veneziani per la triegua. Demannavano le Esmirre interamente. Quando la ambasciata fu ionta, Morbasciano iaceva in terra appoiato sopra lo sinistro vraccio e sì pranzava. Grasso era tanto esmesuratamente che pareva votticiello lo sio ventre; vestuto de bisso moito nobilemente lavorato a seta. Denanti li venivano scudella de preta storiare, lucente, piene de vidanna con zuccaro, latte de miennole, ova e spezie e risi. E sì teneva in mano uno cucchiaro d'aoro e fortemente devorava. Odita che abbe la ambasciata, non se levao suso da sio pranzo, ma fra l'aitre paravole disse: “Noi sapemo bene che per certo lo dalfino sopra noi veo. Mentre che durano doi nuostri prosperosi amici, li quali demorano fra la iente cristiana, noi non dubitamo”. Dissero li ambasciatori: “Quali soco questi vuostri amici?” Respuse Morbasciano, né per interprete, anche in lengua latina, e disse: “Soco Guelfo e Gibellino”. = [“Venedikliler, Dalfino şehre varana kadar bir antlaşma yapma arayışına girdiler. Bunun için Venedik'ten Ayasuluğ'a doğru bir elçi heyeti yola çıktı. Elçilik heyeti İzmir'e vardığında Umur Bey tarafından karşılandı. Umur Bey, elçileri karşıladığında yere oturmuş vaziyette idi. Son derece süslü ve soylulara yakışır bir biçimde ipek işlemeli mor bir kaftan giymişti. Şekerli, sütlü, yumurtalı ve pirinçli bir yemek yiyordu. Elinde ise altın bir kaşık tutuyordu ve bütün sofrayı son derece değerli ve süslüydü. Yemeğini yerken elçilere dönü ve onlara şunu söyledi: “Dalfino'nun faaliyetlerinden haberdarız. Hıristiyanlar arasındaki değerli*

cevap, Venedik'in Haçlı ordusundan tamamen ümidini yitirmesine neden olmuş ve Venedik'i bundan böyle büsbütün kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye zorlamıştı.

17 Ocak 1345'te alınan hezimet ve akabinde Umur Bey'in şiddetli baskısından ötürü şehrin liman bölgesinde sıkışıp kalınması, İzmir'deki Haçlı kuvvetleri ve Latinler için kısır bir döngünün de başlangıcı olmuştu. Müttefikler, kendi menfaatleri doğrultusunda birbirlerinden bağımsız olarak ve hatta birbirlerine karşı faaliyette buldukça, Haçlıların İzmir'deki varlığı daha da tehlikeye giriyor; Haçlılar İzmir'de köşeye sıkıştıkça, müttefikler kendi menfaatlerinin derdine düşüyorlardı. Nitekim II. Humbert, 1345 yılının sonlarına doğru Eğriboz'a vardığında, Girit hükûmeti, onu ve ordusunu İzmir'e götürecektir gemileri temin etmemek için çeşitli bahaneler bulmaya çalışmış ancak 1346 Mayıs'ında gemileri temin ve tahsis etmeye razı olmuştu.⁷²⁹ Anonim Roma kroniği de Venediklilerin İzmir'e erzak ulaşımını engellediğini ve hatta Haçlıları dolandırarak, paralarını çaldıklarını yazıyordu.⁷³⁰

dostlarımız sayesinde hiçbir şeyden kuşku duymuyoruz". Elçiler ona sordu: "Sizin bu dostlarınız kimlerdir?" Umur Bey tereddüt etmeden ve Latin dilinde onlara cevap verdi: "Guelfler ve Gibelliniler".]

⁷²⁹ QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia*, s. 48-50 no. 88-91, 54-55 no. 98.

⁷³⁰ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 34; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 370: "Intanto alle Esmirre iogne lo granne puopolo. Tutto die le nave de Veneziani questa iente portavano. Quanta moneta guadagnavano quelle navi! Quanto scorticavano! De uno vile bagattino non facevano cortesia". = ["İzmir'de büyük bir nüfus yaşamakta. Bunların çoğu da

Haçlı donanmasının İzmir’de ele geçirdiği liman ve kalesinin müdafaasının büyük bir bölümünü üstlenmiş olan Rodos Şövalyeleri ile Venedik arasındaki ilişkiler de 1346-1347 kışı itibarıyla büsbütün kopma noktasına gelmişti. Venedik hükûmetinin ve Venedikli tacirlerin İzmir’deki tavırlarını Haçlı ideolojisine ihanet sayan Rodos Şövalyeleri, daha 1346 yazında Venedik kadırgalarının İzmir limanına girmesini engellemişler ve hatta Türklere erzak ve silah temininde bile bulunmuşlardı.⁷³¹ İzmir’de Venedikli tacirlere yeni gümrük vergileri getiren Rodos Şövalyeleri’nin bu tarz hareketleri, Girit hükûmeti ile de aralarının açılmasına neden olmuştu. Girit hükûmeti durumu protesto etmek için Rodos’a bir elçi göndermiş fakat elçi 3 Şubat 1347’de tatmin edicilikten uzak bir cevap ile Kandiye’ye dönünce Girit hükûmeti, Rodos ile olan bütün ticarî ilişkileri dondurmak zorunda kalmıştı.⁷³² Nitekim tüccar Franciescho Bartolomei ve tüccar Vannino Fecini, Kandiye’den

Venedik gemileri tarafından buraya taşınıyor. Bu gemiler o kadar çok para kazanıyorlar ki insanlara karşı hiç acımaları yok.”]

⁷³¹ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 34; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 371; ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 73 no. 36: “*Lo mastro dello spidale de Rodi vetava chelle navi de Veneziani non venissino, anche mamava Io federo elie arme alli Turchi.*” Ayrıca bkz. LUTTRELL, A., “The Hospitallers of Rhodes”, s. 92 n. 43; ZACHARIADOU, E. A., “ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΧΗΔΗΡ ΑΪΔΗΝΟΓΛΟΥ”, *Byzantinische Zeitschrift* 55, (1962), s. 265.

⁷³² QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia*, s. 79-80 no. 145, 146, 147.

Venedik'teki tüccar Pignol Zucchello'ya yazdıkları 16 Mayıs 1347 tarihli mektupta, Rodos yolunun Giritli tüccarlara kapalı olduğundan bahsediyorlardı.⁷³³

Haçlı Donanma İttifakında yer almayan Cenovalılar ise bu dönemde Türkler ile resmen ittifak yapmamış olmalarına rağmen, Haçlılara çeşitli zorluklar çıkartmalarından dolayı adeta Türklerin en büyük yardımcıları rolünü oynuyorlardı. Nitekim daha Haçlı donanması Eğriboz'da toplanıp, harekete geçtiği andan itibaren Papalık kadırgalarının kaptanı ve Sakız Adası'nın eski hâkimi Cenovalı Martino Zaccaria, emrindeki kadırgalarla adayı ele geçirmeyi düşünmüştü. Venedik'in, Bizans İmparatorunu, Martino Zaccaria'nın bu niyetinden haberdar ederek, adayı korumak için önlemler alması hususunda uyarması ve Papa'nın da, Haçlı donanmasının komutanı Henri de Asti'ye, emirlerine aykırı hareket etmesi durumunda Martino Zaccaria'yı görevden alma yetkisi tanınması, Haçlılar arasındaki anlaşmazlıkların da habercisiydi.⁷³⁴ Martino Zaccaria'nın 17 Ocak 1345'teki savaşta hayatını kaybetmesi, Sakız Adası'nı elinde bulunduran Bizans İmparatorluğu açısından tehlikenin bir süreliğine geçmesi anlamına geliyordu. Görüldüğü üzere öteden beri kaybettikleri Sakız ve Foça'yı yeniden ele geçirmenin planlarını yapan Cenovalılar, Haçlı seferinin yol açtığı karışıklığın böyle bir hareket için iyi bir zemin oluşturduğuna kanaat getirerek, Amiral Simone Vignoso komutasında 29 kadırgalık bir donanma ile harekete geçmişlerdi. Humbert komutasındaki Haçlı kuvvetlerinden önce adaya ulaşan Cenovalılar, bir haftalık bir kuşatmanın ardından 12 Eylül'de

⁷³³ ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 73 no. 36: "ch'el viaggio di Rodi é serato".

⁷³⁴ GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 37; THIRIET, F., *Régestes*, s. 55-56 no.171; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 187.

adayı tamamen ele geçirmişlerdi.⁷³⁵ Simone Vignoso komutasındaki Cenovalı kuvvetlerin, 17 Eylül'de Eski Foça'yı ve 20 Eylül'de de Yeni Foça'yı zapt etmeleriyle, Haçlı ordularına yeni komutan olarak atanan II. Humbert'in ve aynı zamanda onu destekleyen Venediklilerin Sakız Adası'nı ele geçirme hayalleri de sona ermiş oluyordu.⁷³⁶

II. Humbert, Cenovalıların bu harekâtından önce Sakız Adası'nı İzmir'deki Türklere karşı yapılacak operasyonlarda bir üs olarak kullanmayı planlamıştı. Rodos'ta iken İmparatoriçe Anna ile bu hususta yazışmalarda bulunmuş ancak Papa tarafından bu hususta herhangi bir teşebbüste bulunması yasaklanmıştı.⁷³⁷ Tüccar Franciescho Bartolomei'nin 7 Ekim 1346'da Kandiye'den Venedik'teki tüccar Pignol Zucchello'ya yazdığı bir mektuptan anlaşıldığına göre Sakız Adası'nı ele geçirmekle yetinmeyen Cenovalılar, bu fetihlerinin ardından Bozcaada (Tenedos) ve Midilli (Lesbos) adalarına da saldırı düzenleme hazırlıklarına başlamışlar fakat bu

⁷³⁵ MILLER, W., "The Genoese in Chios, 1346-1566", *The English Historical Review*, vol. 30, n. 119 (Temmuz 1915), s. 420; HEYD, W. *Yakın Doğu*, s. 552.

⁷³⁶ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 552-553; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 48; DELİLBAŞI, M., "Aydınöglü Hızır Bey'e Ait Bir Ahidnâme Taslağı", *CIEPO XIV. Sempozyumu*, (Çeşme 18-22 Eylül 2000), Ankara 2004, s. 102; SOUCEK, S., "Sakız", s. 890; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 196, 200.

⁷³⁷ MILLER, T. S., *The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation and Commentary*, Washington 1975, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 253. Bu hususta, İmparatoriçe Anna ile II. Humbert arasındaki görüşmeler, II. Humbert'in daha Eğriboz'da bulunduğu esnada başlamış olabilir. Bkz.: HEYD, W. *Yakın Doğu*, s. 551.

sırada denizlerde meydana gelen fırtınalar yüzünden Sakız'a dönmek zorunda kalmışlardı.⁷³⁸

Haçlılara karşısındaki askerî gücünden kaynaklanan üstünlüğünü, müttefikler arasındaki anlaşmazlıklardan da yararlanarak, diplomatik yollarla daha da genişletmek isteyen Aydınogulları, bu amaçla 1346 yılında bazı teşebbüslerde bulunmuşlardı. Her ne kadar doğruluğu kanıtlanamamış olsa da 1346 yılı başlarında, Umur Bey ve kardeşleri tarafından yazılıp, Papa VI. Clemens'e gönderildiği iddia edilen bir mektup, bu teşebbüslerden biri olarak değerlendirilmektedir. Mektupta, Papa'nın Türklere karşı savaşmaları için Haçlı askerlerini göndermekte hata ettiğini yazan Umur Bey, Truvalıların soyundan gelen Türklerin, Latinlerin ataları olarak – Venedikliler hariç– bütün Hıristiyanlarla dost olduğunu, Hıristiyanların kanının dökülmesinden veya Kutsal Toprakların işgal edilmesinden kendilerinin sorumlu olmadığını, Türklerin de İsa'yı peygamber olarak kabul ettiğinden dînî bir saik ile Türklere karşı savaşamayacağını, sorunların asıl kaynağının, Türklere ait olan Girit ve diğer adaları haksız bir biçimde işgal eden ve Papa hazretlerini, Türklerin korsanlık yaptığı ve adalara akınlar düzenlediği hikâyeleriyle aldatan Venedikliler

⁷³⁸ ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 69 no. 34: “*Si come per altra lettera v'ò scritto e Gienovesi si anno auto Chio per patti e si anno auto Foglia la Vecchia per bataglia e si anno auto Foglia Nuova per patti, e andavano per pigliare Tenedo e Mitelino e quand'egli adavano si lo colse uno tenpo per lo quale e' tornaro a Chio...*” = [“Size yazdığım başka bir mektupta Cenovalıların Sakız, Eski Foçave Yeni Foça'yı savaş yoluyla ele geçirdiklerini belirtmiştim. Cenovalılar, aynı zamanda Bozcaada ve Midilli'yi de işgal etme teşebbüsünde bulundular ancak kötü hava şartları buna engel oldu ve Sakız'a dönmek zorunda kaldılar”.]

olduğunu ifade ediyordu.⁷³⁹ Kuvvetli bir ihtimal bu mektup, İzmir üzerine gerçekleştirilen Haçlı Seferine başından beri karşı çıkan ve bu seferi Venediklilerin sömürgecilik hırsının bir unsuru olarak gören Cenovalılar tarafından yazdırılmış olsa da Türklerin durumuna ilişkin mektupta öne sürülen deliller, seferin dayandığı dîni gerekçeleri geçersiz kılıyor ve herşeyin farkında olan Türklerin, müttefikler arasındaki anlaşmazlıklardan yararlanmak için her yolu denediklerini gösteriyordu.⁷⁴⁰

1346 yılına tarihlenen Aydınolu Hızır Bey'e ait Grekçe yazılmış bir ahidnâme taslağı da, Aydınoluğulları'nın bu sırada, taslakta söz konusu tarafın kimin olduğı belirtilmeyen, bazı devletlerle antlaşma yapma girişiminde bulunduğunu göstermektedir. Araştırmacılar tarafından sözkonusu karşı tarafın Rodos Şövalyeleri veya Sakız'daki Cenovalılar olabileceğı ileri sürülmüşse de bu durum tam olarak

⁷³⁹ GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 172-174. Mektubun, Floransalı banker, diplomat ve kronikçi Giovanni Villani tarafından XIV. yüzyılda kaleme alınmış İtalyanca tercümesi için bkz.: VILLANI, G., *Cronica*, Tomo VIII, Firenze 1823, s. CXIV-CXVIII; VILLANI, G., *Croniche Storiche di Giovanni, Matteo e Filippo Villani. A Miglior Lezione Ridotte coll' Aiuto*, vol. IV, Milano 1848, s. 260-262. Mektuptan, 1295-1385 yılları arasındaki olayları kaydeden Ser Baldo Branchi'nin *Cronache Malatestiane* adlı kroniğinde de bahsedilmektedir. Bkz.: *CRONACHE MALATESTIANE. Dei Secoli XIV e XV, aa. 1295-1385 e 1416-1452*, a cura di Aldo Francesco Massera, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XV, Bölüm: II, ed. L. A. Muratori, Bologna 1922, s. 161.

⁷⁴⁰ HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 232.

açıklığa kavuşturulmuş değildir.⁷⁴¹ Ancak ahidnâmede sözü edilen karşı tarafın Rodos Şövalyeleri olma ihtimali yüksektir. Nitekim Haçlı Donanma İttifakı adına Papa ile Hızır Bey arasında yapılan 18 Ağustos 1348 tarihli antlaşmanın yirminci maddesinde Hızır Bey, evvelce Rodos Şövalyeleriyle yaptıkları antlaşmanın bütün maddelerini tasdik, te’kîd ve idame eyleyeceği taahhüdünde bulunmaktadır.⁷⁴² Diğer taraftan bu sırada Venedik ile ihtilafa düşen Rodos Şövalyelerinin Türklerle yakınlaşma politikası güttüğü ve hatta bu politika çerçevesinde Türklere silah temininde buldukları da bilinmektedir. Ayrıca yukarıda Umur Bey’e karşı mücadelesinde başarısız olarak Rodos’a iltica ettiğinden ve buradan Türkler ile antlaşma yapılması hususunda Papa ile mektuplaştığından bahsettiğimiz II. Humbert’in bu çabalarını da yine bu çerçevede ele aldığımızda durum biraz daha açıklığa kavuşmaktadır.

⁷⁴¹ ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 53 ve antlaşmanın Yunanca orjinal metni için bkz. ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 201-204; LUTTRELL, A., “The Hospitallers of Rhodes”, s. 92; DELİLBAŞI, M., “Aydınöğlü”, s. 104. Antlaşmanın Türkçe çevirisi için bkz.: DELİLBAŞI, M., “Aydınöğlü”, s. 98-101.

⁷⁴² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 317 no. 168; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 209 (1348A, m. 20): “*Item promittimus atque iuramus habere et tenere firma et rata omnia capitula et conventiones, quas habernus in ueteri sacramentali cum Hospitale...* = [“Ayrıca taahhüdümüz odur ki Rodos Şövalyeleri ile yemine dayanan eski antlaşmamızın bütün maddelerini ve sözleşmeleri aynen uygulayacağız...”]

3.4. Resmî Barış Görüşmeleri, Kara Ölüm ve Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı, 1347-1353

3.4.1. Resmî Barış Görüşmeleri ve Umur Bey'in Şehadeti, 1347-1348

Umur Bey, bir taraftan Haçlıların elindeki limanı ve kalesini kuşatma altında tutarken diğer taraftan da gâzilerini dostu Kantakuzenos'un hizmetine göndererek, bölgede hâlâ daha önemli bir aktör olduğunu gösteriyordu. Diğer taraftan, Saruhan Bey'in 1345'te oğlu Süleyman Bey'i Umur Bey'in Kantakuzenos'a yardım seferinde kaybetmesi, iki beylik arasında kısa süreli bir anlaşmazlığın yaşanmasına sebep olmuştu. Saruhan Bey'in, Bizans iç savaşı esnasında, Kantakuzenos'a karşı İmparatoriçe Anna'nın yardım taleplerine cevap vererek ona 6.000 kişilik bir kuvvet göndermesi, dengelerin yeniden kurulduğunun ve bu anlaşmazlığın varlığının bir kanıtı idi. Ancak bu kuvvetlerin içinde, Kantakuzenos'a yardım etme emri almış olan iki bin kişilik Aydınogulları kuvvetinin mevcudiyeti de, Umur Bey'in hâlâ Bizans iç savaşında etkin bir rol oynadığı anlamına geliyordu. Eserinde, 1346 yılının Haziran-Temmuz aylarında meydana gelen bu olayı anlatan Kantakuzenos, İmparatoriçe Anna'ya yardıma gelen altı bin kişilik Aydın ve Saruhan kuvvetlerinin İstanbul'da İmparatoriçe'den para ve hediye aldıktan sonra Trakya'da kendi tarafına geçtiklerini kaydediyordu.⁷⁴³

Aydın ve Saruhan kuvvetlerinin karadaki müşterek hareketleri denizlerde de vuku buluyordu. Kaynaklar, 24 Haziran 1347'de Bozcaada açıklarında Aydın ve

⁷⁴³ YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 72-73; OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, s. 479; EMECEN, F., *İlk Osmanlılar*, s. 111, 118.

Saruhan Beylikleri'nin 118 küçük gemiden oluşan bir donanmasının, Haçlı donanması tarafından bozguna uğratıldığını ve adada mahsur kalan 5.000 Türkün Hıristiyanların eline esir düştüğünü kaydediyorlardı.⁷⁴⁴ Umur Bey'in, ilk Osmanlı vekayinâmelerinde belirtildiği üzere bu sırada Rumeli'ye geçmiş olan Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa ile görüşmüş olması da ancak bu olay vesilesi ile mümkündür.⁷⁴⁵

⁷⁴⁴ QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia*, s. 89 no. 164-165. Düstûrnâme'nin ve Bizans kaynaklarının bahsetmedikleri bu olayı Batı kaynakları kaydetmiştir. Bunlardan Verto, Hıristiyan filosunun limanlarda bulunduğu zannına düşen Türklerin adaya ihraç hareketi yaptıklarını, fakat Hıristiyan donanmasının yetiştiğini ve Türk donanmasını birdenbire basdırarak bir kısmını batırdığını, gemilerde bulunan Türk askerlerinin iltica edecek bir yer aramak üzere gemilerini bırakıp adaya çıktıklarını ve bilakis adada bulunanların da gemilerine binmek için sahile koştuklarını; bu emsalsiz karışıklıktan istifade eden Ehl-i Salip (Haçlı) donanmasının irili ufaklı yüz on sekiz mücehhez Türk gemisini zapt etmeye muvaffak olduğunu; mamafih otuz iki kadar Türk gemisinin muharebeye karışmadan kaçmaya fırsat bulabildiğini; Hıristiyanların bundan sonra karaya çıkararak adayı zapt ve beş bin kadar esir aldıklarını nakletmektedir. Bkz.: YINANÇ, M. H., *Medhal*, s. 74; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 202, 229 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 53.

⁷⁴⁵ Bunlardan Oruç Bey Tarihi'nde “*Ol vakit El Beğlerinden Aydın Bey'in oğlunun oğlu Gazi Umur Bey deniz yüzünde gemilerle gaziler ile gaza ederdi. Evliyalığı zahir olmuş er idi. Süleyman Paşa Bolayır'ı aldıktaki Gazi Umur Bey beraberdi. Süleyman Paşa'ya 'Paşa Sultan! Şimdiden sonra artık Anadolu'ya geçmeye sana izin yoktur'*

Haçlı donanmasının Bozcaada açıklarında kazandığı bu zafere rağmen, Haçlıların İzmir'in savunmasında karşılaştıkları sorunlara gün geçtikçe artıyordu. Bu sorunlara, 1347 yılında ortaya çıkan ve her tarafı kasıp kavuran veba salgının eklenmesi, İzmir'de Haçlıları çok zor bir duruma düşürmüştü. Nitekim anonim Roma kroniğinde, zaten Umur Bey'in kuşatması altında çok zor bir durumda bulunan binlerce Hıristiyanın, yaşanan kıtlıktan dolayı yakalandıkları hastalıktan kurtulamayarak adeta “*koyun gibi can vermekte*” oldukları ve hayatta kalan Hıristiyan ahalinin büyük bir kısmının da neleri var neleri yoksa satıp paraya çevirerek, bindikleri Venedik gemileriyle şehirden ayrıldıklarından, kentin nüfusunun büyük oranda azaldığından bahsediliyordu.⁷⁴⁶

17 Ocak 1345'te Haçlı kuvvetlerine karşı Türklerin elde ettiği büyük zaferin ardından meydana gelen gelişmeler (Haçlı ordularının yeni komutanı olarak atanan II. Humbert'in büyük oranda başarısızlıkla sonuçlanan Haçlı Seferi girişimi, en başından itibaren bölgedeki ticarî çıkarlarını korumak için Haçlı Donanma İttifakında yer alan Venedik'in, Umur Bey ile gizliden gizliye yürüttüğü barış görüşmeleri, *dedi*” şeklinde yer alan ifade Batı kaynaklarında, bir önceki dipnotta anlatılan savaşta kaçıp kurtulan Türk gemilerinden bahseden kısım ile birleştirilir ve bu kadar büyük bir Türk donanmasına ancak bizzat hükümdarın komuta etmesi lâzım geldiği düşünülürse, Umur Bey'in kaçmayı başaran Türk gemilerinde bulunduğu, Gelibolu'ya iltica edip o sırada Rumeli'ye geçmiş olan Süleyman Paşa ile görüştüğü anlaşılır. Bkz.: ORUÇ BEY (Edirneli), *Oruç Bey Tarihi*, haz. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi, Tarihsiz, s. 38.

⁷⁴⁶ ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 34; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 371.

müttefiklerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, Cenovalıların Sakız Adası ve Ege kıyılarındaki askerî başarıları ve son olarak bölgede önemli miktarda nüfus kaybına yol açan veba salgını), Haçlı Donanma İttifakının başmimarı Papa VI. Clemens'i, resmen Umur Bey ile bir antlaşma yapılması için İzmir'de görüşmelere geçilmesine izin vermek zorunda bırakmıştı. Görüşmelere Aydınoğulları adına Ulubey Umur Bey ve Ayasuluğ Emiri kardeşi Hızır Bey, müttefikler adına da Papa'yı temsilen İzmir Piskoposluk kurulu üyesi Eğribozlu rahip Bartholomeo de Tomari ile Girit Arşöveki Francois'in temsilcileri Dragonet de Joyeuse katılmışlardı. İzmir'deki bu görüşmeler sonucunda, başta Venedikliler olmak üzere Latinlere Aydınoğulları ülkesinde ticaret ile ilgili bazı kolaylıklar ve ayrıcalıklar tanıyan, buna karşılık olarak da İzmir limanındaki istihkâmların boşaltılıp Umur Bey'e teslimini öngören bir antlaşma taslağı hazırlanmıştı. Antlaşma metni Papa VI. Clemens'in onayına sunulmuş ancak Papa, 5 Şubat 1348'de kaleme aldığı mektupta, İzmir'deki liman kalesinin tesliminin Hıristiyan aleminin büyük hoşnutsuzluğuna sebep olacağını bildirerek, antlaşma taslağını onaylamaktan imtina etmişti.⁷⁴⁷ Hatta daha görüşmeler esnasında müttefikler arasında bazı ihtilaflar da yaşanmıştı. Papa'nın Türkler ile müzakerelere başlanmasına izin verdiği haberini alan Rodos Şövalyelerinin Sahib-i Âzamı, Nisan 1347'de İzmir'deki Rodos kadırgaları komutanına, İzmir'in savunması hususunda herhangi bir sorumluluk üstlenmemesini emretmişti.⁷⁴⁸

⁷⁴⁷ GAY, J., *Le Pape Clement VI*, s. 86; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 214; HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy*, s. 257.

⁷⁴⁸ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 224-229 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 54-55; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 92.

İzmir limanı ve kalesinin statüsüne dair Papa ile Aydınoğulları arasında yürütülen müzakerelerin uzaması ve tarafların üzerinde mutabık kalacakları bir anlaşma metninin kaleme alınamaması, bir başka deyişle, İzmir meselesinin çözümü için denenen barış yollarının tıkanması, öteden beri meseleyi savaş yoluyla çözmeye taraftarı olan Umur Bey'in harekete geçmesine sebep olmuştu. 1348 Mayıs'ında büyük bir kuvvet ve kararlılıkla limanı ve kalesini kuşatma altına alan Umur Bey, bu teşebbüsünde başarılı olamadığı gibi, ordusunun en ön saflarında savaşırken, kaleden atılan bir okun alınına isabet etmesiyle hayatını da kaybetmişti. Enveri'nin, Umur Bey'i ve savaşlarını konu alan destansı manzum eseri *Düstûrnâme*'de, Umur Bey'in son anları, şu dizelerle ifade edilmiştir:

“Çaldı tokadı kılıç elde tutar / kılıç ol ağacın içine batar; Dir ki bu kaleyi bugün ya alam / almaz isem ya şehit olup ölem; Bunu dirken döndi nagah bir Frenk / urdi okıyla alın hatem oldu cenk; Aktarılıb ol dem ol kuh-i giran / getirub ol dem şehadet virdi can; Hak anın duasın kıldı müstecab / iki âlemde bulur ol feth-i bab.”⁷⁴⁹

Bizanlı tarihçi Dukas ise, Umur Bey'in İzmir'e geldiği zaman şehrin Haçlılar ile dolu olduğunu görünce çok muzdarip olduğunu; kendi kendine “*ya kaleyi zapt etmeliyim ve yahut ölmeliyim*” diyerek harbin kazanılması için her türlü tedbiri alıp harbe başladığını; nihayetinde kale duvarlarına merdiven dayayarak merdivenlerden yukarı çıkmaya başladığını; duvarın en yüksek yerine çıkmak için daha ne kadar mesafe kaldığını görmek üzere miğferini biraz yukarıya kaldırdığı sırada atılan bir okun alınına isabet ederek iki kaşı arasına girdiğini; hendeğin içine düşen Umur

⁷⁴⁹ ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 70.

Bey'in istediği şanlı ölümüne kavuştuğunu ve askerlerinin cesedi olarak İzmir şehrine naklettiğini yazmıştır.⁷⁵⁰

3.4.2. Hızır Bey ile Antlaşma, 18 Ağustos 1348

Umur Bey'in şehadet haberi, başta Papa VI. Clemens olmak üzere Haçlı Donanma İttifakının diğer müttetikleri tarafından sevinçle karşılanmıştı. Çünkü Umur Bey gibi kuvvetli bir düşmanın bertaraf edilmesi, İzmir limanına sıkışıp kalmış olan Haçlıların nefes almasını sağlamış ve aynı zamanda, Haçlılara, mevcut durumu kendi lehlerine çevirmek için önemli bir fırsat sunmuştu. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Papa VI. Clemens, Umur Bey'in yerine geçen ve İttifak ile antlaşmaya varılması hususunda daha olumlu bir yaklaşım sergileyen kardeşi Hızır Bey ile müzakereleri devam ettirme kararı almıştı. Papa'nın amacı, Hıristiyanlar lehine daha onurlu ve kabul edilebilir ve kesin surette limanın ve kalesinin Türklere teslimini içermeyen bir antlaşmanın yapılmasını sağlamaktı. Hızır Bey ise, askerlerin gözünde bir kahraman olan ağabeyi Umur Bey'in şehit edilmesinden sonra, Haçlılar karşısındaki avantajın yitilmesiyle Beyliğin içine düştüğü zor durum karşısında zaman kazanmanın yollarını arıyordu. Hızır Bey'in amacı, İttifak ile müzakerelerin

⁷⁵⁰ DUKAS, *Bizans Tarihi*, s. 16-17; DOUKAS, *Tarih*, s. 22-23; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 227-229 ; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 215. Gregoras ise, Umur Bey hayatını kaybettiğinde Kantakuzenos'un, gerçek bir dostu yitirmiş olmanın yasını tuttuğunu kaydetmektedir. Bkz.: NICOL, D. M., *The Last Centuries*, s. 203.

devam ettirilmesi ve bu zaman zarfında da Beyliğin yeniden eski askerî gücüne kavuşturulmasını sağlamaktı.

Nihayet, müzakereler, 18 Ağustos 1348 tarihinde, Haçlı Donanma İttifakı adına Papalık elçileri Bartholomeo de Tomari ve Dragonet de Joyeuse ile Hızır Bey arasında geçici bir antlaşmaya varılmasıyla sonuçlanmıştı.⁷⁵¹ Aydınogulları açısından son derece ağır şartlar ihtiva eden bu geçici antlaşma gereği Hızır Bey, Ayasuluğ'un ve Aydın Eمارeti dâhilindeki diğer iskelelerin gümrük rüsumunun yarısını Hıristiyan müttefiklere terk etmeyi; bir ay zarfında savaş gemilerini silahtan arındırarak, karaya çekmeyi ve hatta Papa tarafından talep edilirse yakmaya hazır bulunduğunu; Türklerin Latinlere karşı yapacakları korsanlık hareketlerini ortadan kaldıracığını; kazaya uğrayan Hıristiyan gemilerini kurtarmak için tebaasını mecbur kılacağını ve kurtardığı gemiler üzerinde hiç bir hak talep etmeyerek geri vereceğini; Latinler ile savaşta olan diğer Türk beylerine veya Roma Kilisesi'ne âsi olan Hıristiyan hükûmetlerine hiçbir şekilde yardımda bulunmayacağını; mevcut gümrük resmini ve alınan vergileri arttırmayacağını vaad ve taahhüt ediyordu.⁷⁵²

Bununla beraber söz konusu geçici antlaşmanın yürürlüğe girmesi için Papa VI. Clemens'in antlaşmayı onaylaması gerekiyordu Bunun için, Hızır Bey'in elçisi Essedin (İzzeddin) Balaban, Sakız'daki Zaccaria ailesinin bir üyesi olma ihtimali bulunan Cenovalı Ottaviano Zaccaria ile birlikte 1348 Eylül'ünden sonra Avignon'a

⁷⁵¹ Antlaşmanın Latince orjinal metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 313-317 no. 168; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 205-210; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 162 no. 239.

⁷⁵² THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 313-317 no. 168; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 162 no. 239.

varmıştı. Avignon'da altı ay kadar antlaşma metni üzerinde görüşmelerde bulunmuş ve neticede Papa antlaşmayı onaylamayı reddetmişti. Bu da antlaşmanın ancak Hızır Bey'in elçilerinin Papalık sarayından geri dönene kadar yürürlükte kaldığını gösteriyordu.⁷⁵³ Nitekim müzakerelerde, Papa'nın antlaşmayı onaylamaması ihtimali de göz önünde bulundurularak, antlaşmanın geçerli olacağı zaman aralığı dahi tespit edilmişti. 18 Ağustos 1348 tarihli bu antlaşmanın muhtelif maddelerinde ifade edildiği üzere, Hızır Bey'in antlaşmada bulunduğu taahhüdlere ancak Beyliğin elçilerinin Papalık nezdinden geri dönüşleri süresince yerine getirmekle mükellef olacağı kararlaştırılmıştı.⁷⁵⁴ Bu da 18 Ağustos 1348 tarihli bu geçici antlaşmanın gerçekte sadece kısa süreli bir ateşkes olduğu anlamına geliyordu.

⁷⁵³ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 232 ; SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant*, s. 217; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 55-56; LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes", s. 93. Hızır Bey'in elçisi Essedin (İzzeddin) Balaban, el-Ömerî'ye Beylikler hakkında bilgi veren Cenovalı Balaban ile aynı kişi olmalıdır. Bkz.: İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 200 n. 74.

⁷⁵⁴ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 314 no. 168; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 205 (1348A, m. 2): "*Igitur mittimus ad suam sanctam presentiam nostros ambaxatores cum plena commissione nostra et presens nostrum sacramentale cum infrascriptis capitulis et conuentionibus, promittendo omnia inuiolabiliter tenere et obseruare, donec nostri ambaxatores redient de curia romana ad nos*". = ["Bundan dolayı işbu yemine dayanan vesikayı aşağıda yazılı maddeler ve mukavelenamelerle yüklü olarak onun kutsal huzuruna, Papalık meclisinden nezdimize dönene kadar bütün taahhüdlere onları ihlal etmeksizin riayet etmeyi vaad ve taahhüt ederek tam yetkiye sahip elçilerimizi gönderiyoruz."]

Papa'nın geçici antlaşmaya onay vermemesinin sebeplerinden birisi ve belki de en önemlisi, bu esnada müttefikler arasında yaşanan anlaşmazlıkların birlikte hareket etmeyi güçleştirmesiydi. Zira müttefikler arasındaki ihtilaf, Hızır Bey'in elçilik heyetinin Avignon'daki görüşmeleri sırasında da su yüzüne çıkmıştı. Bu görüşmelerden ve varılan geçici antlaşmadan kendisinin haberdar edilmemesine içerleyen Venedikliler, Haziran 1349'da, Papa'ya ve onun kardeşi Kardinal Hughes Roger'e birer protesto mektubu göndermişlerdi. Bu mektuplarda kendilerinin katılmadığı görüşmelerde (bununla İzmir'de yapılmış olan görüşmeler kastedilmektedir) yapılan antlaşmayı tanımayacaklarını belirten Venedikliler, Aydınoğulları'nın pek çok güçlü Türk komşularının bulunduğunu ve sadece Aydınoğulları ile yapılan bir barışın yeterli olamayacağını; bundan başka Türklerin yeniden akınlarına başladıklarını ve Eğriboz ile Girit adalarını tehdit ettiklerini yazıyorlardı.⁷⁵⁵ İttifakı oluşturan devletler arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmaya çalışan Papa ise bir taraftan 1 Temmuz 1349'da Hızır Bey'e yazdığı ve Avignon'u terkeden Türk elçilik heyeti ile gönderdiği mektupta, antlaşma metnini Venedik Cumhuriyeti ve Kıbrıs Krallığı ile de gözden geçirmek zorunda olduğunu belirtirken diğer taraftan da Kıbrıs ve Venedik'ten gelen elçileri kabul ederek, onlara, Türklere karşı yeniden harekete geçmek için hazırlıklara başlamalarını söylüyordu.

Venedik'in bölgedeki ticarî ve ekonomik çıkarları, her ne kadar Türklerle mücadeleyi devam ettirmeyi gerektirse de, yaşanan ekonomik ve mali sıkıntılardan dolayı Papa VI. Clemens'in, Aydınoğulları ile barış yaparak, savaşa son vermeyi arzulamaktan başka çaresinin olmadığı görülüyordu. Nitekim Papa'nın, Venedik

⁷⁵⁵ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 232-233 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 56.

Doju Andrea Dandolo'nun 18 Ağustos 1348 tarihli ateşkes antlaşmasıyla ilgili olarak şikayet ve itirazlarını dile getirdiği mektubuna cevaben kaleme aldığı 5 Ekim 1349 tarihli mektubu, tüm bu çabaların aksine, bu sırada Papalığın maddi-manevi ne kadar güç bir durumda olduğunu gözler önüne seriyordu. Papa, savaşa devam edilmesinden yana tavır takınan Venedik Doju'na hitaben yazdığı bu mektubunda, Andrea Dandolo'dan Hızır Bey ile yapılan ateşkesin yürürlükte bulunacağı müddet zarfında tebaasından olan kimselerin Hızır Bey ve tebaasına karşı hiçbir harb hareketinde bulunmamalarını ve onların sükûnunu bozmamalarını tavsiye ve rica eyledikten sonra sözlerine şöyle devam ediyordu:

*“Bilâhere yukarıda yazılı olduğu veçhile mütarekeleri kabul etmek mi gerektiği yoksa kabul etmeyip harb etmek mi gerektiği hakkında meclis halinde toplanıp uzun uzadıya müzakere eyleriz. Şayet harb etmeye karar verirsek böyle bir harbi idare etmek için gerekecek kaynakların nereden alınacağını da tespit etmek lazım gelecektir; zira sakınılmayan her türlü masrafların yükü altında inanılmayacak derecede bir sıkıntı ve darlık içindeyiz ve tarafımızdan nakden bir yardımda bulunmaya imkân yoktur”.*⁷⁵⁶

İttifak donanmasının her geçen gün artan maliyeti, müttefikler arasındaki çekişmeler, savaş ortamından dolayı bölgedeki ticaretin kesintiye uğramış olması ve “Kara Ölüm” olarak adlandırılan vebanın 1348 yılına doğru bölgeye ulaşarak, yüksek oranda ölümlere sebebiyet vermesi, Papa VI. Clemens'i, Umur Bey'in şehadetinden sonra askerî faaliyetlerini kısmen durduran Aydınogulları ile savaşı sürdürmek bir yana en kısa sürede barışı tesis etmek için hareket geçmeye zorlamıştı. Papa'nın, Venedik Doju'na hitaben kaleme aldığı 5 Ekim 1349 tarihli söz konusu mektup, aslında bütün bu gerçeklerin ifadesinden başka bir şey değildi.

⁷⁵⁶ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, c. I, s. 346 no. 172.

3.4.3. Haçlı Donanma İttifakının Dağılışı, 1348-1353

Aydınoğulları ile Haçlı Donanma İttifakı adına Papalık elçileri arasında yapılan 18 Ağustos 1348 tarihli geçici antlaşmaya ek olarak, aynı gün özellikle ticaret ile ilgili meseleleri ele alan bir antlaşma daha yapılmıştı. Bu antlaşma gereğince her iki tarafın tüccar ve denizcilerinin karşılıklı olarak birbirlerinin arazi ve sularında mevcut yasalara uymak koşuluyla serbestçe ticaret yapabilecekleri, tüccarların haksızlığa uğramaları durumunda zararlarının tazmin edileceği ve suçluların bulunup cezalandırılacağı, karşı taraf arazi ve sularında ölen tüccarların mallarının korunup iade edileceği, her iki tarafın da birbirlerine karşı taarruzda bulunmayacakları şayet böyle bir şey vukubulursa bunu yapanların tespit edilip şiddetle cezalandırılacakları, kaçan kölelerin beraberinde getirdikleri ve kendilerine ait olmayan şeylerle birlikte iade edilecekleri aksi takdirde on beş altın florin ödeneceği gibi hususlarda taraflar anlaşmaya varmışlardı.⁷⁵⁷ Papa'nın Venedik Doju Andrea Dandolo'ya hitaben yazdığı 5 Ekim 1349 tarihli mektubunda “*elçilerle mutâbık olarak bazı müsâmahaları emreyledik ki bunlar şimdiden yürürlüğe girecekler ve yakın olan milad yortusuna kadar devam edecek ve bu tarihten itibaren de kesintisiz bir yıl sürecektir*” dediği⁷⁵⁸ ve Venedik Doju'ndan buna göre hareket

⁷⁵⁷ Antlaşmanın Latince orjinal metni için bkz.: THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 318 no. 169; *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 162 no. 260.

⁷⁵⁸ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 345 no. 172. Ayrıca bkz.: *I Libri Commemoriali*, tomo 2, libri 4, s. 174 no. 295.

etmesini istediği müsâmahalar, anlaşılan 18 Ağustos 1348 tarihli bu mütekabil antlaşmadır.

Bu mütekabil antlaşma, 18 Ağustos 1348’de Haçlı Donanma İttifakı adına Papalık elçileri ile yapılan, büyük tavizlerin verildiği ve Aydınoğulları Beyliğini tamamen güçten düşmüş olarak ilan eden geçici antlaşmanın aslında hiçbir öneminin olmadığını, bilakis Aydınoğulları’nın, Venedik de dâhil İttifakın diğer üyeleriyle eşit şartlar altında, mütekabiliyet ilkesine dayanan bir antlaşma yapabilecek güçte olduğunu bir kez daha göstermektedir. Diğer taraftan savaş ortamında ticaretin önünün açılması anlamına gelen böyle bir antlaşmayı, Venedik’in görmezlikten gelerek savaşa devam edilmesinden yana tavır takınması, bölgedeki birtakım siyasî, ticarî ve ekonomik menfaatlerini koruma güdüsünden kaynaklanıyordu. Birincisi, Kadifekale ele geçirilip Türkler İzmir’den tamamen çıkarılmadıkça, Türklerin, limanı ve kalesini tehdit etmeye devam edeceklerinin ve eninde sonunda kaleyi ele geçirerek Haçlıları İzmir’den çıkartacaklarının farkında olan Venedikliler, bu durumda Batı Anadolu ve Ege Denizi’ndeki mevcut ticarî üstünlüklerini yitirmekle kalmayıp, aynı zamanda bölgedeki ticarî çıkarlarının da büyük bir tehlikeye gireceğinin bilincinde idiler. İkinci olarak, liman ve kalesi, Venediklilerin değil, İttifak adına Rodos Şövalyelerinin idaresindeydi ve bu sırada Şövalyeler ile Venedik arasında ciddi ihtilaflar yaşanıyordu. Nitekim önceki bölümlerde ifade edildiği üzere, daha 1346 yazında, Rodos Şövalyeleri, İzmir’de Venedikli tüccarlara yeni gümrük vergileri uygulamışlar ve Venedik gemilerinin limana girişini engellemeye çalışmışlardı. Üçüncüsü, gerek Rodos Şövalyeleri gerekse de Hızır Bey hem birbirleri ile, hem de Haçlı Donanma İttifakında yer almayan Cenovalılar ile yakınlaşmaya başlamışlar ve Haçlı Seferinin yol açtığı bu karışık durumdan

faydalanan Cenovalılar da Eylül 1346'da bir çırpıda Sakız Adası'nı, Eski ve Yeni Foçaları yeniden ele geçirerek bölgedeki siyasi ve buna bağlı olarak da ticarî etkinliklerini arttırmışlardı. Venediklilerin, bu esnada Türklerle savaşa devam edilmesinden yana bir tavır takınmalarının belki de en önemli sebebi, Cenova ile gerginleşen ilişkilerin yakın zamanda savaşa yol açacağını öngörmüş olmalarıydı. Anlaşılan, Venedik, ilk aşamada, Türklerle savaşı sürdürmek gerekçesiyle büyük bir askerî güç anlamına gelen İttifak donanmasını kendi kontrolü altında bölgede aktif hâlde bulundurmayı ve ikinci aşamada da Türklerle mücadeleyi neticelendirdikten sonra bu kuvvetleri kendi menfaatleri doğrultusunda, Cenovalılara karşı kullanmayı planlamaktaydı. Zira çok geçmeden 1351 yılında Venedik ile Cenova arasında savaş patlak vermişti.

Hızır Bey'in, İttifak ile müzakereleri sürdürerek zaman kazanma ve müttefiklerin birbirleriyle çelişen menfaatlerinden istifade ederek, Beyliğin askerî gücünü yeniden inşa etme politikası ise, kusursuz bir biçimde işliyordu. Nitekim Girit'in 1349 yılı boyunca büyük bir Türk saldırısı tehdidiyle çalkalanıp durması, Venedik'in, Hızır Bey'e karşı savaşa devam edilmesi yolundaki ısrarlarını haklı çıkardığı gibi Aydınoğulları'nın yeniden eski güçlerine kavuşmaya başladığını da gösteriyordu. Gerçekte Girit'e yönelen Türk tehdidi daha Umur Bey'in şehadetinden önce oldukça önemli boyutlara ulaşmıştı. Durumun vehametinin farkında olan Venedik Senatosu da 14 Kasım 1345 ve 15 Ocak 1347 tarihlerinde, Umur Bey'in kuşatmasından dolayı Haçlıların İzmir'de çok zor durumda buldukları yıllarda, Türklere karşı Girit hükûmeti ile ortaklaşa 5 veya 6 kadirga hazırlama tekliflerini ivedilikle görüşmeye başlamıştı. Görüşmeler esnasında Girit hükûmeti, masraflarının bir kısmını Girit Dükü ve bir kısmını da konsilin diğer üyelerinin karşılayacağı 2 ya

da 3 kadirga donatmaya hazır olduklarını ifade etmişler fakat Venedik Senatosu'nda ekonomik bakımdan çok zor günlerin yaşandığı ve bu masrafların altından kalkmanın güç olduğu fikri ağır basınca bu teklifler de reddedilmişti.⁷⁵⁹ Öte yandan muhtemel bir Türk saldırısının önüne geçmeyi amaçlayan Girit hükûmeti ise, 1349 yılı başlarında Venedik'e gönderdiği Petro Quirini adındaki elçisi vasıtasıyla, Giritlilerin Türklere karşı oluşturulacak olan bir donanmanın masraflarının üçte birini karşılamaya hazır olduklarını ifade ediyordu. Fakat 13 Nisan 1350'de Girit hükûmetinin Venedik'e gönderdiği bir mektupta yer alan ifadelerle bakılacak olursa, önlem almakta çok geç kalınmış ve adanın Sithia bölgesi Ayasuluğ Emiri'nin istilasına uğramıştı.⁷⁶⁰

Diğer taraftan Ağustos 1350'de biraraya gelen ittifakın üyeleri, Türklere karşı savaşın yeniden başlatıldığını ilân ederek aralarında donanma oluşturma teşebbüsüne girişmişlerdi. Görüşmelerde Venedik ile Rodos Şövalyelerinin üçer, Kıbrıs Krallığı'nın da iki kadirga donatması ve birlik donanmasının 1351 yılı başlarında Eğriboz'da toplanması kararlaştırılmıştı.⁷⁶¹ Latinlerin bu hareketi üzerine saldırgan bir tavır takınan Hızır Bey, 26 Mayıs 1351'de İzmir üzerine saldırı hazırlıklarına başlamış ve Cenovalılar ile de bir ittifak antlaşması yapmıştı. İttifakın üyeleri arasındaki uzayıp giden görüşmeler bir netice vermediği gibi 1351'de Venedikliler,

⁷⁵⁹ GIRARDI, F., *Venezia-Senato XXIII*, s. 128-129 no. 344 (14 Kasım 1345), 219-221 no. 679 (15 Ocak 1346).

⁷⁶⁰ THIRIET, F., *Régestes*, s. 68 no. 236; THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 246.

⁷⁶¹ LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 233; LUTTRELL, A., "Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century", *Papers of the British School at Rome* 26, London 1958, s. 204-205.

Cenovalılar ile savaşa girdiklerinden görüşmelerden çekilmişler ve Papa da 1351 Eylül'ünde Rodos Şövalyeleri Sahib-i Azamı'na ittifakın resmen bozulduğunu bildirmek zorunda kalmıştı.⁷⁶²

İttifakın resmen dağılmasından sonra bölgedeki siyasi ve askerî ağırlığını daha da arttıran Hızır Bey, Venedik'in bölgedeki nüfuzunu kırmak adına Cenovalılarla yakın ilişkiler tesis etmeye başlamıştı. Nitekim Venedik ile Cenovalılar arasında 1351 yılında patlak veren savaşta Cenovalıları destekleyen Hızır Bey, böylece Venedik'in bölgedeki ağırlığını tamamen ortadan kaldırmayı planlamıştı.⁷⁶³ Kaynakların bildirdiğine göre Hızır Bey, bu savaş esnasında filosuyla Ayasuluğ limanından Cenovalılara erzak temininde bulunmuştu.⁷⁶⁴ Bu durum karşısında Aydınogulları ülkesindeki pazarı tümüyle Cenovalılara kaptıracağı endişesine kapılan Venedik de, Hızır Bey ile antlaşmaya varmak için harekete geçmişti. Ancak

⁷⁶² QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia*, s. 169; THIRIET, F., "Les Relations entre la Crete et les Emirats Turcs de Asie Mineure au XIV. Siecle (1348-1360)", *Actes du XII. Congress International des Etudes Byzantines*, II, (1964), s. 217; THIRIET, F., *Délibérations*, s. 223-224 no. 581; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 233-235 ; ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 56-58; İNALCIK, H., "Turcoman Maritime Principalities", s. 200-201.

⁷⁶³ 1351 tarihli Venedik-Ceneviz savaşına dair ayrıntılı bilgi için bkz.: JACOBY, D., "Lens Gens de Mer", s. 169-201; ABULAFIA, D., "Genova and Security of the Seas: The Mission of Babilano Lomellino in 1350", *Papers of British School at Rome*, c. 45, (1997), s. 272-279).

⁷⁶⁴ LUTTRELL, A., "Venice and the Knights Hospitallers", s. 205; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 606; NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik*, s. 264.

yine de ihtiyatı elden bırakmak istemeyen Venedik, Hızır Bey'i barışa zorlamak için donanmasının 1351-52 kışını Ayasuluğ ve Balat önlerinde geçirmesini sağlamıştı.⁷⁶⁵

Bu ilk temasların bir sonucu olarak Hızır Bey, 1352 Ağustos'unda Kandiye Dükü'ne yazdığı bir mektupta görüşmeler için ondan bir elçi göndermesini istemiş ve Ekim 1352 tarihi itibarıyla da bir ön antlaşmaya varılmıştı. Görüşmelerde Türklerin saldırılarına tamamen son vermeleri, Hızır Bey'in şimdiye kadar yaptığının aksine Cenovalılara bundan sonra yardımda bulunmaması gibi hususlar da gündeme gelmişti.⁷⁶⁶ Asıl barış antlaşması ise 7 Nisan 1353'te Hızır Bey ile Venedik adına Girit elçisi Francesco da Fermo arasında imzalanmıştı.⁷⁶⁷ Yirmi altı paragraf veya maddeden oluşan bu antlaşma ile iki ülke arasında resmî olarak on yıldır durmuş olan ticaret yeniden başlıyordu. Artık on yıllık savaş hâli son bulduğuna göre, Batılı tacirler için Aydınogulları Beyliği'nin zengin topraklarındaki ticarete yönelmek vakti de böylece gelmiş oluyordu.⁷⁶⁸ Antlaşmada çeşitli mallar üzerinde tespit edilmiş olan ihracat ve ithalat vergi oranlarına bakıldığında Hızır Bey'in, antlaşmayı imzalarken güçlü bir konumda olduğu görülüyordu. Nitekim 3 Kasım 1353'te Venedik Doju Andreae Dandolo'ya yazdığı bir mektupta bu antlaşmanın Hıristiyanları hayal kırıklığına uğrattığını ve ellerini zayıflattığını iddia eden yeni Papa VI. Innocentius

⁷⁶⁵ THIRIET, F., "Les Relations", s. 217; LEMERLE, P., *L'Emirat D'Aydın*, s. 233 ; HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 606 n. 1971.

⁷⁶⁶ THIRIET, F., *Délibérations*, s. 228 no. 596

⁷⁶⁷ Antlaşmanın metni için bkz: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 211-216.

⁷⁶⁸ THIRIET, F., "Les Relations", s. 218; THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 336.

(1352-1362), Venedik'i Türkler ile antlaşmaya varmasından dolayı protesto etmişti.⁷⁶⁹

Bu sıralarda Venedik'in Mentешеoğulları ile de görüşmelerde bulunduğu ve yeniden iyi ilişkiler tesis ederek, ticaretin önünü açmaya yöneldiği biliniyorsa da bunun bir antlaşma ile sonuçlanıp sonuçlanmadığı tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir.⁷⁷⁰ Ancak, bu sıralarda Giritli tacirlerin Mentеше Beyliği'nin kontrolündeki Balat ve Milas'a gelerek, ticari faaliyetlerde bulunması⁷⁷¹ ve Aydınöğulları ile Nisan 1353 Antlaşması'nı müzakere eden Girit elçisi Francesco da Fermo'nun, Balat'a da uğrayarak, Mentешеoğlu İbrahim Bey'in izni ile yüksek miktarda hububat satın alması ilişkilerin düzene girdiğinin göstergesi idi.⁷⁷² Bu alımın, Venedik-Ceneviz

⁷⁶⁹ THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. II, s. 18 no. 9.

⁷⁷⁰ HEYD, W., *Yakın Doğu*, s. 608 ve ondan naklen Wittek, P., *Menteşe Beyliği*, s. 70'de 1352-1355 yılları arasında Girit Dükü Marino Morosini'nin aracılığı ile Venedik Cumhuriyeti'nin Mentеше ile de ayrı bir antlaşma yaptığını ve bununla Mentеше Beyliği'nin silahsızlandırıldığını, Venediklilerin Balat'ta bir kilise yapmak ve konsolos bulundurmak hakkını elde ettiklerini öne sürmüşseler de bu bir yanılğı olup daha önceki ahidnâmelerde bulunan ve bundan sonraki tarihlerde yapılacak antlaşmalarda da yer alan hükümlerin birbirine karıştırıldığı anlaşılmaktadır.

⁷⁷¹ ZACCARIA DE FREDO, *Zaccaria de Fredo Notaio in Candia (1352-1357)*, ed. A. Lombardo, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1968, s. 30-31 no. 35, 51-51 no. 73, 59 no. 85.

⁷⁷² THIRIET, F., *Régestes*, s. 79 no. 281; THIRIET, F., *Délibérations*, s. 229-230 no. 602. Söz konusu hububat alımı dönemin kaynaklarında “*de quibus dominus Laurentius Celssi fuit capitaneus, de Veneciis exierunt, qui in Egeopelago pro*

savaşı esnasında Venedik ticaret filosunun Kırım'daki kolonisi Tana'ya ulaşamadığı bir sırada gerçekleşmesi, Venedik'in Menteşe Beyliği ile olan ticarete verdiği önemi gösteriyordu.

securitate multarum navium Venetorum, que in Turchia honorabantur blado, repente progressus est, quas tutavit illesas...” şeklinde geçmektedir. Bkz.: ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade*, s. 60 n. 642. Girit hükûmeti ile Menteşe Emiri Musa Bey arasında yapılan 13 Ekim 1358 tarihli antlaşmanın müzakere safhası anlaşılan daha 1352 yılı dolaylarında başlamıştı. Bkz.: THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne*, s. 207.

SONUÇ

Haçlıların Doğu Akdeniz’de ellerindeki son toprak parçası olan Akka’nın, 1291 yılında Memlûk orduları tarafından yeniden fethedilmesi, Hıristiyan Batı’da büyük yankı uyandırmıştır. Bu fethin hemen akabinde dönemin papaları tarafından yapılan çağrılara kulak veren misyonerlerden din adamlarına, askerlerden diplomatlara kadar birçok kişi, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi ve bu hedefin önündeki en büyük engel olarak görülen Mısır’ın işgal edilmesi için teklif mahiyetinde çeşitli plan ve projeler hazırlamaya koyulmuştur. Başlangıçta Mısır’ın işgali ve Kutsal Toprakların zaptının hedeflendiği bu projeler, siyasi konjonktürün değişmesi ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle sürekli revize edilmiş; Doğu Akdeniz’deki Müslümanlardan ziyade Ege’deki Türklerin daha yakın bir tehlike arz etmeye başlamasıyla hedefinden saparak, Türklere karşı Haçlı Donanma İttifaklarına dönüşmüştür. Çalışmamızda, Haçlı Seferi projelerinin geçirdiği bu değişim ve dönüşümü en iyi şekilde yansıttığını düşündüğümüz Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello’nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eseri ve konuya ilişkin 1320 ila 1330’lu yıllarda kaleme aldığı mektuplardan yola çıkarak, dönemin diğer kaynakları eşliğinde Hıristiyan Batı ile Müslüman Doğu’nun Ege sularındaki karşılaşmasının bir tablosunu çizmeye çalıştık.

Çalışmamızda ortaya çıkardığımız ve burada vurgulanması gereken ilk husus, Sanudo’nun bizzat kendi hayatı ve fikirlerinin, yukarıda bahsettiğimiz Haçlı Seferi projelerinde düşünsel ve eylemsel bazda yaşanan bu değişim ve dönüşümün en canlı kanıtı olmasıdır. Nitekim Sanudo, 1306-1321 yılları arasında tamamladığı mezkûr eserinde, Mısır’a karşı etkili bir ekonomik abluka uygulandıktan sonra Mısır’ın işgal

edilmesi gerektiğini ve akabinde Kutsal Toprakların zaptını teklif ve tavsiye ederken, ilerleyen yıllarda bu fikirlerini yeniden gözden geçirme gereği duymuştur. Çalışmamızın birinci bölümünün dördüncü kısmında Sanudo'nun mezkur eserinden yer verdiğimiz kayıtlardan da anlaşılacağı üzere, daha eserinin ilgili kısımlarına 1322-1323 yıllarında eklediği notlardan itibaren bu düşüncesini değiştirmeye başladığı görülen Sanudo, 1323-1337 yılları arasını kapsayan ve bilhassa 1325-1334 tarihleri arasında kaleme aldığı mektuplarında, tamamıyla farklı bir proje ile karşımıza çıkar olmuştur. Nitekim söz konusu mektuplarında her ne kadar Mısır ve Kutsal Toprakları hedeflediği büyük Haçlı Seferi projesini dile getirmeyi sürdürse de bu dönemde onu meşgul eden asıl meselenin, vatandaşı olduğu ve sınıksızlığa bağlı bulunduğu Venedik Cumhuriyeti'nin Ege sularında ve Romania topraklarındaki çıkarlarını tehdit eden Türk-Katalan ittifakı olduğu görülmektedir. Sanudo'nun, çalışmamızın birinci bölümünün dördüncü kısmında yer verdiğimiz ve bölgedeki Türk ilerleyişinin yol açtığı tehlikeye dikkat çektiği bu mektupları incelendiğinde, 1320'li yılların ortasından itibaren onun bütün dikkatini, Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesini hedefleyen Haçlı Seferi projesinden Hıristiyan Batı için daha acil bir meseleye dönüşen Türk karşıtı ittifakın tesisine çevirdiği anlaşılacaktır.

Tezimizin birinci bölümünde Sanudo'nun çalışmalarıyla paralel olarak, diğer Haçlı Seferi teorisyenlerinin eserleri de mercek altına alınmış ve böylece Mısır'ın işgali ve Kutsal Toprakların ele geçirilmesinin hedeflendiği Haçlı Seferi projelerinin, katılımcıların menfaatleri doğrultusunda XIV. yüzyılın ilk çeyreğiyle birlikte Ege'de Batı'nın çıkarlarına büyük bir tehdit oluşturmaya başlayan Türklere yönelişinin tarihî süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. XIV. yüzyılın başlarında ve yüzyılın ikinci çeyreğine doğru olmak üzere iki kategoride değerlendirebileceğimiz bu projeler

detaylı bir biçimde incelendiğinde, özellikle Papa V. Clemens (1305-1314)'in papalık döneminin sonuna kadar kaleme alınan teklif metinlerinde, başlangıçta Türklerin doğrudan bir tehdit olarak algılanmadığı ve Papalık politikaları üzerindeki Fransa Krallığı'nın etkisiyle de Haçlı Seferinin ana hedefinin “şizmatik Bizans” ve Mısır ile Kutsal Toprakları elinde tutan “kâfir Müslümanlar” olduğu görülmektedir. Doğu Akdeniz’de Müslümanlara karşı yapılması planlanan harekâtın, Batı Anadolu’daki Türklerin daha yakın bir tehlike arz etmeye başlamasıyla hedef değiştirilerek Ege’ye yönelmesi, Papa XXII. Ioannes (1316-1334)'in papalık makamına seçilmesinden sonra hız kazanmıştır. Nitekim Papa XXII. Ioannes’le birlikte papalık politikaları, Fransız etkisinden sıyrılmaya başlamış; İzmir’in liman kesimi, Foça ve Sakız Adası’nın egemenliğini elinde tutan Cenovalı Zaccaria ailesi ile Rodos’ta yerleşik Hospitalier Şövalye Tarikatı, 1320’li yıllara doğru Batı Anadolu’nun denizci Türkmen beyliklerine karşı Ege’de donanma savaşlarına girişmiş ve Venedik’in Ege’deki kolonilerinin merkezi konumundaki Girit’ten Venedik Senatosu’na, 1318 yılından itibaren, Türklerin Ege adalarına akınlarıyla ilgili çeşitli raporlar sunulmaya başlanmıştır. Çalışmamızda, dönemin en etkili Haçlı Seferi teorisyenlerinden Venedikli Marino Sanudo Torsello’nun mezkûr eseri ve 1320’li yıllarda kaleme aldığı mektuplarında, Haçlı Seferi teşebbüslerinin Doğu Akdeniz’den Ege’ye taşınmasında etkili olan bütün bu gelişmeleri ve bu değişimin izlerini görmek mümkündür.

Çalışmamızda kaydedilmesi gereken bir diğer önemli nokta da, Kutsal Toprakların zaptına yönelik tasarlanan Haçlı Seferi projelerinin, 1320’li yıllarda sadece hedef değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda yapısal bir dönüşüm de geçirmiş olmasıdır. Söz konusu proje ve teşebbüsler, Ege’de Hıristiyan Batı’nın özellikle de

Venedik Cumhuriyeti'nin siyasi ve ticari menfaatlerinin önündeki en büyük engel olarak görülen Aydın ve Menteşe Türklerine karşı Haçlı Donanma İttifakı girişimlerine dönüşmüştür. Bu girişimlerin öncülüğünü, Ege'deki Türk akınlarından ve Türk-Katalan ittifakının oluşturduğu tehditten en fazla zarar gören Venedik'in yapmış olması hiç de şaşırtıcı değildir. Nitekim gerek Eğriboz ve Girit adalarından Venedik Senatosu'na gönderilen raporlar gerekse de Marino Sanudo Torsello'nun 1320'li yılların ortalarından itibaren Avrupa saraylarına yazdığı propaganda mahiyetindeki mektuplar, Türk-Katalan ittifakının Ege'de yol açtığı hasara ve şayet önlem alınmazsa tehlikenin oluşturacağı boyuta dikkat çekmektedir.

Marino Sanudo Torsello, sadece Ege'deki Türk tehlikesine dikkat çekmekle kalmamış, aynı zamanda XIV. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Hıristiyan Avrupa'nın Müslüman Türklere karşı Ege'de giriştiği topyekûn savaşın en etkili propagandacısı olarak da ön plana çıkmıştır. XIV. yüzyılın birinci yarısında Ege'de cereyan eden egemenlik mücadelesinin ele alındığı çalışmamızın ikinci bölümünde ziyadesiyle ortaya koyduğumuz bu husus, Sanudo'nun sadece bir Haçlı Seferi teorisyeni veya propagandacısından ibaret olmadığını, onun aynı zamanda yeri geldiğinde bir diplomat gibi hareket ederek, karar verici kişi ve merciler üzerinde de son derece etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim, 1320'li yılların başlarından Haçlı Donanma İttifakı'nın 1334 tarihinde Batı Anadolu kıyılarına gerçekleştirdiği saldırıya kadar geçen süre zarfında, önce Fransa Kralı'nın sarayında düzenlenen Haçlı Seferi konferansına katılan, ardından Türklere karşı Hıristiyan Batı'nın yanında yer alması için Bizans İmparatoru'nu ziyaret eden ve sonra da Türklerin ilerleyişinin durdurulmasına yönelik Napoli Kralı'nın sarayında düzenlenen konferansa iştirak ederek, düşüncelerini katılımcılarla paylaşan Sanudo, bu topyekûn

savaşın ilk merhalesinin sonuçlandığı 1334 tarihli Haçlı Seferi'ne giden süreçte kilit bir rol oynamıştır. Sanudo'nun bu rolü, çalışmamızın ikinci bölümünde ziyadesiyle istifade ettiğimiz Venedik Senatosu kararları, Girit ve Eğriboz'dan Senato'ya ve Doj'a gönderilen raporlar, Venedik Cumhuriyeti'nin Doğu'daki meselelerle ilgili diplomatik yazışmaları ve tacir mektupları ile Bizans ve İtalyan kroniklerinde yer alan bilgi ve belgeler eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır.

1320'li yılların sonlarına doğru Ege'de Türklere karşı savunma pozisyonuna geçen Hıristiyan Batı'nın, genelde Müslümanlara özeldir ise Türklere karşı başlattığı bu topyekûn mücadeleyi kazanması, Marino Sanudo'nun ifadesiyle "Türk meselesini" (*factis Turchorum*) çözmesi, ancak bölgedeki Hospitalier Şövalyeleri, Sakız Adası'nın Hâkimi Cenovalı Martino Zaccaria, Girit ve Eğriboz adalarının Venedikli yöneticileri, Naksos Dükü, Bizans İmparatoru, Kıbrıs, Napoli ve Fransa kralları ile Papa'nın iştirak edeceği, doğru dürüst donatılmış ve iyi finanse edilmiş bir Haçlı İttifak Donanması'nın teşkil edilmesiyle mümkün görünmektedir. Venedik'in yoğun çabaları neticesinde önce 6 Eylül 1332 tarihinde Venedik, Bizans İmparatorluğu ve Hospitalier Şövalyeleri arasında bir ittifak antlaşması imzalanmış⁷⁷³ ardından 1334 yılı başlarında Papalık, Fransa ve Kıbrıs krallıklarının da katılımıyla Ege'de Türklere karşı ilk Haçlı İttifak Donanması vücuda getirilmiştir.⁷⁷⁴ Marino Sanudo Torsello'nun, Napoli ve Fransa kralları ile

⁷⁷³ Türklere karşı Venedik, Bizans İmparatorluğu ve Hospitalier Şövalyeleri arasında imzalanan 6 Eylül 1332 tarihli antlaşmanın tam metni için bkz.: EK-III.

⁷⁷⁴ Venedik Doju'nun Türklere karşı yapılan harp hazırlıkları hakkında Papa XXII. Ioannes'e cevabını teşkil eden mektubunun tam metni için bkz.: EK-IV ve Papa

Avrupa'nın ileri gelen şahsiyetlerine yazdığı mektuplarla onların ilgisini Ege'deki Türk tehlikesine çekmek suretiyle bu ittifakın teşekkülünde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Venedik Doju'nun elçilerinin 11 Mayıs 1332 tarihinde Fransa Kralı VI. Philippe'yi ziyaretleri esnasında Türklere karşı Ege'de kurulacak olan ittifaka dair Kral'a sundukları Doj'un mektubunda yer alan ifadelerle⁷⁷⁵ Sanduo'nun, elçilerin ziyaretinden bir ay kadar önce mezkûr Kral'a hitaben kaleme aldığı mektubunda öne sürdüğü gerekçelerin benzerliği, göz ardı edilemeyecek ölçüde dikkat çekmektedir.⁷⁷⁶ Çalışmamızda, İzmir'deki Gazi Umur Bey'in donanma gücünün yok edilmesinin hedeflendiği 1334 tarihli Kutsal İttifak'ın arkaplanına ilişkin yer verilen bilgiler ve İttifak'ın teşekkülünde Sanudo'nun mektuplarının etkisi incelendiğinde, onun bu dönemde Romania'daki meselelere ilişkin Venedik Senatosu'na danışmanlık yaptığı dahi söylenebilir.

Haçlı Donanma İttifakı'nın 1334 Eylül'ünde Edremit Körfezi'nde Karesi Beyliği'nin donanmasına karşı kazandığı zafer, Türklerin Ege'deki faaliyetlerini ancak geçici bir süre engelleyebilmiş, asıl hedefin kendisi olduğu bu saldırıda donanması zarar görmeyen Gazi Umur Bey, eskisinden daha büyük bir kuvvetle

XXII. Ioannes'in Türklere karşı ittifaka dair Venedik Doju'na verdiği cevabın tam metni için bkz.: EK-V.

⁷⁷⁵ Venedik elçilerinin Fransa Kralı VI. Philippe'yi ziyaretleri esnasında, beraberlerinde getirdikleri ve Kral'a sundukları Doj'un mektubunun tam metni için bkz.: EK-II.

⁷⁷⁶ Sanudo'nun Fransa Kralı VI. Philippe'ye hitaben kaleme aldığı 4 Nisan 1332 tarihli mektubunun Türklerden ve Türk karşıtı ittifakın tesisinden bahseden kısımları için çalışmamızın birinci bölüm dördüncü kısım ikinci altbaşlığında yer alan "Sanudo'nun Mektupları" bölümüne müracaat ediniz.

Romania topraklarında nüfuzunu yaymaya başlamıştır. Bunun üzerine Türk meselesinin nihai çözümü için elini taşın altına koyan, bu sefer Venedik değil Papa VI. Clemens (1342-1352) olmuştur. Romania'daki Türk ilerleyişini durdurmanın etkili yolunun geniş katılımlı bir Donanma İttifakı'nın teşekkülünden geçtiğini anlayan Papa VI. Clemens'in yoğun çabaları ve Venedik'in de desteğiyle, dönemin hemen hemen bütün kaynaklarında bahsedilen ünlü 1344 tarihli İzmir Haçlı Seferi'ne çıkılmış ve 20 kadırgalık Haçlı Donanması, aynı yılın 28 Ekim'inde İzmir'in liman kesimini Gazi Umur Bey'in elinden zaptetmiştir. Papa'nın rolünün belirleyici olduğu bu sefer, XIV. yüzyılın ilk yarısında Türklere karşı girişilen en büyük askerî harekât olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak zaferin ardından ilerleyişini devam ettiremeyen Haçlılar, Gazi Umur Bey'in muazzam kara ordusunun baskısı altında kentin liman kesimindeki kalede sıkışıp kalmışlar ve 17 Ocak 1345'te uğradıkları ağır yenilgide komutanlarını ve üst düzey askerî kadrolarının tamamını kaybetmişlerdir.⁷⁷⁷ Gazi Umur Bey'in, 1348 Mayıs'ında kentin liman kalesini kuşatmasında şehit düşmesi, aynı yıl Kara Ölüm olarak adlandırılan veba salgınının bütün Akdeniz ve Avrupa'yı

⁷⁷⁷ Çalışmamızda, 17 Ocak 1345'te İzmir'de gerçekleşen bu savaşa ilişkin dönemin Doğu ve Batı kaynaklarında yer alan birbirlerinden farklı kayıtlar mukayeseli bir biçimde birlikte sunulmuştur. Bkz.: ZUCHELLO, P., *Lettere*, s. 31 no. 13; DEMO, E., *Venezia-Senato. Registro XXII*, s. 296-299 no. 607-611; *CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIVM*, s. 532, 534-535; MARCO BATTAGLI, *Marcha*, s. 51; ENVERÎ, *Düstûrnâme*, s. 61; ANONIMO ROMANO, *Cronica*, cap. XIII s. 32-33; *HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA*, cap. XIII s. 363, 365; JORGA, N., "Une Lettre Apocryphe", s. 29-31; *STORIE PISTORESI*, s. 215-216 no. 130; VILLANI, G., *Nuova Cronica*, s. 647-648.

kasıp kavurması ve akabinde başgösteren bölgesel çaptaki ekonomik kriz her iki tarafın da enerjisini tüketmiş ve nihayetinde yüzyılın ortasında Venedik ile Cenova arasında patlak veren savaş Kutsal İttifak'ın da sonunu getirmiştir.

1334 ve 1344 tarihlerinde İzmir'i hedef alan bu saldırılar, 1291 sonrası Haçlı Seferi projeleri ve teklif metinlerinde Kutsal Topraklar ve Mısır'ın hedef gösterilmesine rağmen, Hıristiyan Batı'nın, XIV. yüzyılın birinci yarısı boyunca Müslümanlar karşısındaki gerçek sınavını, Doğu Akdeniz'de değil Ege sularında Türklere karşı verdiğinin en önemli delilleridir. Bu kapsamda dönemin en etkili Haçlı Seferi teorisyeni ve yazdığı mektuplarla gündemi takip eden bir eylem adamı olan Marino Sanudo Torsello'nun, Haçlı Seferi idealini gerçekleştirme hususunda kısmen başarılı, kısmen de başarısız olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim o, bütün çabalarına rağmen *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eserinde savunduğu Mısır'ın işgali ve Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesine yönelik "*passagium generale*" yani büyük Haçlı Seferi idealini hiçbir zaman hayata geçirememiştir. Ancak bununla birlikte, özellikle 1325-1334 tarihleri arasında kaleme aldığı ve dönemin en etkili kişilerine gönderdiği propaganda mahiyetindeki mektuplarında dile getirdiği Türk karşıtı ittifak projesi, 1334 ve 1344 tarihlerinde olmak üzere iki defa İzmir üzerine gerçekleştirilen Haçlı Donanma İttifakı saldırılarıyla hayata geçirilmiştir.

Marino Sanudo'nun, Hıristiyan Batılı kuvvetlerin dikkatini Ege'deki Türk tehlikesine ve ilerleyişine çektiği mektupları etraflıca incelendiğinde, Ege adalarına ve Yunanistan anakarası ile kıyılarına yapılan sonu gelmez Türk akınlarının, münferit ve tesadüf eseri vuku bulan saldırılardan ibaret olmayıp, Hıristiyan Batı'nın koalisyon kuvvetlerinin taarruzlarına karşı İslam Dünyası'nın büyük mücadelesinin

bir parçası olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Sanudo'nun, 1334 tarihinde Bourbon Dükü I. Louis'e hitaben kaleme aldığı mektubunda kullandığı, "*Bundan dolaydır ki Türklerin, daha önce Romania'nın doğu topraklarını ele geçirdikleri gibi şimdi de Romania'nın batısını işgal etmelerinden ve hatta kuzeydeki Tatarlar ile birleşmek suretiyle, ki arzularının bu yönde olduğu anlaşılmaktadır, bütün Hıristiyan dünyası için en büyük tehlikeyi teşkil etmelerinden endişe edilmektedir.*" şeklindeki ifadesi, bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir.

Sanudo'ya dair son birkaç tespitte bulunarak, sözlerimize son vermek en doğrusu olacaktır. Kendi yazdıkları da dâhil hakkında çok az şey bilinen Marino Sanudo Torsello, söylemleri ile çağının liderlerini, karar vericileri ve kamuoyunu etkilemesini bilen ve Batı'daki siyasi atmosferi çok iyi idrak etmiş bir kişidir. Her ne kadar papaların rolünü yadsımasa da Haçlı Seferi projesine dünyevî lider olarak Fransa krallarını seçmiş olması ve projesini gerçekçi bir biçimde ekonomik faktörler üzerine inşa etmesi bunu göstermektedir. Gerek *Liber Secretorum* adlı eseri gerekse de kaleme aldığı mektuplarında çağının Haçlı Seferi idealinin inkıraz hâlinde olduğunun farkına vardığı görülen Sanudo, bundan dolayı Haçlı Seferi projesini aynı zamanda Doğu ile Batı kiliseleri arasındaki şizmanın ortadan kaldırılması için bir seçenek olarak değerlendirmiş ve kutsal savaş ideolojisini kullanarak, Avrupa'yı asgari siyasi ve ekonomik standartlar üzerinde birleştirmeyi düşünmüştür. Sanudo'nun uzun vadeli bu projesini bir yana bırakacak olursak, onun en gerçekçi ve kısa vadede gerçekleşmesi mümkün olan amacı, hiç kuşkusuz Doğu'da ve Ege'de vatandaşı olduğu Venedik Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik çıkarlarının korunup kollanması olmuştur. Sanudo'yu diğer Haçlı Seferi teorisyenleri ve propagandacılarından ayıran en önemli özelliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Sanudo, Haçlı Seferi projesini tek seferlik bir çalışma olarak görmeyip, çağının şartlarına uygun olarak yeniden ele alıp, revize edebilmiş ve bu projeyi mevcut şartları da göz önünde bulundurarak, sadece düşüncede değil pratikte de uygulanabilir uzun soluklu bir politikaya dönüştürmeyi başarmıştır.

Son olarak, Torsello ismiyle meşhur Marino Sanudo'nun, sadece XIV. yüzyılın birinci yarısının en önemli Haçlı Seferi teorisyeni değil aynı zamanda döneme damgasını vurmuş bir Türk uzmanı olarak temayüz ettiğini söylemek yanlış olmasa gerek. Zira hayatının en verimli yıllarını Romania topraklarında geçiren Sanudo, 1309-1311 yılları arasında Rodos'ta iken Türkler ile Hospitalier Şövalyeleri arasındaki mücadeleleri gözleme fırsatı bulmuş; Katalan Kumpanyası'nın 1311 yılında Atina'yı ele geçirmesini sağlayan Cephissus Savaşı'nın bir görgü tanığı olarak, savaşta Katalanların yanında saf tutmuş olan Türkleri bizzat müşahede etmiş ve 1281 yılından itibaren devletin çeşitli kademelerinde görev yapmanın sağladığı avantajla, özellikle 1320'li yıllarda Venedik'in Ege'deki kolonilerinden gönderilen ve Türklerin bölgedeki faaliyetlerinden bahseden mektup ve raporlara ulaşma imkânı bularak, Türklerin bölgede izledikleri siyasi ve askerî strateji üzerine derin analizler yapabilme becerisi edinmiştir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica. Per Extensum Descripta, aa. 46-1280 d. C.*, a cura di Ester Pastorello, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, Ed.: L. A. Muratori, Bologna 1938.
- ANDREAE DANDULI, *Ducis Venetiarum Chronica Brevis, aa. 46-1342 d. C.*, a cura di Ester Pastorello, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: I, Ed.: L. A. Muratori, Bologna 1938.
- ANONIMO ROMANO, *Cronica. Vita di Cola di Rienzo*, a cura di Ettore Mazzali, Rizzoli 1991.
- AZZARA, C. – LEVANTINO, L., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXI, (1342-1344)*, Venezia 2006.
- BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum”, *American Historical Review* 12, no. 4 (1907), s. 810 – 857.
- BEAZLEY, C. R., “Directorium ad Faciendum Passagium Transmarinum II”, *American Historical Review* 13, (1907-1908), s. 66-115.
- BENVENUTO DE BRIXANO, *Benvenuto de Brixano Notario in Candia (1301-1302)*, Ed.: R. Morozzo della Rocca (Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1950.
- BONGARS, J., *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611.
- BONGARS, J., *Marini Sanvto dicti Torselli, Epistolae*, içinde: *Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Hannoviae 1611, s. 289-316.

- BROCARDUS, *Directorium ad Passagium Faciendum*, in *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, Ed.: E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 367-517.
- CARESINI, R., *Raphayni de Caresinis. Cancellarii Venetiarum. Chronica, AA. 1343-1388*, a cura di Ester Pastorello, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm: II, Ed.: L. A. Muratori, Bologna 1923.
- CERLINI, A., “Nuove Lettere di Marino Sanudo il Vecchio”, *Bibliopolis*, XIX, (1941), s. 321-359.
- CESSI, R. – SAMBIN, P., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume I, Libri I-XIV [1293-1331]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1960.
- CESSI, R. – BRUNETTI, M., *Le Deliberazioni del Consiglio dei Rogati (Senato). Serie Mixtorum, Volume II, Libri XV-XVI [1332-1333]*, Deputazione di Storia Patria per le Venezia, Venezia 1961.
- COMMEMORIALI, *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 1, Libri 2*, Ed.: Riccardo Predelli, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1876.
- COMMEMORIALI, *I Libri Commemorativi della Repubblica di Venezia, Regesti, Tomo 2, Libri 3-4*, Ed.: Riccardo Predelli, Monumenti Storici R. Deputazione Veneta di Storia Patria, Venezia 1878.
- CONSTABLE, G., *William of Adam. How to Defeat the Saracens*, Dumbarton Oaks, Washington 2012.

- CORPUS CHRONICORUM BONONIENSIVM*, a cura di Albano Sorbelli, içinde:
Rerum Italicarum Scriptores, Cilt: XVIII, Bölüm: I, Ed.: L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1906.
- CORTUSII PATAVINI DUO, Sive Gulielmi Et Albrigeti Cortusiorum Historia de Novitatibus Paduae, Et Lombardiae, ab anno MCCLVI usque ad MCCCLXIV*, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XII, Bölüm V, Ed.: L. A. Muratori, Milan 1728, ss. 757-955.
- CRONACA A LATINA. Cronaca Veneziana del 1343*, a cura di Caterina Negri di Montenegro, Perugia 2004.
- CRONACHE MALATESTIANE. Dei Secoli XIV e XV, aa. 1295-1385 e 1416-1452*, a cura di Aldo Francesco Massera, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XV, Bölüm: II, Ed.: L. A. Muratori, Bologna 1922.
- CRONACHE SENESI*, a cura di Alessandro Lisini – Fabio Iacometti, içinde: *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XV, Bölüm: VI, Ed.: L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1931.
- DEMO, E., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXII, (1344-1345)*, Venezia 2007.
- DÖLGER, F., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, 4. Teil, Regesten von 1282-1341* (Corpus der Griechischen urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit), Munich-Berlin 1960.
- DÖLGER, F., *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453, 5. Teil (Schluss), Regesten von 1282-1341* (Corpus der Griechischen urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit), Munich-Berlin 1965.

- DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev.: V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü. Yay., İstanbul 1956, 219s.
- DOUKAS, *Tarih. Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Çev.: Bilge Umar, İstanbul 2008.
- EFLÂKÎ, A., *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, c. II, Hürriyet Yay., İstanbul 1979, 430s.
- ENVERÎ, *Düstûrnâme*, neşr.: Mükrimin H. Yınanç, TTE Yay., İstanbul 1928, 121s.
- FIDENZIO DA PADOVA, *Liber Recuperationis Terrae Sanctae*, içinde: *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa e Dell'Oriente Francese (1215-1300)*, Ed.: Girolamo Golubovich, Tomo II, Firenze 1906, s. 1-60.
- FOULQUES DE VILLARET, *Hec est informatio et instructio nostri magistri Hospitalis super faciendo generali passagio pro recuperatione Terre Sancte*, Ed.: J. PETIT, "Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade", *Bibliothèque de l'ecole des chartes*, 1899, tome 60, (1899), s. 603-610, içinde s. 604-610.
- GABRIELI, F., *Arab Historians of the Crusades*, İngilizce'ye çev.: E. J. Costello, London 2009.
- GALVANO DI LEVANTO, "Liber sancti passagii Christicolarum contra Saracenos pro recuperatione Terrae Sanctae", *Revue de l'Orient Latin*, 6, (1898), s. 358-369.
- GIRARDI, F., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XX*, (1341-1342), vol. 10, Venezia 2004.
- GIRARDI, F., *Venezia-Senato. Deliberazioni Miste. Registro XXIII*, (1345-1347), vol. 10, Venezia 2004, 248s.

- GOLUBOVICH, F. S. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa e Dell'Oriente Francese*, Tomo II, Firenze 1913.
- GUILLAUME ADAM, *De Modo Sarracenos Extirpandi*, içinde: *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, Ed.: Ch. Kohler, vol. II, Paris 1906, ss. 521-555.
- HAYTON, *La flor des estoires de la terre d'orient*, içinde: *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Arméniens*, Ed.: E. Dulaurier, vol. II, Paris 1906, s. 111-363.
- HISTORIAE ROMANAE FRAGMENTA, *ab anno Christi MCCCXXVII usque ad MCCCLIV, Neapolitana sive Romana dialecto scripta*, anonim, içinde: *Antiquitates Italicae Medii Aevi*, c. III, Ed.: L. A. Muratori, Milan 1740, s. 239-548 (capitolo XIII, s. 353-372).
- İBN BATTUTA, *Seyahatnâme*, Çev.: A. Sait Aykut, c. I, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004, 576s.
- İBN SAİD EL MAĞRİBİ, *Kitab Bast el-Arz Fi't-Tu'l-ve'l-Arz*, Neşr.: Huan Fernit Hynes, Tatvan 1958, 141s.
- JORGA, N., "Une Lettre Apocryphe sur la bataille de Smyrne (1346)", *Revue de l'Orient Latin*, 3, (1895), s. 27-31.
- KANTAKUZENOS, J., *Ioannis Cantacuzeni Eximperatoris Historiarum libri IV*, Ed.: Ludwig Schopen - Barthold Georg Niebuhr, 3 cilt, Bonn: Impensis Ed.: Weber, 1828-32 (cilt I, 608 s.)
- KANTAKUZENOS, J., *Geschichte. Übersetzt und Erläutert von Georgios Fatouros und Tilman Krischer*, Zweiter Teil (Buch I), Stuttgart 1982, 344s.

- KANTAKUZENOS, J., *Geschichte. Übersetzt und Erläutert von Georgios Fatouros und Tilman Krischer*, Zweiter Teil (Buch II), Stuttgart 1986, 306s.
- KUNSTMANN, F., *Studien über Marino Sanudo den Älteren mit einem Anhang seiner ungedruckten Briefe*, München 1855.
- LEDUC, F. X., *Venezia – Senato. Deliberazioni Miste. Registre XVII (1335-1339)*, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, Venise 2007.
- MARCO BATTAGLI, *Marcha di Marco Battagli da Rimini [AA. 1212-1354]*, a cura di Aldo Francesco Massera, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVI, Bölüm: III, Ed.: L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1912-1913 Citta di Castello 1913.
- MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis. Super Terrae Sanctae Recuperatione et Conservatione, Gesta Dei Per Francos*, vol. II, Ed.: Jacques Bongars, Hannoviae 1611, s. 1-288.
- MARINO SANUDO TORSELLO, *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım).
- MARINO SANUDO TORSELLO, *Istoria del Regno di Romania*, içinde: *Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques*, Ed.: Carl Hopf, Paris 1873, s. 99-170.
- MATTHAEI DE GRIFFONIBUS, *Memoriale Historicum de Rebus Bononiensum aa. 4448-1472 d. C.*, a cura di Lodovico Frati – Albano Sorbelli, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XVIII, Bölüm: II, Ed.: L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1902.
- MELIKOFF, I., *Le Destan d'Umur Pacha*, Bibliotheque Byzantine, Paris 1954, 222s.

- PACHYMERES, G., *Bizanslı Gözüyle Türkler*, Çev.: İlcan Bihter Barlas, İlgı Kültür Sanat Yay., İstanbul 2009.
- PIERRE DUBOIS, *De Recuperatione Terre Sancte*, Ed.: C. V. Langlois, Paris 1891, s. 1-130.
- PIERRE DUBOIS, “Oppinio cujusdam suadentis regi Franciae ut regnum Jerosolimitanum et Cipri acquireret pro altero filiorum, ac de invasione Egipti”, *De Recuperatione Terre Sancte*, Ed.: C. V. Langlois, Paris 1891, s. 130-140.
- PIETRO PIZOLO, *Pietro Pizolo Notaio in Candia, c. I (1300)*, Ed.: S. Carbone, (Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1978.
- POSTANSQUE, A., *De Libro Secretorum Fidelium Crucis cujus auctor Marinus Sanutus*, Montpellier 1854, 68s.
- QUATERNUS CONSILIORUM, *Duca di Candia, Quaternus Consiliorum (1340-1350)*, Ed.: P. R. Vidulich, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Pubblici, Venice 1976.
- RAMON MUNTANER, *Chronicle*, İngilizce tercüme: Lady Goodenough, Cambridge Univ. Press, Ontario 2000, 614s.
- Recueil des Historiens des Croisades. Historiens Orientaux*, cilt I, Paris 1872.
- RONCIERE, C. – DOREZ, L., “Lettres inédites et mémoires de Marino Sanudo l’ancien (1334-1337)”, *Bibliothèque de l’école des chartes*, tome 56, (1895), ss. 21-44.
- STORIE PISTORESI, a cura di Silvio Adrasto Barbi, *Rerum Italicarum Scriptores*, Cilt: XI, Bölüm: V, Ed.: L. A. Muratori, Citta di Castello, Bologna 1907.

- THE MOROSINI CODEX*, Ed.: Michele Pietro Ghezzi, John R. Melville-Jones, Andrea Rizzi, Archivio del Litorale Adriatico III, vol. I: to the Death of Andrea Dandolo (1354), Padova 1999.
- THIRIET, F., *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise Concernant la Roumanie, I (1329-1399)*, Ecole Pratique des Hautes Etudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1958.
- THIRIET, F., *Délibérations des Assemblées Vénitiennes: Concernant la Roumanie, Tome I, 1160-1363*, Ecole Pratique des Hautes Etudes – Sorbonne, VI Section, Paris 1966.
- THOMAS, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levanticum. Sive Acta et Diplomata Res Venetas Graecas Atque Levantis Illustrantia, a. 1300-1350 c. I, a. 1351-1454 c. II, Venetiis 1880-1899*. Türkçe trc. için bkz.: GÜÇER, B., *Venedik ve Doğu'ya Ait Siyasi Âkitler Mecmuası*, (TTK Ktp. Basılmamış Tercüme).
- VILLANI, G., *Cronica*, Tomo VIII, Firenze 1823.
- VILLANI, G., *Croniche Storiche di Giovanni, Matteo e Filippo Villani. A Miglior Lezione Ridotte coll' Aiuto*, vol. IV, Milano 1848.
- VILLANI, G., *Nuova Cronica*, Ed.: Giuseppe Porta, Parma 1991.
- ZACCARIA DE FREDO, *Zaccaria de Fredo Notaio in Candia (1352-1357)*, Ed.: A. Lombardo, Fonti per la Storia di Venezia, Archivi Notarili), Venezia 1968.
- ZUCCHELLO, P., *Lettere di Mercanti a Pignol Zucchello (1336-1350)*, Ed.: Raimondo Morozzo della Rocca, Comitato per la Pubblicazione delle Fonti Relative alla Storia di Venezia, Fonti per la Storia di Venezia, Sez. IV, Archivi Privati, Venezia 1957, 145s.

İkincil Kaynaklar:

- ABULAFIA, D., “Genova and Security of the Seas: The Mission of Babilano Lomellino in 1350”, *Papers of British School at Rome*, c. 45, (1997), ss. 272-279.
- ABULAFIA, D., *A Mediterranean Emporium. The Catalan Kingdom of Majorca*, Cambridge 2002.
- ABULAFIA, D., *Büyük Deniz. Akdeniz’de İnsanlık Tarihi*, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul 2012.
- AKIN, H., *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, AÜDTCF Yay., Ankara 1968, (2. baskı), 253s.
- ALEXANDRESCU-DERSCA, M., “L’expédition d’Umur Beg d’Aydin aux bouches du Danube (1337 ou 1338)”, *Studia et Acta Orientalia*, vol. 2, (1960), ss. 3-23.
- ATIYA, A. S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938, 622s.
- ATIYA, A. S., *Crusade, Commerce and Culture*, Bloomington 1962, 294s.
- ATIYA, A. S., “The Crusade in the Fourteenth Century”, içinde: *A History of the Crusades*, Ed.: Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, ss. 3-27.
- BALARD, M., *La Romanie Génoise (XIIe – Début du XVe Siècle)*, Vol. I, Genova 1978.
- BALARD, M., “The Genoese in the Aegean (1204 – 1566)”, içinde: *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, Eds. Benjamin Arbel, Bernard Hamilton, David Jacoby, London 1989, ss. 158 – 174.

- BALARD, M., “Latins in the Aegean and the Balkans in the Fourteenth Century”, içinde: *The New Cambridge Medieval History*, vol. VI, c. 1300 – c. 1415, (2008), Ed.: Michael Jones, Cambridge University Press 2000, ss. 825 – 838.
- BALARD, M., “Hıristiyan Akdeniz: 1000-1500”, *Tarihte Akdeniz*, ed. David Abulafia, Türkçe terc.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003, s. 183-219.
- BARBER, M., *The Trial of the Templars*, Cambridge 2006, 410s.
- BUCH, W., “14-15. Yüzyıllarda Kudüs’e Giden Alman Hacılarının Türkiye İzlenimleri”, Çev.: Yüksel Baypınar, *Belleten*, sayı: 183, (1982), ss. 509-533.
- CAHEN, C., “Les Principautes Turcomanes au Debut du XIV. siecle D’Apres Pachymere et Gregoras”, *İÜEFTD*, sayı: 32 (1979), (Ord. Prof. İ. H. Uzunçarşılı Hatıra Sayısı), ss. 111-116.
- CARDINI, Franco, “I Costi della Crociata. L’aspetto economico del progetto di Marino Sanudo il Vecchio”, içinde: *Studi in Memoria di Federigo Melis*, vol. II, Giannini Editore 1978, ss. 179-211.
- CARIM, F., *Tarih’in Türk’e Yüklediği Çetin Görev. Katalanlar’ın Saldırısı Türkler ve Türköpl’ler*, Garanti Yay., İstanbul 1965, 126s.
- CARR, M., “The Hospitallers of Rhodes and Their Alliances Against the Turks, 1306-1348”, içinde: *Islands and Military Orders c. 1291 – c. 1798*, eds. Emmanuel Buttigieg – Simon Philipsss, London 2013, ss. 167-176.
- CARR, M., “Trade and Crusade? The Zaccaria of Chios and Crusades Against the Turks”, içinde: *Contact and Conflict in Frankish Greece and Aegean 1204-1453*, eds. Nikolaos G. Chrissis – Mike Carr, London 2014, ss. 115-134.
- COCCI, A., “Le projet de blocus naval des cotes égyptiennes dans le Liber secretorum Fidelium Crucis (1321c) de Marino Sanudo il Vecchio (1270c.-

- 1343)”, içinde: *La Méditerranée médiévale: perceptions et représentations*, Ed.: Gisèle Seimandi, Paris 2002, s. 171-188.
- CURZI, G., “Allegoria dell’embargo e propaganda per la crociata nelle opere di Marino Sanudo il vecchio”, *Storia dell’Arte*, 89, (1997), s. 5-26.
- ÇELİK, M., *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa’da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği Yay., Manisa 1990, 177s.
- DARKOT, B., “Rodos”, *İA.*, c. 9, (1997), ss. 753-758.
- DARKOT, B., “Sakız Adası”, *İA.*, c. 10, (1997), ss. 94-97.
- DELAVILLE LE ROULX, J., *La France en Orient au XIVe Siècle: Expéditions du Maréchal Boucicaut*, c. I, Paris 1886, 532s.
- DELİLBAŞI, M., “Türk Tarihinin Bizans Kaynakları”, *Cogito* 17, (1999), ss. 339-351.
- DELİLBAŞI, M., “Aydınolu Hızır Bey’e Ait Bir Ahidnâme Taslağı”, içinde: *CIEPO XIV. Sempozyumu*, (Çeşme 18-22 Eylül 2000), Ankara 2004, ss. 97-107.
- DENNIS, George T., “1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması”, Çev.: Melek Delilbaşı, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt 29, sayı I, (1978), ss. 153-166.
- EMECEN, F., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK Yay., Ankara 1989, 239s.
- EMECEN, F., “Alaşehir”, *TDVİA*, c. 2, (1989), ss. 342-343.
- EMECEN, F., “Birgi”, *TDVİA*, c. 5, (1992), ss. 189-191.
- EMECEN, F., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, 236s.

- ERSAN, M., “Katalanlar’ın Anadolu’daki Faaliyetleri: 1304”, içinde: *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu (13-15. Yüzyıllar)*, 18-20 Ekim 2004, Balıkesir 2005, ss. 76-84.
- ESPADA, A. G., “La Teoria de Cruzada Post-Acconiana (1291-1134): Operaciones Sobre el Tiempo y el Espacio Tradicional”, *Medievalismo*, 21, (2011), ss. 207-224.
- FAILLER, A., “L’occupation de Rhodes par les Hospitaliers”, *Revue des études byzantines*, tome 50, (1992), s. 113-135.
- FAILLER, A., “Ephése fut-elle prise en 1304 par les Turcs de Sasan?”, *Revue des études byzantines*, tome 54, (1996), s. 245-248.
- FAUCON, M. M., “Marino Sanudo a Avignon”, *Mélanges d’archéologie et d’histoire* T. 2, (1882), s. 222-223.
- FAURE, C., “Le dauphin Humbert II a Venise et en Orient (1345-1347)”, *Mélanges d’archéologie et d’histoire* T. 27, (1907), s. 509-562.
- FLEET, K., *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State, the Merchants of Genoa and Turkey*, Cambridge Univ. Press, New York 1999.
- FOTHERINGHAM, J. K., *Marco Sanudo: Conqueror of the Archipelago*, Oxford 1915, 168s.
- FOURNIER, P., “Le dauphin Humbert II”, *Comptes-rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 56e année, N. 8, (1912), s. 581-599.
- FRANKFORT, F., *Marino Sanudo Torsello: A Social Biography*, University of Cincinnati, 1974 (Yayımlanmamış doktora tezi), 313s.
- GAY, J., *Le Pape Clement VI et les affaires d’Orient (1342-1352)*, Paris 1904.

- GEORGIU, C., “Propagating the Hospitallers’ Passagium: Crusade Preaching and Liturgy in 1308–1309”, *Islands and Military Orders c. 1291 – c. 1798*, Ed.: Emmanuel Buttigieg – Simon Philipss, London 2013, Chapter 5, ss. 53-63.
- GOITEIN, S. D., “The Cairo Geniza as a Source for the Muslim Civilisation”, *Studia Islamica* 3, (1955), s. 75-91.
- HABERSTUMPF, W., “La Dissoluzione delle Signorie Latine in Morea di Fronte alla Turcocraiza”, *Studi Veneziani*, XXVIII, Venezia 1997, s. 61-81.
- HAZLITT, W. C., *The Venetian Republic: Its Rise, Its Growth and Its Fall, 409-1457*, vol. I, London 1915, 1036s.
- HEYD, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Çev.: E. Z. Karal, TTK Yay., Ankara 2000, 647s.
- HOPWOOD, K., “The Relations Between the Emirates of Menteşe and Aydın and Byzantium 1250-1350”, içinde: *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri*, (Çeşme 18-22 Eylül 2000), Ankara 2004, ss. 305-319.
- HOUSLEY, N., “The Franco-papal crusade negotiations of 1322-23”, *Papers of the British School at Rome*, 48, Rome 1980, ss. 166-185.
- HOUSLEY, N., “Angevin Naples and the Defense of the Latin East: Robert the Wise and the Naval League of 1334”, *Byzantion* 51, no. 2. Brussels 1981, ss. 548-556.
- HOUSLEY, N., *The Avignon Papacy and the Crusade, 1305-1378*, Oxford 1986.
- HOUSLEY, N., *The Later Crusades 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford Univ. Press, London 1992.
- HOUSLEY, N., *Documents on the Later Crusades, 1274-1580*, London 1996, 204s.
- IMBER, C. H., “Kursan II. (Türk Sularında)”, *EI*.², c. V, 2000, ss. 505-507.

- İNALCIK, H., “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades”, *Byzantine Forschungen*, v. 9, (1985), ss. 179-217.
- IVANOV, V., “Sancta Unio or the Holy League 1332-1336/37 as a Political Factor in the Eastern Mediterranean and the Aegean”, *Etudes Balkaniques*, XLVIII-1, Sofia 2012, s. 142-176.
- JACOBY, D., “La «Compagnie catalane» et l’Etat catalan de Grèce quelques aspects de leur histoire”, *Journal des savants*, 1966, s. 78-103.
- JACOBY, D., “Catalans, Turcs et Vénitiens en Roumanie (1305-1332): un nouveau témoignage de Marino Sanudo Torsello”, *Studi Medievali*, s. III, vol. XV/1, (1974), ss. 217-261.
- JACOBY, D., “Les Gens de Mer Dans La Marine de Guerre Venetienne de la Mer Egee aux XIV. et XV. Siecles”, içinde: *La genti del Mare Mediterraneo*, a cura di R. Ragosta, Napoli 1981, ss. 169-201.
- JACOBY, D., “Byzantine Crete in the Navigation and Trade Networks of Venice and Genova”, içinde: *Oriente e Occidente tra Medioevo ed eta Moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, Ed.: L. Balletto, Acqui Terme 1997, ss. 517-540.
- JACOBY, D., “Italian Migration and Settlement in Latin Greece: The Impact on the Economy”, *Scripten des Historischen Kollegs*, Kolloquien 37, München 1997, ss. 97-127.
- JACOBY, D., *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, London 2001.
- KEDAR, B. Z., *Merchants in Crisis. Genoese and Venetian Men of Affairs and the Fourteenth-Century Depression*, Yale Univ. Press, London 1976, 259s.

- KEDAR, B. Z. – SCHEIN, S., “Un projet de 'passage particulier' proposé par l'Ordre de l'Hopital, 1306-1307”, *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes* 137, Paris-Genava 1979, ss. 211-226.
- KIEL, M., “Birgi Tarihi ve Tarihî Coğrafyası”, Çev.: R. H. Ünal, *Birgi Tarihi, Tarihî Coğrafyası ve Türk Dönemi Anıtları*, Haz.: Rahmi Hüseyin Ünal, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, ss. 1-55.
- KOHLER, Ch., “Notices et extraits de manuscrits”, *Revue d'Orient Latin*, V, 1897, no: III, s. 27-32.
- KOHLER, Ch. “Traité du recouvrement de la Terre Sainte adressé, vers l'an 1295, a Philippe le Bel par Galvano of Lavanto”, *Revue de l'Orient Latin*, 6, (1898), ss. 344-357.
- KOHLER, Ch., “Deux Projets de croisades en Terre Sainte”, *Revue de l'Orient Latin*, 10 (1903-1904), ss. 425-457.
- KOHLER, Ch., “L'auteur du Directorium ad Passagium Faciendum”, *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, 49, no. 3, (1905), s. 284.
- KOHLER, Ch., “Quel est l'auteur du Directorium ad Passagium Faciendum”, *Revue de l'Orient Latin*, 12 (1911), ss. 104-111.
- KÖPRÜLÜ, M. F., *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999, (6. baskı), 122s.
- LAIYOU, A. E., *Constantinople and the Latins. The Foreign Policy of Andronicus II, 1282-1328*, Cambridge 1972.
- LAIYOU, A. E., “Italy and Italians in the Political Geography of the Byzantines (14th Century)”, *DOP* (49), (1995), ss. 73-99.

- LAIYOU, A. E., “Marino Sanudo Torsello, Bizans ve Türkler: Türkler’e Karşı İttifâkın Perde Arkası 1332-1334”, Çev.: Murat Keçiş, *AÜDTCFD*, c. XXII, sayı: 34, (2003), ss. 183-205.
- LANGLOIS, M. E., *Les Registres de Nicholas IV. Recueil des Bulles De Ce Pape*, içinde *Bibliothèque des Ecoles Françaises d’Athènes et de Rome*, Paris 1886, 1272s.
- LANGLOIS, C. V., “Autographes nouveaux de Guillaume de Nogaret”, *Journal des Savants*, 15, (Temmuz 1917), ss. 321-327
- LANGLOIS, C. V., *Saint Louis, Philippe le Bel. Les Derniers Capétiens Directs 1226-1328*, Paris 1978, 462s.
- LEMERLE, P., *L’Emirat D’Aydın Byzance et L’Occident*, *Bibliothèque Byzantine*, Paris 1957, 276s.
- LEOPOLD, A., *How the Recover the Holy Land. The Crusade proposals of the late thirteenth and early fourteenth centuries*, Ashgate 2000.
- LOHR, Ch. H., “Ramon Lull, Liber Alquindi and Liber Telif”, *Estudios Lulianos*, 12 (1968), ss. 145-160.
- LUTTRELL, A., “Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century”, *Papers of the British School at Rome* 26, London 1958, ss. 195-212.
- LUTTRELL, A., 1965. “The Crusade in the Fourteenth Century”, içinde: *Europe in the Late Middle Ages*, Ed.: J. R. Hale, Northwestern Univ. Press, London 1965, ss. 122-154.

- LUTTRELL, A., "Settlement on Rhodes, 1306-1366", içinde: *Crusade and Settlement*, Ed.: P. Edbury Cardiff: University College Press, London 1985, ss. 273-281.
- LUTTRELL, A., "The Hospitallers of Rhodes Confront the Turks: 1306-1421", içinde: *Christians, Jews and Other Worlds: Patterns of Conflict and Accomodation*, Ed.: P. F. Gallagher, University Press of Amerika, Lanham 1988, ss. 80-116.
- LUTTRELL, A., "The Military and Naval Organization of the Hospitallers at Rhodes: 1310-1444", içinde: *Des Kriegswesen der Ritterorden im Mittelalter Ordines Militares-Colloquia Torunensie Historica*, VI, Ed.: Z. H. Nowak Torun: Uniwersytet Mikotaja Kopernika, Torun 1991, ss. 133-153.
- LUTTRELL, A., "The Genoese at Rhodes: 1306-1312", içinde: *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Eta Moderna*, (Studi in onore di Geo Pistarino), Ed.: Laura Balletto, Genova 1997, ss. 737-761.
- LUTTRELL, A., "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, ss. 129-149.
- LUTTRELL, A., "The Hospitallers and the Papacy, 1305-1314", *Forschungen zur Reichs-, Papst-, und Landesgeschichte; Peter Herde zum 65. Geburtstag*, eds. K. Borchardt and E. Bunz, vol. II., Stuttgart: Anton Hiersemann, 1998, ss. 595-622.
- LUTTRELL, A., "Oniki Adalar'da Deprem: 1303-1513", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: Gül

- Çağalı Güven-Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2001, ss. 159-166.
- MAGNOCAVALLO, A., “I Codici del Liber Secretorum Fidelium Crucis di Marin Sanudo il Vecchio”, *Rendiconti del R. Ist. Lombardo di Scienze e Lettere*, s. 2, v. 31, Milano 1898, s. 1-15 (Ayrıbasım)
- MAGNOCAVALLO, A., *Marin Sanudo il Vecchio e il Suo Progetto di Crociata*, Istituto Italiano d’Arti Grafiche, Bergamo 1901.
- MARTIN, M. E., “The Venetian-Seljuk Treaty of 1220”, *The English Historical Review*, vol. 95, no: 375 (April, 1980), ss. 321-330.
- MICHAUD, Pr., *Bibliothèque des Croisades. Premiere Partie, Chroniques de France*, Paris 1829.
- MILLER, T. S., *The History of John Cantacuzenus (Book IV): Text, Translation and Commentary*, Washington 1975, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- MILLER, W., *The Latins in the Levant : A History of Frankish Greece (1204-1566)*, New York 1908, 707s.
- MILLER, W., “The Zaccaria of Phocaea and Chios (1275-1329)”, *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 31, (1911), ss. 42-55.
- MILLER, W., “The Genoese in Chios, 1346-1566”, *The English Historical Review*, vol. 30, n. 119, (Temmuz 1915), ss. 418-432.
- MILLER, W., *Essays on the Latin Orient*, Cambridge 1921.
- MOLINIER, A., *Les Sources de l’histoire de France - Des origines aux guerres d’Italie, III, Les Capétiens, 1180-1328*, Paris 1903, s. 242-244.
- MOLLAT, G., *Les Papes d’Avignon (1305-1378)*, Paris 1912, 444s.

- MORANVILLE, H., “Les projets de Charles de Valois sur l'Empire de Constantinople”, *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1890, tome 51, ss. 63-86.
- MORDTMANN, J. H., “Edremit”, *EI.*², c. II, (1965), ss. 686-687.
- MÜLLER, G., *Documenti Sulle Relazioni Della Citta Toscane Coll'Oriente e Coi Turchi Fino all'anno MDXXXI*, Firenze 1897.
- NICOL, D. M., *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, Cambridge University Press, 2nd ed. 1993, 497s.
- NICOL, D. M., *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev.: Gül Çağalı Güven, Sabancı Yay., İstanbul 2000, 462s.
- OIKONOMIDIS, N., “Avrupa’da Türkler (1305-1313) ve Küçük Asya’da Sırlar (1313)”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: G. Ç. Güven-İ. Yerguz-T. Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, ss. 173-182.
- OMONT, H., “Guillaume Adam, Missionnaire”, *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), ss. 277-283.
- ORUÇ BEY (Edirneli), *Oruç Bey Tarihi*, haz. Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser Dizisi, Tarihsiz, 188s.
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, TTK yay., Ankara 1999, 541s.
- ÖDEN, Z. G., *Karası Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1999, 109s.
- ÖDEN, Z. G., “Bizans İmparatorluğu’nun Türkler’e Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifâkı”, *İÜEFTD*, sayı: 35 (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), (1994), ss. 123-129.

- ÖDEN, Z. G., “Karesi ve İlk Zamanları”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Balıkesir 18-20 Ekim 2004, Balıkesir 2005, ss. 42-45.
- PETIT, J., “Mémoire de Foulques de Villaret sur la croisade”, *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1899, tome 60, (1899), s. 602-610.
- PRAWER, J., “Önsöz”, içinde: *Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım), s. V-XIX.
- PRYOR, J. H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş*, çevirenler: Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, 262s.
- PRYOR, J., “Parçalanan Akdeniz, 500-1000”, *Tarihte Akdeniz*, ed. David Abulafia, Türkçe terc.: Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2003, ss. 155-181.
- ROBBERT, L. B., “Venice and the Crusades”, içinde: *A History of the Crusades*, Ed.: K. M. Setton, c. 5, (1985), ss. 379-451.
- RODDY, S., *The Correspondence of Marino Sanudo Torsello*, University of Pennsylvania, 1971 (Yayımlanmamış doktora tezi), 309s.
- SAVVIDES, A. G. C., “Acropolites and Gregoras on the Byzantine-Seljuk Confrontation at Antioch-on-the Maender (A. D. 1211) English Translation and Commentary”, *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XV (26), (1991), ss. 93-101.
- SAVVIDES, A. G. C., “Nakshe”, *EI*.², c. VII, (1993), ss. 939-940.
- SCHEIN, S., *Fideles Crucis. The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land 1274-1314*, Clarendon Press, Oxford 1991.
- SETTON, K. M., “The Catalans in Greece 1311-1380”, içinde: *A History of the Crusades*, Ed.: Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, ss. 167-224.

- SETTON, K. M., *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, vol. I, (The Thirteenth and Fourteenth Centuries), The American Philosophical Society, Philadelphia 1976.
- SIMONSFELD, H., “Studien zu Marino Sanuto dem Aelteren”, *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde*, 7, (1881), s. 43-72.
- SORANZO, G., “Intorno a Marino Sanuto il Vecchio, studii di E. Simonsfeld”, *Archivio Veneto*, 24, (1882), s. 251-279.
- SOUCEK, S., “Sakız”, *EI.²*, c. VIII, (1995), ss. 889-892.
- STEFANI, F., “Della vita e delle opere di Marino Sanuto Torsello”, *Atti Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, ser. V, vol. 8, (1881-82), s. 931-949.
- TAESCHNER, F., “Aydm”, *EI.²*, c. I, (1960), ss. 782.
- THEUNISSEN, H., *Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commerical Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents*, *EJOS I* (2), (1998), ss. 1-698.
- THIRIET, F., “Les Relations entre la Crete et les Emirats Turcs de Asie Mineure au XIV. Siecle (1348-1360)”, *Actes du XII. Congress International des Etudes Byzantines*, II, (1964), ss. 213-221.
- THIRIET, F., *La Romanie Vénitienne au Moyen Age. Le développement et l'exploitation du domaine colonial vénitien (XIIe – XVe siècles)*, De Boccard, Paris 1975, 485s.
- TOPPING, P., “The Morea 1311-1364”, *A History of the Crusades*, Ed.: Kenneth M. Setton – Harry W. Hazard, vol. III, London 1975, ss. 104-140.

- TRONE, R. H., *The History of John Kantakouzenos (Book I): Text, Translation and Commentary*, Washington 1979, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- TURAN, O., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK Yay., Ankara 1988, 202+107s.
- TURAN, O., *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1999, 536s.
- TURAN, Ş., *Türkiye-İtalya İlişkileri I. Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Metis Yay., İstanbul 1990, 409s.
- TYERMAN, C. J., "Marino Sanudo Torsello and the Lost Crusade: Lobbying in the Fourteenth Century", *Transactions of the Royal Historical Society*, Fifth Series, vol. 32, London 1982, s. 57-73.
- ULUÇAY, Ç., "Saruhanogulları", *İA.*, c. 10, (1997), ss. 239-244.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., *Anadolu Beylikleri*, TTK Yay., Ankara 1988, (4. baskı), 297s.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, c. I., TTK Yay., Ankara 1988, (5. baskı), 480s.
- VIARD, J., "Les projets de croisade de Philippe VI de Valois", *Bibliothèque de l'école des chartes*, 1936, tome 97, ss. 305-316.
- VIOLLET, P., "Guillaume Durant le Jeune, évêque de Mende", *Histoire Littéraire de la France*, XXXV, (1921), ss. 1-139.
- VRYONIS, S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley 1971, 532s.

- WHEELER, L. A., *The Problem of the Saracen Infidel: Crusade Proponents and Critics from Bacon to Piloti*, McGill University 1981 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- WITTEK, P., *Menteşe Beyliği*, Çev.: O. Ş. Gökyay, TTK Yay., Ankara 1986, (2. baskı), 191s.
- WITTEK, P., “Milas”, *EI.*², c. VII, (1993), ss. 55.
- YINANÇ, M. H., *Düstûrnâme-i Enverî Medhal*, İstanbul 1929, 98s.
- ZACHARIADOU, E. A., *Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, Venice 1983, 272s.
- ZACHARIADOU, E. A., “ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΧΗΔΗΡ ΑΪΔΗΝΟΓΛΑΟΥ”, *Byzantinische Zeitschrift* 55, (1962), ss. 254-265.
- ZACHARIADOU, E. A., “Sept traités inédits entre Venise et les émirats d’Aydın et d’Menteşe (1331-1407)”, *Studi Preottomani e Ottomani*, Ed.: A. Gallotta, (1976), ss. 229-239.
- ZACHARIADOU, E. A., “Prix et Marchés des Céréales en Roumanie (1343-1445)”, *Nuova Rivista Storica*, LXI,(1977), ss. 291-306.
- ZACHARIADOU, E. A., “The Catalans of Athens and the Beginning of the Turkish Expansion in the Aegean Area”, *Studi Medievali*, 3a Serie, XXI,(1980), ss. 821-838.
- ZACHARIADOU, E. A., “Holy War in the Aegean during the Fourteenth Century”, *MHR*, v. 4, no. I, (1989), ss. 212-225.

ZACHARIADOU, E. A., “Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet”, *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed.: E. A. Zachariadou, çevirenler: G. Ç. Güven-İ.

Yerguz-T. Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, ss. 243-255.

ZACHARIADOU, E. A., “Sarukhan”, *EI.²*, c. IX, (1997), ss. 69.

ZACHARIADOU, E. A., “Udj”, *EI.²*, c. X, (2000), ss. 777.

ZACHARIADOU, E. A., “Umur Pasha”, *EI.²*, c. X, (2000), ss. 867.

ZHUKOV, K., “The ‘Destan of Umur Pasha’ in the Light of the ‘Kitab-ı Bayriye’ by Piri Reis”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, c. III, Ankara 1994, ss. 893-897.

EKLER

1- Mektup, Antlaşma ve Anekdolar

[I]

Kandiye Dükü Nicolaus Zane'nin Türklerin Adaları Yağmalamasına Dair

Venedik Dojuna Mektubu, 21 Haziran 1318

(*Thomas, G. M., Diplomatarium Veneto-Levantinum, c. I, s. 107-108 no. 61*)

[s. 107] Venedik, Dalmaçya ve Hırvatistan'ın ünlü Doju v.s..... Giovanni Soranzo (*Jean Superantio*)'ya onun emriyle Girit Dukası Nicolas Zane ve Meclisi azaları saygılarını ve sadakatlerini sunarlar.

İşbu mektupların konusu, Zât-ı Asilânelerinin haberi olduğu üzere, Türklerin son zamanlarda Venediklilere, Ege Denizi'nin adalarını işgal eden tebanızdan kimselere, denizlerde sefer eden tebanızdan kimselere birçok zararlar verdiklerini, buralarını yağma ettiklerini arz eylemektir; bu minvalde Zât-ı Asilânelerinin de istihbar eylemiş olacağı üzere gemilerinden biri ile denizde bulunan sadık tebanız, asil adam Marco Contereno'yu esir etmişler; sahip olduğu her şeyi almışlardır ve bugüne kadar onu esaret altında tutmaktadırlar. Asil adam Andrea Barozzi'ye ait Santorini Adası (*Sainte Erine*)'na birçok kayıklarla gelip, karaya çıkmışlar, bu adayı yağma etmişler; insanları, hayvanları ve her şeyi alıp götürmüşlerdir. Giritli sadık tebanıza ait bir miktar kayığı da bu tacirlerin memleketlerinden getirdikleri mallarla birlikte zaptetmişlerdir. Bunun üzerine onlara, sadık tebanıza vermiş oldukları

zararlar üzerinde durarak ve onlarla sulh ve vefâk halinde bulunduğumuzu, kendilerinden topraklarımıza gelenleri himaye ve muhafaza ettiğimizi ve ettirdiğimizi göstererek neden kendilerinden aksi muamele gördüğümüzü açıklamalarını isteyen bir mektup yazdık. Bize dostça mektuplarla cevap verip, bizleri kardeş bildiklerini, bizimle kuvvetli bir barış ve vefak halinde bulunmak istediklerini [s. 108] ve bizim adamlarımıza kesin surette tecavüz ve taarruzdan sakınacaklarını bildiriyorlar; kesin surette tecavüzden sakınacakları tebamıza ait adalarla sahip olduğumuz yerlerin doğru olarak bildirilmesini istiyorlardı. Vaadlerini tutacaklarını sanarak, bu yerleri kendilerine bildirdik. Fakat bu imansız adamlar yukarıda bahsettiğimiz sadık tebaanıza verdikleri zararlarla yetinmeyerek, geçen Mayıs ayında on altı silahlı kayıkla, daha doğrusu kayık değil en büyüğünün yüz ve en küçüğünün elli kürekçisi olan ve hepsinde bin beş yüz kişibulunan hafif harp gemileriyle sadık tebanız Andrea Cornaris'in idaresindeki Karpathos (*Scarpantos*) Adası'na gelip buraya çıkmışlar, bu adayı yağma edip küçük büyük üç yüz kişiyi ele geçirmişler, hayvanları ve her şeyi gasp etmişler, hepsini alıp Türkiye'ye dönmüşlerdir. Şimdi de emin bir kaynaktan aldığımız haberlere göre bu melunlar bu on altı kayık ve hazırlamakta oldukları daha on diğer kayıkla Girit Adası'nın Sithia tarafına gelmeye hazırlanıyorlarmış; bu kayıklar meyanında beş Katalan gemisi bulunuyormuş ve Türklerin sayısı iki bin kişi imiş. Bunu haber aldığımızdan beri bütün ada dâhilinde ve bilhassa müsait görülen yerlere nezaret için nöbetçiler diktik ve diktirdik. Sythia'ya kuvvet ve silah naklettik; bu mıntıkanın emniyeti ve müdafaanın iyice sevk ve idaresi için bu tedbiri zaruri gördük; kadırgalarımızı hazırlamaktayız; onları o surette tertip ve ihzar ediyoruz ki şayet adanın bu cihetinde karaya çıkmak hususunda kendilerine güvenirlerse onları layık oldukları veçhile

karşılacağız. Adaya gelip bizlere saldırmazlarsa emriniz olmadan biz onlara karşı hasmâne bir harekete girişmeyeceğiz. Zât-ı Asilânelerinin uygun buldukları kararları ittihaz eyleyip, emir ve iradelerini bize bildirmesi için yukarıdaki malumatımızı tam olarak taraf-ı Asilânelerine arz ve iblağ eylemeyi uygun bulduk.

Kandiya'da birinci indüksiyonun 21 Haziran'ında tanzim olunmuştur.

Venedik Sefaret Heyetinin Türklere Karşı Donanma İttifakı Oluşturulması İçin

Fransa Kralı VI. Philip'i Ziyareti, 11 Mayıs 1332

(Thomas, G. M., Diplomatarium Veneto-Levantinum, c. I, s. 220-222 no. 110)

[s. 220] İsa'nın adına ve onun en kutsal şanı için, Kral'a hürmet için ve Hıristiyan dininin yüceltilmesi için.

Bu maksatla gönderilmiş olan Kralın heyetinin Kral hazretleri adına talebi üzerine ünlü Doj ve Venedik Komünü'nün elçileri Kral'a borçlu oldukları hürmet ve saygı ile Kutsal Topraklara yapılacak sefer teşebbüsü hakkında faydalı ve en önce alınmasını uygun buldukları tedbirleri aşağıdaki cevapta sunarlar ve aşağıda yazılı maddelerde her zaman en iyi nasihatleri sunarlar.

Herşeyden önce Kral hazretleri Papalığın yardım, koruma ve nasihatlerini elde etmelidir, hatta Papalık bu teşebbüsü kabul etmeli ve ona iştirak etmelidir.

Bundan başka, elden geldiği kadar Hıristiyan ülkeleri ve milletleri ıslah ve oralarda barış ve asayiş temin edilmelidir ki İsa'ya ibadet Hıristiyan barışı ve sevgi içinde yapılabilsin.

Bundan başka, mezkûr sefer öyle bir hazırlık, öyle bir kuvvet, o kadar sayıda şövalye, piyade, asker ve savaşçı ve o miktarda levazım ve sair gereken şeylerle yapılmalıdır ki mertçe ve yiğitçe darbeler indirebilmek ve Katolik dininin düşmanlarının kuvvet ve kudretine karşı koymak ve direnmek mümkün olabilsin ve ele geçirilen herşey gelecekte korunabilsin ve devam ettirilebilsin ve şövalyelerimizle piyadelerimiz zaruret neticesi yüz kızartıcı, alçakça işler yapmak

zorunda kalmasınlar [s. 221] Daha iyi şeyler söylemek gerekirse, Kutsal Toprakları fethetmek için 20.000 şövalye ile 50.000 piyade asker ve savaşçının yeteceği sanılabilir. Askerî bir değerleri ve Kutsal Toprakları fethetmek için hiçbir faydaları olmayıp daha ziyade engel teşkil edip karışıklığa sebebiyet verecek bir sürü başka kimseleri sefere katmamalıdır.

Bundan başka, tahkimatı yeni baştan inşa için olduğu kadar Hıristiyan dininin düşmanlarının topraklarını kuşatmak için de gerekli olan kereste ve demir malzeme ile küçük ve büyük savaş aletlerini birlikte nakletmek gereklidir.

Bundan başka, Sultana, topraklarına, adamlarına zarar vermek ve Hıristiyan dinini en amansız bir şekilde takib ve tazyik eden Türklerin gemilerine, vasıtalarına darbeler indirmek için mezkûr Sultana kereste, silah ve sair şeyler verilmesine ve onun topraklarına gidilmesine ve bu topraklardan çıkılmasına mani olmak için şimdiden uygun görülecek yerlerde uygun görülecek surette gözetim işini yerine getirmek ve devriye dolaşmak üzere 20 ila 30 silahlı kadirge gönderilmelidir. Zira hakikaten bu gözetim işini ifa etmek üzere önceden bu filoyu göndermek ihtiyatkârlığında bulunmaz ve bilhassa Türklerin her gün biraz daha artan zulüm, baskı ve cüretleri göz önünde tutulursa ve bu durum böyle devam ederse seferin başarılabileceğine imkân görülemiyor. Zira yardım maddelerinin en büyük kısmını sağlayan Karadeniz bölgesinden gıda maddeleri almak mümkün olamayacak ve bu takdirde şimdi ve seferin yapıldığı sırada bu bölgenin Hıristiyan ahalisi ve bahis konusu sefer için en büyük zarar meydana gelecektir. Buna karşılık bu gözetim işini yapmak üzere bu filoyu göndermek ihtiyatkârlığında bulunulursa Tanrı'nın inayeti ve lütfu ile Türklerin gemileri tahrip edilecek ve akınlarına engel olunacaktır. Onlar,

denizi ve deniz kıyısındaki bölgeyi terk etmek zorunda kalacaklar ve mezkûr seferle Hıristiyan ahali için bütün mallar önceden belirlenmiş yerlerine erişecektir.

Bundan başka, Kral hazretleri dirayet ve ferasetleriyle uygun olan erzak ve mühimmatı vaktinde temin ve tedarik hususunda gerekeni yapmalıdırlar.

Bu maddelerin elde edilebileceği yerler arasında elçiler tamamıyla şu yerlerin uygun olacaklarını arz eylerler:

Senyör Kral Roberto'nun Krallığı Sicilya, Romania ve bilhassa Karadeniz. Yukarıda arz eylediğimiz şekilde Türklerin cüret ve akınları sindirilmek şartıyla gerçekte en çok miktarda buğday ve yiyecek bulunan ve bulunacak bölge burasıdır. Zira şehirleri deniz kıyısında bulunan Venedikliler bizzat yiyecek maddelerini dünyanın en çeşitli ve uzak bölgelerinde aramak zorunda bulduklarından Venedik ile ona civar yerlerden iaşe levazımı adına bir şey tedarik etmek mümkün değildir. Kral hazretlerinin Venedik'e gönderdiği mektupta adı geçen Girit Adası'na gelince, sefer kuvvetlerinin içki, zevk ve ihtiyacına yarayacak her şeyi Kral hazretlerine ikram edecek ve onun seferinin başarısı için emirlerine amade tutacağız, bunu memnuniyetle kabul ediyoruz.

Bundan başka, mezkûr elçiler yukarıda adı geçen senyör Kral hesabına 5.000 at, 5.000 süvari, 10.000 seyis ile 20.000 piyadeyi silahları, koşumları ve bu insanlarla atlar için gerekli yiyecek ve yemleri ve bir yıl süreyle olmak üzere nakle gerekli vasıtaları temin etmeyi ve vermeyi teklif eylerler. Bu yiyecekler iki defada naklolunacaktır zira onları bir defada topluca hazırlamak ve teslim etmek uygun olamaz. Çünkü korunmaları bakımından onların hepsini bir defada nakletmek uygun değildir.

Yukarıda bahsedilen vasıtalar arasında *usserios* ve kadırgaların toplamı 100 olacaktır; geri kalanı göke (*coche*), nef (*naues*), teride (*tarrate*) çeşidinden gemiler olacaktır. Fakat yukarıda arz olunanları nakletmeye yarayacak vasıtaları hazırlamak ve temin etmek için zaman ve paraya ihtiyaç olacaktır.

Sefer hazırlıkları tamamlanıp Kral hazretleri Tanrı'nın inayeti ile gemiye bineceği zaman, [s. 222] Kral hazretleri şerefine mezkûr elçiler, Doj ve Venedik Komünü adına uygun bulacakları ve gerekli görecekları sayıda kadırgalara 4.000 mürettebat ve mümkünse daha fazlasını bindirmeyi teklif ederler. Bunlar Venedik Komünü hesabına 6 ay bahsedilen kutsal sefer hizmetinde kullanılacaktır. Çünkü kışın kadırgaların denizde görecekları hizmet hiç mesabesinde değildir. Bununla beraber ihtiyaç görüldüğü takdirde Venedikliler kış mevsiminde de bu silahlı kadırgalardan bir kısmını hizmette bulunduracaklardır.

Sefer kuvvetlerinin yanaşıp ihraç yapacağı noktaya gelince, Hıristiyan dininin düşmanlarının bunu hem haber almamaları hem de ona göre hazırlanmamaları için bu mevzuu tartışmak ve bu mevzuuda karar almak isteyen Venedik bilginleri bunu son dakikada ilan etmeyi uygun bulmuştur.

Bununla beraber, mezkûr elçiler, Dojları ile Komünlerinden bu hususta ne bir sorumluluk ne de bir habere sahibi olmadıkları hâlde ekselansları veya meclisi bu hususta onlardan bir talepte bulunurlarsa, mezkûr elçiler bu hususta en uygun buldukları cevabı gizli bir şekilde arz edeceklerdir.

İşbu yazının bir nüshası 11 Mayıs 1332'de Kral hazretleri ve bilginlerine verilmiştir.

[III]

Türklere Karşı Venedik, Bizans İmparatoru ve Hospitalier

Arasında Yapılan İttifak Antlaşması, 6 Eylül 1332

(Thomas, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 225-229 no. 116)

[s. 225] Tanrı'nın adıyla. Amin.

Miladın 1332. yılı, 6 Eylül, Papa XXII. Ioannes'in papalığının 17. yılı.

İşbu açık sözleşmenin metni aşağıda yazılı olanları herkesin bilgisine sunulur:

Alçak ve dinsiz Türkler, Romania'nın birçok şehri ile topraklarının ve civarındaki adalar ile ülkelerin Latin ve Grek ahalisini defalarca savaş, musibet ve bozgunlarına uğratmakla yetinmeyip, ahalinin çoğunu esir ederek bu bölgeleri çöle çevirmişler, boşaltmışlardır. Haçın bu düşmanları bununla da yetinmeyerek, pençelerinden kurtulabilen Hıristiyanları savaş donanmalarıyla akınlarda bulunarak en kötü muamelelerle sürekli tehdide devam ediyorlar. Tanrı'yı yüceltmek, Hıristiyanlığı ayağa kaldırmak ve aynı zamanda yukarıda bahsedilen Hıristiyanları teselli etmek üzere en yüce mevkide prensler olan Greklerin ünlü İmparatoru ve yöneticisi Andronikos Paleologos (*domini Andronicus Romeorum Paleologus*), Venedik'in şanlı Doju Francesco Dandolo (*Franciscus Dandolo inclitus Dux Venetiarum*) kendi adlarına ve İmparatorluk ile Düklüğün ve Komünün adlarına, Kudüs St. Jean Şövalyeleri (*Sancti Iohannis Ierosoliminati*) Üstâd-ı Âzamı (*magister hospitalis*) sayın rahip frer Elionus de Villanoua kendi adına ve hanedanı ile tarikatı adlarına Tanrı'nın rahmeti ve affi ölçüsünde ve ellerinden geldiği kadar bu akınlara karşı tedbirler almayı arzu etmişlerdir. Bunun üzerine mezkûr senyörler İmparator ve

Doj alınacak tedbirlerin neler olacağını araştırmak, incelemek, müzakerelerde bulunmak; bütün senyörler, cemaatler, şafıslar ve bilhassa yukarıda adı geçen Hospitalier Tarikatı'nın Üstâd-ı Âzamı, hanedanı ve tarikatı ile birlik, ittifak ve itilaf tesis etmek üzere, metinleri aşağıda yazılı olan iki açık sözleşmeden anlaşıldığı üzere mezkûr senyör Doj ve Venedik Komünü namına Adriyatik denizini koruyan kadırgaların halen kaptanı olan Venedik'in sayın vatandaşı asil adam Petrum de Canali'yi sendikleri, temsilcileri ve vekilleri olarak tayin etmişlerdir.

[s. 226] Bugün ben, yukarıda adı yazılı noter ve aşağıda adları yazılı şahitler huzurunda bir taraftan mezkûr senyörler İmparator ve Doj ile Komünün sendik, temsilci ve vekili sıfatıyla senyör Petrum, diğer taraftan yukarıda adı geçen senyör Üstâd-ı Âzam kendi namına ve hanedanıyla tarikatı namına Tanrı'nın kutsal adını yüceltmek ve mezkûr düşmanların [Agarenorum = Müslümanlar] ortadan kaldırılması için kendileri, varisleri ve halefleri adına bir birlik, konfederasyon, itilaf ve ittifakı aşağıda yazılı şartlarla imzalamak hususunda karşılıklı olarak anlaşmışlardır.

Bugünden başlayarak tam ve sürekli biçimde beş yıl müddetle müsait olan mevsimlerde hizmete ve sefere hazır olmak üzere insan, silah, savaşı, dümenler ve yedek malzeme ile iyice donanmış 20 kadırgaya sahip olmaya karar vermişlerdir. Bu kadırgalardan 10'u İmparator hazretleri, 6'sı mezkûr senyör Doj ve Komün ve 4'ü de senyör Üstâd-ı Âzam tarafından temin olunacaktır. Antlaşmanın tarafları bu kadırgaları önümüzdeki Nisan ayının 15'inden itibaren Eğriboz limanında hazır bulundurmayı karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir. Bu kadırgalar bu tarihten itibaren bahsedilen 5 yıllık süre zarfında her yıllık sefer için onlara kumanda eden kaptanların en uygun bulacakları tedbir ve tertiplere göre hareket edecekler, denize açılacaklar ve

dolaşacaklar ve bu şekilde Müslümanlar ile Türklere, onların seyr-ü seferine ve kıyılarına karşı harekette bulunacaklar ve yukarıda bahsedilen Hıristiyanları korumaya hizmet edeceklerdir.

Mezkûr senyörler, senyör Üstâd-ı Âzam ve senyör vekil tatbikini İmparator ile Doj'un şahsî malları, Komünün, Hospitalier hanedanının ve tarikatının malları ile temin ederek, karşılıklı olarak bu taahhütte bulunmuşlardır. Mezkûr senyör Üstâd-ı Âzam, bu hususta kendisine yardım eden Rodos manastırının frerlerinin ve en yüksek şahsiyetlerinin isteği ve kesin onayı ile açık surette temin eder ki söz konusu birlik, ittifak ve konfederasyon kararlaştırılan 5 yıllık süre boyunca her türlü hile ve oyundan tamamen arınmış olarak yürütülecek ve hükümlerine riayet edilecek ve üç tarafın ortak mutabakatı olmadıkça hiçbir şekilde fesholunamayacaktır. Uygun görüldüğü zaman kadirgalar ve mürettebatı denizde hizmette bulunacaklar, savaşıacaklar, görevlerini yerine getirecekler ve Hıristiyanlığın şeref ve menfaatine hizmet edecekler ve yukarıda bahsedilen düşmanların yok edilmesine, mahvolmasına yarayacak herşeyi yapacaklardır.

Mezkûr senyörler bütün bu taahhütleri ve onlardan her birini sadakatle yerine getirmeyi, onları tam ve ihlal kabul etmez bir surette yürütmeyi ve onlara riayet etmeyi karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir. İşbu taahhüt senyör vekil tarafından yukarıda adları yazılı vekil tayin edenler adına mezkûr senyör Üstâd-ı Âzam'a yukarıda yazılı olduğu şekilde ve mezkûr senyör Üstâd-ı Âzam tarafından yukarıda yazılı olanların onayıyla gene yukarıda yazılı olduğu şekliyle mezkûr senyör vekile yapılmıştır. Zikrolunan taahhütlerin uygulanmasını daha etkili bir şekilde sağlamak için adı geçen senyör vekil, adı geçen senyör Üstâd-ı Âzam ve hanedanına teminat olarak senyörler İmparator ve Dojunkiler ile Komünün, İmparatorluğun, Düklüğün,

cemaatin ve bunlardan her birinin mallarını vermiştir; senyör Üstâd-ı Âzam da yukarıda yazılı olanları kabul edip onaylayarak, adı geçen senyörler İmparator, Doj ve Komünün vekili, sendiki ve icra memuru sıfatlarını taşıyan mezkûr senyör vekile teminat olarak açıkça ismini ve kesin olarak şahsını, mallarını ve hanedanıyla tarikatıninkileri göstermiştir. Devamında antlaşmanın tarafları zikrolunan kadirgaları vermeyi şu şekilde karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir: İmparator hazretleri bütün toprakları ve imparatorluğu için 10 kadirga, senyör Doj ve Komün, adı geçen Komün, Girit ve Eğriboz adaları ve hangileri olursa olsun bütün diğer toprakları için 6 kadirga, senyör Üstâd-ı Âzam Rodos ve diğer adalar için 4 kadirga sağlayacaklardır.

[s. 227] Yukarıda yazılı taahhütlerin tamamı, içerdiği bütün hükümlerle Papa hazretleri tarafından uygun görülme ve onaylanma kaydı ile senyör Üstâd-ı Âzam tarafından kabul olunmuştur.

Zikrolunan vekâletnâmelerin metinleri:

İsa'nın adına. Amin.

Biz, İsa'ya sadık ve Greklerin İmparatoru ve yöneticisi Andronikos Paleologos, İmparatorluğumuzun altın mührü ile hazırlanmış işbu imtiyazla bildiririz ki Türkleri takip etmek, kovmak ve Ortodoks dininin (*fidei orthodoxe*) savunmasını üstlenmek üzere bizimle, İmparatorluğumuzla ve bir ittifak antlaşması hususunda istekli olan herkesle görüşmek üzere ünlü Doj ve Venedik Komününün kadirgalarının kaptanı senyör Petrus de Canali, ünlü Doj ve Venedik Komününün görev ve vekaletini üstlenmiş elçi sıfatıyla bizlere gelmiştir.

Biz de Türkleri takip ve Ortodoks Hıristiyan dinini korumak, bu teşebbüsle ilgili olmak üzere uygun görülecek itilafları, şartları, güvenceleri, görevleri,

yaptırımları, süreleri, taahhütleri tespit etmek için asil adam Petrus de Canali ve kutsal St. Jean Şövalyeleri Üstâd-ı Âzamı ve sair kimselerle birlik, ittihat ve itilaf hususunda görüşmelerde bulunmak, anlaşmak ve bu hususları kuvvetlendirmek için vekilimiz ve icra memurumuzun tam yetkiye haiz olduklarını açık surette ifade ediyoruz. Genel bir surette, aşağıda açıklanan tasarılar için uygun görülecek bütün şartları inceleyebilecek ve onları gerçekleştirecektir.

Türkler aleyhinde ve Ortodoks dinini korumak uğrunda mezkûr birlik, ittifak ve itilaf hakkında asil adam Petrus de Canali'nin yapacağı bütün görüşmeleri, hükümleri, vaad ve taahhütleri, bütün kararları ve senetleri almayı, yerine getirme, onaylama ve kabul etmeyi ve imparatorluğumuzun mallarının kefalet veya rehin bırakılması ile ne hukuken ne de fiilen onlara aykırı hareket etmeyeceğimizi taahhüt ediyoruz.

Bunları delil göstererek işbu imtiyazı düzenlettik ve onu asil adam Petrus de Canali'ye verdik.

Yukarıda yazılı antlaşmanın tamamında ve her birinde hazır bulunan asil adamlar Marco Longo, Iohanne Michaeli de Venetijs ve bununla ilgili olarak çağırılmış ve davet edilmiş olan diğer şahitler huzurunda Sperosa şehrimizde 1332 yılı, Ağustos ayının 26. günü, 15. indüksiyonda düzenlenmiştir.

Biz İmparator hazinemizden uzak bir yerde bulunduğumuzdan ve işbu vekaletnameyi mühürlemek üzere mutad altın mührümüz yanımızda olmadığı için onu elimizle kırmızı mürekkep ile imzalayarak ona kanun kuvveti verdik ve işbu vekaletnameye kendi isteğimizle kefaletimizi ve kuvvetimizi bahşettik.

Ben Venedik'in St. Canciani mahallesinden Iacobini Cerdonis'in oğlu imparatorluk yetkisi ile umumi noter Laurentius, yukarıda yazılanların hepsinde

hazır bulundum ve bana düşen talep üzerine bu akdin altını imzaladım, onu tamamladım ve sağladım.

[s. 228] İsa'nın adı ile. Amin.

Miladın 1332. yılı, 15. indüksiyon, Haziranın 18. cumartesi günü.

Tanrı'nın inayetiyle Venedik, Dalmaçya ve Hırvatistan'ın ünlü ve şanlı senyör Doju ve bütün Romania İmparatorluğu'nun dörtte bir buçuğunun hükümdarı senyör Francesco Dandolo, meclisiyle birlikte kendi adına ve Venedik Komünü adına ve bu Komün için kendi vekilleri ve zikrolunan Komünün vekilleri sıfatıyla ve icra memurları ile sendikler sıfatıyla ve mevcut olabilecek herhangi bir başka sıfat ve yetki ile Eğriboz Kaptanı ve Balyosu senyör Petrum Geno ile Adriyatik donanması kaptanı senyör Petrum de Canali'yi tayin ettik; onlar ister hazır olsunlar ister olmasınlar birbirlerine dayanarak birbirleri adına hareket edebilecekler, şu suretle ki: Birinin yaptığınmı öteki takip, müzakere ve neticelendirebilecektir; onlar bilhassa Türkleri kovmak ve Hıristiyan dinini yüceltmek için bütün senyörlerle, cemaatlerle, kişilerle ve tercihen Bizans İmparatoru hazretleri ve Kudüs St. Jean Şövalyeleri Üstâd-ı Âzamı ve onun tarikatı adına; Eğriboz Adası adına mezkûr ada arazisi valileri ve tebası ile katılımları faydalı görülecek toplu veya bireysel diğer teşekküllerle görüşmelerde bulunup bir birlik, ittihat ve itilaf akdedebilecek; zikrolunan teşebbüse ait olup uygun görülecek itilafları, şartları, görev ve sorumlulukları, yaptırımları, süre ve taahhütleri akdedebilecek; heyet-i umumiye veya ayrıntılarla ilgili olan düzeltmeleri yapabilecekler ve genel olarak kendilerine veya içlerinden birine uygun ve faydalı olabilecek bütün şartları araştırabilecekler ve gerçekleştirebileceklerdir.

Yukarıda yazılı sıfatla söz konusu teşebbüsle ilgili olarak zikrolunan sendikler veya içlerinden biri veya onların vekili veya vekilleri ya da vekillerinden biri tarafından yapılacak ve kabul olunacak bütün görüşmeleri, hükümleri, vaad ve taahhütleri, bütün kararları ve senetleri gerek heyet-i umumiyesi gerekse ayrıntıları yukarıda yazılı sıfatla almayı, idame, tasdik ve kabul etmeyi, Venedik Komününün mevcut ve müstakbel bütün mallarının kefil olunması ve rehin bırakılması ile hem hukuken hem de fiilen onlara aykırı hareket etmemeyi taahhüt ediyoruz.

Bunları delil göstererekten şanlı Doj, işbu yemini tanzim ettirmiş ve onu kurşun mührü ile mühürlemiştir.

Venedik'te Dukalık sarayında düzenlenmiştir

Prüdom mühürdar senyör Nicolas, Venedik Dukalığı kâtipleri ve valiler Nicolino de Fraganesco, Marinelo Benedicti ve Laurencio Bonconseio ve bu husus davet edilen diğer şahitler huzurunda düzenlenmiştir.

Ben İmparatorluk yetkilisi ile noter ve Venedik Dukalığının kâtibisi Nicolaus Bolli de Marsilio yukarıda yazılı yeminlerin düzenlenmesinde hazır bulundum, onları kaleme aldım ve senyör Doj'un emriyle neşrettim.

[s. 229] Bu taahhütlerin tamamı ve her biri için yukarıda adları yazılı senyörler, Üstâd-ı Âzam ve yukarıda yazılı sıfatlarıyla hareket eden senyör Petrus de Canali, ben aşağıda imzası bulunan notere tamamıyla birbirinin aynı üç sözleşme yazıp üç taraftan her birine bırakmamı bana emir ve benden talep ettiler.

Rodos'ta Şövalyelerin Üstâd-ı Âzaminin odasında düzenlenmiştir.

Üstâd-ı Âzamin müşaviri şövalye asil adam ve senyör Iacobo Bermundi ile yukarıda yazılı yeminleri için özel olarak davet olunan şahitler asil adamlar

Venedik'in Saint Canciani mahallesinden rahip Laurentio, Marco Longo ve Iohanne Michaeli'nin huzurlarında düzenlenmiştir.

[IV]

Venedik'in Türkler Aleyhinde Yapılan Harp Hazırlıkları Hakkında

Papa XXII. Ioannes'e Cevabı, Kasım 1333

(Thomas, G. M., Diplomatarium Veneto-Levanticum, c. I, s. 241-242 no. 124)

[s. 241] Bir taraftan Papalık makamı ve Fransa Kralı, diğer taraftan Venedikliler, Sicilya Kralı Roberto ve Kıbrıs Kralı Hugues arasında Türkler aleyhine bir ittifak yapılması için Ebreduncusem başpiskoposu Jean Bertrand İtalya'da Kral Roberto ile Venedik Doju Francesco Dandulo nezdlerine gönderilmişti..... Avignon, VI. id. yani 10 Ekim XVIII yılı.

İsa adına. Amin.

Papalık makamının elçisi Ebreduncusem başpiskoposu sayın rahip Bertrand tarafından Papa hazretleri adına Türk meselesi hakkında ünlü senyör Doj ve Venedik Komününe sunulan düşünceler ile taleplere karşılık.

Evvela, Türklerin teşebbüslerine ne şekilde karşı konulabileceğine, cüretlerini yok etmek için gerekecek atlar ve diğer şeyler hakkında bilgi edinme hususundaki talebinin ilk maddesine karşılık.

Senyör Doj ve Venedik Komünü cevaben bildirirler ki: Bu kahpe düşmanların Hıristiyanlara feci bir şekilde eziyet ve sıkıntı verdiklerine ve durmadan onlara en kötü muamelelerde bulduklarına şüphe yoktur. Bununla beraber şu sağlam ümide sahip olmalıyız ki Papalık makamı onlar aleyhine bizlere teveccüh ve yardımlarını bahşeylerse Tanrı esirgeyen bakışlarını tekrar mazlum kullarına yöneltecek ve onları kendilerine reva görülen bunca zulümden kurtaracaktır. Bu

hainler, istedikleri kadar büyük bir kuvvet ve kudrete sahip olsunlar, Türklerin ellerinde bulunan topraklar birçok bölgelere dağılmış bir hâlde olup, her biri ötekilere bakarak tecrit olunmuş bir durumdadır; birbirlerine hemen yardım yetiştiremeyecek bir vaziyettedirler. Buna karşılık yukarıda adları geçenlerin her birinde en az 120 kürekçi, atları ve gerekli silahlarıyla 20 şövalyenin bineceği 50 *huissier* ve her birine 200 şövalyenin bineceği kırk kadirga donatmalarıyla Türklerin saldırı ve şiddetini önlemek için yeterli kuvvetlere sahip olunacaktır. Bu şövalyeler, *huissier*ler ve kadirgalar sayesinde mezkûr kâfirlerin Hıristiyanlara karşı nefret barındıran teşebbüslerini icra için kullandıkları bütün gemilerinin yakılabileceği ümit edilebilir. Ellerindeki toprakları zaptedip, oralarda tahribatta bulunarak, Türklere daha başka zararlar da verilebilir. Bu vasıtalarla ve daha başkalarıyla düşmanlar bozguna uğratabilir. Bu tasarının gerçekleştirilmesiyle Romania'nın Hıristiyan ahalisi güven içinde yaşayacak ve Müslümanların kuvvet ve kudretleri Kutsal Toprağı yeniden ele geçirmek için teşebbüse girişen sadık tebamıza artık bir engel teşkil edemeyecek bir surette hemen hemen tamamıyla yok edilecektir. Fakat bu tasarılar gerçekleştirilemediği takdirde güzergâhta Türklere ait topraklar bulunduğundan ve denizaşırı sefere iştirak eden Hıristiyanlara gerekli yiyecek ve ihtiyaç maddelerini nakletmek ve ulaştırmak için bu yerlerden geçmek zorunda olduğundan bu teşebbüs ve denizaşırı seferin önemli sonuçları olmayacaktır. Zira bu yiyeceklerle gerekli bu ihtiyaç maddelerini başka bir yoldan onlara ulaştırmak imkânı da yoktur. Bütün bunlar gerekmektedir. Zira bu hainlerin kudreti gün geçtikçe artmaktadır. Daha erken davranılmış olsaydı daha az bir kuvvetle başarı elde edilebilirdi; fakat harekete geçmek hususunda ne kadar gecikilirse mezkûr düşmanlarımızın kudreti o derece ve nisbette artacaktır. Bundan dolayı Doj hazretleri

ve Venedik Komünü harekâtın iyi sonuçlar verebilmesi için yaz başında başlanmasını istemektedirler.

[s. 242] İkinci olarak Romania'nın bu bölgelerinde yaşayan Hıristiyanların müdaafa ve himayesini sağlamaya teşvik ve davet olunmaktadır:

Buna cevaben bildirirler ki: Kuvvetleri ve kudretleri bu hainkilerle karşılaştırılınca çok küçük olmakla beraber bu Hıristiyanları koruyup, kollamak için kendilerini tehlikeye atmışlar halen de atmaktadırlar ve gelecekte de atacaktadırlar. Zira onlar kalplerinin derinliklerinde duydukları din gayretiyle, buraların bu hainler tarafından sürekli tahrip olunduğunu ve onların akınları neticesinde ayaklarıyla çiğnendiğini gördükleri vakit harabeye dönmesine ve Hıristiyan ahalisine acımaktadırlar.

Üçüncü olarak Venedik Komününün bu teşebbüse olabilecek yardımının çeşidi ve miktarı sorulmaktadır:

Cevaben bildirirler ki: Göğüs gerecekleri masraflara bakmadan yalnız Hıristiyan dinini güçlendirmek ve Hıristiyanların imhasına mani olmak arzusu ile güçleri yettiği kadar bu teşebbüse iştirak edeceklerdir. Bu kutsal iş için masrafları kendilerine ait olmak üzere 8 ay süreyle her birine 100 kişinin bineceği 10 silahlı kadirga tahsis etmeyi teklif ederler. Bundan başka Papalık makamının göstereceği ve tayin edeceği kimselere Venedik'te şövalyelerin ve atların nakli için 12 huissier ve mezkûr şövalyelere, adamlara ve atlara gerekli yiyecek ve diğer şeyleri nakletmek için yukarıda bildirildiği üzere kendi hesaplarına aynı sayıda büyük nefler (*naugia magna*) tedarik etmek imkânına sahip olduklarını arz ederler.

Dördüncü olarak gemilerin fiyatının ne olacağı, daha doğrusu her birinin ayda kaç mal olacağı sorulmaktadır:

Cevaben bildirirler ki: Kendi katılım hisseleri olarak bu teşebbüse 10 silahlı kadirga sağlayacaklardır. Papa hazretlerinin tayin edecekleri kimseler, Venedik'te masrafları kendilerine ait olmak üzere tekliflerinin ihtiva ettiği üzere gerekli kimselerle birlikte 12 huissier ve sair nefler tedarik edeceklerdir. Bu suretle 4.000'i aşkın kimse Venedik'ten çıkacaklardır. Bu şartlar dâhilinde burada daha başka kadirga ve huissier silahlandırmak veya tedarik etmek mümkün olmayacaktır. Zira Venedik'in konumunu devam ettirebilmesi, ticareti ve geçimini gerektiren yiyecek ve diğer şeyleri getirtebilmesi için kadirgalara ve diğer neflere sahip olması zorunludur. Söz konusu teşebbüs için buradan daha büyük bir donanma temin etmek icap ederse durum imkânsız ve fevkalade tehlikeli olur. Bahsedilen ücrete gelince zikrolunan silahlı kadirga, kadirga başına taşıma yani navlun ücreti olarak aylık 150 altın florin hesaba katılmaksızın her biri için ayda 800 altın florin olacaktır. Huissierler, onları burada tedarik edip, silahlandırıcılara her biri için ayda navlun olarak 150 florin hesaba katılmaksızın ayda 600 altın florine mal olacaktır. Yiyecekleri nakletmeye mahsus büyük neflere gelince navlun ücreti her nefin büyüklüğüne ve yapacağı seferin süresine bağlı olduğundan bu hususta kesinlikle bir cevap verilemez. Bunların nakledeceği ihtiyaç maddelerinin nereden yükleneceğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Papa XXII. Ioannes'in Türklere Karşı İttifaka Dair

Venedik Dojuna Cevabı, 8 Mart 1334

(Thomas, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 244-246 no. 126)

[s. 244] Avignon, ikinci indüksiyon 1334 miladi yılı, 8 Mart.

Tanrı'nın yardımıyla St. Etienne de Mont Coelius (*sancti Stephani in Coelio Monte*) ruhani meclisi kardinali sayın rahip senyör Pierre (*Petrus*), o tarihte Doj'un Papa nezdindeki elçisi asil adam Jean Gradonico (*Ioanni Gradonico*)'ya Papa XXII. Ioannes hazretlerinin cevabı olarak aşağıda yazılı olanları içeren bir yazılı belgeyi vermiştir. Müteveffa elçi asil adam Andrea Basilio ile mezkûr elçi asil adam Jean Gradonico'nun Papa hazretlerini ziyaretine bu vesika cevap teşkil etmekte olup senyör kardinalin mührü ile mühürlenmiştir. Venedik Düklüğü'nün şansölyesi rahip Marco Longo'nun huzurunda verilmiştir.

Türklere karşı girişilecek sefere yapılacak yardım hakkında Papa'nın onayı ile Fransa Kralı'nın elçileri senyör Hugues Quiet (*Hugone Quireti*) ve Paris avukatlarının en kıdemlisi Guy Baudet (*Guidone Baudeti*) ile Hospitallerin elçilik heyeti ve Venedik sitesinin elçileri senyör Andrea Basilio ve Jean Gradonico'nun huzurunda konuşulan hususlar şunlardır:

Evvela, önümüzde pek az zaman olduğundan bu yıl gerekli olan atlı askerleri temin ve tedarik etmek mümkün değildir. Bununla beraber Türklerin Hıristiyanlara zarar vermelerine engel olmak ve Türklere zarar vermek için bu yıl 5 ay süre ile 40 kadırgaya sahip olmak uygun olur. Yukarıda bildirilen sebepten dolayı artık asker

göndermeye gerek olmadığından bu miktar kadirga uygun ve yeterli görülmüştür. Bu 40 kadirga şu şekilde temin edilecektir: 10 tanesi Hospitalier tarikatı tarafından, 10 tanesi Venedik Komünü tarafından, 6'sı Kıbrıs Kralı tarafından, asgari 6'sı da Hospitalier ve Venedik Komünü ile akdetmiş olduğu antlaşmalar gereğince 10 kadirga temin etmek zorunda bulunan Bizans İmparatoru tarafından sağlanacaktır. Geri kalan 8 kadirga ise Papa Hazretleri ile Fransa Kralı tarafından ilave olunacaktır.

[s. 245] Şu da kararlaştırılmıştır ki bahsedilen 40 kadirga Mayıs ayının sonundan önce Eğriboz Adası'nda bulunmalıdır. Gelecek yıl için bu işlerden en iyi anlayanların ifade ettiklerine göre çok sayıda askere ihtiyaç vardır. Yardımın şu şekilde sağlanması meselesi konuşulmuş ve karara bağlanmıştır:

500 askerle en az 30 kadirga ve 30 *huissiere* ihtiyaç olacak ve bunlar şu şekilde temin edilecektir: Papa hazretleri ile Fransa Kralı 400 asker ve 16 *huissier*; Hospitalier Tarikatı 6 kadirga ve 200 asker ve onların atlarının nakli için 8 *huissier* veya başka nakil vasıtaları temin edeceklerdir. Onlar bu askerlerden bu yıl için 150 kişi temin etmişlerdi; Kıbrıs Kralı 6 kadirga, 100 asker ve 4 *huissier* ile yardım edecektir.

Bundan başka, Sicilya Kralı 4 *huissier* ve 4 kadirga ile yardım etmeyi unutmamalıdır. Bununla beraber kendisinden daha önemli bir katılım beklenmektedir.

Bundan başka Venedik Komünü gelecek yıl için 10 kadirga temin edecektir.

Bundan başka, Bizans İmparatoru 6 kadirgadan başka gemi ve askerler de verecektir. İmparatorun asker vermediği farzedilirse hesaplanan asker sayısından 100 kişi eksik olacaktır. Bu eksik pek çok şekilde kolaylıkla telafi edilebilmektedir. Sonunda bir şey eksik olur da hesap edilen bütün vasıtalar tamamen temin

edilemezse bu teşebbüsün kendilerini de ilgilendirdiği Cenovalılar ve Pisalılar ve diğerlerinden de yardımda bulunmaları talep edilebilir.

Bununla beraber Allah korusun bu yıl verilecek kadırgalar bir kazaya uğrar ve bu kaza onların kısmen veya tamamen mezkûr teşebbüs uğurunda kullanılmaları için sürenin sonuna kadar gitmelerine engel olursa, Papa hazretleri onların yerine koyulmak üzere kadırgalar verilmesi hususunda kendisini kesin surette mecbur hissetmediğini ve bu hususta taahhütte bulunmadığını ifade eder. Gelecek yıl temin edip vereceği *huissierler* ve şövalyeler için de bu şekilde hareket edeceklerdir. Bunlar temin edilip, yerlerine tayin olunduktan sonra herhangi bir sebepten dolayı yerlerini terkederlerse Papa hazretleri yine kendilerini onların yerlerine başkalarını yerleştirmeye mecbur ve müteahhit saymamaktadırlar. Bununla beraber kalan 6 aylık süre için daha fazlasına olmamak üzere eksilecek kısım ve miktar için mezkûr hizmet hususunda nakle ait tediyatı almışsa kullanılmayan veya eksilenler için alınan mali yardımı yapmaya izin verecektir.

Bundan başka, askerler için ayda 10 florinden fazla veya daha aşağı bir ücretle istenilenin yaptırılmayacağına göre azami ayda 12 florinden fazlasını taahhüt etmek mantıklı görülmemektedir.

[s. 246] Bundan başka, Papa hazretleri şayet Fransa Kralı, Hospitalier ve Venedikliler yukarıda yazılı şartlarla kendi yardımlarını temin edip vermek hususunda bil-fiil anlaşamadıkları takdirde gelecek yıl için söz konusu yardımını yapmak niyetinde değildir.

[VI]

**Kıbrıs Kralı IV. Hugues'in Napoli Kraliçesi I. Giovanna'ya Türklere karşı
Hıristiyan Zaferinden Bahseden Mektubu, 24 Haziran 1346**

(Jorga, N., “*Une Lettre Apocryphe sur la bataille de Smyrne (1346)*”, *Revue de
l'Orient Latin*, 3, (1895), s. 29-31)

[s. 29] Kıbrıs Kralı, Sicilya Kraliçesini saygı ve minnettarlıkla selamlar. Kral, Türklere karşı kendilerinin ve diğer inançlı Hıristiyanların verdiği savaşa desteklerinden dolayı minnettardır. [s. 30] 24 Haziran 1346'da biz ve diğer Hıristiyan Haçlılar Türklere karşı savaşmak üzere harekete geçtik ve İzmir ile Ayasuluğ arasında bir yerde toplandık. Türkler oniki yüz bin kişi idi ve bizlerin sayısı da ikiyüz bin idi. Savaş şiddetli bir biçimde başladı ve Türklerin sayısı çok fazla idi. Mücadele akşama doğru neticelendi. Aşırı derecede yorulduğumuz için artık savaşmaya takatimiz kalmadı. Savaşın sonunda ayakta kalan Türklerin sayısı bizden fazla idi ve bunlar şehitlerini almak için bekliyorlardı. Biz çok yorgun düşmüş ve hatta kendi kanımızı içecek derecede susuz kalmıştık. Neyse ki Tanrı buna izin vermedi. İçinde bulunduğumuz durum için büyük bir inançla Efendimize dua ettik. Dedik ki: “*Eğer Sen, bu inançlı savaşçıların kazanmasını istiyorsan bize bir işaret ver ve kalbimizi güçlendir. Senin adına şehit olabilmek için onlara karşı bize dayanma gücü ver*”. Zeferden umudumuzu kesmiş, daha çok ölümü bekleyen bir hâlde matem ve gözyaşı döküyorduk. Aniden beyaz bir atın üzerinde birisi görüldü, kırmızı renkte mükemmel bir haç taşıyordu. Kahverengi saçları, uzun bir yüzü ve sakalı vardı. Gür bir sesle dedi ki: “*Ey inananlar! Korkmayın. Çünkü Majesteleri Tanrı sizlere*

cennetin kapıları açtı ve görünmez yardım elini uzattı. Ayağa kalkın, güçlü ve cesur olun ve savaşmak için benimle gelin. Çünkü siz ebedi hayat ile kutsandınız”.

Böylece, onun yardımı ile toparlandık ve sanki hiç savaşmamışız gibi Türklerin gece başlattığı yeni saldırıya karşı sanki her taraf bize aydınlıkmiş gibi mücadeleye giriştik. Türklerden hayatta kalanlar ışığımızla bir anda ortadan kayboldular. Böylece Tanrı'nın yardımıyla Türklere karşı zafer elde ettik.

...

[VII]

**Gazi Umur Bey'in 17 Ocak 1345 tarihinde İzmir'de Haçlılara
Karşı Kazandığı Zafere İlişkin Düstûrnâme'nin Anlatısı**

(*Enverî, Düstûrnâme-i Enverî, neşr.: Mükrimin H. Yınanç, İstanbul 1928, s. 61*)

[s. 61]

Çün sabah oldu yürüdi ol çeri / ol Mesemerti idi öndeki eri;
Anun ardınca Mesepiri yürür / çıkdı kâfir bahr-i kıranın bürür;
Yürüdi hem sonra Batraş-ı layın / taşı tolu mekir içi tolu kin;
Bir gümüş haçı var önünce ulu / götürürler tahta üstünde ölü;
Camide cansuca 'Tengri' der tapar / arsız cümlesi Hak yoldan sapar;
Bir haber Paşa'ya gönderdi firenk / "nice kılasın bizimle deyü cenk;
Kim senün Tenründürür bir bizim üç / hem biz üçüz cem olupdur bizde güç";
Dedi Papa: "Birdürür ulu Çalap / biz kılaruz nusreti andan talep;
Putdan istersüz talepsüz nusreti / nefi yokdur bir kuyumcu aleti";
Şubdem ada geyüp saz ü selep / bürüme çukal u cevşendür acep;
Ellig ve kolluğu butlık hem ışık / hep müşaykal çevre veriridü ışık;
Zemberek götüren önünce gider / çanra oku sonra andan azm eder;
Harbe kalkan götüren haddi yok / kılıç ve kurde götüren anda çok;
Çalınup kös ve nara ve boru / çıkdı deryadan kamu kıldı yula;
Göz açıp yumunca erer hendege / öd götürmüş mancınık ister yaya;
Çok uzun baltalar ile çekdiler / hendege cümle metrisi dökdiler;
Turuban cenk ider iken Türk eri / cümle hendekten aşup çıkdı çeri;

Kara Buğrayı Frenk oda urur / gafil olmuş Türk irak yerde durur;
Derim ev var kara ve kızıl ve ak / anları hep yakdı cümle ittifak;
Erdi bölük bölük olup gaziler / cümlesi binmişdi esp-i taziler;
Hızır Beg geldi veziri Arslan / bile yanında anun oğlu Toğan;
Geldi hem Hâce Hasan oğlanları / Bedreddinle Ali Merdanları;
Hem Ehad Beg hem Süleyman hem Hasen / cümle bunlar cenk kılır dinle sen;
Hem Hızır Beg dahi İsmail Beg / cümle Paşa hısmı çok katlı oldu seg;
Dahi Çuğa Subaşı hem kardaşı / ol Hasan Beg cenkdür anun işi;
Bir kilise vardur İzmir'de ulu / ol sığır yatağıydı gübre dolu;
Batraş anda varup görmişidi / mezbele olmuş anı görmişidi;
Demiş ana “yardım edersen bana / çok asam kandili altından sana”;
Türk ayağından sürüyüb bi-aman / ol kiliseye koyarken verdi can;
Hem Mese Pir'i dahi bir Türk eri / soydu sürürken çürümüş deri;
Dedi Paşa “Ol üçünü getirün / göreyin anları bunda getirün”;
Getürüp üçün dahi tuzladılar / koydılar tabuta hem gizlediler;
Çok kayık geldi ölüler satdılar / çün şınuban ellerine getdiler;
Haddi yok buldu ganimet ol çeri / doyum oldu gayet anda Türk eri;
Toldı kâfir elleri zar-u figan / Müslümanlar cümle oldu şadman;

...

[VIII]

Ayasuluğ Hâkimi Hızır Bey ile Mütareke, 18 Ağustos 1348

(*Thomas, G. M., Diplomatarium Veneto-Levanticum, c. I, s. 313-317 no. 168*)

[s. 313] **Başlık:** Ayasuluğ Hâkimi Hızır Beğ (*Zalabi Turchi domini Theologi*)'in elçileri ile Papa hazretlerinin elçileri arasında yapılan antlaşmaların sureti.

Papa hazretleri adına ve yerine barış ve düzeni sağlamak ve antlaşma imzalamak üzere Papa hazretleri ile Papalık makamından görevli, Tanrı'nın inayeti ile Girit başpiskoposu çok sayın Francesco'nun elçisi ve vekili ve Papa hazretlerinin emir ve iradesi ile Romania ve Kıbrıs bölgelerinde Papa'nın elçisi sayın rahip senyör frer Dracnerii de Gaudiosa ile Kudüs Saint Jean Şövalyelerinin (*Hospitalis sancti Ioannis Ierosolimitani*) kutsal evinin çok sayın Üstâd-ı Âzamı senyör frer Deodati de Gomono'nun huzurunda [s. 314] biz Çelebi Hızır Beğ (*Zallapi Hityrbegui*)'in vaad ve taahhüt ettiğimiz ve and içtiğimiz barış ve dostluk itilafnâmeleri şunlardır:

Onlar bu maksatla bize elçileri yukarıda adı geçen senyör frer Dracnetum'u gönderdiler, bunun üzerine biz büyük Aydınoğlu Mehmed Beğ (*magnifici Amirati Mahabut Mahamutbeth Aitini*) hazretlerinin oğlu yukarıda adı geçen biz Çelebi Hızır Beğ yukarıda adı geçen Papa hazretleri ve Papalık makamı adına ve yerine akdedilmiş olan andlaşma süresince kendimiz, bütün kardeşlerimiz, baronlarımız ve bütün akrabalarımız adına olmak üzere madde be madde aşağıda yazılı taahhüdlere, mukavelenamelere, onları ihlal etmeden onlara riayet eylemek hususunda and içiyoruz, vaad ve taahhüt ediyoruz. Bundan dolayı işbu yemine dayanan vesikayı

aşağıda yazılı maddeler ve mukavelenamelerle yüklü olarak onun kutsal huzuruna, Paplık meclisinden nezdimize dönene kadar bütün taahhüdlere onları ihlal etmeksizin riayet etmeyi vaad ve taahhüt ederek tam yetkiye sahip elçilerimizi gönderiyoruz.

Bundan başka, zat-ı akdeslerinin yukarıda bahsi geçen maddeler hakkında diledikleri şekilde ister ilaveler, ister eksiltmeler yaparak vereceği kararı bütün kuvvetimizle kabul ve idameyi de peşinen vaad ve taahhüt eyliyoruz. Bu hususu göğü, toprağı, denizi, dünyada mevcut her şeyi yaratmış olan, yegâne ölüm ve dirim kuvvetine malik olan, ebedi olan, benzeri bulunmayan, ölmemiş ve ölmeyecek olan, doğurulmamış ve doğmamış olan, bütün insanların gizli veya açık her şeyi kendisine malum olan, Tanrı “*longuium et calamon*” yani levha (*tabulam*) ve kalemi (*pennam*) yaratmış olan Tanrı, makamını göklerde tesis etmiş olan, yanında duran melekleri ve mukarreb melekleri (*archangelos*) yoktan yaratmış olan, yüz yirmi dört bin peygamberi yaratmış olan ki bunlardan birincisi Âdem, sonuncusu “*Valla ubelle, vaelle Ellahin elcaniathel garniuserit*” diyerek Müslümanların dinini göstermiş olan ve onu izhar etmiş bulunan Abdullah oğlu Muhammed (*Macumet filius Apdelle*)’dir, emrini şu dört kitaba göndermiş olan Tanrı için: Musa’nınki olan eskisi, Davud’un Mezâmir kitabı olup Zebur (*Zaburt*) adı verilen, Iuz tabir olunan İsa’nın İncil’i (*euangelium*) ve Muhammed’in Furkan’ı (*Furgacum Mucamet*) ki onunla Müslümanların yasası Kur’an (*Curam*)’ın dört zinciri ile kavileşmiştir, kendisine kudretimi, bütün mallarımı borçlu olduğum Tanrı için, vücudumu yıkadıktan sonra büyük kıyamet günü için yemin ederiz.

Ben, yukarıda adı yazılı Amiral (*Admiratus*) hiç korkmadan, hiçbir baskıya maruz kalmadan fakat kendi isteğimle ve dosdoğru adamlarımızla “*cohicides*” ellerimi arapça yazılı el Kur’an-ül Muazzam (*curamen et musam*) üzerine koyarak

and içer ve taahhüt eylerim ki ben, kardeşlerim ve bütün halkım ve bütün devlet erkanım, aşağıda yazılı bütün maddelere kesin olarak riayet eyleyeceğim; eğer and içtiğim bütün hususları and içtiğim gibi yapmazsam ve aşağıda yazılı maddelerin herhangi birine aykırı hareket edersem “*dehoam passaris*” olayım ve gençliğim hakkında bütün söylediklerim için la ilahe illallah Muhammedün resulullah (*de lahael ellobelle ulla olle, elle alla Mahamet russuralla*) olayım, yedi defa Mekke’ye ayakkabısız yayan gitmekle mükellef olayım ve kıyamet günü yani hüküm günü Muhammed aleyhimde bulunsun, İbrahim (*Armehapat*) ve Ali (*Elim*) ve Cafer (*Diavaram*)’i öldürenlerle birlikte mahkûm olayım ve Hüseyin (*Cussan*) ve Hasan (*Cassani*)’ın kanı benden sorulsun ve benim boynumun borcu olsun* ve “*labia mea sint et essent haraava*” yani hüsn-ü suretle kazandığım aleyhimde olsun.

[s. 315] İşbu isteyerek yapılan yemine dayanan ahde büyük bir teminat olmak üzere adımı ve bizzat ellerimi bu yazının başına ve sonuna koydum.

Evvela and içer, vaad ve taahhüt eyleriz ki yukarıda adı geçen Amiral halen elçilerimiz karar ve iradelerini öğrenmek üzere nezdlerine gittikleri Papa hazretlerinin iradesi de o merkezde olmak şartıyla kutsal ittifak (*sancte unionis*) adına yukarıda adları geçen senyörlere veya onlar tarafından tayin olunacak diğer senyörlere yukarıda adı geçen Ayasuluğ (*Theologo*) adlı yerimizin ticari vergi gelirlerinin yarısını ve aynı suretle sahip olduğumuz diğer limanların ticari vergilerinin gelirlerinin yarısını verecek veya verdireceğiz.

* Bu yemin tarzı Aydınöğulları’nın Şii oldukları şeklinde yapılan yorumları destekler mahiyettedir.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler ve ant içeriz ki biz ve milletimiz İzmir Hristiyanlarının kalesinin halkına iyi şekilde ve dostane muamelede bulunup saygı göstereceğiz ve onlara yardım edeceğiz.

Kendimiz, kardeşlerimiz ve tebamız olan bütün adamlar adına vaad ve taahhüt eyler ve ant içeriz ki barış için ant içtiğimiz günden itibaren tamamen geçecek gelecek ayın sonuna kadar küçük büyük bütün gemilerimiz ve kadirgalarımızla kardeşlerimize ve adamlarımıza ait olanların hepsi bütün sulardan karaya çekilecek, onların yakılıp tahrip edilmesini kabul edip etmediğini sormak üzere Papa hazretlerine gidilip dönülünceye kadar geçecek müddet zarfında orada kalacaklardır. Şayet Papa hazretleri onların yakılıp tahrip edilmesini isterlerse emirleri gelir gelmez gemileri yakıp imha ederek, emirlerini derhal icra ve tatbika hazırız. Şayet Papa hazretleri af edip de onların yakılmamasını ve tahrip olunmamasını bize bağışlarsa onları karada, su dışında, silahsız bir hâlde muhafaza eylemekle, onlarla hiçbir şey yapmamakla, onları [yardım istemek için] milletimizden hiçbir kimseye göndermemekle mükellef olacağız ve durum imzaladığımız barış süresince hiçbir hareket hazırlığı yapılmaksızın hiçbir kimseye bir zarar vermeden, hiçbir Hristiyana karşı korsanlık yapılmaksızın böylece devam edecektir.

Bundan başka, namımıza, varislerimizin, ekâbirimizin ve bütün milletimizin adına vad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki hiçbirimiz ne korsanlık eden herhangi bir Türkiye Amiralinin (*Admirati de Turchia*) herhangi bir kadirgasına ve gemisine gitmek cüretinde bulunacak ne de Hristiyanlara zarar verecektir; büyük olsun küçük olsun bir kimse gizlice bir Amiralin kadirgasına veya gemisine adamlar gönderecek olursa bu kötü ilişkileri bütün kuvvetimizle ele geçirmekle mükellef olacağız, onları

yeminimize aykırı teşebbüslere yardım ettiklerinden dolayı cezalandıracağız ve şayet bir Hristiyana bir zarar verilmişse, zarara uğrayana sadece sözüne güvenerek zararını karşılayacağız.

Bundan başka, vasd ve taahhüt eyler, ant içeriz ki idareimiz altında bulunan hiçbir yerde adamlarımız korsanlık yapan ne bir kadırgayı ne de bir gemiyi kabul edecekler, ne de ona ekmek ve gıda gereksinimi sağlayacaklardır. Bilakis kendi düşmanları imiş gibi onları uzaklaştıracaklar, onlara zarar vereceklerdir; aralarından biri onlara açıkça veya gizlice yiyecek verir, yardım eder, öğüt verir ve iltimasta bulunursa ve biz de bunu haber alırsak ve şayet bundan Hristiyanlara herhangi bir zarar gelirse onu tamamen karşılamak ve gasbolunan şeyi iade ile mükellef olacağız ve onun öğüt ve iltimasından faydalananı yeminimize aykırı hareket etmiş suçlu bir kimse gibi cezalandıracağız.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki ne tarafımızdan ne kardeşlerimiz tarafından ne de bütün arazimizdeki adamlarımız adına hiçbir Türkiye Amiralinin bir gemisi kabul olunmayacak [s. 316] ve hiçbir kimse açıkça olsun veya gizlice olsun ne yiyecek, ne öğüt ve ne de bir iltimas elde edecektir; bilakis onları sahillerimizden kovacağız ve onlar hakkında kendi düşmanlarımız gibi hareket edeceğiz; eğer bir kimse onlara öğüt verecek, yardımda bulunacak veya iltimas ya da iaşe sağlayacak olursa bu geminin uğrayabileceği zararı tam olarak karşılayacağız, suçluyu veya suçluları yeminimize aykırı hareket eden suçlular gibi cezalandıracağız.

Bundan başka, şayet kutsal ittifakın bir kadırgası veya kadırgaları korsanlık eden Türklere veya Hristiyanlara ait bir kadırgayı veya kadırgaları ya da bir gemiyi tahrip edip, kaçarak arazimize gelirlirse kadırgaların döküntülerini ve bütün denizciler ile ganimeti kutsal ittifakın adamlarına teslim etmekle mükellef olacağız;

söz konusu olan bir Türk gemisi ise geminin döküntüleri ile ganimeti teslim etmekle mükellef olacağız; fakat mürettebattan Türk olanlara gelince onları kendi yasamıza göre yeminimize ihanet etmiş suçlu kimseler gibi cezalandıracağız.

Bundan başka, Hıristiyanların kutsal ittifakına mensup büyük veya küçük çaplı bir kadirga ya da da bir gemi bir fırtına veya herhangi bir kaza neticesinde sahillerimizde herhangi bir yerde parçalanırsa o gemi veya gemilerin, kadirgaların bulunduğu yerdeki adamlarımız denizcilerin bütün mallarını muhafaza edecekler, onlara öğüt verecekler, yardım edeceklerdir; şayet adamlarımızın ihmal ve gevşekliği ve onları iyi koruyamaması neticesinde denizcilerin veya gemilerin malları ya da bizzat şahıslar herhangi bir şekilde bir zarara uğrar veya hakarete maruz kalırlarsa bundan zarar görenlere ve bu kötü muameleye maruz kalanlara ihmal ve gevşeklikleri görülenlerin mal ve mülklerinden tam tazminat ödeyeceğiz ve ihmali görülenleri yeminimize aykırı hareket eden suçlular gibi cezalandıracağız.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki kutsal ittifaka saldırmak azminde bulunan hiçbir Türkiye Amiraline ve durumu ne olursa olsun herhangi bir kimseye, ne de kutsal Roma kilisesine asi hiçbir Hıristiyana ister gizli ister açıkçasına ne iltimasta bulunacağız, ne öğüt vereceğiz, ne de yardım edeceğiz; fakat bilakis onlar aleyhinde olduğumuzu ilan edeceğiz ve onların aleyhinde bütün kuvvetimizle hareket edeceğiz.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki İzmir başpiskoposu (*archiepiscopus Smirnarum*) bu mahalde inşa edilmiş olan bütün kiliselere sahip olacak ve dilediği şekilde oraya gidebilecek, ayinlerde bulunabilecek, İsa'nın kutsal dinini neşir ve telkin edebilecektir. Bundan başka kendisi ve ailesi için ekebilmesini sağlamak üzere ona gereken tohumları ve toprağı vereceğiz; kendisi ve onunla

birlikte bulunan Hıristiyan ümmetini korumak için ona adamlarımızı da vereceğiz; Ayasuluğ başpiskoposu (*archiepiscopo Effesinensi*) için de aynı şekilde hareket etmeyi taahhüd eyleriz.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki şayet bizim veya tebamızdan birinin bir Hıristiyana borcumuz varsa vadesi geçince onu tam olarak ödettireceğiz.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki kendimizi arazimize gelen bütün Hıristiyan tacirlerin emniyet ve muhafazasını temin ile mükellef sayıyoruz; onlara haksızlıkta bulunulmasına, şiddet gösterilmesine tahammül etmeyeceğiz; şayet adamlarımızdan biri ahmaklık eseri olarak onlardan birine bir zarar verirse bu zararı tam olarak tazmin edeceğiz ve bu kötülüğü işleyeni sebep olduğu haksızlığa, işlediği suça göre cezalandıracağız.

Bundan başka, ne ölçü ve vergileri, ne ticari resimleri ne de yetkimize bağlı bütün diğer vergileri ne arttıracamız ne de azaltacağız.

[s. 317] Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki kutsal ittifaka mensup her millet yani Kıbrıs, Venedik ve Rodos Şövalyeleri arazimizde meclislerine (*consilium*) ve konsoloslarına (*consules*) sahip olacaklardır; bu konsoloslar milletleri üzerinde yargı hakkına sahip olacaklardır; eğer bir Türk'ün yukarıda yazılı Hıristiyan milletlerinden birinin bir ferdi ile bir kavgası olursa onun konsolusu ile naibimiz birlikte meseleyi tahkik edeceklerdir; birlikte verdikleri hüküm ve yahut konsolosun vereceği hüküm tarafımızdan kabul ve tasdik olunacaktır; şayet herhangi bir kötülüğü yapmış olan Hıristiyanlardan biri ise Hıristiyanların konsoloslarından başka hiçbir himse bu işe karışmamalıdır; onların yapacakları iş veya verecekleri hüküm tarafımızdan teyid ve tasdik olunacaktır.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki kutsal ittifaka mensup bütün kadırgalar hiçbir ticari vergi, ne de bir devlet vergisi ödemededen sahillerimizin her noktasına, bütün limanlarımıza gidebilecekler, oralarda iaşeleri için ihtiyaçları olan ekmek, şarap, et ve sair yiyecekleri alabileceklerdir.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki Rodos Şövalyeleri ile yemine dayanan eski antlaşmamızın içerdiği bütün maddeleri ve sözleşmeleri tasdik, edip, yürürlüğe koyacağız. Bu antlaşma mührümüzle mühürlenmiş olup maddeleri buradaki maddelerle çelişmeyip daha ziyade yukarıdaki maddeleri teyit eylemektedir

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki yukarıda adları yazılı olan senyörler veya onlardan bir tarafından müteveffa senyör patriğin cesedi ile diğer cesetler talep olununca onları vaktinde ve mahallinde saati saatine teslim edeceğiz.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki şayet yukarıda yazılı maddelerden biri herhangi bir noktadan anlaşılmadığı takdirde üç elçi tarafından aydınlatılabilecektir ve onların yorumu geçerli ve inanılır olacaktır.

Bundan başka, vaad ve taahhüt eyler, ant içeriz ki iki taraftan birinin bir kölesi diğer tarafın arazisine kaçıp sığınırsa o taraf veya tarafımızdan ya da umumi bir suretle kölenin gittiği taraf onun için daha fazla olmamak üzere 15 florin ödemekle mükellef olacaktır; bu suretle şayet bir köle kaçarsa onu iade etmekle mükellef olacağız yahut diğer taraf bizden 15 florin miktarında bir meblağ talep edecektir; şayet bu erkek veya kadın köle efendilerine veya sair kimselere ait bir şeyi de beraberinde götürmüşse, götürülmüş olan şeyleri alıp zarara uğrayan diğer tarafa iade etmekle mükellef olacağız.

Miladın 1348. yılı, 1. indüksiyonunda, Ağustos'un 18'inde senyör Çelebi yukarıda yazılı olduğu üzere mezkûr bütün maddelere riayet edeceğine ant içmiştir

ve ben Papalığın noteri George Calloquiri'nin huzurunda kendi eliyle Latince ve Grekçe olarak aŖađıya imzayı atmıŖtır.

18 Ağustos 1348 tarihli Antlaşmanın Venedikliler ve Diğerleriyle Yapılan

Mütekabil Akdi, 18 Ağustos 1348

(Thomas, G. M., *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, c. I, s. 318 no. 169)

[s. 318] Başlık: Türk Çelebi Hızır (*Turco Zalabi Chidr*) ile antlaşma akdi.

Evvela herkes buraya tam güvenle gelmek ve buradan gitmek, buraya mallar getirmek, buradan ürünleri ve sair malları istediği gibi ihraç etmek imkân ve hakkına sahip olacaktır. Mezkûr Çelebi'nin arazisine gelen ve oradan hareket eden bir kimseye yukarıda bahsi geçen ittifakın kadırgaları ve adamları tarafından hiçbir engel çıkartılmayacak, hiçbir zarar verilmeyecek, onun hakkında aforoz ve ibadetten men kararı verilmeyecektir.

Bundan başka, söz konusu ittifakın kadırgaları ve tebasından olan kimseler arazisinde mezkûr Çelebi'nin adamlarına ve mallarına hiçbir zarar vermeyeceklerdir. Bir zarar verildiği takdirde ittifak, sebebiyet verilen zararı tam olarak karşılamakla mükellef olacaktır.

Bundan başka, Çelebi'nin memleketinin adamları tam bir güvenle ittifaka mensup milletlerin arazisine Hıristiyanların gemileri ile olmak şartıyla ittifaka mensup devletlerin tebaası tarafından hiçbir engelle ve haksızlığa uğramadan malları ve eşyaları ile gidebilecekler; aykırı bir durumun gerçekleşmesi durumunda ittifak, verilmiş zararları karşılamak ve suçluları cezalandırmakla mükellef olacaktır.

Bundan başka, Çelebi'nin bahsi geçen tebasını nakleden gemiler ittifaka mensup memleketlerin kıyılarında bir yerde kazaya uğrarsa ittifak, arazisinde

kurtarılmış bulunan şahısları, mallarını, eşyalarını kendi malları söz konusu oluyormuş gibi sadıkâne kurtarmak ve muhafaza etmek ve onları iadesi gereken kimselere iade etmekle mükellef olacaktır.

Bundan başka, tacirler yukarıda yazılı ittifakın arazisinde ölürlerse ölenlerin mallarını sadakatle korumayı ve Çelebi bize yazı ile bildirince onları tamamen iade etmeyi vaad ve taahhüt eyliyoruz.

Bundan başka, şayet Hıristiyanların bir kadırgası veya gemisi, Çelebi'nin toprağına veya milletlerine kendi arazisi dâhilinde zarar vermek isterlerse ne tarafımızdan ne de adamlarımız tarafından yardım göreceklendir; onlara ne öğüt vereceğiz, ne de yardımda bulunacağız, ne de iltimas eyleyeceğiz; bilakis sözlerimiz, ricalarımızla mezkûr zararlara sebebiyet vermek isteyenlere engel olmaya çalışacağız ve bütün kuvvetimizle bundan vazgeçirteceğiz. Onlar buna rağmen maksatlarından vazgeçmez ve telkinlerimizi kabul etmezlerse ittifak, müsait ve mümkün yollardan çabucak adı geçen Çelebi'yi haberdar edecektir.

Bundan başka, Çelebi'nin tebasından olan bir erkek veya kadın Türk Hıristiyanlığa geçmek veya sair bir sebeple arazimize iltica eder ve oraya başkalarına ait mallar getirirse yahut bir bağ ile bir başkasına bağlı bulunuyorsa getirdiklerini iade ettirmek, borcu ödetmek veya borçluyu alacaklısı ile anlaşmıcaya kadar hapsedmekle mükellef olacağız.

Bundan başka, erkek veya kadın köle arazimize kaçıp sığınırca yukarıda adı geçen Çelebi'ye veya bize yazı ile bildireceği kimseye adam başına 15 altın florin ödemekle mükellef olacağız. Şayet köle efendisine veya başka bir kimseye ait bir şeyi de birlikte götürmüşse bu suretle getirilmiş olan şeyleri tamamen iade ile mükellef olacağız.

Marino Sanudo Torsello'nun Vasiyetnâmesi

(Magnocavallo, A., *Marin Sanudo*, s. 150 – 154)

[s. 150] 9 Mart 1343. Ebedi Tanrı adına, amin. Efendimiz İsa Mesih'in tecessüdünün 1343. yılının 3. ayının 9. gününde, 11. indiksiyonda Rialto'da.

Ölüm vaktini hiç kimse tam olarak bilemeyeceği için sayısız dünyalığımızı arkamızda bırakarak, bu dünyadan ayrılmadan önce bazı şeyleri dikkate almamız gerekir. Bundan dolayı, ben, San Severo cemaatinden Marino Sanudo, bedenî gücümün giderek azaldığını hissediyorum ve vasiyetimi bırakmadan ölmek istemediğim için Santa Maria Formosa Kilisesi'nden rahip Pietro Pino'yu davet eyledim. Ondan, son isteğim olan bu vasiyetnâmeyi kaleme alması ricasında bulundum. [s. 151] San Marco prokuratörlerinden bu soylu adamı vasiyetimin hükümlerini yerine getirmesi için vasi olarak tayin ettim. Onlar, benim küçük oğlum 18 yaşına basana kadar mirasıma göz kulak olacaklardır. Ölümümden sonra dul kalacak olan eşim Andriola, oğullarım Giovanni ve Bernardo ve torunum Marinello'nun iyilikleri için böylesini uygun gördüm. İlk etapta sahip olduğum her şeyin onda birini bir kenara ayırıyorum. Ruhum ve sevdiklerimin hakkı için servetimden 100 dükânın vasilerim tarafından dağıtılmasını istiyorum. Bundan başka, evvelce derlediğim ve kaleme aldığım Kutsal Topraklar meselesi, İstanbul'un fethi ve Papa Alexander tarafından Venedik şehrine bahşedilen imtiyazlarla ilgili kitaplarımın da Venedikli San Giovanni ve San Paolo kardeşler tarafından muhafaza ve emniyet altına alınmasını istiyorum. Aynı zamanda bu kitaplarla birlikte Kutsal

Topraklar, Mısır, Akdeniz ve dünya haritalarımın da, Senyör Doj'un izin vermesiyle, vasilerim ve bu soylu kişiler tarafından Papa hazretlerine veya bir başka büyük lidere sunulmak üzere Papalık makamına götürülünceye kadar aynı yerde muhafaza edilmesini vasiyet eyledim. Bundan başka, üzerinde Kutsal Toprakların tasvir edildiği tahtadan bir mukavvayı da San Marco mümessillerine teslim ediyorum ve onlardan bunun bir kopyasını yaparak, yukarıda zikredilen kitaplarla birlikte Papalık makamına götürmelerini rica ediyorum. Aynı zamanda, Kutsal Topraklarda Almanların Santa Maria Manastırı'nın tasvir edildiği başka bir tahtadan mukavvayı daha onlara emanet ediyorum. Şayet onlar arzu ederse bunun da bir kopyasını çıkartarak, tarikatlarının Sahib-i Âzamına gönderebilirlerse minnettar olurum. Şimdiye kadar söylediğim ve bıraktığım bu şeyler benim ruhumun şâd olması içindi. Bugüne kadar elde ettiğim menkûl ve gayrimenkûl bütün dünyalıklarına gelince. [s. 152] Bunları oğullarım, eşim ve torunum arasında eşit bir biçimde pay edilmesi için bırakıyorum. Bunların idaresi ve idamesi, muhafazası ve kontrolü, küçük oğlum 18 yaşına gelinceye kadar yukarıda adlarını zikr ve tayin ettiğim vasilerim tarafından uygun gördükleri biçim ve surette sağlanacaktır. Bu arada mezkûr vasiler, oğullarım ve torunum için gerekli olan diğer bütün şeyleri de uygun gördükleri biçimde temin ve tedarik etmeye yetkilidirler. Mamafih, yukarıda adları zikredilen oğullarım ve torunumdan herhangi biri, erkek varis bırakmadan vakitsiz bir zamanda ölürse, ölen kişinin mirasının, hayatta olanlardan birine veya onların erkek varislerine bırakılmasını arzu ve temenni ediyorum. Bununla birlikte, oğullarım veya torunumun bir ya da birden fazla kız varisleri olursa, onların Venedik geleneklerine göre evlendirilmelerini ve onlara, babalarının mallarından çeyiz verilmesini de isterim. Şayet bu mümkün olmazsa, kızlar, babalarına miras bıraktığım benim kendi malım

ve mülkümün yardımıyla evlendirilsinler. Mirasın kalanı yukarıda zikredilen diğer yaşayanlara ve onların erkek varislerine bırakılacaktır. Bundan başka, torunum Marinello'nun, yukarıda zikrolunan oğullarım gibi, vasilerimce güvende tutulmasını ve bu vasiyetnâmeyi kullanarak veya başka bir şekilde, büyükbabası [Sanudo'nun kendisi oluyor], büyükannesi [Sanudo'nun eşi Andriola] ve kendisiyle akrabalık bağı olan diğer kişilerden kaynaklanan miras hakkını koruyabilmesinin sağlanmasını da şart koşuyorum. Aynı zamanda torunum, bu vasiyetnâmeyle ve bunsuz, kendisine ait olan ev eşyalarında olduğu gibi benim malımda ve mülkümde ve evimde hukuken hak sahibidir. Ayrıca torunuma iki örtüyle birlikte ipek bir elbise de bırakıyorum. Şayet torunum, hakkı olan bu mirası reddederse, yukarıda ifade edilen şartlara göre benim ve oğullarımın mirasından men edilecektir. Bundan başka, şunu da şart koşuyorum ki oğullarım veya torunum, yukarıda adı geçen eşim Andriola'nın rızası ve onayı olmadan [s. 153] Venedik'te bana ait olan mal ve mülkleri satmayacaklar veya başkasına devretmeyeceklerdir. Fakat Istria'daki üzüm bağlarımı ve diğer mülkümü uygun gördükleri veçhile satabilirler. Ayrıca, onlar Venedik'teki mal ve mülklerimi eşim Andriola'nın rızası ve onayı ile satarlarsa, bu satış vasilerimin onayı olmadan geçerli sayılmayacaktır. Eşimle ilgili olarak, onun ben öldükten sonra evlenmeyerek, dul kalmasını ve yukarıda zikrolunan oğullarımla birlikte evde yaşamaya razı olmasını istiyorum. Onların desteğiyle ve benim dünyalıklarımın hakettikleriyle evde oturmasını ve evinin hanımı (*domina*) olarak kalmasını istiyorum. Bu durum, küçük oğlum 18 yaşına gelene kadar böyle olacaktır. Şayet eşim, oğullarımla yaşamak istemezse, mirasımdan ona yıllık ek 50 libre (*libras quinquaginta*) verilmesi uygun olacaktır. Soyumla ilgili bunlardan başka söyleyecek hiçbir şeyim yok. Vasiyetnâmemi yerine getirmeleri ve uygulamaları için yukarıda

adları zikrolunan vasilerime tam yetki ve salahiyet tevcih ediyorum. Onlara aynı zamanda bu vasiyetnâmeyle ilgili yasal düzeltmeler yapmaları, bazı eklemelerde bulunabilmeleri ve eksik olan şeyleri düzeltmeleri için de salahiyet veriyorum. Onlar aynı zamanda benim bütün dünyalıklarımıla uygun gördükleri her yerde ve her kimse ile ithalat ve ihracat yapabilir, satabilir veya satın alabilir, yasaklayabilir veya serbest bırakabilirler. Bu vasiyetnâme ile veya bunsuz, mahkeme vasıtasıyla gerekli bütün belgeleri ve devam etmekte olan iş akitlerini elde edebilirler. Onlar ne zaman uygun görürlerse ben hayatta iken yarım kalan işleri tamamlama yetkisine de sahiptirler. Bu, benim son arzum ve vasiyetimdir. Şayet herhangi bir kimse bunu feshetmek veya değiştirmek iddiasında bulunur veya buna teşebbüs ederse Tanrı'nın gazabı onun üzerine olsun. [s. 154] Ölümünden sonra bu vasiyetnâme cari kılınsın.

Marino Sanudo, bunun böyle yapılmasını istedi.

Ben, San Severo rahibi Marco Pietro, şahit oldum, imzaladım.

Ben, Santa Maria Formosa Kilisesi'nin rahibi ve noter Pietro Pino, kaleme aldım ve teyit ettim.

Ben, San Severo rahibi Giacomo, şahit oldum, imzaladım.

2- Dönemin Önemli Şahsiyetleri

Roma ve Avignon Papaları:

IV. Nicolaus (1288 – 1292)

XI. Benedictus (1303 – 1304)

V. Clemens (1305 – 1314)

XXII. Ioannes (1316 – 1334)

XII. Benedictus (1335 – 1342)

VI. Clemens (1342 – 1352)

Bizans İmparatorları:

VIII. Mikhale Palailogos (1261 – 1282)

II. Andronikos Palailogos (1282 – 1328)

III. Andronikos Palailogos (1328 – 1341)

VI. Ioannes Kantakuzenos (1347 – 1354)

Fransa Kralları:

IV. Philippe (1285 – 1314)

V. Philippe (1316 – 1322)

IV. Charles (1322 – 1328)

VI. Philippe (1328 – 1350)

Venedik Dojları:

Pietro Gradenigo (1289 – 1311)

Giovanni Soranzo (1312 – 1328)

Francesco Dandolo (1328 – 1339)

Bartolomeo Gradenigo (1339 – 1342)

Andrea Dandolo (1343 – 1354)

Türk Beyleri:

Aydınoğlu Mehmed Bey (1308 – 1334)

Aydınoğlu Gazi Umur Bey (1334 – 1348)

Aydınoğlu Hızır Çelebi (1348 – y.1360)

Menteşe Bey (y.1261 – y.1282)

Menteşeoğlu Mesud Bey (y.1282-y.1319)

Menteşeoğlu Orhan Bey (y.1319-y.1344)

Menteşeoğlu İbrahim Bey (y.1344-y.1360)

Saruhan Bey (y.1305 – 1345)

Karasi Bey (y.1296 – y.1328)

Karasioğlu Demirhan Bey (y.1328-y.1345)

Sakız Adası ve Foça'da Mukim Cenovalı Zaccaria Ailesi:

I. Benedetto Zaccaria (1288 – 1307)

II. Benedetto Zaccaria (1314 – 1325 ö.1330)

Martino Zaccaria (1314 – 1329. ö.1345 İzmir)

Rodos'da Mukim Hospitalier Şövalyeleri:

Sahib-i Âzam Foulques de Villaret (1305 – 1317)

Sahib-i Âzam Helion de Villeneuve (1319 – 1346)

Kıbrıs Krallığı:

II. Henri (1285 – 1324)

IV. Hugues (1324 – 1359)

Naksos Düklüğü (Adalar Denizi Dukalığı):

II. Marco Sanudo (1262 – 1303)

I. Guglielmo Sanudo (1303 – 1323)

I. Niccolo Sanudo (1323 – 1341)

I. Giovanni Sanudo (1341 – 1362)

Mora (Achaia) Prensiği:

Taranto Prensi I. Filippo (1307 – 1313) [Napoli Kralı Roberto'nun kardeşi]

Gravina Kontu Giovanni (1318 – 1332) [Napoli Kralı Roberto'nun kardeşi]

Taranto Prensi Roberto (1332 – 1346)

Bölgenin Diğer Kral, Dük, Kont ve Senyörleri:

Napoli Kralı Roberto (1309 – 1343)

Calabria Dükü Carlo (1298 – 1328) [Napoli Kralı Roberto'nun oğlu]

Napoli ve Sicilya Kralı Anjou Hanedanından I. Charles (1266 – 1285)

Valois Kontu Charles (1270 – 1325) [Fransa Kralı IV. Philippe'nin kardeşi]

Bourbon Dükü ve Clermont Kontu I. Louis (1327 – 1342)

Sicilya Kralı Aragonlu III. Federico (1296 – 1337)

Atina Katalanlarının Dükü Don Alfonso Fadrique (1317 – 1330 ö.1338)

Kutsal Roma-Germen İmparatoru ve Bavyera Dükü Ludwig (1301 – 1347)

Hainaut Kontu I. Guillaume (1304 – 1337)

Kilikya Ermeni Kontu IV. Leon (1320 – 1341)

Mykonos ve Tinos adalarının Hâkimi II. Bartolommeo Ghisi (1315 – 1341)

Viennois Velihtı II. Dauphin Humbert (1333 – 1349 ö.1355)

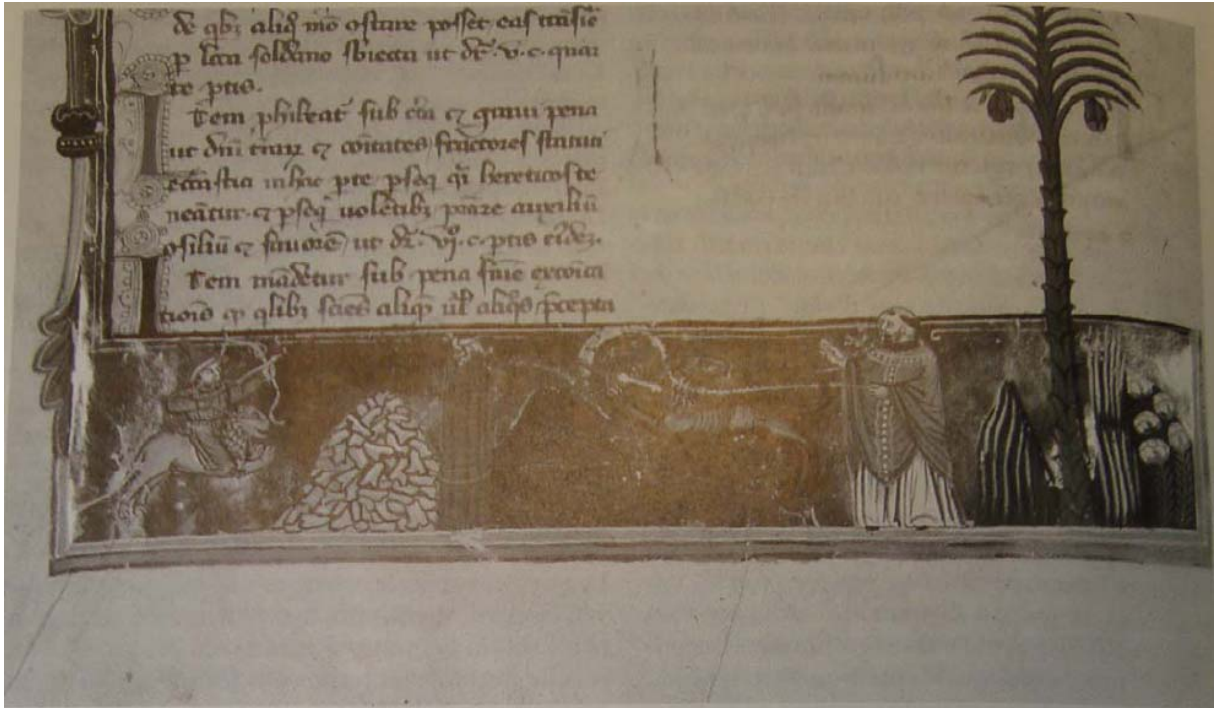
Venedik'in Romania ve Körfez Kadırgaları Kaptanı Pietro Zeno (1330 – ö.1345 İzmir)

İstanbul'un Latin Patriği Henri d'Aasti (ö.1345 İzmir)

3- Liber Secretorum'dan Orijinal Sayfalar

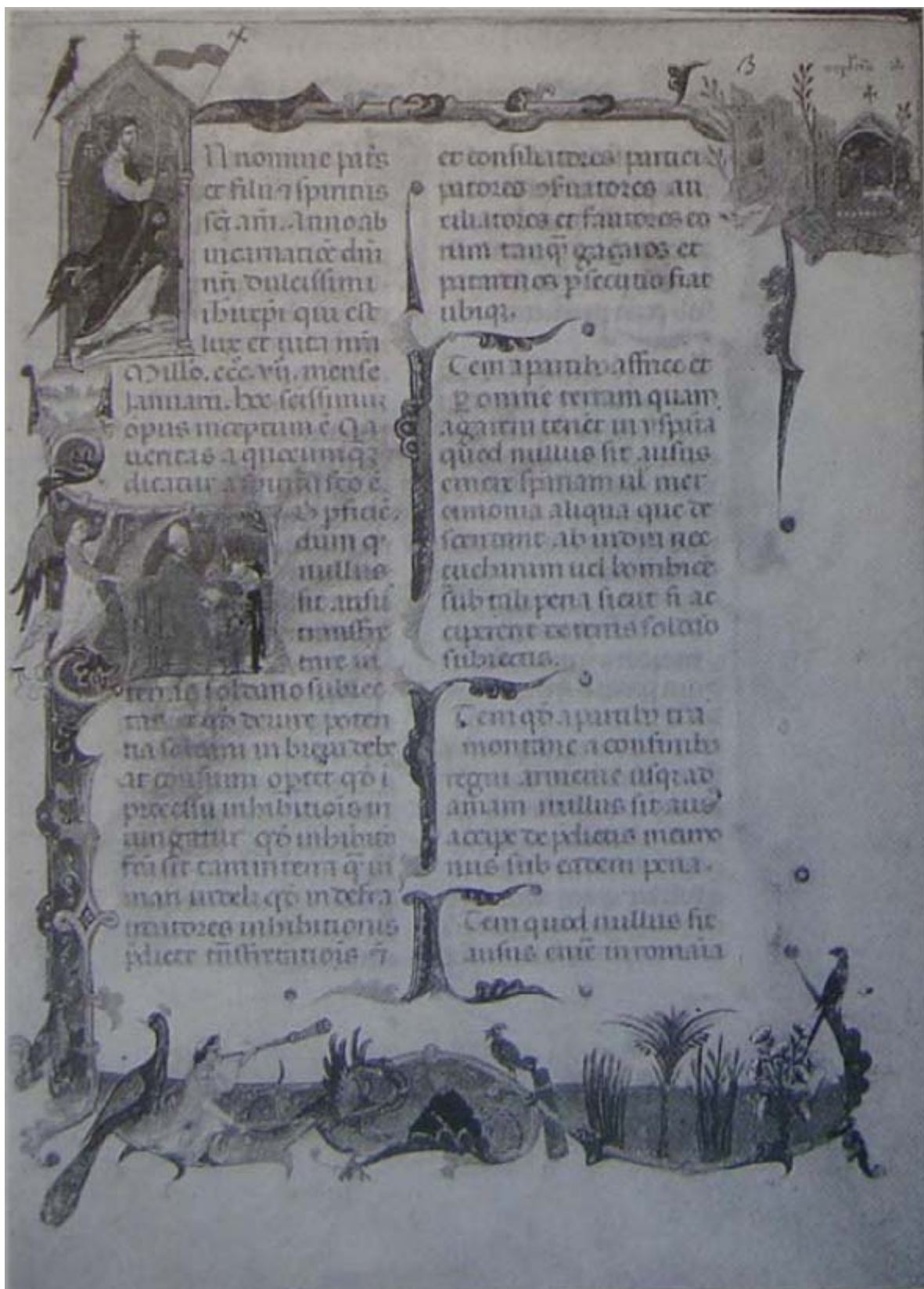
Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 7v (Liber)

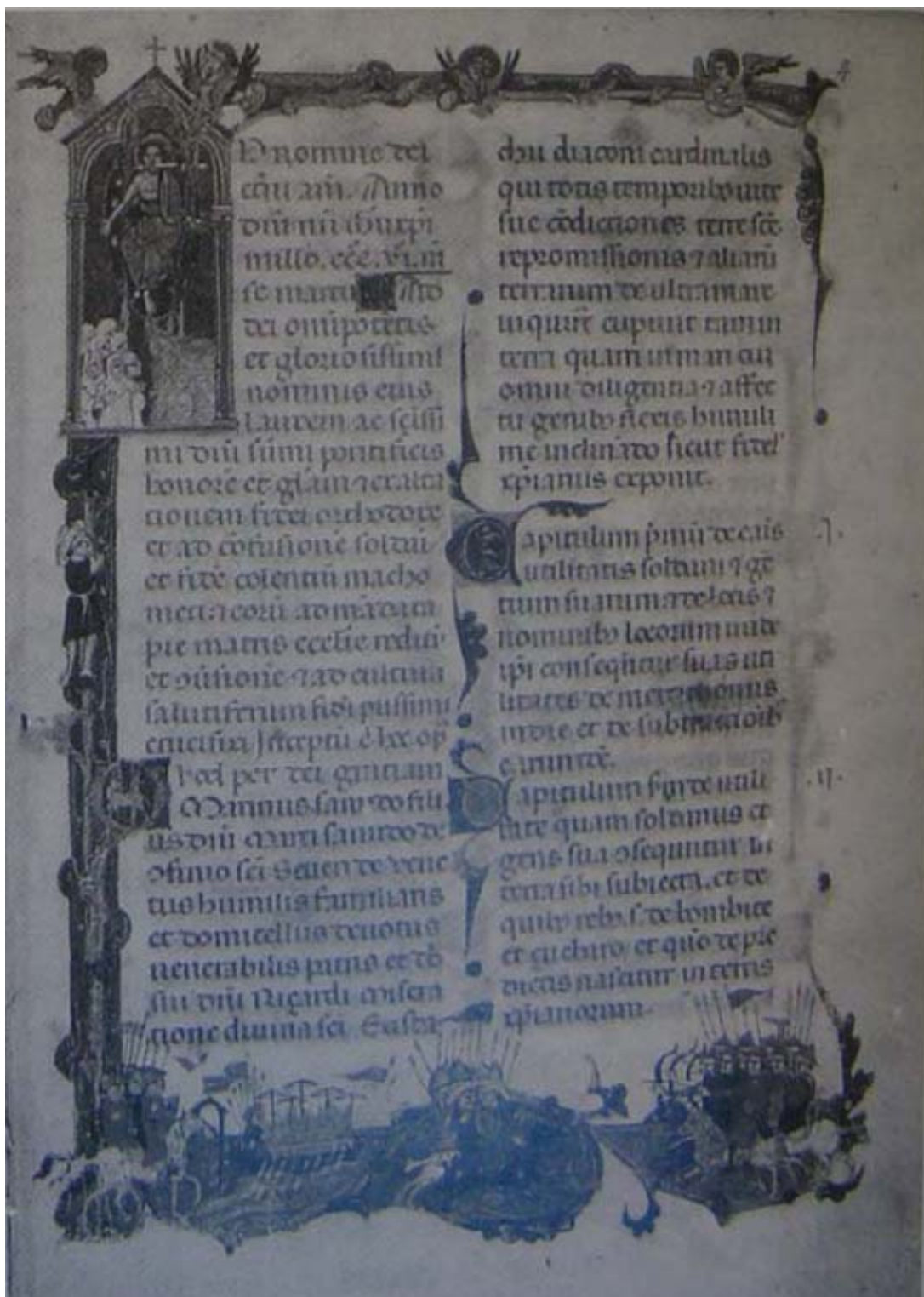
Firenze, Biblioteca Riccardiana, 237. c. 9v (*Liber*)

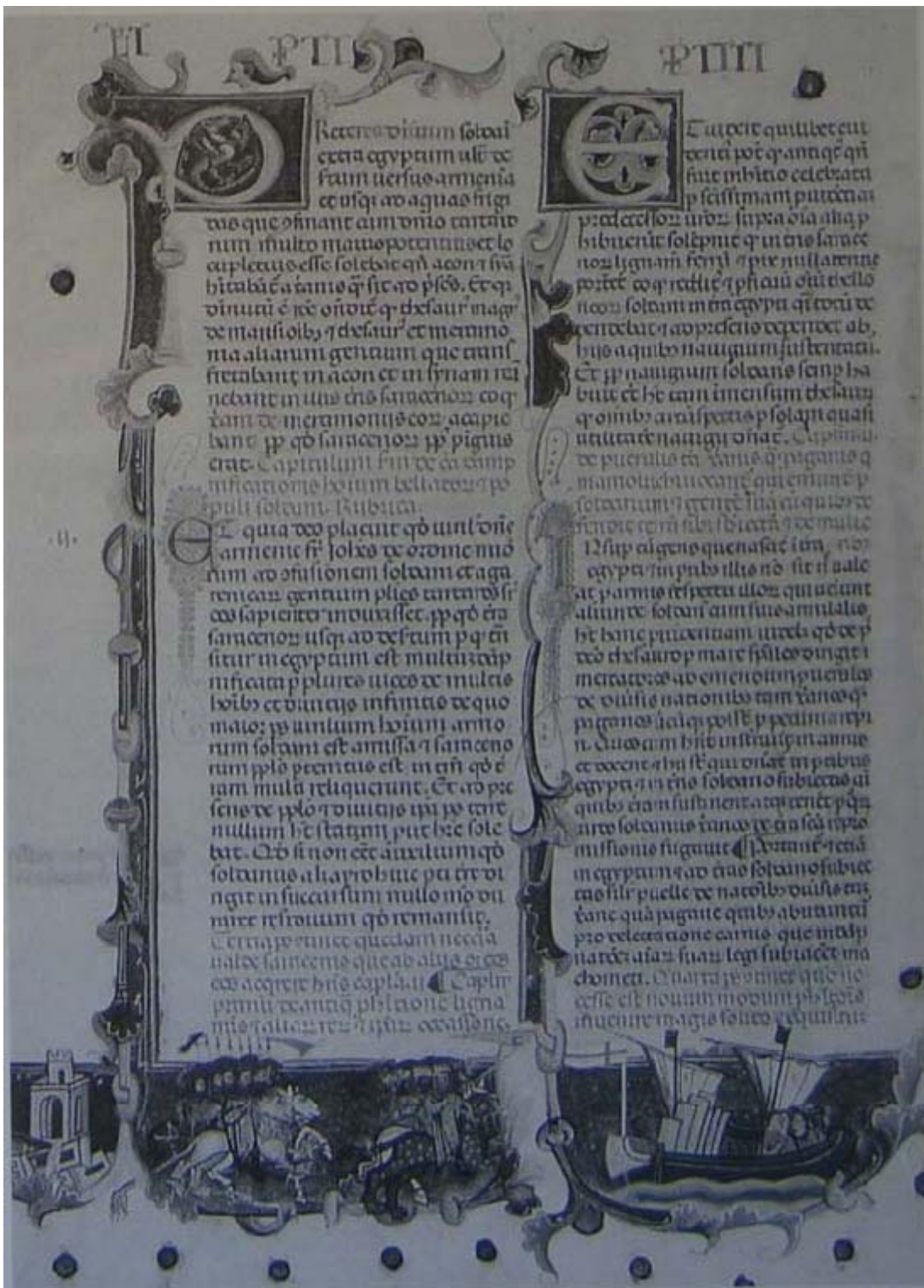
Napoli, Biblioteca Nazionale, V. F. 35, c. 3r (*Liber*)

Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, Lat. Z, 547, c. 3r (*Conditiones*)

Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana, Lat. Z, 547, c. 4r (*Conditiones*)

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 11v (Liber)

magis sanctali subonit seductio mit gres dion scu conuati m. n. ma
rum rccam puenire sic de sed int hospitalano Januico qd fraco
sulcorio de villares de hospitalis magni geres cistit. nec sem
custodie possit eccatoci manam. Ita qd unil sine alio est negoti
m pfectu. pue ibi qua
ta parte nartatur

P constant. nouentis q. corpa galoz
emendo gas ul fatiendo cao fr en. ro
opus arm am suis pcpa natio lbo et
armis ostarent. r. y. florenoz. Sa
prouam uo. r. alio necca. r. m. uali
pouctio p. quali l. ee. galca. oct. l. viq
int. que sit un uale. h. o. r. plus qui sit
sup. omi. m. galca. a. quo. capitaneus
h. o. p. sit. ai. exp. dit. a. uali. u. silu. r. fa
u. o. se. qui. om. es. as. c. e. d. e. n. t. u. h. r. p. n. et
r. cano. soloz. p. r. e. mens. lib. r. s. e. d. e. n. t.
l. e. r. flo. florenoz. p. d. u. o. b. o. s. o. l. u. e. n. e. t. o. r.
gros. sou. p. n. t. a. d. o. S. n. o. m. p. n. a. p. i. o. r. e.
c. a. n. o. n. i. o. p. e. a. t. i. e. n. e. r. e. t. u. n. i. s. a. m. s. o. g.
g. n. a. n. p. s. e. a. b. s. o. l. u. i. n. g. a. l. c. a. s. t. e. n. e. n. t. o. n.
n. u. e. a. i. u. l. l. a. d. o. n. a. c. e. q. u. e. e. s. u. p. i. a. n. o. t. a.
a. Et. h. i. q. d. f. o. r. s. i. t. a. d. u. b. i. t. a. t. e. q. d. p. m. o.
d. u. p. t. e. n. n. o. s. s. i. l. e. n. t. c. a. p. i. t. a. n. e. r. h. o. l. e. s. i.
u. e. n. t. s. e. n. e. t. q. d. r. o. a. b. i. l. i. t. p. o. s. s. e. t. p. p. s. e.
l. u. a. r. p. e. c. c. o. r. p. i. s. e. c. d. a. e. r. s. p. o. l. i. s. q. s. u. p.
m. u. n. i. c. o. s. u. i. h. i. m. a. g. s. i. e. t. e. n. m. o. n. a. p.
E. r. i. t. a. o. s. t. a. r. e. t. a. m. a. t. a. t. a. l. a. n. o. d. i. a.
f. i. e. p. e. e. g. a. l. c. a. r. c. o. r. p. o. s. a. i. a. p. p. u. a. t. i. s. r.
a. m. i. o. n. i. c. h. l. o. h. o. e. o. p. s. e. m. s. i. n. e. t. e. b. i. t. i.
s. o. r. a. r. e. t. E. t. h. i. g. a. l. c. e. h. i. s. i. n. e. n. e. c. e. s. s. u. p.
m. o. d. u. e. a. p. t. e. r. m. u. l. t. a. m. a. i. n. a. r. a. u. i. d. o.
n. e. m. r. o. f. a. r. e. m. s. i. c. l. u. i. q. p. o. f. f. e. n. s. i. o.
n. e. n. i. n. f. i. d. e. l. i. b. i. n. f. e. r. i. d. a. r. h. a. l. e. d. i. l. l. o. s.
q. u. i. n. a. u. i. g. a. n. t. r. e. n. s. h. e. r. i. t. a. t. e. p. r. o. s. s. o. l. t. a. n.
n. o. s. u. b. i. e. t. a. s. i. n. f. i. d. e. l. e. s. i. o. b. e. d. i. e. n. t. e. s. q. u. i.
s. a. s. m. a. t. a. c. o. q. u. a. s. q. s. a. m. a. c. e. l. e. r. a. l. i. c. o. s.
f. i. d. e. l. e. s. n. e. u. i. t. e. l. e. d. i. s. s. a. m. e. s. e. i. m. i. t. a. t. o. a. d.
p. r. o. s. o. l. t. a. n. p. r. e. d. i. c. a. s. t. i. o. s. h. i. n. t. o. s. o. l. o. y.
p. r. e. d. i. c. a. s. i. n. e. n. m. u. l. t. e. p. l. u. r. e. o. f. f. e. r. e.
h. u. i. e. o. p. o. r. t. u. n. i. t. a. t. u. g. e. n. i. s. q. s. i. s. t. i. t. u. t. e. g. a.
l. e. e. s. i. u. n. i. s. i. m. i. l. a. i. a. l. t. o. p. r. o. d. u. c. i. t. n. e. g. i. n.
a. d. e. f. f. e. n. s. i. n. e. n. c. a. m. i. n. i. a. c. o. r. e. u. o. l. u. e.
t. o. m. a. i. o. m. e. o. p. l. o. g. i. s. p. a. r. i. i. q. u. i. s. o. l. u. e.
t. o. q. t. a. m. u. a. l. i. t. a. t. e. q. a. i. q. u. i. d. o. n. a. u. i. s. e.
m. e. o. b. s. u. a. c. o. s. o. r. p. r. e. d. i. c. a. s. p. e. s. s. i. u. i. n. t. a.
e. t. i. p. o. s. p. f. e. a. u. t. o. m. i. g. r. e. s. s. o. r. a. c. o. m. i. a. m. o.
n. a. e. o. r. r. e. n. t. i. n. i. u. i. t. e. t. q. p. e. l. a. u. a. u. x. i. l. i. o. g. o.

E fidelissimo dno mio
placuit predca ducce
ad effectum padois cla
ntis manifestas qd
iam uoluit inape rpuider in re
cipanone ipay sacratez terray
rozatay pccosissimo sanguie do
ni ihu qz inuicibiliter iam in cepit
uicel q ad pccatonem uamissim
dni ameneu genis etica ut pccm
est man soltanum q sara cenos ful
garantur q psum potest quila o
duma ibi fuerit p quocli ntem
fram pccos soltanum et sara cenos
in e fideles de acon q ce fyra qn de
decollati et destruci fuerint q pli
m in capu uatrem ducit Sed si
reus inape uoluit que eam est ma
gnam pccm tene soltanum sara ce
non destruet uox salissime pater q
genas uicem dei mterere ai omi
gaudio credimim ad recipanone
eam etiam scam lugente r pla ge
tem amansime que nra e uua
hereditas q uoi ranc religionis n
non r fidiuim alia: etia: quao ce
nuentur ce tenent soltanus q see

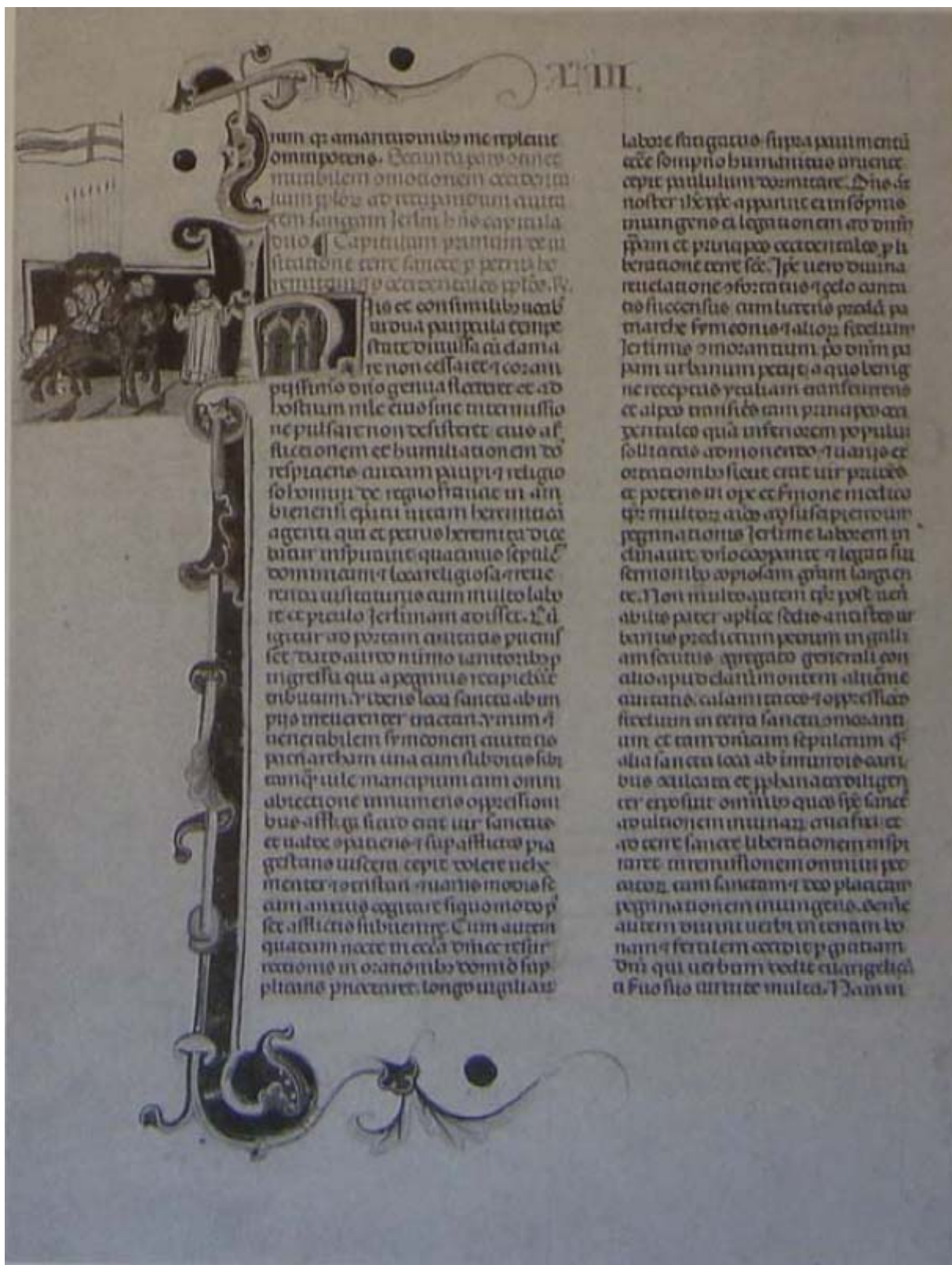
Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 14r (Liber)

Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 548, c. 52r (Liber)

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 15v (Liber)

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 55v (Liber)

Quoddecima pars o[mn]ino oportet ad
remedia pro certe sanare ofuata
ene om[n]i defectus et erroris multa
plures sup[er]ius enu[m]eratos habentis
appetula. **¶** Capitulum pri
mum o[mn]i et quia necessaria sine
to eius ofuacionem studium mi
litans disciplina. totumum ar
morum exercituum. Rubrica.

In precedentibus uarij expli
ca sunt defectus tam in ui
ce morbo quã militie disci
plina quib[us] graues iactura
in terra p[er]missio[n]is p[er]fessio
est populus banus. moxque
in sine quisq[ue] catholicus. si q[ui]
instructa uocatio intellectui n
tare audiam et p[re]sentia mala
ad declinandum suam agne
dant cautelam. Et in cõm[un]i omni
to sagittarius ualia carpe secu
ritate contra p[er]iculis et errorib[us] legi
tate et disciplina. **¶** Et postquam in
disciplina multum inueniunt fideles
sapius testasse. In certum enim
causa signata in armis sanacione qe
secentos inuiserere puocauerunt.
Et illi in multa ordine uerientes
causa et castri q[ui]a uerentes aliqui
destruxerunt. **¶** Imminente quoq[ue]
necessitate uisimulare nesciunt
at legatos p[er]iculis mittere. Ad arte
centos et moniales. xiii. Quis o[mn]i
ret ientis om[n]i ientem bellum ad i
suo alium regem. nõne prius se
tens cogitat si aut. si. occurrere
possit ei qui cum. et. uenit ad se.
aliqui ad huc illo longe agente le
gationem mittens regat ea que
p[er]iculis sunt. maxime cum iudex hoste
p[er]iculis uisionem. castro iate saga
norem. scianta caute horem arma

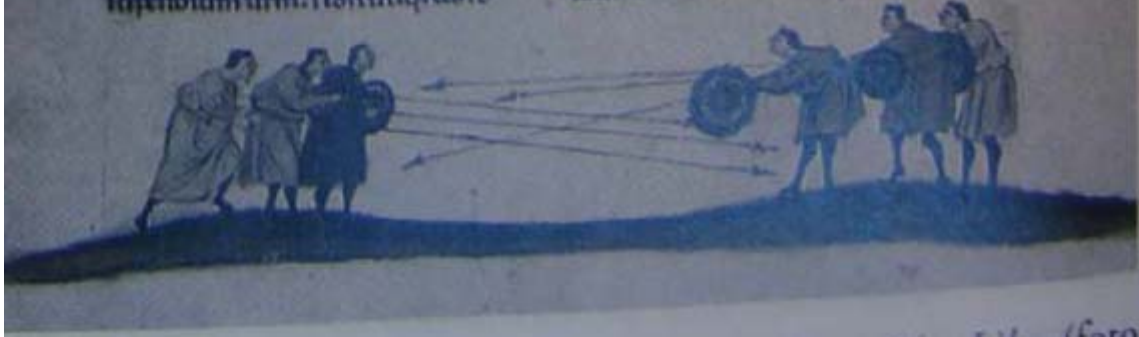
no seu uinib[us] fortior: om[n]i uoluntas e
ta ue interdum humilitate p[er]
p[er]icula et est sanum sup[er]ire q[ui]
p[er]icula salubria non timent. pauca
etiam o[mn]i multos et scias pugna
re elegerit. **¶** In o[mn]i capite etiam a
uita b[us] aliqui fugere nesciant.
In de capite anthiochia b[er]doctar
vixisse fertur aliquo bano. O[mn]i
in uas in sapientes et h[ic] et ip[s]e uer
tes nuntio q[ui] nec pugnare nec pa
cem tenere nec suo t[em]p[or]e fugere sag.
¶ Proinde aquila sca centis p[er]missi
o[n]is inter cetera ad ei ofuacionem
securam cepit uenire in uer[is] om[n]i
ut militans disciplina studium et ce
niam o[mn]i in habentur ibidei
et publice statuatur q[ui] in locis y
donas uogatus te re militem file
ue doctores legantur in scolis et
quicquid modum romani faciebant
antiqui sic militares et qui bell[um]
care debent in armis exercant et
nue ut linimentis necessitate p[er]
vi in p[er]iculis inueniant et cauti q[ui]
in omni p[er]iculis ut ait uegetus non
tam multa ardo quã ar[is] et exercant
solent p[er]iculis uictoriam. Sic amu
tus n[on] h[ic] cum a t[em]p[or]e p[er]iculis
p[er]iculis et p[er]iculis p[er]iculis ut q[ui] u
dissent et t[em]p[or]e p[er]iculis p[er]iculis
ce. aduerso se ostenderent sonantib[us]
moniam uiggo. o[mn]i p[er]iculis uiggo mil
itauit o[mn]i effusa hostes uiggo uo
re. **¶** Sub certa etiam pena staty
endum ut amica habitatores te
re se ul' etiam regni. scilicet semel
ad minus in ebdomada in b[er]doctar
to ul' sagittario se exercant et suã
in amica b[us] huc in casalis o[mn]i
renat. Sic p[re]cepit d[omi]no. y. l. c.
si. ut docerent filios iuda aram

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 93v (Liber)

q. audivit regem saulem filium
 q. jonatham a sagittarijs uultra
 eos. Et magnus patria reba iacob.
 agrum inquit tui de manu amo
 rei in gladio q. aram meo. Et sapio
 africanus non aliter se uincere
 putabat nisi in omni b. a. a. e. b. u. s.
 electos sagittarios misisset q.
 hostem a remora pauentem cre
 rent. ¶ Si uo nonnullos legis la
 ceis exerta tan telatit ofortinet
 et eodem q. exerto illi uacat na
 coru ministerium frequen uale
 uatce repitit in bellis. ¶ Sic ad re
 fensionem elatce tere pmissiois
 reditaur habilis populus tanus si
 mul q. uttabit mandoum oauum
 senantiam olum uitaou. Iudeo eni
 qe. uoce clamat. Nec fuit in qri
 tas sordome sorone tae supbia sa
 tunias pame et otam. ¶ Tale ar
 moru exortatum romantis arbor su
 uat fin uergetum. Quid ei potuit
 set pauatas romanou oia mlti
 tudinem gallou r yspanou uolos
 afroa prudentiam grecoy. Exer
 atum enim in quolice negotio p
 bet audaciam. Estq. pauatas ex
 atata ad uicioriam pmpm mlti
 tate uoio ad fugam. ¶ Nec illa
 tum quis pitee p uisita rrefen
 sione pame uacant militie uicete
 p. ad bonifacium. Noli extimare
 neminem teo placere posse qui in
 armis bellias militat. In hys erit
 sanatus od. In hys plim illi ce
 ponis uisti. In hys etiam illiquib
 am beatum iohem baptistam q
 siffent qd faceret. Respondit vi
 ceno. Neminem auspitis nulli ca
 lumpnam feceris suffiat uof.
 stipendium urm. Non utiq. cas b

annis militari phibuit quib. suis
 stipendium sufficere debere soqre.
 Capitulum secundum. ¶ Item quid
 uale sit pmissio oia hostes ppa ce
 ¶ Item et quidam poma lare consilia.
 ¶ Item ait. v. iudicium de inimico si
 se sensu potuisti. Iudeo prudens et
 acuum uocco summo ostroio mi
 mias suum occultabane. ppositu
 vi pauentem qd acturus eet pce
 ra uoc mecellus p. s. r. c. amica me
 am si claquu possi obuerem. ¶ Et
 potius caro ueritas a se amica
 rspanie extimans alii rebellat
 murou frouca scapit singulis
 minatus bellum in ofatum mul
 merita ueriant. epla sq. aicas eo
 tem die racti uisit. qua ofum ced
 tatione una quocu urbium sibi
 soli aedroie impiam. Et ofcat
 est ne possent oia mandatum in
 uicem ofpitate. ¶ Et. Gladius ad
 sifficem profectis legatos quofai
 ce pibunt r oenaino mls p spem
 futurus exploratores scantouat
 quoz unum q. uocite hosti uice
 latur. occultante oia omia q. gra
 quasi suum baculo asfigante egit
 q. incertum. ¶ oimor q. eam
 arum uallante am pompro fu
 gam in pnamam uiam molenda.
 bul ofui elant causa latius q. ufi
 ad applicatas hosti ualces pabulo
 ma collaqua am plib. pro ane
 tertia suspiaone ofitit. Ignes
 etiam p tota castra copiofiores fi
 uisse. fa uante ingita p n. q. s. b.
 firtus exerta uocato in loci in
 quum occultante soliantonem
 suam ne reliqui exproarent r par
 latam se tntactens tam q. a. u. u.

Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2972, c. 94r (Liber)

Antiochena po omnia lora diffone muel
 ante he lind arst. rii. Caputalem piam
 antec hiam pidiuau aduocione rii
Cura sci pmissiois fante
 in Syria e q a p d d r tual rii a
 a Tyri usq i q r p r hio ab
 ondoe Tyrii dmen de Syria
 amaru ab ocusu mare mediteranea. alia
 rione amena q amada. hie ar roentis
 Syria i ples pnales diuidunt. Pnae a
 Syria q me Tyri e custice p d r p l q r i
 a sepe rone i mendia a more mru usq
 ad hmi arabia q p d r m e f o p e r m a f u
 re. d q p d r e. i. In oi hie d d d q i r o b a
 uant inge s u u l g u n t d e h a s s e a d r u i
 l e u u d n c u s t i c i o n e i e m e e s t a n t i u q u a n
 s u. d e q. p d r e. n. q h u e p n a q b n m a p p o
 p a n u n o m t o n q u a n e s t r e l a p d m e l d
 p r e m i a h o r e. s u r e t i a t h u r u e q d a b u
 n i a. d i u i d i t h i h e e s y r i a i p u l t a t m e d i a m
 e a l d n q p h e u r e f i g u r a d i c e. (d a s y r i
 a d e s y r i a c o l e t a f l u m i o e u f i u r e q t a u u o i
 m e e e u s q a d f l u u i a l a m a q i n d i a r e u a
 f i n i s s u b a s t a r o r a p e t a r m a n o. i n h i c
 s y r i a a n t h o r a m e n o p o l o e q t e r m a s y r i
 a d i a t s y r i a p h e m a d q i n a p a d d f l u u i
 u a l a d q e r e d e u s u s a u s t r i u s q a d p e r
 t a l a q d i f f i c i u a n t e s u b m e e a m m e d e q
 n e u a n t a s t r a p e g r e u i. q e r e d e u s u s
 e u e d u s q a d d i e n t e m a c h i u a t a s u n e a
 p h a m a d. o r a g u e. a h a d a. q r e l i q a n t e s.
 o r e p h o i n a a e t y r i a. (d u a r i s s y r i a d
 a t s y r i a d i m a f a q i t a s m e r o p o l o e d i m a
 f a u. d i a t e r l i b i a. q i m d o l i b i a i n a s p r e
 c l a r u s d e n a u a n t h e p e r s y r i a a b d l u a
 u u u l l k r d. C a p s y r i e d a m a s c u s. (d i a d e q
 o r i e r o s p a l e s t i n e. u n d e s y r i a e p a l e s t i
 n a q p r e p h i l i t a n o t a r u u s m e r o p o l o e s t
 C o f a r a. s e p u o a m i s t r o r e g n o n q r e d e n o
 u s u s m e n d i s u p m a r e m e d i t e r r a n e a. a u
 s t r i u s q a u a m. (d e c e m s y r i a e a l i a p a l e
 s t i n a a u m e r o p o l o e r e t i r i. a i d i b i m o e n
 t u s u s q a d m a r e m o r t u u. q u s q a d d e s e r i
 a n d s t r a n e. h e e s t r e i n d e a. d. n e e r o t. p o

XIII
 arabia e d d s y r i a e a l i a p a l e s t i n a e u u s
 m e r o p o l o e l e u e n s i m s u b m o e r c o l l e
 u i t. i n d i a n e q c o l l e a q n i p o s m o g n i e d e
 l o n. (d i a n e r e t s y r i e r o s a n d i e. d a d e u s
 s y r i a e a u m e r o p o l o e l e u e n s i q u d d e b u
 s t r a t. a l i u d l e u e s t r a n e o u g n e r e a u n i a
 d i o r e g n o q r u n o t a b a r i e t q a d a g l o n e
 y o n e d a m a s c u s. p q u a u a n t e s l e e a n
 d i a s y r i a d a m a l a a l i q u u a n t e s. d a a r e n d a
 r e a n d i e d i a t q s o n u i e n t e s i u r r e x d a
 m a s t. (i n s y r i a e a r a b i a a u m e r o p o l o e
 p o r a o l i d i a h a b u t. q r e. q a r e q u o l t h e a
 s e u e r e t e a r o n. i o f i n u m a b i n a. o e a
 m e r o p o l o. s i u r q i d e q u o l o e n r e g l o c h e n.
 q i d u d e b a t r e g n u i q r y p o l i s a n. q n i s
 e r e g a l a d. q o u g n e r e a n d i e r e p e r a u
 s t r a. (i n s y r i a e a r a b i a a u m e r o p o l o e u d
 r e g a l i o q n o c o c h d i a t. a l i u d i a p e m d e p
 n u a n d i e s i m u l t a m a r e m o r t u u. q a u
 n e r s u b s e r a n m a r i h p p e s y r i a d o l u
 d i a t. q u o t a n e r u d u m a s s u m e r o
 s a r. q e r a t i n a m a r e m a r t u u. u s q a d
 m e d i t e r r a n e. q u s q a d h o n q u a r e q a q u a
 u d i e n d o u s u s m a r e u l b u i p l i n s i m a l
 s e h r a d i n e o u s q a d c u s t i c e. h e e e a r a b i a
 m a g r y m a. q d i a t a r a b i a d e m o n o l i
 m a. i n a a a d u u e t d i a r e o r e d u s p u r e t i s
 o r a d i n e n t e. C a p u l a s y r i a m a n t e r r o t u l
 s y r i e m a r t i n a n o r e g n o n e n
E x t e n s i o d i m e n s i o m a r t u u a n t e u a
 a n a m e m e e o e m a r e q u a n t p a s s i
 p e r e t e. i n m e d i a d i e m p m a r t u u p r o
 n e a l e r a d e t e. i n t e r t e m e n s i u g r i
 e a l i a m e d i a d i e m p r o c i e a d d i a c a s t r a
 h a g n a q e m p o l i a d p a d m e d i a. i n e m e
 d i a d e c a l a n d o r a. q d e a b o r a s i u r v
 m i l i a r i a u s q a d m a r e q u e n t n a r a t f e
 d y n. u l p o r f a o r u e o r d e h p d e u y
 e. p d r e. i. (d e p o r i f a d r o m e d i u s q
 p a l e s t i n m i l i a r i a. r e. (d e p a l e s t i n u s q
 a n r e m i l i a r i a. (d e q u a m u s q h o m
 v m i l i a r i a. (d e l i g u s q s y r i a v m i l i a r i a.
 (d e l i g u s q u a l a n i a. v m i l i a r i a. (d e p
 u a l a n i a. (d e m i l i a r i a a d u a l e u e a m e d i

Biblioteca Apostolica Vaticana, Reg. lat. 548, c. 118r (Liber)

Firenze, Biblioteca Riccardiana, 237, c. 3r – 24v (*Liber*)

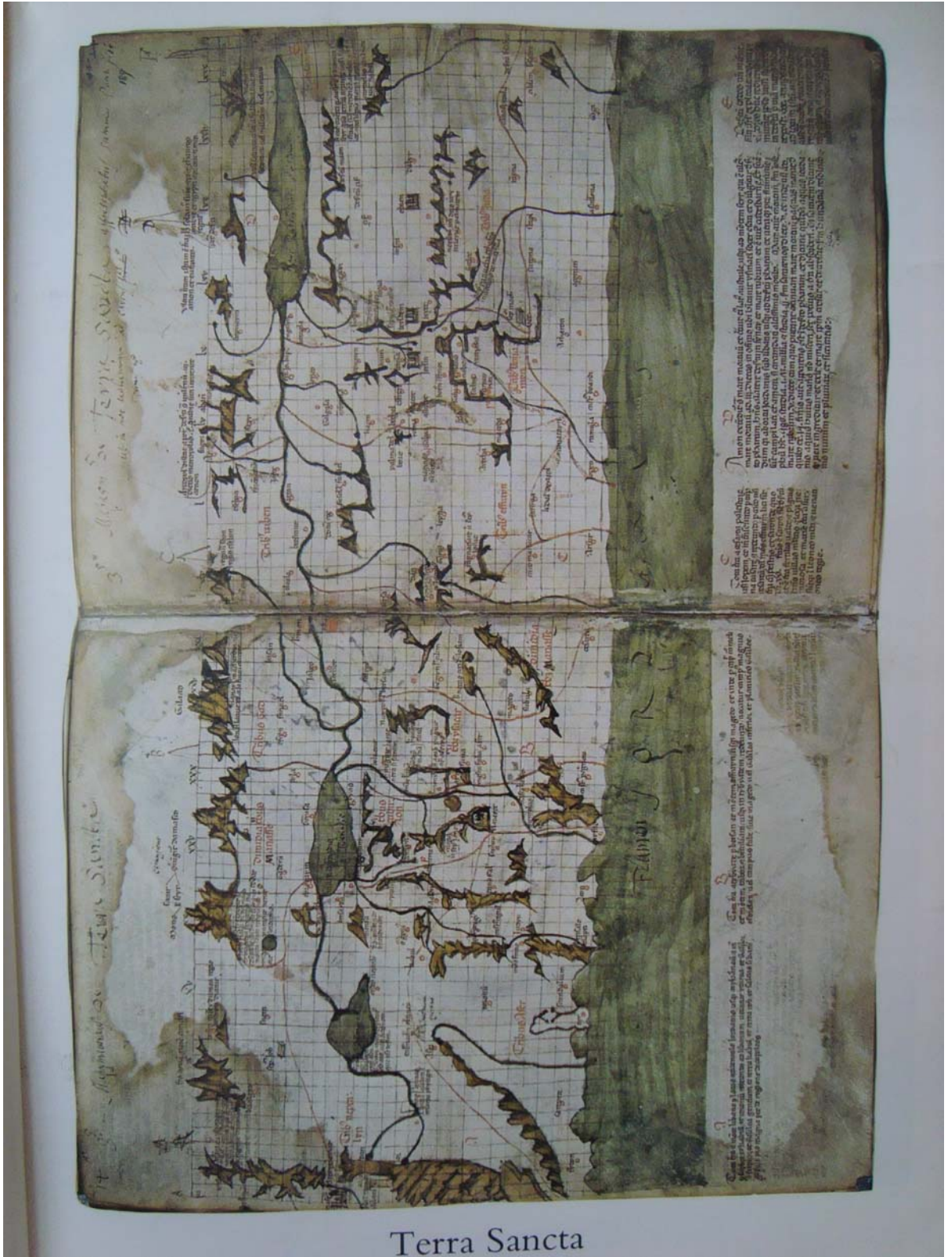
Firenze, Biblioteca Riccardiana, 237, c. 130r (*Liber*)

4- Marino Sanudo Torsello'nun Haritaları

Sanudo'nun Dünya Haritası

SANUDO, *Liber Secretorum*, ed. J. Prawer, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım)

Terra Sancta

Kutsal Topraklar [Kudüs]

SANUDO, *Liber Secretorum*, ed. J. Prawer, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım)

Mesopotamia, Syria and Aegyptus

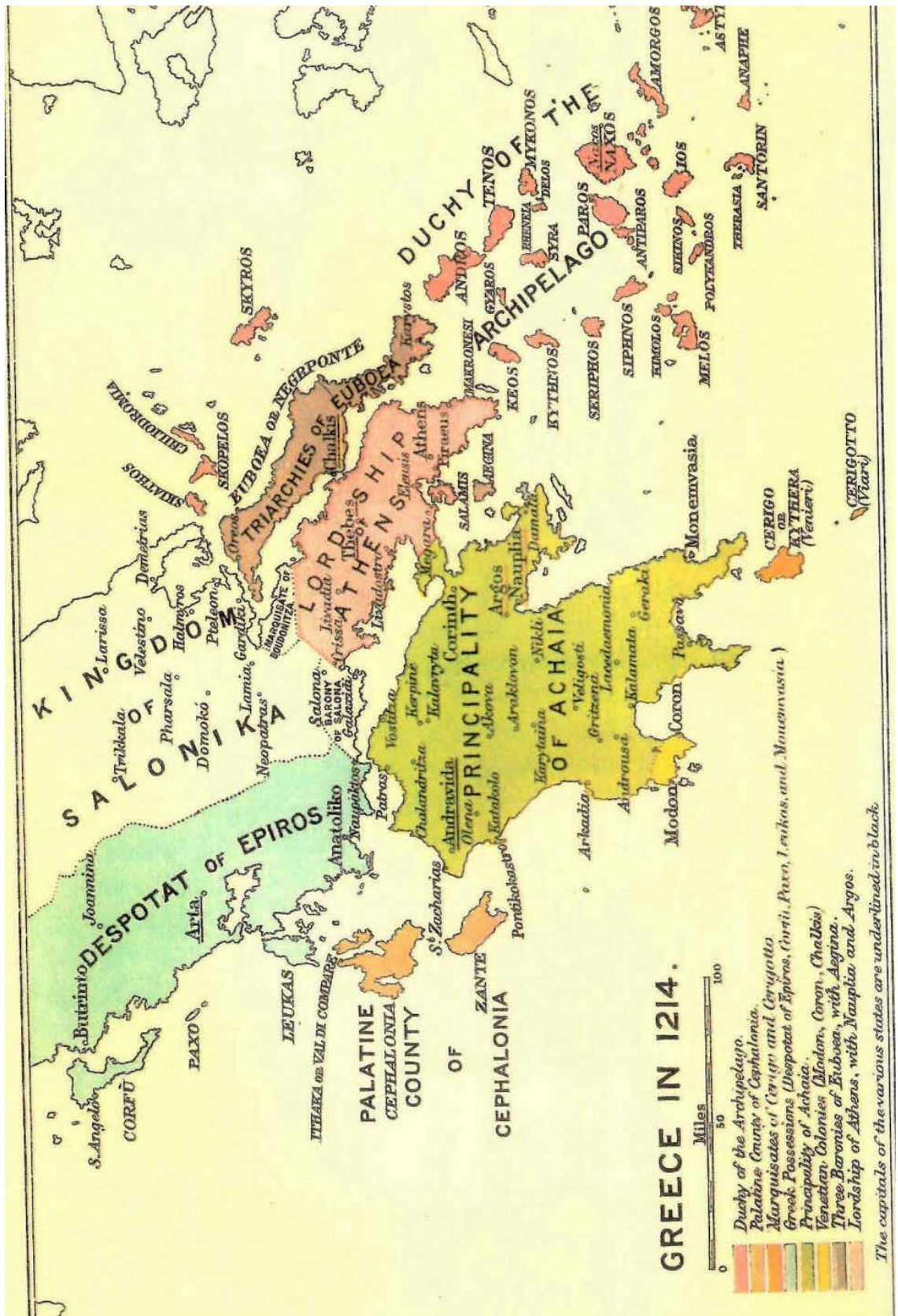
Mezopotamya, Suriye ve Mısır

SANUDO, *Liber Secretorum*, ed. J. Prawer, Kudüs 1972 (Tıpkıbasım)

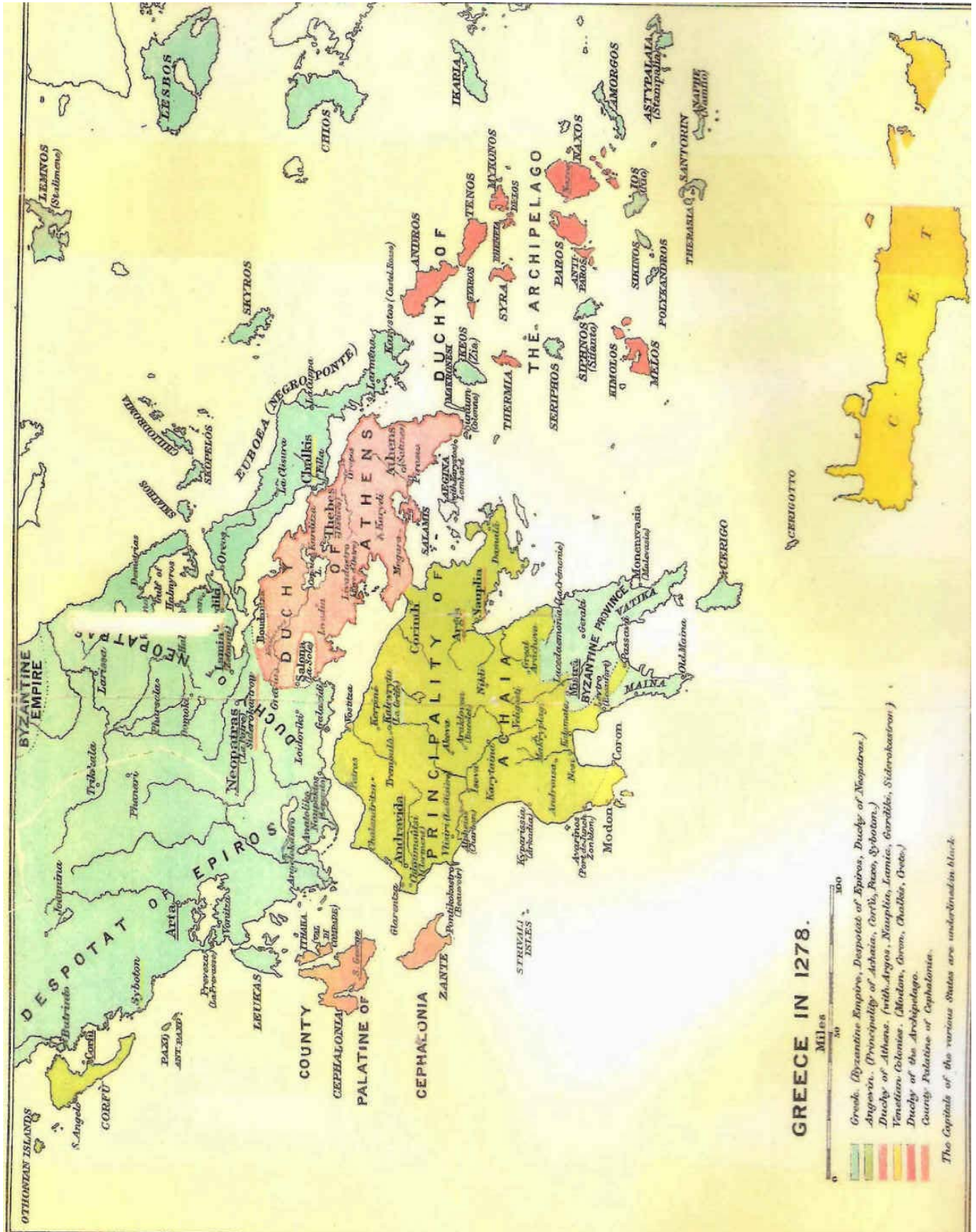
5- Diğer Haritalar

MILLER, W., *The Latins in the Levant*, New York 1908, s. 80

MILLER, W., *The Latins in the Levant*, New York 1908.

ÖZET

Haçlıların Doğu Akdeniz'deki son dayanak noktası olan Akka'nın, 1291 yılında Memlûk ordusu tarafından zaptedilmesi, beklenmedik bir sonuç olmamakla birlikte Hıristiyan Batı'da büyük yankı uyandırmıştır. Akka'nın düşüşünden 1336 yılında Fransa Kralı VI. Philippe'nin Haçlı Seferi projesine kadar geçen dönemde, kraliyet ailesine mensup kişilerden tacirlere, diplomatlardan din adamlarına ve asker kökenli kişilere kadar farklı yazar grupları tarafından Kutsal Toprakların yeniden ele geçirilmesi için birçok plan, proje ve teklif metni kaleme alınmıştır. Başlangıçta “kâfir Müslümanların” toprağı Mısır ile “sapkın Hıristiyanların” başkenti İstanbul'un işgali ve akabinde Kutsal Toprakların zaptının hedeflendiğı bu projeler, XIV. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren Batı Anadolu'daki denizci Türkmen beyliklerinin, Ege'deki Latin çıkarlarına karşı oluşturduğu tehlikenin tehdit algılamasında birinci sıraya yükselmesiyle hedef değiştirerek, Türklere karşı Haçlı Donanma İttifakları tesis edilmesi çabalarına dönüşmüştür. Bu kapsamda 1334 ve 1344 tarihlerinde, Müslüman Aydınoğulları Beyliğı'nin deniz gücünün merkezi ve önemli bir liman kenti konumundaki İzmir üzerine iki defa Haçlı İttifak Donanması saldırısı gerçekleştirilmiştir. Haçlı Seferi projelerinin geçirdiğı bu değışim ve dönüşümü en iyi şekilde yansıttığını düşündüğümüz Venedikli Haçlı Seferi teorisyeni Marino Sanudo Torsello'nun *Liber Secretorum Fidelium Crucis* adlı eseri ve konuya ilişkin 1323-1337 yılları arasında kaleme aldığı mektuplardan yola çıkarak, bu saldırıların tarihî arka planında yatan gerçekleri ve yaşananları konu edindiğimiz bu çalışmada, aynı zamanda dönemin Latin, Bizans ve Türk

kaynaklarına dayanarak, XIV. yüzyılın birinci yarısında Ege'de cereyan eden egemenlik mücadelesini de en ince detaylarıyla ele almaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Marino Sanudo Torsello, Haçlı Seferleri, Liber Secretorum

Fidelium Crucis, Haçlı Donanma İttifakı, Aydınoğulları, Gazi

Umur Bey (Umur Paşa), İzmir.

ABSTRACT

The Mamluk conquest of Acre, the last castle of Crusaders in the eastern Mediterranean, in 1291 was not surprising but created great echoes in the Christian West. From the time of Acre's capture to the project of Philip VI's Crusade in 1336, many plans, projects and treatises were inked by a large group of writers ranging from the members of the royal families to mercants, from diplomats to clergy and people of military background in order to recover the Holy Land. At the beginning, these projects targeted the recover of the Holy Land r̄sgt after the occupation of Egypt -the land of "infidel Muslims"- and Constantinople -the capital of "heretical Christians". As of the first quarter of 14th century, after Turcoman Maritime Emirates in Western Anatolia started to pose a danger against the interests of Latins in the Aegean region, they turned into the attempts for anti-Turkish league. In this context, in 1334 and 1344, two attacks were carried out by Crusader Naval League on Izmir which was considered to have been the center and the most significant harbour of Aydin Principality's sea power. This thesis examines the shifting of Crusader's impetus from Holy Land towards the Aegean and put forwards the facts and the events in the historical background of these attacks by studying the book titled *Liber Secretorum Fidelium Crucis* written between 1306 and 1321, and the letters penned by Venetian Crusade theorist Marino Sanudo Torsello between 1323 and 1337. Also, this study discusses in all details the struggles for sovereignty that took place over the Aegean region in the first half of the fourteenth century by using the Latin, Byzantine and Turkish sources of this period.

Keywords: Marino Sanudo Torsello, Crusades, Liber Secretorum Fidelium Crucis, Crusader Naval League, Emirate of Aydin, Ghazi Umur Beg (Umur Pasha), Smyrna.